

התקופה הגדולה

הרב מנחם מ. כשר

כרך א: פרקים א-יז

כרך ב: פרקים יח-כ

קול התור

ארבעת הרועים

ירושלים, תשס"א

התקופה הגדולה

פרקי התבוננות במצב האומה וארצנו הקדושה בשעה זו
ובירור מקיף על דרכי הגאולה וסימניה,
על יסוד דברי חז"ל, ספרי הראשונים והאחרונים

בסייעתא דשמיא
ע"י

מנחם מ. כשר

ובסופו מוסף ספר

קול התור

פרקי גאולה מאת הגאון המקובל ר' הלל משקלוב זצ"ל
בו חזון נפלא של רבו הגר"א זצ"ל
המפיץ אור בהיר על מאורעות תקופתנו

הוצאת מכון "תורה שלמה" ירושלים תובב"א, תשס"א

כל הזכויות על הספר שמורות

**מכון תורה שלמה
רחוב מלאכי 19, ירושלים**

התקופה הגדולה

כרך ב

פרקים יח-כ

ירושלים תשס"א

התוכן

423 - 411	יח. שו"ת בענין מלחמת ששת הימים ועשרת השבטים
	יט. דבר רבני ישראל לקראת הבחירות הראשונות לכנסת
443 - 424	בעד "החזית הדתית המאוחדת"
488 - 444	כ. "שיחו בכל נפלאותיו"
544 - 489	מבוא לספר "קול התור"
646 - 545	ספר "קול התור"
780 - 647	ארבעת הרועים

מפתח

- 411 פרק יח: מלחמת ששת הימים ועשרת השבטים
ישוב לשיטת הרדב"ז דבני ראובן הם סמוכים והלא
- 412 אין סמיכה בחו"ל
ביאור במ"ש הרדב"ז דבני ראובן עתידין לעשות מלחמות
- 413 לפני בא המשיח
- 413 מחלוקת תנאים אם עשרת השבטים עתידים לחזור
בעניני אגדה שיש בהם שיטות שונות במדרשים
- 414 אין לקבוע הלכה
עשרת השבטים שגלו והתבוללו, בית דין של ישראל
- 415 בזמן בית ראשון עשאום כעכו"ם לכל דבריהם
דברי ר"ע שעשרת השבטים אין עתידין לחזור בנויים
- 415 על הלכה זו שעשאום כגוים גמורים
- 415 פסק השו"ע הלכה למעשה שלא כד' המדרש שהובא ברדב"ז
ביאור ד' הרדב"ז בשו"ת דאחד מבני עשרת השבטים שקידש
- 416 חוששין לקדושתו נגד ההלכה בגמ' דעשאום כעכו"ם גמורים
עשרת השבטים אין עתידין לחזור, יש מפרשים היינו
- 416 אותו דור בלבד
- 418 ביאור דברי הר"ד בונפיל בענין עשרת שבטים אינן עתידין לחזור
ירמיה הנביא החזיר רבים מעשרת השבטים ונתערבו עם
- 418 בני יהודה ובנימין ואח"כ נגלו יחד עמהן לבבל
מציאות החיים היום מוכיח שהעיקר כדעת ר"ע
- 419 עשרת השבטים אינם חוזרים
מקור לדברי הרדב"ז "שבני ראובן עתידין לעשות מלחמות"
- 420 בספר הזוהר
העיקר כבבלי וירושלמי ומדרשים שלנו שלא הביאו
- 421 האגדה הנ"ל הנזכרת בזוהר
אין שום השערה שקיים היום בעולם שבט מעשרת השבטים
- 423 שומרי מצות

- 424 פרק יט: דבר רבני ישראל אל עם ה' בציון
האסיפה הראשונה בכנסת במדינת ישראל בט"ו בשבט
- 424 שנת תש"ט
המונע מלהשתתף בבחירות גורם לחיזוק שלטון
- 424 מרימי יד בתורה ומסייע לעוברי עבירה
הניצנים הראשונים של אתחלתא דגאולה עם הקמתה
- 424 של מדינת ישראל
אל ימצאו בתוכנו לא פורשים ומתבדלים ולא מחרפים
- 425 ועומדים מן הצד
- 429 קריאת האדמו"רים למען החזית הדתית המאוחדת
- 431 דעת ראשי הישיבות לעם ה' השוכן בציון וביחוד ללומדי תורה
עפ"י דין תוה"ק מחוייב כל איש ואשה להשתתף בבחירות
- 431 ולתת את קולו למען החזית הדתית המאוחדת
- 433 ביורר השאלה על השתתפות החרדים בבחירות
- 433 לשלוח נבחרים לממשלה אין זה בכלל אל תתחבר לרשע
נציגי החרדים בממשלה עומדים על המשמר להגן על זכות
- 434 שולחיהם ולהביע דעת תורה בשאלות העומדות על הפרק
שחרור תלמידי הישיבות ובנות דתיות משירות בצבא,
תקציב לחינוך עצמאי וכהנה הודות להשתדלות
- 434 של נציגי החרדים בממשלה
חיוב להודות על שזכינו לקיבוץ גליות וכיבוש הארץ
- 434 ולפרסם שזהו אתחלתא דגאולה
חסרון הבטחון בזכות עצמם שראויים לישועה פגם גדול
- 435 ועונש רב
- הרבנים החתומים על הקו"ק וקובעים בבטחון אמונתם
- 435 שקום המדינה זוהי אתחלתא דגאולה יפה כוונו
- 436 "חקירה למדנית" בביאור הביטוי "אתחלתא דגאולה"
אתחלתא דגאולה - הכשרה והכנה לגאולה השלמה והתחלה
- 436 מעצם הגאולה עצמה
- 436 אתחלתא דגאולה כולל הרבה תחנות בדרכה לגאולה שלמה

שיטת חז"ל והראשונים שהגאולה העתידה אפשר שתהיה

בדרך הטבע

משנת ת"ק יתחילו נצוצי גלוי הגאולה והכשרה

לאתחלתא דגאולה

כשיגיע קץ הגלות אפילו לא יעשו תשובה תבוא הגאולה

ואח"כ תבא התעוררות לתשובה

כל ההתרחשויות משנת ת"ר והלאה המה צעדים המקרבים

לגאולה שלמה

באתחלתא תהיה גאולה חמרית ואח"כ גאולה רוחנית

בבנין ביהמ"ק ותיקון העולם

גדולי ישראל הסכימו שקיבוץ גליות וכיבוש א"י תתחיל

בדרך הטבע

השקפת דעת תורה מרבני הארץ שהקמת המדינה

בהשגחה פרטית היא אתחלתא דגאולה

אחרי 20 שנה מזמן קום המדינה, עליה של מאתים וחמשים

רבוא נפש וג' מלחמות עם נסים ונפלאות וכבוש

מקומות הקדושים

מוסדות התורה שגדלו במשך 20 שנה מזמן קום המדינה

רב גאון וצדיק מאונגריא פרסם ספר בשנת תש"ג שכל מה

שכתב נגד א"י וכדעת החוג המצומצם ששוללים את כל

הענין של א"י, טעות היה בידו מפני שלא נכנס להענינים

כראוי, והוא מודה ומתודה שאין הדברים נכונים

פרק עשרים: "שיחו בכל נפלאותיו"

נסים ונפלאות בששת ימי המלחמה מפי עדי ראיה

אש האמונה, אצבע אלקים הוא, מלאך רע יענה אמן, נסים גלויים,

ידים להם ולא ימישון, מעטים נגד רבים, ללא הסבר, מסירת נפש,

השמח בחלקו, בור כרה ויחפרהו, להומם ולאבדם, סייעתא דשמיא,

הרהורי תשובה.

פרק שמונה עשר

מלחמת ששת הימים ועשרת השבטים

לכבוד הרב מנחם מענדיל כשר שליט"א.

ראיתי לרב חשוב ומפורסם כותב: אנו מאמינים באמונה שלימה ומצפים שיתקיימו הדברים שיבואו מעשרת השבטים לפני בא המשיח וילחמו וימשלו אח"כ על כל העולם וכו' ולא הי' נהרג אפילו אחד מישראל. והוא מסתמך על מדרש מובא בפ' הרדב"ז על הרמב"ם פ"ד מהל' סנהדרין הי"א. "דבני ראובן עתידים לבוא ולעשות מלחמות לפני בוא מלך המשיח". עכת"ד (העתקה מדבריו אני מביא למטה בהערה⁸³). והיות שהדבר הוא חידוש גדול בעיני והיות שהמחבר מחדש לנו "אני מאמין" חדש שלא שמענו מעולם, שאלתי לכמה רבנים הבקיאים במדרשים

83. וזה לשונו של הרב הנ"ל: כי האמת שהישועות והחסדים שהיו לנו באחרונה לא היה בזה הכרח המציאות שתהייה בדרך שבאו וע"י אותם הגורמים השונים שעל ידם נעשו הפעולות המעשיות שראינו, לפי שאנו מאמינים אמונה שלימה ומצפים שיתקיימו הדברים כפי שנאמרו ע"י הרדב"ז ז"ל בפירושו על הרמב"ם ז"ל (פ"ד מהל' סנהדרין הי"א) וז"ל: "דבני ראובן עתידים לבוא ולעשות מלחמות לפני בוא מלך המשיח" עכ"ל. הרדב"ז ז"ל היה מגדולי הפוסקים, ואנו סומכים על דבריו בהרבה הלכות למעשה, וחובה עלינו להאמין בדבריו, ודברים אלו אומר גם הגר"א ז"ל בפירושו על שיר השירים.

אם נתבונן ניווכח שאין הדברים רחוקים מלהבינם, אפילו במציאות שלנו. נתאר לעצמנו אם היה בא בשנת ר"נ אחד מגדולי התורה ואומר שכעבור שנתיים ימים יתגלה חלק תבל חדש אשר במרוצת השנים תתגבר השפעת דרי ומהגרי אותו חלק בלתי-נודע עד שיהפכו למושלים כמעט על כל העולם, ודאי שחלשי אמונה היו ללא ספק מסרבים להאמין לחזיון כזה, אולם אחרי שנתגלתה אמריקה והפכה לבעלת ההשפעה המכריעה בעולם רואים יושבי תבל דבר מסוג זה כטבעי.

לגבינו המאמינים, הרי דברים הכתובים בפוסקים שרירים וברורים באמיתותם יותר ממה שאנו רואים בעינינו, ואנו מאמינים בדברי הרדב"ז ז"ל שיבואו מעשרת השבטים לפני בוא המשיח וילחמו וימשלו אח"כ על כל העולם ביתר תוקף מדרכי שלטון אמריקה, אך כמובן שבסיס שלטון מי המשיח לא יהיה באמצעות ובדרכים פוליטיים רגילים.

ואנו מאמינים שבאם היינו זוכים וההתפתחויות הכלליות בעניני ארץ ישראל היו נעשים בדרך שקוינו ע"י מלחמת עשרה שבטים, וכאמור, לא היה נהרג אפילו אחד מישראל, והיינו זוכים לקיים מצות ישוב ארץ ישראל בכיבוש ואח"כ ביישוב כמוש"כ הרמב"ן ז"ל, וז"ל בסה"מ: "נצטוינו אנו לבא בארץ ולכבוש הערים ולהושיב בה שבטינו", עכ"ל. ולא כפי שנעשו הדברים בדרך הטבע ועפ"י הנהגה המעשית בדרכי המדינות, ואנו רחוקים עוד מזה.

ואמרו לי שלא שמעו ולא ראו המדרש שהביא הרדב"ז, ולא ה"אני מאמין" החדש, ואיני מבין בכלל מה זה שייך לעניינינו, האם בשעה שהתנפלו מצרים וירדן על עם ישראל להכחידם מן העולם ח"ו, היו צריכים לחכות עד שיבואו מעשרת השבטים להלחם בהם. תמה אני.

אבקש מכגת"ר שליט"א שיואיל נא בטובו להודיעני אם יש מקור לדבר זה בספרי חז"ל ואיפוא הוא המקור של מדרש חז"ל שהביא הרדב"ז, ואני מודה לו מראש.

יצחק רפפורט

לכבוד ידידי הרב... מוה"ר יצחק רפפורט שליט"א בברוקלין נ"י.

ע"ד שאלתו אם יש מקור לדברי הרדב"ז, הנה בספרי תו"ש חט"ו דף קצו הבאתי דברי הרדב"ז ומ"ש גאון התורה רבי שמואל סאלאנט זצ"ל מירושלים לתמוה על דבריו, מובא בסיני כרך ל"ב דף קל"ב, וז"ל: ונוראות נפלאות על דבריו הקדושים של הרדב"ז [שכתב ותו דבני ראובן עתידים לבא ולעשות מלחמות לפני בוא מלך המשיח ומאן לימא לן שלא יהיה בהן סמוך מפי סמוך והוא יסמוך אחרים]. ולענ"ד לא זכיתי להבינם כלל, הלא אין סמיכה בחו"ל, וסמוכין להם מניין? עכ"ל. ועי' מ"ש בתו"ש חי"ג דף ק', לענין סמיכה בחו"ל לדון דיני הלואות, ושם כתבתי לתרץ קצת דברי הרדב"ז שאולי סובר שהלכה זו שתקנו חכמים שאין סמיכה בחו"ל לא חלה עליהם, שהרי עיקר הסמיכה מן התורה אינה מצוה התלויה בארץ, שהרי מינוי זקנים בפ' יתרו ובהעלותך והסמיכה ליהושע לא היתה בארץ, ואם הסמיכה נמשכת אצלם כדין אולי י"ל שיכולים לסמוך אחרים, וצע"ע בזה. ע"כ.

וכעת מצאתי במכתבו של ר' ישראל משקלאב שנתן לשליח מא"י שנסע לארצות ערב לחפש את עשרת השבטים, נדפס בס' שנים עשר שבטי ישראל ספר שני, תקבוצת לענייני עשרת השבטים, עמוד 117, וז"ל: שנית: נבקשה את שאהבה נפשינו, הלא זה הדבר כנודע בשער בת רבים מפי רבותינו הקדושים - רמב"ם בפירושו פ"ק דסנהדרין - כי טרם יבוא משיח צדקנו צריך שיהי' בארץ ישראל בי"ד הגדול סמוכים, ובעוה"ר ע"י הגליות וכובד הגזירות הקשות בטלו הסמיכות, והלכה ברורה שצריך שיהי' הנסמך מהסמוך והשי"ת יעד שיהי' בי"ד הגדול כאמור - (שם א) ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצין כבתחילה, אח"כ יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, וזה יהי' בלי ספק כשיכין הבורא ית"ש לבות בני האדם יתרבה זכותם ותשוקתם לשם ית' ולתורה לפני בא המשיח,

וכאשר שמענו בבירור שיש אצלם סנהדרין סמוכים מפי נסמכים שהרי דנין דיני נפשות - י"ל דפליגי אריב"ל סנהדרין י"ד א', או משום דהן רובם של כל ישראל, והלכות ברורות אצלם באין ספק - יבחרו נא כמה מחכמיהם הסמוכים בחמתם על כלל עם ה', ויבואו נא לא"י נחלת אבותינו ויסמכו לת"ח כדי שימצא בי"ד סמוכים בא"י. ע"כ. וכנראה שגם הרדב"ז הלך ממש בשיטה זו שאצלם יש סמוכין, ולית להן כריב"ל וכמש"ל, ומקור לדברי הרדב"ז אביא להלן בסוף התשובה.

והנה לעצם דברי הרדב"ז דבני ראובן עתידין לבוא כו' צ"ע שהרי עיקר דבר זה תלוי בפלוגתא של ר"ע ור"א במשנה סנהדרין פ"י, קי: עשרת השבטים אינם עתידים לחזור (ממקום שגלו והא דאמר בגמ' (מגילה יד) דירמי' החזירן, לא שהחזירן כולם, אלא מקצתם החזיר, רש"י) שנא' וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה, מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכין ואינם חוזרין. ר"א אומר כיום הזה, מה היום מאפיל ומאיר אף עשרת השבטים שאפל להן כך עתיד להאיר להם.

ובספרא פרשת בחקתי פרק ח: ואבדתם בגוים, אלו העשרת השבטים שגלו למדי דברי ר' עקיבא, ובפי' הראב"ד פי': ר' עקיבא לטעמיה דאמר עשרת השבטים אינן עתידין לחזור ומשמע ליה אבדן אבדן ממש, כגון מכת חרב והרג ואבדן כלומר כליון. אחרים אומרים אין אבדן אלא גולה כמו תעייתי כשה אובד. או אינו אלא אבדן ממש כשהוא אומר ואכלה אתכם ארץ אויביכם (ויקרא כו, לח), הרי אבדן ממש אמור. ויש מפרשים שדברי אחרים לא באו לחלוק על רבי עקיבא אלא לפרש המקרא ולעולם בעשרת השבטים הוא מדבר שתאכל אותם ארץ אויביהם כליון. ועי' קדושין עב. אר"י וכולן לפסול. וברש"י כל מקום שגלו עשרת השבטים וכו', ועי' תוס' גיטין לו. ד"ה בזמן ובראשונים שם ואכמ"ל.

אמנם מצינו הרבה מאמרי חז"ל ההולכים בשיטת ר"א שעשרת השבטים חוזרין, והוא בירושלמי סנהדרין פ"י ה"ו: לשלש גליות גלו ישראל אחת לפני מנהר סמבטיון כו' וכשהן חוזרין הן חוזרין משלש גליות כו'. ובמדרש תנחומא ישן הוספה לפרשת שלח: וכן במדב"ר סוף פט"ז, ולע"ל הקב"ה מכנסן הנה אלה מרחוק יבואו כו' והגליות באים עמהם והשבטים שהם נתונים לפני מן סמבטיון כו' מתכנסים ובאים לירושלים כו'. ובפס"ר פל"א מבואר יותר פרטים איך עושה להם נסים להחזירם. ועי' רבה ותנחומא סוף מסעי, וקה"ר סוף פ"ט.

גם בחזון עזרא פי"א כב"מג סובר כשיטת ר"א שעשרת השבטים הלכו אל ארץ רחוקה אשר מעולם לא ישב שם אדם לשמור שם את תורתם, אשר לא הי' שומרים בארצם כו' מאז ישבו שם עד אחרית הימים ואז ישובו, ומבאר שם

שישבו ע"י נסים ונפלאות. ועי' פתיחתא דאיכ"ר ס"ה.

ובב"ר פע"ג מבוארת רק ההתחלה: עשרת השבטים גלו לפני מנהר סמבטיון, והסוף, וכשהן חוזרין ליתא, כן במדרש איכה פ"ב מבואר כמו בב"ר שגלו לג' מקומות ולא מזכיר שחזרו, וזה אפשר גם לשיטת ר"ע, ובסגנון אחר לענין בני משה מבואר ביונתן שמות לד, י. ובשבת קמז: חמרא דפרוגייתא כו' (שם מדינה שיינה משובח, רש"י) קיפחו עשרת השבטים מישראל, ופירש"י שהיו בעלי הנאה ועסוקים בכך, ולא היו עסוקים בתורה ויצאו לתרבות רעה. ונראה שלזה כוונת בתנחומא שמיני ה', וב"ר פל"ו ז: עשרת השבטים לא גלו אלא מתוך היין.

ושיטה אחרת יש במדרש זוטא א, מובא בילק"ש שה"ש רמז תתקפ"ה: אף ערשנו אלו עשרת השבטים שגלו לפני מנהר סמבטיון שעתידין גלות יהודה ובנימין לילך אצלם להביאם כדי שיזכו עמהם לימות המשיח ולחיי עוה"ב שנאמר (ירמיה ג, יח): בימים ההם ילכו בית יהודה כו' שלא שמר הקב"ה אלא אחד משמנה כו'. ע"כ.

וסוף לשון המדרש מקורו בסדר עולם רבה פכ"ב מובא בילק"ש שלא נשתיר מישאל היושבים בשומרון כו' אלא אחד משמונה שבהם, עיי"ש בהערות.

ויש בענינים אלו מדרשים שונים בהמלחמות שיהי' בזמן ביאתו של משיח ראה תרגום יונתן וירושלמי במדבר יא, כו; דברים לד, א.ג. ויש הרבה מדרשים קטנים בענינים אלו כגון ספר זרובבל ופרקי משיח, וכו' וכו'. ונראה שעל כל המאמרים בענינים אלה כוון הרמב"ם בהל' מלכים פי"ב ה"ג: ולא יאריך במדרשים האמורים בענינים אלו (של משיח) וכיו"ב ולא ישימם עיקר, שאין מביאין לא לידי יראה, ולא לידי אהבה. ומקודם לזה כתב שבכל אלה הענינים אין אדם יודע איך יהי' עד שיהי'. וכלל ידוע הוא בירושלמי פאה פ"ב ה"ד שאין למדים הלכה מן האגדות ושם חגיגה פ"א ה"ח אין מורין מן האגדות.

ובס' אהל יוסף על הראב"ע שמות ב, כב: וסוף דבר אמרו הגאונים אין מקשין על הדרש ואין משיבין ממנו, הגאונים הוא רבינו האי גאון ז"ל אשר אמר בפ' חגיגה שלו בזה"ל: דעו כי דברי אגדה לא כמשמעה הם אלא כל אחד ואחד דורש מה שעולה על לבו, בגין אפשרה, ולא דברי חתוך, פי' אין סומכין עליהם, ע"כ. וכ"כ מהראשונים.

לכן מוזרים מאוד הדברים של המחבר שהביא שכתב "מאמין באמונה שלימה" ו"חובה להאמין בדבר" אין לדברים אלה שום יסוד כלל, ובפרט בענינייה אלו שיש בהם שיטות שונות במדרשים ואין בהם הלכה, מה שייך לומר "חובה להאמין", בוודאי שאין שום חובה כלל להאמין דווקא כמאן דאמר זה במדרש, כי אפשר

לאחר להאמין למ"ד אחר, ומענין הדבר שדווקא באגדה זו שהביא הרדב"ז, פסק הדבר בשו"ע הלכה למעשה שלא כמדרש זה. וצ"ע איך מביא הרדב"ז דברי המדרש בתורת ראי' לתרץ קושיא בענין הלכה.

ולתרץ הקושיא על הרדב"ז יש לבאר קצת מקור הדברים: בגמ' יבמות טז: אמר רב יהודה אמר רב נכרי שקידש בזמן הזה חוששין לקידושין שמא מעשרת שבטים הוא, כו', וכל דפריש מרובא פריש, בדוכתא דקביעי כו' והאיכא בנות כו' גמירי דבנתא דהוא דרא איצטרוי איצטרו. כי אמריתא קמי דשמואל א"ל לא זז משם עד שעשאו כותים גמורים, עכ"ל.

והמאירי שם מבאר וז"ל: גוי שקדש בזמן הזה אין חוששין לקדושיו, לומר שמא ישראל הוא, ושמא תאמר נחוש שמא הוא מעשרת השבטים שגלו בימי סנחריב, שנשתמדו הרבה מהם ונטמעו, כל דפריש מרובא פריש. ושמא תאמר בדוכתא דקביעי, כגון לחלח וחבור וחברותיה מאי איכא למימר דהא דרובא נינהו, הרי מ"מ נכריות נשאו, ושפחה ונכרית ולדה כמוה. ושמא תאמר שמא מן הבנות הוא בא, שבא הגוי עליהם, קבלה היתה בידם על אותן הבנות שגלו באותה שעה, שהן החליאו את עצמן, עד שעמדו בנוול, שלא יהא שום אדם קופץ עליהם והוא ענין איצטרוי אצטרו. וי"מ ששתו כוס של עקרין שלא לילד מהם. וי"מ שנבקע בית שליטתם מעינוי הדרך עד שלא היו ראויות לקלוט ולהתעבר. ולא עוד אלא שקבלה היתה בידם, שכל אותן שנטמעו בהן, נטמעו לגמרי אנשים ונשים, עד שב"ד שבאותו הדור עשאו כגויים גמורים, שלא להיותם בכלל דיני ישראל כלל, ע"כ.

ומבואר מדבריו: שב"ד שבאותו הדור היינו בזמן בית ראשון אחרי שגלו, עשאו כעכו"ם. וכן נפסק בש"ע אהע"ז סימן מ"ד ובב"ש שם ס"ק י"ג שעשאו כעכו"ם גמורים אפילו לקולא, ולא כמו בחולין פ"ק לענין כותים שעשאו כעכו"ם רק לחומרא.

וע"פ דברי המאירי י"ל שקבלה זאת נמסרה לר"ע במשנה סנהדרין פ"י מ"ג: עשרת השבטים אין עתידין לחזור שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינם חוזרים, דברי ר"ע, כלומר, שדבריו מיסודים על הלכה זו שעשאו כגויים גמורים, וזהו שאין עתידין לחזור.

ומצאתי ראי' לדברי בשאלות ותשובות הרמ"א סימן סב, שמביא לשון הגה' מרדכי פ"ק דיבמות וז"ל: עוד גרסינן שם אמר רב אסי כותי שקידש בזמן הזה חוששין לקידושין, דילמא מעשרת השבטים הוא, דקאתי ומוקי לה בדוכתא דקביעי כגון בלחלח וחבור וכו' כי אמריתא קמי דשמואל אמר לא זז משם עד שעשאו

נכרים גמורים, פסק ר"ח דליתא לדרב אסי, ואפילו בדוכתא דקביעי, אבל מומר שקידש הוה קידושין דאורייתא כדתניא בפ' החולץ וכו', עכ"ל. מתוך פסק ר"ח דכתב דליתא לדרב אסי, ואפילו בדוכתא דקביעי, משמע קצת דלא זז משם עד שעשאו נכרים גמורים דוקא לעשרת השבטים ודכוותא אשכחינן בפרק חלק (דף קי ע"ב) עשרת השבטים אין עתידין לחזור דברי ר' עקיבא ר' אליעזר אומר מה היום מאפיל ומאיר אף אפילה שלהם עתידה להאיר להם ולכל ישראל אמן. ע"כ. הרי שמביא רא' מדברי ר"ע לדברי שמואל.

אך לפי זה צ"ע דברי הרמב"ם ז"ל בפירושו למשניות בסנהדרין שם שכתב על המחלוקת בין ר"ע לר"א: כבר הודעתין כמה פעמים (סוטה פ"ג מ"ה, שבועות פ"א מ"ד) שכל מחלוקת שאינה מטעינה מעשה, אלא קבלת דעה מסורה ללב בלבד אין מקום לפסוק בה הלכה כמאן, ולפי הנ"ל הרי הלכה כדברי ר"ע וכמו שאמר שמואל "שעשאו כעכו"ם" וכמ"ש הרמ"א, ואולי י"ל שהרמב"ם יפרש שגם ר"א ס"ל כקבלת שמואל אלא מ"מ לע"ל יתקברו תחת כנפי השכינה ביד חזקה כמ"ש להלן, בשם התפ"י, ובזה פליגי. - ואין בדבריהם נ"מ להלכה.

ולהנ"ל לכאורה צ"ע מ"ש שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' רי"ט: לענין הלכה וז"ל: וגדולה מזו אני אומר דאפילו לפי דבריהם הרי היא בחזקת אשת איש שהרי הדבר מפורסם דלעולם יש מלחמה בין מלכי כוש שיש בה שלש מלכיות קצתו ישמעאלים וקצתו ארמיים המחזיקים בדתם, וקצתו ישראלים משבט דן, וכפי הנראה הם מכת צדוק ובייתוס הנקראים קראין, שהרי אינם יודעים תורה שבעל פה ואין מדליקין נרות בלילי שבת ולא ישבות המלחמה ביניהם ובכל יום שבים אלו מאלו וכו' עוד יש טעם כללי לכלל הקראים שהרי ישראל הם וקידושיהן קידושין כו', עי"ש. ומבואר שהאמין שבזמנו עדיין היו אנשים משבט דן שהיו מתנהגים כהצדוקים והקראים.

ולהנ"ל אם הם מעשרת השבטים, הרי עשאו כע"ז גמורים וצ"ל שס"ל שהכוונה להכלל כולו אבל נשאר מיעוט קטן שלא נטמעו ונשארו צדוקים או קראים ולכן יש להחמיר עליהם.

אמנם מה שהביא הרדב"ז מהמדרש ששבט ראובן יבוא, זה לכאורה נגד ההלכה שעשאו לכולם כעכו"ם גמורים, וכמ"ש הרמ"א שזהו כשיטת ר"ע, ומדרש זה שהביא הוא לכאורה כשיטת ר"א.

וני"ל לתרץ שיטת הרדב"ז עפ"מ"ש בחידושי רבינו דוד בונפיל (תלמיד הרמב"ן) סנהדרין קי ע"ב וז"ל: זה ששינו בעשרת השבטים שאינן עתידין לחזור על אותו הדור הרע בלבד אמרו שמתו מתוך רשען ולא עשו תשובה וכו'. וכשאמרו אינן

עתידין לחזור הרי הוא דומה אם היינו אומרים שאין להם חלק לעוה"ב וכו'. ומעתה אין המשנה הזאת גוזרת על זרעם שיהיו אובדים מעבודת ה' כי בודאי שיהיה להם זרע, אם מעט ואם הרבה אשר ידעו את ה'. או שיהיו בהם אנשים מועטים עובדי ה', והם יהיו לעם רב והם יהיו נדחי ישראל אשר יאסוף אותם ה' דגמירי דלא כלו שיבטא, ובספר יחזקאל מזכיר את כולם ומחלק להם את הארץ ולא היה בישראל מי שחלק על זה ח"ו.

ועל אלו אמרו באגדה שגנזו אותם הקב"ה בג' מקומות, א' לפני מנהר סמבטיון וא' לאחורי הרי חושך וא' בדופנא של אנטיוכא, אבל אלו שאמרו עליהם שנטמעו בגוים, הם אותם שגלו באיי מדי, והנה ערי מדי ידועות הן, אלא שנטמעו בהן ואבדו בתוכן, ועליהם נאמר ואבדתם בגוים אלו עשרת השבטים שגלו למדי, שלא אירע להם כמו שאירע בגלות יהודה שהיו עובדי ה' בגלותם ולא נטמאו בגוים.

וכן מה שאמרו ביבמות טז: בגוי שקידש וליחוש שמא מעשרת השבטים הוא ואמרו דגמירי דנשי דההוא דרא אצטרויי אצטרו, זהו באותו הדור שנטמעו ואבדו בהן, ודאי שהיה ראוי לחוש לקדושי הגוים באותן המקומות שהיו מצויין אם לא שעשה הקב"ה נס ונבקע הרחם כדי שלא יהיה נקלט הזרע כי זרע האנשים הבא מן הגוים אינו מזיק שילדה כמוה.

ובכל זאת אינם אומרים כלום על אותו הזרע אשר היה להם, שאמרנו שהיו עובדי ה' ולא על (דיחדהם) [היחידים] שהיו בהן שלא נטמעו בגוים שכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה', ועליהם נתנבא ירמיהו ולקחתי אתכם א' מעיר וב' ממשפחה והביא אתכם ציון, כי מפני שעשרת השבטים אבדו בגוים ולא נשארו כו' כי אם מעט מהרבה כמו שאמרנו, ע"כ אמר עליהם א' מעיר ושנים ממשפחה כו'. מ"מ בחזרת עשרת השבטים לא חלק אדם מעולם שמפורש הוא בכתובים כמו שאמרנו שם בע"ה. ע"כ. (העתקתי ע"פ התיקונים בספר סנהדרי גדולה).

הר"ד מחדש שבדורם נשאר אנשים מועטים עובדי ה' וכן בודאי שהי' להם זרע אם מעט או הרבה אשר ידעו את ה' והם יהי' לעם רב והם יהי' נדחי ישראל אשר יאסוף אותם (פי' זה, שלא בבניהם קאמר, מבואר לפנינו ברש"י בפי' על דברי ר"א בשם מ"ר ובהערות בס' סנהדרי גדולה שם כ' לבאר הדברים). ואין להקשות לפ"ז מההלכה שגוי שקידש אין חוששין לקידושין, מפני שאלה כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה', כלומר ולא שייך לומר עליהם גוי שקידש, שהרי ניכרים שהם ישראלים, ולפי שיטתו משכחת להו שפיר אפילו לר"ע כמבואר במדרש שהביא הרדב"ז ואין קושיא כלל מגמ' יבמות.

וצ"ע שר"ד לא הזכיר כלום מה דמבואר בגמ' איכא דאמרי לא זזו משם עד שעשאו כעכו"ם גמורים, וידוע מ"ש הפוסקים דההלכה כאיכא דאמרי, אמנם להלכה אין נ"מ בין הטעמים ולשיטתו י"ל שעשאו כעכו"ם ג"כ הכוונה רק להרוב אבל יחידים נשארו וכן בניהם.

אמנם עיקר דברי ר"ד צ"ע. ההכרח שהי' לו לפירושו הוא מקרא דיחזקאל שלע"ל יחלקו הארץ ליי"ב שבטים ולא הי' בישראל מי שחלק על זה, אבל משום הא אין הכרח, דיש ליישב כמבואר במגילה שירמי' החזירן, ורש"י מפרש שהחזיר רק מיעוט, א"כ י"ל שאלה שהוחזרו נתערבו עם שבט יהודה ובנימין, ואל"י יברר אותם ושפיר יש אפשרות שיהיו י"ב שבטים לע"ל.

ויש לדחות שר' דוד הולך בשיטת רבו הרמב"ן גיטין דף יז ש"כ: ואינו מחוור לי שלפי דעתי אפילו למ"ד עשרת השבטים ירמי' החזירן לא גלו לבבל מעולם, אלא חזרו למקומם הראשון כדאמרינן ואבדתם בגוים אלו עשרת השבטים שגלו למדי ושם נשתקעו כולם, ולא נתערבו עם ישראל ולא גלו בבבל ובבית שני לא היו מעולם, ע"כ. א"כ שוב קשה כנ"ל מקרא דיחזקאל ולכן נדחק לפרש כנ"ל.

ולפמ"ש לעיל מדברי הסדר עולם ושה"ש זוטא שבעת גלות סנחריב נשארו אחד משבעה או שמונה (וראיתי מביאים שמצאו בכת"י הגניזה רשימה שסנחריב גלה רק כ"ז אלף, אבל אין להסמך ע"ז בתור יסוד). ולק' בתפ"י מבאר שהחזיר רבים והמה נתערבו עם בני יהודה ובנימין ואח"כ נגלו יחד עמהן לבבל וזה דלא כהרמב"ן.

וז"ל התפארת ישראל בסנהדרין שם: מ"ש רש"י בתחילת דבריו שרק מקצתן החזיר ירמיה הנביא, אמחכ"ר, דוחק דהרי השתא ארצות לחלח וחבור וגו' בארץ הודו כולן גלויין לנו וידענו שהיהודים בהודו ובכינא הם רק מעט מזער נגד עם הקודש שבאפריקא ואיראפא ובאזיא המערבית, וכבר נתקשה בזה בעל מאור עינים (דע"ב) אמנם אלד"מ נר' לי שודאי ירמי' החזיר רבים מהם, וכדמשמע במגילה וערכין, רק שהרבה מהנשארים נטמעו בין הגוים כאשר ידענו הרבה מהם שהם באינדיען וכינא ואבעסיניען, ואינן יודעים רק שהם יהודים, ומלין א"ע ומקיימין איזה מצוות, אבל עבודתם את ה' מעורב עם עבודת אלילים, ובהא פליגי ר"ע ור"א אם לעתיד לבוא אותן שנשארו מטומעים שוב יתקרבו תחת כנפי השכינה ביד חזקה, כמ"ש חי ה' צבאות אם לא ביד חזקה ובח"ש אמלוק עליכם, דאף שכמה מהן הן עע"ז ממש, וגם שם ישראל נשכח מהן ורק איזה מנהגי ישראל עדיין מעשה אבותיהן בידיהן, כעם אפאגאנען כמה חכמי יעגאראפיע חושבין שהם

יהודים שכוחים, אבל הרי הם גם במצרים היו כולן עע"ז [כסנהדרין קג, ב] והקב"ה ברוב רחמיו פתח בצבת עיניהם וגאלם, ע"כ.

ויש להוסיף שבתקופות האחרונות יש שאומרים שהיאפאנים המה מעשרת השבטים וי"א שהאינדיאנים בארה"ב וי"א שחלק מאנשי אנגלי, והנה כל אלה המה השערות גרידא.

והנה ר' דוד כותב לעיל: דאלו שאמרו שנטמעו בגוים, הן אותן שגלו לאיי מדי, והנה ערי מדי ידועות הן, כלומר כיון שידועות הן לנו ולא שמעו ולא ראו שם אנשים כאלה שמיחוסים לעשרת השבטים, עכצ"ל שנטמעו ונתערבו בגוים.

אותו הדבר הוא לפי דעת התפארת ישראל, ס"ל שכל המקומות שיש לחשוב שישנם שם עשרת השבטים, המה ידועים לנו אנו רואים שנתערבו בין האומות ורק נשארו להם קצת מנהגי ישראל מעשה אבותיהן בידיהם. ולפ"ד אפי' לר"א אין קיבוץ של יהודים ממש מעשרת השבטים, אלא דעתו של ר"א שיתקרבו תחת כנפי השכינה בחזקה.

והנה במשך מאה ושלושים שנה מזמנו של התפא"י עד היום נשתנה העולם לגמרי הרדיו הטלוויזי' והאווירון, גרמו שכל המרחקים חלפו ועברו וכל הכדור כולו הוא כמדינה אחת גדולה ובזמן האחרון שהמון אומות קטנות קבלו עצמאותן, כל המדינות כולם גלויות וידועות לכל העולם ואפשר לראותם ולבקרם, וכמובן אם היתה מציאות כזאת שישנו באיזה מקום בעולם שבט שלם של יהודים שומרי תורה ממש, שלא נתבללו בין שכיניהם, בלי שום ספק כלל שהיו יודעים מזה, והדבר הי' מפורסם בעולם. ובפרט כעת מזמן קום מדינת ישראל זה עשרים שנה עד מלחמת ששת הימים שנתפרסמה מסוף העולם ועד סופו, ואם היו אפילו יחידים יהודים ממש בסוף העולם היו מתקשרין עם ארץ ישראל, ולכן זה מוכיח שהעיקר כדעת ר"ע שעשרת השבטים אינם חוזרים וכמו שנפסק בש"ע על פי יבמות יז. שעשאוים כע"ז גמורים משום שכולם נתערבו במשך אלפי שנים בין האומות שגרו בהם, וכל המדרשים שמדברים על עשרת השבטים תפסו כשיטת ר"א.

וקשה על התפא"י שכתב שגם ר"א ס"ל כר"ע אלא דס"ל דאעפ"כ י"ל שיחזרו היינו שיחזירו אותן בתשובה כלומר שיתגיירו ותימה שלא העיר כלום מהרבה מאמרי חז"ל במדרשים הנ"ל שס"ל שעשרת השבטים בעצמם יחזרו, וזה דלא כפירוש.

ובפי' עץ יוסף על ברכת י"ח, מפרש שברכת תקע בשופר גדול, נתקנה על גלות

עשרת השבטים וכדעת רבי בסנהדרין קי: באים הם לעוה"ב שנאמר ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו', וזה ג"כ כשיטת ר"א וכל המדרשים הנ"ל.

ועוד כיון שלא הי' לבני עשרת השבטים קשרים עם עם ישראל בבית שני א"כ הרי חסרה להם המסורה בתושבע"פ ואיכה יודעים לקיים את התורה, למשל קביעות החדשים והחגים ע"פ תקנת הלל, וכיון שאין להם חשבון זה מניין להם לשמור המועדים בזמנם, וכהנה וכהנה. ובכלל זה נגד המציאות שחוג קטן יכול לשמור על ייחודו אלפי שנים ולקיים מצות התורה בסביבה אינה יהודית, ושהעולם החיצוני אינו יודע אותם. ובעכצ"ל כמ"ש הרדב"ז בזמנו על מסורה בנוגע לשבט דן שהם מן הצדוקים והקראים שאין להם תושבע"פ. א"כ בוודאי שלא שייך לומר עליהם "כי הם זרע ברך ד".

וכל מה שיש בענין זה בתשובת ר' צמח גאון ע"ד אלדד הדני ותשובת רב נסים גאון ועוד הרבה מקורות המביאים סיפורים ושמועות שונות ע"ד עשרת השבטים, משום שתפסו כשיטת ר"א שחזרין, ולא כר"ע, לכן האמינו לכל מיני שמועות.

ראה בספרו של ר"א יערי שלוחים מא"י ירולשים ת"ש, ובס' שנים עשר שבטי ישראל להרב רמ"י ווינשטאק ירושלים תשט"ז, ליקוט חשוב בענין זה. [וראיתי שם בהסכמת הגרש"א עלקין ז"ל כותב וז"ל: וכן מוכח מסוגיין יבמות יז. דאחד מעו"ז שקידש בזה"ז חיישינן שמא מעשרת השבטים הוא, הרי דקידושין קידושין ודינם כישראל כו' וגודל החיוב עלינו ועל ראשי העדה כו' לקרבן ולקבלן כו' ולבאר להם כי אחינו הם כו' עכ"ל. ואני תמה אקרא! שהביא תחילת לשון הגמ' ולא סוף שמפורש שם לא זז משם עד שעשאו כנכרים, וכן נפסק בשו"ע אבהע"ז סימן נ"ד שאין חוששין לקידושין אפילו לקולא. וכמו שנתבאר לעיל.

ובוודאי שאי אפשר לומר עליהם "אחינו הם" כי זה מתיר נישואין וזה אינו כיון שעשאו עכו"ם וצריכים להתגייר, וכמו שנתבאר לעיל, וכנראה שנגרם הטעות הנ"ל מפני שבספר הנ"ל דף 50 מעתיק רק תחילת לשון הגמ' ולא המסקנא ועל זה סמך].

וע"ד שאלתו אם יש מקור לדברי הרדב"ז, יש מענין זה בזהר ח"א דף קיז: ובני ראובן עתידים לעורר מלחמות בכל העולם וכנסת ישראל הקב"ה יקים אותה מעפר הגלות, ע"כ. ובאריכות בזהר ויחי דף רלה: על הפסוק כחי וראשית אוני⁸⁴ [לפי

84. עיקר רעיון זה שבני ראובן המה גבורי מלחמה יש לו מקור בדרשת חז"ל, מובאים בתו"ש ויחי מט, ד: ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני, במדרש אבכיר בתו"ש שם אות מד: כחי שהעמיד גבורים בעלי כח שנאמר ארבעים אלף חלוצי צבא (יהושע ד, יג) כו', ויתר עז שהיו גבורים דכתיב ופני ארזי פניהם (דה"א יב, ט), ובב"ר פצ"ח: כחי וראשית אוני, אלו זקופי המלחמה, ובמפרשים

תרגום מספר "הסולם": אמר ר' שמעון עתידין הם בני ראובן לערוך שתי מלחמות בארץ, בוא וראה כתוב כחי, היינו בגלות מצרים, וראשית אוני, היינו שהם היו הראשונים מאחיהם למלחמה כו' יתר שאת, היינו גלות אשור, שלשם גלו בני גד ובני ראובן ראשונים לכולם, וסבלו הרבה רעות והרבה עינויים סבלו ולא שבו משם עד עתה, ויתר עז, היינו בזמן של מלך המשיח יתער בעולם הם יצאו ויערכו מלחמה בעולם וינצחו ויתגברו על העמים ובני העולם יפחדו מהם, ויתחלחלו לפניהם, וכו' ויחשבו [בני ראובן] במלכות ולא ישארו בה, זה שכתוב פחז כמים אל תותר, מהו הטעם שלא ישארו במלכות ואפילו בצד אחד בעולם, משום כי עלית משכבי אביך, שעתידים לבוא ולערוך מלחמה בתוך ארץ הקדושה, משכבי אביך, הוא בדיוק וזו היא ירושלים, ע"כ. [בפי' הסולם מפרש, שירצו לקחת אותה ממלך המשיח, וצ"ע מנין לו ההכרח לפי' זה ובוודאי הי' לו מקור].

ובדף ת"ח: בארבע סטרי עלמא, אתבדרו בני ראובן בגלותא, לקבליהון דכל ישראל, דאתגלו בגלותא ארבע זמנין, בארבע סטרי עלמא, הה"ד, כחי חד, וראשית אוני תרי, יתר שאת תלת, ויתר עז ארבעה. כגוונא דא זמינין אינון לאגחא קרבא בארבע סטרי עלמא, ולמשלט בקרבייהו על כלא, וינצחון עממין סגיאין, וישלטון עלייהו, ע"כ.

דברי זהר הנ"ל תמוהים ואין להם ביאור כפשוטם, שלכאורה יש סתירה בדבריהם, ובכל אופן לא מבואר להדיא שהמה יבואו לעזור למלך המשיח, ואין לדברי הזוהר שום שייכות למצבינו היום, והרדב"ז לא הביא דברי זהר רק לענין נקודה אחת, שהזהר הולך בשיטת ר"א שעשרת השבטים חוזרים, או כפי' רבינו דוד הנ"ל שאפילו לר"ע ישנם שחוזרים, לכן משכחת לה שיהי' ביניהם סמוך, אבל לא נכנס כלל לעצם הענינים בענין אם עשרת השבטים חוזרים. והיות שבבבלי וירושלמי ובמדרשים שלנו שציינתי לעיל אין זכר לכל האגדה זו שבזהר, העיקר כספרי חז"ל.

והרדב"ז בעצמו כותב: "יש בידי כלל גדול. בכל דבר שנכתב בגמרא או באחד מן הפוסקים או בעלי ההלכות, אפילו שיהיה הפך ממה שכתוב בספרי הקבלה (כוונתו להזהר), אני מודה בו, ולא אחוש למה שכתוב באחד מאותם הספרים, ולעצמי - אם הוא חומרא אני נוהג בו, ואם קולא לא אחוש לה".

גבורי המלחמה שהועמדו בראש העם לחזק את אנשי הצבא, וכלשון המשנה סוטה פ"ח, ו: מעמידין זקיפין לפניהם ואחרים מאחוריהן וכשלין של ברזל בידיהם כו' ובני ראובן היו גבורי מלחמה, ויעברו חמושים לפני בני ישראל (יהושע ד, יב) עי' תו"ש שם אות לט.

כבר אמרו חז"ל: כל המוסיף גורע. המחבר הנ"ל שהמציא לעצמו "אני מאמין חדש", הביאו הדבר לפקפק בהאמונה בהשגחה פרטית, שכותב "כי האמת שהישועות והחסדים לא ה' בזה הכרח המציאות שתהיינה בדרך שבאו וע"י אותם הגורמים השונים שעל ידם נעשו הפעולות המעשיות שראינו" כו'.

היהודי התמים המאמין בהשגחה פרטית צריך לומר שהוא מאמין באמונה שלמה שהישועות והחסדים שעשה לנו השי"ת היו בהשגחה פרטית, ובוודאי ה' הכרח המציאות, שתהיינה רק בדרך שבאו ולא באופן אחר, ורק ע"י אותם הגורמים השונים (והיינו צה"ל) שעל ידם נעשו הפעולות המעשיות שראינו, ובהדי כבשי דרחמנא למה לך, ואין לנו לתת עצות להשי"ת איך לנהג עולמו, שיכול להשתמש בשבט ראובן.

ומה שרוצה להסביר שאין לתמוה איך אפשר שפתאום יתגלה שבט ראובן, כי יש ללמוד מזה שנתגלה פתאום אמריקא ומצאו שמה עולם חדש, כן אפשר בנוגע לעשרת השבטים, וראית שכ"כ מחבר גדול א' לפני שלש מאות שנה, אבל לאמיתן של דברים הנושאים רחוקים זה מזה, העולם החדש שנתגלה בזמננו, הוא חלק השני של כדור הארץ, היבשה שהיא מתחת היבשה שלנו, עד שנתגלתה, היתה תקופה שהרבה חשבו שהעולם שלנו שהוא עגול ככדור, חציו הוא כולו מים ורק חצי יבשה נתגלתה, וכן כתבו המון מחברים ראשונים לפרש כן פסוקי התורה, משום שלא ה' קשרים בין חלק היבשה הגלוי, לחלק היבשה שהיא למטה, אבל כבר לפני אלף שנה ה' אנשים שהגיעו לשם באניות, אמנם לא האמינו להם, ויש אמרו שאין זה חלק היבשה שלמטה, וידועים דברי הזהר ויקרא י. האומר שיש אנשים גם בחלק היבשה למטה, והארכתי בענין זה בקונטרס שבת בראשית ושבת סיני, והבאתי מ"ש א' מהראשונים לפני אלף שנה בערך שיש סוברים שיש בני אדם למטה ואחרים דוחים, לכן מזמן שהגיעו אניות מסוף המזרח או סוף המערב להיבשה שמתחת ליבשה שלנו נתגלה עולם חדש, והיו עוד מחברים חשובים, כמאתים שנה אח"כ, שלא האמינו לזה. (ראה תו"ש בראשית ח"א אות עג).

אבל מה זה דמיון לחצי כדור העליון שכולו הוא גלוי וידוע לכל האומות הגרים בו, וכמו שנתבאר לעיל.

ויש להעיר, ששבט יהודי, שנתגלה מלפני כמאתים שנה בהודו שמיחידים אותו לעשרת השבטים, הם "בני ישראל", מצבם הרוחני ה' ירוד מאד לא ה' להם אפילו ספר תורה, רק החזיקו באמונת אבותיהם ומקצת מצות ומנהגים ולא התבוללו לגמרי בין השכנים. ראה בס' "בני ישראל" הוצאת הרבנות הראשית לישראל, שנת

תשכ"ב, מדף קסט והלאה. ועל דבר שבט הפלשים ראה מ"ש עפשטיין בספרו אלדד הדני.

וראה במחנים סי' צג-צד על נדחי ישראל שבאו ארצה, כי היינו עדים לעלייתם לישראל של הרחוקים והנדחים, שרק מפי נוסעים ותיירים למדנו להכירם, שוכני מעמקי האדמה שבמערות מדבריות לוב וסהרה, היושבים במרומי הרי קורדיסטאן, הרחוקים בקוצ'ין והודו, והמנותקים מחצרמות, כולם נקבצו ובאו אלינו, אחרי הקמת המדינה. ואצלם נתקיים הדרש במדרש זוטא מובא לעיל דף (שסג) שבני יהודה ובנימין יבואו אצלם להביאם, וכן הי' שבאו אליהם מא"י להעלותם ארצה. ויש שם הרבה חומר בנוגע לעשרת השבטים וכל הספרות המדברת בנושא זה, דעת כל אלה שהתעסקו בשאלה זו שאין שום רמז רמיזה, שקיים היום באיזה מקום שהוא בעולם שבט יהודים שלמים עצמאים שמקיימים מצות התורה. ואם הי' זמן שקיים שבט כזה במשך הזמן התבולל בין האומות וזהו כדעת ר"ע שאינם חוזרים וכדעת שמואל ביבמות יז. שעשו אותם כעכו"ם וכדעת ר"י בקידושין עב. וכולן לפסול.

ומ"ש: ביתר תוקף מדרכי שלטון אמריקא, יראה ברמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ד: לא נתאוו חכמים והנביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם כו'. ומ"ש: וכ"כ הגר"א בשה"ש, זה אינו, כי מדברי הגר"א בשה"ש יש לדייק ההיפך וז"ל בשה"ש ו, ד: ותרצה היא שומרון מ' השבטים שדרו בה מלכי ישראל עד אחאב, כמ"ש בספר מלכים, וירושלים הוא מקום בהמ"ק ומלכות בית דוד, והם היפים בכל ערי ישראל כי בעת הגאולה יגאלו בראשונה י' השבטים ואח"כ שבט יהודה, ואח"כ דור המדבר, ע"כ. ומקור דבריו כמבואר בדרשות הנ"ל שהובאו לעיל שעשרת השבטים חוזרין כשיטת ר"א ולא כר"ע, וכן יש בזהר חדש סוף פ' בלק אריכות בענין עשרת השבטים בימות המשיח, וזה הכל ג"כ כשיטת ר"א ולא כר"ע, אבל דרש הנ"ל ששבט ראובן יבוא לעשות מלחמות קודם ימות המשיח לא הביא הגר"א אלא להיפך שכל עשרת השבטים יגאלו בראשונה, וזה הכל כשיטת ר"א.

פרק תשעה עשר

דבר רבני ישראל וכו'

בט"ו בשבט שנת תש"ט נפתחה האסיפה המכוננת הראשונה בכנסת במדינת ישראל. לקראת הבחירות הראשונות לכנסת התאחדו כל המפלגות הדתיות תחת אות ב', ונתפרסמו ג' כרוזים לבוחרים, נדפסו להלן: א. מהרבנים הראשיים וראשי בתי דינים וכל רבני ארץ ישראל מכל החוגים, אגודת ישראל⁸⁵ ומזרחי, כמאתים רבנים. ב. מהאדמורי"ם. ג. מראשי הישיבות (חלק גדול מהם גם בקו"ק של הרבנים). אלה האחרונים קובעים בבירור בגילוי דעתם כי כל המונע עצמו מלהשתתף בבחירות גורם לחיזוק שלטון מרימי יד בתורתו הק' ומסייע לעוברי עבירה. כולם מזרזים להשתתף ולעורר גם אחרים להשתתף בבחירות ולא להיות מן המתבדלים.

א.

יום ששי כ' טבת תש"ט.

דעת תורה

דבר רבני ישראל אל עם ד' בציון!

נודה לד' על שזכינו ברוב רחמיו וחסדיו לראות את הניצנים הראשונים של האתחלתא דגאולה, עם הקמתה של מדינת ישראל.

מאת ה' היתה זאת להראות לנו כי הגיעה שעת רצון המחייבת אותנו לבוא לעזרת ד' בגבורים, כדי שארצנו ומדינתנו תיבנה ותכונן על טהרת הקודש.

תורת ישראל חוקתיה ומשפטיה שניתנו לנו בסיני, הם שעמדו לנו בגלותנו והם שיעמדו לנו לקיים את מדינתנו והתמדתה. ומחובתנו על כן לשמור עליהם ביתר שאת בהליכות חיינו בארצנו הקדושה.

"החזית הדתית המאוחדת" שהוקמה על-ידי המפלגות הדתיות היא מצוות עשה

85. לפי מה שמסרו הרבנים החתומים על הקו"ק, שלחה אז אגודת ישראל את הנוסח הנדפס, להרבנים חברי אגודת ישראל שיחתמו עליו, וכן עשו.

שהזמן גרמא, שבתוכה ומסביבה מצווים להתלכד ולהתאחד כל בני ישראל המאמינים בתורת ה' והולכים בדרכיה. למען נוכל להשפיע מרוח התורה ומצוותיה בתוך האסיפה המכוננת שתקבע את אורח חיינו לעתיד. להגביר בה את אור התורה והקדושה ולגרש מתוך ארצנו את החושך והאפילה של תורות נכר שפרצו לתוכנו.

חזית זו, אם כחה יהיה יפה, הבוחרים בה יהיו מרובים ונבחריה - רבים, היא תשמש ערובה להצלחת מלחמתנו באספה המכוננת, על שמירת הדמות והצביון הפומבי של מדינת ישראל שיהיו מוארים באורה של התורה. רק ברבות מספר הבוחרים ויגדל מספר הצירים - לנו הערובה שהשבת, הכשרות וחיי אישות בישראל, יהיו לפי רוח התורה. רק אם כולנו ניתן יד לחזית זו, הבטחון שחיי החברה, המשפט והמדינה, גם בין אדם למקום וגם בין אדם לחבירו, לעמו ולארצו - יהיו מושתתים על משפט, האמת, הצדק והיושר שבתורת ישראל המבטיחים שלום על ישראל.

הננו פונים בזה לכל הנאמנים לדבר ה' ותורתו:

אל ימצאו בתוכנו, לא פורשים ומתבדלים, ולא מחרפים ועומדים מן הצד.

אל נמצא בתוכנו נותנים יד למתבדלים ולפורשים.

כולנו יחד נעשה למען הבטיח שכל איש מישראל יתן ידו ל"חזית הדתית המאוחדת".

יהיה כל אחד עושה ומעשה למען הרשימה של החזית הדתית המאוחדת הוא וביתו. הוא, ידידו ומכריו - כולכם התעוררו ותעוררו אחרים להרבות בוחרים ברשימה "החזית הדתית המאוחדת" ולהגדיל מספר הצירים של רשימה זו באסיפה המכוננת, ונזכה להשכנת שכינה ד' במדינת ישראל ולביאת משיח צדקנו במהרה בימינו.

הבו חיל ל"חזית הדתית המאוחדת" ויד ד' תהי רוממה!

הרב הראשי ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הרב הראשי ר' בן-ציון מאיר חי עוזיאל.

רבני ירושלים

הרב שלמה יוסף זווין	הרב מ.ז. חסיד	הרב צבי פסח פרנק,
הרב אברהם דוד רוזנטאל	הרב זלמן סורוצקין,	אב"ד
הרב שרגא פייבל פרנק	ירושלים	הרב יעקב משה חרל"פ,
רב שבתי בורנשטיין	הרב יצחק יעקב וכתפויגל	ר"מ ישיבת מרכז הרב
הרב מרדכי גימפל בארג	הרב יעקב עדס	הרב יחזקאל סרנא,
הרב יצחק רוזנטאל	הרב יצחק אריאלי	ר"מ ישיבת חברון
הרב אברהם אדלר	הרב יעקב יוסף הלוי	הרב יעקב חנוך סינקיביץ
הרב שלמה שרייבר	דזימיטרובסקי	ר"מ ישיבת שפת אמת
הרב יהושע גולובנצ'יק	הרב א. מ. הלוי ולקובסקי	הרב גרשון לפידות
הרב ברוך אבא רקובסקי	הרב שמואל יצחק הילמן	הרב בנימין ב"ר אשר לוי
הרב אלתר יונה צווייג	הרב י. מ. טיקוצינסקי	הרב ישעיהו זאב וינוגרד
הרב מ. ראם	ר"מ ישיבת עץ חיים	הרב משה חסקין
הרב יצחק אברבון	הרב אברהם יעקב ניימרק	הרב שמעון אפרתי
הרב שמואל אליעזרי	הרב ד"ר ישראל נובל	הרב משה פריצקר
הרב שלמה זלמן אוירבך	הרב אליהו ראם	הרב שלמה דוד כהנא
הרב דב מועד	הרב שמואל אהרן שזורי	הרב יוסף גרשון הורוביץ
הרב ברוך יצחק לוי	הרב מאיר סטלביץ	הרב משולם ראט
הרב א. י. שפירא	הרב יחיאל שלזינגר	הרב יעקב קלמס
	ר"מ ישיבת קול תורה	הרב שמעון הלפרין

רבני תל אביב

הר י. י. בוימינגר	הרב י. י. בוימינגר	הרב איסר יהודה אונטר-
הרב ש. בלום	הרב ח. מ. ברונרוט, אב"ד	מן, הרב הראשי לת"א
הרב לוי גרוסמן	הרב יוסף בלומנפלד,	הרב אדלר יצחק
הרב י. י. גלזר	אב"ד	הרב חיים דוד אורבון

דבר רבני ישראל

הרב יעקב רוזנטאל	הרב טוביה ליסיצין	הרב מנחם האגר
הרב רביץ	הרב יוסף ליברזון	הרב יונה הוכמן
הרב י. א. רפפורט	הרב צבי לוי ד"ר	הרב אפרים וינברגר
הרב זאב רבינר	הרב אפרים לוי	הרב ישראל יהושע הרצברג
הרב יצחק רבלסקי	הרב ח. י. ליפקין	הרב שאול זיסלין
הרב ישעיהו רפלביץ	הרב דניאל מובשוביץ	הרב יוסף צבי הלוי, אב"ד
הרב שפירא	הרב ד"ר אברהם מילכסקו	הרב יהושע זילברמן
הרב יוסף שפרן	הרב יוסף פרבר	הרב כ. פ. טכורש
הרב יונה שטנצל	ר"מ היכל התלמוד ת"א	הרב ט. י. טביומי
הרב זאב שורצמן	הרב ירמיהו פריד	הרב מ. יעקובסון
הרב יוסף שפירא	הרב הלל פוסק	הרב שמואל יצחק יפה
הרב יהודה שולמן	הרב שמואל פלדמן	הרב יודסון
הרב שנידרמן	הרב בן-ציון פנדלר	הרב אברהם כהן
הרב ישכר תמרי	הרב אביעזר ציצוביץ	הרב ש. מ. כץ
	הרב י. קייזר	הרב פישל כהן
	הרב דב רוזנטאל	הרב י. כץ

רבני הארץ

הרב ניסן בן-ציון	הרב שמחה בונים אורבך	הרב הראשי
מושקוויץ, חיפה	שדה יעקב	ר' ברוך מרכוס, חיפה
הרב יצחק בן מנחם	הרב יצחק אברמוביץ	הרב ר' יהושע קניאל,
פתח תקוה	רמת יצחק	חיפה
הרב ברלינר, שבי ציון	הרב צ. י. אידלשטיין	הרב הראשי ר' ראובן כץ
הרב אורי ברוידה	רמת השרון	פתח תקוה
שכונת שינקין	הרב משה אקסלרוד	הרב י. מ. אושפיזאי,
הרב רפאל בלזם, חיפה	רמת גן	נחלת גנים

הרב יעקב לנדוי	מטולה	הרב ש. ח. גוטמן
בני ברק	הרב אברהם ורנר, נתניה	אבן יהודה
הרב לויזן, כפר סירקין	הרב ד"ר פנחס וולף	הרב יהודה גולדשטיין
הרב יעקב ליטמן	פתח תקוה	בית שערים
נחלת יהודה	הרב מ. וינגוט, צפת	הרב יהודה ליב גולומב
הרב שלמה ז. לנדרס	הרב חיים ז'ק	גדרה
רמת חן	שכ' בורוכוב	הרב זבולון גראז, חדרה
הרב רקובסקי	הרב מ. זמל, חירות	הרב גלזר, אחוזה
גן שומרון	הרב אברהם חן	הרב מאיר גלזין
הרב מובשוביץ'	הרב גרשון חן, חיפה	כפר יהושע
הרצליה	הרב מ. חמוי	הרב מ. גלזר, חיפה
הרב אליהו מישקובסקי	הרב יוסף חן, כפר יחזקאל	הרב אברהם גרשונוביץ'
כפר חסידים	הרב זובלון חרל"פ	בני ברק
הרב בנימין מנדלסון	ראשון לציון	הרב אליהו דרבקין
כפר אתא	הרב ישעיהו חלמיש	רמתיים
הרב צבי יהודה מלצר	נחלת יצחק	הרב אליהו דושניצר
רחובות	הרב יצחק טורץ	פתח תקוה
הרב י. משורר	בת גלים	הרב א. מ. הרץ, עקרונ
מחנה יהודה	הרב שאול ישראלי	הרב עובדיה האדאיה
הרב מאיר מזרחי, שעריים	כפר הרואה	פתח תקוה
הרב משה צבי נריה	הרב שמואל יוסיפוב	הרב הרשקוביץ
כפר הרואה	חיפה	גבעת שאול
הרב דוד סלומון	הרב שלמה יוסקוביץ'	הרב דוד וין אגרובנק
כפר אברהם	(חתן האדמו"ר מגור זצ"ל)	חולון
הרב ישראל ארי' ספיר	הרב דוב יוסף כהן, חדרה	הרב י. ויסבלום, חיפה
פתח תקוה	הרב משה לויזן	הרב אשר ורנר, טבריה
הרב אפרים סוקולובר	קרית חיים	הרב אפרים וינגוט

רעננה	עפולה	חיפה
הרב י. סודרי, כפר סבא	הרב חיים זאב קרלנשטיין	הרב רובין, חיפה
הרב נסים עזראן	גבת	הרב א. ריניק, כפר סבא
ראשון לציון	הרב יוסף קליש, בני ברק	הרב יצחק שלזינגר
הרב מרדכי פוגלמן	הרב פסח גרמרז, חיפה	חיפה
קרית מוצקין	הרב יקותיאל קושילבסקי	הרב תנחום ש. רובינשטיין
הרב גרשון פישמן	זכרון יעקב	גבעתיים
הרצליה ג'	הרב מנחם קופרשטוק	הרב משה שטרנברג
הרב י. א. פלבניק, חיפה	חיפה	כפר פינס
הרב פיליפסון, חיפה	הרב י. קרשין, כפר ברוך	הרב ראובן שיר
הרב אליעזר פטשניק	הרב אהרן קלר, נהריה	נשר יג'ור ותל חנן
חיפה	הרב ישראל קולודנר	הרב ברוך שליכטר, עכו
הרב נתן פרידמן	נס ציונה	הרב אהרן וינשטיין
גבעת שמואל	הרב אהרן רונדר	ר"מ בית יוסף ת"א
הרב רפאל קוק, טבריה	קרית אליהו	הרב יוסף זאב ליפשיץ
הרב אשר קרשטיין	הרב נחום רבינוביץ	

ב.

קריאת האדמו"רים למען החזית הדתית המאוחדת

לכבוד אחב"י הנכבדים היראים נ"י באה"ק תובב"א

באשר יום הבחירות לאסיפה המכוננת במדינה ממשמש ובא ונחוץ מאוד להלחם למען שמירת התורה והדת במדינה ולתת תחוקה המיוסדת על פי ד"ת ובכך נבקש מאת אחב"י לפעול להצלחת הרשימה המאוחדת **ב** ולהצביע בעדה.

דברי המברכים אתכם בכ"ט ויעזור השי"ת שנזכה להרמת קרן תוה"ק ולגאולתנו השלימה בב"א⁸⁶.

86. בספר דבר חן (ספר זכרון לר' דוב בעריש אורטנר, הפעולות לעליית האדמו"ר מבעלזע לארץ ישראל בדף 128), כתוב: "בעת הבחירות הראשונות לכנסת (בטבת תש"ט) חתם מרן להצביע עבור

הק' אהרן מבעלזא (האדמו"ר מבעלזא שליט"א)
 ישראל במוהר"ר יצחק זצ"ל (האדמו"ר מבויאן שליט"א)
 ברוך בהה"צ מוהר"י זצלה"ה (האדמו"ר מסרט-וויזניץ שליט"א)
 שלמה במוהר"ר נתום מרדכי זצ"ל (האדמו"ר מטשורטקוב שליט"א)
 יחיאל יהושע רבינוביץ בן כ"ק אאמו"ר זצלה"ה (האדמו"ר מביאלא שליט"א)
 יעקב במוהר"ר יצחק (האדמו"ר מהוסיאטין שליט"א)
 אברהם יעקב במוהר"ר ישראל מסדגורא (האדמו"ר מסדיגורא שליט"א)
 הק' מרדכי רוקח באאמו"ר זצוקלה"ה מבעלזא (אבד"ק בילגורייא שליט"א)
 משה מרדכי בידרמן בה"צ הק' אאמו"ר ר"ש זצוק"ל (האדמו"ר מללוב שליט"א)
 שמואל אליהו טאוב בהה"ק מהרשי"א זצוק"ל (האדמו"ר ממודזיץ שליט"א)
 ישראל אלתר (האדמו"ר מגור שליט"א)
 מרדכי שלום יוסף במוהר"ר אהרן (האדמו"ר מסדגורא-פשמישל שליט"א)
 צבי אר"י במוהר"ר מרדכי יוסף זצ"ל (האדמו"ר מזלטופול שליט"א)
 יוסף צבי בהה"ק זצלה"ה זי"ע עכי"א (האדמו"ר מסקרניביץ שליט"א)
 חנוך העניך דוב בהר"ג וה"צ אבד"ק טפרב הי"ד זילברפרב
 (האדמו"ר מקוידנוב-בוטשאן שליט"א)

רשימת החזית הדתית המאוחדת, שכללה את כל ארבעת המפלגות הדתיות, לפני כן נשלח ר' בריש אל הקדש פנימה כדי לבקש ממרן שיחתום על הכרוז הנ"ל, כאשר החל ר' בעריש להסביר למרן את המצב, אמר שכל היהודים החרדים התאחדו כדי להלחם יחד נגד ה"דישע גוים"... (היהודים שמתנהגים כגוים), בהגיעו למלים אלו, הפסיקו מרן ואמר לו שאסור לומר כך על יהודים, וצוהו ליטול את ידיו ג"פ ולנגבם במגבת מרן, אח"כ נצטווה על ידו לומר עשר פעמים: יהודים, יהודים; ורק אחרי כן א"ל "תהא זהיר בדבריך אך אל תאמר כמו שאמרת מקודם". יש לשער מה הי' אומר אדמו"ר מבלז זצ"ל אם הי' שומע מפי יהודי המשפט שלהלן על א"י ויהודי א"י "המאמין באמת בהש"ת ובתורה"ק לא יסתפק כי כל קיום אותה מדינה הטמאה הוא נגד התורה"ק באופן נורא" וכו', ע"כ. דיבורים שגורמים כאב הלב. מה שונים הם פרצופיהן ומה רחוקים הם השקפותיהם ודרכיהם, הראשון משפיע על המון בית ישראל במדת הרחמים ואור של קדושה המקרב לבם לאביהם שבשמים, ואילו השני... ומובא בשם ר' מענדעלע מרומאנוב זי"ע, שאמר שגם הבן השני שבהגדה יהי' לו תיקון בנאולה האחרונה, מרוב אהבתו לישראל, לא רצה להזכירו בשם רשע. זוהי מדרגה בקדושה ואהבת ישראל, האור החיים בהקדמתו לתורה כותב: "אל מקום טהור היא ארץ ישראל הטהורה, כי ארץ העמים היא טמאה, היא ועפרה אפילו אורה, ואין לך מקום שנקרא טהור, זולת ארץ הקדושה".

דבר ראשי הישיבות

לעם ד' השוכן בציון וביחוד לומדי תורה

אנחנו הח"מ ראשי הישיבות והנהלתן, בארצנו הקדושה מביעים בזה דעתנו דעת התורה, שלאור המצב נשקפת ח"ו סכנה של השלטת הפקרות ופריקת עול תוה"ק למדינת ישראל. גם בדברים הנוגעים ביסודי היהדות כגון נשואי אזרחים וכדומה. - לכן מצאנו לחובה לצאת לרשות הרבים ולהכריז שעפ"י דין תוה"ק מחוייבים כל איש ואשה להשתתף ביום הבחירות ולתת את קולו למען רשימת

החזית הדתית המאוחדת, רשימה ב

כל המונע את עצמו מלתת את קולו למען החזית הדתית המאוחדת ממעט את דמות היהדות, וגורם⁸⁷ לשלטון מרימי יד בתורתנו הק' במדינת ישראל ומקבל אחריות גורל דורות רבים הבאים אחרינו.

יהודי שומר תורה! דע לך שתורתנו הקדושה שעליה הורגנו כל הימים דורשת ממך להגן עליה ועליך לפעול למען הרשימה הדתית שבנצחונה יעלה בידנו בע"ה לעצב את דמות ישראל עפ"י תורתנו הקדושה.

ישיבת עץ חיים, ירושלים - הרב יחיאל מיכל טיקוצינסקי

ישיבת חיי עולם, ירושלים - הרב גרשון לפידות

ישיבת שפת אמת, ירושלים - הרב יעקב חנוך סינקביץ

ישיבת מאה שערים, ירושלים - הרב יוסף גרשון הורוביץ

ישיבת תורת חיים, ירושלים - הרב אפשטיין

ישיבת מרכז הרב, ירושלים - הרב צבי יהודה קוק

87. כדאי להביא פה קטעים אחדים מדברי אחד שיצא יחיד ובדברים המיוסדים על דמיונות שוא נגד שיטת כל רבני ארץ ישראל הנ"ל גדולי התורה וצדיקי הדור, וז"ל: "ההולך אל הבחירות לשלח באי כח אל השורה הטמאה הלזו בזה עצמו הוא מודה בע"ז הטמאה... והוא שורש פורה ראש ולענה... אל נא אחי תרעו לילך אל הבחירות הטמאות האלו". "והנכנסים לשם... להשתתף עמהם... עוברים באיסורא דיהרג ואל יעבור". "ממשלה טמאה ומטמאה כזו... אין ספק כי המודה בממשלתו וקיומם הוא כופר בכל התורה כולה"..." עכ"ל. משורות אלו אפשר לקבל מושג ברור משיטתו וממהלך מחשבתו של כותב הדברים האלה, שיוצא יחידי בזלזולים ובתקיפות נגד כל הנ"ל, ואין צורך להשיב על כך, כי כל בר דעת יכול לדון בעצמו על זה.

ישיבת תורת אמת, ירושלים - הרב מ. ל. שפירא
 ישיבת שערי שמים, ירושלים - הרב חיים לייב אורבאך
 ישיבת מדרש בני ציון, ירושלים - הרב י. רוזנטאל
 ישיבת מקור חיים, ירושלים - הרב יצחק לוי
 ישיבת היכל התלמוד, תל אביב - הרב יוסף פרבר
 ישיבת הישוב החדש, תל אביב - הרב נפתלי טרופ
 ישיבת שפת אמת, תל אביב - הרב גדלי' הרץ
 ישיבת תל אביב, תל אביב - הרב דב לפין והרב דב כץ
 ישיבת בית יוסף, תל אביב - הרב הלל וויטקינד
 ישיבת תומכי תמימים, תל אביב - הרב משה אקסלרוד
 ישיבת אחי תמימים, תל אביב - הרב א. קרסיק
 ישיבת ויזניץ, תל אביב - הרב י. הגר
 ישיבת גאוני וולוז'ין, תל אביב - הרב ש. לנגבורט
 ישיבת כנסת הגר"א, תל אביב - הרב יוסף צבי הלוי
 ישיבת עטרת יוסף, תל אביב - הרב אברהם רפפורט
 ישיבת כנוס סופרים, תל אביב - הרב א. קרלין
 ישיבת תפארת ישראל, חיפה - הרב ד. מ. רובמן
 הישיבה הגדולה, פתח תקוה - הרב ראובן כץ
 ישיבת פוניבז', זכרון מאיר בני ברק - הרב י. כהנמן
 כולל אשכנזים, זכרון מאיר - הרב נ. מ. קרליץ
 ישיבת סלובודקה, בני ברק - הרב מ. שולמן
 ישיבת חכמי לובלין, בני ברק - הרב ש. הלוי וזנר
 ישיבת בית יוסף, בני ברק - הרב מתתיהו שציגל
 ישיבת תפארת ציון, בני ברק - הרב יעקב שנידמן
 ישיבת סלונים, רמת גן - הרב שבתי יגל
 ישיבת אור ישראל, פתח תקוה - הרב יעקב ניימן
 ישיבת כולל פתח תקוה, פתח תקוה - הרב שמעון הורוביץ

ישיבת קלעצק, רחובות - הרב צ. י. מלצר
ישיבת פורת יוסף, רחובות - הרב א. מ. קובנר
ישיבת תורה ומלאכה, כפר אברהם - הרב דוד סלומון
ישיבת כפר גנים - הרב ב"צ צוויק
ישיבת בני עקיבא - הרב משה צבי נריה
מדרשית נוע"ם, פרדס חנה - הרב י. יוגל
הנהלת ישיבת "עזרא", באר יעקב - הרב שלמה וולבא

בירור השאלה על השתתפות החרדים בבחירות

יש שואלים איך יצאו כל גדולי ישראל בקו"ק לעם ישראל בא"י להשתתף בבחירות לכנסת שבו יושבים הרבה חילונים הרי שנינו במשנה באבות (פ"א): אל תתחבר עם רשע. ובמכילתא ריש יתרו: אפילו לדבר מצוה, ובאדר"נ (פ"ט): למדו דבר זה מיהושפט שנתחבר עם אחאב וכתוב לעזור ולשנאי ה' תאהב ובזאת עליך קצף מלפני ה', שהנביא הטיף לו מוסר על שהלך לעזור לאחאב במלחמה. וכן בדה"ב כ, לז: הלך לעזור את אחזיהו, וגם על זה א"ל הנביא בהתחברך עם אחזי' פרץ ה' את מעשיך, הרי שלמדו מפסוקים שיהושפט נענש על שהתחבר בידדות עם אחאב והראה לו אהבתו עד כדי מסירת נפש שהלך עם אנשיו לעזור לו במלחמה. ועל זה הוכיחו הנביא "ולשנאי ה' תאהב", ואחאב הרי הי' עובד ע"ז להכעיס וכו' לכן אמנם הי' זה חטא ליהושפט.

א"כ האיך התירו הרבנים והאדמו"רים הנ"ל לאגודת ישראל לשלח נבחרים להכנסת, והיתה תקופה שהשתתפו גם בממשלה גם בקום המדינה, הרי אמרו אל תתחבר לרשע, והרי רוב ראשי הממשלה ורוב הנבחרים אינם שומרים את הדת. ואיך התירו מועצת גדולי התורה וזרזו את העם ללכת לבחירות.

ותשובתי היא, שמאותו המקום עצמו שממנו למדים האיסור שלא להתחבר עם רשע, משם אנו למדים שבענין כגון זה לשלח נבחרים לכנסת ולממשלה - מצוה לעשות כן ואין זה בכלל איסור של אל תתחבר.

כי הנה מפורש בקרא שעובדיהו הנביא שהי' ירא את ה' מאד הי' ממונה על ביתו של המלך אחאב (כמבואר מ"א ית, ג) שהי' הרשע הגדול ביותר בין מלכי ישראל ועובד ע"ז להכעיס, ואשתו הארורה איזבל היתה סומכת על שלחנה ד' מאות נביאי הבעל, ובכל זאת לא חשש שיאמרו שהוא מתחבר לרשע ועוזרו, ואיך הותר לו

לעמוד אפילו יום אחד בביתו שהי' מלא ע"ז, (כמבואר לעיל פט"ז). ומכאן אנו למדים שעובדי' שהי' נביא, בוודאי מצווה הי' לעמוד בבית אחאב, שע"י משרתו הגבוהה בבית אחאב, הי' ביכלתו לעזור לנביאי האמת, ולהצילם ממיתה מידי איזבל אשתו הנכרית של אחאב, ועוד כמה דברים טובים שהי' ביכולתו לעשות. ולבסוף השפיע גם על אחאב בעצמו שעשה תשובה, אותו הדבר ממש יש לומר גם על נציגי הדתיים בכנסת או בממשלה.

הנה כל אזרחי המדינה מוכרחים לשלם מיסים לממשלה והממשלה מצדה מחויבת לתת בחזרה שירות לציבור, כגון עניני חינוך והרבה מצרכי ענינים דתיים. ואמנם נוסדו למטרה זו מועצות דתיות, שהממשלה משתתפת בתקציבם, ולכן תמיד צריך שיהיו הנציגים של החרדים בכנסת ובממשלה לעמוד על המשמר כדי להגן על שולחיהם ולעמוד על זכותם, ולהביע דעת התורה בכמה שאלות העולות על הפרק, ומזמן לזמן מטיפים להם ח"כ החרדים דברי מוסר ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ובלי ספק עושים רושם לטוב. והיו הרבה מקרים שהודות לזה שהיו נציגי החרדים והדתיים בממשלה, השפיעו לטוב בכמה דברים חשובים כגון למען שחרור לומדי תורה בישיבות משירות בצבא, כמו שנהוג בכל העולם, כן לבנות ישראל הדתיות, ולמען תקציב החינוך העצמאי וכו' וכהנה וכהנה. ולוא שמעו ח"ו להצד השולל השתתפות בכנסת, ולהפקיר כל הזכויות המגיע לאזרחי א"י, הי' זה מעין איבוד לדעת מבחינת דרישות וצרכי החרדים.

והנה השיטה שהביעו כל רבני א"י הנ"ל שמאמינים ובטוחים בהשי"ת שזכינו בהקמת המדינה (עם כל מגרעותי) לאתחלתא דגאולה - נתבארה לעיל פ"י, ויש להוסיף מהמבואר:

במדרש תהלים מזמור לא, ח: אמונים נוצר ה', בהקב"ה, אומרים גואל ישראל ועדיין לא נגאלו, אומרים ברוך בונה ירושלים ועדיין לא נבנית, אמר הקב"ה ישראל לא נגאלו אלא לשעה וחזרו ונשתעבדו, והם מאמינים בי שאני עתיד לגואלם הוי אמונים נוצר ה', עכ"ל. ובאשכול הנוסח: הש"צ אומר כו' גאל ישראל ועדיין לא ראו הגאולה ואומרים אמן על בונה ירושלים ועדיין היא בחרבנה, קרי נוצר אמונים ה'. וכ"ה באבודרהם בברכת מחי' מתים. ויש ללמוד מדברי המדרש שאנו מודים על בנין ירושלים אפילו בזמן שהיא עדיין בחרבנה, משום שאנו מאמינים בהבטחת השי"ת שהיא תבנה לעתיד, א"כ עאכו"כ בימינו שזכינו בחסדי השי"ת לראות בקיבוץ גליות וכיבוש הארץ וירושלים הולכת ונבנית, הרי בוודאי שיש חיוב להודות על זה ולהדגיש ולפרסם שאנו מאמינים שזה הוא אתחלתא דגאולה.

וכן יש ללמוד ממאמר חז"ל במכילתא בפ' בשלח פר' השירה (פט"ז, יח): ה' ימלוך לעולם ועד, רבי יוסי הגלילי אומר, אילו אמרו ישראל על הים ה' מלך (המ' בסגול) עולם ועד, לא היתה אומה ומלכות (לא ה' נבוכדנצר) שולטת בהם לעולם, אלא אמרו ה' ימלוך לעולם ועד, לעתיד לבוא, וכו' ע"כ. וברבותינו בעה"ת בהדר זקנים, ה' ימלוך לעולם ועד, לאחר שיתיישבו בארץ יודע מלכות הקב"ה מכל האומות, ואלמלא אמרו ה' מלך, אין כל ברי' יכולה לעמוד לפניהם, אלא לא המליכוהו לעולם עד ימות המשיח, דאז יהי' מלכותו קיים לעולם ועד.

ובפי' מרכבת המשנה: היות אך לו יתברך מצפונות גלויות שאין הגאולה שלמה ע"כ. ובזה ינחמנו: אלא אמרו כו' ה' מלכות נודעת מאז לכל העולם לעולם ועד ועד עכשיו, שאמרו ה' ימלוך משמע שזה יהיה לעתיד.

ובפי' בירורי המדות: ר' יוסי הגלילי וכו' חסד ה' חופף כל היום על המוכנים לקבלה כפי ערך הכנתם, לכך אילו הוכנו אבותינו בהכנת בטחון העצום שראויים להקרא שם מלכותו עליהם מצד מעשיהם הנעימים, והיו אומרים ה' מלך (סגול) לעולם ועד, אז היתה מלכותו יתברך שוכנת עליהם מאז לעולם ועד, אך למיעוט שלימותם, וחסרון בטחונם⁸⁸, לא המשיכו עליהם כבוד מלכותו, רק על דור אחרון, עכ"ל. וראה בתו"ש שם אות ריב.

ומבואר שחסרון הבטחון בזכות עצמם שראויים לישועה ולפרסם מלכות שמים, לפעמים זה פגם גדול ועונש רב, לכן יש לברך את כל הרבנים החתומים על הקו"ק הקובעים בבטחון אמונתם, תקותם ובטחונם בהשי"ת שקום המדינה זוהי אתחלתא דגאולה, ויפה כוונו, כי בנסים ונפלאות שבמלחמת ששת הימים ראינו שה' אתנו, אמנם עדיין אנו צריכים לרחמי שמים ולנסים גדולים בכל יום כמבואר ברש"י בגמרא ברכות דף יב. כל שלא אמר אמת ויציב שחרית, ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות. ופרש"י: וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם, וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו. כל אלה הנסים התדירים תמיד, ע"כ. [וע' בס' ברכת ד'. ולעיל פ"ג אות ו.] אנו בטוחים בהשי"ת

88. וכן מבואר בס' נפש החיים שער א' פ"ט כ' ולכן בעת קריעת ים סוף אמר הוא יתברך למשה מה תצק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, ר"ל דבדידהו תליא מילתא, שאם המה יהיו בתוקף האמונה והבטחון, ויסעו והלון ונסוע אל הים סמוך לבם לא ייראו, מעוצם בטחונם שודאי יקרע לפניהם, אז יגרמו עי"ז התעוררות למעלה שיעשה להם הנס ויקרע לפניהם, עכ"ל.

שיגמור בעדינו הכל לטובה, ונזכה לגאולה שלמה בב"א.

והנה בהביטוי "אתחלתא דגאולה", העיר ח"א, מהו הכוונה בשם זה אם הגדר הוא שכל המאורעות, הקיבוץ גליות וכיבוש הארץ ומלחמותי, הם צעדים לכוון הגאולה שלמה שתבוא בסוף, או הפי' אתחלתא דגאולה היינו שיש לנו כבר מעט מהגאולה כלומר מעצם הגאולה יש לנו כבר התחלה. ולדעתו על הראשון אפשר להסכים ועל השני א"א להסכים מפני שאין לנו לא מיני' ולא מקצתי' וכו', שאלה זאת היא "חקירה למדנית" במושג הזמן, ראה מ"ש במפענח צפונות פ"ג. אמנם בנידון דידן נראה ששניהם אמת ואין כאן סתירה כלל. מצד אחד אנו אומרים שרק האתחלתא תהי' בדרך הטבע והעיקר הגמר של הגאולה תבוא ע"י בן דוד, ומנקודת מבט זו, כל מה שיבוא קודם הוא רק הכשרה והכנה במהלך הגאולה עד שיבוא בן דוד. ומצד אחר אנו אומרים שגם על האתחלתא עצמה יש שם גאולה, כמו מה שזכינו לראות בימינו קיבוץ גליות וכיבוש הארץ וקום המדינה והנצחון בג' המלחמות, על כל מאורע לחוד מאלה המאורעות ועל כל שלב בהשתלשלות המעשים חל עליו שם גאולה, מלבד מה שמתקרבים עי"ז לעיקר הגאולה בביאת בן דוד, אלה הדרגות של יציאה מגלות ומשעבוד לחירות ועצמאות שם גאולה עליהם. כמו שמצינו בברכות ט. הוציאך ה' א' ממצרים לילה, וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה, אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב. וברש"י מערב נגאלו, נתנו להם רשות לצאת. אפשר ללמוד מזה שכל צעד במהלך שם גאולה עליו, ומכיון שהי' צריכים לקבל רשות לצאת, וניתן להם הרשות לצאת, אפילו בהיותם עדיין במצרים אמרו חכמים שהתחילה להם גאולה מבערב, שהאתחלתא של גאולה יש גם בעצם קבלת הרשות, משום שאפשר כבר להרגיש ולטעום טעמה של גאולה שאינו דומה אדם חבוש בבית אסורים לאדם שקבל רשות לצאת שכבר חל עליו שם בן חורין, אלא שהלילה מעכבתו ואינו יכול לצאת.

וברור שהשם "אתחלתא דגאולה" כולל הרבה תחנות בדרכה לגאולה שלמה, אינה דומה משמעות התבטאות זו בלשונו של הרב מקוטנא ז"ל (וכ"כ אז גם אחרים, מובאים לעיל פ"ט) שכתב על התעוררות הפעולות למען ישוב ארץ ישראל בשנת תרנ"א שזהו "אתחלתא דגאולה", לביטוי זה שנאמר בשנת תרע"ח בזמן הצהרת "בלפור" ע"י האדמו"ר הגר"ש בורנשטיין זצ"ל ואחרים. ולביטוי זה שנכתב בקו"ק חתום ע"י 200 רבני ארץ ישראל בזמן קום המדינה בשנת תש"ח שזהו אתחלתא דגאולה, לביטוי זה שנאמר ע"י רבנים שונים בשנת תשכ"ז בזמן כיבוש ירושלים ומקומות הקדושים, שעכשיו זה אתחלתא דגאולה. בכל ארבע תקופות

הנ"ל ראינו שהאתחלתא הולכת ומתקרבת לתכליתה עד שנזכה לגאולה שלימה בביאת משיח צדקנו.

ולקמן פכ"א הבאתי מ"ש תלמידי הגר"א בשמו שמשנת ת"ר היא אתחלתא דגאולה, לפי שיטת הזהר, ומשיח בן יוסף הוא משיח דאתחלתא, עי"ש.

סוף דבר

לעיל בפרקים ד"ז הבאתי מ"ש כמה מהראשונים, הרמב"ן הרד"ק בעל סדר היום ואבן כספי, שאפשר שתהי' הגאולה העתידה בדרך הטבע ויסודם במאמרי חז"ל המפורסמים: אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות (לעיל פ"ה). ישועת ישראל קימעא קימעא (לעיל פ"ד). ובפ"ט הבאתי כמה ראיות לשיטתם מהרבה מדרשי חז"ל, ואח"כ גדולי האחרונים, האור החיים והגר"א כתבו ג"כ שאפשר שתהי' הגאולה העתידה כשלא זכו רק בעתה בזמנה, בדרכי הטבע כמו בימי כורש. עוד כתבו שניהם שמשנת ת"ק "יתחילו ניצוצי גילוי הגאולה" ו"הכשרה לאתחלתא דגאולה", וכן נתקיים הדבר במאה זו בעליית החסידים והפרושים, ראה לעיל עמ' 183 ולקמן בקונטרס "קול התור".

ושוב בראשית המאה השביעית המשיכו שני גדולי ישראל בהתעוררות לגאולת הארץ והתישבותה, והמה סמכו על הראשונים הנ"ל שאתחלתא דגאולה תהי' ראשיתה בדרכי הטבע כמו אצל כורש וכמו שהי' בימינו, וכמבואר ברז"ל שבזמנו כשיגיע קץ הגלות, אפילו לא יעשו תשובה ג"כ תבוא הגאולה, ואחרי הגאולה תבוא ההתעוררות לתשובה, כמו שנתבאר לעיל בהפרקים ד"ט, שמשנת ת"ר כמבואר בזהר היא אתחלתא וכל ההתרחשויות שהיו בחיי עם ישראל במאה שנה האחרונות המה צעדים המקרבים לגאולה שלמה, ובאתחלתא תהי' גאולה חמרית גופנית, חירות משעבוד מלכיות, ואח"כ תבוא הגאולה הרוחנית וגמר הגאולה בנין ביהמ"ק וקיובוץ נדחי ישראל ותיקון העולם יבוא ע"י משיח בן דוד.

וגדולי הדור כמו ר' יצחק אלחנן, הנצי"ב מוואלאזין, הר"מ עליסברג מבוויסק, ועוד הרבה גדולי הרבנים, יצאו לעזרתם. גם המלבי"ם ומרא דארעא דישאל רי"ל דיסקין כתבו מפורש כשיטה הנ"ל, וכן כתב מפורש בשנת תרנ"ה החפץ חיים בספרו שם עולם, שאפשר שתהי' הגאולה כמו אצל כורש, והרבה מאדמור"רים הגדולים זצ"ל הר"י מרוזין, פרשיסחא, קוצק, חי' הרי"מ, הרבי מאיזבוץ, ר' צדוק מלובלין, ר"י מטשארטקוב בשם אביו, ר"א מטריסק, ר"י מפילעווקוצק, כתבו

כולם מפורש שהגאולה האחרונה תהי' בדרך הטבע. זה האחרון כתב קונטרס גדול בשיטה זו, והסכימו אתו שני גדולי הדור בפולניא ר' ישראל מקוטנא, והגר"א מסאכאטשוב זצ"ל.

את הצהרת בלפור בשנת תרע"ז וסן רמו, קבלו גאוני התורה ר' מאיר שמחה הכהן, ואדמו"ר ר' יחיאל מאסטראווצע, ואדמו"ר ר"ש מסוכטשוב, והגר"א דוב שפירא אבד"ק קאוונא, בשמחה, וראו בה דוגמת הצהרת כורש, ובשנת תרצ"ז בעת הכנסייה הגדולה, שהציעו חלוקת הארץ, הרבה גדולי ישראל אז, ובראשם כ"ק אדמו"ר ר"א אלתר מגור זצ"ל, קבלו ההצעה.

והנה במשך מאה שנה האחרונות הי' גם גדולים שהתנגדו לשיטה הנ"ל וסברו שגם אתחלתא דגאולה צריכה להיות רק בדרכים של נסים גלויים ע"י משיח בן דוד. והתשובה הברורה על זה מ"ש האור החיים ושאר מפרשים על יסוד גמ' סנהדרין צח, א: זכו עם ענני שמיא, לא זכו עני ורוכב על החמור, היינו בדרך הטבע. עוד מבואר שם כי זה רק כשיזכו ישראל בבחינת "אחישנה" תתחיל הגאולה ע"י בן דוד אבל כשלא יזכו רק "בעתה" אזי תתחיל הגאולה בדרך הטבע. ובשיטה זו הלכו כל גדולי ישראל הנ"ל, כלומר שקיבוץ גליות וכיבוש ארץ ישראל תתחיל בדרך הטבע [וי"א שאפילו בנין ביהמ"ק יכול להיות קודם ביאת המשיח כמפורש בירושלמי מע"ש, ורובם חולקים שא"א לקרבנות בלי נביא] ואח"כ יבוא משיח בן דוד. ודברים אלו זכינו מן השמים שנתקיימו בימינו אנו, קיבוץ גליות (של הרוב הגדול ביותר של יהודים דתיים שיש בעולם כולו) וכיבוש הארץ.

ולעיל פ"ח הבאתי שמצינו הרבה מאמרי חז"ל במדרשים הסוברים כן שאתחלתא דגאולה תהי' בדרך הטבע, כלמר ע"י שהקב"ה בעצמו מסבב הסיבות, יתן בלב עם ישראל, הרצון והכח, העוז והאומץ והאפשרות להתקבץ ולעלות ארצה לכובשה ולבנותה, ובלב שרי או"ה שיעזרו לעם ישראל לכוונן מדינה עצמאית. ואח"כ ישלח להם את הגואל צדק לגמור הגאולה לקבץ נדחי ישראל לבנין בהמ"ק ולתיקון העולם.

והנה בשנת תש"ט, אחרי קום המדינה, קבעו ואשרו מאתים רבנים מישראל כמעט כל רבני הארץ גם חברי אגו"י (מלבד הנט"ק) בקו"ק, השקפת דעת התורה מרבני הארץ, בלי פקפוקים וחששות אלא פרסמו דעתם הברורה ואמונתם השלמה בהשי"ת, שהקמת המדינה היא בהשגחה פרטית מן השמים כאתחלתא דגאולה, ובזכות אמונה זו נזכה לראות את בן דוד שיבוא ויגמור בגאולה שלמה בבנין ביהמ"ק וקבוץ נדחי ישראל ותיקון העולם.

והנה עכשיו, אחרי 20 שנה מזמן קום המדינה, רואים אנו שזכינו בה לקיבוץ גליות, ועלייתם ארצה בחסדי השי"ת של מאתים וחמשים ריבוא נפש, ושלב המלחמות עם הנסים והנפלאות שהי' לנו זכינו לכבוש המקומות הקדושים, כל התהליך המעודד והמרנין הזה מוכיח כי הגדולים הנ"ל כווננו אז אל האמת, ויש להאמין ולבטוח בהשי"ת בלב שלם שיגמור עלינו לטובה. ומצוה על כל יהודי שומר תורה שיש ביכלתו שישתדל לעלות ארצה ובזה גם יחזק את הישוב הדתי. ונזכה בקרוב לגאולה שלמה בהופעת משיח צדקנו בב"א.

הודות לגדולי ישראל וצדיקי הדור וכל רבני א"י שהכריעו שעל כל היהודים הדתיים יש חוב להשתתף בבחירות לכנסת, ולשלוח באי כחם לממשלה ולכנסת ללחום למען התורה והמצוות, זכינו בע"ה לראות שיפה כווננו.

בשורות דלהלן נראה איך ב"ה גדלו מוסדות התורה במדינה במשך עשרים שנה

בתי כנסיות בשנת תש"ח היו	600	תשכ"ח	2000
מקואות בשנת תש"ח היו	70	תשכ"ח	599
מספר הישיבות בשנת תש"ח היו	60	תשכ"ח	180
תלמידים בישיבות בשנת תש"ח	5000	תשכ"ח	17,500
רבנים שמקבלים			
משכורת מהמועצה הדתית "	110	תשכ"ח	386
רבנים בישובי עולים "	92	תשכ"ח	225
מועצות דתיות "	50	תשכ"ח	177
ועדים דתיים "		תשכ"ח	460
שוחטים		תשכ"ח	225
חינוך עצמאי (תלמידים ותלמידות בערך)		תשכ"ח	40,000
מורים ומורות		תשכ"ח	1,500
חינוך ממלכתי דתי (תלמידים ותלמידות)			
(בשנת תשי"ד)	57,300	תשכ"ח	226,600
מורים ומורות		תשכ"ח	6,000

בוודאי אנו מצטערים מאד לראות שהאחוז של החינוך הדתי הוא רק בערך

כארבעים אחוז מהחינוך הכללי (יש גם אחוז מאלה שמקבלים חינוך כללי הלומדים לימודי דת אצל מלמדים פרטיים) שבו מתגדל דור רחוק מאמונה ותורת ישראל וכן כל שאר צרכי הדתיים היו צריכים להיות כפלי כפליים. אבל אם ח"ו היינו מאמצים לעצמנו את השיטה הבדלנית שהחרדים לא ישתתפו בבחירות, אז בטח הי' מצב הדת במדינה בכלל ובפרט גרוע כפל כפליים ממה שהוא עכשיו. אנו תפלה ותקוה שכעת אחרי מלחמת ששת הימים, שאור האמונה חדר למקומות האפלים שלא ראו אור, המצב ישתפר, והעם ההולכים בחושך יראו אור.

בסוף דברי מוצא אני חובתי להעיר: מהא דמבואר במכות (כד): "אטם אזנו משמע דמים, דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק, כגון ר"א בר"ש, ועי' ב"מ פד: שנענש על זה, הנה בזמן האחרון נתפרסמו שני ספרים (מפני כבודו של המחבר החשוב, איני רוצה להזכיר שמם) שבהם נידונה שאלה הנ"ל וסגנונו של המחבר שבוודאי מכוון לש"ש, הוא בסגנון של "אורייתא היא דקא מרתחא לי", והוא מביא בעשרות מקומות כמה דברים, פירושים, השקפות ושיטות בענין הנ"ל, שכתבום גאוני עולם צדיקי הדור מפורסמים, שהבאתי לעיל לשונם בספריהם, ודבריהם מיוסדים על דברי חז"ל וראשונים, והמחבר הביא רק מיעוטא דמיעוטא, מהם, כמו שיראה הקורא ומיעוט המקורות שהביא, ומפרשם בדרך דרוש שיתאמו לשיטתו שלא כהפירוש הפשוט שפירשו הגדולים הנ"ל, והוא מתנגד לדבריהם ולשיטתם בביתוים חריפים ומעליבים⁸⁹ כגון: שהם "דברי מינות ואפיקורסות", "כפירה בתורה", "כמודה בע"ז", "יהרג וא"י", "דברי שטות וטפשות", "דברי הבל" וכו' וכו', אף שהמחבר לא מזכיר מפורש שמות הרבנים מהדור שעבר ומדורנו שאמרו כן, (רק שם כנסי' הגדולה, לחוד), אבל היות שאני מזכירם לעיל בשמותם, והדברים מפורסמים לרבים, לכן חושבני שיש מצוה לפרסם שהקורא התמים לא יעלה על דעתו ח"ו שכל הגדולים והקדושים הנ"ל טעו, אלא ההיפך הוא הנכון, אנו רואים שברוח קדשם כווננו אל האמת.

וכל בן תורה ובר דעת צריך להבין, שאפילו אם המשיג הי' כגובה ארזים גבהו, כל הזלזולים והגידופים הם כאין וכאפס נגד כל גדולי ישראל הנ"ל, מהראשונים והאחרונים ומהדור הקודם, וכבר אמרו אם הראשונים וכו' וטובה צפרנם וכו' וקטנם עבה ממתנינו. ואחדים מגדולי ישראל אמרו לי שלא כדאי אפילו לטפל להשיב, כי בשביל הרוב אין צורך ובשביל המיעוט לא יועיל, אבל מצד אחר הרבה

89. ראה בפנים הספר ד': טז, כב, לה, לח, נא, נב, סה, ע, פה, קז, קפה, קעג, רנד, רס, רעב, רפא, רפב-רפט, רצג, שפח, שפה, תקנג, תקנח.

הרבה דרשו ממני כי נחוץ לבאר הענינים הללו, לפני הקהל שאינו יודע בעצמו לברר, והספרים נפוצים ברבים והרבה נגזרים אחריהם, לכן נטפתי לברר קצת ענין זה.

אמנם מצינו בספרים מחלוקת בין גדולי ישראל בשיטות שונות, זה אוסר וזה מתיר, זה מטהר וזה מטמא וכן בהשקפות, אבל לא בסגנון ובבטויים כאלה. והיות והשאלה באה לידי לברר אותה, אם אעבור בשתיקה חוששני שזה בכלל "שומע זילותא דרבנן ושותק", ובאבות דר"נ פכ"ז, ד: כבוד רבו יהא חביב עליו ככבוד שמים, ועי' ש"ע יו"ד סימן רמ"ג ס"ז: ואם ביזה את החכם לאחר מותו, וירושלמי מוע"ק פ"ג ה"א, ונדרים נ:, וברכות יט., ובכפתור ופרח פמ"ד, והוא רחום יכפר...

תקותי שכל מי שיעבור בעיון על כל החומר שיש בספר זה מדברי רז"ל ספרי הראשונים והאחרונים שלא ראו עיניו עד עכשיו, יבטל את דעתו נגד שיטת כל גדולי ישראל שכוונו אל האמת לאמתו, שיסודם בקודש הוא על דברי חכמינו ז"ל, ויאמר דברים שאמרתם לכם טעות הי' בידי. ואם לא יהי' לו כח להודות על האמת, לכל הפחות ימנע מלדבר ולכתוב דברי זלזול וביטול לבזות גדולי ישראל ושיטתם.

ומצוה לפרסם דברי רב גאון וצדיק ז"ל, שהי' לו האומץ והעוז, - אחרי שהתעמק בענין זה ונגלה לו האמת - לפרסם ברבים דברים שאמרתם לכם טעות היו בידי.

בס' "תיקון העולם", יצא במונקאטש בשנת תרצ"ו, ליקוט של מכתבים רובם מרבני אונגה נגד אגודת ישראל והעומדים בראשה, ונגד ארץ ישראל וכו' וכו' ושם דף קז. כותב: הוא הגאון המפורסם הרב מקאסאלאן וכעת ראבד"ק פישטיאן ור"מ דישיבת "מוריה שם" ובעל המחבר ס' שו"ת משנה שכיר הרב ר' ישכר שלמה טייכטהאל שליט"א, ומביא מכתב ממנו שהוא יוצא ג"כ בדברים חריפים נגד האגודה ונגד ארץ ישראל וכו'.

והנה לפנינו מונח ספר מהרב הנ"ל בשם "אם הבנים שמחה" מאת הרב ישכר שלמה טייכטהאל כעת עיר הבירה בודאפעסט שנת תש"ג. ספר זה הוא יקר המציאות כי בשנת תש"ג בעצם ימי השואה כמעט שאין ספר עברי שנדפס באירופא בשנה זו, ואומרים שנשארו רק ספרים אחדים, והשגתי את הספר על איזה שעות לדפדף בו, והנה הופתעתי לקרות בו שהמחבר הוא חוזר בתשובה, ומודה ומתודה ברבים, שכל מה שכתב במכתבו הנ"ל נגד ארץ ישראל ונגד האגודה טעות הי' בידו, מפני שלא נכנס להענינים כראוי, וכעת הוא כותב ספר מיוחד להוכיח השגיאות והטעויות שהיו בידו, ואומר שכן אמרו לו עוד מספר מהרבנים שהלכו בשיטה זו, שכעת נוכחו לדעת שלא כווננו אל האמת. ואני נותן כאן קטעים

אחדים מספר זה:

בספר "אם הבנים שמחה" דף רמ"א. מביא שסיפרו להאדמו"ר מבלז זצ"ל בשהותו בבודפשט בדרכו לא", שהרב ר' ישכר שלמה טייכטהאל מחבר ספר הנ"ל בו כותב ומוכיח מהרבה מקורות, שהעיקר כדעת הגדולים הסוברים שדרכי הגאולה האחרונה יתחילו בדרכי הטבע, ושיש מצוה וחוב לעזור בבנין הארץ ולעלות ארצה וכו' ושהוא חוזר בו משיטתו שחשב וכתב בספר תיקון עולם בשנת תרצ"ו כדעת החולקים וסוברים שכל מי שמצפה על ענין טבעי הוא כופר בביאת המשיח וכו' וכו', על זה ענה האדמו"ר מבלז זצ"ל ואמר "כי הרב הקודש רבן של ישראל ואיש אלוק' המגיד ואדמו"ר מטריסק ז"ל בספרו הקדוש מגן אברהם פ' וארא כתב כי הגאולה העתידה תהי' על פי דרך הטבע וממילא דצריך להכין הכל מה שבידינו לעשות בדרך הטבע וה' יגמור בעדנו לטובה", עכ"ל. ראה לעיל עמ' 140, הבאתי דבריו מס' מגן אברהם.

[ראש ישיבה מפורסם בירושלים מספר שראה את כ"ק אדמו"ר מבלז זצ"ל בימים הראשונים בבואו לירושלים ובתוך השיחה אמר לו, שהוא מצטער על זה שהוא רואה עכשיו שלא הי' לו ציור נכון מירושלים וא"י בכלל, כפי מה שהוא רואה אותם כעת, מפני שלא מסרו לו הדברים כראוי].

שם, בהתווכחו עם המתנגדים לעלות ארצה כותב: אמרו לו הרי בא"י ישנם כעת הרבה פושעים ואין להתחבר עמהם וכיו"ב מאלו הטענות וכו', והם באחת כי רבם הוא מתנגד לזה, על זה אמרתי להם אמת שהרבי שלכם הוא אדם גדול בעניקים אבל תסכימו שגם הרבי מגור לא פחות ממנו, כי הוא גאון עולם ואיש אלקים קדוש, והרבה אלפים ורבבות מת"ח ואנשי מעשה מסתופפים תחת צלו, והוא אומר שאם יתקבצו לא"י הרבה יראים וחרדים לדבר ה' יגבירו בזה את קדושת הארץ, וכעת שמעתי שגם הגאון הקדוש רבינו יוסף חיים זאנענפעלד זצ"ל אמר כן - ומה יש לומר על זה זולת מה שאמר הגה"ק מגריידיץ [מובא לעיל עמ' 188] שהוא מחמת התגברות הקליפות שמעכבין עלינו יען שזה סופם ולא עדיפי המה מהמרגלים.

ובדף רלט מספרו חוזר על דבריו וז"ל: "ומה יש לומר על זה, כי הוא מסימת עינים של הס"מ רחמנא ליצלן, אשר רוצה לעכב הגאולה בכל עוז, כי יודע שסופו הוא בקרבת הגאולה", עכ"ל. אחרי התעמקותו בענין זכה לראות את האמת, אי' מקומה של הסטרא אחרא וכמ"ש הקדוש מגריידיץ, וביארתי דבריו לעיל עמ' 189. עוד כותב בדף שי"ד: "אז בעת כתיבת מכתבי הנ"ל הי' עת של מנוחה והשקט

ולא הגענו לסכנת נפשות ולא הי' נוגע להצלת נפשות אבל עתה שנשתנו העתים נשתנה גם הדין וכדברי רבינו השל"ה הנ"ל וזולת זה כבר כתבתי בפתיחת ספרי זה שמעולם לא ירדתי לעומק הדין של הלכה זו ועתה אחרי שלנתי בעמק הלכה זו ראיתי באמת שטעות הי' בידי ואעשה כהרבה מרבותינו בש"ס שאמר והודה דברים שאמרתי לכם טעות הי' בידי ומצינו ג"כ בפוסקים שאח"כ חזרו ממה שהורו בתחלה ודו"ק וה' יביאנו אל הר קדשו בב"א וכתבתי וחתמתי אלו הדברים אור ליום ד' ד' ודעשי"ת שנת אשדת לפ"ק פה עיר הבירה בודאפעסט יצ"ו".

עוד כ' שם מ"ש מהפטרה ואתחנן דס' אהבת יונתן, וכן מהח"ס על התורה פ' שופטים, וכן מ"ש אדמו"ר הקדוש משינאווע. זה הי' הכל בשעתם שהיו לישראל בגלות מנוחה, אבל לא כן עתה בזמנינו זה ודאי הוראה מן השמים.

הבה נקוה שגם אחרים ההולכים בשיטה הנ"ל יראו את האמת כמ"ש הרב בעהמ"ח "אם הבנים שמחה".

פרק עשרים⁹⁰

"שיחו בכל נפלאותיו"

נסים ונפלאות בששת ימי המלחמה מפי עדי ראייה

הרמב"ן בפיה"ת שמות יג, טז, כותב: אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה, ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור כו' יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון וכו', והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים, ע"כ. וכ"כ המהר"ל בספר גבורות ה' בהקדמה: הנפלאות והאותות והמופתים שעשה הקב"ה בעולמו והודיע גבורותיו לבאי עולמו ראוי להודיע דרכם וענינם כדי שיתברר מעשה אלקים.

הרי צרור עובדות שקרו במלחמת ששת הימים וסביבה. חלק מהן התבטא בעצם העובדות עליהן סיפרו אלה שאתם קרו הנסים או שהיו עדי ראייה להתרחשויות, וחלק אחר מקבל ביטוי באמרות, ביטויים, תגובות ומסקנות של בני ברית וגם משאינם בני ברית. האירועים והדברים דלהלן תומצתו, אולם מובאים בשם אומרם ומקורם.

והרי העובדות לפי המיון הבא:

א. אצבע אלקים הוא	ז. מסירות נפש
ב. מלאך רע יענה אמון	ח. השמח בחלקו
ג. נסים גלויים	ט. בור כרה ויחפרהו
ד. ידים להם ולא ימושון	י. להומם ולאבדם
ה. מעטים נגד רבים	יא. סייעתא דשמיא
ו. ללא הסבר	יב. הרהורי תשובה.

90. תודתי בזה לידידי ר' אברהם אייזין שיח' איש ירושלים, שאסף וסדר פרק זה.

אש האמונה

כשנשאל האלוף ישעיהו גביש, כיצד הוא רואה את הנצחון שהושג על הכח הגדול ביותר שאיים אי פעם על ישראל בזמן מן הזמנים? שלף מכיס חולצתו פיסת נייר בה מודפסת תפילת הקרב של צה"ל, אותה הוא נושא אתו עד היום, וענה: "אתה רואה את תפילת הקרב; חילקנו אותה ערב היציאה למלחמה. תתפלא, כולם נשאו אותה, דתיים ולא דתיים. או שנדלקו באש האמונה, או שחזרו להאמין בכח עליון. ערב הקרב אדם נשאר עם עצמו והוא מחפש על מי להישען, והיו אנשים שדבקו באמונה. גם התפילה ביחידות היתה ברוב עם, הרבה לא מאמינים הצטרפו לתפילה".

אצבע אלקים הוא

1. רב אלוף יצחק רבין, הרמטכ"ל, במברק ברכה לעצרת הודיה שנערכה בתל אביב:

"מאת ה' היתה זאת, היא נפלאות בעינינו".

2. ראש אג"מ, האלוף עזר ווייצמן, נשאל ע"י מר לבנון, אב לטייס שנפל לפני כמה שנים, כיצד הוא מסביר את העובדא שבמשך יותר משלוש שעות רצופות המשיכו טייסינו בהתקפותיהם בשדות התעופה, וטסו ממקום למקום, והמצרים לא הודיעו זה לזה "מה קורה שם", כדי להתגונן?

עזר ווייצמן שתק, הרים את הראש, ואמר: אצבע אלוקים...

3. קצין ישראל (לא דתי) בבואו להתפלל בעצם ימי הקרבות, אחרי שעלה לתורה ובירך ברכת "הגומל", הצהיר נרגשות:

"אני לא הייתי דתי, התרחקתי מדת ומקיום מצוות, אבל מלחמה זו פקחה עיני לראות נכוחה, לדעת שיש אלקים בשמים ויד ההשגחה העליונה היא המכוונת את הכל, כי איש לא פילל ואיש לא ניחש למה אשר קרה".

4. המומחה הצבאי של היומון "הארץ" (החילוני והאנטי־דתי) בסכמו את המערכה קובע אחרי ניתוח מקצועי:

"גם מי שאינו דתי מוכרח להודות כי מן השמים לחמו למעננו".

5. בעתון "למרחב" מצוטט עתונאי אנגלי האומר במכתבו:

"רק יד ההשגחה העליונה היתה בנצחונה של ישראל על אויביה".

6. נציג עתונות גרמני:

"דבר כזה עוד לא קרה בהיסטוריה, כח של 1000 טנקים, של מאות תותחים, של טילים ומטוסים לרוב. כח של מאה אלף חיילים דרוכים וחמושים מראשם ועד רגלם הושמד תוך יומיים במרחב של מאות קילומטרים, המלא ביצורים ומבצרים וזאת על ידי כח שנפל ממנו בהרבה, באנשים ובציוד, בעמדות, ובכלי רכב. שום הגיון צבאי, שום גורם טבעי אינו מסוגל להסביר את התופעה המדהימה הזאת".

מלאך רע יענה אמן

1. חאסן השני מלך מארוקו, בשידור לעמו מיד אחרי התבוסה הערבית הגדולה:

"למה לנו לרמות את עצמנו, אלקים הוא אשר עולל זאת, שילם לערבים בעד חטאיהם ופשעיהם".

2. חסנין היכל, ידידו של נאצר שליט מצרים בעתונו "אל אהרם" שבועיים אחרי התבוסה הגדולה:

"מה שאירע לחיל האויר המצרי בבוקר ה-5 ביוני היה יד הגורל, אשר שיתקה את יכלתו ושמה לאל את כל החישובים שנקבעו למהלך המערכה. תאונה חמורה זו עוד תשמש נושא למחקר, ללימוד ולתמיהות, ספק אם היה כבר תקדים למה שאירע כאן, ספק גם אם דבר כזה יתרחש אי פעם במקום כל שהוא בעולם".

3. סגן אלוף מצרי שנפל בשבי ליד הציר ברפיח:

"אתם היהודים שדים, גבורים, אם אפילו אחיה אלף שנה לא אוכל להסביר לעצמי מה בעצם קרה כאן. הנשק שלנו לא פעל דווקא ברגע המכריע, ואילו אתם קלעתם למטרה מבלי לדעת בעצמכם. מה לעשות, נוצחנו, כנראה אללה עמכם, אני נכנע".

4. מפקד מצרי בכיר בנפלו בשבי:

"אינני יודע אם אתם גבורים אבל ברור שאתם לא נורמליים. הרסתם אותנו כבר ביום הראשון של המלחמה בצורה שההיסטוריה לא תהא מסוגלת לעולם לפרש זאת. ידענו שהכח בידינו עולה על זה שלכם ובכל זאת הטלתם עלינו אימה וחרדה ורפו ידינו לעשות מה".

ידיים להם ולא ימושון

1. ישראל, נהג מונית, חוייל לשרת במילואים, וצורף ליחידת צנחנים שהוטל עליה לכבוש - אחרי צניחה - את מיצרי טיראן, סיפר עם שובו לעבודתו:

"החייילים הישראלים לא צנחו מהנורדים שהובילו אותם לטירן, הם ירדו מהמטוסים כתיירים מפונקים, בשדה התעופה, כי הגדוד המצרי ששמר על המקום ברח משם עוד בטרם הופיעו באופק הצנחנים הישראלים. כשנחתנו - הוא מספר - נשלחתי עם עוד חייל, חשמלאי, לפטרל בסביבה. רק התרחקנו כשני קילומטרים מבניי המחנה וצפן נגדנו זחל"ם מצרי, עמוס חיילים, לועי מכונות יריה מזדקרים לכל עבר, ולנו, נשק קל, ומספר כדורים שלא הספיקו לעצור את הזחל"ם אפילו לשניה, לברוח חזרה למחנה לא יכלנו, ובכן נעמדנו, חיכינו ליריה וכיוונו את הרובים שלנו סתם ככה, תוך יאוש, אבל המצרים לא ירו. נעמדו אף הם, החלטנו להתקרב לזחל"ם בזהירות, והנה מוצאים אנו שם 18 חיילים מצרים, חמושים, הנשק ביד ויושבים קפואים, אימה נשקפת מפניהם. בפחד אין גבול הביטו בנו, כאילו התחננו לרחמים, והנה צעקתי: ידיים למעלה, הרימו ידיים! כשנרגעתי שאלתי את הסמל המצרי שהלך לידי: - תגידי, מדוע לא ייריתם בנו? והלה, מלמל בקושי: - אינני יודע. הידיים קפאו, נעשו משותקות, כולי הייתי משותק, אינני יודע למה... התברר שחיילים אלה לא ידעו כי מיצרי טיראן כבר בידיו. הם חזרו מפטרול בסביבה, מדוע לא חיסלו אותנו? אין לי כל תשובה, ואיך אפשר להגידי שאלקים לא עזר לנו..." מסיים ישראל את סיפורו.

2. דני קצין שריון, סיפר:

נחרדנו כשראינו לראשונה את הטנקים מתוצרת סובייטית, דגם טי. 34 שלמעשה אינם ניתנים לחדירה ולפגיעה, השריון שלהם עבה מדי כדי שפגז יחדור בעדו, 220 מילימטר. נבהלנו, כי לא היה בידי צה"ל כל כלי שיוכל להתמודד עם המפלצת הזאת. טור הטנקים הללו התקדם לעברנו, ובעוד הננו עומדים חשופים מול הטי. 34 הללו גילינו לפתע מיכלי דלק רזרביים הצמודים לטנקים, שכנראה הותקנו להם במצרים, בטרם יצאו לסיני, כדי שלא ייתקעו בדרך הארוכה, מחוסר דלק. משום מה לא הוסרו המיכלים האלה העשויים פח, ומשום מה השאירו הצוותות שבהם את הדלק שבמיכלים אלה לשימוש יותר מאוחר, בעוד שאת הדרך עד כה עשו בדלק

החסוי שבתוך הטנק. במהירות ניצלנו את הדבר, ירינו פגזים לעבר המיכלים וקלענו בהם וכעבור מספר שניות הפכו שלש מפלצות ללהבות בוערות. עד מהרה הצתנו את יתר הטנקים, בלי שנאלץ אף לנסות להחדיר בהם פגזים פנימה. עד היום אינני מסוגל להבין מדוע לא השתמשו המצרים בדלק הרזרבי שבמיכלים בדרכם הארוכה ממצרים עד לשדה הקרב, בהשאירם את המיכלים מלאי דלק, שבאורח טבעי הפכו את הטנקים למלכודת אש".

3. סגן רמי, מגדוד נח"ל שהוצנח, המעיד על עצמו שאינו דתי, סיפר על היותו עד לחזיונות מופלאים:

"הגעתי עם הכוח לרפיח. נתקלנו באש תופת. הזחל שלנו נעמד בטרם הצליח לתפוס עמדה ומחסה. לרגע חשבתי אולי נעצר במקום אבל מיד התאוששתי. הוריתי לנהג לזוז הצדה, 'סתם ככה, והנה כעבור כמה שניות אחרי שזננו נחת לו פגז במקום בו עמדנו. פגז שהיה מסוגל לחסל אותנו בקלות".

"תוך כדי הקרבות ראיתי ממקומי כביש ומעברו 4 טנקים של האויב מטיפוס ט. 43, שלושה מהם מכוונים אלי. ברגע הראשון נבהלתי, שכן הייתי תוך כדי הסתערות, ללא מחסה. באופן בלתי מודע כיוונתי לאחד מהם, בקנה היה פגז נפיץ ויריתי אותו, בעוד המקלע יורה במקביל. יריות המקלע הבריחו החוצה את צוות טנק האויב, הנפיץ הצית את הטנק בזמן היותם בדרכם החוצה, והם התרסקו בהתפוצצות. לאחר מכן יריתי וחיסלתי טנק אחרי טנק. אחד מהם שניסה לברוח או לאגף אותי, נפגע תוך כדי תנועה. הפליאה אותי העובדא, שבמשך כל זמן היותי חשוף לא עלה בידם לירות אפילו פגז אחד".

4. סגן גיורא שלחם בחזית שכם, סיפר:

"לעבר הכניסה המערבית של שכם ציפו לנו טאנקים ירדניים מסוג "פאטון". תחילה לא ראיתי דבר - מספר גיורא - אולם תוך כדי התקדמות כשנותרתי בודד הגיח לפתע ממקום סתר טאנק פאטון ירדני כשאני נמצא חשוף נגדו בתוך טנק קל מסוג "אמאיקס". להפתעתי עבר הטנק הירדני לידי, סטה מהדרך והתרחק. מיד כיוונתי לעברו את תותחי ויריתי בו. פגעתי בטנק הכבד. אמנם הפגז לא חדר אליו אולם הצוות הירדני שבו קפץ ממנו ונטשו, אולם מתוך הוואדי הסמוך הגיחו עוד ששה פאטונים בזה אחר זה, בלי לדעת למה עשיתי זאת, ובנגוד לכל הגיון התחלתי לנוע לעברם ותוך כמה

דקות ממה חוסלו שבעה טנקים ירדניים כבדים וגם זחל עמוס חיילים משלהם שבא אחריהם". "עד עתה איני יכול להבין כיצד לא הצליחו הירדנים המרובים לכוון נגדי את תותחיהם, פשוט אינני מבין" - מסיים גיורא את סיפורו.

5. דוד, סמל ירושלמי, סיפר:

"אחרי ג'נין התקשרנו לכיבוש הגדה המערבית, והנה מתוך פרדס ירו לעברנו. חשבתי כי איזה חייל בודד או תושב מקומי חשק לו להפעיל את נשקו, אמרתי לכוח להמשיך ואני לבדי נכנסתי לפרדס. מה מצאתי שם? כארבעים חיילים וערבים מזויינים בלתי סדירים, אנשי משמר אזרחי שהצטרפו אליהם. לרגע נדהמתי, חשבתי כי הגיע קיצו, ולמה זה העזתי לצאת בודד בעקבות יריות, ולהסתבך ללא מוצא? ברגע האחרון גמרת אומר לא להכנע בקלות, ללחום עד לכדור האחרון ואחרי כן ליפול: למעשה לא לחמתי ולא נפלתי. מהשמים קשרו את ידיהם, ועלי היה רק לסיים את המלאכה".

6. ליד המיתלה הקטן, המקביל, התפרץ כח ישראלי אחר, ומפקד הגדוד הישראלי שכבש את המקום לא הצליח להסביר, למה לא נשרט אפילו טנק אחד שעמד לרשותו מכח האש העדיף שהיה בידי הכוחות המצריים במנוסתם, אם כי הטנקים והכח שלו היו בטווח של מות בטוח, אילו הסתערו עליו המצריים.

נסים גלויים

1. על גג בנין ההסתדרות בירושלים עלה אלוף משנה מוטה גור עם חבורת הפיקוד שלו ולפתע נרעדה חבורת הפיקוד, פגז פגע בגג הבנין. ברסיסי הפגז הכבד היה מספיק לחסל את כל אנשי החבורה הזאת אולם חוץ מאחד המשדרים שבידי איש קשר, לא נפגע איש.

2. חייל בשם יונה, סיפר:

"זחל"ם שנסע לפני יחידתו ובתוכו ספר תורה, נפגע פגיעה ישירה ונשרף מבלי שנזקו אנשיו וספר התורה שבתוכו".

3. לבית כנסת של ספרדים בשכונת קרית יובל חדר פגז, נגע בפרוכת שעל ארון הקודש ונעצר, ואילו בספרי התורה שבארון לא פגע.

4. הבית השכן לביתו של ראש הממשלה מר אשכול נפגע פגיעה ישירה, ואילו

ביתו של ראש הממשלה לא ניזוק כלל.

5. בשכונת מאה שערים שבירושלים, ישב לו ר' יהושע מינצר ולמד בשקידה בחדרו, שקוע היה בלימודו ולא שמע לצופרי האזעקה שהדהדו באויר, וקראו לאזרחים לרדת למקלטים. לחדרו חדר פגז ברעש ובזעם, נח ברצפה לידו כאבן שאין לו הופכין, ליד הגמרא הפתוחה.

6. ישבו יהודים בבנין ליד בתי נייטין אשר בשכונת מאה שערים, במקלטים של הבית הקרוב אז לחזית, והנה פגע פגז במיכל גז שעמד בגוזזטרא בקומה השלישית של הבית, המיכל התפוצץ והחל בוער, הפך ללהבה מסוכנת והאיר את כל הסביבה. האש משכה אליה את המרגמות הערביות שהוסיפו בעוצמת האש שלהן לעבר המקום. הדיירים שישבו במקלטים הבחינו בנעשה וחששו שהאש תתפשט ותהפוך את דירותיהם וכל אשר להם לאפר, אולם להסתכן ולעלות ולנסות לכבות את הדליקה לא העזו כי הדבר כרוך במוות בטוח, והנה כעבור שניות מספר שוב זועזע הבית, פגז רב עוצמה פגע בו שוב, אולם פגז זה פגע במיכלי המים הגדולים שעל גג הבית, והמים החלו לזרום מהגג לגוזזטראות וכיבו עד מהרה את הדליקה.

7. פגז גדול נפל על הגג של ביה"ח "שערי צדק" בירושלים, ממעל לחדר הפעוטות שנולדו באותם הימים, חדר התינוקות כוסה לובן, הטיח נתקלף, הלבין את הרשתות שכיסו את העריסות המלאות ילדים, אבל לא גרם שום נזק ולא פגע בתינוקות. חבלני צה"ל הורידו את הפגז הגדול שלא התפוצץ.

8. ברחוב צפניה אשר בשכונת כרם אברהם בירושלים, בחרו להם דיירי אחד הבתים כמקלט חדר פנימי שבקומת הקרקע. החלון היחידי של החדר כיסו בשקי חול לרוב, ולשם נדחסו כל דרי הבית גדולים כקטנים והאויר שם דחוס וקשה. כשהופסקה ההפגזה לשעה קלה נדמה היה למצטופפים במקלט זה שחלה הפוגה, כי הרי עברו שלושה רגעים מבלי שיפלו פגזים בשטח, והאנשים מיהרו לצאת החוצה כדי להתאוורר ולחלץ את העצמות ואיש לא נשאר במקלט זה, ואז לפתע נשמעה שריקת אימים שפלחה את האויר והפגז שבא בעקבותיה חדר דרך שקי החול שעל החלון ישר לחדר המקלט, התפוצץ שם לרסיסים והרס כל אשר בחדר. אילו נשאר אדם במקום, כי אז לא היו לו כל סיכויים להינצל.

9. איתמר, בנו של שר הדתות, ד"ר זרח ורהפטיג, סיפר:

"היה זה בקרב על ג'לאבינה, אחד ממוצביהם של הסורים ברמת הגולן, מוצב מבוצר מאד. באנו בלילה ונתקלנו בהתנגדות קשה וחזקה יותר מאשר ציפינו. טאנקים סוריים קבלו את פנינו חיילים רגליים. נורו עלינו מטר

פגזים. שכבתי במקום ונצמדתי לקרקע. רסיסי פגזים חדרו לכובע הפלדה שעלי, שרטו את ראשי, אך לא חדרו לתוכו..."

10. הסמל דוד, שהיה בתוך טנק בסיני, סיפר:

כאשר פגע פגז מצרי בטנק פאטון בו נמצא החל הטנק לבעור, הוא וחבירי ניסו להחלץ ממנו ולא יכלו, כי נוכחו לדעת כי הפגז עיקם את פתחו של המשוריין, כך שלא ניתן לפתחו, הם התכוונו למותם והחלו לאמר "שמע ישראל", כשהגיע ל"ואהבת"... אירע להם נס. פגז מצרי שני פגע בדלת של הטנק ופתחו. קבוצת החיילים שבו קפצו החוצה מהטנק הבוער וניצלו.

מעטים נגד רבים

1. סרן צעיר, גדי, היה אחראי לכח הישראלי שדהר בדרכי סיני הארוכים לעבר מעבר המיתלה, למצבת פארקר אשר בקרבת התעלה, כדי למנוע מבעד לכחות המצרים הגדולים שהובסו, מלחזור למצרים, כדי להרסם או לקחתם שבי בטרם יחמקו מידי צה"ל המנצח, הוא אמר:

"איני מסוגל להבין איך הצלחתי עם תשע טנקים להגיע למטרתי, ולעצור את המעבר של מאות טנקים, תותחים זחלמיים ושריוניות, עמוסים אלפי, אלפי חיילים על קציניהם וציודם, כח שעלה פי מאות על הכח שבפיקודי. תשעה טנקים ישראלים עמדו שם, באותו יום של הכרעה סופית לרשותי, ולא כולם הגיעו ליעד בכוחות עצמם, שלושה טנקים לא יכלו כבר לזוז, קשרנו אותם בחבלים לטנקים אחרים, וכך נסענו וזאת, לעיני החיילים המצריים שתרנו אחרי דרך איך לנוס מאתנו, מבלי שאוכל להסביר מדוע בעצם לא פגעו בנו? מדוע לא חיסלו אותנו?" - תמה גדי.

2. ישעיהו כ. טוראי במילואים, סיפר:

"בבוקר של יום שלישי הגענו לגבעות שליד תל-אל-פול, לפתע כשלושים טנקים ירדניים מסוג פאטון יוצאים נגדנו למערכה. הירדנים לחמו בעקשנות, ירו בלי חסך ובסערת הקרב הייתי בטוח שחיסלו את הכוח התוקף שלנו, אבל כעבור זמן מה, נסתיים העימות: 17 טנקים ירדניים הרוסים ושרופים היו פזורים בכל מקום, הטנקים שלנו לא נפגעו, התוצאה היתה ברורה - נצחון מכריע לנו, מבלי שיכולנו להסביר לעצמנו את פשר הדבר, מדוע חזק הפאטון שלנו מהפאטון של הירדניים?"

ללא הסבר

1. מפקד שלחם בחזית הסורית, סיפר:

"חטיבת השריון של אלוף משנה אלברט התקדמה למעלה הר הגולן ליעדה בשביל התנועה היחידי, שאינו ניתן לעקיפה, הצר מלהכיל שני כלי רכב. זחל"ם ישראלי שעשה דרכו בראש הכח התקלקל, עצר טור שלם מלהתקדם ברגעים מכריעים, תחת מטר של אש מכל סוגי כלי נשק המצויים בשפע רב בידי הסורים. נסיגה פירושה הפסד וכניעה, והאש הסורית המרוכזת מונעת כל גישה לזחל"ם.

היו אלה רגעים קריטיים, שפקדו לא פעם צבא תוקף במלחמות ללא ספור. אין מנוס מהחלטה דראסטית, גורלית וגם אכזרית. מן דהוא החליט מחוסר ברירה לפוצץ את הזחל"ם, אומרים לבצע והנה... הזחל"ם זע, הקלקול נעלם לו אי שם, ממשיך בדרכו למעלה ההר כאילו לא קרה דבר - נס קרה כאן".

2. "הקרב על אום-כתף נערך בלילה ע"י חיל רגלי שהתקרבו בצעדה בחסות החשכה עד לקרבת המקום. כשהמצרים הרגישו בחיילים הישראלים שמסביב החלו להתקיפם בפצצות שנפלו מימנם ומשמאלם ואז הוחלט לזוז, רגע ארכה השקילה לאן לזוז, ימינה או שמאלה, וההחלטה נפלה: קדימה. לפי הפקודה נעו כולם קדימה להתקרב לאויב ותוך כדי התקדמות צעק מישהו: המפקד - גדר! ומספר המפקד על חששותיו ושיקוליו באותו רגע שאם ישנה גדר הרי ישנם מוקשים. שקל אם להיעצר במקום אבל אמר לעצמו שאם תתפוש אותם אש האויב ליד הגדר יהיו האבידות מרובות יותר מאשר מן המוקשים ואז החליט להתקדם אל תוך שדה המוקשים, ובאמת היו שם מוקשים, שראו אותם למחרת, אבל בלילה משום מה איש לא נפגע מהם".

3. בשעות הלילה המאוחרות חנתה מכונית משא עמוסה פצצות לרוב ליד בנין. הוטל עליה להעביר תחמושת מסוכנת לעמדות קדמיות, ולפתע לתדהמת אלה שעמדו במקום, פגע פגז במטען המסוכן והתפוצצות חומר הנפץ שבמכונית עלולה היתה להרוס בתים רבים בסביבה ולקבור תחתם כל יושביהם, אולם הפגז הערבי לא התפוצץ ונשאר לנוח על גבי הפגזים הישראלים שבמכונית.

4. סמל גדעון מספר:

"ישבתי בטנק פאטון שהוא כבד תנועה והנה הבחנתי שמולנו מתקרבים שלושה טנקים מדגם סטאלין טי. 34. הפעלתי את התותח סתם ככה וחשבתי לי: יתפוצץ הפגז בחוץ ולא בפנים, והנה - בול. טי. 34 חוסל. השני

אחריו כיוון את האש נגדנו, ירה והחטיא. גם אני יריתי לא החטאתי, שוב בול. גם השלישי חוסל ובעקבותיו גם תותח נגד טנקים. זנו. לא האמנתי למראה עיני, והנה - הוקפצנו, הטנק עלה על מוקש די רציני, חשבתי שזה הגמר והנה המשיך הטנק לנסוע עד לצומת רפיח, המשיך ללחום כאילו לא קרה דבר, ובאמת, אולי היה זה חלום בהקיץ?"

5. אלוף משנה אורי בנארי, מפקד חטיבת השריון שכבשה את האיזור הקשה מסביב לירושלים. אמר:

"אילו אמר מישוהו בבית ספר צבאי, שניתן תוך שעות ספורות להעביר חטיבה שלימה מהשפלה להרים, להכנס מיד למערכה ולהשיג מיד נצחונות, היו רואים את האיש כמפיץ חלומות שווא ומדבר שטויות, חטיבתי עשתה זאת".

6. אלוף אלעד פלד, מפקד הכוח שלחם בסורים אמר:

"ראיתי את קו מאזינו שהקימו הצרפתים לפני פרוץ מלחמת העולם האחרונה, ראיתי את החומה האטלנטית שהקימו הגרמנים למנוע פלישת בנות הברית לאירופא שהיתה כבושה על ידם, הביצורים ברמה הסורית עלו עליהם פי כמה, אם בעומק ואם בחוזק: הנאצים עקפו את קו מאזינו, פחדו מעימות ישיר עם האמריקנים ולהימנע מקרבות ליד החומה האטלנטית, ואילו אנו הלכנו ישר, עלינו על המבצרים וכבשנו אותם".

7. "כיצד תפרש - שאל עתונאי זר את עבדול נאצר - את תבוסתו המהירה של הצבא המצרי בחודש יוני?" והרי תשובתו: למען האמת, צבאי לא הובס, מה שאמת הוא, שבשעות הראשונות של הקרב לקה הצבא המצרי ב'התקף לב'. העתון האלז'ירי "ז'אן אפריק" שפירסם את הראיון עם נאצר הוסיף: "על כל פנים, תשובה זו אינה רחוקה מהמציאות" (צוטט בהארץ 14.10.67). במשפט קצר וקולע זה ביטא נאצר מה שהתרחש בשעות הגורליות האלה. הוא רק לא יודע או מתעלם מה גורם ל"התקפת לב צבורי" ומי שיתק את לבם.

מסירות נפש

1. אבי, תותחן טנק, סיפר:

"בקרב על חאן יוניס, התחולל במקום קרב שריון ופגזי תותחים נחתו והתפוצצו בכל הסביבה. על גגות הבתים עמדו צלפים שירו והשליכו רימוני

יד לעבר כוחותינו. בתוך הקלחת הזו עמד הטנק של אבי באפס מעשה ללא אפשרות של ירי כי פגז נתקע אצלו בתוך קנה התותח, וכך היה חשוף להשמדה הוא וצוותו, כי לא היתה כל אפשרות לחלץ את הפגז התקוע מתוך הקנה של התותח שעל הטנק. ידידו לפלוגה שהיה טען-קשר נטל עמו חוטר ארוך, יצא את הטנק המוגן אל תוך גהינום הפגזים ובשלוות נפש עמד מול פי התותח שלו ובעזרת החוטר חילץ את הפגז התקוע בו, ואז חזר לתא הטנק כשחבריו ממששים אותו אם הוא עודנו חי. הם לא הבינו ולא יבינו איך לא נפגע".

2. בכניסה לחאן יוניס עלה הטנק בו שימש סמל יוסי לפר כטען-קשר על שני מוקשים ונפגע פגיעה ישירה מטנק אויב. בגלל נסיבות הקרב נשאר יחידי בשטח ושימש מטרה להפגזה ארטילרית. טנק שניסה לחלצו ולא הצליח להגיע אליו. למרות ההפגזה הכבדה שניתכה לעברו ונסיגות האויב לפשוט עליו נשאר יוסי לפר יחידי בתוך הטנק שמונה שעות, הפעיל את התותח והמקלעים לבדו והצליח להשמיד את כל אלו שניסו לפגוע בו. גם לאחר שנגמרה כל התחמושת של התותח והמקלעים המשיך יוסי ללחום בנשקו האישי ונפצע בידו ובבטנו, הוא המשיך לירות ולא נתן לאויב להתקרב אליו עד אשר נכבש המקום בהסתערות סופית ע"י כוחות צה"ל. אלה שחילצוהו לא האמינו כי אכן יתכן הדבר להחזיק מעמד ולא להיפגע במשך שמונה שעות בתוך תוכו של שטח האויב, מוקף ונתקף מכל הצדדים.

3. מפקד בחזית הסורית, סיפר:

"באחד השבילים נעצר זחל"ם, התעקש ולא זו ועצר שיירה שלימה דווקא ברגעים מכריעים ביותר. ניסים, חייל מילואים ואיש דחפור מיהר לשם, תחת אש תופת של הסורים המכוונת אליו אישית, הוא הגיע עם הדחפור החשוף שלו, פינה את הזחל"ם אחרי שסחבו כברת דרך וחזר מבלי להפגע. השיירה נעה במהירות למעלה ההר, החיילים טפחו על שכמו של ניסים ואמרו "על ידי ניסים התרחשו ניסים", וניסים הפטיר אגב חיוך: צחוק בצד זה היה באמת נס..."

4. צנחן צעד בסימטא בבית ישראל המופגזת, תרמילו העמוס תחמושת החל לבעור, מעלה עשן, עוד מעט עלול הוא להתפוצץ ולחסל את החיילים אשר סביבו. במטר האש התחיל הצנחן לרוץ, ולהתרחק לעבר מגרש ריק שם חלץ מעליו את התרמיל והתרחק במהירות, כעבור שניה - התפוצצות עזה, אולם איש לא נפגע.

5. אלוף משנה שמואל, שלמד פעם בישיבת "עץ חיים", בירושלים, סיפר:
"פקדתי על כוח, שהבקיע את חאן יוניס ורפיח אשר ברצועת עזה. הקרב היה קשה מאד. המצרים לחמו שם היטב. הטנקים שלנו הסתערו ולחמו למרות שבערו. הם המשיכו בהסתערות למרות שנפגעו בעלותם על מוקשים. בקרבות של היום הראשון, נפגע טנק אחד בפגיעה ישירה והשני עלה באש. חוליה טכנית ניגשה לטנק הראשון בנסותה לתקנו וכל אנשי החוליה נהרגו במקום באש האויב. מיד באה חוליה שנייה. לפתע נוכחתי לדעת כי תחושת המות, המות הבטוח, נעלמה מהם לחלוטין, איך ולמה, זאת לא אדע."

השמח בחלקו

חייל דתי בשם ידידיה גוטל, שייך ליחידת צנחנים ששחררה את העיר העתיקה, נפגע בקרבות וכשהוא פצוע קשה הובל לבית חולים. כשהתעורר לאחר הנתוח הוברר לו שזרוע ידו השמאלית נקטעה. הוא לא איבד את קור רוחו וכצעד ראשון לאחר התאוששותו קרא לרב בית החולים ושאלו: על איזו יד עלי להניח מעתה תפילין? ענה לו הרב מה שענה, ידידיה מאושר מהתשובה שקיבל, הכריז: "תפילין אמשיך להניח על ידי השמאלית (על החלק העליון שלא נקטע), בידי הימנית אמשיך לכתוב, ואם כן לא חסר לי מאומה".

בור כרה ויחפרהו

משום מה ירו המצרים מזמן לזמן פצצות תאורה שעזרו לחיילי ישראל להנצל ממות בטוח:

"כתה של עשרים חיילים מצריים הסתתרה בפינה ליד אחת התעלות שבקצה השמאלי של המיתחם. חיילי ישראל התקרבו למקום ולא הבחינו בשום דבר חשוב, עוד שניה והיו נכנסים למלכודת מות, והנה לפתע התפוצץ פגז תאורה שחשף את החיילים המצריים שארבו לישראל בטרם שהספיקו לפגוע בהם. כעבור שניות מספר חוסלו עשרים המצרים".

להמם ולאבדם

אלוף משנה אורי בנארי, סיפר:

בכניסה לשכם עמדו אלפי אנשים, נופפו במטפחות לבנות ומחאו כפיים. אנחנו לתומנו השיבנו להם ברכת שלום וחיוך. נכנסנו העירה, ותמהנו: אנו נוסעים והסדר אינו מופרע, ואין בהלה, אנשי המשמר המקומי עמדו כשהרובים בידיהם ומשגיחים על הסדר, והקהל מריע. פתאום קרה משהו ששינה את כל התמונה בבת אחת, אחד הקצינים רצה להוציא מערבי שעמד על ידינו את רובהו, זה סירב למסור את הרובה והקצין ירה צרור באויר, באותה שעה ממש נעלם הקהל והרחובות התרוקנו, ומיד החלו צליפות. לא הבנתי מה מתרחש, אך אחרי כן תפסתי מה שהיה: בני שכם סברו כי אנו נמנים עם הכוח העיראקי שהיה צריך להגיע אליהם מכיוון ירדן, ואכן במערב העיר היו טנקים רבים של האויב, הם עמדו על טעותם מאוחר מאד. הערבים הופתעו, פחד היהודים נפל עליהם. בחברון ובשכם, בג'נין וביריחו החזיקו הערבים נשק לרוב. לא נשאר אפילו כפר ערבי קטן בלתי מזויין. במהירות החביאו הערבים את נשקם, לא חשבו כבר להפעילו. הרימו ידים, הניפו דגלים לבנים על כל מבנה. פחד ה' נפל על מאות אלפי ערבים יהירים, אכולי משטמה ושנאה לישראל, שרק אתמול-שלשום נשבעו להלחם בה עד טיפת דמם האחרונה.

סייעתא דשמיא

1. בן שמחה. קצין בחטיבת שריון, סיפר:

"הגדוד נערך לקרב לקראת הסתערות על הכפר הערבי ג'. לפתע נתקבלה הודעה מהסיירים על כוח שריון ירדני רב עוצמה המסתתר באחד הבוסתנים הסמוכים הפרוס במארב לגדוד השריון. מפקד הכוח החליט לבקש סיוע אווירי להשמיד את מארב השריון של האויב. לאחר דקות מספר הגיעו 4 אווירונים שהחלו לחפש את הטנקים הירדנים. מכיוון שהכוחות היו קרובים זה לזה טעו הטייסים וחשבו את הטנקים של צה"ל לטנקים של האויב. כשהחלו צוללים לעבר השריון הישראלי יצאו החיילים ממקומותיהם ונופפו לטייסים בידיהם. הטייסים לא ראו את הסימנים התרוממו והחלו שוב צוללים. חיילים רבים נתקפו בבהלה והחלו צועקים בקול רם כדי שהטייסים ישמעו אותם. אחד החיילים, חובש קרבי, לא איבד עשתונותו. עלה על הזחל"ם הוציא במהירות את הטלית שלו פרש אותה ונופף בה

בשתי ידיו, רק אז זיהו הטייסים את היחידה ועברו מיד להתקיף את הטנקים של המארב הירדני".

2. עתונאי מ"קול ישראל" שידר ביום השני למלחמה מאי שם בדרום:

"תמונה נדירה לנגד עיני, אני רואה טור שנעצר מן הצד והמון חיילים מתפללים. אני רואה אותם עטופים בטליתותיהם, תפילין על ראשם, בית כנסת נייד בשדה המערכה, ניצלו הפוגה קצרה בדהירת הנצחון ועמדו בתפילה. הנה ברגע זה נראה באופק שני מטוסי אויב, הם כנראה זיהו את המתפללים והחליטו שזו "מטרה נוחה", הנה הם מנסים לצלול... ברגע זה ממש הופיעו במפתיע מטוסים שלנו הפותחים ברדיפה אחרי מטוסי אויב, במרחק מה מכאן, באויר מתחולל קרב לחיים ולמות ולמטה, שם בשדה הפתוח קבוצה של חיילים עומדים וממשיכים בתפילה".

3. בחטיבתו של קוטי (יקוטיאל) הוטל על קצין בשם זאב ואנשיו לכבוש אחת התעלות הפנימיות, שהוגדרה התעלה השלישית. הקצין וחייליו חיפשו בחושך את התעלה שהוטל עליהם לכבשה ולטהרה מחיילים מצריים. חיפשו ולא מצאו. תוך כדי חיפושיהם הגיעו לשדה מוקשים ונצטוו לחזור ולחכות. מאין ברירה חיכו עד לעלות השחר ואז דהרו לעבר התעלה השלישית המבוקשת, ומצאוה ריקה מחיילים מצריים שנטשו אותה מזמן, כנראה עם תחילת הקרבות, לעומת זאת היו במקום 90 זנבות של פצצות ופגזים שהתפוצצו בה שעות מספר לפני כן. המצרים הוציאו את חייליהם מהתעלה ואמרו לחסל את הכוח הישראלי שיחדור לתעלה באמצעות מטר אש. אילו מצאו זאב ואנשיו את התעלה בחשכת הלילה, כמתוכנן מראש, כי אז תשעים הפגזים המצריים שכוונו לשם היו מחסלים אותם ללא שיוור.

4. באחת הסמטאות בשכונת בית ישראל שכבו ששה צנחנים שנפגעו בהפגזה, קשה היה להם להמשיך בדרכם, שכבו או ישבו ברחוב ונראו כמחכים לפגז נוסף שיחסלם. זה בא במהירות, הפעם לא פגע בהם, אלא פתח פתח בקיר, ודרכו גרר פצוע קל את חבריו הפצועים קשה לתוך חדר מגורים שנעזב מדייריו. בחדר היה ארון בגדים, ובו מגבות וחולצות ששימשו אז כתחבושות לעצור שטפי הדם, ושם חיכו עד שהעבירו אותם האמבולנסים לבתי חולים.

5. אחד הקרבות הקשים ביותר היה מסיביב לאום-כתף בגלל הבונקרים והתעלות הרבים שבסביבה. הקרב על אום-כתף החל בלילה כשלכל מחלקה היעד שלה. בטעות חדרו שתי מחלקות לתעלה אחת משני צדדיה, טעות שהיתה עלולה לעלות באבידות כבדות כשכל מחלקה רואה את השניה כאויב מצרי. בדרך נס שלא ניתן

להסבירו הבחינו בדבר מפקדי שתי המחלקות ברגע האחרון.

6. החייל חיים א. מנתניה, סיפר:

"בלילה תפסנו עמדות סביב לראמללה אחרי שעברנו את רחובות העיר כשירינו בלי הפסק על ימין ועל שמאל. שקט מוזר השתרר במקום. היינו עייפים אחרי 40 שעות קרבות עם הפסקות קטנות. נרדמנו - למרות הפקודה - בתוך הזח"לים. משום מה התחשק לו, לנהג, להזיז את הזח"ל, לעורר אותנו או סתם להטרידנו, ברשות המפקד של הכוח הקטן שלנו נע קדימה, כחמשה מטרים ולא הספיק להעמיד את הזח"ל ופגזי בזוקה התפוצצו במהירות ובדיוק נמרץ במקום שחנינו מקודם. צלפים ערבים גילו אותנו מאי שם ואמרו לפגוע בנו. נצלנו בנס".

7. דני שור, קצין שריון, נע בזחל הפיקוד, בראשו של הטור. "לפתע - הוא מספר - נעצר משום מה הזחל ובאותה שעה ממש נפל פגז לפני הזחל. אלמלא הקלקול הקל במנוע, היה הפגז פוגע בכולנו. כולנו ראינו שיד ההשגחה העליונה היתה כאן".

8. יעקב אבוקסיס, מדריך צניחה בצה"ל, סיפר:

"בהיותי באחד משדות התעופה בסיני נזרק לפתע רימון על אנשי צוותי. בתנועה חדה הדפתי את הרימון שהתפוצץ עוד לפני הגיעו לקרקע, ובכך ניצלו חיי אנשי צוותי".

הרהורי תשובה

1. רב אלוף חיים בר לב (כעת הרמטכ"ל) לאביו מר ברסלבסקי:

"אתה מכיר אותי, מעולם לא בכיתי, לא יכולתי להזיז דמעה, גם כשהאמא נפטרה לא בכיתי, לא יכלתי לבכות, אבל כשהגעתי עתה לכותל המערבי נפתחו לפתע מעיינות בכי, בכיתי ללא הפוגות, לא יכולתי להתאפק מבלי לדעת למה".

2. כתב צבאי שידר ברשת השידורים העבריים בעצם הקרבות:

"...אני בדרום, אי שם בסיני, דוקא היום, ביום השלישי למלחמה נערך כאן קרב שריון בשריון כשמעטים כמוהו וכדוגמתו בתולדות המלחמות, המצרים ניסו אתמול וגם שלשום להתחמק ממאבק פנים אל פנים, הם העדיפו את הבריחה. לחמו רק בהגנה, בחוסר ברירה, עתה הם למעשה כמעט מוקפים, אולצו ללחום, נכנסו לקרב בו משתתפים כנראה, כאלף

טנקים משני הצדדים, שרידי חיל האויר המצרי גויסו למערכה מכרעת זו, שארית העוצמה המצרית מוטלת על כף המאזנים, שאון הטנקים והתותחים, הדי יריות ושריקת פגזים, רעש מטוסים העוברים ביעף וקול פצצות מתפוצצות מחריש אזניים. לפתע פתח מישהו טרנזיסטור, מבית השידור בירושלים מבשר הקריין: "הכותל המערבי בידינו, הצנחנים הגיעו בדהירתם לרחבת הכותל, עתה הם חובקים את אבני הכותל שששמו עשרים שנה, מתרפקים עליה לאחר שעמדו בבדידותם מאז קמה המדינה.... אבני הכותל שוב הרוו דמעה יהודית לה צמאו עשרים שנה..." בחזית פורצת שאגה אדירה, שריונאים קופצים מהתותחים, טנקיסטים מהטנקים, קצינים מתערבים בחיילים, כל אחד מחפש את האחרים כדי להתחבק, ואכן מתחבקים, מתנשקים, חיילים קשוחים, למודי קרבות, השתורים כפיח, כשחול המדבר כאילו חדר לעורם הדוהרים עתה לאש תופת מבלי לדעת אם יסיימו את היום בעודם בחיים, גבורים הבזים לפחד, לגלוי כל חולשה, בוכים עתה כתינוקות, כשבילי טוהר ולובן נראים נחלי הדמעות, לפתע אתה חש את אשר ידעת ידיעה שטחית מזמן, שאין אלה אלא בניס-נכדים של אותם הגולים שהוגלו מירושלים, חבושים באזיקים, בשרשראות של ברזל, מתפחים בבכי מול פני בית המקדש העולה בלהבות... וליד הכותל, מחזות שלא יאומנו כי יסופרו, אלופים וטוראים, קצינים, קשישים וצעירים נסחפו בזרם פנימי סמוי, ששטף את פני כל, מעולם לא העלו אלה על דעתם כי משהו מקשר אותם אל הכותל המערבי, עם העבר, עתה עמדו ובכו, עמדו ורקדו, משהו זע שם בלב פנימה, בלב היהודי הפועם, הם לא רצו לבכות ליד הכותל, לא חשבו להשתטח עליו, אבל בכו כתינוקות. אותו רגע הבינו רבים כי "לא כוחי ועוצם ידי עשו את החיל הזה", התברר לפתע כי הקשר הפנימי החבוי בין אלה שכה התרחקו ממקור מחצבתם, לא ניתק לחלוטין וכי ישנה תקוה לאחריתם היהודית של אלה".

3. אלוף ישעיהו גביש, מפקד הדרום:

"אפילו בחלומות הוורודים ביותר לא תיארתי לעצמי שנשמיד את האויב בעוצמה כה רבה".

4. קצין צעיר שלחם בצפון נגד הסורים, הכריז:

"עתה ינסו לבטח להסביר שכל זה היה מתוכנן, וכי הכל ידעו וקבעו מראש. דע שכל זה ששקר, כזב, שום דבר לא ידעו מלכתחילה, התוצאות הפתיעו

- את כולם. כל אשר קרה כאן היה נס, נס ממש".
5. צנחן צעיר שנפצע בקרבות על ירושלים אמר וחזר ואמר לכל מי שביקר ליד מטתו:
- "עתה נודע לי כי נשמה אחרת לנו, ואנו באמת עם סגולה".
6. מפקד גדוד (חילוני) חיכה בסבלנות, כדי למלאות פקודה ולדהור קדימה עד אשר סיימו החיילים הדתיים את תפילתם, כי האמין בכל לבו, ולא הסתיר את אמונתו זאת, כי תפילת החיילים היא שעמדה לו לכבוש אחרי כן מוצב מבוצר, בקלות.
7. העיתונאית (החילונית) רות בונדי ב"דבר השבוע" כתבה:
- "אי אפשר בימינו לכתוב קטע, מאמר, רשימה או כתבה בלי לערבב את הקב"ה או להסתמך לפחות על הנסים, מעמדם של השמים עלה בששת הימים האלה במידה ניכרת בקרב הציבור הישראלי החילוני, אפיקורסים נהפכו למאמינים וגם כופרים אומרים תודה לה".
8. חנה זמר (עיתונאית חילונית) כתבה ב"דבר":
- "עתה הלב כמעט מאמין כי הכל, כל מה שכתוב, הכל, הכל אמת".
9. מזכיר הקיבוץ המפמ"י "צאלים" במכתב תודתו לאנשי הקיבוץ הדתי "סעד", כותב:
- "לא לעתים קרובות זוכים אנשים אשר רעיונות, סביבה או מכלול נסיבות הרחיקם מאמונת אבותיהם לחוויה כפי שזכינו לה בהזדמנות הכנסת בנינו לעול המצות בהשתתפותכם. גרמתם לנו לזכור ולהתגאות ביהדותינו, ואף אם במרוצת הימים תשוב ותשתלט עלינו חילוניתנו, תהיה נכונותכם, הבנתכם אותנו ודוגמתכם אור לנו ולבנינו".
10. חייל צעיר בהגיעו אל הכותל המערבי תיכף לאחר שחרורו, אמר:
- "אני לא מספר לכם צ'זבאטים, נלחמנו ממש "שין בשין" (שריון בשריון) ודהרנו, דהרנו עד למימי הסואץ. רחצתי את רגלי במימי התעלה, ולמרות כל זה לא הרגשתי את מתק הנצחון עד שבאתי הנה, אל הכותל המערבי. אני לא דתי, אבל בעצמי ראיתי את הנסים, מיששתי את הנסים בידי. אני רוצה להתפלל. לא סתם ככה, אני מפציר בכם, תלבישו לי תפילין, על הראש ועל היד. קשרו אותם חזק, חזק! מעולם לא לימדו אותי להתפלל. איך אקרב אל הכותל? מה אומר, מה אלחש לאבנים? התקרבתי לשישה אחת שמזגה

לאנשים כוס מים לשתייה מתוך נד גדול, אמרתי יחד אתם "שהכל נהיה בדברו", הישישה ענתה "אמן"! ואני התפרצתי בלי בושה בבכי".

11. חייל דתי שלחם בחזית הסורית, סיפר:

"הוטל עלינו להסתער על עמדה מבוצרת בתל פאחר. מפקד הכוח שלנו שעט הראשון, אך הגיע לעמדה ונפגע. חייל שעמד לחלצו נפגע בעינו, איכשהו הם חולצו. שוב הסתער רב טוראי על העמדה ונפגע בבטנו. מ"מ מפקד הכוח נפגע אחריו. הגיע תורי, אמרתי לעצמי, זהו הסוף, זעקתי במלוא כוחי, בקול לא לי, "שמע ישראל", ודהרתי למקום, מתוך המיית הקרבות, רעש המטוסים והתפוצצות הפגזים מכל עבר הגיעני צחוקו של חייל שלידי אבל, הכדור של רובה הסער הרוסי שבידי החייל הסורי לא הגיע למצחי, החטיא סנטימטרים מספר ובטרם ירה חבירו לעברי שטפתי בנשק את העמדה.

שוב לא קלטתי קולות של צחוק, לפנות ערב, כשפרשתי למנוחה קלה, נסתי לנמנם קצת, הרגשתי לפתע בנשיקה חדה במצחי, היה זה אותו חייל צוחק, שהפליט כלאחר יד: "כנראה ואשאר בחיים הודות לך, לצעקת התפלה שלך, חבל שאיני דתי, שלא למדוני להתפלל..."

12. באחד המברקים שהגיעו מחוץ לארץ עם שחרור הכותל נאמר:

"אל: הכותל המערבי. ירושלים. מודים אנחנו לפניך על הנסים ועל התשועות. על החתום: כלל ישראל אנטוורפן. בלגיה."

שיחו בכל נפלאותיו

זה מקרוב יצא ע"י מכון תורה שלמה ספר "שיחו בכל נפלאותיו" מאת שלום אוחנא מחזיק 180 עמוד. לשון שער הספר "שיחו בכל נפלאותיו" לקט מאורעות והתרחשויות מופלאות שארעו במשך ששת ימי המלחמה. והמהווים גלוי ברור של יד ההשגחה העליונה. המובאות הן מתוך ספרים, עתונים וכתבי עת שונים שיצאו בעקבות המלחמה. מאת שלום אוחנא. פתח דבר מאת הרב מנחם מ. כשר יו"ל ע"י מכון "שלם" למפעלים תורניים ירושלים, תשל"א.

להלן מובא כל הפתח דבר כלשונו.

פתח דבר

פרסומי ניסא מצוה דאורייתא

אמר הקב"ה: מי מודיע לבניי הנסים הללו
(ילמדנו, חוקת, וברש"י במדבר כא, טז)

ארבע שנים כבר חלפו מימי מלחמת "ששת הימים" בהם ראתה עינינו נסים ונפלאות רבי-הוד, בהם היינו עדים לתופעות אלקיות, לגילוי של "מצמיח ישועות" בנגלה. ועדיין לא נס ליחס של מאורעות כבירי הוד אלו, עדיין טעמם לא פג ואורם לא כבה. כל אימת שאנו נזכרים בנסי הנסים, ובנסים בתוך הנסים, אשר התרחשו לנו עובר בקרבנו רטט של "וגילו ברעדה", ופינו אינו פוסק מלהלל ומלשבח להשי"ת על שהוציאנו מצרה לרווחה וממצוקה לפדות.

"דור לדור ישבח מעשיך", אבות לבנים יגידו ודור לדור יביע אומר, להלל ולקלס ולשבח לבורא עולם. "ומצוה לספר", - בעל הנס חייב להכיר בניסו, לידע ולהודיע אין לך תהלת א-ל גדולה מפרסומי ניסא, וכל המרבה הרי זה משובח.

ברם כדרכו של עולם חלוקות הדעות ושוונות ההשקפות. אין הכל שוים ביחסם למאורעות נשגבים אלו של מלחמת "ששת הימים", אין הכל מביטים במבט זהה ולא הרי זה כהרי זה. גם בקרב המחנה החרדי קיימים חוגים הנבדלים זה מזה בהשקפתם על מאורעות הימים ההם ומשמעותם לדורות.

דומה שיש להבחין בין ארבעה חילוקי השקפות בנדון ואלו הן:

(א) מהם המכחישים כלל ועיקר כי נסים אירעו כאן. הללו מסבירים את המאורעות בהתרחשויות טבעיות, כביכול, או אף גרוע מזה...

(ב) ומהם המרחיבים-מבט וסבורים כי שלש מלחמות ישראל בדורנו, הרצופות נסים ונפלאות ומלוות גילוי השגחה עליונה בכל אתר ואתר, כל זאת מצטרף לתהליך אתחלתא דגאולה. וכך היא דרך גאולתן של ישראל שהיא מפציעה קמעא קמעא לשיטה זו אין לראות נסי מלחמת "ששת הימים" כעומדים בפנ"ע, כי אם להשקיף עליהם באופן רחב, - שכן מני מלחמות החשמונאים, מאז אלפיים שנה, לא אירע כזאת, לא הופיעה שכינה במחנות לוחמי ישראל עם ישראל. והלא דבר

הוא. לטעמם של בעלי דעה זו חלה עלינו חובת "שיחו בכל נפלאותיו" בתוך מכלול ההודיותינו ושבחינו כלפי מעלה על כל הנסים והנפלאות עם אבותינו ועמנו מאז היותנו לגוי - על נסי יצי"מ וכיבוש הארץ, על נסי בית ראשון ובית שני - יש לצרף את נסינו אנו - את תקופתינו הגדולה.

ג) מהם אשר הנסים חרותים בלבם, וזכרם לא יסוף מהם לדורותם, אך השקפתם היא ש"אין לך אלא מקומו וזמנו", - חשיבותם של מאורעות אלו שאירעו עמנו ישועה והצלה לשעה היתה. ולא רק שאין אלו מקשרים נסי מלחמה זו למסכת אחידה של "אתחלתא דגאולה" של שלבים בגאולתן של ישראל אלא שלדעתם אסור לכנות תקופה זו בשם אתחלתא דגאולה.

ד) מהם אשר חשו בעתו ובזמנו כי אכן נסים אירעו לנו, וכי ההשגחה העליונה כוונה המאורעות לישועתם הנסית של ישראל, אמנם הם נמנעים עדיין מלכנות את תקופתנו כאתחלתא דגאולה, בגלל שהמלחמה עדיין לא חלפה ולא הגענו עדיין אל המנוחה ואל הנחלה, והמצב הרוחני ירוד מאד. ושיש לחכות עד שיתבהרו שמי ישראל, אבל אינם תוקפים את אלה המכנים תקופתנו אתחלתא דגאולה, והם ממוצעים בין כהה ב' לג'.

אמת, לא אחת חרדים אנו בשל חילוקי הדעות אשר בקרב המחנה, דומה עלינו כי ירדנו ירידה אחר ירידה עד כדי התגודדות לכתות-כתות, ולמחלוקות-מחלוקות. נחמה פורתא אולי נמצא בכך שכבר היה לעולמים. גם לנוכח נסים גלויים, נסי יציאת מצרים הגדולים והגלויים, גם נכחם נתפלגו ישראל ונעשו אגודות-אגודות. יתר על כן, לכולן מתיחסת התורה בפסוקיה ומשיבה כנגדן.

אמרו חז"ל במכילתא פרשת בשלח ובתרגום יונתן וירושלמי (מובא בתורה שלמה בשלח י"ד אות פ"א) על הפסוק: "התיצבו וראו את ישועת ה'" - וזו לשונם:

"ארבע כיתות נעשו לישראל על הים:

אחת אומרת ניפול לים;

ואחת אומרת נחזור למצרים;

ואחת אומרת נעשה מלחמה כנגדן;

ואחת אומרת נצווח כנגדן;

זאת שאמרה ניפול לים, נאמר לה: התיצבו וראו את ישועת ה'.

זו שאמרה נחזור למצרים, נאמר: כי כאשר ראיתם את מצרים וגו'.

וזו שאמרה נעשה מלחמה כנגדן, נאמר לה: ה' ילחם לכם.

וזו שאמרה נצווח כנגדן, נאמר לה: ואתם תחרישון".

בביאור ענין ד' כיתות אלו על הים הארכתי בספרי "תורה שלמה" (שם) עיי"ש
תמצית הדברים כך היא:

הכת הראשונה לא נתבאר ענינה די הצורך. נראה מספר הישר כי הם התייאו ופחדו ממצרים וחפצו להטיל עצמם לים ובהכותב לעין יעקב מפרש: שכת זו היו מודים שחייבים מיתה בעונש עונותיהם וטוב שישליכו עצמם למות בים ולא ימותו בידי אויביהם, וכ"כ בס' מרכבת המשנה שזה שיטת שאול שהמית את עצמו כל יתעללו בו הפלישתים. עליהם אומר דוד המלך ע"ה בתהלים ששכחו את נפלאות הקב"ה במצרים.

הכת השניה - אלו הרשעים שלא האמינו כלל בנסים ובטור מלשון הרמב"ן "מכחשת בנס" וכלשון תרגום יונתן (שמות יד, יא) "ואמרו: רשיעי דרא למשה", המבלי אין קברים במצרים, ואמרו חדל ממנו ונעבדה את מצרים. אלו אף לא האמינו בנסים שהתרחשו להם עד כה. (וראה בתרגום יונתן שם י"ד ג' שדתן ואבירם מתחילה לא יצאו ממצרים עם כל ישראל, אלא רק אח"כ יצאו עם פרעה ברדפו אחרי בני"). וכ"כ הרמב"ן שכת זו הכחישה בנבואה ואינה מודה בישועה הנעשית להם כו' ועל זאת כתיב וימרו על ים בים סוף וכו' הטובים שבהם צעקו אל ה' והנשארים מרו בדברו.

הכת השלישית חפצה להלחם וכנגדה נאמר: "ה' ילחם לכם". בספר הישר מבואר שאלו היו שבטי יהודה, דן ויוסף והגם שהאמינו בנסים שעתידים להתרחש להם. רצונם להלחם במצרים כדין היה, שהרי נאמר במפורש (שמות י"ג, י"ח) "וחמושים עלו בני ישראל מרץ מצרים". ובירושלמי (מובא בתו"ש שם פרק יג אות רסא) איתא שהיו מזוינים בחמשה מיני זיין. ובתו"ש שם אות רנ"ח הובאו מדרשים שנאמר בהם כי ס' רבוא יוצאי מצרים כלם היו אחוזי חרב מלומדי מלחמה. ורבינו בחיי מבאר "רצון התורה שיעשה אדם בדרך הטבע כל מה שבידו לעשות והשאר ינוח בידי שמים ואח"כ יפעל הנס". אעפ"כ - בעת עמדם על הים נאמר להם "ה' ילחם לכם", כי במקום זה מן השמים ילחמו, בדרך של נסים גלויים.

הכת הרביעית היתה של צדיקים גמורים, ועליהם נאמר "ויצעקו בני ישראל אל ה'" (שמות יד, י) הם הנחשונים שקפצו אל הים ובאו במים עד לצוארם, מתוך אמונה עזה כי הקב"ה יעשה להם נס ויצאו בשלום ממצולות הים.

הדרך שהיתה הראויה ביותר במעמד קריעת ים סוף היתה של הכת הרביעית. הם נשאו לבם בתפילה ובזעקה למרום. הם - בעלי צוחה אלו - נתבשרו: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון"; נסין יתרחשו לכם ואין לכם אלא לכוון לבכם למרום. "ובזמן

שישראל מסתכלין כלפי מעלה היו נוצחין”.

ארבעת ניגודי ההשקפות בדורנו - ביחסם אל הנסים - נרמזות כבר בפסוקי תהלים, וכנגד כלן נאמרו דברים בפסוקי נעים זמירות ישראל.

לאלה - המכחישים הוית הנס - נאמר: (קו, ז) “אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך”. ואומר: (עח, לב) “ולא האמינו בנפלאותיו”. ואומר: (שם כ”ב) “לא האמינו באלקים ולא בטחו בישועתו”. ובארו חז”ל: ברכות ט: שהאמינו שכל אלו הם מעשי כשפים.

לאלה - אשר זכרם של הנסים מש מלבם - נאמר: (עח, יב) “וישכחו עלילותיו ונפלאותיו אשר הראם” ובנחמיה (ט, יז): “ואל זכרו נפלאותיך”. וכנגדן צווה נעים זמירות ישראל: (קה, ה) “זכרו נפלאותיו אשר עשה”. וכן (קיא, ד) “זכר עשה לנפלאותיו”.

לאלה המספרים לדורות אודות הנס אשר זכרו לנצח - נאמר שם (ט, ב) “ספרו... בכל העמים נפלאותיו”. ואומר: (צו, ג) “אמרו לאלקים מה נורא מעשיך... לא יראו מפעלות אלקים נורא עלילה”.

לאלה הזוכרים ומדברים תמיד על הנסים שאירעו לנו עליהם נאמר: (קט, כז) “ואשיחה בנפלאותיך”. וכן (קה, ב): “שיחו בכל נפלאותיו”. וכבר אמרו חז”ל בברכות כו ע”ב: “אין שיחה אלא תפילה”, היינו שהיו מזכירים יום יום בתפילתם את נפלאות הבורא, ומפארים ומשבחים לשמו ית’.

אמור מעתה, “אין כל חדש תחת השמש” ודברי חז”ל בעקבות פסוקי התורה ותהלים - ללמד לדורות יצאו. מאז ומעולם לא היתה אחדות הדעות בישראל, וגם בקשר לנסים גלויים מצינו כאלו ששכחום, זלזו בם או הכחישום מלכתחילה.

שלומי-אמוני ישראל הם המכירים ויודעים כי רצון הבורא הם שיספרו בנסים שיכירו בם ויגידום לדורותם. צווי תדירי הוא “שיחו בכל נפלאותיו” ועלינו לקיימו כדת וכדין.

יתר על כן: מצינו לחז”ל שדרשו מפסוקים כי הקב”ה עשה - ביצ”מ - נס מיוחד שכל ענינו היה רק לפרסם את דבר קיומו של נס, אחר שבנ”י לא ידעו ממנו ולהוציאו מן ההעלם אל הגלוי.

כה הורונו חז”ל לדעת אודות הבאר עה”פ “עלי באר ענו לה”. (רש”י במדבר כא, יד).

על כן יאמר. על חניה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות ה’. כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו את והב וגו’: את והב. כמו את יהב כמו שיאמר מן

יעד ועד כן יאמר מן יהב והב והוי"ן יסוד הוא כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון. כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים: (טו) ואשד הנחלים. תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר מזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרים שלמעלה מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזעו ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת לקבל להקביל פני גבירתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב: (ס"א אינו. ועברו ישראל על ההרים ולא ידעו הנסים האלו אלא על ידי הבאר שנכנס לשם): (טז) ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר כיצד אמר הקב"ה מי מודיע לבניי הנסים הללו המשל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלה משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה (יז) עלי באר. מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה (ומנין שהבאר הודיעה להם שנאמר ומשם בארה (במ"ר) וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר ישראל את השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים מה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו:

ויש להוסיף על הנ"ל את דברי בעל ה"שפת אמת" לחנוכה (דף קטו) שכתב:

"פרסומי ניסא הוא דבר גדול, כי כל הנסים שנעשו שיתגלה ושיתפרסם כבודו ית' בעולם. כי אנו יודעין שהקב"ה מנהיג ומחדש בכל יום מעשה בראשית, אבל הוא בהסתר, בדרך הטבע. וכשהקב"ה עושה נס, רצונו יתברך שיתגלה כבוד מלכותו בעולם. ועל זה אנו מבקשים לשמך תן כבוד על חסדך וכו'. וחסד ואמת שהקב"ה עושה תמיד יהיה נגלה ולא יהיה נכסה בתוך הטבע. וע"י הנסים נתפרסם כבודו יתברך. וע"ש זה נקרא נס שהוא אות ועדות על השי"ת, וכשנעשה נס מתחדשין עובדי השי"ת, וע"ש זה נקרא חנוכה, שנתחדשו נפשות בני ישראל".

הוא אומר: "נתת ליראיך נס להתנוסס", - מהותו והגדרתו - וגם מבחינה לשונית - של הנס הוא "להתנוסס" - להיות מונף אל-על, "ונתת אותו על נס". עיקרו של נס שיביטו בו, שיכוונו הלב כנגדו, שישאו עינים כלפי מעלה, שירימו מבט מעל פני הטבע והיה "כל הרואה אותו וחיי".

בספרי "התקופה הגדולה" הארכתי מן עמ' 11-33. בענין נסי מלחמת "ששת הימים", כאשר העולם כולו, - בני ברית ושאינם בני ברית, מזרח ומערב כאחד - כלם כאחד ענו ואמרו כי בנסים בגו, כי פלאים מתרחשים לעינינו, כי ההשגחה העליונה משגיחה מן החלונות, מציצה מן החרכים. עינינו ראינו כי קורא הדורות מראש הוא הדורך על במתי-ארץ ולו העוז והגבורה.

בספרי הנ"ל הקדשתי פרק מיוחד (16 עמוד) הקרוי "שיחו בכל נפלאותיו" ובו מובאים הרבה נסים שהתרחשו אז - מלוקטים בצורה תמציתית - מן העתונות. החומר שם הינו מעט מזעיר מאשר נכתב ומאשר סופר.

ועתה הנה מצאתי איש כלבבי, עוסק בתורה אציל הרוח ובר הנפש ירא ושלם ר' שלום אוחנא נ"י שהתמסר לעבודת-קודש והוציא מתחת ידו עבודה מצוינה ונעלה. כביר מצאה ידו להרחיב היריעה וללקט חומר מגוון מן העתונות הכללית של ימי המלחמה, מכתבי העת למיניהם, ממאספים וחוברות, (אשר פורטו ברשימה מצורפת) וכן מספרים שנכתבו לתאר את מהלך הקרבות. מכל אלו לקט כעמיר הגרנה את שלל העדויות מאנשים שלקחו חלק בקרבות ומסופרי העתונות שהיו נוכחים בהם על תופעות שבנס, על התרחשויות אלקיות ועל התפעמות הלב לנוכח גילויי שכינה רבים אלו.

מתוך החומר שלפנינו מתגלה שנסי מלחמת "ששת הימים" אינם מצטמצמים לשעותיה הראשונות של המלחמה, אלא מלווים אותה לכל ארכה, על כל צעד וצעד, על כל פסיעה ופסיעה, על כל נשימה ונשימה. והעדויות שבספר יתנו עדיהן. החומר צורף ונבחן ועובד למגלה אחת, ע"י מר שלום אוחנה, ובכך נותן בידינו חומר עשיר שנוכל להסתייע בו בבואנו לקיים מצות "שיחו בכל נפלאותיו".

בנס הבאר במדבר הנ"ל שאל הקב"ה "מי מודיע לבני הנסים הללו?", זכה איפוא מר שלום אוחנא, לקום לעמוד ולקיים מצות הודעה זו, "להודיע בעמים עלילותיו".

ראויים הדברים שניתן לבנו אליהם יום ביומו, ויה"ר שעיון בספר זה יקרב לבם של תועים להכרת הטובה "על נסיך שבכל יום עמנו" ויגבירו האמונה בבורא כל עולמים".

ויה"ר שבזכות הכרת הנס תתחזק ה"צפית לישועה", ומהרה יחיש לנו ביאת משיח צדקנו, בב"א.

הצהרת בלפור

כפי שבארתי לעיל נחלק העם בימינו לאגודות-אגודות כל כת יחסה שונה למאורעות ימינו.

חלוקת-חלוקה זו בנוגע לא"י ולכל הכרוך בה איננה חדשה. לפני למעלה מחמשים שנה, בעת הצהרת בלפור, נתגלו חילוקי הדעות והם הולכים ונמשכים עד היום.

אציג בזה דברים שהושמעו בשעתם - לפני עשרות בשנים - מגדולי ישראל ומאוריו - והם תמצית מחומר רב בענין שנדפס בספרי התקופה הגדולה עמ' 251-236.

בזמן שנתפרסמה הצהרת בלפור כ' הגר"מ שמחה זצ"ל רב בדווינסק זכינו עכשיו לשתיים: "באלף ושמונה מאות שנה גלותנו ידענו אמנם כי עם אנחנו, ולמרות הצרות לא שכחנו ולא הסחנו את דעתנו מזה אף רגע, אבל הגויים לא הכירו בזה ולא החשיבו אותנו כעם, ועתה בעזרת השם גם עמי העולם מודים ומכירים כי עם אנחנו, עד עכשיו היו מרפים את ידי העושים והמעשים בישוב ארץ ישראל מצדדים שונים... מעתה אחרי אישור המנדט בסן רמו לא יוכלו עוד להרפות את ידי העושים".

וגם על גדול הדור מן בעל חפץ חיים זצ"ל. מעיד בנו בספרו: "כששמע הסבא קדישא ר' ישראל מאיר הכהן בעל ה"חפץ חיים" את הבשורה, ראה כעין אתערותא דלעילא - התעוררות מלמעלה - בענין הגאולה וקיווה כי הגיעה עת רצון. רק חשש שמא הדורות יקלקלו".

הרב ר' יוסף זוננפלד זצ"ל אמר (שם עמ' 237) בזה"ל: "נניח שאלפים שנה לא ירד גשם ולפתע נראה ענן קל בשמים וכי לא יזדעזעו כולם ויאמרו במתח רב: "ואולי למרות הכל? וכי אין אותה הצהרה והמנדט שבעקבותיה לפחות ענן קל כזה?"

וכ"ק הגה"ק אדמו"ר זצ"ל מאסטראווצע: "מדברי חז"ל בויק"ר למד שהנוצרים יכבשו קודם הגאולה את א"י מיד ישמעאלים והמה יחזרוה לישראל כמו שנתקיים עתה בזמנינו". (ומעין זה בתשובת ר"ה גאון בטעם זקנים דף 59).

הגר"א זצ"ל אב"ד דקובנה בעל דבר אברהם כותב על הצהרת בלפור וסן רמו שבה נתקבלה דרישת "ציונים": "הנני מברך אותו ואת כל בית ישראל בברכת מזל טו" (הת"ה עמ' 237).

מסר לי ידידי הגרז"ו לייטר שליט"א רב דפיטסבורג תלמידו של הגר"מ אריק זצ"ל בזמן המלחמה הראשונה היו בווען הרבה יהודים פליטים וביניהם גדולי ישראל הגר"י ענגל זצ"ל הגר"מ אריק זצ"ל הגר"מ שטיינבערג רב בבארדי זצ"ל ועוד. כשהגיעה השמועה לווען שפרסמה אנגליה את הצהרת בלפור על א"י, עשה הדבר רושם רב על היהודים. פעם קבלו ראשי הקהלה מכתב מהממשלה, שיקראו אספיה מגדולי הרבנים והמנהיגים בעיר והממשלה תשלח בא כחה להציע איזה דבר. כמובן שעשו כן ובין הנאספים היו שלשה גדולי ישראל הנ"ל. בא כח הממשלה דיבר לפני הקהל והסביר להם שהצהרת בלפור אין לה שום ערך וזהו רק צעד פוליטי לקרב את היהודים לצדם, ולכן הוא מציע שהיהודים צריכים להראות נאמנותם להמדינה שהמה חוסים בצלה, ולפרסם כרוז חתום בידי גדולי הרבנים שהמה מוחלים על הצהרת בלפור ואינם מעונינים בה כלל וכו'. הוא עזב את האספה ובקש שהנאספים ידונו בדבר. היו שם רבנים מחסידי מונקאטש ואחדים מהם הביעו דעתם שיש לעשות רצון הממשלה, והסבירו שיטתם מכמה טעמים שצריכים לחתום על כרוז כזה.

וכמו שכותב אחד מהמפורסמים "עון פלילי איום ונורא ליקח גאולה וממשלה טרם שהגיע הזמן כו' עצם הרעיון לקחת ממשלה טרם בוא הגאולה שהובטחה בתורה"ק היא כפירה בתורה"ק והוא ביהרג וא"י".

בינתיים ראו ששלשת הרבנים הנ"ל שישבו יחד מדברים בחשאי זה עם זה. ואחרי שגמרו הנואמים, עמד הגר"י ענגל זצ"ל ממקומו ואמר שלש מלים בקול גדול "היד החותמת תקצץ".

ובזה נסגרה האספה ואף אחד לא העיז לומר מלה.

אגודת ישראל

בעתון האגודה "קול ישראל" גליון י' פ' וישלח ט"ז כסלו תרפ"ג, נדפס מאת המנהל הראשי של האגודה בפולניא בזה"ל "בוודאי היתה "הצהרת בלפור" רמז מאת ההשגחה העליונה לפקוד את ארצנו הקדושה". ובתיקון עולם ממונקאטש דף פו מביא מכתב מיראים שיצאו מירושלים בתוקף נגד דברים הללו, ושכמה גדולים כינוה את הצהרת בלפור "צרת בעל פעור" וכו'. אמנם הועד העיר האשכנזי בירושלים ובראשו הגאב"ד ר' חיים זוננפלד זצ"ל הצהירו בעתונות בשנת תרפ"ב שלא הי' ח"ו שום התנגדות מהם להצהרת בלפור.

יבוא הטוב מכל מקום

מרן כ"ק אדמו"ר זצ"ל מגור במכתבו מא"י ז' אייר תרפ"א. כתב דברים הנוגעים להצהרת בלפור. באמצע המכתב, וז"ל: "אמת כי הוחלט גם בוויין לבל לגרום נזק להבטחת הזכויות שנתנו לנו בא", ואפילו ח"ו לאחרם כי יבוא הטוב מכל מקום עכ"ל.

מ"ש אמת כי הוחלט וכו' להבטחת הזכויות שנתנו לנו בא", היינו הצהרת בלפור, מהמשא ומתן שיש בענין זה בעתון "הדרך" יש לראות שהיה שם בוויין דעות שונות, איך צריך להיות היחס של האגודה להצהרת בלפור שניתנה הממשלה לציונים. היו כאלה שאמרו כי החרדים צריכים לצאת בגלוי ולהתנגד לזה, שתהי' הממשלה רק בעידי הציונים. וי"א שצריכים להשתדל שידחו לזמן מה את הוצאת הדבר אל הפועל, ויש סברו שהאגודה צריכה להשתתף בבנין הארץ בתנאי שהציונים יוציאו את ענין החינוך החפשי משליטתה של הממשלה, למעשה המו"מ עד"ז נמשך זמן רב. ועל זה מרמז בהמכתב הנ"ל שהוחלט לא להזיק לעצם ההצהרה, וחס ושלום אפילו לאחרה. והטעם כי יבוא הטוב מכל מקום (וכמ"ש בגמ' (מעילה יז): יבוא הנס מכל מקום. על ידי בן תמליון, שד).

בכל אופן הוא גילה דעתו והשקפתו באופן חיובי. לא כאלה שחשבו שזה אסון וכפירה וכו'. וכן היתה לו שיטה חיובית לאחר עשרים שנה אחרי הצהרת בלפור בענין "תוכנית פיל" לחלוקת א"י ולהקמת מדינת ישראל עצמאית, דנו בדבר בכנסי' הגדולה השלישית בוויין בשנת תרצ"ז וידועה הכרעתו המפורסמת של כ"ק אדמו"ר זצ"ל מגור שקרא את הפסוק ביואל "ואת ארצי חלקו". בדיוני מועצת גדולי התורה שם הובעו דעות מנוגדות, רבנים ורביים מאונגאריא וגם אי אלו מגרמני' שללו את הקמת המדינה, וביניהם אפילו בגבולות של הארץ כולה, ואילו הגאונים מפולין וגליציא ומליטא ומרומניא רובם ככולם חיבו את המדינה.

הרב הכולל של בסרביה רבי יהודה לייב צירלסון, נשיא הכנסי' הגדולה הי' מן המחייבים את הקמת המדינה ובתוך שאר הדברים אמר: "כאשר כך היא ההשגחה העליונה המתגלמת ע"י פקודת הממשלה הבריטית הן מצד כי פלגי מים לב מלך ביד ה' (משלי כא), והן מצד כי בדרך כלל אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז)". שם דף כא.

הגיעה השעה

בשמות טו, יז. תביאמו ותטעמו. במכילתא ש: נתנבאו האבות ולא ידעו מה נתנבאו, תביאנו ותטענו אין כתיב כאן. (ראה בתו"ש כל המקורות) ובאבות דר"נ משה נתנבא ולא ידע מה נתנבא כו תביאנו ותטענו אין כתיב כאן אלא תביאמו ותטעמו, ועי' ב"ב קיט: וברש"י שמות שם נתנבא משה שלא יכנס לארץ, לכך לא נאמר תביאנו. ובחזקוני מפרש אינו ר"ל שנתכוון משה לכך אלא נכנסה בפיו נבואה זו באמרו תביאמו ותטעמו ולא אמר תביאנו ותטענו אבל לא אמר על דעת כן שלא יכנס לארץ.

ובמדרש תהלים מזמור צ. אות ד. אמר ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא כל הנביאים שהיו מתנבאים לא היו יודעין מה היו מתנבאים אלא משה וישעיה' הן היו יודעין מה היו מתנבאין כו' שמואל רבן של נביאים הוה מתנבא ולא הי' יודע כו' ע"כ.

יש במכתב הנ"ל של הרב מגור משפט אחד האומר הרבה וז"ל:

"לכן אקוה ואבקש שממני יראו וכן יעשו כי הגיעה השעה לעשות דברים ממשיים בפועל. כו' למען הגדל עבודת השוב באה"ק בפעולות ממשיות". עכ"ל.

ובבאו בפעם השני' מא"י תר"פ עשו אסיפה גדולה בעיר לאדז, ואז אמר להנאספים בזה"ל: "אני בא עכשיו מא"י ואוכל להגיע לכם שאם יבואו לא"י חמש מאות יהודים חרדים עשירים. יכולים לכבוש הארץ בגשמיות ורוחניות". (הת"ה דף תקנא) והיו אז באסיפה זו כמעט חמש מאות יהודים כאלה¹.

יכולים אנו לצייר לעצמנו לוא היו שומעים אליו אז החמש מאות יהודים חרדים עשירים מלודז שנאספו לשמוע דבריו. פנים אחרות הי' לתל אביב ולכל הארץ כולה. אבל לדאבונינו גם אלה האנשים לא האזינו ולא הבינו כלל את הצו שלו "הגיעה השעה", וזה הי' העונש של הסתר פנים.

אבל הוא שהרגיש שצו השעה היא לעשות דברים ממשיים לבנין הארץ ועוגן ההצלה לעם ישראל הוא בארץ ישראל לא נח ולא שקט ונסע חמש פעמים הלך

1. וכן כ"ק אדמו"ר מוה"ר ישראל מטשורטקוב זצ"ה במכתב משנת תרצ"א עשר שנים אחרי הצהרת בלפור נדפס בהתקופה הגדולה (עמ' 223) בתוך דבריו כותב: שמעתי פעמים רבות מאבינו מ"ר הקדוש זצ"ה כי לוא התיישבו בני ישראל כחצי מיליון בארץ הקדושה כי אז קרבו הגאולה, עכ"ל הקדוש, כ"ק אדמו"ר הזקן מהוסיאטין זצ"ה בס' אהלי יעקב מובא בתקופה הגדולה עמ' 248: בשעת ייסוד המדינה בימיו האחרונים פונים אליו אנשים מירושלים ומבקשים חוות דעתו עונה הוא "אתחלתא דגאולה".

ושוב למרות שהמקורבים שלו, שלא חלו ולא הרגישו כלום ממה שהוא הרגיש וראה, בדרכים שונים מנעו אותו מלנסוע, וצריך הי' כח גדול להתגבר על כל המעצורים לא לשמוע אליהם, מלבד זה היו לו מניעות מצד אחר ממנהיגי ישראל אדמורי"ם שהיו נגד השקפתו על ארץ ישראל ולא הסכימו לנסיעתו, וביחוד אדמו"ר ממונקאטש זצ"ל שיצא בספר "תיקון עולם" בחריפות נגד מכתבו זה, ונגד המשפט הנ"ל, שיש לעסוק בעבודה ובפעולה ממשית בכל המקצועות בא"י וכתב שזה נגד התורה והאמונה, כמו החוגים הממשיכים גם היום בשיטתו.

הודות להתעוררות הגדולה שעשו נסיעותיו לא"י על היהודים החרדים היו כמה ריבואות יהודים בפולניא ובתוכם כותב השורות (אחד ממשפחה גדולה ומסועפת) שהבינו דבריו כפשוטם שהגיעה השעה והחליטו אז לעלות ארצה והודות לכך נשארו בחיים בארץ.

לדאבונינו ולצערינו היו אלה מיעוט קטן בלבד שזיכו אותם מן השמים להנצל, אבל רובו ככולו של עם ישראל לא שמעו ולא הבינו.

הגיעה העת

בשיטה הנ"ל החזיק עוד אחד מגדולי האדמורי"ם בפולניא כ"ק האדמו"ר מסוכוטשוב הרב ר' שמואל זצ"ל: בספר אביר הרועים ח"א, אות רא"דג כותב הרב מאמלאק תלמידו וגם חסידו של האדמו"ר מסוכוטשוב: "אבל לאחר כשלושים שנה [משנת תרנ"א שכתב בעל אבני נזר תשובתו המפורסמת ע"ד א"י] בימי אדמו"ר בעל "שם משמואל" זצ"ל בעת שרעשה הארץ (בשנת תרפ"א) והבטחה ניתנה לנו ממלכות ענגלאנד לבחור את ארצנו הקדושה, אז קרא מרן הקדוש לביתו איזה עסקנים חרוצים... ואמר אליהם: כל זמן שלא ראינו אות הוכחה מהשמים שחפץ בנו ה'. ואדרבה עוד פגשנו מכשולים על כל צעד בענין זה, ע"כ גם אנחנו לא דחקנו את השעה לעשות הכנות במדה מרובה בדבר ממשי לטובת הישוב של נחלתנו וארצנו הקדושה, אבל עתה שנתקיים בנו מה שכתוב: "קול דודי דופק פתחי לי" וגו' ונתן בלב ממלכות לבחר לנו את ארצנו הק'... וכמו שנמצא לקצת הראשונים, שכמו בבית שני נפקדו ישראל ע"י כורש מלך פרס שהעביר קול בכל מלכותו מי בכם בכל עמו כו' ויעל, כך תהיה תחילת הגאולה העתידה, שהשי"ת יתן בלב ממלכות הארץ לבחר לנו את נחלתינו, ע"כ חוב קדוש מוטל עלינו להתעורר ולהכין את לבבנו אליו ית"ש, ולעשות גם אנחנו מצדנו כפי יכולתינו בחומר וברוח,

---

והגיעה העת לגשת אל המלאכה להרבות הישוב בארצנו עפ"י רוח התורה והמצוה"
כו' עכ"ל.

בשנת תרצ"ז בכנסי' הגדולה השלישית כשעלתה השאלה בדבר הקמת מדינה יהודית בחלק קטן של א"י, היו מחייבים ושוללים. ובנו האדמו"ר מסוכטשוב רבי דוד בורנשטיין זצ"ל, מנהיג שושלת ה"אבני נזר", היה מן המחייבים. על יד שולחנו ישבו רבנים מפרסמים מפולין, כמו הרב אריה פרומער מקוז'גלוב, הרב וואלף בורנשטיין מצ'נסטחוב, הרב אברהם ווינברג רב בווארשא וגדולי תורה אחרים. בין מחייבי המדינה היו גם האדמו"ר רבי משה פרידמן מבויאן-קראקא, נשיאה הרוחני של ישיבת חכמי לובלין, פאר גזע רוזין, הרב אהרן לוין, יו"ר אגודת הרבנים בפולין, יו"ר המועצה המרכזית של האגודה הרב זלמן סורוצקין מלוצק, ממנהיגי רבני ליטא, יד ימינו של הגאון רבי חיים עוזר גרודזענסקי זצ"ל"ה.

השקפה תורנית על מאורעות דורנו

כאן מקום אתי למלאות חובתי כלפי השואלים אשר דרשו ממני, להציע ולערוך השקפת עולם תורנית אודות קורות עמנו בתקופתינו מיוסדת על דברי חז"ל וגדולי הראשונים ואחרונים, תמצית שבתמצית מספרי הגדול "התקופה הגדולה" מחזיק שש מאות עמוד כי רוב אנשים אין להם אפשרות לקרוא ספר גדול בכמות כזה, הבטחתי לעשות זאת בשעת הכושר ואני מקיים עכשיו הבטחתי.

היסוד לביאור השקפה תורנית על המאורעות שבימינו כפי שביארתי בספרי התקופה הגדולה עמ' 120, היא הסוגיא סנהדרין צז ע"ב שיש שני סוגי קצים לגלות ישראל כמ"ש "אני ה' בעתה אחישנה". "זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה". כשעם ישראל רובו יעשה תשובה, כשיהיו בבחינת "זכו", מיד נגאלין ויתגלה משיח צדקנו ויתקיימו כל האותות והמופתים הגלויים "עם ענני שמיא". ואם "לא זכו אזי - בעתה", כלומר קץ הגלות, במועד שנקצב מן השמים, בזמן שנגזר עונש הגלות. ר' סעדי' גאון באו"ד מאמר שמיני מבאר שאם זכו יתגלה משיח בן דוד פתאום, ואם לא זכו יבואו המאורעות של משיח בן יוסף עם המלחמות בדרכי הטבע. (בהקדמתי לספר קול התור בארתי בארוכה הענין של משיח בן יוסף).

ושם עמ' 96 הבאתי מ"ש הרמב"ן, הרמ"ה והח"י הר"ן בפי' הגמ' סנהדרין צז: דלמסקנא בגמ' כשיגיע זמן "בעתה" מיד נגאלין, בלי שום תנאי ואפי' ללא תשובה כלשון התנחומא בחוקותי ג: רבי שמעון אומר בין עושין תשובה, בין אין עושין תשובה, כיון שהגיע הקץ מיד נגאלין". וכן מבואר מלשון הירושלמי תענית (פ"א, ה"א) "אסתלק רבי אליעזר". וכ"כ הרד"ק (תהלים קח, ה) הגאולה בזמנה בין זכאים בין חייבים. ובישעי' נט, טז מוסיף שבזכות אבות יגאלו, ובמדרש הנעלם נאמר שבזכות הצדיקים שבהם יגאלו. - וז"ל אור החיים ויקרא כה, כח: "וקץ ישנו אפילו יהיו רשעים גמורים ח"ו". ובספרו חפץ ה', ברכות ז כותב: "בקש משה רבינו ע"ה דאפילו בזמן שיהי' ישראל רשעים ח"ו, לא תזוז השכינה מהם כו' ונתרצה לו השי"ת לשרות שכינתו על ישראל, ולא תזוז מהם אפילו בזמן שהם רשעים כאומות העולם". וכן מבואר במדרש תנחומא מצורע ט: "דרש ר' תנחומא, הקב"ה שורה שכינתו על ישראל אע"פ שהן טמאין שנא' השוכן אתם בתוך טומאותם". וכ"כ הגר"א ב"אבן שלמה": "קץ האחרון לא תלוי בתשובה אלא בחסד והתשובה תבוא אחרי הגאולה". ובתקוני זוהר דף רצב, וברבותינו בעה"ת סוף פ' בהר, כשיגיע הקץ ישראל נגאלין אפילו רק בזכות כפירה בע"ז. וכ"כ האדמורי"ם זצ"ל

הר"י מרוזין בשם הסבא משפולי, החוזה מלובלין, הרבי ר' בונים מפרשיסחא והרבי מטשרקוב שהגאולה בזמנה תבוא אפילו לא יעשו תשובה. וכן כתב החפץ חיים. (שם פ"ר-פ"ז).

מהלכי הגאולה "בעתה" יהיו עטופים בדרכי הטבע, בבחינת "עני ורוכב על תמור" וכמבואר בירושלמי פ"ק דברכות, שגאולת ישראל קימעא קימעא, וכמ"ש בפי' שה"ש המיוחס להרמב"ן: שברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו לא"י. וכ"כ הרד"ק תהלים קמו, ג. "לעתיד יסבב השי"ת גאולת ישראל ע"י מלכי הגוים שיער את רוחם לשלחם". וכ"כ בעל התולדות בספרו פורת יוסף עמוד קט. שיש גאולה בדרך הטבע. וכ"כ האדמו"ר הזקן בעל התניא זצ"ל בסדר התפלה "קיבוץ הגליות יהיה וכ"כ האדמו"ר הזקן בעל התניא זצ"ל בסדר התפלה "קיבוץ הגליות יהיה דווקא קודם שיבא משיח צדקנו, בנין א"י יתחיל עוד לפני ביאת הגואל" "ובנין ירושלים קודם לקיבוץ גליות" (הת"ה דף קז) וכן אמר בעל החי' הרי"ם כי בזמן שהעם בבחינת לא זכו תבוא הגאולה בדרך הטבע. וכן כתב החפץ חיים (שם דף קג. קב.) "הגאולה העתידה תהי' בסיוע אומות העולם כמו אצל כורש". ענין זה מבואר בכמה מדרשי חז"ל ודברו ע"ז הרבה מן הראשונים וגדולי האחרונים גאוני ישראל וצדיקים מפורסמים וכמו שבארתי בספרי (שם פרקים ד"ח).

בימינו אנו זכינו בע"ה לחיות בתקופת הקץ של "בעתה". כבר כלו כל הקיצין ועברו על עם ישראל תבלי משיח במדה שאין מלים לבטאה השואה האיומה בה נשרפו ונהרגו שליש מעמנו במיתות משונות וביניהם גדולים וקדושים ומאתים רבוא ילדים שעל זה אמרו "ייתי ולא אחמינה". מצויים אנו כבר קרוב לסוף האלף הששי, וכפי מה שכתב א' מהראשונים בזמנו "אם לא עכשיו אימתי".

זכינו לראות במו עינינו את הנס הגדול של קבוץ גליות אשר הובטח לנו בתורה ובנביאים.

מחמישה רבוא יהודים בא"י לפני חמשים שנה, הגענו ב"ה למאתים וחמשים רבוא. שוב אין יהודים בארצות אויביהם מלבד בארה"ב וארצות הסובייטים אשר שם קיימת גלות רוחנית.

עוד זכינו לראות בכיבוש כל הארץ והמקומות הקדושים וגילוי רחבת הכותל המערבי, המקום אשר לא זזה שכינה ממנו מעולם, אור של קדושה וטהרה בוקע מן הכותל ומפיץ הרהורי תשובה בלבות מליונים אחב"י שבקרו ומבקרים במקום הקדוש הזה.

זכינו לבנין הארץ ולפריחתה ועל זה אמרו חז"ל "אין לך קץ מגולה מזה".

ולבסוף, הנסים הגלויים בג' מלחמות שהיו לנו, וביחוד בזו האחרונה - מלחמת ששת הימים. לאחרונה ראינו שנתקיימה לעינינו נבואת ישעי' יט, ב. "וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו" וגו'. גם בענינים רוחניים רואים אנו בתקופה האחרונה, אחרי מלחמת ששת הימים, התחלת התעוררות לתשובה והשי"ת ישפיע רוח טהרה ממרום על אלה הרחוקים לקרב אותם.

לאור האמור מרגיש היהודי המאמין בהשגחה פרטית, התמים עם אלקיו, כי התחלת התגשמות הנבואות כמו שביארנו חז"ל וכמ"ש הראשונים והאחרונים מורים על תקופתנו שראויה להקרא "אתחלתא דגאולה" כמו שכתבו הרבה מגדולי ישראל במשך מאה שנה, מזמן שהתחילה התעוררות לבנין הארץ קראו למאורעותינו בשם זה, (כמו שנתבאר שם עמ' 252-274).

על פי הנ"ל יש לבאר מ"ש הרמב"ם בהלכות מלכים פ"א ה"א: "המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל". מה שכתב שמלך המשיח הוא שיקבץ נדחי ישראל, ודלא כדמשמע בסוגיא דסנהדרין צח. זכו אחישנה, לא זכו בעתה, ואז תהי' ההתחלה בדרך הטבע כמו שכתבו הראשונים והאחרונים הבאתי דבריהם בהתה"ג פ"ז עמ' 116-141.

נראה ברור שהרמב"ם לא חולק על הנ"ל אלא שהוא מדבר רק על קץ הגלות כשרוב העם יעשו תשובה, ויהיו בבחינת "זכו - אחישנה" אשר זה יכול להיות מיד, בכל יום ויום. קץ זה אמור רק כשרוב ישראל ישובו בתשובה אז המשיח יתגלה מיד ויפיעו כל המופתים. הרמב"ם לא רצה לדבר על קץ של "בעתה" - בלי תשובה - וזה ברור.

יש להדגיש עוד בהבנת שיטת הרמב"ם עפמ"ש בפיהמ"ש סנהדרין ק"י וז"ל: "כבר זכרתי לך כמה פעמים רבות שכל מחלוקת שיהיה בין החכמים, שאינו בא לידי מעשה אלא שהוא אמונת דבר אין צד לפסוק כאחד מהם וכ"כ בפיהמ"ש סוטה פ"ג שבועות פ"א ומקורו בכללי התלמוד לר"ש הנגיד "כל מחלוקת שלא חייב המחלוקת במעשה אלא בדעת לבד לא נגדיר בו הלכה כפלוני".

הרמב"ם בפי"ב מהל' מלכים הובא בספרי התקופה הגדולה עמ' 170. כותב וז"ל: "כל אלו הדברים לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, הדברים סתומין אצל הנביאים, החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו".

בספרי הנ"ל הבאתי ט"ז דברים שיש בהם מחלוקת בענינים שונים הנוגעים לביאת המשיח, ויש מהם שהרמב"ם עצמו מביא שתי שיטות בדבר, וזה מתאים

לשיטתו. שהרי מה שכתב בשני הפרקים הללו מהל' מלכים אין זה ענין של הלכה פסוקה כדברים הנוגעים למעשה אלא הביא שיטות ודעות בענין הגאולה והמשיח. אמנם לא נוכל לכחד כי עינינו רואות ודואבות אודות ירידה רוחנית נוראה בחלק גדול מן העם ודוקא בתקופה האחרונה.

כיצד נוכל לומר על תקופתנו שהיא "אתחלתא דגאולה" כאשר עינינו תחזינה התדרדרות דתית נוראה, רוב העם עזבו מצות התורה ואמונתם ודתם השליכו אחרי גום. כמו כן הממשלה והשלטון הם בידי החילוניים הרחוקים מתורת ישראל. שם שמים מתחלל במדינת ישראל בה מחנכים רוב הילדים והדור הצעיר במוסדות חינוך חפשיים הקימה בהם מגמה של חינוך ללא אמונת ישראל לכפירה בתורה וכל מצותיה. דור שלם עמד מתוך חינוך זה, וביניהם כנענים שונאי ישראל ותורתו. חילול ה' נורא קיים בענין השבת המתחללת בראש חוצות ע"י מוסדות הממשלה ולא אחת שומעים אנו על כפיה לעבוד בשבת. וכיו"ב בעיות "מיהו יהודי" "נשואי תערובת" "נתוח מתים" צניעות ועוד.

אכן על זה יש להצטער ולהתפלל ולפיכך חוב קדוש על כל מי שיש לו האפשרות להשפיע ולהפיץ אור התורה בחוגים אשר אינם יודעים מאומה בעניני התורה ומצוותיה. אמנם לאחרונה נשתנה קצת המצב לטובה שחוגים אלה רוצים לשמוע ולהדבר עמנו, ומאיך ישנם בין שומרי דת חוגים שונים הפעילים להשפיע ולהסביר ולהאיר. אבל הכחות מצומצמים מאד ורוב החילונים המה בכלל "תינוק שנשבה בין הגוים" שלא מגיע אליו קול תורה אמיתי.

אולם בשום אופן אין הצללים מכבים את האורות. למרות נקודות התורפה לא נוכל להתעלם ולהכחיש את נפלאות הבורא עמנו ואת סימני ה"בעתה" המבצבצים ועולים בכרם ישראל.

צריכים לתודות להשי"ת שזכינו בארצנו לקיבוץ של לא פחות מששים רבוא (וי"א פעמיים ששים רבוא) שומרי מצות יראים ושלמים וא"י היא מבצר התורה הגדול ביותר של כלל ישראל בעולם כולו בכמות ובאיכות. יש לנו ת"ל קרוב לשלש מאות מוסדות של ישיבות גדולות וקטנות וכוללים שבהם לומדים בקדושה ובטהרה קרוב לרבוא וחצי, מלבד תינוקות של בית רבן. אור גדול זורח ממוסדות תורה אלה וסוף סוף יגרש הוא את החושך.

תפילתנו בלבנו כי הקב"ה יערה רוח ממרום לקרב רחוקים וללמד תועים בינה. ואין לנו להשען רק על אבינו שבשמים, להרבות בתפילה ובתחנונים לפני' שיערה רוח ממרום וישיב לבותם של התועים. ראוי לנו להתפלל יום יום בכל אתר ואתר,

להתגשמותה המלאה של נבואת יחזקאל (לו, כז) "וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם וגו', ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם". וכשם שנתקיימה לעינינו ההתחלה של ההבטחה - וקבצתי אתכם - אנו מלאי תפלה ותקווה שתתקיים גם סופה: "וזרקתי עליכם מים טהורים".

מן הראוי לציין כאן שמצינו לחז"ל: שהורו חיוב מיוחד להתפלל על תועי דרך שישובו בתשובה וישבו לצור מחצבתם ואמונתם.

ואגב: תפילות אלו - לחזרתם בתשובה של תועי דרך - כדאי שתאמרנה אצל הכותל המערבי "תל תלפיות", - המקום בו חשים אנו בקדושה ובטהרה הנובעת הימנו, המקום בו מרגישים כל ישראל משהו מהתגשמותה החלקית של הנבואה "וזרקתי עליכם מים טהורים".

בספר זה ההתבוננות בנסים ובדרכי ההשגחה העליונה מתרכזת במישור הצבאי בלבד, - בקרבות "ששת הימים". אולם כל בר דעת יראה נסים ונסי נסים ומפלאות דרכי ההשגחה העליונה גם במישור המדיני הבינלאומי. לשם דוגמא בעלמא אציג כאן מאמר שפרסמתי ב"המודיע" ערה"ש תשל"א ובו השקפה תורנית אודות מאורעות פוליטיים המתרחשים לעינינו - בענין וסכסכתי מצרים במצרים.

מאז כתיבת המאמר עדיין נמשכות תופעות אלו ובחדשים האחרונים שוב ראינו סכסוכי מצרים במצרים. עומדים אנו בפני מאורעות שפרסם לא ידוע לנו, ואנו מאמינים שהם גילויים בדרכי ה"אתחלתא דגאולה".

נבואה שנתקיימה בדורנו

מאורע יוצא מגדר הרגיל התחולל השבוע על גבולי ארצנו. מאורע שנביאי ישראל נבאו עליו, שבעקבתא דמשיחא אויבי ישראל ירצו לכבוש את ירושלים והשי"ת ישלח עליהם מהומה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו. - נתקיים לעינינו.

חיים אנו בתקופה שמתקיים בנו, מה שאומרים ג' פעמים בכל יום, "ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך" אמנם יש נסים גלויים ונסים נסתרים, יש זמן שהנסים ונפלאות שהקב"ה עושה עם עם ישראל הם נסתרים ומבואר (נדה לא) מאי דכתיב: "עושה נפלאות לבדו", אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו בתקופתנו, מזמן הקמת המדינה עד ימינו אנו, זכינו לראות הרבה ניסים גלויים, אע"פ שגם הם היו מעוטפים בדרכי הטבע, אבל המאמינים בדברי הנביאים ובדברי חז"ל ראו במו עיניהם השגחה פרטית ניסית, ואלה המכחישים הניסים ואומרים שהכל בדרך הטבע, גורמים לדחיית הגאולה, כמו שכתב רבי נחמן מברסלב זצ"ל בלקוטי מהר"ן (סי' ט) "אלו בני אדם המכחישים כל הניסים ואומרים שהכל דרך הטבע, ואם רואים איזה נס הם מכסים את הנס עם דרך הטבע, נמצא... פוגעים בארץ ישראל שהיא מקום הניסים, ועי"ז צריכים ליפול בגלות מצרים, וכל הגליות מכוונות בשם מצרים על שם שהם מצירים לישראל" (וראה חיי מהר"ן סי' ג').

והנה השבוע זכינו לראות נבואה שנתקיימה במילואה ובשלימותה מלה במלה. וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר ממלכה בממלכה. (ישעי' יט, ב) בספרי התקופה הגדולה עמ' 73. כתבתי "וסכסכתי מצרים במצרים", הסכסוכים הרבים בין מדינות ערב, הם גם כן תופעה של הסרת מניעה גדולה לבל תתעכב תחיית ישראל בארץ ישראל, כמו שנאמר בישעי' (שם שם): משא מצרים... וסכסכתי מצרים במצרים... ממלכה בממלכה... וידוע שא' מחסדי השי"ת הוא שזה כבר כמה שנים רבות, שמזמן לזמן פורצים סכסוכים בין הממלכות הערביות בינם לבין עצמם, ואע"פ שהם מאוחדים בשנאת ישראל, אבל למעשה אינם מאוחדים, לוא היו באמת מאוחדים אז היתה הסכנה יותר גדולה, וזה שהנביא אמר "וסכסכתי מצרים במצרים". והשבוע זכינו לראות קיום פסוק זה, "ונלחמו איש באחיו, ואיש ברעהו עיר בעיר ממלכה בממלכה".

ומענין לראות איך המפרשים הקדמונים פירשו פסוק זה. וכיוונו ממש למאורעות ימינו, כפי שקרו לעינינו.

בפי' מנחה גדולה ישע'י יט מלוקט ממפרשים ע"י ר"מ פרנקפורט. נדפס בחומש קהלת משה. (שנת תצז) וסכסכתי מצרים במצרים וגו', כי הם שני דברים, אחד שיסתכסכו ביניהם, ושנית שיזכר שאינה דבר טבעי, כי הלא הלחם ממלכה בממלכה הוא יותר מצוי, מבעיר ועיר בממלכה אחת, ועדיין "עיר בעיר" אפשר יותר מ"איש ברעהו" שבעיר אחת, ועדיין זה ימצא בדרך רחוקה, אך יותר רחוק מזה הוא "איש באחיו ממש", אמר ראו עתה כי אני הוא העושה, ולא שתהיה שנאה בדרך הטבע, כי הלא ישתנה סדר העולם כי המלחמה היותר רחוקה מארבעתן שהיא "איש ברעהו" ואחריה "עיר בעיר" ואח"כ "ממלכה בממלכה" שהוא ארבעתן הפך הסדר, הוראת השגחה אלקית כמדובר ע"כ.

והמלב"ים (ישע'י שם) וז"ל כי תהיה חרב איש ברעהו. ונלחמו איש באחיו, הנה דרך הנהוג בעת ילחמו ממלכה בממלכה, ישלימו כל הערים העומדות תחת פקודת ממלכה ביניהן, ויהיו לאגודה אחת ללחום נגד מתקוממיהם בלב אחד, וכן עת תלחם עיר בעיר ישלימו בני העיר להיות כאיש אחד נגד העיר העושה עמה מלחמה, וכשילחמו משפחה עם משפחה אחרת איש ברעהו, אז יצטרפו כל האחים והקרובים אשר במשפחה ההיא להיות בקשר אחד. אבל פה תחלה ילחמו איש באחיו, עד שתהיה פירוד בין האחים בני המשפחה, ואח"כ איש ברעהו אשר אינו ממשפחה אחת, ילחמו משפחה במשפחה, ואח"כ ילחמו עיר בעיר אחרת, ע"כ.

נבואה זו מצויה גם בתורה כפי שפירשו ז"ל: "ונפלו לפניכם לחרב" (ויקרא כו, ז) - איש בחרב רעהו (תורת כהנים, הובא ברש"י כאן. ושם פסוק ח. "ונפלו אויביכם לפניכם לחרב" - "שיהיו נופלים לפניכם שלא כדרך הארץ" שם).

והמלחמה שהיתה בימים אלו בירדן, הופיעה בהשגחה פרטית מן השמים להציל את עם ישראל מהצרות של מחבלים, והיא התפתחה בארבע שלבים איש באחיו, איש ברעהו, עיר בעיר, ולבסוף ממלכה בממלכה.

והנה חז"ל גלו לנו שאחרי מלחמה זו של "איש באחיו" וכו' תתקרב ישועת ישראל והוא בפרקי דרבי אליעזר פ"ט: עתידים או"ה כו' נלחמים אלו עם אלו להשחית שנאמר: "ונתתי גוי בגוי ועיר בעיר ממלכה בממלכה כי אלקים הממם בכל צרה". וכתב אחריו ישועת ישראל שנאמר (דה"ב טו, ז): "ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם". ע"כ. פי' הדברים, מצינו עוד פסוק מעין זה של נבואת ישע'י בדברי הימים (ב' טו, ו) "וכתתו גוי בגוי ועיר בעיר כי א' הממם בכל צרה ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם, כי "יש שכר לפעולתכם". והוסיף "ואחריו ישועת ישראל", שנאמר:

"ואתם חזקו" וגו' כלומר שאחרי שתתקיים נבואה זו, תתקרב ישועת ישראל ויתקיים בנו "כי יש שכר לפעולתך".

גם בס' "ברית מנוחה" (חברו א' מהקדמונים ר' אברהם מרימון הספרדי. ובעץ חיים כותב שנגלה אליו אלי') דף כא כותב: "ובזמן הגאולה כתיב וסכסכתי מצרים במצרים עיר בעיר ממלכה בממלכה ואחר כך יהיה שלום ושלוחה ומנוחה והשקט עכ"ל. כדברי הפרדר"א.

מצינו עוד פסוק מפורש כזה גם בנבואת יחזקאל (לח, יח"כא) "והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל וקראתי עליו וגו' חרב איש באחיו תהי'". האברבנאל והמלבי"ם דנחקו לפרש איש באחיו, אדום וישמעאל ילחמו איש באחיו, ולפי הפסוקים שהובאו הכוונה כפשוטה ערבים בערבים, אחים ממש. ובפרק ל"ב ביחזקאל, מאריך מהרי"א לבאר את הנבואה על התקופה שקודם הגדולה שהנוצרים והישמעאלים יעלו לכבוש את ירושלים ויערכו מלחמה קרוב לירושלים ויהרגו אלו באלו מכה רבה כו'. והנה כל דברי הנביאים שתומים וחתומים, כמו שכתב הרמב"ם הנ"ל (בהל' מלכים פי"ב ה"ה): וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שהדברים שתומין הן אצל הנביאים וכו' ע"כ ואנו מבינים לשון הנביאים לפי המאורעות שאנו חיים בהם ורואים בעינינו שעליהם רמזו הנביאים.

והנה עם ישראל נמצא עתה במיצר גדול מוקף באויבים מסביב הרוצים ח"ו להכחידו ורוב אומות העולם הם נגדנו, ואי אפשר לראות בדרך הטבע איך נגיע לשלום ולמנוחה עם השכנים. ובעיקר העם מלא דאגה מהתערבותה הגלויה של מדינת אדום (היא רוסיה האדומה כמבואר בתהלים פג, ז אהלי אדום וישמעאלים) לצד אויבינו ומי יודע איך יתפתחו הענינים. ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים ולהאמין בלב שלם, כשם שבשפלנו זכר לנו והוציאנו מגלות אחרי השואה הנוראה, והכניסנו לארץ ישראל וזכינו לעלייה גדולה - שהיינו לפני חמשים שנה חמשים אלף איש וכעת כן ירבו אנחנו מאתים וחמשים רבוא. ונכבשה כל הארץ והמקומות הקדושים, וממדבר שממה היא נעשתה לארץ אשר "לא תחסר כל בה" "ואין לך קץ מגולה מזה" שהארץ פורחת - ירושלים והארץ כולה, נבנית ומתקיים בנו "בונה ירושלים ה'" וגם ראינו נסים ונפלאות בשלש המלחמות שעברו עלינו - כן בטוחים אנו שהשי"ת יפר עצת אויבינו ונזכה לשלום של קיימא, וישלח לנו את הגואל צדק לתקן עולם וכו' בב"א.

הנבואה שנתקיימה לעינינו, באה לעודד ולרומם את רוח עם ישראל כמו שכתוב

"ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם" פסוק זה צריכים לשנות ולפרסם, ולהודות להשי"ת על הנסים והנפלאות הגלויים שעשה לנו. ויש מאמר חז"ל שנאמר על תקופה זו, (בשמו"ר פ' טו-יח.) "נשבע להם הקב"ה שכשם שפדה אותנו ממצרים כך הוא יפדה אותנו מאדום", והרבה דרכים למקום.

מ.כ.

"הבה ונתכונן לקראת הגאולה השלימה"² הרב יוסף ש. כהנמן, מפוניבז'

- אחים יקרים ורחימאים!

המותר לנו להיות קטנוניים בשעה גדולה ונשגבה זאת? הלוא נבוש ונכלם להישאר בבלות-ההשגות וקטנות-המוחין בתקופה הרת-פלאות, כשאנו מוקפים ממש בנסים ואף עיוור יכול למשש את הנסים בידיים?

קימא לן, כי אין בעל-הנס מרגיש בנסו. ודבר שבמציאות הוא, שזוהר גדול ועצום מדי מסנוור את העינים. מי ישכיל להרים את מבטו השמימה ולהציץ ישר בפני השמש בשעת גבורתה? הנסים והנפלאות, התשועות והנחמות והמלחמות, שנתרחשו בארץ הקודש ובעיר הקודש והמקדש, אף אלה שראו זאת בעיניהם, אף אלה שחזו זאת מבשרם ממש, אינם מצליחים להביע את מעמקי רגשותיהם. ואולם מי אשר כמוני נדד באותם הימים על פני קיבוצי היהודים בגלויות, מסוגל יותר לחוש את תעצומת הנסים ולחשוב יותר על פשר המאורעות המופלאים למאוד.

זו שעה גדולה ונדירה. הלשון שלנו דלה ומוגבלת לבטא זאת. ואף כוח "הדמיון" שלנו נראה מצומצם ושיגרתו מדי לתפוס ולהקיף את משמעות הדברים.

יהודים חביבים ויקרים! מה פשר הנסים הנוראים והנפלאים? מה מראים לנו ומה מרמזים אלינו מן השמים?

דורנו המוכה והמושפל, דור הנסיונות והיסורים, ראה עד כה הכל בחינת הסתר-פנים. "ואנכי הסתר אסתיר את פני ביום ההוא". משמע, הסתר שבהסתר, שהרי גם הציון "ההוא". פירושו - נסתר. וכעת זכה דורנו זה לשפע כביר ונורא של נסים גלויים ומופלאים כל-כך. מה זה אומר לנו? מאי קא משמע לן? הבה ונתבונן, אחים רחימאים! הרי לא ייתכן הסבר אחר, אלא שזוהי הכנה גדולה, מעין "חזרה כללית" לקראת הגאולה השלימה!

זה מחסדי ה' יתברך, - שנותנים לנו להרגיש ולטעום מטעמן של התשועות הגדולות, הצפויים והמזומנות לנו. מפני שאנו בני דור מסכן ואומלל, שבור ורצוץ, מעודדים אותנו לקראת שעת הגאולה, ואם כן, אחים יקרים, הבה

2. קצור ממאמר שנדפס במאסף "בית יעקב" בעריכת הסופר משה פרגר.

ונתכונן לקראת הגאולה השלימה!

ובמה נוכל להתכונן? במה נתחיל להתכונן? הנביא מלאכי, מנביאי הנחמה והפדות וממבשרי "יום ה' הגדול והנורא", הראה לנו את נתיב רכוננות לקראת הגאולה.

הנביא שהתנבא על נצחיות עם ישראל: "כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם"; הנביא שבישר את בואו של אליהו הנביא: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא"; והתנבא על אליהו המבשר: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם...".

זה הדבר, אחים יהודים! זוהי ההכנה האמיתית, ההולמת את שעת ההתבוננות והכוננות שלפני בוא הגאולה השלימה, אחוות הלבבות של עם ישראל כולו, של צעיר וזקן, של אבות ובנים. ועל מי מוטלת החובה להכשיר את קירוב הלבבות? מי נחשב כמסוגל יותר לחוש ולהרגיש את צעדי השעה הגדולה, המתקרבת ובאה? רש"י אומר זאת במפורש. את הפסוק "והשיב לב אבות" - פירש רש"י: "להקדוש ברוך הוא"; "על בנים" - מוסיף רש"י ומסביר: "על ידי בנים, דרך אהבה ורצון, ודברו אל אבותיכם, לאחוז בדרכי המקום!".

הבה אחים, ונתכונן לקראת הגאולה!

כולנו נתכונן יחד. בצוותא חדא, כולנו נפתח את הלבבות זה לזה. על הבנים להיות הראשונים, לבם של הצעירים טרם נתאבן ונתאטם, הבנים רגישים יותר לקריאת ההתעוררות. והבנים, הם הפונים אל האבות. ובאיזה אופן הם פונים? דרך אהבה ורצון, באחוה וחיבה, בלב נרגש ונפעם והתוצאה הטובה והמוצלחת - מובטחת מראש: "והשיב לב אבות על בנים - ולב בנים על אבותם". זה גל חוזר, ההתעוררות גוברת ומתגברת. כי המטרה הנעלה היא: כאיש אחד בלב אחד.

הבה אחים, נכיר זה את זה. ונקשיב זה לזה. באותם ששת הימים הגדולים והנוראים לעת התרחשות הנסים לעיני עם ועולם, ובימים שלאחר מכן נפגשנו ושוחחנו עם רבים מאחינו בני ישראל. כל אחד ואחד מאתנו, לבו היה ער ונסער לאחוה יהודית, וכל אחד ואחד לבו היה מלא ונכסף לשפוך יחד וכאחד תפילת שבח והודיה על הנסים ועל התשועות.

וזה הדבר האחד, שנדרש מאתנו - שיתקרב זה לזה, שיתוודע זה עם זה, שנדע להציץ לתוך פנימיות לבו של כל יהודי ויהודי. וכאשר ננסה להבין זה את זה, כי אז נראה וניווכח שאין בלבתינו, בלבבות כולנו, אלא אהבה ורצון לשוב בלב תמים אל הקדוש־ברוך־הוא! וכו'.

הנסיון של ימינו מלמד אותנו, כי יש הרבה יהודים "צבועים" זאת אומרת, שהם בהרבה יותר טובים ונאמנים משהם נראים ומציגים את עצמם כלפי־חוץ: ובשעה נדירה ומכרעת כזו - הרי ראש תפקידנו הוא לחשוף את המהות היהודית, את הנקודה המוצנעת בנפש, את האור הגנוז בתוך כל יהודי באשר הוא יהודי.

אנא, אחים, נוקיר זה את זה ואל נתייאש זה מן זה. ואם אפילו בנמצא יהודים שהם עוטפים את עצמם במסווה של זרות, ואם בתוקף הנסיבות הם כאילו נבהלים ומתכחשים זה מול זה, אין להרתע כלל, משום שכל יהודי נחשב בעצם ישותו בתור "שליח" וכולנו הופקדנו למלאת את "השליחות" הזאת.

יהודים יקרים, אחים אנחנו, כולנו אחים. בכולנו שתולים ומשורשים אותן ההרגשות. ולאמיתו של דבר, בשעה שנעלמת הקליפה הנוקשה החיצונית, מתבהרת המציאות היסודית והמכרעת, באוזני כולנו עולה אותה בשורה של אחדות האומה ואהבת ישראל, וכו'.

ולכן אל תתמהו, אחים, כי לנוכח שפעת הנסים והנפלאות, שאירעו לעיני כל ישראל, נפתחה בכל לב יהודי הכמיהה הגדולה לאמונה ונתחזקה ונתאדרה האמונה והבטחון בנצח ישראל.

שני יהודים הנפגשים כעת בכל מקום שיהא, הם נוטים להתקרב ולהתיידד, משום ששניהם נושאים בעומק נפשם את הצמאון והכוסף לקראת הגאולה: - דוד מלך ישראל חי וקיים!

הבה אחים ונתכוונן לקראת ביאת המשיח! ואין תכונה יותר חשובה ונחוצה, מאשר ההתעמקות וההתקדשות בלימוד התורה. הנביא מלאכי, לפני שבא לבשר את "בוא יום ה' הגדול והנורא", קורא הוא ומצווה עלינו, בשם ה' צבאות: "זכרו תורת משה עבדי, אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים...".

כי זאת עלינו לזכור ולדעת, כי אין דרך להתעלות ולגאולה אלא על ידי התורה: כי התורה היא תכלית הכל: "וכל בניך למודי ה'!".

קול התור

פרקי גאולה של הגאון המקובל

ר' הלל שקלובר שארו ותלמידו של רבינו הגר"א זצ"ל

בו חזון נפלא של הגר"א המפיץ אור על מאורעות תקופתנו

*

עם ביאורים והערות על הפרק הראשון
מאת הרב שלמה זמן ריבלין ז"ל מתוך כתב־יד

בתוספת מבוא של תשעה פרקים

מאת

מנחם מ. כשר

שמעתי שיש אנשים שהפיצו קול על ספר "קול התור" לאמר: שאין די הוכחות שכל הדברים המובאים בספר זה בשם הגר"א נכתבו ע"י רבי הלל, ואפשר שהמו"ל הרב ר' שלמה זלמן ריבלין ז"ל הוסיף מדעתו ותלה הדברים באילן גדול. עד כאן דבריהם. ראה להלן במבוא פ"ח, שם הבאתי שספר "קול התור" כבר מובא ע"י בנו של המחבר הרב ר' משה (נפטר שנת תר"ז) ועוד ציינתי הרבה מובאות שהזכירו את ספר "קול התור" ובאמת עקרי הדברים שבספר זה כתבם הרב ר' בנימין אבי רבי הלל ז"ל, וכבר מובאים בספרי הגר"א הנדפסים.

זאת ועוד, תוכן הדברים עצמם שבספר "קול התור" מעידים על גדלות מחברם בנגלה ובנסתר בדרגת רבי הלל שקלובר ז"ל שכתבם בהשראת רבו הגר"א זצ"ל, ואי אפשר בשום פנים ליחסם להרב ר' שלמה זמן ריבלין ז"ל, שלא היה בדרגה זו לכתוב ספר כזה. כמו שאנו רואים מכתביו שנדפסו. ובפרט מהערות וביאורים שנדפסו מכתב ידו. וחוצו מזה אין להעלות על הדעת שר' שלמה זלמן ז"ל שהיה מפורסם בירושלים לאיש אמת ודייקן גדול יתעסק בזיופים.

ויש שטוענים ומפקפקים על הספר מחמת הפרק "באר שבע" שבספר "קול התור" שיש בו דברים תמוהים לכאורה, יש לי בכתובים ביאור שלם על פרק זה בו ביררתי השיטה של הגר"א בענינים אלו. כך שאין מקום לפקפק על זהות המחבר שהוא רבי הלל שקלובר זצ"ל.

*

* *

היות שברור הדבר בלי ספק, שנמצא בארץ, אצל נכדי משפחת ר' הלל ריבלין זצ"ל, הכתב יד של ספר "קול התור" כולו, כולל גם הפרקים החסרים לנו, סוף פ"ה, פ"ו, פ"ז. לכן פונה אני בזה בבקשה לכל מי שיש לו הכתב-יד של "קול התור" מר' הלל משקלוב, או שיש לו איזה ידיעה שהיא על דבר הכת"י זה, שיואיל נא בטובו להודיע להוצאה לאור, רחוב מלאכי 19 ירושלים. ויהיה בכלל אלו שאמרו עליהם (אבות פ"ה יח) כל המזכה את הרבים וכו'. כי רבים הם המשתוקקים לראות ולדעת את אלו הפרקים החסרים הנמצאים בכתב יד.

תוכן המבוא

הקדמה

א. מפתח לדרכי הגאולה

- א. שבעת עקרי היסודות בשיטת עקבתא דמשיחא
- ב. שבעת דרכי האתחלתא דגאולה למעשה
- ג. ז' עקרי דרכי האתחלתא דגאולה המעשית באתערותא דלתתא
- ד. ז' תקוני "צפנת פענח" להכשרת הגאולה
- ה. שבעה עשר סוגי הרחבה
- ו. קנ"ו בחינות של משיח בן יוסף
- ב. דרכי אתחלתא דגאולה ע"י משיח בן יוסף - "משיח דאתחלתא"
- ג. קונטרס "משיח בן יוסף"
- ד. אנשי אמנה
- ה. שיטת בעל התניא כשיטת הגר"א
- ו. חזון הגר"א

- א. ת"ר-תש"ן תקופת "אתחלתא דגאולה"
- ב. משיח דאתחלתא
- ג. ת"ק-ת"ר הכנה לאתחלתא
- ד. ששים רבוא
- ה. מלחמת גוג ומגוג אחרי הגאולה משעבוד מלכויות
- ו. מלחמת כל האומות (באו"מ) על מעמד ירושלים
- ז. השואה הנוראה
- ח. חלילה לנו לסגת כל שהוא
- ט. וימאסו בארץ חמדה
- י. אז יאמרו בגוים הגדיל ד'
- יא. וקבצו מכל ישראל
- יב. הגאולה באה דרך עקיפין
- ז. עובדות ושיחות של בעל "קול התור" עם הגר"א זצ"ל
- ח. על דבר הכת"י של "קול התור"
- ט. התוכן של חמשת פרקי "קול התור".

מבוא

אחרי שעשרים הפרקים הנ"ל היו כבר מסודרים בדפוס, בא לידי ספר בשם "קול התור" מהגאון המקובל ר' הלל ב"ר בנימין שקלובר שארו ותלמידו של הגר"א ז"ל (לשון המו"ל בדף א')¹, כאשר עברתי עליו בעיון נוכחתי לדעת שיש לפנינו אוצר נפלא, מרגניתא דלית לה טימי, אור גדול מתורתו של רבינו הגר"א זצ"ל המאיר עינים בענין העומד ברומו של עולם היהדות בימינו, חזון הגר"א על שאלת אתחלתא דגאולה ודרכי הגאולה, בעי' שבפתרונה ישנן היום השקפות שונות מן הקצה אל הקצה כמו שביארתי לעיל בהקדמה לספרי, ומעין זה כותב המחבר של "קול התור" בתוכן פ"ג וז"ל: בעמדנו על סף הגאולה דאתחלתא דנא של "קול התור", ואנו נתונים בחשיכה, אין כהן ונביא, אין אורים ותומים להורות לנו עיקרי המסילה ומכש"כ פרטיה ופרטי פרטיה, וישלח לנו ה' את נהורא דמשיח בן יוסף, הוא רבינו הגר"א, שנחית משמיא לגלות רמזי התורה בעקבות משיחא וכו' ע"כ. ושם פ"ג אות ג': שלא ניתנה רשות לקודמיו, אף לרבינו האר"י הק' לא נתנה הרשות על זה מפני שהיה מאות שנים לפני האתחלתא של ה"עת לחנונה" ו"עת הזמיר". המחבר ר' הלל מביא בספרו זה בשם רבו הגר"א שיטה שלמה וערוכה, כעין שלחן ערוך על דרכי הגאולה לכל פרטותיה ודקדוקי', (ראה פ"ג אות א', משתמש בהביטוי 'שלחן ערוך'), והמאורעות שיתרחשו במהלך הגאולה בדור אחרון.

הראשון שהזכיר את הכתב־יד של ספר "קול התור", הוא הרב ר' משה ריבלין ז"ל בנו של המחבר הרב ר' הלל (נפטר בירושלים בשנת תר"ז). בס' "המגיד דורש ציון" י"ל ע"י נכדו רשז"ר דף 64 מביא קטע מכתבי ר' משה וז"ל: ומר אבי בכתבי קול התור הגאון ר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א אומר דרך גאולים תחלה קימעא קימעא כאילת השחר על פי חז"ל, עד שתגיע לששים רבוא בסעד"ש, ורמז בפסוק בית יעקב לכו ונלכה באור ה', שם מביא רמזים נפלאים בפסוק זה על קבוץ גליות בשיעור של ששים רבוא בשערי ירושלים, ע"כ. ובהערות מביא הרמזים שישנם ב"קול התור" שהבאתי אותם מכת"י. וכן שם ח"ב פ"כ דף 113 ע"ד הרמז שמו של

1. על כתב היד שלפיו הודפס הספר ראה להלן במבוא פ"ח. ההערות שנדפסו בשולי הספר "קול התור" (נ"ד סימנים) נכתבו ע"י המו"ל הראשון הרב שלמה זלמן ריבלין ז"ל, מצאתי אותם בין הכת"י שהשאיר אחריו, והומצאו לי ע"י בנו הד"ר אשר ריבלין, ואני נותן לו תודתי בזה. ע"ד אישיותו של ר' הלל משקלאב ראה חזון ציון פ"ח, מוסד היסוד ח"א פ"ב, ומאמרו של פרו' יוסף יואל ריבלין בספר הגר"א ח"ב דף קיב.

הגר"א בקרא אבן שלמה וכו' כתוב "גם אבי נ"י בכתבי קול התור (פ"ג) מדבר בענין זה ומוסיף בשאלה, מה ראה רבינו בזה כו' ליעוד גדול של קבוץ גלויות וישוב א"י וכו'. ומבואר לפנינו שר' הלל כתב את ספרו בהיותו עדיין בשקלוב, בזמן שהי' מבאי ביתו של הגר"א זצ"ל בוילנא, כמבואר במבואר סימן ז', וכן נראה מהמבואות מ"קול התור" שהבאתי לעיל. שהרי ר' הלל נפטר בירושלים בשנת תקצ"ח, וכשבא ר' משה בנו ארצה בשנת תר"א, כבר לא היה אביו בחיים, א"כ כשכותב "גם אבי נ"י" הרי מסתבר לומר שראה כתבי "קול התור" של אביו טרם עלות אביו ארצה קודם שנת תקס"ט, וכן מוכח מכמה דרשות של ר' משה שהי' דרשן מפורסם ובמשך שלשים שנה משנת תק"ע עד ת"ר עבר על ערי ישראל בחו"ל לדרוש ע"ד עלי' לארץ כפי שיטת הגר"א, ובדרשותיו אלו השתמש הרבה בספרו של אביו והוא מביאו בשמו (ראה שם דף 57), [נראה שר' הלל בבואו ארצה הוסיף על ספרו וגמרו בירושלים, כמבואר ב"קול התור" פ"ה דף 68-70: "...לכן כאן פה עיה"ק ירושלים ת"ז כאן הוא המקום והמרכז כאן לנו הכח העליון להשיב מלחמה שערה נגד שרו של עשו ומלחמתו לעקור את האמת". ע"כ.

כשעלה הרב ר' משה ריבלין הנקרא "הדורש לציון" ארצה בשנת תר"א, למלאות מקום אביו א' הלל (נפטר תקצ"ח) בירושלים, השתמש בדרשותיו ג"כ בספר "קול התור" של אביו (ר"מ נפטר בירושלים תר"ז) ואחריו בנו הרב ר' אברהם בנימין מנהל ישיבת "עץ חיים" בירושלים [נתמנה אחרי פטירת אביו למלא מקומו בתור "מגיד העיר" של העדה], ואחריו - בנו הרב ר' יוסף יהושע ריבלין ז"ל הסופר והדרשן בעל "קול ישועה" (תקצ"ז-תרנ"ו), מצינו בדרשתו בר"ה שנת תר"ך (נדפסה במדרש שלמה דף 7) שהוא מצטט קטע מס' "קול התור" (שם דף 39 מביא פזמוני "קול ישועה" משנת תרי"ח), וכן הרבה מאות מפזמוניו הנפלאים שכתב בימי חייו מיוסדים על דברי "קול התור". [ראה בס' מדרש שלמה דף 153 העתקה מפזמוניו ובו מזכיר ספר "קול התור"].

ובמבוא לס' "מדרש שלמה" דף ט' כותב שאחד מגדולי המקובלים בירושלים הגאון ר' צבי הירש כהנא שפירא ז"ל הדגיש בנאומו בכינוס אזכרה ביום כ"ז אלול שנת תרפ"א: "זכות גדולה היא ללמוד וללמד את תורת האתחלתא שעל פי רבינו הגר"א ותלמידיו מיסדי הישוב, המרוכזת בכתבי קול התור של הגאון ר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א".

ובספר מוסד היסוד (דף 91 עמוד 59 הערה 12): בתקופה הישנה היו קיימים שיעורים קבועים בישיבת המקובלים בירושלים, בהם למדו את תורת האתחלתא דגאולה עפ"י הגר"א ותלמידיו ומצות ישוב אר"י וענין "קץ המגולה" לשם קירוב

הגאולה עפ"י חז"ל. בין מגידי השיעורים האלה היו הרבנים ר' ישעי' ברדקי, ר' יעקב ליב לעווי, ר' משה נחמי' כהנוב, ר' אברהם אייזנשטיין ועוד. ומסתבר שכוונתם לפרקי "קול התור".

ובס' מגילת יוסף דף 26 (י"ל ע"י ראב"ד וישנצקי והר"י פרנקנטל), מובא תמצית מהנאומים ב"עצרת הזכרון" שנאמרו ביום כ"ז אלול תרפ"א כ"ה שנה לפטירתו של ר' יוסף. הראב"ד וישנצקי הקריא מה שרשם מפי הג"ר ארי' ליב ד"ץ באסיפת הועד הכללי: כל הבא לכתוב או לדבר משהו על תולדות הישוב הישן חייב להיות כו' למדן בפרקי "קול התור" של תלמיד הגר"א, ע"כ. בהערכה זו צדק מאד, כי ספר קול התור אינו ספר לקריאה גרידא רק ללמוד בעיון ואז אפשר לראות שרק אדם גדול כמו ר' הלל בהשראת רבו הגר"א זצ"ל יכול הי' לכתוב ספר כזה ולקבוע בו שיטה מסוימת ערוכה בכל פרטי' על דרכי אתחלתא דגאולה על יסוד בקיאות עמוקה בתנ"ך מדרשים וספרי קבלה ובגימטריאות נפלאות וכו'. מבואר מכל הנ"ל שבמשך מאה שנה מפטירת המחבר ר' הלל הי' הכת"י של ספר קול התור ידוע ומפורסם בירושלים, ואע"פ שלא נדפס עדיין, ידוע הי' בקהל, והכת"י עבר מנכדיו לניניו.

והנה בשנת תש"ז התחיל אחד מניניו הרב שלמה זלמן ריבלין ז"ל להדפיסו ומצד חוסר אמצעים נמשכה ההדפסה ולא עלה בידו להוציא רק ארבע גליונות וחצי (74 ע'), בלי שער ובלי סוף, ונדפסו רק מספר של 150-200 אקסמפלרים מקצת מהם נפוצו בין המשפחה וידידי המחבר, והשאר נאבדו גם הכת"י שהכיל ז' פרקים, ולפנינו חסרים סוף פ"ה פ"ו, ופ"ז נאבד. ואת אלה הגליונות אני מדפיס להלן.

נינו הרב הג' ר' יצחק צבי ריבלין הי' מפורסם בירושלים לבקי נפלא בש"ס ומדרשים וכו' נקרא "דרשן הגאולה" (אביו ר' בנימין ריבלין מטאלאצין הי' נכדו של הרב ר' משה המגיד) הוא עלה ארצה בשנת תרמ"ד, ונפטר בשנת תקצ"ד, הוא היה דורש כל ימיו כמעין נובע בירושלים ובחו"ל, במצות ישוב אר"י בשיטת הגר"א ותלמידיו מיסדי הישוב, כפי המבואר ב"קול התור", ולהלן פ"ח ביארתי, שלדעתי, הוא שהוסיף ב"קול התור" המראי מקומות לספרי הגר"א בקבלה, ולפמ"ש במדרש שלמה בדף האחרון (דף 206) ישנם יותר ממאה מראי מקומות כאלה, רשז"ר ז"ל בספרו מדרש שלמה, מזכיר הרבה פעמים שעקרי הדברים קבל ממורו ורבו ר' יצחק צבי ז"ל והוא שעזר לו בהרבה מקומות בסידור הדברים בכל הנוגע ל"קול התור" וממנו קבל הכת"י של "קול התור".

במדרש שלמה דף 181 כותב: ר' יצחק צבי ז"ל כשהי' עובר על פני השורות הארוכות בחוצות ירושלים שעמדו לקבל חצי רוטל קמח וחצי פח פחמים (בימי

המלחמה העולמית הראשונה) אמר: אילו היו שומעים ל"קול התור" של ר' הלל שקלובר תלמיד הגר"א לא היו זקוקים לעמוד בשורה. גם לבנו של ר' יוסף ריבלין בעל "קול ישועה", הרב שלמה זלמן ז"ל ריבלין החזן ותלמידו של הרב יצחק צבי ז"ל, היתה מחלקה להדרכת וחינוך נואמים צעירים (תחת השם "מדרש שלמה"), במשך חמשים שנה, משנת תרס"ב עד שהדפיס הספר "קול התור". מאות תלמידים ב"מקצוע המגידות", הדרשנים התורנים הללו נחנכו ואומנו על ידו, וכן מספר רב של אברכים מאלה שהתכוננו לנסוע לחו"ל בתור משולחים לטובת מוסדות התורה והחסד, ועיקר הדרשות שהתחנכו בהם היו על מצות ישוב א"י בנין ירושלים וקיבוץ גליות, הכל על יסודות ספר "קול התור" מזקנו רבי הלל, ועל פי ההסברים של ר' משה ואביו ר' יוסף ורבו ר' יצחק צבי, והדבר מפורסם שעשה הכל לשם שמים בלי שום תשלום שכר.

נמצא מהנ"ל שספר "קול התור" הי' בכתב-יד משך ק"ן שנה מעת שנכתב ע"י ר' הלל ז"ל, ובניו נכדיו וניניו, - שהרבה מהם היו דרשנים מפורסמים כמו שנתבאר לעיל בהקדמה לספר "התקופה הגדולה", - השתמשו בו תמיד בדרשותיהם, וספר זה הי' להם ליסוד בשיטת הגר"א בנוגע לציון.

עוד יש להדגיש כי עיקרי הרעיונות שישנם ב"קול התור" של ר' הלל בשם הגר"א פרסמם כבר אביו של ר' הלל הרב ר' בנימין שהי' תלמיד ושאריו של הגר"א. ובני הגר"א בהקדמתם לשו"ע כותבים על ר' בנימין: "זכה לשמוע מפי הקדוש והטהור בלימודים, ואור תורתו ויראתו נגה עליו, ואחז בדרכו והנהגתו". והרבה תוארים ושבחים גדולים נאמרו על ר' בנימין ובנו ר' הלל. ובדרשת ר' בנימין בשנת תקמ"א בשקלוב בחייו של הגר"א, על מצות "שיבת ציון", נדפסה בחזון ציון דף 22, וכן בהספד על הגר"א, על מצות "שיבת ציון", נדפסה בחזון ציון דף 22, וכן בהספד על הגר"א שם דף 33, יש בהם כל העקרם שבקול התור: א. אם לא זכינו לגאולה נסית, ההכרח שאתחלתא דגאולה תבוא מאיתערותא דלתתא בבחינת עני ורוכב על החמור ותתחיל מגלות ארץ הצפון, וברשיון האומות כמו בימי כורש כמ"ש הגאון בספריו. ב. מאריך בהסבר היסוד של משיח בן יוסף ומביא דברי הגר"א על זה. ג. בשלשה אלה נקרב את הגאולה: עליה לציון, קימה בבנין - ברכה בנטיעה. ד. יש לנו הבטחה בזהר שבשנת ת"ר תתגלה האתחלתא דגאולה, ועלינו להכין ולהכשיר הקרקע לא לחכות יותר וכו' וכו'. ה. שהגר"א האמין ברוח קדשו שהנהו מיועד מן השמים לפעול בהכשרת אתחלתא דגאולה לפני שנת ת"ר. ועוד. בנו של ר' הלל בקול התור ביאר בהרחבה אותם העקרם שקיבל מאביו.

א.

מפתח לדרכי הגאולה

שבעת עיקרי היסודות בשיטת עקבות משיחא על אבן אחת שבעה עינים עפ"י רבינו הגר"א (בפרק א'):

- א. "עוד יוסף חי" (משיח בן יוסף)
- ב. עשה והצליח "כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו"
- ג. בעתה אחישנה
- ד. חזקה וכיבוש בקץ המגולה
- ה. פליטה בציון. ע"פ הכתוב בהר ציון ובירושלים תהי' פליטה
- ו. תורה מציון
- ז. צפנת פענח, באתחלתא דגאולה... מתחילים גלויי הרמזים שבתורה.

ב.

שבעת דרכי האתחלתא דגאולה למעשה (שם):

- א. חבלים ונעימים
- ב. הצנע לכת
- ג. קימעא קימעא
- ד. עני על חמור
- ה. אנשי אמנה
- ו. מדות שוות
- ז. בצדקה תכוונני.

ג.

ז' עיקרי דרכי האתחלתא דגאולה המעשית באתערותא דלתתא (בפרק ד'):

- א. קבוץ גליות

- ב. בנין ירושלים
- ג. ביעור רוח הטומאה מן הארץ ע"י נטיעת אדמת הקדש וקיום מצות התלויות בה - סוד קץ המגולה
- ד. גאולת האמת ע"י הקמת אנשי אמנה
- ה. קדוש השם
- ו. גלוי רזי התורה
- ז. תקון העולם במלכות שדי.

ד.

ז' תקוני "צפנת פענח" להכשרת הגאולה (בפרק ה')

- תקון ראשון: השתוות
- תקון שני : התעלות
- תקון שלישי: התכללות
- תקון רביעי: התטהרות
- תקון חמישי: התחדשות
- תיקון ששי : התגברות
- תיקון שביעי: התיחדות.

ה.

שבעה עשר סוגי הרחבה (בפרק ה')

צו הנבואה: הרחיבי מקום אהלך (ישעיה נד, ב), סגולת ההתרחבות מסועפת להרבה דברים בשבעה עשר סוגי הרחבה, וסימנך וראה בטו"ב ירושלים, ואלו הן:

- א. התרחבות בשטח המקום
- ב. התרחבות במספר המתישבים בארץ ישראל
- ג. הרחבה בטוב הארץ במובן ארץ טובה ורחבה
- ד. התרחבות בתורה ומעשים טובים

- ה. הרחבה בחכמת התורה וישראל
- ו. הרחבה מצרה ומצוקה
- ז. הרחבה בהתעלות הקדושה
- ח. הרחבה בברכת הארץ
- ט. התרחבות על כל גבולי הארץ
- י. התרחבות ובטחון בכל צעד וצעד
- יא. הרחבה פרטית לכל אחד המשתתף במצות הרחבה הכללית
- יב. הרחבה בפועל ידים, במובן האמור (שופטים י"ח): "והארץ רחבת ידים"
- יג. הרחבה במימי הארץ
- יד. הרחבה בעבודת בנין ירושלים
- טו. הרחבה במשמני הארץ
- טז. הרחבה בכיבוש הארץ
- יז. הרחבה של מדת הרחמים בבנין ירושלים ע"פ הכתוב "תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד".

ו.

בפ"ב מ"קול התור" מבאר המחבר מאה חמשים ושש בחינות של משיח בן יוסף שבהם כלולות כל הכנויים, התכונות הטובות של האתחלתא דגאולה.

ב.

דרכי אתחלתא דגאולה

- א. משנת ה"א עד שנת תש"ן היא תקופת אתחלתא דגאולה של "בעתה" בזמנה כמבואר להלן במבוא סימן ו' אות א', ולקמן ב"קול התור" פ"א אות ט' הערה נג. ולעיל פ"ט עמ' 181.
- ב. משנת ת"ק עד שנת ת"ר היא הכנות לאתחלתא או אתחלתא לאתחלתא כמבואר להלן סימן ו' אות ג' באריכות.

- ג. כשתבוא הגאולה בעתה תהי' אתחלתא דגאולה, ע"י משיח בן יוסף הוא משיח דאתחלתא ואח"כ תבוא תקופת משיח בן דוד, כמבואר ברס"ג באו"ד.
 ד. מהלך הגאולה עי משיח בן יוסף משנת ת"ר והלאה תהי' בדרכי הטבע וברשיון אומות העולם כמו בימי כורש בבית שני כמבואר לעיל פ"ז עמ' 115.
 ה. הגאולה תהי' קימעא קימעא בבחינת עני על החמור כמבואר לעיל פ"ד עמ' 82.

ו. קבוץ גליות.

ז. בנין ירושלים.

ח. נטיעת ארץ הקדש וקיום מצות התלויות בה.

משיח בן יוסף - משיח דאתחלתא

החידוש העיקרי שיש בספר זה, הוא ביאורו על מהותו, גדרו ויעודו של משיח בן יוסף על פי שיטה מדויקת ערוכה בסדר ובפרטי פרטים (ובספרי הגר"א שנדפסו ישנם הרבה מדבריו שבספרו זה ובקיצור).

[לגבי עצם החידוש של הגר"א שב"קול התור" שישנן שתי תקופות במהלך הגאולה, ימות משיח בן יוסף וימות משיח בן דוד, הרי מלבד החומר שהבאתי לקמן במבוא סימן ג' על "משיח בן יוסף", הבאתי לעיל ריש פרק ה' עמ' 87, שכן כתב השל"ה הקדוש וביתר ביאור בפרק יז עמ' 400, ששיטת שמואל, אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות, זוהי תקופת משיח בן יוסף, וכל הנסים הם בתקופת משיח בן דוד, ושם הבאתי שכן כ' בהגהות בן ארי' על הרמב"ם בשם הגר"א, הרי שעיקר חידוש זה ידענו מקודם מהשל"ה ומהגר"א במקום אחר].

המחבר מבאר בפ"ב מ"קול התור" מאה חמשים ושש בחינות של משיח ב"י שבהם כלולות כל הכנויים והתכונות של אתחלתא דגאולה ומביא קנ"ו פסוקים מתנ"ך על פי סדר א"ב ומבאר שפסוקים אלו מרמזים לעניני גאולה ולפעולותיו של משיח בן יוסף. בחינות אלה הוא מבסס על מאמרי חז"ל וגימטריאות ויסודות בקבלה. עיקרי דבריו שבספרו זה הוא מיחס לרבו הגר"א, ולפי דבריו נמצא דכל המאורעות הנפלאים שנתרחשו לעינינו, קבוץ גליות, כבוש הארץ, ירושלים והמקומות הקדושים, בנין הארץ ופריחתה וכו' וכו' הכל הוא בהשגחה מן השמים על ידי כחו של משיח בן יוסף, ועל פי שיטה חדשה זו של הגר"א מסתלקות ממילא כל החששות של אלה שנמנעו להודות שזכינו לאתחלתא דגאולה מפני הטעמים

שהבאתי לעיל פ"י עיי"ש, ולפ"ד בעל "קול התור" הן אמנם משיח בן דוד טרם נתגלה לנו אבל הוא חי וקיים בכל דור, וכן משיח בן יוסף חי וקיים ופועל בינינו, וכלשונו: "עוד יוסף חי", אלא דרכו באתכסיא כמ"ש אצל יוסף "והם לא הכירוהו": משיח בן יוסף יעודו בראשונה לתקן את המצב החומרי הגשמי של עם ישראל, ומשיח בן דוד יבוא להשלים אחריו להטיב גם המצב הרוחני. ובזה מבוארים כמה וכמה שאלות.

להלן אני מעתיק קטעים אחדים מספר "קול התור" בהם מבוארים נקודות עיקריות בנושא של "משיח בן יוסף":

א. להלן, קול התור פ"א אות ב, ז"ל: "על פי רבינו הגר"א כל עבודת קבוץ גליות, בנין ירושלים והרחבת ישוב ארץ ישראל להחזרת השכינה, כל עקרי העבודה [בנין ונטיעה] וכל פרטיה ופרטי פרטיה, נאחזים ביעודו ובתפקידו של משיחא דאתחלתא משיח הראשון, משיח בן יוסף, שהוא הכח הניסי המסייע לכל פעולה [בקבוץ גליות] הנעשית באתערותא דלתתא על דרך הטבע, כי משיח בן יוסף מארץ ומשיח בן דוד משמים". "אחת התכונות של משיח בן יוסף, הצלחה ע"י עשייה כמו שכתוב ביוסף "כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו", "וירשתם אותה וישבתם בה", אומר רבינו הגר"א בזכות "וירשתם אותה" - "תשבו בה", ובמה תירשוה בחזקה², וחזקה היינו בנין ונטיעה כו' הוא ענין קץ הגאולה שבדברי חז"ל סנהדרין צח. מגילה יז. על הפסוק ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וכו' אשר זאת היתה שאיפתו הנמרצה של רבינו הגר"א כו' וקבוץ גליות תלוי בקיום המצוות התלויות בארץ."

ב. שם פרק ב ח"ב אות א: שני משיחי הדורות הם הכוחות הנסיים המחזיקים את קיום ישראל וחיזוקם בכל ימי הגלות והמסייעים הנסיים בעקבות משיחא, מב"י (משיח בן יוסף) הוא הכח הנסי לקיום וחזוק הגשמי ומב"ד (משיח בן דוד) הוא כח הנסי לקיום הרוחני של ישראל בכלל ובפרט. תפקידי ב' משיחי הדורות הם בהרבה בחינות כמבואר בחבורי רבינו ז"ל.

2. ביאור הגר"א באדרת אליהו על הפסוק "וירשתם אותה וישבתם בה" (דברים יא, לא) "בזכות שתירשו תשבו בה, ובמה ירשתם אותה בחזקה, מכאן למדו (קידושין כו) וישבתם בה שקונין בחזקה. יש להוסיף דברי הספרי שהביא בדרישת ציון מאמר ראשון דף כד: ועתה נביא עוד ראייה מן הספרי המובא בדברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בפ' ראה, וטעם לשכנו תדרשו שתלכו לו מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית ה' ותאמרו איש אל רעהו לכו ונלכה הר בית ה' אלהי יעקב, ובספרי לשכנו תדרשו דרוש ע"פ נביא, יכול תמתין עד שיאמר לך נביא ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה דרוש ומצא ואחר כך יאמר לך נביא וכן אתה מוצא בדוד וכו' עכ"ל הזהב.

ב' המשיחים משתתפים ומסייעים זה לזה, מב"י בסוד "עוד יוסף חי" ומב"ד בסוד "דוד מלך ישראל חי וקיים", הם חיים וקיימים בכל דור ודור ופועלים בתפקידיהם ומשפיעים זה לזה כל אחד מכוח וסגולת תכונתו וזקוקים זה לזה. בלעדי שפע כוחם וגבורתם והגנתם לא יוכלו ישראל להתקיים אף רגע אחד ח"ו, רק שהם נסתרים בכוחותיהם ובדמותם בתחנונים כל זמן שבעוה"ר ישראל ושכינתא בגלותא.

ג. שם פ"א אות כ: משיח בן יוסף התחתון הוא אחד בכל דור בחינת צדיק יסוד עולם, הזוכה לפי מעשיו ולפי שרש נשמתו לעשות לישועת ישראל, פעולות ישועה והרמת קרן התורה מתוך מסירות נפש, אשר בזה מגיע למספר גבוה של משיח בן יוסף והוא טצ"ץ (תשע מאות תשעים ותשע) ביסוד. משיח בן יוסף השרוי בכל בית ישראל בכלל, בסוד "שארית יוסף" שנאמר על כל ישראל, ובכל איש ישראל בפרט, המקנן בטצ"ץ ניצוצין נשמתו ברבים מבני ישראל, אנשי המעשה הזוכים לעשות בקבוץ גליות וכו'. כל הזוכה לפי מעשיו וזכות אבות לעשות באותן הפעולות שהן בתכונותיו של מב"י הרי הוא ניצוץ משרש נשמת דמב"י. כל אחד לפי דרגת המעשים, ע"כ. וכ"כ בפ"א אות ד': ומהשעה השני' (היינו משנת תקמ"ב) נכנסה בחינתם של כל בית ישראל הן הכלל והן כל איש בישראל, בפקידה דמעלותא של משיח דאתחלתא משיח בן יוסף.

ד. שם פרק ב' אות לט: ויכר יוסף את אחיו והא לא הכירוהו (בראשית מ"ב) - וזוהי אחת מתכונותיו של יוסף ולא רק בדורו כי אם בכל דור ודור אשר הוא משיח בן יוסף מכיר את אחיו והם לא מכירים אותו, ומעשה שטן הוא המסתיר את תכונותיו של מב"י שאין מכירין בעקבות משיחא וגם מזלזלים בהם בעוה"ר. (ראה להלן פ"ב סימן קג). כי לולא זאת היה כבר קץ לצרותינו. ואילו ישראל מכירים את יוסף, היינו עקבות דבן יוסף משיחא שהם קבוץ גליות וכו' היינו נגאלים כבר בגאולה שלמה.

ה. שם פרק ב' אות קג: עקבות משיחך (תהלים פ"ט). - בפסוק אשר חרפו עקבות משיחך. כל עקבות משיחא ביעודו של משיח הראשון משיח בן יוסף. וכנודע אויבי ה' ואויבי ישראל צוררים את כל הפעולות של אתחלתא דגאולה שבעקבות משיחא. וע"ז נאמר שם: אשר חרפו עקבות משיחך, ע"כ: וראה להלן פ"ה ב"קול התור" מאמר "תקון חטא מרגלים ע"י בנין ירושלים".

והנה שאלתי להרבה ת"ח וביניהם כמה רבנים גדולי תורה, אם ידוע להם מה הענין של "משיח בן יוסף", וכולם בלי יוצא מן הכלל אמרו שלא יכולים להגיד

בענין זה דבר ברור, וחלק מהם גם לא ידע שזה נזכר בתלמוד בבלי וחשבו שזה מובא רק במדרש, ולרובם זה הוא רעיון חדש שיש ללמדו ולהבינו. ולכן אמרתי לתת לפני הקוראים את הקונטרס דלהלן, ואח"כ נבוא לבאר חזון הגר"א מה שנוגע לזמננו אנו.

ג.

קונטרס

משיח בן יוסף

ליקוט כל מאמרי חז"ל על דבר מציאותו ופעולותיו של משיח בן יוסף, וכן דעת הרבה ראשונים ואחרונים בנושא זה.³

א. בגמ' סוכה נב: ויראני ה' ארבעה חרשים (אומנים). מאן נינהו ארבעה חרשים, אמר רב הונא בר ביזנא, א"ר שמעון חסידא, משיח בן דוד, ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק. [וברש"י משיחים שניהם חרשים לבנין בית המקדש, אליהו חרש שבנה מזבח בהר הכרמל, ומצינו שהוא עומד להשתלח. וכהן צדק הוא שם בן נח.] ודרש הנ"ל מבואר בסדר אלי' רבא פי"ח (מא"ש דף צו) ובפרקא דרבינו הקדוש ובקצת שינוים בפ' מלת חרשים מבואר במשנת ר"א פ"ה צד קג. ד"א כנגד ארבעה צדיקים שנתן הקב"ה, שהן באין להפרע מהן, שנ' ויראני יוי ארבעה חרשים. אין חרשים אלא חכמים, שנ' ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש. ואלו הן: משיח בן דוד, ומשיח בן יוסף, ואליהו, וכהן צדק, ואומ' מה אלה באים לעשות.

ובמדרש הגדול שמות ו, ז, צד נב: כנגד ארבעה גאולות עתיד הקב"ה להעמיד לישראל ארבעה גואלין ואלו הן אליהו ומשיח ב"ד ומשיח בן יוסף וכהן. ובשהש"ר פ"ב אות כ"ח יש גירסא במקום משיח בן יוסף "משוח מלחמה" וז"ל: ר' ברכי' בשם ר' יצחק כתיב ויראני ד' ארבע חרשים ואלו הן אלי' ומלך המשיח ומלכי צדק ומשוח מלחמה. ובמת"כ: בסוכה לא גורס משוח מלחמה ומונה במקומו משיח בן יוסף. וכ"ה בפסיקתא רבתי פט"ו פרשת החדש אות תע"ח, קעד יד. ונראה פשוט שהכוונה למשיח בן יוסף שילחם מלחמת גוג ומגוג, ולכן נקרא משוח מלחמה וכן

3. להרבה רעיונות שב"קול התור" ע"ד מהותו ופעולתו של מב"י ימצא המעיין מקורות וביאורים במאמרים דלהלן, ולא רציתי להאריך.

מבואר במדרש רבה סדר נשא פרשה יד: ד"א לי גלעד ולי מנשה. לפי שיש מחלוקת הרבה על המשוחים י"א ז' שנא' (מיכה ה) והקמנו עלינו שבעה רועים וי"א ח' (שם) ושמנה נסיכי אדם. ואינו אלא מה שמפורש ד' שנא' (זכריה ב') ויראני ה' ארבעה חרשים ואומר מה אלה באים לעשות ויאמר לאמר אלה הקרנות אשר זרו וגו'. ואלו הן ד' חרשים דוד בא ומפרש. לי גלעד זה אליהו שהיה מתושבי גלעד. לי מנשה זה משיח שעומד מבניו של מנשה שנא' (תהלים פ') לפני אפרים ובנימין ומנשה וגו', ואפרים מעוז ראשי זה משוח מלחמה שבא מאפרים שנא' (דברים לג') בכור שורו הדר לו. יהודה מחוקקי זה הגואל הגדול שהוא מבני בניו של דוד. ע"כ. ומבואר שמפרש משוח מלחמה היינו משיח בן יוסף.

בפסיקתא רבתי פ"ח ("והיה בעת ההיא"): "ושנים זתים עליה" אילו שני המשיחים אחד משוח מלחמה ואחד משוח למלך על ישראל, אמר הקב"ה שלא תהא מעוטה בפניהם הרי בדברים הללו אני אחפש ירושלים והיה בעת ההיא אחפש ירושלים בנרות, ע"כ.

ב. בגמ' ב"ב קכג: ראה יעקב אבינו, שאין זרעו של עשו נמסר, אלא ביד זרעו של יוסף. וכן הוא בתרגום יונתן בראשית ל, כה.

ב"ר פע"ג: אמר ר' פנחס בשם ר' שמואל בר נחמן מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל. תו"ש שם אות ד.

בב"ר פצ"ט, ב: יוסף כנגד מלכות אדום זה בעל קרנים בכור שורו הדר לו, וזה בעל קרנים (דניאל ז') על קרניא עשר די בראשה, כו', ביד מי מלכות נופלת, ביד משוח מלחמה שהוא בא משל יוסף. ראה בתו"ש פמ"ט אות סט בביאור וש"נ.

ג. בילמדנו מובא בקונטרס אחרון לילקוט שמעוני ד"ר א"כ, יוסף לי ד' בן אחר, בן אחרונו של עולם, מכאן שמשוח מלחמה עתיד לעמוד מיוסף, כשם שהוא אומר כי שת לי א' זרע אחר, שמשוח עתיד לעמוד ממנו. עי' תו"ש בראשית פ"ל אות פ"ט.

ד. עו"ש בילמדנו: אסף א' את חרפתי, נתנבאות שמשוח עומד ממנה ובימיו והחזיקו שבע נשים באיש אחד וכו' יאסוף את חרפתינו, וראה תו"ש שם אות פד.

ה. במדרש אגדה מובא מקור בתורה על מציאותו של משיח בן יוסף בבראשית מ"ט כ"ד, במדרש אגדה מובא בתו"ש שם משם רועה אבן ישראל, אותו נס (שניצל מאשת פוטיפר) גרם שיהא רועה אבן ישראל, אבן זה מלך שנאמר אבן בוחן, וכתב (דניאל ב, מה) די מטורא אתגזרת אבן, אבן זה מלך המשיח. ומבואר מדברי מדרש אגדה, כשם שדרשו בקרא בברכת יעקב אבינו ליהודה (שם מ"ט, י') עד כי יבא שילה. באונקלוס: שילה - משיחא (ראה בתו"ש שם), כן דרשו בפסוק בברכת יעקב

ליוסף "משם רועה אבן ישראל" שהכוונה על משיח בן יוסף. וחתני הרב ר' אהרן גרינבוים הראה לי שר"ש בן חפני בכת"י בפיה"ת לבראשית מט, כד כתב וז"ל: משם רועה אבן ישראל ויש אומרים שרצה בו את משיח בן יוסף, אשר יבוא לפני משיח בן דוד וכדאמרו בדימוי שלו (זכריה ד, ז) והוציא את האבן הראשה ואמרו (דניאל ב, לד) עד די התגזרת אבן די לא בידין, ע"כ.

וביתר ביאור כתב הרלב"ג על התורה פרשת ויחי דף נא: מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל, זה רמז למשיח בן יוסף לפי דעתי (כוון להנ"ל), והרצון בו שמיוסף יצא האיש שיהיה רועה אבן ישראל, וראוי שתדע כי ישראל בחזק הגלות ידמו לאבן על צד המשל לרוב סבלם הפגעים ומעוט הרגשתם בהם ולזה יעד הנביא שיסיר לב האבן משרם ויתן להם לב בשר והנה אמר בזה המקום שמיוסף יצא האיש שיהיה רועה אבן ישראל ותתחיל התשועה על ידו כי צמיחתו תהיה, בהיות ישראל בתכלית השפלות עד שיהיו במדרגת האבן, ולזאת הסבה אחשוב שהסכימו רז"ל על משיח בן יוסף, והנה התבאר שכבר יהיה לישראל בתחילת הגאולה מנהיג איננו מבית דוד תצמיח ע"י הגאולה ממה שאמר זכריה בענין הישועה והושיע השם את אהלי יהודה כבראשונה למען לא תגדל תפארת בית דוד וגומ', וזה לאות שלא תהיה זאת הישועה בראשונה על ידי בית דוד וסיפר אחר זה שכבר יהיה נדקר זה המנהיג ההולך לפניו, ואמר עליו שהוא היה גדול המעלה כדוד וכמו בית דוד ובכלל הנה יאמר עליו שהוא כאלהים וכמלאך השם יתעלה לפניו והרצון בכאן באלהים הם השלמים כאמרו אני אמרתי אלקים אתם והנה יתבאר זה בג"ה ביאור יותר שלם אצל ביאורנו לזאת הפרשה מאל אביך ויעזרך, ע"כ. ולהלן מבואר שהגר"א כיון מעצמו לדרש זה.

ו. בתרגום יונתן שמות מ, יא: מטול יהושע משומשנך רבא דסנהדרין דעמיה, דעל ידוי עתידא ארעא דישראל לאתפלגא, ומשיח בר אפרים דנפק מיניה דעל ידוי עתידין בית ישראל למנצחא לגוג ולסיעתיה בסוף יומיא, ע"כ:

ז. שיר השירים ז, ד, שני שדיך כשני עפרים. ובתרגום יונתן תרין פריקיך דעתידין למפרקיך, משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמין למשה ואהרן בני יוכבד דמתילן לתרין אורזילין תיומא טביא.

ח. בשוחר טוב פ"ס: לי גלעד ולי מנשה ואפרים ראשי יהודה מחוקקי. "לי גלעד אני הוא שעשיתי נס ליפתח הגלעדי ואני הוא שעשיתי נס לגדעון בן יואש משבט מנשה, והיתה תשועתו תשועת שעה, אבל לעתיד לבא אני מושיעכם על יד משיח בן אפרים, ועל יד משיח בן דוד משבט יהודה. ואפרים מעוז ראשי. שקיבל עול

המלכות תחילה, ואחר כך יהודה מחוקקי, זה משיח בן דוד, ע"כ.

ט. פרקי דר"א הגדול פרק י"ט: ותרם כראם קרני מה ראם קרנותיו גבוהות מכל בהמה והוא מנגח לימינו ולשמאלו, כך מנחם בן עמיאל בן יוסף, קרנותיו גבוהות מכל בהמה ומנגח לד' רוחות העולם, ועליו אמר משה (דברים ל"ג) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו. ועמו רבבות אפרים ואלפי מנשה שני: והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה. וביאור הרד"ל עניתינו כו' היכל של מאה אמה כקרן הראם הזה: כך מנחם בן עמיאל בן יוסף כו'. האי בן יוסף פירושו משבט יוסף וכדמפרש, ועליו אמר משה בכור שורו כו' שהוא בברכת יוסף, וכן מדנקט להלן צדיק כתמר כו' כך בן דוד כו' מוכח דתחלה במשיח בן יוסף איירי, וחולק על מ"ש בזהר ס"פ שלח (קעג:): שמשח בן דוד שמו מנחם בן עמיאל וכ"ה בס' זרובבל (ומשיח בן יוסף כתוב באבקת רוכל ממדרשי אגדה ששמו נחמי בן חושיאל), וכן אמרו בסנהדרין (צח:): ובירושלמי פ"ב דברכות ואיכה רבה ובמדרש משלי פי"ט שמנחם שמו של משיח ב"ד.

בסדר אליה רבה פי"ח: אמר להן [אליהו] אותו תינוק [שהחי' אלי'] משיח בן יוסף היה, ורמז רמזתי לעולם שאני יורד תחלה לבבל ואח"כ יבוא משיח. עיי"ש בזק"ד ובהערות רמא"ש.

יא. באגדת משיח בבית המדרש ח"ג צד קמא: אמר רב הונא בשם ר' לוי מלמד שהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל. וכן באותו משיח מס' אבקת רוכל בבית המדרש ח"ב.

יב. פרקי היכלות פרק ל"ט בבתי מדרשות דף קל: וארבעים שנה קודם שיבוא משיח בן דוד ששמו מנחם בן עמיאל יבא נחמיה בן חושיאל איש לאפרים בן יוסף ויעמוד בירושלם ויתקבצו אליו כל ישראל שם יקבץ איש וביתו ויקריבו בני ישראל קרבן ויערב לה' ויתיחסו בני ישראל למשפחותם ולאחר ארבעים שנה לנחמיה בן חושיאל יעלה שידויי מלך פרס וידקור את נחמיה בן חושיאל בירושלם ויספדוהו כל ישראל בהספד גדול ובכי, כו'.

יג. זוהר בראשית דף כה: "ד"א וכל שיח השדה משיח ראשון טרם יהיה בארעא. וכל עשב השדה טרם יצמח דא משיח שני. ולמה בגין דלית תמן משה למפלח לשכינתא דעליה אתמר ואדם אין לעבוד את האדמה. ורזא דמלה (בראשית מט) לא יסור שבט מיהודה דא משיח בן דוד. ומחוקק מבין רגליו דא משיח בן יוסף. עד כי יבא שיל"ה דא משה חשבן דא כדא. ולקמן מבואר שהגר"א כיון מעצמו לדרש זה.

בס' "המגיד דורש ציון" דף 58 מביא מספר לקוטי הגר"א דף מ' ודף ס"ג ובאר יצחק שם "משיח הראשון משיח בן יוסף" ובהערה אות 4, הביטוי "משיח הראשון"

נמצא כן בחיבורי הגר"א ונעלם ממנו שדברי הגר"א מקורם מזוהר הנ"ל.

יד. זוהר משפטים דף קכ: פסח דרועא ימינא לקיים בה (מיכה ז') כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, והאי איהו בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, לקיים בהון (ישעיה נ"ד) ובחסד עליון רחמתיך אמר גאלך יי'. ולבתר נטלי כלהו מגבורה דמיניה משיח בן אפרים לנטלא נוקמא משנאווי, דהכי בעי לנקאה עבורא דאינון ישראל בימינא ולבתר לאוקדא אש בשמאלא הה"ד (עובדיא א') והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום כו', אבל בדרגא דמשיח בן יוסף איהו דקא רמיז (במדבר כ"ב) עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה דעלייהו אתמר (תהלים צב) בפרח רשעים כמו עשב וגו', ע"כ.

טו. זהר שם דף קכ.: צדיק דאתמר ביה ביוסף הצדיק (בראשית ל"ז) והנה תסבנה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי כו' יהון משיח בן דוד דאיהו אריה מימיניה ומשיח בן יוסף דאיהו שור משמאליה וכו' ויתקיים במשיח (תהלים ע"ב) וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ, והכי בב' משיחין, והכי בישראל וכלא בזכות מ"ה (שמו) דמשה. וייתון נס דמשיח בן דוד מיהודה אריה רשום עליה, ונס דמשיח בן יוסף שור רשום עליה ונס דשילה אריה לימינא שור לשמאלא נשר באמצעיתא ואדם על כלהו וכו', ע"כ. וראה לק' אות כט.

טז. זהר בלק דף קצד: ויפול רוכבו אחור דא שריה דזמין למיתי בהדי משיחא דאפרים, ואיהו הוי משבטא דדן וזמין איהו למעבד נוקמין וקרבין בשאר עמין. וכד דא יקום כדין הוי מחכא לפורקנא דישראל דכתיב (בראשית מט) לישועתך קויתי יי'.

יז. זהר פנחס דף רנב: שם ירעה עגל ושם ירבץ. שם ירעה עגל דא משיח בן יוסף דאתמר ביה (דברים ל"ג) בכור שורו הדר לו. ושם ירבץ דא משיח בן דוד. חד אעבר רומי רבתי. וחד אעבר רומי זעירתא.

יח. זוהר פנחס דף רמו: בימינא דאברהם דדרגיה חסד נטיל נוקמא מישמעאל וממנא דיליה. ובשמאלא דיצחק דדרגיה פחד נטיל נוקמא מעשו וממנא דיליה בתרין משיחין דאינון חד מימינא משיח בן דוד. וחד משמאלא משיח בן יוסף, ובדרגא דיעקב דאיהי לקבליה ברזא (בראשית מח) דשכל את ידיו (כי מנשה הבכור). אריה לשמאלא. שור לימינא דישמעאל בגין דיהודה גלה בעשו. אשתכח ימינא דקדושה עם שמאלא דעשו ושמאלא דקדושה עם ימינא מסאבא דישמעאל (שם מט) עד כי בוא שילה רעיא מהימנא בדרגיה תפארת ישראל נטיל נוקמא מערב רב בתלת דרגין אלין יפקוד (נ"א יפקון) כהנים לויים וישראלים מן גלותא. ובהון נטיל נוקמא מעשו וישמעאל וערב רב כגוונא דערב רב מעורבין בעשו וישמעאל

הכי יעקב מעורב באברהם ויצחק ערוב דתרווייהו והכי מתערב שילה עם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ויהא שלשלת דתרווייהו כההוא זמנא דחזא בלעם בנבואה דיליה דהכי מתקשרי תרין משיחין ברעיא מהימנא בתלת אבהן בגלותא בתראה.

זהר פנחס דף רמג: פתח דוד למנצח על אילת השחר דביה ייתי מארי נצחן קרבייא. ובגין דנצח והוד תרין שחרין אוקמוה במתניתין מאימתי קורין את שמע בשחרין ולא אמר בשחר אלא בשחרין תרין ותרין משיחין יתערבון לגבייהו משיח בן דוד לקבל נצח ואתקשר בבקר דאברהם הדא הוא דכתיב (תהלים טז) נעימות בימינך נצח הוד בגבורה דביה משיח בן אפרים אחיד אנת באמצעייתא דדרגא דילך תפארת דאתקשר בך עמודא דאמצעייתא ויסוד חי עלמין בדרגא דילך וחכמה בימין הרוצה להחכים ידרים, ובינה לשמאלא הרוצה להעשיר יצפין איהי הקשת גבה.

תקוני הזהר דף כא: ועלא אתמר (ירמיה ט' א') מי יתנני במדבר מלון אורחים. ואינון ב' משיחין ובנ"ז: בבא"י אות כא כ' ב' משיחין הם אהרן ומשה (עי' בזהר בראשית כ"ה, ב, שילה בגמט' משה) ומקובל להם משיח בן יוסף ומשיח בן דוד עיי"ש. ראה לעיל אות ז. מתרגום יונתן.

בזהר חדש דף פח: לא אוכל לגאל לי פן אשחית את נחלתי (שם ו) מכאן דתרין משיחין אינון גואל קרוב וגואל רחוק. גואל קרוב מסטרא דימינא. גואל רחוק דא משיחא בן יוסף ומאן איהו יוסף דאיקרי צדיק ודא איהו משיחא דאתי ראשון וכו'. דהא משיח בן יוסף אתי ויפרוק קדמאה, לבתר אתערא ימינא גניזא דאיהו גנוז לתרין צדיקים הללו צדיק וצדק, ועל דא תנינן דאיהו גניז לצדיקים וכו'.

משיח בן יוסף ייהרג במלחמה

יט. בסוכה נב.: וספדה הארץ משפחות משפחות לבד וגו' (זכריה י"ב) (בנבואת זכריה ומתנבא לעתיד שיספדו על משיח בן יוסף שנהרג במלחמת גוג ומגוג, רש"י), הספידא מאי עבידתיה כו' חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג. בשלמא למ"ד על משיח בן יוסף שנהרג היינו דכתיב (שם) והביטו אלי את אשר דקרו (יסתכלו בהרוג שלפניהם), וספדו עליו כמספד על היחיד.

כ. אבן עזרא זכריה יב, י: ושפכתי. אשפוך רוח חן ותחנונים על יושבי ירושלים טרם זה תעבור עליהם בתחלה צרה כי משיח בן יוסף יהרג אז יכעס השם וישמיד את כל הגוים הבאים על ירושלים וזהו והביטו אלי אז יביטו כל הגוים אלי לראות מה אעשה לאלה אשר דקרו משיח בן יוסף.

כא. אבן עזרא שם יג, ז: חרב. ותנבא עוד על מלחמות רבות תהיינה בכל הארץ

במות משיח בן יוסף וטעם רועי כל מלך מהגויים שהמשילו השם על הארץ והוא חושב על עצמו שהוא כאלהים על כן ועל גבר עמיתי הך את הרועה. השם יכרית כל מלך ותפוצינה צאנו על כן כתוב בפרשה האחרת הדבקה בזאת והיה ה' למלך על כל הארץ.

כב. זהר בהעלותך דף קנג: פתח עלך האי קרא (ישעיה נב) הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד, ובגין דאנת תהא אחיד בתרין משיחין, אמר דוד על ג' ימינין דמשיח בן דוד ימין יי' תלת זמנין לקביל ג' שמאלין דאחיד בהן משיח בן אפרים, אמר מסטרא דחד שמאלא גבורה לא אמות כי אחיה מסטרא דשמאלא דהו"ד דילך דאתמר ביה ונתן ההוד למשה אתייהב בך מסטרא דבינה, בגין דביה הוית אנת חרב ויבש בכלא בגין משיח בן אפרים, באורייתך בנביאותך עליה בגופך דסבילת כמה מיני יסורין בגין דלא ימות הוא ובעית ודמי עליה אתמר ביה, כי אחיה, מסטרא דבינה. ובגין דא, לא אמות, מסטרא דגבורה כי אחיה מסטרא דבינה.

כג. זהר בלק דף רג: יתכליל ביה משיחא אחרא בריה דיוסף ותמן יתקף ולא באתר אחרא ובגין דאיהו גבעה תתאה דלית בה חיינ ימות משיח דא ויתקטל ויהא מית עד דתלקוט חיינ גבעה דא מההיא גבעה עילאה ויקום.

כד. זהר כי תצא דף רעט: ומשיח בן דוד נפל תמן עם משיח בן יוסף דחד איהו (זכריה ט) עני ורוכב על חמור וחד איהו (דברים לג) בכור שורו דא משיח בן יוסף והאי איהו (שמות כא) כי יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור. ובג"ד אקרי משיח בר נפלי ואיהי נפלת בתרייהו ואתמר עלה (עמוס ה) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל ואנת הוא (שמות כא) בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו דא משיח בן יוסף דעתיד לאתקטלא.

כה. זהר כי תצא דף רעו: בזמנא דתיתי לגבה בפורקנא בתרייתא דאתמר בה (קהלת א') מ'ה ש'היה ה'וא (חסר כאן), ובגין דאינן גרמו לך ועבידו עמך טבין אנת סבילת בגינייהו כמה מכתשין בגין דלא יתקטיל משיח בן יוסף דאתמר ביה (יחזקאל א') ופני שור מהשמאל בזרעא דיוסף דאתמר ביה (דברים לג) בכור שורו הדר לו ובגין דלא יתחלל הוא וזרעיה בין עכו"ם דחוביה דירבעם דעבד ע"ז הוה הוא לאתחללא בעכו"ם וזרעיה הוא בגין דירבעם בן נבט מזרעיה איהו ובגיניה אתמר בך (ישעיה נג) והוא מחולל מפשעינו וגו' ובחבורתו נרפא לנו.

כו. תקוני הזהר דף קלט: ועקדה דנא מועילה לגלותא דהוה עתיד לאתקטלא משיח בן יוסף וקלא ניפק מההוא זמנא (שם) ואל תעש לו מאומה (שם יב) בגין דאתגברו רחמי על דינא.

כז. תקוני הזהר דף רצב: ומנא לן דאורייתא איהו חירות. הה"ד (שם לב, טז) והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלחת, ואיהו יהא לה בפורקנא בתרייתא חירות ממלאך המות דלא ימות משיח בן אפרים חירות משעבודא דפלחי כוכביא דלא ישתעבדון בה ובבנהא לעלם. ויהא לה חירו ולבנהא מכל מרעין בישין דעלמא דאינון ערב רב.

כח. אור החיים ויקרא יד, ט: ותמצא שכתב האר"י ז"ל שצריך לכוין בתפילה הקבועה להתפלל על זה הצדיק שלא ימות פי' כי באמצעות התפלה יתרבה זכותו ויעמוד חי ותבוטל גזירת מות ממנו ואמר את הצפור החי שהוא משיח בן דוד יקח אותה הקב"ה ויצרף עמו זכות האבות ויצרף נקמת הצדיק שנהרג והוא אומרו יקח אותה ואת עץ וגו' וטבל אותם בדם הצפור השחוטה, ע"כ.

ובאור החיים במדבר כד, יז, וז"ל: עוד רמז במאמר דרך כוכב מיעקב על משיח בן דוד הרמז בכוכב כנוכר ואו' וקם שבט מישראל ירמוז על משיח בן אפרים והכוונה בזה כי אם ישראל יהיו בגדר שיהיו נקראים יעקב לא יאיר להם אלא משיח בן דוד אבל משיח בן אפרים ימות במלחמה ראשונה שיהרגנו רומילוס כאו' ז"ל אבל אם ישראל יהיו כולם צדיקים שבשם ישראל יתכנו אז אפילו אותו שבט שהוא משיח הבא מאפרים וקם פי' תהיה לו תקומה לפני אויביו ולא יהרגנו רומילוס. ותמצא שצו גדולי ישראל לכוין בתפלתנו כשאנו אומרים לישועתך קוינו וגומר לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהי נהרג במלחמה... ושם מבאר גם ע"ד ומחץ פאתי מואב וגם מבאר ועליה נאמר הנבואה הנער בן מאה שנה וגו'. ראה להלן פ"ה נוסח התפלה לחיי משיח בן יוסף.

י"א שמיח בן יוסף לא ייהרג

כט. בספר "דברי אמת" להרבי מלובלין בזה"ל: מדרגת יוסף הצדיק היה להשפיע כי כן כתיב ויוסף הוא המשביר לכל עם הארץ, וכן בנו יהושע בן נון היה גם כן משפיע והנחיל לישראל את הארץ לאחוזת נחלה. וכן עתיד משיח בן יוסף גם כן להשפיע לקבץ כל ישראל לארץ ישראל, כי כנראה שלא ייהרג עוד - כי ההריגה שלו נתקיימה אז בר' שמשון אסטרעפאליער בגזרת ת"ת. והיתה לו נשמת משיח בן יוסף ונהרג אז ולא תקום פעמים צרה, שני פעמים אי אפשר ליהרג, ועל זה כתיב וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו על קיבוץ גליות, ויוסף ה' לי בן אחר הוא משיח בן דוד - הכל מה שראו הקדמונים על עת הזאת ולכל דבר יש רמז בתורה, ע"כ.

ובס' שמע שלמה לאדמו"ר הר"ש מקארלין זצ"ל, כתוב בשער הספר: צדיקי הדור

אמרו עליו שהי' משיח בן יוסף ונהרג בשנת תקנ"ב בעיר לאדמיר על קדוש השם. וכן ראיתי בכת"י של הרב ר' שלמה זלמן ריבלין ז"ל כותב: בביאור אדיר במרום של הרמח"ל, על אידרא של רשב"י - שמשיח בן יוסף לא יהרג. וראה בזהר ח"ג קנג: דורש קרא לא אמות כי אחי' על משיח בן אפרים.

ובס' מוסד היסוד דף שלא: הננו מעירים ע"ד מצוה רבה מיוחדת לישועת ישראל. בעל "קול התור" כותב: כבר עוררו ראשונים כמלאכים על החובה להתפלל בעד משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף, וכל העוסקים בישוב ארה"ק ומתפללים בעד משיח בן יוסף לוקחים חלק בהקלת יסוריו ויסורי ארץ ישראל. ומביא גם נוסח תפלה מיוחדת "עוד יוסף חי". בספר "מדרש שלמה" של הרש"ז ריבלין (נינו של בעל "קול התור") פרק מ"ז, מובאים הרבה מקורות בענין זה, ביניהם מהאריה"ק, מבעל "אור החיים", מהגר"א, מבעל "באר יצחק" תלמיד הגר"א ועוד. בסידור הרש"ש עפ"י האריה"ק בתפילת בונה ירושלים, כתוב: "יכוון להתפלל על משיח בן יוסף שיחיה ולא יהרג ע"י ארמילוס הרשע". רבינו הגר"א בביאורו ל"תיקוני זוהר חדש" דף ל"ב ע"א לפסוק וישכם אברהם בבקר, אומר, שהשכים להתפלל בעד משיח בן יוסף שלא יהרג. בזה"ק פרשת כי תצא דף רע"ו, רעיא מהימנא, מדובר על סבלו של משה רבינו בעד משיח בן יוסף שלא יתקטל. הגר"א בספרו "יהל אור" פרשת פנחס דף כ"ד, בקשר לפסוק "דלותי ולי יהושיע" אומר שבזה התפלל דוד המלך בעד משיח בן אפרים. המקובלים בירושלים בתקופה הישנה היו עורכים תפלות בעד מב"י בייחוד בעת צרה ר"ל (ראה לעיל עמ' 270). גם המגיד ר' משה משקלוב "הדורש לציון" מדבר בדרשותיו בענין זה, ובשם אביו בעל "קול התור" בשם הגר"א מעיר שגם הדיבור במשיח בן יוסף והזכרת שמו, מעורר זכרון ורחמים, עפ"י הכתוב על אפרים, שהוא בטוריא דמב"י: "כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאום ה'". בזכות כל זאת יגן ה' על עמנו וארצנו ועל תורתנו הקדושה, ויחיש גאולתנו השלמה בב"א, ע"כ.

ל. בספר "מאורי אור" (דף ס"ג) סוכה דף נ"ב: משיח בן יוסף שנהרג, תמוה האיק שייך לכתוב גזרה מאז שאפשר לבטל בצעקת תחנון, ונר' בפשיטות דנקט דומיא ממש כאידך על יצה"ר שנהרג, פשיטא לכל מבין שהכוונה ביטול מעשהו, וכמו שביארתי בח"ר בפ"ה דגיטין, הרג עצמו ע"ש, ועוד יבואר לקמן שם, כך כוונת ביטול מעשהו משיח משבט אפרים רבים וגבורים ינצחו גוג וימשלו לפי שעה ויצערו ישראל בביטול ממשלתם משום דכל ישראל נמשכו ונקראו מעולם על אפרים מעת חילוק השבטים, וכה"ג בזהר פ' ויחי על ראובן שלוחמים נגד יהודה וסבר למשול בימי משיח, ואל תתמה שגם הם יודעים פסוק משום דאיכא פרושים

שונים, ודברי חבור קטן אבקת רוכל וגם מתלמידי אר"י, ליכא רמז בתלמוד ובכל מדרשים לפנינו כו'. ועי' בס' פתח עינים סוכה שם.

לא. ר' סעדיה גאון בהאמונות והדעות מאמר השמיני דף קנג: ואומר אחרי זה, כי על שני הענינים יחד, ר"ל אם לא נחזור בתשובה ויהיו המאורעים של בן יוסף, ואם נחזור בתשובה ולא יהיו, יראה לנו משיח בן דוד פתאום. ואם יהיה משיח בן יוסף קודם לו, יהיה כשליח לו וכמתקן האומה וכמסקל הדרך, כמ"ש (מלאכי ג) הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני. וכמצרף באש לבעלי החטאים הגדולים. וכמכבס בבורית לבעלי החטאים הקלים. כמו שאמר אחריו (שם) ומי מכלכל את יום בואו ומי העומד בהראותו כי הוא כאש מצרף וכבורית מכבסים. ואם לא יבא, ויבא בן דוד פתאום, כמ"ש (שם) ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים. ויביא עמו עם עד אשר יגיע אל ירושלים. ואם תהיה ביד ארמילוס, יהרוג אותו ויתפשנה. והוא מה שאמר (יחזקאל כה) ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ואם תהיה ביד זולתו, יהיה גם כן מאדום. וכיון שלא בא יוסף, יפגעו מבן דוד מה שיאמץ לבם וירפא שברם ויגביה נפשם, כמ"ש (ישעיה סא) רוח יי אלהים עלי יען משח יי אותי לבשר ענוים שלחני לחבוש לנשברי לב לקרא לשבויים דרור וגו' לקרא שנת רצון ליי.

לב. באבן עזרא זכריה יב, א:משא. זאת הפרשה דבקה היא בעבור שהזכיר חרב על זרועו הזכיר מתי יהיה זה ואנה יהיה, ועתה יפרש כי זה יהיה בשוב ישראל עם משיח בן יוסף אל ירושלים ועתה זאת הנבואה על ישראל וטעם להזכיר עתה נוטה שמים ויוסד ארץ כי לולא ישראל לא נבראו וטעם ויוצר רוח אדם בקרבנו שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ וזה הדבר פי' ארוך.

לג. ברמב"ן שמות יז, י: כי עמלק מזרע עשו וממנו באה אלינו המלחמה בראשית הגוים. ומזרעו של עשו היה לנו הגלות והחורבן האחרון. כאשר יאמרו רבותינו שאנחנו היום בגלות אדום וממנה נושע לעולם כאשר אמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה. והנה כל אשר עשו משה ויהושע עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף עם זרעם על כן התאמץ משה בדבר.

ובספר הגאולה בשער הרביעי הוא מזכיר שמשיח בן יוסף יקבץ הנדחים וילחם במלחמות וימות במלחמת גוג. וכן בסוף הספר הוא מזכיר הגואל הראשון משיח בן אפרים.

לד. בס' חזון ציון, (ירושלים תש"ז), מהדורא שניה במילואים דף 177 כותב, בקשר להרב ר' חיים בן עטר ז"ל, מסופר הרבה בין המקובלים בירושלים ע"ד שיטתו בדרך אתחלתא דגאולה, אותה השיטה שנקטו בה הגר"א ותלמידיו ובעל

התניא וגוריו, שתתחיל ע"י משיח הראשון משיח בן יוסף, באתערותא דלתתא, וגם ר' חיים בן עטר כותב הרבה בספרו אור החיים על המצוה והחובה להתפלל בעד משיח בן יוסף (הענין ידוע ליודעי ח"ן).

לה. באור החיים ויקרא יד, ט: ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות הם ב' משיחים ונקרא צפור כי כן יתכנו נשמות העליונות כידוע, ועוד מצינו שיתכנה הגואל לצפור וזה לך ל' הזוהר בפ' בלק ומההוא מערת' יסגא חד עופא רברבא עלאה דישלוט בעלמא וליה יתיהיב מלכותא וכו' ע"כ, ומצינו שאמרו ז"ל ששני משיחי ישראל הם משיח בן אפרים ומשיח בן דוד ובתחילה יתגלה משיח בן אפרים וימות, ואח"כ יתגלה משיח בן דוד וכנגד ב' אלו אמר ולקח למטהר ב' צפרים חיות טהורות כל אלו הכינויים הם מעלות הקדושה כידוע ליודעי חן, ע"כ.

לו. בספר נצח ישראל להמהר"ל. פרק לו דף לט: ופירש זה כי אומה ישראלית הם דומים לאדם אחד שיש לו י"ב איברים והם מנויים וידועים והם כנגד י"ב מזלות וכנגד י"ב חדשי השנה ויש באדם שני אברים והם מלכים על כל האברים והם הראש והלב כי מלכויות יהודה נגד הראש וכדכתיב יהודה יעלה בראש ויוסף תמיד הוא באמצע כנגד הלב שכן כו' באמצע שכן כנגד הלב תמצא בנשיאים נשיא אפרים באמצע דומה ללב שהוא באמצע האדם וידוע כי הנשמה הנבדלת היא במוחה והנשמה היא אלוקית יותר מן הלב וכן הוא מלכות יהודה כאשר המלכות היא בראוי אז מקבלים כבוד ה' ואין כאן רק מלכות בית דוד ולפיכך ראוי כי יהיה מלך אחד לכל י"ב שבטים שהם י"ב איברי האדם אבל כאשר אינם זוכים אינם מקבלים לגמרי כבוד ה' ואין להם מעלה זאת כאשר ראוי ואז נחלק המלכות ורוב האברים נמשכים אל הלב שהוא עיקר ומיעוט אל הראש כאשר הוא בחסרון לכך לא היה ליהודה רק שבט יהודה ובנימין שהם האברים הקרובים ביותר לקבל כבוד השם כאשר המקדש בחלקם אבל שאר האברים שהם השבטים לא היו נמשכים אחריהם כאשר לא היו ישראל במדרגה הזאת העליונה לקבל זה מזה תבין למה לא נמשחו בשמן העליונה רק מלכי דוד וזה מפני כי שמן המשחה ראוי למשוח הראש והם מלכות בית דוד אשר מתיחס להם הראש ולכך הם בלבד נמשחים ומזה הטעם ראוי להם לישראל שיהיה להם משיח בן יוסף ג"כ שכיון שראוי שבט אפרים למלוכה מצד שהשבט הזה דומה ללב לכך יהיה להם בסוף המושל הזה שהוא משיח בן יוסף ומ"מ גוברים עליו האומות כי ממשלה ומעלה זאת יש לו הפסק וביטול ולפיכך גוג ומגוג שהוא מתנגד לישראל כמו שהתבאר יהיה גובר על משיח בן יוסף ויהי' נהרג ומסתלקת מעלה זאת מן ישראל, ע"כ.

ד.

אנשי אמנה

בספר "קול התור" שנתגלה לנו כעת, ראינו נפלאות מתורת הגר"א שניבא על המאורעות ודרכי הגאולה משנת ת"ק עד ת"ר, שהן שנות הכנה והכשרה לאתחלתא דגאולה, ומשנת ת"ר עד שנת תש"ן היא "תקופת האתחלתא" שבה קיבוץ גליות, כיבוש הארץ, ובנין ירושלים, ופריחת הארץ וכו', נצחון מלחמות וכו', וכמו שיתבאר להלן פ"ו אות א'. ומשנת תש"ן תתחיל תקופת משיח בן דוד וגאולה שלמה, ואנו עדים לנבואתו ההולכת ומתקיימת. החידוש העיקרי שגילה לנו הגר"א זצ"ל הוא, שלפי דבריו (כפי שהבאתי לעיל פרק ב') כל מה שכתבו הרבה מראשונים ואחרונים שהגאולה תהי' בדרכי הטבע כמו אצל כורש וכו', הפירוש הוא שכל אלה הדברים נעשו וייעשו בהשגחה פרטית מן השמים ע"י כוחו של "משיח בן יוסף" המעוטף בדרכי הטבע, גם הנסים והנפלאות בתוך המלחמות יש להם כיוסו טבעי. והנה נשאר לנו לפי חשבוננו עוד עשרים שנה בערך לחשבון תש"ן, והוא קובע לנו עיקר חשוב מה שעלינו מוטל לעשות כדי שנזכה לתקופת משיח צדקנו. ומבאר הדברים ב"קול התור" ריש פרק ה' ז"ל: כל העבודה של קבוץ גליות היא הכשרה ל"קיום אנשי אמנה" כדי להגיע לדרגת גאולת האמת וקדוש השם ולתקון עולם במלכות שדי שהיא תכלית הגאולה השלמה. כי בלי קיום אנשי אמנה אין תקוה ח"ו לכל עבודת האתחלתא כי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה. ודרגת אנשי אמנה באה אך ורק עם שבעת תקוני "צפנת פענח", לא רק במחשבה ויחודי הכוונות הסודיות אלא גם בשילוב תקוני המעשה הקושרים בהם וכו' השתוות, התעלות, התכללות, התטהרות, - התקדשות, התחדשות, התגברות, והתיחדות...

לפנינו שיטה שלימה איך להגיע לדרגת "אנשי אמנה". ולפ"ד דרגת אנשי אמנה באה אך ורק עם שבעה תקונים מסויימים, ושבלעדיהם אין תקוה ח"ו לכל עבודת האתחלתא.

וראיתי להעתיק כאן קטע מכתב-יד של "קול התור" פ"ז שלא נדפס עדיין (ומצאתיו בין כת"י של רש"ר ז"ל שבאו לידי ומפני האריכות קצרת) בו מבוארים פרטי הפעולות המוטלות על אנשי אמנה.

ז"ל: עפ"י באורי הגר"א וביאור בעל קול התור של אחד מתלמידי הגר"א הנה

לפנינו בפזמון זה (של "חד גדיא") יש מערכה גדולה ומקיפה של עם ישראל בכל הדורות עד ביאת הגואל ועד בכלל. במערכה זו עומדים החוגים האלה: (א) כנסת ישראל בכללה. (ב) לעומתה מדת הקנאה והשנאה השוררת בתוך ישראל. (ג) חוג המחבלים בישראל, והם, ישמעאל ועשו וארמילוס הרשע שר הערב רב. (ד) לעומתם חוג המושיעים והם מטה האלקים ע"י המלאך מט"ט שר הפנים ומשיח בן יוסף. (ה) המושיע המכריע הוא הקב"ה בעצמו ובכבודו.

(א) כנסת ישראל כו' היא כגדי יחידה בין שאר אומות העולם העומדים בכל דור דור לטורפה כו'. (ב) מדת הקנאה והשנאה כו' מידה זו היא הגורמת היסודי לכל צרות ישראל ולשליטת הכוחות המשחיתים האמורים שהם, ישמעאל ועשו וארמילוס הרשע. (ג) חוג המחבלים בישראל, הראשון ישמעאל כו', השני הוא עשו והוא אדום הוא עמלק וכו', השלישי ארמילוס שר הערב רב וכו' והוא היצר הרע. (ד) הראשון מטה אלקים כו' והוא מטה כלפי חסד אשר בו נעשו ונעשים כל הנסים והנפלאות שה' עשה ועושה לישראל בימים ההם ובזמן הזה, השני היא זכות התורה וכו'. השלישי הוא משיח בן יוסף וכו'. הוא שר המלחמה נגד כל המחבלים והמשחיתים בישראל והוא המשיח הראשון של כל אתחלתא דגאולה ועקבתא דמשיחא. (ה) המושיע והמכריע הוא הקב"ה בכבודו ובעצמו הוא משלים את הגאולה השלמה ע"י משיח בן דוד שיבוא יחד עם משה רבנו בקץ הגאולה האחרון במהרה בימינו.

הרבה תכונות ובחינות פרטים ופרטי פרטים מובאים ומבוארים בתורת הקבלה, ע"ד המערכה הקשה והמקיפה הזאת שבה כלולות התלאות מצד אחד, והישועות מצד שני, של ישראל בכל הדורות, ולפנינו דבר ברור, שהמקור העקרי סיבת הסיבות של כל המערכה הזאת היא הקנאה והשנאה השרויה בישראל, אשר לולא הם לא היה לנו כל הצרות האלה, כל יסורי הגלות, וכל שונאי ישראל לא עשו ולא ישמעאל ולא ארמילוס לא היה להם שום שיטה ואחיזה לפגוע בישראל במשהו כו'. הרי אם נאמץ כל כוחותינו וצבאותינו הרוחניים לעקור מתוך ישראל את מידת הקנאה והשנאה ויתר המידות הרעות, היינו זוכים כבר לקבוץ גליות בשלמות, וגם בנין בית המקדש בכל הדרו, הבה נעשה חיל בכון זה ונגיע לישועה והגאולה השלמה מהרה בענני שמיא אמן. עכ"ל.

ועל המערכה הזאת, הקלקלה המעכבת את הגאולה, שלחו לנו בתקופת אתחלתא דגאולה, עיר וקדיש מן שמיא רבינו בעל חפץ חיים זצ"ל שהרעיש את העולם בספריו הנפלאים לרפאות את עם ישראל ממחלה זו. וכל גדולי ישראל סמכו ידיהם על ספריו, וביניהם גם הגאון הקדוש אדמו"ר רא"מ אלטר מגור זצ"ל,

וכתב שהוא בעצמו למד בהם והרגיש פעולתם לטובה. והעיר את קהל החסידים ללמוד בהם, ואנשי אמנה הנ"ל עליהם להמשיך עבודת קודש זו שעלי' מעורר החפץ חיים זצ"ל ולהשפיע על כל שומרי המצוות בנקודה זו.

בדורנו ב"ה זכינו שמצויים אנשי אמנה בירושלים, ויש לנו ת"ל גם קהל גדול של אנשי אמנה בכל הארץ גדולי תורה ויראה, צדיקים, חסידים, ואנשי מעשה, וצבור של ת"ח יראים ושלמים.

חובתם להשפיע על חלק גדול מההמון שעדיין רחוק מדרכי התורה והם ברובם הגדול בבחינת "תינוק שנשבה" להראות להם דרך בחיים ולשמש לו דוגמא, כמו שאמרו: ואהבת את ה' א', שיהא שם שמים מתאהב על ידך, ואולי נדרשת התעלות נוספת של אנשי אמנה שיתעמקו בשבעת התיקונים באמת ובאמונה, ויתעלו למעלה למעלה ויזרח עליהם אור הקודש בשפע כזה שיחדור גם למחנה החילוני אשר מחפש דרך ומוצא, ואז יהי' שם שמים מתאהב על ידם ונזכה לחזון אחרית הימים ולביאת משיח בן דוד שברוחו יקרב את העם כולו לאביו שבשמים.

שיטת בעל התניא ע"ד קיבוץ גלויות כשיטת הגר"א

בס' "מוסד היסוד" הוצאת ועד הכללי כנסת ישראל, ירושלים תשי"א, (עיקר החומר של הספר הוכן לדפוס בשנת תרע"ט), דף צו בהערה 8: הרב בעל התניא ראה ברוח קדשו כמה רמזים בשמו על יעודו הקדוש הזה, עפ"י זקני חסידי חב"ד מחברון בשם הרבנים הגאונים ר' אליהו יוסף ריבלין (בעהמח"ס "אהלי יוסף" על קידוש השם) ור' שמעון שמרלינג. הרב בעל התניא זצ"ל כתב דברים נלהבים בעד ישוב ארה"ק, אחדים ממכתביו אלה מובאים בספר "משנת יואל". הרה"ג ר' שניאור סלונים ור' דוב אפרת ז"ל מרבני חברון, היו מרבים לדבר בדרשותיהם על התעוררותו הנלהבת של בעל התניא בעד קיבוץ גלויות וישוב ארה"ק, ובין השאר הזכירו כמה פעמים על שיטתו של בעל התניא, שכל אתחלתא דגאולה ע"י קיבוץ גלויות הם ביעודו של משיח בן יוסף. ושהוא, בעל התניא עצמו, היה משורש נשמתו של יוסף הצדיק. גם היו מדברים הרבה על "מגילת עת לחננה" שלו. מגילה זו היתה שמורה אצל הגה"צ ר' שמעון מנשה רבה של חברון, שקיבלה מאת הגאון ר' אלי' יוסף ריבלין, בחלקה השני מלא דברים סודיים ורמזים סתומים על דרכי האתחלתא דגאולה וישוב אר"י באיתערותא דלתתא. הרמזים מוסמכים על חלקי הפסוקים: "עת לחננה כי בא מועד", "ושבו בנים לגבולם", "דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל" "ופדויי ה' ישובון ובאו לציון ברינה", "הרי ישראל ענפכם תתנו"

ורמזי גימטריאות על "קץ המגולה" שבחז"ל ע"י מב"י (משיח בן יוסף) וקץ הגאולה ע"י מב"ד (משיח בן דוד). (לפי דברי הרה"ג ר' יעקב יוסף סלונים נגנזה המגילה הזאת מכמה נימוקים). מתוך כל הידיעות המקוריות יש לראות ששיטתו היסודית של בעל התניא ע"ד קיבוץ גלויות וישוב אר"י היתה ממש כשיטתו של רבנו הגר"א כמובא להלן. וכידוע השתדל הרבה הרב בעל התניא להפגש ולדבר עם הגר"א, כפי שכותב במכתביו. ובין המקובלים בירושלים שררה הדעה ששניהם היו משורש נשמה אחד "ממעליתא דזיהרא עילאה". "ואילו היו נדברים יחד היו מביאים את הגאולה השלימה", אך לא איכשר דרא ומעשה שטן הפריד ביניהם.

יש להזכיר שאחד מנכדיו של בעל התניא האדמו"ר הגה"צ ר' יוסף יצחק שניאורסון ז"ל, בחוברתו "הקריאה והקדושה", שבה מדבר ברמזים עילאיים על דרכי הגאולה, מזכיר בין השאר: "על ידי בן יוסף משיחנו". המילים האלה באות שם ברמזים סתומים שנתבררו ע"י יודעי ח"ן מחסידי חב"ד, כפי שנמסר לנו ע"י הרה"ג חיים שלום סג"ל שליט"א בירושלים. גם מזה נראה ברור ששיטתו היסודית של בעל התניא לקיבוץ גלויות היתה כשיטתו של הגר"א, כמובא להלן, עכ"ל.

עוד שם דף 19: הרקע הרעיוני לעליות ראשונות אלו, הן זו של תלמידי הגר"א והן זו של חסידי הבעש"ט ובעל התניא וחבריהם, היתה המשיחיות המעשית של אתחלתא דגאולה, לקרב קץ הגאולה ע"י קיבוץ גלויות ובנין ירושלים בעקבתא דמשיחא, הגר"א ותלמידיו ובעל התניא ותלמידיו ראו עפ"י חשבונות ידועים בסוד תורת הקבלה, שקץ הגאולה הולך וקרב בעקבות משיחא האחרונים, ובצעדים תכופים ושהגיע עת לחננה כי בא מועד לעשות באיתערותא דלתתא "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", על כן יש להתחיל בעבודת הישוב (עפ"י רעיון "קץ המגולה" שבחז"ל) "שזה היה בשאיפתן הנמרצה של רבינו הגר"א ז"ל" ומגמת תלמידיו, ואמונה חזקה ועמוקה פעמה אז בלבבות כל בני הישוב, כי לפני ביאת המשיח תהיה אתחלתא דגאולה כדוגמת זו שהיתה בימי כורש בימי הבית השני, לפי ביאורי הגר"א (תקוני זהר חדש דף כז) ולפי "קול התור" תלמיד הגר"א, ברשיון מלכי האומות ו"שגם בית המקדש יבנה ואח"כ יתגלה משיח צדקנו". אמונה זו קננה לא רק בלב הרבנים וראשי העדה אלא גם בלב כל פשוטי העם, וכתוצאה מכך היו הכל עוקבים יום יום אחרי כל תנועה מדינית בעולם וביחוד היו מתחקים אחרי כל תנועה מדינית שבאר"י או בקשר אליה.

תלמידי הגר"א וכל הנלוים עליהם מסרו את נפשם לבא באש ובמים על כל רמז רמזא של רבם הגר"א בקשר לשאיפתו ומצוותו הגדולה על קיבוץ גלויות וישוב אר"י, ושאיפתם ותכניותיהם בקיבוץ גלויות ובנין הישוב היו גדולות ונרחבות עד

מאוד "כי תורת עקבתא דמשיחא לרבינו אלי" ארוכה מארץ מדה ורחבה מרחביה". לפי המסורת עפ"י זקני חסידי חב"ד בחברון כתב גם הרב בעל התניא חבור גדול בסוד הקבלה על דרכי האתחלתא דגאולה המעשית, ומטעמים נעלמים נגזו ע"י תלמידיו אך את עיקריהם מסר בע"פ לתלמידיו שנסעו לאר"י.

עוד שם דף 287: "האדמו"ר האמצעי" הגה"צ ר' דוב בער בנו של הרב בעל התניא עורר הרבה מאד את חסידי חב"ד שבארץ ישראל להתעסק בעבודת אדמה. אחד ממכתביו המעוררים את אנשי חב"ד להתמסר לישובי חקלאות, מועתק בספר "תולדות משפחת הרב מלאדי" של ש. מ. סלונים עעמודים 47-48. שם מובאת גם פקסימיליה מגוף כתב ידו וחתמתו של האדמו"ר ר' דובער זצ"ל, ובין השאר כותב שם: "ולא תהיה המלאכה זו בזויה ח"ו כי על אדמתינו באר"י היתה כל פרנסתנו רק בשדות ובכרמים" וכו'. וידוע העובדה כי תושבי חברון, שרובם היו חסידי חב"ד, עסקו בפועל ביסוד ישוב חקלאי בסביבת חברון. גם הנדיב הגדול משה מונטיפיורי בספרו "משה וירושלים" משנת תרל"ה עמוד 35 מספר ע"ד בקשתם של ראשי העדה בחברון ממנו לעזור להם ביסוד ישוב חקלאי (ראה לעיל ספר זה עמוד 65). חסידי חב"ד בחברון סיפרו שמונטיפיורי פנה "לאדמו"ר האמצעי" בשאלה מהו הדבר היותר חשוב לעזור ליושבי ארה"ק, והאדמו"ר ענה: הדבר היותר חשוב ונחוץ הוא לעזרם בהקמת ישובי חקלאות להוציא לחמם מן הארץ ולקיים מצוות הארץ. עכ"ל.

ויש להעיר מדברי החתם סופר בפרק לולב הגזול דף ל"ז גבי אתרוג הכושי הא לן והא להו כותב וזה לשונו: נלע"ד ר' ישמעאל נמי לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרוין שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום ישוב א"י ולהוציא פירותיה הקדושים ועל זה ציוותה התורה ואספת דגנך, ובוועז זורה הגורן השעורים הלילה משום מצוה וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה ה"נ יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה ואפשר אפילו שארי אומניות שיעשו בהם ישוב העולם הכול בכלל מצוה, אבל כשאנו מפוזרים בעו"ה בין אומות העולם וכל שמרבה העולם ישוב מוסיף עבודת ה' חורבן, מודה ר' ישמעאל לרשב"י ועל זה אנו סומכים על ר' נהוראי במתניתין סוף קידושין מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה היינו בתו"ל וכנ"ל והיינו דמחדש רבא באתרוג הכושי אפילו אינו נדמה, אלא כושי ממש דהיינו רשב"י וחבריו האמתיים מ"מ הא לן והא להו לבני בבל כשר ולבני ארץ ישראל פסול דבעי ישוב ארץ ישראל על ידי ישראל לי נראה דלבסוף ר' שמעון בן יוחי הודה לר' ישמעאל וראיה ממסכת שבת דף ל"ג ע"ב.

ו.

חזון הגר"א

הרבה מדברי חזון קדשו של הגר"א זצ"ל התאמתו באירועים שאירעו בימינו.

א. שנת ת"ר אתחלתא דגאולה

לעיל פ"ט בארתי בארוכה שיטת הזהר וההשתלשלות של דרכי הגאולה משנת ת"ר והלאה. בקול התור פרק ה' אות י כתב: ללמוד היטב את סודות תורתנו הנובעים מחכמה של מעלה וללמוד היטב את מחקרי ארץ הנובעים מחכמת התורה הקשורים יחד כדברי הזוה"ק על שנת ת"ר לאלף השישי יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבועי דחכמתא לתתא וכו', ומכש"כ שאנו הולכים ומתקרבים לזמן היותר מסוגל לחזיון זה משנת ת"ר לאלף זה כאמור בזהר הנ"ל, ומדוע נעזוב את הנכס הגדול הזה.

שם אות יג: "כל היעודים האלה שתחילת יציאתם מהכח אל הפועל שתהא משנת ת"ר ואילך, כמובא בזוה"ק פרשת וירא הנ"ל, ניתנו בשליחות שמים ביעודו של רבינו הגר"א ז"ל שזכה להיות נהורא דמשיח בן יוסף שעל ידו קבוץ גלויות".

הגרי"מ חרל"פ זצ"ל מוסיף ביאור עפ"מ"ש הגר"א ב"אדרת אליהו" ו"באר יצחק", כן: עשר מאות השנים של האלף הששי מכוונות הן כנגד עשר הסדרות של ספר דברים. פרשת "כי תבוא אל הארץ" היא הסדרה השביעית. לפי זה מקבילה פרשת "כי תבוא אל הארץ" לזמן מסוף ת"ר ואילך מאה שנה עד שנת ת"ש. תחילת המאה השמינית. היינו משנת ת"ש ואילך מקבילה לפרשת "אתם נצבים היום כולכם", שבה מרומז יעוד הגאולה העתידה.

וראה לעיל "בהתקופה הגדולה" פ"ג הבאתי מ"ש ר' יוסף אבן יחיא (בפי' על דניאל, ויניציא רצ"ח): "משנברא העולם עד שקם כורש שלשת אלפים ושצ"א שנים, שאז בימים ההם ומעט קדם, בימי בלאשצר ודריוש, ראה דניאל החזיונות האלה: "ויאמר אלי עד ערב בקר אלפים ושלש מאות" (דניאל ה, טו). באפן כי בסוף החמשת אלפים ושבע מאות שנה לבריאת העולם בקרוב, אם מעט קדם או מעט אחר כך, יבוא קצנו בעזרת השם למען יוכלו בני ישראל לשבת בטח על אדמתם".

ר' יעקב הכהן (תלמיד הבעש"ט בספרו תולדות יעקב יוסף, מעזבוז תק"מ) כותב: כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם... (שמות ל, יב) אימתי יהיה נשיאת ראש?

בזמן הפקידה, שלא יאחר כשיהיה מספר "תש"א". עיי"ש עוד רמזים משנת ת"ש והלאה:

ויש להוסיף מהמבואר בזהר (תולדות קלט): בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחזתו (ויקרא כה, יג), כשישתלם "הזאת" שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ותמניא, תשבו איש אל אחזתו, אל נשמתו שהיא אחזתו ונחלתו. זהו הרמז על שנת ת"ח, ואולי יש לרמז שאם לא יזכו בשנת "הזאת", יזכו בשנת "תשבו" - תש"ח.

ב. משיחא דאתחלתא

לעיל פ"ז ביארתי מה שכתבו אחדים מהראשונים וכן הרבה מחברים אחרים שהגאולה העתידה תהיה בדרך הטבע, וברשיון מלכי או"ה היינו אתחלתא דגאולה ולבסוף יתגלה מלך המשיח. אמנם לא ביארו כלום מה נקרא אתחלתא, ועד איזה מצב בתהליך הגאולה נקרא "אתחלתא" שיהי' בדרכי הטבע, ומתי מתחלת הגאולה עצמה ע"י משיח בן דוד, וביארתי שהדברים שאירעו בימינו כגון קיבוץ גלויות, כיבוש הארץ, בנין ירושלים ופריחת הארץ זה הכל בכלל "אתחלתא". ואח"כ בנין בית הבחירה וקיבוץ נדחי ישראל ותיקון העולם יהי' ע"י משיח בן דוד.

והנה בדברי הגר"א לפי מה שנמסר ע"י תלמידו ר' הלל בספר "קול התור" (נדפס להלן) כתובים ממש אלה הדברים וז"ל בפ"א אות ב: "כל עבודת קבוץ גלויות, בנין ירושלים, והרחבת ישוב ארץ ישראל כו' תפקידו של משיחא דאתחלתא, משיח הראשון, משיח בן יוסף כו' כמו שהי' בימי כורש כו' ברשיון מלכי האומות בבנין ונטיעה וכו' ולעת הצורך בחזקה (ח' וק' קמוצים ז' שואית) וזאת בטוריא (בדרגא) דיהושע כו' והוא הנלחם בעמלק כו' הדברים האלה מבטיחים לנו שבמלחמתנו בעמלק מכל הבחינות תהא סכתנו שלמה (כמ"ש בשלם סוכו) כו' ע"כ".

הרי מפורש בדבריו שהדברים דלעיל שאירעו בימינו, הם לדעתו בכלל אתחלתא דגאולה ע"י משיח בן יוסף.

ולפי דברי הגר"א קבעו לנו חז"ל שיש "משיח דאתחלתא" הוא "משיח בן יוסף" הוא הכח הניסי המעורר לכל פעולה הנעשית לקיבוץ גלויות ולגאולת הארץ בדרכי הטבע. הוא ברצון השי"ת ובעזרתו. וכמו שיש משיח בן דוד באופן נגלה. שיבוא להשלים הגאולה בבנין ביהמ"ק ולקבץ נדחי ישראל ולתקן מלכות שמים, כן יש משיח בן יוסף לאתחלתא דגאולה באופן נסתר ונקרא דרך הטבע.

ג. שנות ת"ק - ת"ר - תש"ן

כשם שקבע הגר"א ששנת ה"א ת"ר היא הזמן לאתחלאת דגאולה וזה על יסוד דברי הזהר בפרשת וירא (הובאו לעיל פ"ט), ומשיח בן יוסף הוא המשיח דאתחלתא. כן קבע ששנת ה"א ת"ק, מאה שנה קודם הוא זמן של הכשרה דאתחלתא, או "אתחלתא דאתחלתא", או כהגדרתו "סף דאתחלתא".

ב"קול התור" פ"א אות ד': רבינו התחיל בגלוי רמזי התורה כו' בשנת ת"ק אשר אז החל רוח אלקים, רוח דמשיחא, לפעם ברוח קדשו כו', המשך המאמר נדפס להלן.

בקול התור פרק ג אות ה כתוב: "לרבנו נגלו כל שבילי דרקייע כל רז לא אניס ליה הכל ראה בגוונין נהירין מזיהרא עילאה. לו נתגלו שלשת דרגות היסוד של יי"ן ישרים. י'ראים, נ'ביאים. מזיהרא עילאה, שעבר מרוחם הקדושה של האריה"ק ז"ל ותלמידו הר"ח ויטאל לרבנו הגר"א, בשנת ת"ק תחילת השעה הראשונה של אור בוקר יום השישי באלף הששי אשר אז החל רוח אלקים, רוחא דמשיחא לפעם ברוח קדשו, (ואז היה רבנו בן עשרים שנה).

שם אות ח: רבינו נולד בשנת ת"ף באלף הששי, ראה בזה סימן המרומז ותקח מרים התף בידה נגד ה"סטרא אחרא", יעודו של הגר"א מרומז בתורה בפסוק אבן שלמה, בפרשת כי תצא היינו במאה הששית שבאלף הששי רבנו השיג נהורא דמב"י, בהיותו בן כ' שנה בשנת ת"ק היינו מהשעה הראשונה של אור הבקר באלף הששי מאז החל דור אחרון מאז זכה לגילוי יעקב⁴ אבינו ונתגלו לו רזין דרזין של כל עקבות משיחא באתחלתא דגאולה עד קץ הפלאות ועד בכלל באחרית הימים. ע"כ.

מעניין הדבר שמצינו קץ זה גם בפ"י אור החיים במדבר כו, כב, וז"ל: ושני מיני פקידות נאמרו בכתוב ואומרו ששה ושבעים אלף וחמש מאות. אולי שרמז ה' בזה מתי יהיה תכלית הפקידה טובה הרשומה בסמוך שיזרח עלינו כבוד ה' ואמר עד עבור כל גליות, גלות מצרים וגלות בבל וגלות אדום, כנגד גלות מצרים אמר ששה וכו', וכנגד גלות בבל אמר ושבעים דכתיב עד למלאות לבבל ע' שנה, וכנגד גלות אדום שאנו עדיין בו אמר אלף וחמש מאות ואם היו זוכים ישראל היו נמנים קע"ב שנה שנשאר מאלף הד'. וכיון שלא זכו יתחיל החשבון מאלף הה', וחמש מאות מאלף הששי, ומקוים אנו כי הוא זה קץ גליותינו ויתקיימו כל היעודים הרשומים ויתחילו ניצוצי גילוי הגאולה בהתחלת חמש מאות הבאים לשלום, ע"כ. הרי מפורש שהוא קובע שנת ת"ק לשנת התחלת ניצוצי גילוי הגאולה.

4. ראה בהקדמה לספרא דצניעותא.

דבר זה נמצא גם ב"אור החיים" ויקרא ו' ב: כל הלילה, שהיא זמן הגלות הנמשל ללילה כו' עד הבוקר, שהוא זמן שיריק עלינו כבודו ואתא בוקר והזמן הוא אחרי עבור ת"ק לאלף הששי, לפי מה שקדם לנו מדבריהם ז"ל כי יומו של הקב"ה אלף שנה, ומהשכל יהיו ת"ק ראשונים מדת לילה ות"ק שניים מדת יום, והודיע ה' כי עד הבוקר כשיגמור ת"ק שנה בגלות עד הבוקר שהי' העלי' כו' עד הבוקר הידוע שהוא ב' (כלומר ת"ק באלף הששי ולא אלף החמישי) ע"כ.

והאור החיים בעצמו עלה ארצה בשנת תק"א (נפטר שם בשנת תק"ג) ודבריו הנ"ל כתב עוד קודם שעלה. ובקול התור להלן פ"א אות כג כותב: ובדורות האחרונים גם האר"י וכו' והרב הקדוש בעל אור החיים היו בטוריא דמשיח בן יוסף.

והרב ר' גרשון מקיטב גיסו של הבעש"ט עלה לא"י בשנת תק"ז ובמכתבו של ר' גרשון ז"ל לגיסו הבעש"ט ז"ל (נדפס בגנזי נסתרות) כתוב: אהובי גיסי, אדכרנא מילתא, כד הוינא במדורך קודש, אמרת לי פעם אחת שראית במראה שבא חכם לירושלים תובב"א ממדינת מערב והוא ניצוץ של משיח, רק שהוא בעצמו אינו יודע וכו'.

וראה מ"ש לעיל עמ' 372, שהאור החיים כתב על המאמר בגמ' סנהדרין מה שמו של משיח, חיים שמו. והרב ר' שלום בזאגלו מחבר ס' "מקדש מלך" על הזהר צ"ח (נדפס ד"א תק"י) פ' וירא דף קטו ע"ב מביא ג"כ מקורות על שנת תק"תק"מ. וז"ל: ואשתכח קב"ה לגבה גו גלותא כחושבן וכו', ובזוהר שמות דף ח' ויתגניז בההוא דוכתא דאיכרי קן צפור וכו' גם בס' אור ישראל דף קנב כתב וז"ל: וקץ דקב"ה לא תלייא בזכות דלהון, עד חק נתן ולא יעבור וכו' כי זה הזמן של הקב"ה, הנרמז בתיבת יעבור ע"ב רי"ו זהו חק ולא יעבור ואז וכו' וירם קרן לעמו עכ"ל, ע"ש, וכן רמז ג"כ בדף קל"ה, והגם שהכוונה שיתבררו כל רפ"ח ניצוצין כמ"ש האר"י ז"ל, עכ"ז רמז שזה יהיה בשנת ת"ק, כי עלה השחר יתחיל להאיר עמוד השחר אז, ומשם תחלת מספר הארבעים שיגנז בהיכל קן צפור כאמור, אשר נשלמים בשנת תקמ"ב, ואז יגלה כבודו עלינו מהרה, והגם שרשב"י תלה הדבר עם בשנת שש מאות שנה לחיי נח, כבר פירש שבכל ס' שנה מתעורר הגואל, וזו תחלת הששים שנה האחרונים, כי כלו כל הקיצים זולת זה והדבר תלוי בתשובה. ובז"ח סוף פרשת וישב אלף תקמ"ו כדי יתער פורקנא וכו' ומתחיל מאלף ה' הוד דזה ובפסיקתא ובילקוט ישעיה, ז' שנים אחר המבשר יבא בן דוד, ז' על אלף תק"מ. ובתקמ"ח יגלה, רמז פסוק והיו חייך כמ"ש אליהו לרשב"י בז"ח בפרשת כי תבא, מ"ש ולא תאמין כי בשנת חייך אחר לילה ויומם שהם אל"ף ת"ק יבא הגואל: וזמן

אינון חיים דהוו תלויין וספיקן ופורש יסוד אינון חיים עתה לא אוכל לפרש, ע"כ. ומצאתי ראי' נפלאה לשיטה הנ"ל שת"ק הוא הכנה להתחלתא. הנה הרמב"ן עה"ת בראשית ב, ג, האריך לבאר קץ הגאולה וכותב ויהי זה קי"ח אחר חמשת אלפים, ובשו"ת חת"ס ח"ו סימן ס"א כותב על דברי הרמב"ן: "...ומרוב חשקו ותאותו לביאת המשיח קירב חשבונו להיות קרוב לזמנו ז"ל, וטעה טעות גדולה⁵ במח"כ הרמה... ותימה רבה כי שכח שהיום הולך אחר הלילה, ויהי ערב ויהי בקר, נמצא כי ת"ק שנים הראשונות של אלף הששי הם בבחינת הלילה, שהוא הערב של יום הששי של בריאה, ואח"כ הי' בריאת החיות, ואם נמתין עוד עד אחר הנץ החמה לקיים כסאו כשמש נגדי, והנץ הוא עשירית היום, א"כ יהיה עכ"פ אחרי תק"ן שנים לאלף הששי. אמנם נראה שאין שייך 'כשמש נגדי' על התחלת התנוצצה אלא אח"כ. ויהי גם זה סעד לרמז המקובל לנו אחרי נמכר גאולה תהי' לו".

ונמצא לפ"ד החת"ס עיקר הזמן הוא לפי חשבון הרמב"ן צריך להיות בשנת ת"ק או תק"ן. וזה מתאים עם דברי האוה"ח והגר"א. ויש להעיר שעיקר חשבון הקץ לשנת ה"א קי"ח מבואר גם בס' מגלת המגילה לר' אברהם ב"ר חייא הנשיא שער הרביעי דף קז, ובמבוא שם דף כד עיי"ש.

והנה בא לידי כתב ידו של הרב ר' שלמה זלמן ריבלין ז"ל שהדפיס הקונטרס "קול התור" מזקיננו ר' הלל שקלובר. וכ' עליו הערות וביאורים ושם פ"א אות נ"ג (נדפס להלן) כותב: להלן פרק ה' בסעיף המתחיל לכל זמן ועת לכל חפץ, מבאר המחבר כי דור "האחרון" שבפסוק למען תספרו לדור אחרון (תהלים מח, יד) מתכוון לתקופה המתחילה משנת ת"ק עד שנת תש"ן⁶ (היינו שש השעות הראשונות המתחילות מאור הבוקר של אלף הששי) ע"כ. הספר "קול התור" נדפס רק עד אמצע פ"ה וזה נמצא בהחלק שלא נדפס. ומבואר בדבריו חידוש גדול שעד שנת תש"ן תמשך תקופת האתחלתא ע"י משיח בן יוסף ומשם ואילך תתחיל תקופת משיח בן דוד. ומ"ש לעיל מדברי גיסו של הבעש"ט, יש להוסיף, שכידוע יצא הבעש"ט לדרכו לעלות ארצה והי' מוכרח לנסוע בחזרה, אולם הגעגועים של הבעש"ט חדרו לתוך לבות תלמידיו וחסידיהו, והכניס לתוך נשמתם החשק והאהבה לא"י, והראשון מתלמידי הבעש"ט שהצליח לעלות הי' ר' נחמן מהורודינקה, בשנת תקכ"ד יצא לדרכו ואליה נלוה גם ר' מנחם מענדל מפרימישלאן ושניהם יחדיו נסעו עם שיירה

5. בתשובה לח"א כתבתי לפרש יפה דברי הרמב"ן ושהוא לא טעה כלל. ודבריו נכונים וברורים.

6. יש להעיר מ"ש לעיל עמ' 81, מס' מעשה אורג בשם האר"י: ובשנת תש"ס יהיה יום הדין הגדול והנורא יראו עינינו וישמח לבנו וכל זה ממרן האר"י והקץ המגולה כו' עיי"ש.

של חסידים מגליציא ובראשית שנת תקכ"ה באו לטבריה והתישבו שם.

בשנת תקל"ז עלו שלשה מגדולי החסידות, רבי מנחם מענדל מוויטעפסק, רבי אברהם הכהן מקאליסק, ור' ישראל מפולוצק, מן החבריא של המגיד ממעזריטש תלמידו של הבעש"ט, החבורה כללה יותר משלש מאות נפש איש ואשה וטף שבאו יחד עמם לא"י ביום ה' אלול תקל"ז והתישבו בעיר צפת ואח"כ עברו לטבריה, מאז התחילו רבים מן החסידים ואדמו"רים לנסוע לא"י. ראה בתולדות חכמי ירושלים רשימה ארוכה מחכמי חו"ל מחוגי החסידים שעלו ארצה במאה השנים מן ת"ק עד ת"ר.

וכמו שהחסידים חשקו לעשות את ארץ ישראל מרכז לתורת החסידות והמסתורין כן המתנגדים שאפו לעשות את ארץ ישראל למרכז של תורה - וקבלה, והגר"א מוויילנא זצ"ל התחיל ג"כ בנסיעה לא"י בשנת תקל"ב ובשנת תקמ"א חזר מדרכו לביתו ונפטר בשנת תקנ"ח, אולם במשך כל חייו זרז את תלמידיו לעלות ארצה ולהתמסר לקיבוץ גליות ובנין הארץ.

ובשנת תקס"ט החלה עליית האשכנזים הפרושים בראשות י"ד תלמידי הגר"א שכללה שבעים נפשות ובראשם ר' ישראל ור' מענדל ור' הלל כולם משקלוב, ועוד תשע מתלמידיו ס"ה י"ד אליהו. חלק מהם התיישבו בצפת וחלק בירושלים, והמה מסרו את נפשם להרחיב את הישוב בירושלים, ושלישים שנה מתק"ע עד ת"ר נקראים "תקופת היסורים" שסבלו נורא עד שזכו להתיישב בירושלים, וכותבים שמשנת ת"ר התחילה תקופה חדשה.

מכל הנ"ל אפשר לראות שמשנת ת"ק עד ת"ר היו שנות הכנה לאתחלתא דגאולה, כמ"ש כל המחברים הנ"ל, כי באמת באלה השנים הניחו החסידים והפרושים היסוד לעליה, ומשנת ת"ר ואילך התחילה העלייה ונמשכת עד ימינו אנו, ובשנת תקע"ב נוסף הועד המשותף "ועד הכוללות פרושים וחסידים", מוסד זה הוא שרשו ומקורו של "ועד הכללי כנסת ישראל". הוא בית היוצר הראשון של כל מפעלי הבנין והרחבת הישוב, במשך מאה ועשר שנים הוא ה' המוסד המרכזי והעליון של כל עניני הצבור והישוב מכל הבחינות. הרוצה לדעת פרטי הדברים ימצאם בס' "מוסד היסוד".

ד. ששים רבוא

בקול התור פרק א' אות ט: שאלתי את פי רבנו אם יהיה האפשרות במציאות הגשמית להעביר את כל ישראל בפעם אחת לארץ ישראל, כיצד לעשות הרי יעמדו

לפנינו שאלות רבות וקשות בנוגע לסידור הישוב. אחרי עיון רב בשאלה זו ענה לנו רבנו, אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל ששים רבוא בפעם אחת צריכים לעשות זה מיד כי מספר זה של ששים רבוא כחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם מיד הגאולה השלמה בענני שמיא בדרך נסית.⁷ ועפ"י האמור: ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה שעפ"י רבנו נאמר זה על מב"י ועפ"י חז"ל (שבת פח.) בפסוק זה נכלל המספר ששים רבוא. וכן שם פ"ב אות קיח: מכאן שקיבוץ גלויות העיקרי הוא לא פחות מששים רבוא ע"פ דרשת חז"ל במס' שבת פח: דרש ר' סימאי, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים מלאכי חבלה ופירקום שנאמר (שמות לג) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב, כו', אמר ר"ל ועתיד הקב"ה להחזיר לנו שנאמר (ישעיה לה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, שמחה שמעולם על ראשם. ובמהרש"א: שנאמר ופדויי ה' וגו' דהיינו בגאולה העתידה שתהיה ע"י הקב"ה ולא ע"י מלאך (ראה לעיל פ"ח) כמו שהיה גאולת עוה"ז, שנאמר בהם ומלאך פניו הושיעם, אז שמחה שעל ראשם דהיינו ב' הכתרים יהיו לעולם ועד, ע"כ.

הרי מבואר שפסוק זה מדבר בגאולה העתידה כמ"ש המהרש"א ומדבר מששים רבוא, הרי ראי' שבשעת הגאולה יהיו ששים רבוא.⁸

7. וראיתי במילואים לס' חזון ציון דף 174, שמביא סיפור זה בסגנון אחר וז"ל: מובא בכתבי "קול התור" שר' בנימין שאל פעם אחת את רבנו אם תהי' האפשרות במציאות הטבעית להעביר את כל ישראל לארה"ק בפעם אחת, שהרי ע"פ חז"ל באם לא זכו, תהי' הגאולה קמעא קמעא כאילת השחר, והשאלה היא כיצד לעשות, על זה ענה לו, אם יהי' אפשר צריכים להעביר ששים רבוא תחלה, כי מספר זה בכחו להכריע את הס"מ השולט בשערי ירושלים וממילא תושלם כל הגאולה ע"כ. והנה יש כאן שינויים בהנדפס כתוב שר' הלל שאל, ועוד השאלה היתה אחרת לגמרי איך יסדרו אותם, ולא מטעם קמעא קמעא, כן השאלה לא היתה "להעביר את כל ישראל" אלא ששים רבוא, - ונראה שבעל הגהה זו כתב הדברים מזכרונו ומסתבר שהעיקר כמו שכתוב במקור הנדפס. ויש להעיר בנקודה חשובה שיש בדברי הגר"א, שהשיב על השאלה הנ"ל איך אפשר להעביר ששים רבוא מחו"ל לא"י והשיב: "בעננא שמיא בדרך נסית", והנה אותו הדבר שלפני מאתים שנה לא הי' אפשר שתתקיים רק בדרך נס, מכיון שלא הי' לא רכבת ולא אניות גדולות ומהירות ולא אוירונים, בימינו אנו אפשר הי' בדרך הטבע. ולעיל פ"ט ביארתי שזהו כוונת הזור שבשנת ה"א ת"ר יפתחון תרעי דחכמתא לתתא ובאותו הזמן תהי' אתחלתא דגאולה, שע"י התפתחות החכמה אפשר יהי' להתקיים שיבת ציון בדרך הטבע.

8. הגר"צ יהודה קוק שליט"א בספרו לנתיבות ישראל דף 103 כותב: ואאמור הרב זצ"ל כתב, שכשנהיה כאן ששים רבוא תהי' האתחלתא, נאמנה להקים תורה, להיות לעם לפני ה' וכבר הגענו

בחזון ציון דף לח מביא מספר "ברית אבות בסערות אליהו", עוד מקור לששים רבוא, ומספר על האמונה בהחזרת שכינתא מגלותא ע"י "אוכלסא דישראל" שהיתה ברעיון אחד גם לפרושים וגם לחסידים, על יסוד הכתוב ירושלים הבנויה כעיר שחוברת לה יחדיו (תהלים קכב, ג) כו'. ובהקדמה לזהר בראשית דף א': הכי אומינא לך דלא ליעול אנא לעילא עד דיעלון בך "אוכלסך" לתתא שאין הקב"ה, היינו השכינה, נכנס לירושלים של מעלה עד שאוכלסא ישראל נכנסין לירושלים של מטה, ובברכות נח. אין אוכלסא פחות מששים רבוא, ע"כ.

עוד רמזים למספר ששים רבוא, מצאתי בכתבי־יד של הרב שלמה זלמן ריבלין ז"ל, שני קטעי־הערות השייכים ל"קול התור". האחד לפרק ה': הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה. אם הקטן יהיה לאלף היינו אם אתערותא תתאית תגיע דרגת טצ"ץ (היינו 999) ביסוד, והצעיר הוא אפרים הוא משיח בן יוסף שתפקידו קבוץ גלויות לגוי עצום, היינו ששים רבוא. אני ה' בעתה אחישנה אפילו בלא זכו אחישנה.

והשני לפרק ו': ראה פתחי מרחביה פרק ד', בענין ששים רבוא שאמר הגר"א לר' הלל. בפסוק "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'" רמזים אלה: א) האותיות הראשונות עולות ס' "באור" אותיות רבוא, ב) באותיות השניות עולות ציון, ג) האותיות האחרונות עולות "השחר עלה", וגם כל חפצי ישלם, שנאמר בכורש, כי האתחלתא דגאולה תהי' בתפקיד כורש ע"י משיח בן יוסף. ע"כ.

והנה בשנת תש"ח כשנאספו בארץ יותר מששים רבוא יהודים זכינו לקום המדינה. ובשנת תשכ"ז כשנאספו בארץ יותר מששים רבוא גברים בני עשרים ומעלה, זכינו להנסיים של ששת ימי המלחמה, ולעיל פ"ג אות ה' עמ' 53 הבאתי גירסא נפלאה בילקוט שמעוני שכן מפורש בגמרא סנהדרין שכניסתן לארץ בימות המשיח בששים רבוא כמו יציאתן ממצרים וכמו ששים רבוא יציאתן ממצרים הכוונה לגברים בני עשרים ומעלה כן הכוונה בשיבתם לציון, וכן מן הראי' שהביא מגמ' שבת הרי מדבר מששים רבוא גברים למעלה מעשרים.

וראיתי בס' כרם ציון אוצר התרומות דף כ, מביא מ"ש הגאון ר"ד מקארלין ז"ל בספרו שאילת דוד, לחקור מהו הגדר של ביאת כולכם שנקרא שכל יושביה עליה וחייבים בתרו"מ מה"ת, האם צריך להיות כל ישראל ממש או רוב, על זה כותב:

למעלה משני גבולי המספרים האלה, והננו בדרך ההמשך של פרקי האתחלתא ע"כ. ע' בס' עין איה לאגדות ברכות נ"ח ונדפס בעולת ראייה עמ' שפז ברוך חכם הרזים, ע"כ. כיון לדברי הגר"א זצ"ל, שמקורם בחז"ל כמו שנתבאר בפנים.

"אבל כמה נצרך להיות בארץ אשר מהם נחשב הרוב לא אדע עדי יבוא מורה צדק". ומביא שם מהגאון מקוטנא ז"ל בספרו ישועות מלכו פ"א מתרומות הכ"ו שכ' בפשיטות השיעור הוא ששים רבוא, ולא מביא שום מקור לכך. והגרא"י וולדינברג מוסיף ביאור: "ששים רבוא" כפי מה שמצינו שהי' בכזאת ביוצאי מצרים שיצאו לכבוש את הארץ וכל שנמצאים בארץ ישראל ששים רבוא נקרא כבר כל יושבי עליה, ע"כ. הנה כוון קצת להדרש הנ"ל אמנם לא העיר שבמצרים היו שש מאות אלף רגלי גברים בני עשרים ומעלה, וכמו שנתבאר לעיל, ולא סתם ששים רבוא, ולפמ"ש עיקר שיטתו של הגאון מקוטנא זצ"ל יש לה מקור בגירסא הנ"ל בגמ' סנהדרין, וצ"ל ששים רבוא גברים בני עשרים ומעלה. אמנם מדברי הגר"א נראה דאפילו מספר ששים רבוא לבד יש לו ג"כ יסוד.

ונ"ל מקור לדעת הגר"א עפ"מ שמצאתי שתי דרשות מעין זה במדרש אגדה בהעלותך (י, לו) רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין השכינה שורה פחות מששים רבוא מישראל.

ונוסח זה מובא במדרש הגדול וישלח לב, ג: ר' חונא בשם ר' איבו אומר ששים רבוא (מלאכים) כו' ואין שכינה שורה בפחות מששים רבוא. ועי' יבמות סג: דרשו כ"ב אלף וספרי בהעלותך שם. ועפ"י הנ"ל נ"ל לפרש לשון רבינו גרשום לערכין לב: (מובא בס' הנ"ל): עזרא דכתיב ביה כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות וששים הוה ממני, ובפי' ר"ג: דאפילו עישור מישראל לא היו במקומן דהכי גמירי [דלעולם] אין ישראל פחותים מששים רבוא. ומ"ש "וגמירי וכו'" ליתא בשום מקום. ולפי הנ"ל אולי מתכוון לדרשה הנ"ל שאין שכינה שורה וכו'.

ה. מלחמת גוג ומגוג אחרי גאולה משעבוד מלכיות

בקה"ת פ"ה דף 68 בפסוק וראו כל אפסי ארץ את וכו', נרמז נצחון ישראל במלחמת גוג ומגוג ע"י משיח בן יוסף, על פי רבינו (המעתיק: בספר ליקוטי אגדות דף ט"ו אגדה נ"ג) תהי' מלחמת גוג ומגוג אחרי גאולה ראשונה משעבוד מלכיות, ועל פי הביאור דלעיל נראה ברור כי ההכשרה להנצחון הגדול הוא על ידי גאולת אמת וקידוש ה' ע"כ.

ראה מ"ש לעיל פי"א בענין גאולה משעבוד מלכיות, שאחרי הקבוץ גליות לארץ ישראל, פסקה מהם שעבוד מלכיות. ולפ"ד הגר"א נמצא "שמלחמת ששת הימים" וכן שתי המלחמות הקודמות המה בכלל מלחמת גוג ומגוג, וכמבואר בסנהדרין צד. בקש הקב"ה לעשות חזקי' משיח וסנחריב גוג ומגוג: ומבואר שגוג ומגוג הוא שם

התואר ואינו שם העצם. ולפ"ז י"ל שהנצחוננו שהי' לנו בג' מלחמות אחרי גאולה משעבוד מלכיות, הם המה מלחמת גוג ומגוג.

ו. מלחמת כל האומות באו"מ על מעמד ירושלים

ב"קול התור" פ"ה דף 68-90⁹ וז"ל: בקיבוץ גליות יגבר הסטרא אחרא, ובהיות שעיקר השאיפה של הסט"א לעקור את האמת כו' ובהיות שהסט"א יודע שתכלית הגאולה היא גאולת האמת וקידוש ה' הבאים עם קיבוץ גליות ובנין ירושלים כמבואר לעיל, ובהיות שיודע הסט"א שכל מה שעקבות משיחא הולכים ומתקרבים, הולך ומתקרב קיצו של כח הטומאה, לכן מתאזר הסט"א בכל כח עז מלחמתו לעקור את האמת ואת כל פעולה טובה המביאה לידי קידוש השם כו' אז יגבר הסט"א להפריע ולהשכיר כו' והיות שמרכזו העיקרי של הסט"א היא בשערי ירושלים עפ"י הכתוב (עובדיה א) באו שערי על ירושלים ידו גורל. כי כל שאיפתו של כח הטומאה הוא לתאחו במרכזו הקדושה ועל דא נאמר יגער ה' בך השטן הבוחר בירושלים, לכן כאן פה עיה"ק ירושלים ת"ו כאן הוא המקום והמרכז כאן לנו הכח העליון להשיב מלחמה שערה נגד שרו של עשו ומלחמתו לעקור את האמת, ע"כ.

והנה חזיון זה מתקיים לעינינו, מאמצי הוותיקן להשלטת הנצרות בירושלים והתנגדותו לשלטון ישראל בעיר הקודש, וכן מלחמת כל האומות באו"מ נגד איחוד ירושלים, והפעולות שעושים בכיוון זה להוציא את ירושלים השלמה מיד ישראל, ולהכניסה תחת רשות האו"מ, לדעת הגר"א זו היא מלחמה של האמת והקדושה נגד השקר והטומאה, אנו תפלה ותקוה שיקום גם לעינינו: יגער ה' בך וגו'.

ז. השואה הנוראה

ב"קול התור" פרק ה (דף 71) וז"ל: ומי גדול לנו בכל הדורות האחרונים כרבינו הגר"א קדוש ישראל, אשר בדברים חוצבים להבות אש, האיץ בתלמידיו לעלות לאר"י ולעסוק בקיבוץ גליות והרבה לזרז את תלמידיו להחיש את קץ המגולה לקרב קץ הגאולה ע"י ישוב אר"י, כמעט בכל יום דבר אלינו רבינו ברתת והתרגשות כי "בציון ובירושלים תהיה פליטה", ולא לאחר את המועד. מי ימלל ומי

9. ציוני הדפים ל"קול התור" במבוא זה המה על פי דפוס ראשון ובהנדפס להלן נשתנו, ויש למצוא המאמרים על פי הפרקים והאותיות.

יתאר את גודל דאגתו של רבינו בדברו אלינו הדברים כאלה וכאלה ברוח קדשו ובדמעות בעיניו, ע"כ.

וכ"כ שם פרק א' אות י': פליטה בציון כו', ובמדה שיגדל קבוץ גליות יתגבר הסט"א, ואז תוסיף גם קטיגוריה נגד אלה שאינם מחזקים בקבוץ גליות אחר שנפתחה האתחלתא בזה, כי אז תהיה פליטה בציון ובירושלים ובשרידים וד"ל. ועל זאת דאג רבינו מאד, ע"כ.

כל הקורא בעיון דברים הללו: "ולא לאחר את המועד" "ברוח קדשו ובדמעות בעיניו", "בציון ובירושלים תהי' פליטה", רואה שהגר"א ראה ברוח קדשו את האסון הגדול, השואה הנוראה, העתידה לבוא על עם ישראל בגלותו, ולזה בקש וזירז תלמידיו להתחיל בקיבוץ גליות ובעלי' לארץ וכיון שידע שעכשיו משנת ת"ק הוא זמן ההתעוררות לאתחלתא דגאולה וכלשונו "שנפתחה האתחלתא", לזה בקש שלא לאחר את המועד, ולזה כוון מה שאמר "בציון ובירושלים תהי' פליטה" - ראה מ"ש לעיל עמ' 237 בשם החפץ חיים שאמר כן עשר שנים לפני השואה, שבציון וירושלים תהי' פליטה.

ובס' "המגיד דורש ציון" חלק ב דף 71 כותב: דבר הנבואה הזה, בציון ובירושלים תהי' פליטה הדאיג מאוד את רבינו הגר"א, שלפי זה יבוא זמן בעקבות משיחא שקבוץ גליות יהיה בדרך של פליטה, היינו מתוך הכרח של צרות וגזירות, ורק שרידי הפליטה יגיעו לציון וירושלים. דבר זה היה אחד הגורמים הגדולים שהגר"א האיץ בתלמידיו למהר ולנסוע לאר"י, ולעסוק בקבוץ גליות בעוד מועד כדי לקיים שיבת ציון מרצון ולא מתוך הכרח של "פליטה".

ושם בהערה 33 מוסיף: הרה"ג ר' ישעיה חשיין ז"ל סיפר בשם אב זקינו הגאון ר' סעדיה ממוהילב תלמיד הגר"א, שהגר"א בדברו לפני תלמידיו על עין "בציון ובירושלים תהיה פליטה" זלגו דמעות מעיניו ואמר: "צריכים לקוות שקבוץ גליות תהיה מרצון ולא מתוך דרך של פליטה".

ה. חלילה לנו לסגת אחור במשהו

והנה בימינו אנו עם ישראל נמצא בלחץ נורא, השונאים המקיפים אותנו, אינם רוצים לכרות עמנו שלום יציב, ומכובד, ורק חוזרים ודורשים שישראל תחזור לגבולותיה וכו' וישראל דורשת שמתחילה יסכימו על שלום יציב, על משא ומתן ישיר, על קביעת גבולות בטוחים. הועד של אומות המאוחדות הוא אתם, ורק ארה"ב תמכה בדרישות הצודקות של ישראל. ואין אתנו יודע מה יש להחליט, וגם

בין מנהיגי המדינה נתגלו חילוקי דעות, כיצד לנהוג ביחס לאותם השטחים. י"א שבשום אופן אין לנו לסגת אחור אפילו במשהו מהגבולות שאנו עומדין בהן עד שיסכימו לדרישתינו, כי אם נסוג אחור יראו בזה חולשה מצידנו. ועוד כמה וכמה טעמים, וכן מצד ההלכה כשיטת הרמב"ן במ"ע ד"ט¹⁰. וי"א שא"א לעמוד בקשי עורף ולסרב נגד השקפת כל העולם שהם נגדנו, וביחוד שהרוסים המה דורשים שינקטו נגדינו עונשים וכו' וכו'. ולכן יש מסכימים להראות שאנו מוכנים להתפשר. ואחריות גדולה היא להכריע בשאלה זו. (ומה שנוגע מצד ההלכה י"א שזה דבר התלוי בחו"ד העומדים בראש הצה"ל כמו חו"ד רופא מומחה לענין פק"נ. ויש דוחים, שעל זה נאמר אל תירא ואל תחת, ראה לעיל עמ' 435.

והנה בדברי "קול התור" מוצאים אנו שיש בדבריו חזון נבואה לדברים שאירעו בימינו, והדבר המפתיע ביותר הוא שמביע חוות דעתו על השאלה הגדולה הנ"ל הגורמת לנו מבוכה ומכניסה אותנו למיצר. וז"ל (שם דף 12):

שבעת דרכי האתחלתא למעשה בסעד"ש: חבלים ונעימים. לדעת מראש כי אתחלתא דגאולה באה בדרך חבלים ונעימים כמרומז בפסוק "חבלים ליוסף". היא באה במדת הדין באתערותא דלתתא. עקבות משיחא באים בחבלים ולפעמים גם בעקיפין, אך מצד שני באה לעומתה מדת החסד, בחינת וישת יד ימינו על ראש אפרים. לדעת מראש כי בעקבות משיחא מכל צרה יוצאת ישועה, והישועה באה מתוך צרה עפ"י הכתוב: ועת צרה היא ליעקב ממנה יושע, אשר על זה אומר רבנו הגר"א בחבקוק בביאורו על הפסוק אנוח ליום צרה שזה נאמר על משיח בן יוסף, לדעת מראש כי ארץ ישראל נקנית ביסורים. אבל בזה היא נקנית ממש. עקבות משיחא באות בהפרעות ומכשולים מצד שרו של עשו וגם ע"י ארמילוס שר הערב רב אבל בסופו נופל ביד שרו של יוסף כדאיתא במדרש תנחומא (כי תצא). בעזרתו של משיח בן דוד, בחינת יהודא מציל את יוסף אף מעז יצא מתוק ופועל ידינו ירצה ה' ולכן חלילה לנו לסגת אחור במשהו אם יהי' ח"ו איזה קושי, איזה מכשלה בדרך

10. לשון הרמב"ן ז"ל בספר המצוות להרמב"ם: מצוה ד' שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל ית' לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות, או לשממה, והוא אמרו להם (במדבר לג, נג) והורשתם את הארץ, וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם כו', והראי' שזו מצוה, אמרו ית' בענין מרגלים עלה רש כאשר דבר ה' לך אל תירא ואל תחת וכו' אבל הארץ לא נניח אותם בידם ולא ביד זולתם מן עובדי ע"ז בדור מן הדורות כו' וא"כ היא מצות עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו וכו', ואמרו ישיבת א"י שקולה נגד כל המצות ע"כ, ועי' רמב"ן במדבר לג, נג. בספרי האחרונים האריכו הרבה בביאור שיטת הרמב"ן, ואכמ"ל.

עבודתנו, ולהיות בטוחים כי דוקא ממנה יעקב יושע, ומן המיצר נגיע למרחביה. עוד שם דף 22 (ועי"ש דף 28): ותשב באיתן קשתו (בראשית מט) - דבר זה יסוד גדול הוא לנו שאנו צריכים לעמוד איתן בקשי ערף רב בעבודתנו הקדושה של קבוצת גליות שהוא ע"י משיח הראשון.

ועוד שם פרק ה (עמוד 52): עקבות האתחלתא שבכל שלשת היסודות "יעודים מועדים ומיעודים" צריכים ללכת ולהעשות עד הדרגא הכי האחרונה של איתערותא דלתתא שהיא דרגת טצ"ץ ביסוד, דרגת אלף פחות אחד, ולא לסגת חלילה מפני איזה קושי ומכשול ח"ו, ומכש"כ בדרגות האחרונות שבהן מתגבר הסט"א יותר, כי לעומת התגברות הסט"א מתגבר יותר כח הקדושה הנסי והשפע העליון וישועה והצלחה לפי החשבון הברור והמובטח כדלהלן, ע"כ.

מהלשונות הנ"ל נראה שהוא מתכוון לענינים הנוגעים לכלל ישראל, וזו היא הפעם הראשונה בחיי עם ישראל אחרי החרבן שאנו עומדים בפני מציאות כזאת, ודבריו הברורים "חלילה לנו לסגת אחור במשהו" מתאימים לדורנו וכלו נכתבו היום בתור חוות דעת על השאלה הנ"ל¹¹.

11. ביום ג' כ"ט סיון תשכ"ח נתפרסם בעתונות הישראלית חו"ד של אדמו"ר מלובאביץ שליט"א, שאין לצה"ל לסגת חזרה, וז"ל: "יהיה זה המישגה הגדול ביותר שלנו" - אמר הרבי לאלוף שרון - "אם ניסוג מן הגבולות החדשים. חוסר הבטחון של ממשלת ישראל, חוסר האמונה בכוחנו רק הם העלולים להזמין עלינו לחצים, צריך להפסיק לנסות ולמצוא חן בעיני הגויים. זה לא עזר מעולם ולא יעזור לעולם. צריך שתיפסק ההססנות בישראל, חובה לעקור את הגלות מארץ ישראל. ועל יישוב השטחים אמר: "אילו היתה הממשלה מחליטה ליישב את השטחים המשוחררים ומוציאה קול קורא ליהדות העולם להתיישב בשטחים אלה, בטוח אני כי מליון יהודים צעירים היו נענים לאתגר זה".

בהתייחסו לפתרונות שונים שהוצעו, המחייבים נסיגה מלאה או חלקית של ישראל אמר הרבי מלובאביץ: תכניות אלה עלולות לגרום חרפת המתיוות בעתיד, אלה הם פתרונות שבניגוד לדרך הטבע, אמר. לדעתו יושבת ישראל כיום בגבולות טבעיים. אני מאמין באמונה שלמה - הוסיף - שאנו יכולים וחיבים לשבת בשטחים. עכ"ל.

וכן נתפרסם חו"ד הגר"צ יהודה הכהן קוק שליט"א וז"ל: ועתה יגדל כוח ה'... לפני שנה בכ"ח אייר הושלם השיכלול של קיומנו את מצותנו הכוללת של ירושתנו את עיקרה של ארץ חיינו נחלת אבותינו, - בהחזרת כל ירושלים, עיר קדשנו עוזנו ותפארתנו, ומקום מקדשנו בה, לרשותנו אנו. חזרנו ונשבנו והכרזנו אז, בפני כותלי חיינו זה, לעומת כל ישראל וכל אומות-העולם, כי חזרנו אל מורשת אבותינו וכמובן ולא נזוז מכאן. התהליך הנפלא של מעשה רבון העולמים והדורות, בהתעלות שובנו הביתה, בסדר שנתנו של תושיית כוחנו הוא להתקדמות התבססות והתחזקות ולא לנסיגות ורפיונות חלילה. בזכרנו כי ה' אלוקינו רבון העולמים והדורות נתן לנו כוח לעשות חיל, נשגבנו ואמרנו כמצות התרה בתוקף תודעתנו, כי כוחנו ועוצם ידנו עשה לנו את החיל הזה לישראל אורייתא וקודשא בריך הוא. דברו זה של אדון עולם, החוזר ומלא בתורה בנביאים

ט. וימאסו בארץ חמדה

ב"קול התור" פרק ה' כותב ר' הלל: ובעוה"ר, רבים החוטאים חטא גדול של וימאסו בארץ חמדה, גם רבים מתופשי התורה לא ידעו ולא יבינו שנתפשו בחטא המרגלים נסחפו בקליפות חטא המרגלים בכל מיני סברות כוזבות כו', כי בקבוץ גלויות יגבר הסט"א ר"ל וזאת מה שנאמר במדרש כשישראל יוצאים מן הגלות, עמלק מזדמן להם בדרך, וזהו כח הטומאה אשר על זה נאמר "אשר קרך בדרך" מה חזק כוחו כח השטן שהכניס דעה כוזבת גם בתופשי התורה לעכב את הגאולה, הרי המרגלים היו גדולי ישראל והשטן השיאם ר"ל, ע"כ¹².

ובכתובים ובסדרי תפילותינו ודברי ימי חיינו, איננו בן חלוף, ולא ניתן להשתנו ולהסתלף חלילה בהגיע הופעת קיומו. בהגיע קץ גלותנו זה, כהודעת התורה והנביאים וחז"ל, הלך ונשבר עול הגויים מעל צוארנו, במצבנו הממשי ובמהלכי רוחנו, ובתקפה של שנת הקורש הזאת, שנת היסוד והשורש לשנים ולדורות הבאים עלינו לטובה, הולך וחוזר ומתגדל כבורנו והדרנו, לעיני כל אפסי ארץ, גם מתוך כל המעקשים והסיבוכים, ולא נעשה עצמנו ולא נהיה עור ללעג ולקלס בעיני הגויים, ולא ניבש ולא ניכלם ולא ניכשל לעולם וועד כי בשם קרשך הגרול והנורא בטחנו נגילה ונשמחה בישועתך". כו'. האמת אינה משתנית ממצאיותה כי כולנו כולנו, גם בידועים וגם בלא-יודעים גם ה"דתיים" וגם ה"לא דתיים", הלא מקיימים בזה את ההלכה הגדולה הכלל-ישראלית, המלאה כל ישראל ואורייתא ממקורות ראשונים ואחרונים, של החזרת ארץ נחלת אבותינו לרשת בעלותנו הממשלתית. וגם כל אי-הנעימות אשר במשגב תקומתנו האלקית לעומת תיאוריית ההבל והרשע הנוצרית המתפוררת ביחס לנצח ישראל, או בהתרגלות הגויית הערבית בהתישבותם ובבנייתם על אדמתנו, או בהמשך שלטון הרשעה של הצר הצורר הרוסי בממשלת ירשיה אויבי ד' ועמו, או בזו הסתבכות נדחינו פזורינו בטומאת ארצות העמים, - הלא כל זה אין ואפס הוא אל דברו הקיים והנאמן של רבון העולמים והדורות, המופיע בהבעות תורתו ונביאיו ודברי חיי עמו, ומקיימנו ומרוממנו ומקדשנו, בבהירות ממשותו, לעיני כל אפסי ארץ, וכלפי כל מיני "עצות" ותחבולות והסכמים, של גויים או של יהודים של חולשות מרינאים או מלומדים, בהפרעות והרפייות של רוממות פקודתנו האלקית, שהם כולם בטלים ומבוטלים לגבי ערך האמת והצדק והיושר של תקומת עם ד' וארצו ותחיית שלומו ושפע רוחו לכל העולם כולו, - ולעומת כל זה הלא יעמוד כחומת חוסן בצורה הכוח האדיר של כל עם ישראל כולו, וכל רור נעורינו הקדוש, דור הגאולה והגבורה והקוממיות, בכל תשלובת האבות והבנים, וכל רעת הקהל העולמית תתרומם ולהבינו ולהכירנו ולהתחשב אתנו, במלוא ערכנו וגבורתנו הרוחנית והתמריית, ועם כל התחשבותנו בצמצומי סידורינו ביום הגדול והנשגב כ"ח אייר, משום שלום מלכותנו וליקודה (עם המכאיב והמבדח שבהיתר תפילותינו אצל הכותל כמו בימי שלטון האנגלים), הלא נדע ונזכור כולנו כי "לא נסוג ממך ותחינו, בשמך נקרא, ד"א צבאות השיבנו והאר פניך וניושעה" (תהלים פ'). עכ"ל. וראה בסיני אב-אלול תשכ"ז.

12. ראה בס' ברכת הארץ דף לא: בשם ס' שפת אמת: אכן על אותן מזידים שיודעים את רבונם ומכוונים למרוד בו, ושתו בשמים פיהם ולשונם לשון אפעה תהלך בארץ נגד ה' ונגד משיחו, כאשר באזני שמעתי לקצת טפשים חצופים, אשר בזרון לבם בעשרם אמרו אם יבא משיח להשוות העני עם העשיר? לא יבא ואל יהיה כי מה לנו ולו, ואלו הרברים נולד להם מחסרון ידיעתם אפילו בתורה

הרי שהוא מכנה את אלה מתופשי התורה שמקררים את העם מלעלות לא"י בשם מרגלים, שטן, סטרא אחרא, וכח הטומאה של עמלק, ולדאבונינו כיון בדבריו גם לזמנינו אנו.

י. אז יאמרו בגוים הגדיל ד' וגו'

שם ריש פ"ד: כי קדוש השם בעיני הגויים יפעול על החוטאים מישראל לשוב מדרכיהם הרעים כי בראותם שהגוים מכירים בכח ה' לעמו יבשו וישבו לה' בהכרה וקדוש שם שמים. וזאת כוונת הכתוב בשיבת ציון אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, הגדיל ה' לעשות עמנו, היינו אחרי שהגוים יכירו במעשים הגדולים שה' עושה עם ישראל, אז יאמרו כל ישראל, אף אלה שהם מקטני אמנה, הגדיל ה' לעשות עמנו, עכ"ל.

הדברים הנ"ל מתאימים, כאלו נכתבו בימינו אנו, כי הדברים אירעו לעינינו אחרי מלחמת ששת הימים, בארבע כנפות הארץ היכן שגרים יהודים הרחוקים מעמם, ועכשיו באלפיהם באו בחזרה, בראותם איך הגוים מתיחסים בכבוד ובהערצה לעם ישראל.

יא. וקבצו מכל ישראל

ב"קול התור" פרק א': גזירה וחנינה היא שישוב ארץ ישראל יבנה בצדקה, כי רצה הקב"ה לזכות את כל ישראל הקרובים והרחוקים לקחת חלק בבנין נחלת ה' וע"פ הכתוב וקבצו מכל ישראל כסף לחזק את בית אלקיכם (דהי"ב כד), ובבנין ירושלים כלולות וצפונות עוד הרבה מצוות שבתורה כמבואר להלן פ"ז, ע"כ.

כוונתו ברחוקים לא רק במקום אלא הרחוקים ברוחם מן התורה וכו' ודבר זה נתקיים בימינו אנו שהיהודים הנדחים והנפוצים בארבע כנפות הארץ, נפתח לבם ובנדיבות נלהבה תרמו למען ארץ ישראל בשמחה והיו מוכנים במס"נ לעזור לאחיהם שבישראל.

יב. הגאולה באה בדרך עקיפין

לעיל פ"ב עמ' 39, "יבוא הנס מכל מקום", הבאתי לשון מדרש שהש"ר פ"ה ד':

שבכתב דכתיב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ.

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה כל נסים שעשית לי ע"י כורש, לא היה מוטב לעשותן לי ע"י דניאל וע"י אדם צדיק וכו', ומעין זה יש שואלין כן גם בזמנינו, והבאתי מ"קול התור" פרק ב' אות ק"ד שנקראים עקבות משיחא, היינו בדרך עקיפין, סחור סחור, והבאתי ראיות לזה, ומצאתי שכוונתי לדעתו של ר' הלל. בכתבי היד של רש"ז ריבלין ז"ל מצאתי שמעתיק קטע מ"קול התור" פרק ז' שלא נדפס, והכת"י לע"ע לא נמצא. וז"ל:

תמצית מדרשת יום מתן תורה וקץ הגאולה: על נושא זה מדבר בעל "קול התור" תלמיד הגר"א ר' הלל משקלוב. מה ענין קריאת מגילת רות בחג השבועות. בקשר לזה מקדים שם ע"ד השמות והכינויים של החג הזה בתורה ובחז"ל: בתורה מכונה החג הזה בשם חג הבכורים, חג הקציר. בחז"ל נקרא בשם חג השבועות וזמן מתן התורה. והנה השם זמן מתן התורה הוא די מובן בנוגע לערך החג וקדושתו, כי בתור יום מתן התורה הרי הוא היום הכי גדול שהיה לישראל. גם השם חג השבועות מובן, שנקרא ע"ש שבעת השבועות של ספירת העומר הכוללים ארבעים ותשעת הימים שהם נגד מ"ט שערי קדושה שבהם עלו בני ישראל מיום הראשון לצאתם ממצרים, שהיו ימי הכשרה, הכשרת ההתקדשות לקבלת התורה ויום חג השבועות עצמו הוא בדרגת הנ' של שערי הקדושה שהיא הדרגה הכי גבוהה בקדושה של מעלה. אבל בנוגע לשמות העיקריים של החג הזה הנזכרים בתורה יום הבכורים וחג הקציר תמוה לכאורה מדוע קבעה התורה דווקא את השמות האלה לחג הכי גדול וקדוש זה. שם בקול התור מבואר באריכות על ענין זה ותמציתו היא זאת: כל התורה כלה קשורה ודבוקה בקדושת ארץ ישראל וביחוד בירושלים של מעלה שהיא הדום רגלי ה' לכסא כבודו שהוא ירושלים של מעלה. קדושת ארץ ישראל סובלת יסורים נוראים מקליפת הטומאה השולטת בה בחורבנה ושוממותה ותקונה היחידי הוא ישוב ישראל על אדמתו וקיום מצוותיה התלויות בה. מצות הבכורים היא המצוה הראשונה של מצות הארץ כמו שכתוב והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירישתה וישבת בה: ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלקיך נותן לך ושמת בטנא וכו', והגר"א ב"אדרת אליהו" מוסיף על זה: והיה כי תבוא אל הארץ מיד אתה חייב בבכורים וכן כתוב: והיה כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל. והמדרש רבה אומר ע"ז אינכם עוסקים אלא במטע. מצות הבכורים שהיא הראשונה במצוות הארץ היינו התחלת טיהור קדושת הארץ מטומאתה חלה ביום החג הזה חג השבועות על יסוד סוד כמוס זה קבעה התורה את שמו של החג הזה יום הבכורים וחג הקציר והיות שהתכלית העיקרית של הגאולה תלויה בביעור רוח הטומאה מן הארץ והיא תכלית

ביאת המשיח לכן קוראים את מגלת רות שעיקרה הוא תולדות משיח בן דוד שיצא מרות כמובא בפסוקים האחרונים של מגלה זו: ואלה תולדות פרץ: פרץ הוליד את חצרון וחצרון הוליד את רם ורם הוליד את עמינדב ועמינדב הוליד את נחשון ונחשון הוליד את שלמה ושלמון הוליד את בעז ובעז הוליד את עובד ועובד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד...

בתורת הקבלה מבואר שהיה הכרח שנשמתו של משיח תרד לעולם בעקיפין בדרך נכרית ע"י רות המואביה כדי למנוע התדבקות קליפת הטומאה מקדושת הנשמה הקדושה וכן בכל דרכי הגאולה סגולותיה ותנאיה הנסיות והטבעיות באות רק בדרך עקיפין ומכש"כ דרכי המלחמה בעמלק ע"י עבודת קבוץ גליות. עמלק שהוא ארמילוס הרשע הוא המזוו"ג את עשו וישמעאל נגד ישראל ואת כל עבודתו הוא עושה ברמאות אשר שמו מורכב משני שמות הטומאה סמאל ורמאי לכן גם המלחמה נגדו צריכה לבוא בדרך זו עפ"י חז"ל זה לעומת זה עשה אלקים והסמל העיקרי לדרך הזאת הוא ירידת נשמתו של המשיח בעקיפין ע"י רות המואביה ודבר זה יסוד גדול הוא לנו בכל עבודתנו הגדולה בקבוץ גליות והקמת ישוב ארה"ק עד הגאולה השלמה ע"י התגלות משיח צדקנו בב"א, ע"כ. ומדבריו ראי' למ"ש לעיל עמ' 39 בענין זה, בנוגע לתקופתנו. ועי' בס' נפש החיים שער א' פכ"א הענין שיעקב נשא ב' אחיות ועמרם דודתו.

ז.

עובדות ושיחות של בעל "קול התור" עם הגר"א ז"ל

הספר "קול התור" אינו ספר לקריאה שטחית, אלא ללימוד בעיון, ורק תלמידו של הגר"א בהשראת רבו, מסוגל הי' לחבר ספר נפלא כזה. להלן תבוא רשימה מהעובדות והשיחות האישיות שהי' לרבי הלל עם רבו הגר"א ז"ל פ"א (גם מה שהביא בשם אביו ר' בנימין, ומה שהזכיר חבריו הרב ר' סענדר ור' מענדל משקלוב), בגוף הספר קשה לברר מה המה דברי הגר"א ומה הוסיף מדיליה, כי הוא מזכיר הרבה פעמים וכמעט בכל דף: כמ"ש רבינו וכו', ובמראה מקומות יש ציונים לספרי הגר"א שנדפסו רובם בקבלה, שבהם יש עקרי הרעיונות שיש ב"קול התור" אלא בקיצור נמרץ. בכל אופן נראה שרובו של הספר הוא מתורתו של הגר"א.

א. ב"קול התור" פ"א אות ח' כותב: בקשר לדברי חז"ל (סנהדרין כח) על הפסוק בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה, אמר לנו רבינו: סו"ס אין מקרא יוצא

מידי פשוטו שהפשט הוא שאפילו בעתה אחישנה, ומתי - כשהקטן יהי לאלף והצעיר לגוי עצום, הקטן והצעיר נאמרו על אפרים שהוא מב"י וכנודע.

ב. שם יא: הרבה פעמים ראיתי את רבינו מסתובב בחדרו ומדבר בסערת רוח נוראה ואומר "רבש"ע האין לו דרך אמצעית בין בעתה לבין אחישנה. אנו עומדים בכל תוקף על דברי הפשט הפשוט שבדברי הבטחתך. אני ה' בעתה אחישנה". (הרד"ל ב"עליית אליהו" מספר בשם ר' הלל שפעם אחת נכנס לחדר הגר"א, והוא היה הולך ושנה משנתו בדביקות נפלא ולא הרגיש בעמידתו).

ג. שם פ"א דף יב אות ט: רמז נפלא הראה לנו רבינו על זה כי "עזרא נחמיה" בחושבנא "יהושע" והוא מצאצאי אפרים בן יוסף והוא הנלחם בעמלק.

ד. שם פ"א דף טו אות טו: שאלנו את פי רבינו מדוע צריכה האתחלתא להיות דוקא קימעא קימעא אם באה עת רצון לפני ה' לקבץ נדחי ישראל היד ה' תקצר שקבוץ גליות יהיה במדה גדולה בבת אחת? ויסבר לנו רבינו כי כל ענין האתחלתא דגאולה הרי הוא בלא זכו היינו לא בזכות צדקתינו.

ה. שם שם: שאלתי את פי רבינו אם יהיה האפשרות במציאות הגשמית להעביר את כל ישראל בפעם אחת לארץ ישראל כיצד לעשות הרי יעמדו לפנינו שאלות רבות וקשות בנוגע לסידור הישוב. אחרי עיון רב בשאלה זו ענה לנו רבינו אם יהיה אפשרי להעביר לארץ ישראל ששים ריבוא בפעם אחת צריכים לעשות זה מיד כי מספר זה של ששים רבוא כחו גדול.

ו. שם דף טז אות יח: וכל זאת היא גם ביעודו של רבינו בפסוק: "לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, הסמוך לפסוק אבן שלמה וצדק שמזה ראה רבינו את שמו ויעודו בתורה כנודע, וביאר לנו רבינו בביתך היינו ארץ ישראל עפ"י הכתוב שם למען יאריכון ימיך על האדמה וגו' ואחריו, בארץ אשר ד' אלקיך נותן לך וכו'".

ז. שם דף כח אות סד: "בערבה" מרומז ל"קץ המגולה" וכן בחושבנא גם רמז לי בזה רבינו על יעודי משמים בסעד"ש.

ח. שם דף כו, אות עט: מעין הישועה - שהוא בטוריא דששון עפ"י חז"ל (סוכה מח) ומכוון למב"י וכן בחושבנא "מעין הישועה", ורבנו אמר לנו שאילו לא נברא אלא להשגת כונת חז"ל (שם) בענין ששון ושמחה - דיו.

ט. שם דף לא, אות קכ: ואת עמק עכור לפתח תקוה (כמבואר להלן פרק ה') עמקי סודות הענין וכו' וכו' כפי שמוסברני מפי רבינו בסתר אהלו וכו' פתחא דקרתא שהוא על קו הבינים בין שטח החומות ובין שטח השערים מערבה על

מקום "ראש הגבעה" עפ"י הכתוב על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וכו', הני תרי משיחיא.

י. שם דף לט, אות קמז: ששון ושמחה, - בפסוק: ופדויי ה' ישובון וכו' ששון ושמחה ישיגו (ישעי' לה) ששון ושמחה הם ב' המשיחין ועיקרו של ששון הוא משיח בן יוסף שעליו נאמר בפסוק זה, ופדויי ה' ישובון עפ"י רבינו בסוד האותיות חפ"ף (בספר לקוטי הגר"א) והוא עיקר כוונת הגמ' (סוכה מח) על ענין ששון ושמחה ורבינו זכה להשיג כוונת הגמרא בזה בכל תכליתה ועל זאת אמר לנו רבינו שאילו לא נברא אלא כדי להשיג דבר זה, כדאי הוא לו.

יא. שם דף ס, אות ב: לקראת שנת ת"ר באלף זה אלף השישי היה דברי הזוהר הקדוש פרשת וירא (דף קיז) אשר שם נאמר "ובשית מאה שנין לשתיאה יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבועי דחכמתא לתתא ואיתתקן עלמא לאעלי בשביעאה" וכו', רבינו הגר"א דיבר אתנו הרבה על דברי הזוהר האלה גם בצירוף חישובים עמוקים ועיקרם הוא שאתחלתא דגאולה קשורה עם קבוץ גליות ועם התפתחות מבועי החכמה באתערותא דלתתא ע"י ישראל בירושלים כמבואר להלן.

יב. שם דף עא, אות ט: כרבינו הגר"א קדוש ישראל אשר בדברים חוצבים להבות אש האיץ בתלמידיו לעלות לאר"י ולעסוק בקיבוץ גליות והרבה לזרז את תלמידיו להחיש את קץ המגולה לקרב קץ הגאולה ע"י ישוב א"י, כמעט בכל יום דבר אלינו רבינו ברתת והתרגשות כי "בציון ובירושלים תהיה פליטה ולא לאחר את המועד".

יג. שם, שם: גם הסביר לנו כמה פעמים שדעתו של רב יהודה (כתובות קי) שאמר העולה מבבל לאר"י עובר בעשה גם לדעתו של ר' יהודה הרי אמר רק מבבל ולא משאר ארצות.

יד. שם פ"ג דף מו אות י: בענין הפסוק "אבן שלמה" וצדק שבזה ראה רבינו את שמו ויעודו, שאלתי את פי רבנו על שמו השני של אביו ב"אבן שלמה" (כי שמו של אבי הגר"א הוא שלמה זלמן) ויען לי בלשון זו: בנשאר אחרי ר"ת של שני השמות ב"אבן שלמה" תמצא. מיד הבנתי שהכוונה היא שראשי תיבות של אבן שלמה היינו א"ש בהם מרומז השמות אליה שלמה והנשאר מהם היינו האותיות "בן" "למה" בגימטריא "זלמן".

טו. שם פ"ה: אמר לנו בהתרגשות רבא אשריכם שתזכו לקיים מצות ישוב א"י השקולה כנגד כל המצות שבתורה וכו'.

טז. פ"ב אות קמב: וברמזי רבינו עפ"י אבי מורי ר' בנימין יד ימינו על ראש

אפרים" "חזה ציון קרית מועדנו" בחושבנא.
 יז. פ"ב אות קמז: ע"ד סוד ענין זה כתבו גם אחדים מחברתנו טובים השנים ה"ה
 ר' סעדיה זר' מנחם מנדיל ב"ר ברוך נ"י.
 יח. פ"ב ח"ב אות ח: וברמזי אבי משאת בנימין "מוסדי דור ודור" "תלמידי
 אליהו" בחושבנא.

ח.

על דבר הכתביד של הספר

הספר שלפנינו "קול התור" בן 74 עמוד, בלי שער, בלי תאריך, בלי הקדמה, ובלו
 סוף, נדפס על ידי הרב ר' שלמה זלמן ריבלין החזן ז"ל בירושלים (נפטר בשנת
 תשכ"ב) והוא כותב שקבל את הכתביד מאת הרב הגאון ר' יצחק צבי ריבלין,
 ובספרו "מדרש שלמה" דף קמ"ג כתוב שהרב יצחק צבי ריבלין ז"ל (נפטר בשנת
 תקצ"ד) אמר שחלק גדול מכתבי "קול התור" קביל מהרב ר' שלמה זלמן ריבלין ז"ל
 בנו של המחבר הרב ר' הלל ריבלין. רשז"ר החזן התחיל להדפיס את הספר הנוכחי
 בשנת תש"ו בערך וההדפסה נמשכה הרבה שנים בגלל חוסר אמצעים¹³, וסך הכל
 נדפסו ארבעה גליונות עד אמצע פרק ה' 74 עמודים, פ"ו ופ"ז שהיו מוכנים לדפוס,
 לא יצאו לאור עולם. כן לא נדפסו שער והקדמה, וס"ה הדפים בין מאה וחמשים
 למאתים טפסים. קונטרסים אחדים נמצאים אצל בני המשפחה ואצל ידידיו ששלח
 להם הגליונות אחרי שנדפסו, ומספר אנשים עשו צילומים מהם והשאר לא ידוע
 היכן הם. כן אין שום ידיעה איפוא נמצא הכתב יד המקורי וכן ההעתקה שהרב ד"ר
 אלעזר הורביץ אמר לי שהוא כתבה והכין לדפוס כל שבע הפרקים¹⁴. כן מ"ש

13. הרב ר' חיים פרידלנדר שליט"א מנהל ת"ת תורת אמת בבני ברק, הואיל בטובו להראות לי
 מ"ש הרב רשז"ר ריבלין ז"ל בכת"י בשולי אחד הקונטרסים "קול התור" שנמצא כעת בידו ושקבלו
 מבנו של הרשז"ר, ר' שמואל ריבלין מרמת גן, ז"ל: עוד גליון של 16 עמודים, עד נומר 90, נדפס כבר,
 אך יצא בהרבה שגיאות ונחוץ להדפיסו שנית, ההמשך אחרי עמוד 90 נפסק מחוסר אמצעים ע"כ.
 וכן נדפס בס' חזון ציון ת"א תש"ז בדף 10: ההכנסה ממכירת הספר מוקדשת להמשך הדפסת הספר
 "קול התור" - פרקי גאולה של ר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א ז"ל, מיסד הישוב האשכנזי בירושלים,
 ע"כ.

14. בש"ק פ' בשלח, תשל"ב. בזמן סעודה שלישית בקרני הרב ד"ר אלעזר הורביץ. ושאלתיו בנוגע
 מה שהי' כתוב בעתונים בארה"ב בשמו ע"ד "קול התור". ואמר לי שאז בשעה שנתפרסם בעתונות
 מה שאמר ע"ד קול התור אמר ברבים, בנוכחות הרב ד"ר יונג. שמעולם לא אמר הדברים שנדפסו

המו"ל בדף הראשון שהביאורים וההערות והמקורות לספרי הגר"א, לפי המספרים שנדפסו בספר יבואו בסוף, אחרי פרקי הספר גם חומר זה לא נמצא.

והנה שמח אני שלבסוף קבלתי צרור של כתבי-יד מהרב ר' שלמה זלמן ז"ל שהואיל ברוב טובו לשלחם לי בנו ד"ר אשר ריבלין נ"י, וביניהם מצאתי קונטרס מכיל נ"ג סימנים הראשונים לפרק ראשון של "קול התור" כוללים הערות ביאורים ומקורות לספרי הגר"א כמ"ש המו"ל בהערה לדף הראשון, כנראה הי' בדעתו לעשות כן לכל הספר ולא הספיק. גם יש בין הקטעים שבכת"י קצת חומר חשוב להערות על שאר פרקי הספר שהי' בדעתו להכין (המספר האחרון של ההערות הנדפסים בדף 72 של הספר הוא תתק"ב). מתוך נ"ג הערות להספר, יש לראות שחלק חשוב מהחומר יסודו בספרי הגר"א ושאר מקורות. ויש לקוות שכעת כאשר הדבר יתפרסם ברבים, יתעוררו האנשים שנשאר אצלם החומר הנ"ל וימסרו אותם לידיים נאמנות לפרסום.

המו"ל רשז"ר, שהדפיס כאמור את הספר "קול התור" לא היה לפניו כתב היד המקורי של ר' הלל, וזה מוכח מהראיות הבאות:

א. לפני כל פרק מופיע תוכן הפרק, ובתכנים אלה מובאים כציטטות קטעים מגוף המאמרים שבספר, ולא יתכן שהמחבר חיבר את התכנים והביא את דברי עצמו כציטטות במרכאות.

ב. בספר ישנם הרבה מראי מקומות לספרי הגר"א (כגון בדף כד: עפ"י רבינו בסוד האותיות (לקוטי הגר"א דף מ') וספר זה נדפס בשנת תרמ"ט, בדף כט: תקוני זהר חדש (דף לו), ספר זה נדפס בשנת תרכ"ז. ובדף לה: כביאור רבנו בזה באריכות בחיבורו "סוד האותיות" (ספר לקוטי הגר"א), וזה נדפס כאמור בשנת תרמ"ט) שנדפסו לאחר פטירתו של המחבר.

ג. בדף נו שבספר, פ"ג אות י"ב כתוב: (הערות המעתיק: כאן יש להזכיר מה שהגאון ר' חיים מוואלוז'ין, תלמיד הגר"א כותב בהקדמתו לביאורי הגר"א על ספרא דצניעותא שלהגר"א הי' גילוי יעקב אבינו ואלהו הנביא). הרי לפנינו להדיא שהכת"י שממנו העתיק המו"ל רשז"ר ז"ל לא הי' הכת"י המקורי. וכ"ה בדף סז, פ"ה אות ה, ובדף עב.

ד. בגוף הספר ישנם הרבה מראי מקומות המתייחסים לספרי הגר"א כגון: פירוש הגר"א לתקוני זהר חדש; לקוטי הגר"א; באור על חבקוק; אדרת אלי; ובאורו

בעתונות בשמו והם השערות בדויות מן הלב של הסופרים ואישר שוב הפעם את אמיתת הדברים שאמר לי בעת הדפסת קול התור.

לספרא דצניעותא, ורובם מוקפים בחצאי עגולים ומתחילים בביטוי "כדברי רבינו", וברור שהם הוספו אח"כ לספרו המקורי של ר' הלל.

מכל הנ"ל נראה שכתב היד המקורי של ר' הלל הועתק אח"כ ע"י זולתו, ויש מקום לשער שזה הי' ר' יצחק צבי ריבלין שממנו קיבל המו"ל את כתב היד, והוא הוסיף את המראי מקומות לספרי הגר"א, או שזה מעשה ידיו של ר' יוסף (יאשע) ריבלין, בעל המחבר של הפזמונים, שתכנם כתוכן הספר "קול התור". ואפשר שגם הוא הוסיף מראי מקומות.

שוב ראיתי בספר מוסד היסוד, הוצאה הראשונה תש"ז, הוצאה שני' תשי"ח, דף 30 אות 44 כתוב: כתבי קול התור, פרקי גאולה כתובים כולם עפ"י תורת הקבלה ברמזים עמוקים מאד עפ"י רעיונות הגר"א, תמצית מהם, שסודרה ע"י אחדים מצאצאי ר' הלל, כבר נדפס והשאר יושלם בקרוב אי"ה, ע"כ. הרי לפנינו חו"ד של הועדה לתולדות הישוב הישן שאחדים מצאצאי ר' הלל סדרו תמצית מכתבי ר' הלל, ולפמ"ש מסתבר שהמה ר' יוסף יאשע ריבלין ז"ל ור' יצחק צבי ריבלין ז"ל.

לפי זה צריכים להיות כעת ג' טפסים בכתב-יד: של ר' הלל המחבר, של המעתיק הראשון, עם הוספותיו, ושל המעתיק האחרון הוא הרב ד"ר אליעזר הורביץ, שלפיו נדפס הספר.

כן מסתבר שהמו"ל רש"ז הדפיס את הספר שלפנינו תוך כדי השמטת קטעים מספר ממנו, וזה מוכח מהראיות הבאות:

א. הדף הראשון של הספר מתחיל במלים "תמצית מתוך ז' פרקי גאולה וכו'" ובהערה למטה כתוב גם: "בספר זה הבאנו תמצית מתוך תמצית הדברים שאפשר לכל בר אוריין ומכש"כ לכל יודעי חן להבינם".

ב. בגוף הספר שהודפס, דף ח אות כג, כתוב: וכו' וכו'. וכן בכמה מקומות כתוב וכו', דף יז אות כ, דף יח אות כג, דף מח סוף אות א, דף נא אות ו, ואות נז, באלה המקומות נראה שלא העתיק הכל רק השמיט, ועל זה רומז וכו'.

ג. בכמה מקומות בספר שהודפס חסרים ההמשכים ושם נדפסו סימני שאלה (?:) דף טו, דף כו אות מז, לג אות קז, קי, לז קל, לח קלז, מב ב, דף סא סה סז עה.

כן יש לשער שמכתב היד שהיה לפני המו"ל היה מוכח שחסר בו בכמה מקומות, ויש שנדפס מספר נקודות לסימן שיש כאן חסרון, כגון דף מה, מו, נו, נז, סא, סט, ע, עא. ורק עם גילויים של כתבי היד המקוריים יפוענחו כמה סתומות ותמיהות שמסביב לספר שלפנינו.

ד. בספר "מדרש שלמה" (דף 149) שחובר ע"י אותו המו"ל, הרשז"ר, מעתיק לשון הספר "קול התור" (בדף 67 אות ט"ו) ובסוף הוא כותב: "עוד תמציות מתוך דברי בעל "קול התור" בענין זה יבואו במלואים", וכן כותב בהערה מס' 70 שבספרו זה: "תמציות מתוך דברי בעל "קול התור". בגוף החיבור של "קול התור" מבוארים הדברים באריכות מרובה, ומתובלים כולם בסודות הקבלה והרבה מהם גם ברמזים".

ה. בהערה שבדף הראשון מהספר שנדפס כתוב: "...שממנו קבלנו את 'שארית הפליטה' של החיבור הקדוש הזה". מסתבר איפוא שהמו"ל לא דק בלשונו שהשתמש בהביטוי "תמצית" שהוא לא שינה את עצם לשונו של ר' הלל, אלא, כאמור, השמיט מספר ענינים שלדעתו קשה להבינם.

ט.

התוכן של חמשת פרקי "קול התור"

ב"קול התור" - קודם כל פרק - נדפס התכן של הפרק ואני נותן להלן את התכן של כל הפרקים.

"עוד יוסף חי"

תוכן פרק א:

יעודנו יעודו של רבנו הגאון נהורא דמשיח בן יוסף לדור אחרון "עפ"י רבנו ר' אליה כל העקבות דאתחלתא, דקבוץ גליות וישוב ארה"ק, כלליהם ופרטיהם עד הקץ האחרון הם בתפקידו של משיח הראשון, משיח בן יוסף ובאים מסטרא דשמאלא היינו מדת הדין באתערותא דלתתא, בדרך טבעית, כמו בימי בית שני בימי כורש, ואח"כ תושלם הגאולה במדת החסד מסטרא דימינא משיח בן דוד". - השיטה היסודית של רבנו היא "עוד יוסף חי". - "בעמידתנו על סף האתחלתא עלינו ללמוד היטב את כל קנ"ו התכונות, הבחינות הכינויים והסגולות של משיח בן יוסף, ומסודות האתחלתא הנרמזים בחבוריו הקדושים של רבנו, - למען נדע את הדרך והמעשים אשר לפנינו לאור רבנו ההולך ואור לפנינו עד נכון היום בסע"ד".

קנ"ו בחינות של משיח בן יוסף

תוכן פרק ב:

"מצוה וחובה רבה על כל איש ישראל, ועל כל העוסקים בקבוץ גלויות, ומכש"כ על כל אחד הנושא עליו אחריות כל שהיא בהנהגת צרכי צבור בארה"ק, ועאכו"כ בעבודת ישוב הק' - ללמוד לדעת ולהבין היטב בעמקות ובקיאיות שלמה את כל קנ"ו הבחינות והתכונות של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף אשר על ידו קבוץ גלויות בכל מעשי האתחלתא הבאה באתערותא דלתתא".

שני משיחי הדורות

תוכן פרק ב חלק ב:

"עלינו לעשות בכל כוחנו למען יחוד ב' המשיחין מב"י מב"ד "עץ יוסף ועץ יהודא" ביחוד גמור, שהוא היסוד הגדול לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה להחזרת השכינה. - עלינו לבוא לעזרת ה' בגבורים, ועלו מושיעים בהר ציון, היינו תרי משיחין במלחמתם נגד זיווגם של שעיר וחוטנו על הר ציון. ע"י פעלינו בקבוץ גלויות, בנין ירושלים וקיום אנשי אמנה. - כשם שהגאולה הכללית, המשיח הראשון הוא משיח בן יוסף, והמשלים הוא משיח בן דוד, כן בכל פעולה ופעולה כללית או פרטית שבכל עקבות האתחלתא שעל דרך הטבע המסייע הראשון הוא מב"י והמסייע המשלים מב"ד בדרגת ב' משיחי הדורות בחינת "יהודה מציל את יוסף".

רמיזין קדישין באתחלתא דגאולה

תוכן פרק ג:

"רמיזין קדישין בעקבות משיחא, ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא ליכא מידי דלא רמיזי במתניתין "וכן ליכא מידי בעקבות משיחא דלא רמזני במגילת סתרים של רבנו". - בעמדנו על סף הגאולה דאתחלתא דנא של "קול התור" ואנו נתונים בחשכה, אין כהן ונביא אין אורים ותומים להורות לנו עיקרי המסלה ומכ"ש פרטיה ופרטי פרטיה, וישלח לנו ה' את נהורא דמב"י הוא רבנו הגר"א שנחית משמיא לגלות רמזי התורה בעקבות משיחא ואת דרכי הגילויים בסוד "מעשה וחשבון" כמבואר בכתבי רבנו. - סיבת חזרתו של רבנו מדרכו לאר"י ומצוותו לתלמידיו עפ"י רמזים נפלאים. - בלימוד תורת הקבלה תלוי קירוב הגאולה עפ"י רבנו הגר"א".

מערכה משולשת בעקבות משיחא

"יעדים מועדים ומיועדים"

תוכן פרק ד:

"תכלית הגאולה, גאולת האמת וקדוש השם עד תקון עולם במלכות שדי - חוט המשולש "יעודים מועדים ומיועדים" באים כאחד במערכה משולשת. המיועדים פותחים ביעודים ומקרבין את המועדים, נרמזין בפסוקים "הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו". - "עת לחננה כי בא מועד". "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו". - עלינו ללמוד ולהבין את דרכי השילוב של שלשת היסודות האלה. - במדה שאנו מקדמים את פני הגאולה, לרצות את אבניה ולחונן את עפרה, הגאולה מתקרבת אלינו בסוד כי בא מועד וכמו שכתוב שובו אלי ואשובה אליכם. - ובמדה זו מתגלים לפנינו רמיזין קדישין על מועדי הפקידות וקץ המגולה בדור אחרון זה המגיע עד הקץ האחרון קץ הפלאות".

שבעת תקוני צפנת פענח להכשרת הגאולה

תוכן פרק ה:

"כל עיקרי האתחלתא ועקבותיה, דרכיה ופעולותיה המשולבים ב'ג' היסודות "יעודים מועדים ומיועדים", כל הדברים הבאים ב"מעשה וחשבון" יחד כלם קשורים ונאחזים בשבעת תקוני צפנת פענח בסוד טצ"ץ ביסוד, דרגת מב"י ובשני צבאות שבנצח והוד שבהם מקננים ב' המשיחין מב"י ומב"ד. - חובתנו בעבודה המעשית להגיע עד הדרגא האחרונה של איתערותא דלתתא שהיא טצ"ץ ביסוד, אלף פחות אחת והן תתקצ"ט עקבות משיחא. - מדת הסיוע הנסי לגבי כל פעולה טובה הנעשית בדרך הטבע בכחה לעלות עד אלף מונים בכונת הפסוק "הקטן יהי' לאלף", דרגה דטוב יעודו של רבנו הגר"א. - לכל זמן ועת לכל חפץ, רמיזין טמירין בדרכי האתחלתא, בסוד צפנת פענח, קצי מועדין בעקבות משיחא בסוד עת הזמיר ועת לחננה תוך שבע הפקידות משעה ראשונה של אור הבקר לאלף הששי בתקופת אחרית הימים בדור האחרון עד הקץ האחרון קץ הפלאות".

קול ה'תור'

קול ה'תור' בעקבות משיחא

תמצית מתוך ז' פרקי גאולה של הגאון המקובל
ר' הלל שקלובר שארו ותלמידו של הגר"א ז"ל¹⁵

הנצנים נראו בארץ.
עת הזמיר הגיע,
וקול התור נשמע
בארצנו.
(שיר ב)

"תורת ישוב הקדש, מסוד רבנו אליה
ארוכה מארץ מדה ורחבה מרחביה.
ברזין דקול התור, פרי קדש הללים.
ח"ן "קץ המגולה" - עקריה כלולים."
(פזמוני ב"א "בסערת אליהו")

פרק א

תכן הפרק:

יעודנו יעודו של רבנו הגאון נהורא דמשיח בן יוסף לדור אחרון "עפ"י רבנו ר' אליה כל העקבות דאתחלתא, קבוץ גליות וישוב ארצה"ק, כלליהם ופרטיהם עד הקץ האחרון הם בתפקידו של משיח הראשון, משיח בן יוסף ובאים מסטרא דשמאלא היינו מדת הדין באתערותא דלתתא, בדרך טבעית, כמו בימי בית שני בימי כורש, ואח"כ תושלם הגאולה במדת החסד מסטרא דימינא משיח בן דוד". - השיטה היסודית של רבנו היא "עוד יוסף חי". - בעמידתנו על סף האתחלתא עלינו ללמוד היטב את כל קניי התכונות,

15. גוף החיבור מיוסד ומתובל כולו בתורת הקבלה ובחלקו הגדול הוא כספר חתום "ברמיזין סתומים וחתומים". בספר זה הבאנו תמצית מתוך תמצית הדברים שאפשר לכל בר-אורין ומכש"כ לכל יודעי חן להבינם.

כל הביאורים וההערות לפי המספרים המסומנים בגוף הפרקים, באים בחלק "דברי שלמה" הבא אחרי פרקי הספר הזה, בצירוף מקורות רבים מתוך דברי הגר"א בחיבוריו על תורת הקבלה ודברי תלמידיו בספרים שונים, עם באורים והוספות מאת הרב הגאון ר' יצחק צבי ריבלין ז"ל, "דרשן הגאולה", שממנו קבלנו את שארית הפליטה של החיבור הקדוש הזה כמבואר בהקדמתנו.

הבחינות, הכינויים והסגולות של משיח בן יוסף, ומסודות האתחלתא הנרמזים בחבורי הקדושים של רבנו, - למען נדע את הדרך והמעשים אשר לפנינו לאור רבנו ההולך ואור לפנינו עד נכון היום בסע"ד.

(א) בעמידתנו על סף האתחלתא דגאולה (ל"עת הזמיר הגיע" לשתיאתא^א לפי מצות רבנו הגר"א וברכתו הקדושה בסע"ש צריכים אנו ללמוד ולהבין את כל דרכי העקבות דמשיחא ואת אופני המעשים אשר לפנינו ביעודו והוראותיו של רבנו הגר"א שזכה להיות נהורא דמשיח בן יוסף^ב, לקבוץ גליות ולגלות רמזי התורה בעקבתא דמשיחא שלכך נחית משיחא^א [בסוד הקטן יהיה לאלף וכו', והוא טצ"ץ ביסוד ושורש דזיהרא עילאה במעלייתא דמט"ט שר הפנים^ג]. לרבנו נגלו כל רמזי האתחלתא וסודות העקבות דמשיחא עד הקץ האחרון ועד בכלל. על דבר הקץ האחרון כתב באריכות בביאורו על ספרא דצניעותא והשביע בשם אלקי ישראל שלא לגלות זה^ד. ועל דבר כל העקבות של האתחלתא גיהל לרבים מתלמידיו שהבטיחוהו נאמנה לעלות לציון ולהתחיל בפועל בעבודת קבוץ גליות באיתערותא דלתתא בסע"ד^ה, ועפ"י הכלל הגדול של רבנו הגר"א בספרא דצניעותא שכל

(א) ל"עת הזמיר הגיע" לשתיאתא, הכוונה לשנת תקמ"ב לאלף הששי. מדובר על זה להלן פרק ו'. בשנת תקמ"ב החל הגר"א לנסוע לאר"י פעם שניה.

(ב) הגר"א נהורא דמשיח בן יוסף, ראה בספר תולדות יצחק ביאור לביאור הגר"א לספר יצירה חלק ב' דף ק"מ קמ"א. להלן פרק ג' רמזין קדישין מבואר עד הרמזים שהגר"א ראה שליחות שמים יחידאית ביחודו של משיח בן יוסף ביחוד בפסוק "אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו" (ישעיה מב).

(ג) לגלות רמזי התורה בעקבתא דמשיחא, ראה בספר תולדות יצחק בהקדמה לחלק ב' דף כ' ובספר ביאורי הגר"א למסכת אבות בהקדמה שם מאת הגאון ר' מנדל משקלוב תלמיד הגר"א, (שנדפס בשקלוב שנת תקס"ג). ובמאמר "עלית אליהו", על עלית תלמידי הגר"א מאת הגרי"מ חרל"פ בקובץ "מוסדי ארץ".

(ד) טצ"ץ ביסוד, ראה בספר לקוטי הגר"א "סוד האותיות" דף מ"א ובאר יצחק שם. טצ"ץ היינו המספר תתקצ"ט (999), (אותיות מנצפ"ך נמנים למספר גדול וי' סופית מספרה 900, צ' תשעים וט' תשע ביחד 999. גימטריא זו מובאת הרבה פעמים בספר זה), שהוא הדרגה היותר גבוהה של כחו המלחמתי והסגולתי של משיח בן יוסף, בסוד הקטן יהיה לאלף (כמדובר על זה באריכות להלן פרק ד'). זהו גם מספרו היסודי של המלאך "מטטרון שר הפנים" העולה כך גם בחושבנא (גימטריא), שהוא שרו של יוסף.

(ה) ספרא דצניעותא דף לג, על ענין זה מדובר ביתר אריכות להלן פרקים ג' וב'.

(ו) לרבים מתלמידיו, הגר"א ידע על כל איש ישראל איפה שמו ויעודו מרומז בתורה, (ראה הקדמת הגאון ר' ישראל משקלוב לספרו פאת השלחן ובהקדמת הגאון ר' מנדל משקלוב לביאור הגר"א

מה שהי' הוה ויהי' בכל העולמות העליונים והתחתונים, כל הדברים הכלליים והפרטיים המתהווים בכל דור ודור רמוזים בתורה, כמבואר להלן בפרק ג' רמזין קדישין^א.

(ב) עפ"י רבנו הגר"א כל עבודת קבוץ גלויות, בנין ירושלים והרחבת ישוב אר"י להחזרת השכינה, כל עיקרי העבודה וכל פרטיה ופרטי פרטיה נאחזים ביעודו ובתפקידו של משיחא דאתחלתא משיח הראשון, משיח בן יוסף שהוא הכח הנסי המסייע לכל פעולה הנעשית באתערותא דלתתא על דרך הטבע, כי משיח בן יוסף מארץ, ומשיח בן דוד משמים לפי בחינת רחל ולאח כנדע בעקבות משיחא וקץ המגולה. גם מב"י עצמו הוא בב' בחינות. יוסף בן רחל מארץ, יוסף בן יעקב משמים^ה. לכן חובה עלינו ללמוד ולהבין את כל קני' התכונות, הכינויים וכל הבחינות והסגולות של משיח בן יוסף (כמבואר להלן פרק ב'^ט), להיות לנו נר לרגלנו וכשלחן ערוך על דרך המעשה ואופני העבודה אשר לפנינו בעזרת גואל ישראל במהרה.

(ג) עפ"י רבנו הגר"א אם לא זכו, תתחיל האתחלתא דגאולה באתערותא דלתתא כמו שהיה בימי כורש, בימי בית שני, מסטרא דשמאלא היינו במדת הדין^ו, שמאלו תחת לראשי שנאמר על מב"י^א. ותהי' ברשיון מלכי האומות^ב ואחר כך תבוא שלמות הגאולה מסטרא דימינא, היינו במדת החסד, וע"י קו הרחמים על פי הכתוב ברחמים גדולים אקבצך^ג. עפ"י רבנו

מסכת אבות). הרבה רמזים מעין אלו מובאים בספר חזון ציון על עליית תלמידי הגר"א.

(ז) "רמזין קדישין", שם מסופר שתלמידי הגר"א באו באש ובמים על כל רמז רמזא של הגר"א לקיים מצותו בעבודת קיבוץ גלויות.

(ח) יוסף בן רחל, יוסף בן יעקב, ראה להלן פרק ב' קני' הבחינות של מב"י בחינה נ"ד.

(ט) קני' הבחינות וכו', להלן תחילת פרק ב' אומר סימן למספר זה, כמספר "יוסף" וציון^ו.

(י) מסטרא דשמאלא, במדת הדין, ראה באורי הגר"א לתיקוני זוהר חדש דף כ"ו.

(יא) שמאלו תחת לראשי שנאמר על מב"י. ביאורי הגר"א שם.

(יב) ברשיון מלכי האומות, לפי דברי הגר"א שם תהיה האתחלתא כמו בימי כורש וכו' שהיה מולך בכיפה בחינת מלכי כל האומות בהרמב"ן בשיר השירים לפסוק אם תעוררו את האהבה וכו', אומר על אתחלתא דגאולה שתהיה ברשיון מלכי האומות (לעיין היטב בנוסח של הרמב"ן שם).

יש לציון, שרעיון זה היה מוסכם ומקובל אצל כל אנשי ארץ ישראל "תקופת תלמידי הגר"א". מיסדי הישוב ובמשך תקופה ארוכה אחריה, כפי שהצהיר מפורש הגאון והמקובל ר' יעקב ליב לעוי ז"ל, אב"ד ומראשי ועד הכוללות פרו"ח (פרושים וחסידים) מובא בהמגיד תרכ"ב גליון 26 במאמרו של הרב ד"ר חיים לוריא על "חברת ישוב אר"י".

(יג) מסטרא דימינא וכו', ראה באורי הגר"א תקוני זוהר חדש דף כ"ז בקשר לפסוק ברחמים גדולים

הגר"א קבוץ גלויות שבאתחלתא דגאולה באה בדרך של פדות ופדיון עפ"י הכתוב ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה^(ט). והוא כולו ע"י משיח בן יוסף, פדיון משעבוד הגוף ושעבוד הנפש, ישובון תרתי משמע, ישובו לציון כפי שכתוב שם, ובאו לציון, ישובון ישובו בתשובה, בסוד ששון ושמחה ישיגו^(ט).

כלל גדול מאד הוא עפ"י רבנו שכל הדברים העתידים לבוא בשלמות הגאולה מתחילין גם באתחלתא דגאולה קימעא קימעא בטצ"ץ עקבות משיחא, עקבות הצאן^(ט).

ד) רבנו התחיל בגלוי רמזי התורה בהיותו בן עשרים שנה בשנת ת"ק תחלת השעה הראשונה^(ט) של אור בוקר יום השישי באלף השישי, אשר אז החל רוח אלקים, רוחא דמשיחא, לפעם ברוח קדשו, לגלות רזי התורה קימעא קימעא ביעודו של משיח הראשון^(ט), גלוי רזין דרזין סודות שבסודות בעקבות משיחא וכל רז לא אניס ליה^(ט) וכנודע החל לנסוע לארדה"ק בתחילת השעה השנייה, היינו בשנת תקמ"ב, אשר אז החלה סערת רוחו, סערת אליהו לקבוץ גלויות ביתר שאת^(ט).

עקבות משיחא בכללות נפתחו תחלה בשעה הראשונה של בוקר יום הששי

אקבצן. להלן פרק ג' "רמיזין קדישין" מספר המחבר שזה הי' אחד הרמזים שבו ראה רבנו הגר"א את שמו ויעודו "ברחמים גדולים אקבצן" עולה כשמו "אליהו בן שלמה זלמן".

יד) ופדויי ה' ישובון וכו', ראה דברי הגר"א בספר "ליקוטי הגר"א" דף מ' ובאר יצחק שם. טו) והוא כולו ע"י משיח בן יוסף וכו', בספר ליקוטי הגר"א שם דף מ' ושם דף ס"ג באר יצחק בשם הגר"א אומר כי ע"י משיח בן יוסף תהיה חרות משעבוד מלכיות וע"י משיח בן דוד תהיה חירות ממלאך המות.

על ענין "ששון ושמחה" מדבר המחבר להלן פרק ב' חלק ב' שני "משיחי הדורות".

טז) קימעא קימעא וכו'. עפ"י חז"ל ירושלמי מסכת ברכות כך היא גאולתן של ישראל קימעא קימעא באה כאילת השחר. - טצ"ץ ביסוד על ענין זה מדבר המחבר באריכות להלן פרק ב' ופרק ה'.

יז) השעה הראשונה וכו', הכוונה לשעות יום השישי שבו נברא האדם הנמנות בגמרא סנהדרין דף לח: האלף השישי הוא כנגד יום השישי לבריאת העולם, לפי באור המחבר מונה את שעות יום השישי הלזה מתחילת אור הבקר ולא מתחילת הלילה. [וראה להלן הערה ג].

יח) ביעודו של משיח הראשון בספר תולדות יצחק באור לבאורי הגר"א לספר יצירה חלק ב' דף ק"מ-קמ"א מובא שהגר"א היה בבחינת משיח בן יוסף ולכן נחית משמיא וכו' וראה להלן פרק ג' "רמיזין קדישין" ספור באור ע"ד רמזים נפלאים שהגר"א ראה בקשר ליעודו זה.

יט) סודות שבעקבות משיחא וכו', ראה בספר תולדות יצחק הקדמה לחלק ב', אומר: וראה בהקדמה לביאורי הגר"א למסכת אבות מאת תלמידו הגאון ר' מנחם מנדיל משקלוב.

כ) בתחילת השעה השנייה, היינו בשנת תקמ"ב מבואר להלן בהערה הבאה.

לשתיתאה, היינו שנת ת"ק לאלף הששי דנא. ומשעה לשעה מתקדמים העקבות מבחינות רבות. וכנודע כל שעה ארבעים ואחת שנה ושמונה חדשים^{כא} מאז נפתחו מוסרותיהם של עקבות משיח בן יוסף שעל זה נאמר פתחת למוסרי^{כב} ובסוד עדות ביהוסף, הסירותי מסבל שכמו כפיו מדרד תעברנה^{כג}. ומדהשעה השניה (היינו משנת תקמ"ב) נכנסה בחינתם של כל בית ישראל והן הכלל והן כל איש איש בישראל, בפקידה דמעליתא של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף^{כד}.

ה) רבנו הגר"א ידע ברוח קדשו כל איש ישראל איפה שמו ויעודו מרומז בתורה איש על דגלו לבית אבותיו לפי שורש נשמתו וזכות אבות, עפ"י רמזי גימטריאות נוטריקון^{כה} ועל עצמו מצא רמזים רבים (נ"ב רמזים) על יעודו הגדול והקדוש לקבוץ גליות, כמבואר להלן פרק ג'.

ו) ואלה הן שבעת עיקרי היסודות בשיטת עקבות משיחא "על אבן אחת שבעה עינים" עפ"י רבנו הגר"א:

[א] "עוד יוסף חי". השיטה היסודית של רבנו היה "עוד יוסף חי" היינו שמשיח בן יוסף חי ויחיה ותתבטל הגזירה לההרג ע"י ארמילוס הרשע^{כז}, כי כאמור בו תלויה כל האתחלתא דגאולה מכל הבחינות^{כח}. הגזירה מתבטלת

כא) כל שעה ארבעים ואחת שנה ושמונה חדשים החשבון הוא זה. חמש מאות השנים משנת ת"ק עד סוף האלף הששי מתחלקות לשנים עשר חלקים, היינו שנים עשרה שעות היום של יום הששי. נמצא שכל שעה מכילה ארבעים ואחת שנה ושמונה חדשים. לפי ביאור הגר"א "לספרא דצניעותא" [וראה להלן הערה נג].

כב) פתחת למוסרי, הגר"א בספרו "יהל אור" בקשר לפסוק דלותי ולי יהושיע (תהלים קטז, ו), אומר, שבה התפלל דוד המע"ה על משיח בן אפרים שלא ימות ולהלן פרק ה' מבאר המחבר שגם בפרקים הבאים אחרי פרק זה מה אשיב לה' ומן המיצר קראתי י"ה מכוונת תפלה זו.

כג) עדות ביהוסף וכו', עפ"י חז"ל מסכת ראש השנה נאמר זה על יוסף ששחרר מבית האסורים בראש השנה ראה להלן פרק ב' בענין קני' הבחינות של משיח בן יוסף הבחינה קי"ז "עדות ביהוסף".

כד) בחינתם של כל בית ישראל, ראה להלן אות כ': מב"י השרוי בכל בית ישראל בכלל וכו' ובכל איש ישראל בפרט כו' אנשי המעשה הזוכים לעשות בקבוץ גליות וכו'.

כה) על ידיעתו של הגר"א ברוח קדשו לרמוז לכל איש ישראל איפה שמו נרמז בתורה, מדבר גם הגאון ר' ישראל משקלוב בהקדמתו לספרו "פאת השלחן" וראה להלן פרק ג' "רמיזין קדישין".

כו) ותתבטל הגזירה לההרג וכו', בביאור אדיר במקום של הרמח"ל על אירא של רשב"י, כתב שמשיח בן יוסף לא יהרג. [וראה בזהר ח"ג קנג: ומ"ש לקמן בסוף המאמר "משיח בן יוסף". מ. כ.].

כז) הגר"א אומר מפורש בכמה מקומות שהזכרנו לעיל שקבוץ גליות הוא ע"י משיח בן יוסף, ועל

ע"י אריכות הגלות וע"י יסוריו שסובל ונושא חלינו^{כח}) וע"י המעשים הנעשים במסירות נפש לקבוץ גלויות שזה הוא תפקידו, וע"י חבלי משיח ויסורי ארץ ישראל^{כט}) וע"י תפלותינו בכל יום תמיד בעד חייו והצלחתו של מבי"י, בתפלות הקבועות כמבואר להלן. והעוסקין בקבוץ גלויות מקילין את יסוריו של מבי"י בעקבות משיחא^ל. הגזירה מתבטלת באופן שנחלקת לחלקים קטנים כמשל המובא במדרש: משל למלך שכעס על בנו ונשבע לזרוק בו אבן גדולה אח"כ נחם ורחם עליו ובכדי לקיים שבועתו שבר את האבן הגדולה לחלקים קטנים חרק עליו את החלקים האלה אחד אחד. נמצא שלא נהרג ובכל זאת סובל גם מהחלקים הקטנים^{לא}. והם חבלי משיח הבאים קימעא קימעא יחד עם תתקצ"ט עקבות משיחא, באופן שגם הגזירה נחלקה לתתקצ"ט חלקים קטנים. ולעומתם צד הישועות כמרומז בפסוק "ועת צרה היא ליעקב" ממנה יושע^{לב}.

החובה להתפלל בעד חייו והצלחתו של מבי"י. כן אומר האריה"ק ב"שער הכוונות" בקשר לתפלת "ותשכון בתוכה כאשר דברת" ולכוון זאת במלים "ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם" כן אומר הרש"ש בסידור התפלה שלו. וכן אומר בעל "אור החיים" בביאורו לפסוק "מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל".

[ומצאתי בין קטעי כת"י עוד הערה השייכת כאן, וז"ל: עיקר שיטת הגר"א הוא "עוד יוסף חי" היינו נצחיות משיח בן יוסף וקיום עקבות משיחא לפני הגאולה שכלם הם של מבי"י משיח הראשון. תלמידיו אמרו לו ע"ד "בכור שורו הדר לו" היינו מדת הדין ויסורי מבי"י, ענה להם שכנגד זה יש "מברכת ה' ארצו" וכן בחושבן וביניהם "חזרת השכינה" בקו האמצעי וכן בחושבא.

כח) הגזירה מתבטלת, עפ"י חז"ל (מסכת סוכה נב). נגזר על מבי"י להיהרג אך הגזירה מתבטלת ע"י אריכות הגלות. כן אומר גם האריה"ק ב"שער הכוונות" הנז' (לבאר כאן למה נגזרה גזירה זו). וכן לפי דברי הרב הקדוש ר' חיים וויטאל בשם האריה"ק בספר "שער הגלגולים" בקשר לפסוק "חזה ציון קרית מועדנו". מדברי הגר"א לתקוני זוהר נראה כי המלים "אכן חלינו הוא נושא" שבפסוק (ישעי' נג, ד) מכוון למשיח הראשון - מבי"י.

כט) יסורי א"י, עפ"י המדרש ארץ ישראל היא אחת משלשת הדברים הבאים ביסורים ראה להלן פרק ב' בקשר לפסוק "יסור יסרני יה ולמות לא נתנני" שנאמר על יעודו של מבי"י.

ל) מקילין את יסוריו של מבי"י בעקבות משיחא, דבר זה מובן היטב לפי המבואר לעיל שקיבוץ גלויות הוא על ידו ממילא כל העוסק בקיבוץ גלויות לוקח חלק בהקלת יסוריו של מבי"י. כן מבואר הדבר בפזמוני "ב"א בסערת אליהו" של אבי ז"ל.

לא) חלקים קטנים וכו', ראה גם דברי הגר"א בסידור הגר"א דף מח (בשיר השירים ב') בקשר לפסוק השבעתי אתכם וכו'. יש לציין ששם אומר הגר"א בקשר לפסקה: לא לדחוק את הקץ "שלא יצאו מאליהם לבנות בה"מ". מכאן מוכח ברור עפ"י הגר"א שהאזהרה לא לדחוק את הקץ נאמרה רק מה שנוגע לבנין בית המקדש אבל לא בנוגע לבנין ירושלים ולישוב אר"י.

לב) תתקצ"ט עקבות משיחא וכו', מספר זה כלול במספר טצ"ץ ביסוד על ענין זה מדובר להלן פרק

יעודו הכללי של מב"י הוא בשלשה דברים: גלוי רזי התורה, קבוץ גלויות, וביעור רוח הטומאה מן הארץ^א. קבוץ גלויות הוא בשלשה תפקידים: בנין ירושלים, קבוץ גלויות וקיום מצוות התלויות בארץ^ב. כל אלה נרמזים בפסוקים: "מי יעלה בהר ה'" היינו קבוץ גלויות (ר"ת משיח בן יוסף). "מי יקום במקום קדשו" קימה זו בנין (ר"ת משיח בן יוסף) וכל לשון קימה היא בטוריא דמב"י בסוד קמה אלמתי^ג. "ישא ברכה מאת ה'" היינו דבר הנושא ברכה, זו נטיעה (ר"ת משיח בן יוסף)^ד, ובפסוקים "שבי אל עריך" "בנה ירושלים" "כי עת לחננה"^ה, לחננה היינו נטיעה כאמור שם את עפרה יחננו^ו. כל אחד מהם עולה בחושבנא "עדות ביהוסף" שנאמר על משיח בן יוסף^ז. וכל שלשת הדברים האלה נאמרים גם בתפקידו של כורש^ח עפ"י הכתוב (ישעי' ב' בחינה נ"א ובחינה נ"ג ובפרק ה' - עת צרה היא ליעקב ממנה ישע, הגר"א בביאורו לחבקוק בקשר לפסוק אנוח ליום צרה, אומר שזה מכון לימות משיח בן יוסף.

לג) שלשה דברים וכו' "קבוץ גלויות ע"י מב"י בספר ליקוטי הגר"א סוד האותיות דף יח, ובאר יצחק שם ובספר הנ"ל דף ס"ג. - גלוי רזי התורה ע"י מב"י בספר תולדות יצחק חלק ב' דף ק"מ מדבר באריכות בענין זה. - בעור רוח הטומאה מן הארץ ע"י מב"י להלן פרק ה'. - ביעור רוח הטומאה כו', ראה להלן פרק ב' בחינה קי"ז עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים היינו שליטתו של יוסף על כל רוח הטומאה. ובחינה נ"ח שם "יוסף הוא השליט".

לד) בנין ירושלים, לכן בתפלת ולירושלים עיך במלים ובנה אותה בקרוב בימינו חובה לכוון בעד חייו והצלחתו של מב"י כמובא לעיל. - קיבוץ גלויות ע"י מב"י מבוא לעיל, קיום מצוות התלויות בארץ שתכליתו הוא בעור רוח הטומאה מן הארץ שהוא ביעודו של מב"י מבואר להלן פרק ה'.

לה) קמה אלמתי, שנאמר בענין חלום יוסף בתורה.

לו) דבר הנושא ברכה זו נטיעה, גם עפ"י המדרש על הפסוק כי תבואו אל הארץ ונטעתם וכו' אינכם עוסקים אלא במטע ביאה אל הארץ היינו קיבוץ גלויות שהוא ביעודו של מב"י כמבואר לעיל עפ"י הגר"א גם מכאן הוכח שגם המצוה לעסוק במטע עפ"י המדרש הנ"ל היא ביעודו של מב"י מבואר באריכות להלן פרק ו'.

לז) "שבי אל עריך", היינו קבוץ גלויות "בוני ירושלים", היינו בנין ירושלים "כי עת לחננה" היינו נטיעת אדמת ארץ ישראל על פי הכתוב שם ואת עפרה יחננו.

לח) "עפרה יחננו", בספר חזון ציון על עלית תלמידי הגר"א מובא עפ"י הרב אליהו לנדא נכד הגר"א שזה היה אחד הרמזים שבהם ראה הגר"א את יעודו: "עפרה יחננו" עולה בגימטריא "אליהו בן שלמה" שמו של הגר"א.

לט) "עדות ביהוסף", מבואר להלן פרק ב' בחינה קי"ז עדות ביהוסף.

מ) תפקידו של כורש נתון בדרך יעודו של משיחא דאתחלתא מב"י עפ"י הגר"א בביאורו לתיקוח"ח דף כ"ז ועוד, כמובא לעיל, ולהלן פרק ג מבאר המחבר ע"ד רמזי הגר"א שבהם ראה הגר"א עצמו את יעודו בטוריא דמב"י עפ"י הפסוק "וישרון בחרתי בו" (ישעי' מ"ד) ושבסופו של פרק זה מדובר על תפקידו של כורש.

מ"ד) "מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישרים, האומר לירושלים תושב וכו'"^(מא)
 "האומר לצולה חרבי ונהרותיך אוביש" "האומר לכורש רעי וכל חפצי ישרים
 וכו'", ולפי ביאור רבנו "צולה" בגימטריא סמאל כי בנין אר"י מטרתו לגרש
 את הס"מ משערי ירושלים^(מב). ולכן זהו בתפקידו של כורש ביעודו של משיח
 בן יוסף מסטרא דשמאלא היינו מדת הדין^(מג) כחו של משיח בן יוסף הוא
 המסייע הנסי בכל מעשי קבוץ גליות הבאים באתערותא דלתתא^(מד).

ז) [ב] עשה והצליח. אחת התכונות של מב"י הצלחה ע"י עשייה כמו
 שכתוב ביוסף "כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו". ונודע למשגב דבר רבנו:
 שתי המצוות שהאדם נכנס בהן שלם בכל גופו הן סוכה וארץ ישראל. ורמז
 נתן לזה בפסוק "ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון" והוסיף: סוכה מצוותה
 תעשה ולא מן העשוי אף ציון כך^(מה) וכאמור במדרש על הפסוק: ובא לציון
 גואל. כל זמן שציון אינה בנויה עדיין הגואל לא בא^(מו), וכדברי חז"ל (מגילה
 י"ז) מכיון שירושלים נבנית בן דוד בא, ובמדרש: אין בן דוד בא עד שתהא
 ירושלים נבנית^(מי).

ח) [ג] בעתה אחישנה. בקשר לדברי חז"ל (סנהדרין כ"ח) על הפסוק בעתה
 אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה, אמר לנו רבנו סו"ס אין מקרא יוצא
 מידי פשוטו. שהפשט הוא שאפילו בעתה אחישנה, ומתי - כשהקטן יהי

מא) ועצת מלאכיו ישרים, "אוסף רמזי הגר"א ותלמידיו" (שנאספו ע"י הגאונים ר' יצחק צבי ריבלין
 (דרשן הגאולה) ור' אשר לוריא בירושלים), מדובר על פסוק זה ורמז על מלת "ועצת" שעולה
 כמספר "משיח בן יוסף" (ר' אשר לוריא הוא בעה"ח הספר "אור יקרות" שהדפיסו בירושלים).

מב) לגרש את הס"מ משערי ירושלים, ראה לקמן פ"ב אות ככ.

מג) ביעודו של כורש מסטרא דשמאלא במידת הדין, ראה באורי הגר"א לתיקו"ח דף כז.

מד) המסייע הנסי לקיבוץ גלויות, בספר ליקוטי הגר"א "סוד האותיות", אות חפ"ץ ובאר יצחק
 שם, ובאור "אור החיים" (פרשת בלק) לפסוק דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל.

מה) אף ציון כך, כלומר, שיש לעשות את ציון, היינו לבנות אותה. השוה לדברי רש"י לפסוק ובא
 לציון גואל (ישע"י נ"ט) כל זמן שציון אינה בנויה הגואל עדיין לא בא. אבי הר"י ריבלין ז"ל בפזמונו
 "בשעריך ירושלים" כותב מענין זה.

גם הגר"מ חרל"פ במאמרו על עליית תלמידי הגר"א בקובץ "מוסדי ארץ" (נספח לספר "חזון ציון")
 מדבר על ענין זה בשם הגר"א ז"ל.

מו) ובא לציון גואל וכו', ראה הערה הנ"ל.

מז) מכיון שירושלים נבנית בן דוד בא, להלן פרק ו' מבאר המחבר, שכל זאת היא באתחלתא
 דגאולה של ענין קץ המגולה שבחז"ל סנהדרין צ"ח ומגילה יז, אשר שם מובא הקשר שבין ענין קץ
 המגולה לפסוק ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו וכו'.

לאֵלֶּף וְהַצְעִיר לְגוֹי עֲצוּם, הַקָּטָן וְהַצְעִיר נֹאמְרוּ עַל אֲפָרִים שֶׁהוּא מִבִּי וְכַנּוּדַע שֶׁהִדְרָגָה הַכִּי גְבוּהָה שֶׁל מִבִּי הִבָּא בִּאתְעֵרוּתָא דְלִתְתָא הִיא אֵלֶּף פְּחוּת אַחַד הֵיִינוּ "טצ"ץ בִּיסוּד"^{מח}. כִּשְׁהַקָּטָן יִהְיֶה לְאֵלֶּף: כְּלוֹמֵר כְּשִׁיגִיעַ בְּמַעֲשָׂיו עַד הִדְרָגָה שַׁעַר הָאֵלֶּף, אִזִּי - אֲנִי ה' אֲפִילוֹ בַּעֲתָה אַחִישְׁנָה וְכֵן הַכּוּוּנָה "וּחֹשׁ עֵתְדוֹת" לְמוֹ (דְּבָרִים ל"ב). בְּדַבְרֵי רַבְנֵי^{מט}, וְבוֹ גַם רִמּוֹ בְּשִׁמוֹ^{מט} כִּי "עַת לְכָל חֲפָץ" הֵיִינוּ שְׁקִבְיָעוֹת הַזְּמָן תְּלוּי בְּחֲפָץ שֶׁהוּא חֲפָץ דְּלִתְתָא וְכַמוֹ שֶׁכָּתוּב עַל כּוֹרֶשׁ "וְכָל חֲפָצֵי יִשְׂרָאֵל". וְכוֹרֶשׁ נִתְּוֵן בְּתַפְקִידוֹ שֶׁל מִבִּי מִסְטְרָא דְשִׁמְאֵלָא הֵיִינוּ מֵדַת הַדִּין הַבָּאָה בִּאתְעֵרוּתָא תְּתֵאִית². הִרְבָּה פְּעָמִים רֵאִיתִי אֶת רַבְנֵי מִסְתּוּבָב בְּחִדְרוֹ וּמְדַבֵּר בְּסַעֲרַת רוּחַ נּוֹרָאָה וְאוֹמֵר "רַב־שַׁעַי הָאֵין לָךְ דֶּרֶךְ אֲמֻצְעִית בֵּין בַּעֲתָה לְבֵין אַחִישְׁנָה"^{כא}. אֲנִי עוֹמְדִים בְּכָל תּוֹקֵף עַל דְּבָרֵי הַפֶּשֶׁט הַפְּשׁוּט שְׁבַדְבְּרֵי הַבְּטַחְתָּךְ. אֲנִי ה' בַּעֲתָה אַחִישְׁנָה"^{כב}.

(ט) [ד] חֻזְקָה וְכִיבוּשׁ בְּקֶץ הַמְּגוּלָּה. אֲתַחֲלֵתָא דְגֵאוּלָּה שֶׁל יְמֵינוּ הֵיִינוּ, הֵאֲתַחֲלֵתָא הָאַחֲרוֹנָה שְׁבַדְרוֹ אַחֲרוֹן^{כג}, בְּכָל הַפְּעוּלוֹת שֶׁלָּה צְרִיכִין לְהִיּוֹת

מח) טצ"ץ בִּיסוּד, רֵאָה לְעִיל אוֹת ד' וְלִקְמֵן בְּפֶרֶק ה' הִבָּא מְדַבֵּר הַמַּחְבֵּר בְּאִרְכּוֹת בַּעֲנִין זֶה. מט) עַד הִדְרָגָה שַׁעַר הָאֵלֶּף, הֵיִינוּ אֵלֶּף פְּחוּת אַחַד שֶׁהִיא הִדְרָגָה הַיּוֹתֵר גְּבוּהָה שֶׁל אֲתְעֵרוּתָא דְלִתְתָא שֶׁהִיא בִּיעוּדוֹ שֶׁל מְשִׁיחָא דֵּאֲתַחֲלֵתָא מִבִּי (רֵאָה לְהֵלֶן פֶּרֶק ב' חֶלֶק א' בְּחִינָה נ"א וּבְחִינָה נ"ג טצ"ץ בִּיסוּד).

אִזִּי אֲנִי ה' אֲפִילוֹ בַּעֲתָה אַחִישְׁנָה, הֵיִינוּ אֲפִילוֹ לְפָנַי גַּמֵּר הָאֵלֶּף הַשְּׂשִׁי, בְּבִאוּרֵי הַגְּרָא לְסַפְרָא דְצְנִיעוּתָא מְדַבֵּר הִרְבָּה בַּעֲנִין זֶה.

וּחֹשׁ עֵתִידוֹת לְמוֹ, ר' הַגְּרָא עַל פְּסוּק זֶה בְּאִדְרַת אֵלֵיהּ דְּבָרִים לָב, לֵה. מט*) וְבוֹ גַם רִמּוֹ בְּשִׁמוֹ, "חֹשׁ עֵתִידוֹת" עוֹלָה כְּשִׁמוֹ "אֵלֵיהּ בֵּן שְׁלֵמָה זְלִמָּן בֵּן יִשְׁכָּר", רֵאָה לְהֵלֶן פֶּרֶק ג' רִמְיֻזִין קְדִישִׁין.

נ) עַת לְכָל חֲפָץ - בִּאתְעֵרוּתָא דְלִתְתָא, מְבוֹאֵר לְהֵלֶן פֶּרֶק ה' הַמַּתְחִיל לְכָל זְמַן וְעַת לְכָל חֲפָץ. נא) בֵּין בַּעֲתָה לְבֵין אַחִישְׁנָה, בַּעֲתָה הֵיִינוּ עַד סוּף הָאֵלֶּף הַשְּׂשִׁי ח"ו. אַחִישְׁנָה הֵיִינוּ מִיַּד, עַפ"י חז"ל סְנֵהֲדִין דָּף צַת. זְכוֹ אַחִישְׁנָה, בַּעֲנֵי שְׁמַיָּא הֵיִינוּ בְּדֶרֶךְ נְסִיתָא מֵהִירָה. נב) עַל דְּבָרֵי הַפֶּשֶׁט הַפְּשׁוּט שֶׁל הַפְּסוּק, הַפֶּשֶׁט הַפְּשׁוּט שְׁגַם בַּעֲתָה אַחִישְׁנָה, לֹא זְכוֹ בַּעֲתָה כְּעִנֵּי רֹכֵב עַל חֲמוֹר. (בְּכַת"י הוֹסִיף: לְבִאֵר יוֹתֵר אֶת הַעֲנִין).

נג) דוֹר הָאַחֲרוֹן, לְהֵלֶן פֶּרֶק ה' בְּסַעֲיָא הַמַּתְחִיל לְכָל זְמַן וְעַת לְכָל חֲפָץ, מְבִאֵר הַמַּחְבֵּר כִּי "דוֹר אַחֲרוֹן" שְׁבַפְסוּק לְמַעַן תְּסַפְרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן (תְּהִלִּים מֵח, יד) מְכוּוֹן לְתַקּוּפָה הַמַּתְחִילָה מִשְׁנַת ת"ק עַד שְׁנַת תש"ן לְאֵלֶּף הַשְּׂשִׁי (הֵיִינוּ שֶׁשׁ הַשְּׁעוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת הַמַּתְחִילוֹת מֵאוּר־בְּבֹקֵר שֶׁל אֵלֶּף הַשְּׂשִׁי). וַיֵּשׁ לְהוֹסִיף בִּיאוּר, חֲלוּקָה זוֹ שֶׁל י"ב שְׁעוֹת שֶׁל חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. יֵשׁ לְזֶה מְקוֹר בְּפִדְרָא פִּמ"ח: רַבִּי יִנְאִי אוֹמֵר כּו' שְׁעָה אַחַת מִיּוֹמוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה פ"ג שָׁנָה וְשְׁלִישׁ שָׁנָה. וְהַפ"י כִּי אֵלֶּף שָׁנִים בְּעִינֵיךְ כְּיוֹם אֲתַמּוּל, אִם נִחְלַק יוֹם זֶה לִי"ב חֲלָקִים עוֹלָה כְּחֻשְׁבוֹן הַנ"ל, וְאִם נִחְלַק רַק חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה עוֹלָה בְּעֶרֶךְ מ"א שְׁעוֹת וְשִׁמְנָה חֲדָשִׁים וּבְגַמ' סְנֵהֲדִין לַח: חֲלִיקוֹ יוֹם שְׁנַבְרָא בּוֹ אֲדַה"ר לִי"ב שְׁעוֹת. שְׁעָה

בשתי הטוריות, בטוריא דעזרא ונחמיה ובטוריא דיהושע. על הפסוק וירשתם אותה וישבתם בה. אומר רבנו הגר"א (אדרת אליהו דברים י"א) "בזכות שתרו אותה תשבו בה, ובמה תירשוה בחזקה". וחזקה היינו בנין ונטיעה כדין חזקת קרקע בכללות¹⁷ וזאת בטוריא דעזרא ונחמיה. ולעת הצורך גם בחזקה (החיות בקמץ) וזאת בטוריא דיהושע. רמז נפלא הראה לנו רבנו על זה כי "עזרא נחמיה" בחושבנא "יהושע". יהושע הוא מצאצאי אפרים בן יוסף והוא הנלחם בעמלק. עמלק במילוי עי"ן מ"ם למ"ד קו"ף בגימטריא "סטרא אחרא" (ת"פ) תפקידו של יהושע בן נון צ"א הלחם בעמלק. ויהושע משיח בן יוסף. והוא משיב"י מלחמה שערה היינו בשערי ירושלם אפתחא דקרתא אשר כאן מרכז מלחמתו בעשו וכאמור "שמה שבר רשפי קשת" וכו', ביעודו של מבי"י שבפסוק הקודם, ויהי בשלם סוכו מעונתו בציון. ובוזה ראה רבנו את יעודו ורמזו לשמו "בשלם סוכו ומעונתו בציון" עולה בחשבון ג' דורותיו של רבנו כזה "אליהו בן שלמה זלמן בן ישכר דוב" (מבואר להלן פרק ג'). הדברים האלה מבטיחים לנו שבמלחמתנו בעמלק מכל הבחינות תהא סכתנו שלמה בסע"ד. וכוננת רבנו תירשוה בחזקה הוא ענין קץ המגולה שבדברי חז"ל (סנהדרין צ"ח מגילה י"ז) על הפסוק, ואתם הרי ישראל ענפיהם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וכו' אשר זאת היתה שאיפתו הנמרצה של רבנו הגר"א. וכלל גדול עפ"י רבנו שכל הפעולות בדרכי האתחלתא צריכות להיות כמו בימי עזרא ונחמיה כמו בימי כורש ורבנו כותב מפורש שקבוץ גליות תלוי בזכות קיום המצוות התלויות בארץ. והכוונה השניה "תירשוה בחזקה" שבדברי רבנו (החיות בקמץ כדלעיל) היא למאן דאמר (קדושין כ"ו) עפ"י הפסוק: ושבו בעריכם אשר תפסתם, ותכלית עבודתנו בקבוץ גליות היא מלחמה לה' בעמלק שזאת היתה תפקידו העיקרי של יהושע בטוריא דמבי"י

חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות, ויש גירסאות ששית העמידו על רגליו ושביעית זרק בו נשמה, ולפי חשבון הנ"ל סוף שעה חמישית הוא שנת תש"ח קום המדינה, ושנת תש"ן היא סוף שעה ששית לפי חשבון הנ"ל. וראה בפס"ר פמ"ו דף קפ"ז ובתו"ש ח"א אות תשלח, כל שינוי הגירסאות במאמר זה ועי' תו"ש פ"ב אות כה"מ. ובמנח"י בב"ר עמ' 168.

ולפ"ז מרמזים שעות שבתקופת אתחלתא דגאולה לשעות יומו של אדה"ר. ועי' בביאורים והערות לקול התור אות יז-כא.

נד) גם בעל "קול ישועה" אבי הר"י ריבלין ז"ל, מזכיר כמה פעמים בפזמוניו ובמאמריו בעתונות תקופתו ע"ד "דור האחרון" בקשר להתקדמות של הרחבת הישוב וקירוב הגאולה לדוגמה במאמרו ב"המגיד" מיום... שנת תרכ"א גליון... שבו מדבר ע"ד... אומר שם "להראות כי זה דור האחרון".

מלחמה בעמלק מכל הבחינות נגד כל אויבי ישראל ונגד ארמילוס שר הערב רב, להעביר רוח הטומאה מן הארץ ולהעלות כנסת ישראל ושכינתא-תתאה מעפרא ופתיחת המערכה נגד מלחמת גוג ומגוג בגאולה הראשונה לקראת בא משיח צדקנו - משיח בן דוד ב"ב.. ועיקרי הפעולות הם בנין ירושלם וקבוץ גליות וקיום מצוות התלויות בארץ בסוד קץ המגולה וכולם הם ביעודו של רבנו נהורא דמב"י. ולפי הוראותיו הנשגבות במפורש ובדרך רמיון בסוד צפנת פענ"ח ובסוד מעשה וחשבון ובסוף הגדול והנשגב סוד קול התור לפתיחת קץ המגולה בפועל שזאת היתה בשאיפתו של רבנו הגר"א ותלמידיו. וכן צפון יעודו של רבנו בפסוק "חזה ציון קרית מועדנו" הנאמר על שליחת משיח בן יוסף ובזה ראה גם האריה"ק ז"ל את יעודו כמב"י עפ"י רמיון ידועין.

(י) [ה] פליטה בציון. עפ"י הכתוב בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה ובשרידים אשר ה' קורא. וציון בטוריא דמב"י עפ"י המדרש תנחומא, מה שאירע ליוסף אירע לציון. ורבנו רמזו זה גם במלת "בשרידים" בחושבנא "משיח בן יוסף" שעל ידו קבוץ גליות עפ"י רבנו ובמדה שיגדל קבוץ גליות יתגבר הסט"א ואז תוסיף גם קטיגוריה נגד אלה שאינם מחזקים בקבוץ גליות אחר שנפתחה האתחלתא בזה, כי אז תהיה פליטה בציון ובירושלים ובשרידים וד"ל. ועל זאת דאג רבנו מאד.

קשר השפע העליון. פליטה בציון ובירושלים. קבוץ גליות מפנה הדרך של שפע העליון לישראל שפע כל הסגולות העליונות הבא דרך ציון וירושלים: חיים, ישועה, ברכה, שלום, חסד, רחמים, טובה וכו'. שפע החיים עפ"י הכתוב: כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם. ועפ"י הכתוב: לראות בטוב ה' בארץ חיים. שפע הישועה עפ"י הכתוב: כי מציון ישועת ישראל. שפע הברכה עפ"י הכתוב: יברכך ה' מציון וכו'. כי שם צוה ה' את הברכה וכו' שפע השלום עפ"י הכתוב שלום ירושלים, וירושלים היא עיר השלום. שפע החסד עפ"י הכתוב: בונה ברחמיו ירושלים. טובה עפ"י הכתוב: וראה בטוב ירושלים. ועפ"י הכתוב: ההר הטוב הזה והלבנון, וכל אלה הם ביעודו של מב"י כי ציון בטוריא דיוסף עפ"י המדרש כנ"ל. כל זמן שציון שוממה הרי שולטת בה רוח הטומאה ומכשילה את דרך המעבר של השפע העליון, ורק בנין ירושלים מחזיק את הקשר הזה עפ"י הכתוב: ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו.

(י) [נ] תורה מציון. כי מציון תצא תורה היינו התגלות סודות התורה שעקר מקורה הוא בציון ובירושלים ורבנו כותב הרבה שהגאולה תלויה בלימוד תורת הקבלה וע"י זה תתגלה קימעא קימעא תורת משיח צדקנו והיא תורת ארץ ישראל. סוד וזהב הארץ ההיא טוב.

(יב) [ז] צפנת פענ"ח. באתחלתא דגאולה בהגיע עת לחננה שהיא ע"י משיחא דאתחלתא מתחילים גלויי הרמזים שבתורה וחז"ל ולהבין ע"י זה את דרכי האתחלתא ועקבות משיחא המרמזים על "יעודים מועדים ומיועדים" עפ"י הכתוב הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו ועפ"י הכתוב ישרו בערבה מסלה לאלקיננו. כמבואר להלן פרקים ג-ד. ורבנו נחית משמיא לגלות רמזי התורה בעקבות דמשיחא בסוד צפנת פענ"ח ולהורות לנו על פיהן את דרך המעשה בעקבות משיחא. (ראה לעיל סעיף ד' ולהלן פרק ג').

(יג) שבעת דרכי האתחלתא למעשה בסעד"ש.

[א] חבלים ונעימים. לדעת מראש כי אתחלתא דגאולה באה בדרך חבלים ונעימים כמרומז בפסוק "חבלים ליוסף". היא באה במדת הדין באתערותא דלתתא. עקבות משיחא באים בחבלים ולפעמים גם בעקיפין, אך מצד שני באה לעומתה מדת החסד, בחינת וישת יד ימינו על ראש אפרים. לדעת מראש כי בעקבות משיחא מכל צרה יוצאת ישועה, והישועה באה מתוך צרה עפ"י הכתוב: ועת צרה היא ליעקב ממנה יושע, אשר על זה אומר רבנו הגר"א בחבוק בביאורו על הפסוק אנוח ליום צרה שזה נאמר על משיח בן יוסף, לדעת מראש כי ארץ ישראל נקנית ביסורים. אבל בזה היא נקנית ממש. עקבות משיחא באות בהפרעות ומכשולים מצד שרו של עשו וגם ע"י ארמילוס שר הערב רב אבל בסופו נופל ביד שרו של יוסף כדאיתא במדרש תנחומא (כי תצא). בעזרתו של משיח בן דוד בחינת יהודא מציל את יוסף אף מעו יצא מתוק ופועל ידינו ירצה ה'. ולכן חלילה לנו לסגת אחור במשהו אם יהי' ח"ו איזה קושי, איזה מכשלה בדרך עבודתנו, ולהיות בטוחים כי דוקא ממנה יעקב יושע, ומן המיצר נגיע למרחביה.

(ד) [ב] הצנע לכת. כל פעולה של אתחלתא דגאולה צריכה להיות בהצנע לכת עם אלקיך בסוד שים באזני יהושע שהוא בטוריא דמב"י "באזני" כפשוטו, וגם מרומז בזה "סוד" בחושבנא. עוד מרמזי רבנו על הפסוק סוד ה' ליראיו. סוד במילוי. סמך וו דלית בגימטריא "משיח בן יוסף" שעל ידו בא

קבוץ גליות. ועל הפסוק כבוד ה' הסתר דבר "הסתר דבר" בגימ' "עלית שבטים" בכוונה זו הורה לנו רבנו לקרוא את הגבאות של קבוץ גליות בשם "חזון ציון" ולא בשם "שיבת ציון", חזון ציון הוא עפ"י הפסוק חזה ציון קרית מועדנו, היינו שמועד הגאולה תלוי בציון. ופסוק זה נאמר על מבי"י. וכן עפ"י כתבי רבנו האריה"ק ז"ל, וכן עפ"י הפסוק לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו כנודע, וראה להלן פרק ב' בקנ"ו הבחינות של מבי"י.

(טו) [ג] קימעא קימעא, לדעת מראש כי אתחלתא דגאולה באה קימעא קימעא מעט מעט, עפ"י חז"ל (ירושלמי ברכות) כך היא גאולתן של ישראל קימעא קימעא באה, כאילת השחר, כי אשב בחשך ה' אור לי הולך ואור עד נכון היום. לכן כל פעולה של האתחלתא יש להתחיל אפילו במעט עפ"י הכתוב אחד מעיר ושנים ממשפחה. כלל גדול הוא עפ"י רבנו שכל הדברים שעתידים לבוא בשלמות הגאולה מתחילים קימעא קימעא גם באתחלתא, וכן בנין ירושלים, להתחיל אפילו מאבן אחת. עפ"י הכתוב הנני יסד בציון אבן, אבן בחן. כי האבן הזאת היא למבחן להוכיח את הרצון לבנות ירושלים ולהרחיב מקום אהלה וה' יסייע בידינו. גם בסוד "ואתנהלה לאטי". שאלנו את פי רבנו מדוע צריכה האתחלתא להיות דוקא קימעא קימעא. אם באה עת רצון לפני ה' לקבץ נדחי ישראל היד ד' תקצר שקבוץ גליות יהיה במדה גדולה בבת אחת? ויסבר לנו רבנו כי כל ענין האתחלתא דגאולה הרי הוא בלא זכו. היינו לא בזכות צדקתינו. ואם הגאולה תבוא בפעם אחת הרי מצד אחד לא יהיה אפשר לעמוד במדת היסורים הבאה במדת הדין כאמור לעיל. ומצד שני לא יהיה אפשר לקבל את האור הגדול הבא מצד החסד שבו בפעם אחת. את כל זאת עלינו לדעת מראש בדרך העבודה המעשית של קבוץ גליות.

שאלתי את פי רבנו אם יהיה האפשרות במציאות הגשמית להעביר את כל ישראל בפעם אחת לארץ ישראל כיצד לעשות הרי יעמדו לפנינו שאלות רבות וקשות בנוגע לסידור הישוב. אחרי עיון רב בשאלה זו ענה לנו רבנו: אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל שישים רבוא בפעם אחת צריכים לעשות זה מיד כי מספר זה של שישים רבוא כחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים ואז תשתלם מיד הגאולה השלמה בענני שמיא בדרך נסית. ועפ"י האמור: ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה שעפ"י רבנו נאמר זה על מבי"י ועפ"י חז"ל (שבת פ"ח) בפסוק זה נכלל המספר שישים רבוא. יודעים אנו

מראש כי לעומת כל הדברים הטובים הבאים קימעא קימעא בעקבות משיחא לפי הכלל הגדול שביאר רבנו כמבואר לעיל באים מכשולים מצד הסט"א, הדברים שמנו חז"ל שיהי' בעקבות משיחא ר"ל. אך בפועל ידינו נתגבר על כולם בסע"ד כפי שהובטח לנו בהבטחות נביאנו וחז"ל וכמצוות רבנו וברכתו הקדושה, יחד עם התחלת האתחלתא דגאולה ע"י קבוץ גליות באתערותא דלתתא של מב"י מתחילין קימעא קימעא כל הסגולות הטובות של מב"י, פתחי ישועה, כנאמר דלותי ולי יהושיע וממנה יושע, הושיע ה' משיחו וכו' שנאמרו על מב"י צנור הטוב שהוא טצ"ץ בסוד הרואה טי"ת בחלום וכו' וכן ברכת א-ל שד"י שכ"ז דקדושה וכל אלה ביעודו של מב"י ובנהורא דמב"י בדור אחרון שהוא אורו דרבנו ההולך ואור עד נכון היום.

(טז) [ד] עני על חמור. דרך האתחלתא בלא זכו היא כעני רוכב על חמור באה בעניותא, הן קבוץ גליות והן בנין ירושלם נעשית מעוני. עפ"י הכתוב: בבכי יבואו ובתחנונים אובילם וכו'. ואפרים בכורי הוא. וברמיזו רבנו "בתחנונים" בחושבנא "משיח בן יוסף", וכן עפ"י הכתוב: דלותי ולי יהושיע, שנאמר על משיח בן אפרים. וע"ז התפלל דוד שלא ימות כביאור רבנו בחיבורו יהל אור וכן בבנין ירושלים ככתוב ה' ישא ציון ובה יחסו עניי עמו וכו' הכל כדרך עני רוכב על חמור. כל זאת היא באתערותא דלתתא הבאה על דרך הטבע עד שנזכה לענני שמיא.

(יז) [ה] אנשי אמנה. אחד האמצעים העיקרים לקיומה של כל עבודתנו היא הקמת אנשי אמנה, עפ"י חז"ל (שבת קי"ט) כי לא חרבה ירושלם אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה להקים אנשי אמנה, בכל השלמות בעיר קדשנו כי בלעדי זאת אין שום ערך לכל עמלנו ופעלינו ח"ו, ועפ"י כל היסודות והתקנות שסדרנו בע"ה.

(יח) [ו] מדות שוות. ישוב ארצנו הקדושה בכלל ובנין ירושלם בפרט צריך להיות במדות שוות, עפ"י חז"ל אין בן דוד בא עד שיהיו כל המדות שוות, אין בן דוד בא עד שיהיו כל השערים שקולים (סנהדרין צ"ח). ועפ"י שיטת טפ"ף גינאות בדרשת חז"ל (בבא בתרא ע"ה ובתוספות שם). וכל זאת היא גם ביעודו של רבנו בפסוק: לא יהיה בביתך איפה ואיפה גדולה או קטנה, הסמוך לפסוק אבן שלמה וצדק שבזה ראה רבנו את שמו ויעודו בתורה כנודע. וביאר לנו רבנו, בביתך היינו ארץ ישראל עפ"י הכתוב שם למען יאריכון ימיך על האדמה וגו', ואחריו, בארץ אשר ד' אלקיך נותן לך. וכן בקשר לירושלם

הבנויה כתוב: יהי שלום בחילך. וכתרגומו: שלום בנכסיך. ואין שלום בר קיימא רק כשיהיה שלום בנכסך במדות שוות כנ"ל. ובכדי לקיים בזה את כוונת הכתוב: כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו, ועפ"י הכתוב בצדקה תכונני היינו באופן שווה לכל נפש עפ"י הכתוב ושמתי משפט לקו וצדקה למשקולת, ועל ישוב ירושלים כבר אמרו חז"ל ירושלים לא נתחלקה לשבטים. ואין משכירין בתים בירושלם. ובפרק ו' הבא מבואר הענין ביתר אריכות. וע"י זה יתקיים כי זרע השלום הגפן תתן פריה וכו' (זכריה ח'), שעפ"י חז"ל נאמר זה על ענין קץ המגולה (סנהדרין צ"ח) וזהו היסוד העקרי של קיום אנשי אמנה האמור לעיל, וסימנך "אנשי אמנה" "קוה משה" וד"ל.

(ט) [ז] בצדקה תכונני. - חז"ל אמרו אין ירושלם נפדית אלא בצדקה, שנאמר: ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (סנהדרין צ"ח) וכל לשון פדיון היא בטוריא דמב"י, וכן רמז רבנו "במשפט תפדה" בחושבנא "משיח הראשון". ונאמר: בצדקה תכונני צדקה תרתי משמע, צדקה לשון שוויון עפ"י הכתוב: וצדקה למשקולת. וצדקה כפשוטה, היינו תרומת נדבה. גזירה וחנינה היא שישוב ארץ ישראל יבנה בצדקה כי רצה הקב"ה לזכות את כל ישראל הקרובים והרחוקים לקחת חלק בבנין נחלת ה' ועפ"י הכתוב: וקבצו מכל ישראל כסף לחזק את בית אלקיכם (דברי הימים ב' כ"ד) ובבנין ירושלם כלולות וצפונות עוד הרבה מצוות שבתורה כמבואר להלן פרק ז'.

(כ) עוד יוסף חי. - עצמיותו של משיח בן יוסף היא בשלשה סוגים: (א) מב"י העליון הוא מט"ט שר הפנים וכנודע יוסף הוא מט"ט. שניהם מזיהרא עילאה ושניהם ביסוד ובפעולה של מלחמה נגד ארמילוס (וביחוד במלחמת גוג ומגוג) הוא נעזר ע"י שריה בן דן. (ב) מב"י התחתון הוא אחד בכל דור בחינת צדיק יסוד עולם, הזוכה לפי מעשיו ולפי שרש נשמתו לעשות לישועת ישראל, פעולות ישועה והרמת קרן התורה מתוך מסירות נפש, אשר בזה מגיע למספר הגבוה של מב"י והוא טצ"ץ ביסוד. (ג) מב"י השרוי בכל בית ישראל בכלל, בסוד "שארית יוסף" שנאמר על כל ישראל ובכל איש ישראל בפרט, המקנן בטצ"ץ ניצוצין נשמתו ברבים מבני ישראל אנשי המעשה הזוכים לעשות בקבוץ גלויות וכו'. כל הזוכה לפי מעשיו וזכות אבות לעשות באותן הפעולות שהן בתכונותיו של מב"י הרי הוא ניצוץ משרש נשמתו דמב"י. כל אחד לפי דרגת-המעשים.

(כא) עוד יוסף חי. שלשה אלה כולם הם בספירת יסוד. עו"ד הוא בהוד

דיסוד קו השמאל. יוסף הוא ביסוד קו האמצעי. ח"י הוא נצח דיסוד קו ימין. (ב) עוד יוסף חי. נהורא דמב"י בשלש דרגות: (א) משיח בן יוסף מארץ והוא בטוריא דיוסף בן רחל, בחינת מקבל. (ב) משיח בן יוסף משמים בטוריא דיוסף בן יעקב, בחינת נותן ומשפיע. (ג) משיח בן יוסף משמים ומארץ. סוד כי כל בשמים ובארץ. "כי כל" זה יסוד וכן בחושבנא, "כל בשמים ובארץ" בחושבנא "משיח בן אפרים", וכן "קרן ישועה" בחושבנא, שעפ"י רבנו הכהונה על משיח בן אפרים.

בכל פעולה של פדות והצלה של מב"י הוא נעזר ע"י משיח בן דוד בטוריא דיהודא מציל את יוסף. עפ"י הכתוב: מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו וכו', ולכן זכה יהודא שממנו יצאה מלכות בית דוד.

(ג) עוד יוסף חי. גם האבות ורבים מנביאי ה', מלכי ישראל ורבים מהתנאים והאמוראים, רבים מגדולי ישראל ואנשי מעשה בכל הדורות היו בטוריא דמשיח בן יוסף. הראשון היה אברהם אבינו בסוד "במה אדע כי אירשנה" וכנודע כל לשון ירושה שנאמר על ארץ ישראל הוא בטוריא דמב"י, וכן מרומז במלת "אירשנה" העולה בחושבנא "משיח בן יוסף". אברהם אבינו התחיל באתחלתא דגאולה הראשונה, היינו גאולת הקדושה של מטה שהיא באדמת ארץ ישראל. יצחק אבינו נכנס לטוריא דמב"י מיום העקידה. גם נרמז בשמו יצחק קץ-חי. יעקב אבינו, מיום שנאבק עם שרו של עשו, ויבא יעקב שלם. שלם, סכתה. יהודא מיום שהציל את יוסף. יוסף מיום חלומו הראשון. משה רבנו מיום שלקח עמו את עצמות יוסף. יהושע בן נון שהוא הראשון במלחמת ה' בעמלק. שאול ודוד אשר שניהם עסקו במלחמת ה', וכנודע שכל מלחמת ה' היא בטוריא דמב"י, וכו' וכו'. ובדורות האחרונים גם האר"י הק' ותלמידו המיוחד קו"ט ר' חיים ויטאל, והרב הק' בעל אור החיים היו בטוריא דמב"י כנודע. ובדור האחרון זה רבנו הגר"א נהורא דמב"י אשר אורו הולך לפנינו הולך ואור עד נכון היום, וזכו גם אחדים מתלמידיו אשר מקיימים מצוותו בחזון ציון לקבל ולהיות נאצלים מרוחו ומאורו הגדול בטוריא דנא.

(ד) עוד יוסף חי. צדיק באמונתו יחיה. יחד עם כל פעולתנו ביעודו דמב"י מצוה וחובה רבה עלינו להתפלל הרבה בעד חייו והצלחתו של משיח בן יוסף, שבו צפון כל קיומנו בסוד "שארית יוסף" ושעל ידו קבוץ גלויות, על משיח בן יוסף התחתון שבכל דור ודור - שלא יהרג ע"י ארמילוס הרשע, שלא ימות לפני שהוא מוציא לפועל את שליחותו הקדושה בשלמות, שיחזיק

מעמד נגד ארמילוס המבקש להכשילו בכל דרכיו שיחזיק באמונתו את שליחותו הקדושה והאדירה עד יומו האחרון. וזאת כוונת צדיק באמונתו יחיה, ועל משיח בן יוסף העליון שלא יפסק אורו, שהוא האור המקשר בעמודא דאמצעייתא בין כנסת ישראל לאבינו שבשמים. שהוא הבריה התיכון המקשר בין יסוד ומלכות ובין יסוד לתפארת בקו הרחמים. הרבה תפלות התפלל דוד המע"ה בעד משיח בן יוסף שלא ימות ויסייע בעניותא דישאל לביטול הגזירה על מב"י בסוד דלותי ולי יהושיע שהיא אחת התפילות שדוד המע"ה התפלל בעד מב"י כמבואר בדברי רבנו הגר"א, וביחוד החובה להתפלל התפלות דלהלן:

תפלת "עוד יוסף חי" (המתחילה: רחם נא אבינו בשמים על שארית יוסף וכו'), תפלת כסא דוד עבדך, בברכת בנה ירושלים, תפלת את צמח דוד לישועתך קיינו כל היום מצמיח קרן ישועה. תפלה לעני כי יעטף (תהלים קב) ושם תרחם ציון כי עת לחננה וכו' כי רצו עבדיך את אבניה וכו' וייראו גוים את שם ה' וכו'. אהבתי כי ישמע (תהלים קטז), ושם דלותי ולי יהושיע. מן המיצר (תהלים קיח) ושם לא אמות כי אחיה וכו'. לה' הארץ ומלואה (תהלים כד) ושם מי יעלה בהר ה' וכו'. שב לימיני (תהלים קי), יענך ה' ביום צרה (תהלים כ). כי באו מים עד נפש (תהלים סט) ושם הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש. ושם, אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודא וישבו שם וירשוה. יששום מדבר רציה וכו' (ישעי' לה) ושם ופרווי ה' ישובוך ובאו ציון ברנה וכו'. קנאתי לציון קנאה גדולה (זכריה ה) ושם כי זרע השלום וכו'. הר ציון ירכתי צפון (תהלים מח). ה' בעוזך (תהלים כא) ושם, חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים. גם עפ"י האריה"ק על מב"י בתפלת: כסא דוד ועפ"י רבנו בתקו"ת. בשוב ה' וכו', היינו כחולמים (תהלים קכז). ה' אל באפך תוכיחני (תהלים ו). הרנינו לאלקים עחנו (תהלים עו), ושם עדות ביהוסף, בצרה קראת ואחלצך. ויהי בשלם סוכו (תהלים עו), ושם שבר רשפי קשת וכו'. בך ה' חסיתי (תהלים לא) ושם מכל צוררי הייתי חרפה. ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל). יאמרו גאולי ה' (תהלים קז) ושם ישלח דברו וירפאם. ה' אורי ישעי (תהלים כז) ושם, אם תחנה עלי מחנה וכו' לראות בטוב ה' וכו'.

במעשינו ובתפלותינו נבוא לעזרתו של משיח בן יוסף וע"י הפעולות בכל כוחנו באתערותא דלתתא נגיע ליחוד ב' המשיחין מב"י ומב"ד שהם "עץ יוסף ועץ יהודא". תחלה יהיו לאחורים בידך, ואח"כ יהיו לאחד בידך. יחוד ב'

המשיחין הם היסוד ליחוד קוב"ה ושכינתיה שהיא שלמות הגאולה. ועלינו ללמוד ולהבין את כל הבחינות והתכונות והסגולות השונות של משיח בן יוסף עפ"י שיטת רבנו ז"ל המדבר הרבה ע"ז בחבוריו הקדושים בנגלה ובנסתר, כדי שנדע את כל הדרך נלך בה ואת דרכי המעשים אשר לפנינו כי אורו ורוחו הולכים לפנינו ואתנו בסע"ד.

כל הפעולות של קבוץ גליות בארץ ישראל בכלל ובירושלם בפרט וכל פעולה כללית ופרטית בכל צעד ושעל של הכלל והפרט תלויה בקיומו ובהצלחתו של משיח בן יוסף וקיומו והצלחתו של משיב"י תלויים באתערותא דלתתא בקיום כל הדברים והפעולות הנתונים והצפונים בקנין התכונות, הכיניים והבחינות של משיח בן יוסף כמבואר לעיל ולהלן, להשתתף בכל כוחנו בסבלותיו וסגולותיו עד הדגרא הגבוהה של "טצ"ץ ביסוד" היינו תתקציט מעלות של אתערותא דלתתא שעל זה נאמר הקטן יהיה לאלף היינו עד דרגת האלף, והצעיר לגוי עצום. הקטן והצעיר שנאמר על אפרים שהוא משיב"י ואז אני ה' אפילו בעתה אחישנה. ואת כל זאת חובה רבה גם לכון בתפלות לחיי והצלחת משיח בן יוסף.

פרק ב

(חלק א')

חזה ציון קרית מועדנו
לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו,
עיניך תראינה ירושלים נוה שאנן.
משנת "אפרים בכורי" שגב פעלו.

תוכן הפרק:

"מצוה וחובה רבה על כל איש ישראל, ועל כל העוסקים בקבוץ גלויות, ומכש"כ על כל אחד הנושא עליו אחריות כל שהיא בהנהגת צרכי צבור בארה"ק, ועאכו"כ בעבודת ישוב הק' - ללמוד לדעת ולהבין היטב בעמקות ובקיאיות שלמה את כל קנ"ו הבחינות והתכונות של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף אשר על ידו קבוץ גלויות בכל מעשי האתחלתא הבאה באתערותא דלתתא".

ואלה הם קנ"ו הבחינות של משיח בן יוסף, שבהם כלולות כל הכנויים, התכונות הטובות של האתחלתא דגאולה, וסימנך למספר קנ"ו כמספר "יוסף" ו"ציון" שניהם ביסוד וכן לפי המדרש (תנחומא סוף ויגש) מה שאירע ליוסף אירע לציון.

א) אפרים בכורי. הר אפרים, אפרים מתנווד, הבן יקיר לי אפרים (ירמי' ל"א). - כל אלה הם הבחינות היסודיות של משיח בן יוסף וכתובים בפרק אחד (שם) אפרים בכורי, בשביל שהוא המשיח הראשון שעל ידו קבוץ גלויות. היינו היציאה מהגלות. הר אפרים. בשביל שהוא המעלה את ישראל לציון, כאמור שם קראו מהר אפרים קומו ונעלה ציון. אפרים מתנווד, בשביל שמשיח בן יוסף אין לו מנוח, מתנווד מצפון לדרום ומדרום לצפון שעליו נאמר עורי צפון ובואי תימן, וראשי התיבות "עצו"ת" בגימטריא "משיח בן יוסף". הבן יקיר לי אפרים, בחינת מדת החסד, כי אפרים עצמו הוא מסטרא דשמאלא היינו מדת הדין והוא מקבל תמיד השפעה מסטרא דימינא היינו מדת החסד וזאת כוונת וישת יד ימינו על ראש אפרים. ומצוה לדבר בו תמיד כמו שכתוב שם: כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד וכו', "אפרים" מלחמתו בארמילוס, וכן בחושבנא "ארמלס". כל הבחינות האלה הם בטוריא דיוסף בן

רחל שהיא מארץ ולכן מדובר בפרק זה על רחל, רחל מבכה על בניה. מנעי קולך מבחכי ושבו מארץ אויב, היינו היציאה מהגלות ושבנו בנים לגבולם היינו העליה לציון.

ב) אנוח ליום צרה (חבקוק ג'). - ביאור רבנו בחבקוק שזה נאמר על מביי וכן יענך ה' ביום צרה. ושם הושיע ה' משיחו. כנודע שכל לשון ישועה בתכונתו של משיב"י.

ג) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף (תהלים פ"ח). - הפסוק השני גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה בחינת משיב"י מארץ וצדק שהוא במדת הדין.

ד) אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה (תהלים קי"ח) - כמובא בזהר (במדבר) וזה נאמר על יוסף. ברה"ת הפסוק הזה בחושבנא "יהוסף" ועליו נאמר: משם רועה אבן ישראל.

ה) אבן שלמה וצדק (דברים כ"ה) - בזה ראה רבנו את יעודו הראשון בנהורא דמביי. ואחרי פסוק זה מחיית עמלק, ומיד כי תבוא אל הארץ, ובמושווה לזה כי תבואו אל הארץ ונטעתם וכו', ומכאן ראה רבנו את יעודו הגדול בקץ המגולה. ורבנו כותב על פסוק אבן שלמה שהוא במדת הדין מסטרא דשמאלא. ורק בדרך נסיעתו לאר"י ראה שעלה לבחינת רעיא מהימנא בפסוק "ברחמים גדולים אקבצך". ולכן לא נתן לו משמים רשות להכנס לאר"י וצוה לתלמידיו בחינת יהושע להתחיל בקבוץ גליות.

ו) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ"ז). - כנודע כל סתם צדיק הוא בטוריא דיוסף, וראה להלן (סימן ק"ט) עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב.

ז) אהל בת ציון (איכה ב'). - "אהל בת ציון" שהוא בקו האמצעי, קו הרחמים. וכן "אבן ישראל" מימין "ובית יעקב" משמאל.

ח) אילת השחר (תהלים כ"ב). - ושם אלי למה עזבתני, תפלת אסתר המלכה שהיתה משיב"י ראה להלן (סימן קמא). וע"ז אמרו חז"ל (ירושלמי ברכות) כך היא גאולתן של ישראל כאילת השחר, וכל הענין על האתחלתא דגאולה שהוא ביעודו של מביי ובסוד אילה שלוחה בטוריא דמביי בחינת בכור שורו כביאור רבנו בחבקוק (פ' ב).

ט) אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודא (תהלים ס"ט). - וזה במושווה לפסוק

- דלותי ולי יהושיע שנאמר על מב"י לפי ביאור רבנו, וציון בטוריא דיוסף.
- י) בצר הרחבת לי (תהלים ד). - וכן מן המיצר וכו' ענני במרחביה. במושווה לפסוק בצרה קראת ואחלצך אענך וכו' ושם עדות ביהוסף כל לשון קריאה לה' מצרה וה' עונה בעת צרה היא בטוריא דמב"י.
- יא) בכור שורו הדר לו (דברים ל"ג). - שור בחינת יוסף מסטרא דצפון והוא אתערותא דלתתא. ועליו נאמר בתקו"ח (דף ל) ויתער משיחא לתתא, וראה ביאור רבנו שם. וכן משלחי רגל השור שהוא משיב"י כמובא במדרש תנחומא (בראשית) וראה להלן (סימן פ"ה) מברכת ה' ארצו.
- יב) ברכת אל שדי (בראשית כח) - א-ל שדי במילוי אלף למ"ד שי"ן דל"ת יו"ד עולה אלף פחות אחד היינו טצ"ץ שביסוד, כביאור רבנו בסוד האותיות (לקוטי הגר"א). ובשער השמים על הפסוק: וא-ל שדי יברך וכו', ומספר זה תתקצ"ט היא הדרגה הגבוהה של משב"י באתערותא דלתתא לפי הכתוב: הקטן יהיה לאלף וכו'.
- יג) בוא יבוא ברנה (תהלים קכ"ו). - ביאור רבנו בחבקוק (פרק ב') נאמר על ב' המשיחין, תחלה בוא, היינו משיח הראשון מב"י ואחריו יבוא, הוא משיח האחרון מב"ד.
- יד) "בקר אערך לך" ואצפה (תהלים ה) - בקר בטוריא דמב"י. ובחושבנא "עדות ביהוסף".
- טו) ברכת ה' בבית ובשדה (בראשית לט) - פסוק זה נאמר על יוסף, ברכה זו כלולה בסוד שש הויות כמנין יוסף וכמנין ציון.
- טז) בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם (ישעי' ל) - ושם בשובה ונחת תושעון. בהשקט, כמו שים באזני יהושע "באזני" בגמ' "סוד". בשובה ונחת תושעון היינו תשוב ה' גבי ו' כמבואר בזהר על תיבת "תשובה". ואז ו' נחתא לה' כמובא בזהר שהוא סוד הגאולה ובוה תושעון, גם רמז לדבר "תושעון" בחושבון "ארץ ישראל".
- יז) בית יעקב אש ובית יוסף להבה (עובדיה א) - ובית עשו לקש כדרשת רז"ל (תנחומא תצא), כי שרו של עשו יפול ביד שרו של יוסף.
- יח) ברית שלום (במדבר כ"ה) - שניהם ביסוד וכתובים על פנחס, שהוא משרש נשמתו של יוסף. ומב"י הוא גם משרש נשמתו של פנחס.

יט) בצרה קראת ואחלצך (תהלים פ"א) - בקשר לפסוק עדות ביהוסף. וכן מן המצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה.

כ) בשרידים אשר ה' קורא (יואל ג') - "בשרידים" רמז למשיב"י וכן בחושבנא, ושם נאמר: והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט כי בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה כאשר אמר ה' ובשרידים אשר ה' קורא.

כא) בשובה ונחת תושעון (ישעי' ל) - היינו בשוב ה' גבי ו' כמבואר בזה"ק, והכוונה בשוב ה' ו' נחתא כמבואר בזה"ק שהגאולה היא ב-ו' אחרי שה-ה', היא כנסת ישראל מתקרבת ל-ו' באתערותא דלתתא שהוא מתפקידו של מבי"י בטוריא דיוסף בן רחל. (ראה לעיל סימן טז) בהשקט ובבטחה.

כב) ברק השחר ואילת השחר - שניהם בטוריא דמשיח הראשון.

כג) בתחנונים אובילם (ירמי' ל"א) - "בתחנונים" בגימ' "משיח בן יוסף" בפסוק בבכי יבואו ובתחנונים אובילם וכו'. ואפרים בכורי הוא היינו משיב"י. בתחנונים, לכפר על החטא של בהתחננו אלינו ולא שמענו, מובא בזה"ק כי "בבכי" בגימ' "דל" (ראה להלן סימן כ"ז דלותי ולי יהושיע).

כד) גבריא אל - בו המתקת מידת הדין ע"י מיכאל כי יסודו דמבי"י היא בטוריא דגבריא אל במדת הדין והאיש גבריא אל (דניאל ט). ע"י גבריא אל בא יוסף לצרתו ועל ידו בא לגדולתו. ביאור חברי ר' סעדיה.

כה) גואל משחת חייכי (תהלים ק"ג) - ושם הרופא לכל תחלואיכי - גאולה היא ביסוד כנודע המילוי של שחת שי"ן חיי"ת תי"ו עולה כמו "בשלם סכו ומעונתו בציון" והוא זה לעומת זה ביעודו דרבנו.

כו) גן נעול מעין חתום (שיר ד). - בטוריא דצפנת פענח ורבנו רמז "נעול" בגימ' "יוסף", מבואר להלן (סימן צ"ח) בחינה סוד.

כז) דלותי ולי יהושיע (תהלים קטז) - תפלה זו התפלל דוד המע"ה לישועת משיח בן יוסף שלא ימות, כביאור רבנו בחבורו יהל אור והוא בטוריא דיהושע בן נון.

כח) דברי שלום ואמת (אסתר ט) - היינו יחוד יסוד ומלכות. שהוא בתפקידו של מבי"י.

כט) הושיע ה' משיחו (תהלים כ) - כל הפרק הזה של יענך ה' ביום צרה הוא תפלה לישועת משיח בן יוסף וכדברי רבנו בחבקוק על הפסוק: אנוח

ליום צרה, וכן במלים "עוזר מקדש" שם מרומז "משיח בן אפרים" בחושבנא. ל) הזורעים בדמעה ברנה יקצרו (תהלים קכו) - כך הוא עקבות משיחא שכל דבר טוב בא מתוך צער ומצוקה, וכן הלך ילך ובכה נושא משך הזרע בא יבא ברנה נושא אלומותיו. והוא בטוריא של קמה אלומתי וגם נצבה. בא יבא ברנה נאמר על ב' המשיחין עפ"י ביאור רבנו בחבקוק.

לא) הרי ישראל ענפיכם תתנו (יחזקאל ל"ו). - ושם ונושבו הערים והחרבות תבנינה, ולפני זה כתוב הנני בקנאתי. והוא ענין קץ המגולה שבחז"ל (סנהדרין צח, מגילה יז) וכן עפ"י הכתוב: (ישעי' ס"א) כי כארץ תוציא צמחה, וכגנה זרועיה תצמיח, כן ה' אלקים יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים. וזה היה עיקר שאיפתו של רבנו הגר"א. ונקרא קץ המגולה ע"ש עלמא דאתגליא בחינת יוסף בן רחל. וע"ש אדני דגליא ע"י טיהור קדושת אדמת הקדש ופירותיה מרוח הקליפה ע"י קיום מצוותיה.

לב) הר ציון ירכתי צפון (תהלים מ"ח) - שהוא יפה נוף משוש כל הארץ שנאמר על יוסף עפ"י המדרש (תנחומא) כל מה שאירע ליוסף אירע לציון. כי משיח בן יוסף הוא בצפון עפ"י המדרש. וגם בחושבנא כך "ציון" בגימ' "יוסף" ושם סבו ציון והקיפודה ספרו מגדליה וכו' שנאמר על חמשת היקפי הקדושה בסביבי ירושלים.

לג) המלאך הגואל אותי (בראשית מ"ח) - המלאך הגואל הוא שרו של יוסף. וזהו הענין שמיום שנולד יוסף יכול יעקב להשתלט על עשו. וגואל הוא ביסוד כנודע.

לד) הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד (תהלים קי"א) - הוד הוא במדת הדין. הדר עפ"י הכתוב: בכור שורו הדר לו. הוד והדר הוא בטוריא דמב"י, עפ"י רבנו בסוד האותיות (לקוטי הגר"א דף מ').

לה) הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום (ישעי' ס') - הקטן היינו אפרים, ככתוב: אחיו הקטן יגדל ממנו זרעו יהיה מלא הגוים, וכן הצעיר הוא אפרים. והכוונה אם הוא יגיע עד דרגת האלף פחות אחד היינו טצ"ץ ביסוד, שהוא הדרגה האחרונה של אתערותא דלתתא או אני ה' אפילו בעתה אחישנה. וזה שאמר לאלף היינו עד אלף ולא עד בכלל כי אז דרגת האלף עצמה משתלמת בענני שמיא בדרך נסית כלה.

לו) הרחיבי מקום אהלך וכו' (ישעי' כ"ד) - מצות הרחבת הגבולים הוא

בתפקידו של משיב"י כדבר ה' אל יונה הנביא שהוא הוא במעליתא דמשיח בן יוסף, להשיב גבול ישראל (מלכים ב' י"ד). וכן מן המיצר למרחביה שתפקידו הרחבת הגבולים במלחמתו נגד עמלק שהוא המחריב כפי המדרש: האיוב תמו חרבות לנצח על הפסוק: מלחמה לה' בעמלק מרחיב נגד מחריב. (ז) הר ציון לא ימוט, לעולם ישב (תהלים קכ"ה) - וכן צדיק לעולם בל ימוט (משלי י"א) וכמובא במדרש, מה שאירע ליוסף אירע לציון.

(ח) הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו (שיר ב') - הכוונה על יעודים, מועדים ומיועדים, הנצנים הם היעודים היינו עקבות משיחא. עת הזמיר הגיע, הם המועדים, היינו הקצין והפקידות. וקול התור נשמע הם המיועדים, היינו השליחים המיוחדים. וכולם כלולים ביעודו של משיח הראשון. קול התור הוא קול הבא לפני התור, תור הוא משה רבנו הבא עם משיח בן דוד הגואל האחרון.

(ט) ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו (בראשית מ"ב) - זוהי אחת מתכונותיו של יוסף ולא רק בדורו כי אם בכל דור ודור אשר הוא משיח בן יוסף מכיר את אחיו והם לא מכירים אותו, ומעשה שטן הוא המסתיר את תכונותיו של מבי"י שאין מכירין בעקבות משיחא וגם מזלזלים בהם בעוה"ר. (ראה להלן סימן קג). כי לולא זאת היה כבר קץ לצרותינו. ואילו ישראל מכירים את יוסף, היינו עקבות דבן יוסף משיחא שהם קבוץ גלויות וכו' היינו נגאלים כבר בגאולה שלמה.

(מ) ותשב באיתן קשתו (בראשית מ"ט) - דבר זה יסוד גדול הוא לנו שאנו צריכים לעמוד איתן בקשי ערף רב בעבודתנו הקדושה של קבוץ גלויות שהוא ע"י משיח הראשון.

(מא) ויוסף הוא השליט על הארץ (בראשית מ"ב) - היינו שהשתלט על כל כחות הטומאה, וזהו אחד מתפקידיו הגדולים של משיח הראשון - לבער רוח הטומאה מן הארץ ע"י ישוב ארה"ק, השולטת באדמת הקדש בשוממותה, וזהו סוד "והאדמה לא תשם", אף שזה נאמר על מצרים אבל תכלית הדבר יוצאת ל"ארץ ישראל", לפי רוחו של יוסף וכן בחושבנא.

(מב) ויהי "בשלם סוכו ומעונתו בציון" (תהלים ע"ו) - כבר בארנו שכל תכונותיה של ציון הן בטוריא של יוסף. כמבואר במדרש (תנחומא סוף ויגש) ובפסוק זה ראה רבנו רמז קדוש בשמו בשלשה דורותיו "אליהו בן שלמה

זלמן בן ישכר דוב". והוא מוסיף על זה: כשם שסכה מצוותה תעשה ולא מן העשוי אף ציון כך.

(ג) זיהרא עילאה (בזהר ובשער הגלגולים). - הוא שרשו של יוסף, בשרש מטטרון שר הפנים העולה בחושבנא אלף פחות אחד, וזה כוונת הקטן יהיה לאלף, שנאמר על אפרים כמבואר לעיל (סימן לה).

(מד) זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור וכו' (דברים ל"ב) - מכוון למשיח הראשון שהוא הלוחם בעמלק מלחמת עולמית, מלחמה לה' בעמלק מדור דור שזוהו בתפקידו של יהושע שהיה משיח בן יוסף.

(מה) זרע השלום (זכריה ח') - שלום ביסוד ולפיכך זרע השלום הוא בן יוסף וכח ה"שלום" הוא המכריע את "עשו". וחושבנא דדא כדא (זה לעומת זה) ומתוך פסוק זה: זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ יבולה דרשה הגמ' את ענין קץ המגולה.

(מו) חיים שאל ממך נתת לו ארץ ימים (תהלים כ"א) - זה נאמר על משיח בן יוסף כמבואר באריכות בכתבי האריה"ק בשער הכוונות. וזוהי אחת התפלות שדוד המע"ה התפלל בעד חייו של משיח בן יוסף, הכלולות במזמורי התהלים.

(מז) חרב יהושע (שמות י"ז) - שהוא חרבו של משיח הראשון הלוחם בעמלק בסוד הכח הגדול של שם ה' הצפון במלחמת ה' (?) ובשילוב "יאהרונהי", הנכלל במלת צ"א הלחם בעמלק.

(מח) חזה ציון קרית מועדנו (ישעי' ל"ג) - זהו בטוריא דרחל ומרומז ברה"ת חצק"מ בחושבנא "רחל" הוא משיח בן יוסף, והאריה"ק ראה בפסוק זה רמז לשמו כמשיח בן יוסף. (כמובא בשער הגלגולים ובשער הכוונות, בפרי עץ חיים על תפלת וכסא דוד עבדך).

(מט) חבלים בנעימים (תלים טז) - הכוונה על חבלי משיח הראשון, וכן מרומז בפסוק ליוסף חבלים (יחזקאל מז).

(נ) חכמת סופרים (תקוני זהר, תקונא שבעין ביאור הגר"א שם) - אחד מהדברים שמנו חז"ל בעקבות משיחא חכמת סופרים תסרח (סוטה דף מ"ט), ורבנו מבאר בתקוני זהר (דף קל"ט) כי זה מכוון לחכמת רמזים גימטריאות, וכן למעשה וחשבון (ביאור הגר"א תקו"ח דף ה) המתגלים ע"י משיח בן יוסף. אלה הם ביעודו של רבנו הגר"א שהוא נהורא דמב"י ולכך נחית משמיא

לגלות רמזי התורה בעקבתא דמשיחא וכנודע סבל רבות מזלזולים בענין זה.
 (א) טוב ביסוד - לביאור רבנו היינו ט' ביסוד הרואה ט' בחלום וכו', וזה
 שייך לתכונתו של יוסף, ועליו נאמר טוב עין הוא יבורך, והוא טצ"ץ ביסוד
 (ליקוטי הגר"א דף מא).

(ב) טוב הצפון - עפ"י הפסוק מדה רב טובך אשר צפנת (תהלים ל"א) זהו
 באותה הבחינה כנ"ל. ורבנו מבאר בשיר השירים על הפסוק אשר צפנת,
 היינו צד צפון אשר שם כל הטובות וכמבואר במדרש שמב"י הוא בצפון.

(ג) טוב עין הוא יבורך (משלי כ"ב) - (בספר ליקוטי הגר"א), היינו טצ"ץ
 ביסוד והוא יוסף וכמבואר לעיל. כי נתן מלחמו לדל.

(ד) יוסף בן רחל ובן יעקב. - משיח בן יוסף בשתי הבחינות, יוסף בן רחל
 מארץ ויוסף בן יעקב משמים, ולפעמים הוא משתי הבחינות יחד, יוסף בן
 יעקב ורחל. - כי כל בשמים ובארץ "כי כל" דא "יסוד" בחושבנא.

(ה) יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור (שמות י"ז) - וזהו תפקידו
 של יהושע שהוא משיח בן יוסף.

(ו) יחוד יסוד ומלכות. - זהו אחד מעיקרי היעודים של מב"י ליחד שמים
 וארץ, לאחד ב' המשיחין היינו עץ יוסף ועץ יהודה באתערותא דלתתא
 בחבור ירושלם של מעלה וירושלם של מטה ע"י ירושלם הבנויה, אז תהיה
 כעיר שחברה לה יחדיו.

(ז) יסור יסרני י-ה ולמות לא נתנני (תהלים קי"ח) - כל הפרק מן המיצר
 קראתי י-ה נאמר על מב"י כמבואר להלן (בסימן פח) בחינה מרחביה והוא
 קשר אחד לפסוק דלותי ולי יהושיע לביאור רבנו כמבואר לעיל, וזאת היא
 אחת התפלות שדוד המע"ה התפלל שמשיח בן יוסף לא ימות.

(ח) יוסף הוא השליט על הארץ (בראשית מ"ב) - הכוונה שהוא משתלט על
 כל קליפות הטומאה של ישמעאל ועשו.

(ט) ינון שמו (תהלים ע"ב) - לפני שמש ינון שמו, ושם יפרח בימיו צדיק
 ורוב שלום עד בלי ירח. ולפי חז"ל (סנהדרין צ"ח) ינון זהו אחד משמותיו של
 משיח והכוונה על משיח בן יוסף.

(ס) יש תקוה לאחרייתך ושבנו בנים לגבולם (ירמיה ל"א) - כל הפרק הזה,
 בעיקר מהפסוק המתחיל הנני מביא אותם מארץ צפון, נאמר על מב"י וקבוץ

גליות בארבע התכונות של אפרים הנאמרים באותו פרק (מבוא לעיל סימן א' אפרים בכורי) וכולם הם בבחינת יוסף בן רחל היינו באתערותא דלתתא עד הדרגא האחרונה של טצ"ץ ביסוד הנחלק לשנים, תצ"ט ופלגא משמאל היינו מדת הדין ותצ"ט ופלגא מימין היינו מדת החסד. זו כוונת הקטן יהיה לאלף כמבואר לעיל, ואז יושלם המספר אלף משני הצדדים עד שיהיה ת"ק בו ות"ק בה' וזוהי הכוונה יש תקו"ה לאחרייתך.

סא) ידין בגוים מלא גויות (תהלים ק"י) - כל הפרק הזה המתחיל שב לימיני נאמר על מב"י, וכן מרומז בראשי התיבות י'דין בגוים מ'לא משמאל לימין כדרכה של מדת הדין מצד שמאל ושם מנחל בדרך ישתה שהיא במדת החסד, וכן מרומז בראשי התיבות מ'נחל ב'דרך י'שתה מימין לשמאל כדרכה של מדת החסד מימין.

סב) יהושע בן נון. - ובטוריא דיליה משיח בן אפרים שמלחמתו בעמלק "עקיבא בן יוסף" בטוריא ד"יהושע" וכן בחושבנא. וכן מה שנאמר שמענוה באפרתה, זה יהושע דקאתי מאפרים (זבחים נ"ד).

סג) ה' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו (ישעי' י"ד) - יוסף וציון הם ביסוד ובנינה בא בדרך עניותא לפי תכונת משיח בן יוסף וכן דלותי ולי יהושיע וכנאמר בבכי יבואו ובתחנונוים אובילם כמבואר לעיל (סימן כג) - בחינה בתחנונוים אובילם.

סד) ישרו בערבה מסלה (ישעי' מ') - בר"ת המלים האלה משמאל לימין מרומז שמו של מב"י וכנודע שכל הפעולות של הכשרת הקרקע וסלילת הדרך לגאולה הם ביעודו של מב"י. "בערבה", מרומז ל"קץ המגולה", וכן בחושבנא. גם רמז לי בזה רבנו על יעודי משמים בסעד"ש.

סה) כאיש מלחמות יעיר קנאה (ישעי' מ"ב) - כל המלחמות באויבי ה' באות בשליחותו של משיח בן יוסף שנמסרה בתחלתה ליהושע בן נון וכן ענין קנאה "קנאה" לה' ול"ציון" וכן בחושבנא.

סו) כי עת לחננה (תהלים ק"ב) - ושם תרחם ציון. כל ענין רחמים וניחומים לציון הם ביעודו של מב"י, וכן ברמזיא "כי עת לחננה" בגימ' "עדות ביהוסף".

סז) כסא דוד (ישעי' ט) - הוא משיח בן יוסף ושם: להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה. ושם, (לפני פסוק זה), כי ילד יולד לנו וכו'. ועפי האריה"ק (בברכת בונה ירושלם) חובה גדולה וקדושה לכון תמיד בתפלת כסא דוד

עבדך שמשיח בן יוסף לא יהרג ע"י ארמילוס הרשע וכן: אקים את סוכת דוד הנופלת (עמוס ט') כל לשון קימה שייך למב"י ראה להלן (סימן קלג) בחינה קמה אלמתי, גם מרומזו במלת "נופלת" (בחולם מלא). ותכלית עבודתנו בקבוץ גלויות היא להכין כסא דוד במלחמתנו נגד ארמילוס הרשע בסוד מלחמה לד' בעמלק.

סח) כחתן יכהן פאר (ישעי' ס"א) - יכהן פאר זהו ביעודו של מב"י בבחינת יוסף בן יעקב במעליתא דתפארת.

סט) כי כל בשמים ובארץ (דברי הימים א' כ"ט) - היינו יסוד מעליתא, דיוסף. "כי כל" בחושבנא "יסוד" וכן מרומזו בזה "כל בשמים ובארץ" בגימ' "משיח בן אפרים".

ע) כל חפצי ישרים (ישעי' מ"ד) - זה נאמר על בנין ירושלם ע"י עזרא ונחמיה בשליחות כורש לפי הכתוב שם האומר לכורש רועי כל חפצי ישרים, ולאמור לירושלם תבנה והיכל תוסד. וכל זאת במדת הדין מסטרא דשמאלא ביעודו של מב"י.

עא) לב אבות על בנים (מלאכי ג') - הנני שולח לכם את אליה וכו' והשיב לב אבות על בנים. אחד מתפקידיו שהוא משיב את נפשו של משיח בן יוסף. וכן נרמזו בזה "לב אבות על בנים" בגימ' "עדות ביהוסף" וכנודע מב"י הוא משרש נשמתו של אליהו.

עב) משיבי מלחמה שערה (ישעי' כ"ח) - משיב"י ר"ת משיח בן יוסף, שתפקידו מלחמה בעמלק בשערי ירושלם אפתחא דקרתא.

עג) מי יעלה ביהר ה' (תהלים כ"ד) - ר"ת משיח בן יוסף שתפקידו קבוץ גליות. מי י'קום ב'מקום קדשו ר"ת משיח בן יוסף. קימה זו בנין וראה להלן (סימן קלג) בחינה קמה אלמתי. י'שא ב'רכה מ'את ה' ר"ת משיח בן יוסף, ברכה היינו דבר הנושא ברכה והוא נטיעה. ע'ליה, קימה, ב'רכה ר"ת עק"ב ונכלל בכוננת עקבי משיחא.

עד) מכל צוררי הייתי חרפה (תהלים ל"א) - כל הפרק הזה היא אחת בתפלות שרוד המע"ה התפלל בעד משיח בן יוסף בו נאמר: ידעת בצרות נפשי. בלשון זה נאמר על יוסף: כי ראינו בצרת נפשו, נשכחתי כמת מלב, מה רב טובך אשר צפנת ליראיך כי מב"י בצפון. על עקבות משיחא נאמר אשר חרפו עקבות משיחך (תהלים פ"ט), וראה לעיל (סימן נב) בחינה טוב הצפון.

עה) מוכיח לתשובה. - לא רק לישראל אלא גם לאומות העולם, בטוריא של יונה הנביא שהיה משיח בן יוסף בדורו כמבואר במדרשים ובזוה"ק. וכן: והוכיח לעמים רבים (ישעי' ב'), וכן: ולמוכיחים ינעם ותבוא עליהם ברכת טוב (משלי כ"ד), וכן: והוכיח במישור לענוי ארץ (ישעי' י"א).

עו) משה רגלי כאילות (שמואל ב' כ"ב) - רגלי כאילות הם ב' המשיחין המקננים בנצח והוד ועומדות בשערי ירושלם הבנויה והוא תפקידו של מבי" לשוות את הרגלים האלה, רגלי הדום ה' באופן שווה וישר תצ"ט ופלגא משמאלא ותצ"ט ופלגא מימינא ויחד טצ"ץ ביסוד.

עז) מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל (בראשית מ"ט) - היא ברכת יוסף לקיומו של מבי", וכן הכוונה: על אבן אחת שבעה עינים (זוה"ק במדר דף רמג).

עח) מלחמה לה' בעמלק מדור דור (שמות י"ז) - כולה בתפקידו של יהושע שהוא משיח בן יוסף ותפקידו זה נמשך בכל דור ודור והולך ומתגבר בעקבות דב"י משיחא. וזוהי המלחמה בארמילוס (כמבואר לעיל סימן סז בחינה כסא דוד).

עט) מעין הישועה. - שהוא בטוריא דששון עפ"י חז"ל (סוכה מ"ח), ומכון למבי", וכן בחושבנא "מעין הישועה". ורבנו אמר לנו שאילו לא נברא אלא להשגת כוונת חז"ל (שם), בענין ששון ושמחה - דיו.

פ) מחוקק מבין רגליו (בראשית מ"ט) - בטוריא דיסוד נאמר על מבי" ביאור רבנו תקו"ח (דף ל"ו). והדא דכתיב: לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, שנאמר על ב' המשיחין הקיימין בכל דור ודור.

פא) משמיע ישועה (ישעי' נ"ב) - ושם רגלי מבשר שנאמר על ב' המשיחין. משמיע ישועה, שהיא לשון יחיד, הוא מבי" כי כל לשון ישועה בעקבות משיחא היא ביעודו של יהושע בן נון ובשליחותו של מבי" וכביאור רבנו על ענין כוס ישועות אשא.

פב) מטהו יפרח (במדבר י"ז) - מרומז בפסוק האיש אשר אבחר "בו מטהו יפרח" ר"ת מבי" "מטהו יפרח" בגימט' "משיח".

פג) משלחי רגל השור (ישעי' ל"ב) - ושם וישב עמי בנה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחת שאננות. במדרש (תנחומא בראשית) משלחי רגל השור זה משיח בן יוסף ושם אשריכם זורעי על כל מים.

פר) מביא גואל, - וזה בשליחותו של מב"י, גאולה היא ביסוד וכן מרומז באותיות מביא (ביאור רבנו על תקוני זהר).

פה) מברכת ה' ארצו (דברים ל"ג) - נאמר בברכת יוסף. והוא מסטרא דימינא כנגד בכור שורו הדר לו שהוא מסטרא דשמאלא במדת הדין, כמבואר לעיל במדה שוה וכן בחושבנא: "מברכת ה' ארצו" בגימט' "בכור שורו הדר לו".

פו) מנחם משיב נפשי (איכה א') - זהו אחד משמותיו של משיח עפ"י חז"ל (סנהדרין צ"ח) במושווה לזה הפסוק: ותשב נפש הילד אל קרבו שנאמר על משיח בן יוסף ולפי המבואר בתוס' (ב"מ קי"ד ע"א).

פז) משיח בצפון (מדרש רבה) - והוא משיח בן יוסף שהוא בצפון מסטרא דשמאלא במדת הדין, וכן רב טובך אשר צפנת ליראיך מבואר לעיל (בסימן נב) בחינה טוב הצפון, וביאור רבנו בשיר השירים צפנת היינו צד צפון.

פח) מרחביה - מן המיצר קראתי י-ה ענני במרחביה (תהלים קי"ח) - וכן העמדת במרחב רגלי (תהלים ל"א) ושם רב טובך אשר צפנת ליראיך. וכמו בצרה קראת ואחלצך אענך וכו' ושם עדות ביהוסף, מן המיצר למרחביה (תהלים קכו) וכן הרחיבי מקום אהלך שהוא בתפקידו של משיח בן יוסף להשיב גבול ישראל ביעודו של יונה הנביא שהיה משיח בן יוסף כמבואר לעיל (סימן לו) בחינה הרחיבי מקום אהלך, מרחביה הוא גם אחד הכינויים של ארץ ישראל, והיא בסוד הו"ד סדרא דמב"י בסוד רחובות הנהר, כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ (לקוטי הגר"א סוד האותיות סימן חפ"ף והביאור שם) ובו סוד תשב נא נפש הילד, וכן בכוונת הפסוק ושבו בנים לגבולם (ירמ' ל"א) היינו אחר שישובו מארץ אויב ישובו לגבולם.

פט) מדות שוות. - אין בן דוד בא עד שיהא כל המדות שוות (סנהדרין צ"ח) בן דוד בא כשכל השערים שקולים (שם) וכן ענין טפ"ף גינאות שבחז"ל.

צ) נריה (ירמ' לב) - אחד משמותיו של משיח בן יוסף וכן בחושבנא "נריה" בגימ' "מרחביה" וראה להלן (סימן צו) בחינת ספר הגלוי. וכן ערכת נר למשיחי.

צא) נושא משך הזרע (תהלים קכ"ו) - כך היא תכונתו של משיח בן יוסף מצרה לישועה כביאור רבנו בחבוקק על הפסוק אנוח ליום צרה, עת צרה היא ליעקב ממנה יושע מן המיצר למרחביה. ומבכיה לרנה, בוא יבוא ברנה נושא

אלומותיו, בחינת קמה אלמתי. וכל אותו הפרק, של שיבת ציון, שהוא קבוץ גליות הוא ביעודו של מב"י.

צב) נרדף, - אלקים יבקש את נרדף האמור בפסוק (קהלת ג') מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה והאלקים יבקש את נרדף המכוון ליוסף ומשיח בן יוסף שבכל דור ודור. וכבר ביארתי ברמזים "אלקים יבקש (את) נרדף" בחושבנא "ארץ ישראל" שבכללותה היא ציון שהיא בטוריא דיוסף עפ"י המדרש (תנחומא כי תצא) מה שאירע ליוסף אירע לציון.

צג) נשכחתי כמת מלב (תהלים ל"א) - ושם מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך וכו', העמדת במרחב רגלי. נשכח כמת מלב, מלב נשתכח - לבו של יעקב כי גזירה על המת שנשתכח מן הלב, אך לא מנפשו, לכן וימאן להתנחם.

צד) נער - והוא נער (בראשית ל"ז). ארבעה נקראים נער: יוסף, יהושע, מט"ט ודוד.

צה) נר ה' נשמת אדם (משלי כ') - נר אלקים הכולל את שלשת היהודים הויה אהיה, הויה אלקים, הויה אד'ני, כלם בחושבנא "נר" ויחדם בא בסוד יסוד.

צו) ספר הגלוי בענתות (ירמיה' ל"ב). - ענין שני ספרי המקנה המדובר בפרק זה הוא על ב' המשיחין, ספר הגלוי מכוון על משיח בן יוסף שהוא בבחינת עלמא דאיתגליא. והוא סוד קץ המגולה שבחז"ל וספר החתום בבחינת משיח בן דוד בבחינת עלמא דאיתכסיא, ענין ספר הגלוי קשור לענין ארבע הבחינות של אפרים כאמור לעיל (סימן א) בחינה אפרים בכורי והוא כוונת קץ המגולה.

צז) סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כ"ח) - זוהי תכונתו של יוסף כנודע: מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, שכל מעשיו הם באתערותא דלתתא ומסתייע משמיא. וראה לעיל (סימן טט) בחינה כי כל בשמים ובארץ, כי משיח בן יוסף הוא בשתי הבחינות יוסף בן רחל ויוסף בן יעקב.

צח) סוד ה' ליראיו (תהלים כה) - כל ענין סוד בא ביעודו של מב"י וכן מרומז בפסוק שים באזני יהושע "באזני" בגימט' "סוד" וכן המילוי של "סוד" ס'מך וזו ד'לת בחושבנא "משיח בן יוסף".

צט) עורי צפון ובואי תימן (שיה"ש ד') - ראשי התיבות "עצו"ת" בגימט'

"משיח בן יוסף", אשר תחלת התעוררותו היא בצפון וכמדרשו: משיח בצפון, ולכן התחלת קבוץ גלויות היא מארץ הצפון ככתוב הנני מביא אותם מארץ צפון (ירמיה ל"א) ושם אפרים בכורי, קראו בהר אפרים קומו ונעלה ציון וכו' כמבואר לעיל (סימן א) בחינה אפרים בכורי.

ק) עת צרה היא ליעקב וממנה יושע (ירמי' ל') - כל זה נאמר על משיח בן יוסף, כביאור רבנו בחבוקק אנוח ליום צרה. וכל לשון ישועה היא ביעודו של יהושע בן נון, שהוא בטוריא דמב"י בכוחו הגדול, הוא בסוד טצ"ץ ביסוד נגד "ועת צרה היא ליעקב" וכן בחושבנא. וממנה יושע, וממנה היינו בכוח מנין זה יושע.

קא) עץ יוסף (יחזקאל ל"ז) - הכוונה על משיח בן יוסף אשר כל הגאולה תלויה באיחודם של שני העצים עץ יוסף ועץ יהודא - כאמור בפרק זה. והם ב' המשיחין מב"י ומב"ד אשר תחלה יהיו לאחדים בידך, היינו באתערותא דלתתא בדרך הטבע, ואח"כ והיו לאחד בידי, ביד ה', היינו בדרך הנסית בענני שמיא.

קב) עץ אפרים. - בפרק הנ"ל (יחזקאל ל"ז). הוא עץ יוסף ושם כתוב "יוסף עץ אפרים" וע"ז הוסיף רבנו רמז "קבוץ גלויות" בחושבנא.

קג) עקבות משיחך (תהלים פ"ט) - בפסוק אשר חרפו עקבות משיחך. כל עקבות משיחא ביעודו של משיח הראשון משיח בן יוסף. וכנודע אויבי ה' ואויבי ישראל צוררים את כל הפעולות של אתחלתא דגאולה שבעקבות משיחא. וע"ז נאמר שם: אשר חרפו עקבות משיחך. וכבר מנו חז"ל את כל התלאות הבאות בעקבות משיחא. ואנחנו אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים ועל רצונו שאנו נעסוק באתערותא דלתתא ולעמוד איתן נגד כל ההפרעות והחירופים, ולעשות ברוחו של איתן האזרחי שהוא אברהם אבינו, עפ"י דרשת רז"ל כמבואר לעיל פרק א' שהוא היה משיח בן יוסף הראשון. ורבנו הוסיף את הרמז בפסוק: במה אידע כי אירשנה "אירשנה" בחושבנא "משיח בן יוסף".

קד) עקבות משיחא. - בשביל שני דברים נקראים עקבות, בשביל שבאים קימעא קימעא ובשביל שכל סגולות הגאולה באות בדרך עקיבין היינו עקיפין, בדרך של סחור סחור כדי שלא יתאחזו בהם קליפות הטומאה.

קה) עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחיל (ישעי' כ"ו) - וכן מגדל עז מפני

אויב וכן מפי עוללים ויונקים יסדת עז. לשון ישועה ועז הן ביסוד, עיר בטוריא דמלכות. ושניהם יחד מיחדות יסוד ומלכות וכן כוונת: עיר שחברה לה יחדיו בירושלים הבנויה וכן אפרים מעז ראשי.

קו) עשה והצליח (דה"י ב' ל"א) - כך היא תכונותיו וסגולותיו של יוסף שהצלחתו באה רק ע"י עשיה כמו שנאמר על יוסף: כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו (בראשית ל"ט). רבנו הוסיף ע"ז רמז "הוא עושה ה' מצליח בידו" בגימטרי "תרי"ג".

קז) עץ הדעת טוב ורע (בראשית ב') - שניהם ביסוד (?) וכנודע ההכרעה בין שניהם תלויה על חוט השערה.

קח) עוד יוסף חי (בראשית מ"ו) - כולם ביסוד ובהם צפון כל עיקר קיומו ותחיתו של משיח בן יוסף וקיום חייו של משיח בן דוד שכל "עוד יוסף חי" דוד מלך ישראל חי וקים. ולכן אנו מתפללים בכל יום לחייו של משיח בן יוסף בתפלת כסא דוד עבדך בברכת בונה ירושלים, מבואר לעיל (בסימן סז) בחינה כסא דוד (וראה לעיל פרק א סעיף כא). ורבנו שהיה נהורא דמשיח בן יוסף היה מתפלל בכל יום את תפלת עוד יוסף חי שבו תלויה וקשורה כל טע"ץ עקבות משיחא באתחלתא דגאולה. בתפלה זו היה מזכיר ג"כ את זכותו של אב זקנו ר' אלי' חסיד שהיה מב"י בדורו. וזאת כוונת הפסוק על אפרים: זכור אזכרנו עוד, כלומר את התכונה של עוד יוסף חי.

קט) עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב (תהלים צד) - שניהם בטוריא דמב"י כמו שכתוב צדק ומשפט מכון כסאו, מכון כסאו הוא בתפקידו של מב"י כמו כסא דוד כמבואר לעיל (סימן סז) בחינה כסא דוד עבדך. רבנו הוסיף ע"ז רמז "צדק ומשפט מכון כסאו" בחושבנא "ארץ ישראל" וכן נאמר על כורש שהוא בטוריא דמב"י אנכי העירתיהו בצדק.

קי) עצמות יוסף (שמות י"ג) - בזה צפון סוד עצמיותו של משיח בן יוסף ומכאן שכל תכונותיו וסגולותיו באות לא רק ע"י צנור השפע שביסוד אלא גם מעצמיות עצמו (?). בעצמיות זו קשורה הגאולה האחרונה השלמה של משיח בן דוד שיבוא יחד עם משה רבנו שהוא הגואל האחרון וזאת הכוונה ויקח משה את עצמות יוסף עמו.

קי"א) עיר שחברה לה יחדיו (תהלים קכ"ב) - היינו החבור השלם של ירושלים של מעלה ושל מטה, ומתי כשתהא ירושלים הבנויה הבא בפסוק

הנ"ל, וחבור זה בא ע"י ב' המשיחין שהם רגלי ה' נצח והוד כמו"ש שם: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם. ובנין ירושלם של מטה הוא ביעודו של משיח בן יוסף שהוא כסא דוד שנאמר בתפלת בנין ירושלם. ראה לעיל (סימן סז) בחינה כסא דוד.

קיב) עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י') - זה נאמר על מט"ט שר הפנים, כמובא בתק"ז. והוא שרו של משיח בן יוסף. "עוף" מרומז על "יוסף" וכן בחושבנא.

קיג) עושה משפט מבקש אמונה. - בפסוק: שוטטו בחוצות ירושלם וכו' (ירמ' ה') ושם אם תמצאו איש, שהוא בסוד גבריאל, מבקש אמוה בסוד קריה נאמנה הבא לפני הפסוק: ציון במשפט תפדה (ישעי' א'). וכן צדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב'). ועל הפסוק: עושה משפט מבקש אמונה, דרשת חז"ל ע"ד אנשי אמונה בירושלם.

קיד) עני רוכב על חמור (זכרי' ט') - (מדרש תנחומא בראשית) משיח בן יוסף הוא בבחינת עני, ראה לעיל (סימן כז) בחינה דלותי ולי יהושיע. והוא מסתייע בעניותא שלא ימות.

קטו) עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה (דברים י"א) - עיני ה' אלקיך הם ב' המשיחין. מרשית השנה הוא משיח בן יוסף שהוא במדת הדין. עד אחרית שנה שהוא חודש הרחמים - משיח בן דוד במדת הרחמים. עיני ה' אל יראיו למיחלים לחסדו (תהלים ל"ג) זו בחינת מב"י. וכן הכוונה שאל נא לדור רישון (איוב ח') "רישון" בחושבנא "מב"י".

קטז) עזרא ונחמיה. - "עזרא ונחמיה" בחינת "יהושע" וכן בחושבנא ברמזי רבנו: יהושע הוא משיח בן יוסף וגם עזרא ונחמיה הם ביעודו של מב"י. וכבר ביארנו שכל האתחלתא דגאולה האחרונה כל הפרטים ופרטי הפרטים של כל העבודה בעקבות משיחא הם ביעודו של עזרא ונחמיה כמו שהיה בימי כורש בימי בית שני.

קיז) עדות ביהוסף שמו על ארץ מצרים (תהלים פ"א) - היינו שלטונו של יוסף מתגבר על כל רוח הטומאה, ותפקידו של משיח בן יוסף הוא להעביר רוח הטומאה מן הארץ ע"י קבוץ גלויות, בנין ירושלם ונטיעת השממה. ורבנו רמז בזה את כל העיקרים האלה: "שבי אל עריך" בגימט' "עדות ביהוסף", "בנה ירושלם" בגימט' "עדות ביהוסף", "כי עת לחננה" בגימט' "עדות

ביהוסף, לחננה היינו נטיעה כאמור שם (תהלים קב) את עפרה יחנונו היינו נטיעת השממה. וראה לעיל (סימן עג) בחינה מי יעלה בהר ה' (גם בזה ראה רבנו רמז על יעודו "עפרה יחנונו" בגימטרי "אליהו בן שלמה").

ק"ח) פדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה (ישעי' ל"ה) - כל לשון פדיון הוא ביעודו של משיח בן יוסף שעל ידו קבוץ גלויות כביאור רבנו ע"ז באריכות בחיבורו סוד האותיות (ספר ליקוטי הגר"א). מכאן שקבוץ גלויות העיקרי הוא לא פחות מששים רבוא עפ"י דרשת חז"ל על פסוק זה (מסכת שבת פ"ח) בקשר לענין שני הכתרים ומעשה העגל ותיקונו. ובפסוק זה ששון ושמחה ישיגו ודרשת חז"ל ע"ז (סוכה מ"ח) שע"ז אמר רבנו: אילו לא נברא אלא להשיג את כוונת הגמרא בענין זה - כדאי הוא לו. ועיקר הכוונה הוא על ב' המשיחין.

ק"ט) פתחת למוסרי (תהלים קט"ז) - זה נאמר בקשר לענין דלותי ולי יהושיע שבפרק הקודם שנאמר על מב"י עפ"י רבנו, וכן פתחת שקי ותאזרני שמחה. ראה לעיל (סימן כז) בחינה דלותי ולי יהושיע.

ק"כ) פתח שערי ירושלם (ירמיה א') - דא פתחא דקרתא שבחז"ל אשר שם עיקר מלחמתם של ב' המשיחין נגד שרו של עשו, וזהו סוד מעמק עכור ל"פתח תקוה" (הושע ב'). והוא טצ"ץ ביסוד, וכן בחושבנא, ביאור רבנו בסוד האותיות בטוריא דיוסף בסוד טוב עין הוא יבורך, ונחלק לשנים: תצ"ט ופלגא משמאלא ותצ"ט ופלגא מימינא בסוד שני צבאות והם בחשבון תתקצ"ט עקבי משיחא כנודע, והוא הפתיחה לשלימות האלף ת"ק בו' מימינא ות"ק בה' משמאלא וזאת כוונת יש תקו"ה לאחריתך שנאמר על משיח בן יוסף, כמבואר לעיל (סימן ס) בחינה יש תקוה לאחריתך, והיא הפתיחה לנצחון ולקיום המצוות התלויות בארץ, עפ"י רבנו על פסוק הנ"ל: ואת עמק עכור לפתח תקוה (כמבואר להלן פרק ה'). (עמקי סודות הענין כו' וכו', כפי שמוסברני מפי רבנו בסתר אהלו וכו'). פתחא דקרתא, שהוא על קו הבינים בין שטח החומות ובין שטח השערים מערבה על מקום "ראש הגבעה" עפ"י הכתוב על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים וכו', הני תרי משיחיא.

קכ"א) צדיק מצרה נחלץ (משלי י"א) - וכן הר ציון לא ימוט לעולם ישב (תהלים קכ"ה) כל לשון צדיק סתם ובכללות הוא בטוריא דיוסף הצדיק. ראה לעיל (סימן לב) בחינה הר ציון. וכן צדיק כתמר יפרח (תהלים צ"ב) כנ"ל כל לשון צדיק בטוריא דיוסף, וכן יפרח במעליתא של "מטהו יפרח" "משיח"

בחושבנא, ראה לעיל (סימן פב) בחינה מטהו יפרח.

קכב) צפנת פענח (בראשית מ"א) - שנאמר על יוסף והוא אחד מיעודיו של משיח בן יוסף שבכל דור ודור לפענח רמזי התורה, וביחוד בהתקרב עקבתא דמשיחא כנודע.

קכג) צדק ומשפט מכון כסאו (תהלים פ"ט) - וכן כסא דוד מהרה לתוכה תכין. וסימנך "ארץ ישראל" בחושבנא, ראה לעיל (סימן סז) בחינה כסא דוד, ובסוד מעשה וחשבון עפ"י ביאור רבנו בתקו"ח.

קכד) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (ישעי' א) - ציון בנהורא דיוסף כנודע מה שאירע ליוסף אירע לציון, וכל לשון פדיון הוא בטוריא דמשיח הראשון. וברמזי רבנו: "במשפט תפדה" "משיח הראשון" בחושבנא. מבואר לעיל (סימן קיח) בחינה פדויי ה' ישובין.

קכה) צמח צדיק. - בפסוק והקמותי לדוד צמח צדיק (ירמ' כ"ג). צמח צדיק הוא משיח הראשון מב"י כמו כסא דוד מבואר לעיל שהוא המכין למשיח בן דוד וחובה רבה להתפלל בעדו שלא יהרג במלחמה ע"י ארמילוס ולכן אנו מכוונים זאת בכל יום בתפלת את צמח דוד וקרני תרום בישועתך בסוד קרני ראם. ובסוף הברכה מצמיח "קרן ישועה" בחושבנא "משיח בן אפרים". וגם לכוון את המספר הזה. ראה להלן (סימן קלח) בחינה קם שבט מישראל.

קכו) צדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב') - ראה לעיל (סימן קיג) בחינה עושה משפט מבקש אמונה, ומכאן ההבטחה שמשח בן יוסף יחיה גם בזכות אנשי אמנה וקריה נאמנה. ובפסוק הקודם (לפני הפסוק צדיק באמונתו יחיה) נאמר עוד חזון למועד וכו'.

קכז) צדיק יסוד עולם (משלי כ"ה) - שניהם בספירת יסוד, כי אחד מעיקרי יעודיו של משיח בן יוסף הוא יסוד ובנין עולם שהוא בנין ירושלם כמבואר לעיל (סימן סז) בחינה כסא דוד בברכת בנה ירושלם.

קכח) ציר אמונים מרפא (משלי י"ג) - לשון הפסוק שם: מלאך רשע יפול ברע וציר אמונים מרפא. מלאך רשע הוא שרו של עשו שהוא יפול ברעתו ביד שרו של יוסף כמובא במדרש תנחומא (כי תצא). והוא ציר אמונים מרפא ובמושווה לזה בחבורתו נרפא לנו.

קכט) ציון ממכותיך ארפאך (ירמ' ל"א) - רפואתה של ציון היא בטוריא דמב"י כמו ציר אמונים מרפא כאמור לעיל, וכן הרופא לכל תחלואיכי הגואל

משחת חייכי. ועפ"י הכתוב (תהלים ק"ז) "ישלח דברו וירפאם" שנאמר על מב"י ובחושבנא "אפרים משיח בן יוסף".

קל) צדק. - (?) בחינת יוסף בן רחל במלכות וכן בכתוב (ישעי' מ"ה) על כרש: אנכי העירותיהו בצדק וכל דרכיו אישר, הוא יבנה עירי וגלותי ישלח, אמר ה' צבאות. וכנודע כרש הוא תחת פקודו של משיב"י, וכן עד צדק ישוב משפט. ראה לעיל (סימן קט) מבחינה עד צדק ישוב משפט.

קלא) קרני ראם - קרני ראם קרניו בהם עמים ינגח וכו' (דברים ל"ג). שכל עיקרו הוא על משיח בן יוסף כביאור רבנו באריכות על פסוק זה (בחיבורו אדרת אליהו) כי מב"י הוא בטוריא דיהושע, מלחמה לה' בעמלק מדור דור. קרני ראם עיקרם על מלחמת גוג ומגוג המתחלקת לחלקים רבים וכפי משל המדרש, מלך שכעס על בנו ונשבע לזרוק עליו אבן גדולה ואח"כ נתחרט כו', וכלל גדול הוא כל סבל וכל צער שישראל סובלים מגויים, הן הכלל והן הפרט ומכש"כ בעבודת קבוץ גלויות, ממעטין ומנכין מהיסורים של מלחמת גוג ומגוג, (פתיחתה משנת "אפרים בכורי" לפ"ק כנודע). אשריהם ב"צ היקרים העומדים בפרץ נגד פראי אדם מבני הגר כמו שמובטח לנו, בהם עמים ינגח ולה' הישועה וזאת הדרך והתרופה היותר גדולה ובטוחה להקל, אף להסיר את כל יסורי גומ"ג וכל יסורי אר"י: תקן המדות עם הקמת אנשי אמנה בעיה"ק שע"ז גאולת האמת וקידוש השם, שהם עקירי התכלית של כל מעשינו באתחלתא דגאולה, וכבר בארנו לעיל עפ"י רבנו שככל אשר עקבות משיחא מתקדמים בקבוץ גלויות, מתגבר הסט"א בכל עוזו במלאכתו העיקרית לכחש ולעקור את האמת והצדק כאמרם חז"ל, בעקבות משיחא האמת נעדרת וכו'. ולעומת כל אלה עלינו לעשות וללחום בכל עוזנו בסעד"ש, להתגבר עליו במעשים ובכל התיקונים כאמור וכמבואר להלן.

קלב) קץ המגולה. - (סנהדרין צ"ח מגילה י"ז) על הפסוק: ואתם הרי ישראל ענפיהם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. וכפירוש רש"י שם שקץ המגולה יקרב את קץ הגאולה, והוא בתפקידו של משיח הראשון, שכל דבר שהוא הכשרה לגאולה נתון בתפקידו של מב"י ונקרא קץ המגולה ע"ש אדני דגליא, וגם ע"ש ספר הגלוי בענתות בחינת עלמא דאיתגליא בטוריא דרחל.

קלג) קמה אלמתי וגם נצבה (בראשית ל"ז) - וכן כל לשון קימה הוא בטוריא דיוסף, וראה לעיל (סימן עג) בחינה מי יעלה ומי יקום וכו'.

קלד) קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה (זכרי' א') - כל זאת היא בטוריא דיוסף כמובא במדרש (תנחומא סוף ויגש) עפ"י השואה ויקנאו בו אחיו.

קלה) קרן ישועה. - הכוונה על משיח בן אפרים וכן בחושבנא. ראה לעיל (סימן קכה) בחינה צמח צדיק ולהלן (סימן קלח) בחינה קם שבט מישראל.

קלו) קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח (ישעי' ס') - כל לשון קימה היא בטוריא דיוסף עפ"י הכתוב קמה אלמתי וגם נצבה. וכן בחושבנא "קומי" בגימט' "יוסף".

קלז) קדקד נזיר אחיו (בראשית מ"ט) - שנאמר על יוסף - (?).

קלח) קם שבט מישראל (במדבר כ"ה) - זה נאמר על משיח בן יוסף שהוא קם מעצמו באיתערותא דלתתא בדרך טבעי (כביאור הרה"ג בעל אור החיים על פסוק זה) "וקם שבט" בגימט' "אנשי אמנה".

קלט) קומו ונעלה ציון (ירמי' ל"א) - זה נאמר על אפרים שהוא משיח בן יוסף שעל ידו קבוץ גלויות, וראה לעיל (סימן א) בחינה אפרים בכורי וכנודע כל לשון קימה היא בטוריא דיוסף קמה אלמתי.

קמ) קול שאון מעיר (ישעי' ס"ו) - ושם: קול מהיכל קול ה' משלם גמול לאויביו, ושם: בטרם תחיל ילדה, ושם: קול מבשר המכוון לאליהו שהוא יסוד שרשו של מבי".

קמא) קול התור (שיה"ש ב') - זה קולו של יהושע בטוריא דמשיח בן יוסף. בטוריא זו היה משה רבנו עד מתן תורה, וזהו סוד ויקח משה את עצמות יוסף עמו (וברמזי רבנו "קול התור" בחושבנא "משה בן עמרם" וזה שייך לעקבות משיחא עפ"י האמור שם: הנצנים נראו בארץ). וממתן תורה עלה מרע"ה לדרגה דתפארת וברזא דתו"ר ואחרי זה האציל את דרגתו הקודמת בסוד קול התור ליהושע. ובמלת "תור" ראה רבנו רמזו לשמו (אליהו בן שלמה זלמן) ו"קול התר" (בלי ו' כמו תר אסתר) "משיח בן אפרים" בחושבנא. וזכיתי אף אני לרמז קדוש ב"קול התור" עפ"י רבנו. וכן "קנאתי לציון" בחושבנא.

קמב) ראש אפרים - וישת יד ימינו על ראש אפרים (בראשית מ"ח). ראש אפרים הוא הצד הרוחני של משיב"י המסתייע משפע החסד מסטרא דימינא. וזאת כוונת יד ימינו על ראש אפרים ברמזי רבנו "ראש אפרים" בגימט' "ארץ ישראל". וברמזי רבנו (עפ"י רבי מורי ר' בנימין) "יד ימינו על ראש אפרים" "חזה ציון רקית מועדנו" בחושבנא.

קמג) ראש אמנה (שיה"ש ד') - בטוריא דהוד ומלכות בחינת צפונית מערבית, כי משיח ב"י בצפון והשכינה במערב, ראה לעיל (סימן קכו) בחינה צדיק באמונתו יחיה.

קמד) ראש יוסף - תהיינה לראש יוסף (בראשית מ"ט), נקרא ראש בשביל שהוא וממנו משיח הראשון.

קמה) רוח אלקים מרחפת על פני המים (בראשית א') - רוחא דמשיחא וכן איש אשר רוח אלקים בו שנאמר על יוסף, רוח היא באנוש ונשמת שדי-י תבינם (איוב ל"ב).

קמו) רגלי מבשר (ישעי' נ"ז) - רגלי מבשר הם ב' המשיחין שבנצח והוד ועליהם נאמר, עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם (תהלים קכ"ב). מבשר הוא ביסוד בסוגיא דמשיח הראשון.

קמז) ששון ושמחה. - בפסוק: ופדויי ה' ישובו וכו' ששון ושמחה ישיגו (ישעי' ל"ה). ששון ושמחה הם ב' המשיחין ועיקרו של ששון הוא משיח בן יוסף שעליו נאמר בפסוק זה, ופדויי ה' ישובו עפ"י רבנו בסוד האותיות חפ"ף (בספר לקוטי הגר"א) והוא עיקר כוונת הגמ' (סוכה מח) על ענין ששון ושמחה. ורבנו זכה להשיג כוונת הגמרא בזה בכל תכליתה ועל זאת אמר לנו רבנו שאילו לא נברא אלא כדי להשיג דבר זה - כדאי הוא לו, וכנודע שהוא בעצמו היה נהורא דמב"י, לעורר על קבוץ גלויות תחילה בסוד שמאלו תחת לראשי, דרגא דהוד, ובסוד אפרים מעוז ראשי, ואחר כך בנסיעתו לארדה"ק עלה במעליתא דנצח שבתפארת (ע"ד סוד ענין זה כתבו גם אחדים מחברתנו, טובים השנים ה"ה ר' סעדיה ור' מנחם מנדיל ב"ר ברוך נ"י).

קמח) שים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק וכו' (שמות ו"ז), - "באזני" בגימט' "סוד" כי דרך המלחמה בעמלק תחלתה בדרך סוד וכפי שכבר מבואר לעיל כי העבודה בקבוץ גלויות היא מלחמה בעמלק להכריע את הס"ס בשערי ירושלם ויהושע הוא ביעודו של מב"י. רבנו רמז ג"כ בפסוק: כבוד אל' "הסתר דבר" בחושבנא "עלית שבטים" וראה לעיל (סימן צח) בחינה סוד ה' ליראיו.

קמט) שדות בכסף יקנו (ירמי' ל"ב) - גזירה זו הוא כעונש לכפר "על מכרם בכסף צדיק" (עמוס ב') שנאמר על יוסף וכל הענין של שדות יקנו הוא בסמיכות לפרק הקודם (ירמיה ל"א) ששם מדובר על ארבע התכונות של

אפרים שהוא מב"י כמבואר לעיל (סימן א) בחינה אפרים בכורי.
קנ) שריה בן דן. - הוא העוזר למשיח בן יוסף להפיל את ארמילוס הרשע
כמובא בזהר.

קנא) שומע יוסף (בראשית מ"ב) - בפסוק והם לא ידעו כי "שמע יוסף" (לפי
הכתיב בלי ו') בגימט' "משיח בן יוסף". היינו שאחיו לא ידעו את יעודו של
יוסף שהוא משיח בן יוסף. כבר ביאר רבנו את מחשבתם הראשונה של אחי
יוסף, הם ידעו כשירדה נשמתו של אברהם אבינו לעולם נתדבקה בו קליפת
הימין, ע"כ יצא ממנו ישמעאל להפריד ממנו את הקליפה, וכשירדה נשמתו
של יצחק אבינו נתדבקה בו קליפת השמאל ע"כ יצא ממנו עשו להפריד ממנו
את הקליפה, וחשבו שהקליפה האמצעית נתדבקה ביעקב שהוא בקו
האמצעי, ואחרי שראו כי יוסף מתנהג במדות של גאווה חשבו בודאי כי יוסף
הוא הקליפה שנפרד מיעקב. והם לא ידעו את קדושתו ויעודו הגדול של יוסף
להכשרת הגאולה.

קנב) שארית יוסף (עמוד ה') - לפי המדרש וכמובא ברש"י שם: כל ישראל
נקראין על שמו של יוסף לפי שהוא כלכל את אחיו במצרים ולפי באור רבנו:
שארית יוסף היינו שארית קיום ישראל ביעודו של משיח בן יוסף וכן כמו
שנאמר: כי למחיה שלחני אלקים לפניכם. ויעודו זה נמשך בכל דור ודור.

קנג) שיבת ציון (תהלים קכ"ז) - ושם היינו כחולמים. כל הבחינות שבפרק
זה בשוב ה' את שיבת ציון וכו' נאמרו על יעודו של משיח בן יוסף כמבואר
במדרש (תנחומא סוף ויגש) בענין זה: מה שאירע ליוסף אירע לציון כי קבוץ
גלויות בעקבות משיחא הוא ע"י מב"י, וגם רמז רבנו ע"ז "לפנות בקר"
(תהלים מ"ז) נאמר על קץ הגאולה (רש"י שם) "לפנות בקר" כמו "שיבת ציון"
בחושבנא. "לפנות בגימט' "משיח בן יוסף" בכונת אילת השחר שבגמרא.

קנד) שבי אל עריך (ירמיה ל"א) - כל הפרק הזה נאמר על משיח בן אפרים
ראה לעיל (סימן א) בחינה אפרים בכורי שעל ידו קבוץ גלויות. ורבנו הוסיף
רמז ע"ז "שבי אל עריך" (לפי הכתיב שבי בלי ו') בגימט' "עדות ביהוסף" ראה
לעיל (סימן קיז) בחינה עדות ביהוסף, ושם הציבי לך ציונים וכו' שיתי לבך
למסילה וכו'.

קנה) תפוח. - כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים (שיה"ש ב'), זהו
בטוריא דמב"י.

קנו) תקון עולם במלכות שדי, - כל לשון תקון הוא ביעודו דמב"י זהו תכלית התכליתין של כל עבודת האתחלתא בעקבות משיחא אשר עיקריה הם קבוץ גלויות, בנין ירושלים, ביעור רוח הטומאה מן הארץ, גאולת האמת, קדוש השם ותקון עולם במלכות שדי עפ"י הכתוב (ישעי' נ"ב): עין בעין יראו בשום ה' ציון, היינו קיבוץ גלויות. פצחו רננו יחדיו חרבות ירושלים, היינו בנין ירושלים וביעור שממת הארץ. נחם ה' עמו גאל ירושלים, היינו גאולת האמת כי ירושלים נקראת עיר האמת. חשף את זרוע קדשו לעיני כל הגויים, היינו קדוש השם. וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקיננו, היינו תקון עולם במלכות שדי. כל אלה ביעודו של משיחא דאתחלתא משיח הראשון משיח בן יוסף הבאים באיתערותא דלתתא ושלמותם ע"י משיח בן דוד שיבוא בב"א.

ע"כ קנ"ו הבחינות והכנויים של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף ושוב אני חוזר על דבר החובה והמצוה להתפלל בכל יום בעד חייו והצלחתו של מב"י כמבואר לעיל פרק א'. גם מצוה רבה לדבר בו תמיד, שע"י הדבור בו מתעוררים רחמי שמים עליו ועל כל בית ישראל עפ"י הכתוב על אפרים שהוא מב"י: "כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'".

פרק ב

(חלק ב)

שני משיחי הדורות

תוכן חלק זה:

"עלינו לעשות בכל כוחנו למען יחוד ב' המשיחין מב"י ומב"ד "עץ יוסף ועץ יהודא" ביחוד גמור, שהוא היסוד הגדול לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה להחזרת השכינה. - עלינו לבוא לעזרת ה' בגבורים, ועלו מושיעים בהר ציון, היינו תרי משיחין במלחמתם נגד זיווגם של שעיר וחותנו על הר ציון, ע"י פעלינו בקבוץ גלויות, בנין ירושלם וקיום אנשי אמנה. - כשם שהגאולה הכללית, המשיח הראשון הוא משיח בן יוסף, והמשלים הוא משיח בן דוד, כן בכל פעולה ופעולה כללית או פרטית שבכל עקבות האתחלתא שעל דרך הטבע המסייע הראשון הוא מב"י והמסייע המשלים מב"ד בדרגת ב' משיחי הדורות בחינת "יהודא מציל את יוסף".

א) כשם שבגאולה הכללית, משיח הראשון הוא משיח בן יוסף והמשלים הוא משיח בן דוד כך בכל פעולה ופעולה שבכל עקבות האתחלתא הנעשית באיתערותא דלתתא בדרך הטבע, קימעא קימעא, לפי הכלל הגדול של רבנו, - הסיוע השמימי הראשון בא ע"י משיח בן יוסף ושלמותה בא ע"י משיח בן דוד.

שני משיחי הדורות הם הכוחות הנסיים המחזיקים את קיום ישראל וחיוזוקם בכל ימי הגלות והמסייעים הנסיים בעקבות משיחא, מב"י הוא הכח הנסי לקיום וחוזק הגשמי ומשיח בן דוד הוא כח הנסי לקיום הרוחני של ישראל בכלל ובפרט. תפקידי ב' משיחי הדורות הם בהרבה בחינות כמבואר בחבורי רבנו ז"ל.

ב' המשיחים משתתפים ומסייעים זה לזה, מב"י בסוד "עוד יוסף חי" ומב"ד

בסוד "דוד מלך ישראל חי וקים", הם חיים וקיימים בכל דור ודור ופועלים בתפקידיהם ומשפיעים זה לזה כל אחד מכוח וסגולת תכונתו וזקוקים זה לזה. בלעדי שפע כוחם וגבורתם והגנתם לא יוכלו ישראל להתקיים אף רגע אחד ח"ו רק שהם נסתרים בכוחותיהם ובדמותם בתחנונים כל זמן שבעוה"ר ישראל ושכינתא בגלותא, ועלינו לדעת ששני הכוחות הגדולים האלה יכולים לפעול ולהשפיע מכוחם, בהשפעתם המלאה, רק בזמן שאין מפריע ומפריד ביניהם.

לפעמים מתחלקים תפקידיהם של ב' המשיחין הן בדרגות והן בהשפעות תלוי לפי הבחינה אם בבחינת לאה ורחל, היינו דעת ומלכות הרי מב"ד הוא המשפיע את השפע העליון ומב"י הוא המקבל ומוציא לפועל בבחינת יהודא שהציל את יוסף, ואם בבחינת יוסף ויהודא היינו יסוד ומלכות, הרי מב"י הוא המשפיע ומב"ד הוא המקבל. וכל זאת באתחלתא דגאולה, בזמן שעץ יוסף ועץ יהודא הם "אחדים בדרך", כשהם עדיין כתרי פלגא גופא בדרגת אתערותא דלתתא, אבל בשלמות הגאולה שאז יהיו שני העצים לאחד בידי ביד ה', אז יהיו גם הם כתרין ריעין דלא מתפרשין והיו שניהם לאחד, למלך המשיח שהוא בדרגת רעיא מהימנא של הגואל האחרון שהוא משה רבנו ע"ה, בדרגת האלף הגדול והיה ה' למלך על כל הארץ וכו', (וכן בחושבנא "משיח בן יוסף משיח בן דויד" עולה למספר אלף). ובעמדנו על סף האתחלתא עלינו ללמוד ולדעת את כל הבחינות והתפקידים של ב' המשיחין, משיחין תתאין, בדרכי האתחלתא בסע"ד.

(ב) תכלית עבודתנו בקבוץ גלויות היא הקמת אנשי אמנה לשם יחוד ב' המשיחין בשערי ירושלים להחזרת השכינה תכלית הגאולה גאולת האמת וקידוש השם. עפ"י רבנו הגר"א ז"ל עלינו לבוא לעזרת ה' בגבורים, הני תרי משיחא וללמוד היטב כל הבחינות ותפקידיהן על דרך המעשה. התפקיד הכללי של שני המשיחין מב"י ומב"ד יחד בכל הדורות הוא הגנה ומלחמה נגד שלשת ראשי הקליפות, עשו, ישמעאל וערב רב. תפקידו המיוחד של מב"י נגד עשו קליפת השמלא, ותפקידו המיוחד של מב"ד נגד ישמעאל קליפת הימין, ושניהם יחדיו נגד עשו וישמעאל שהם שור וחמור דטומאה. ההזדווגות של עשו וישמעאל הוא ע"י ארמילוס שר הערב רב ויכולה להחריב את ישראל ואת כל העולם ר"ל. עיקר השאיפה של הערב רב הוא לזווג את עשו וישמעאל ולהפריד בין שני המשיחין וכאן ובוה עיקר עבודתנו

ומלחמתנו אנו, לשבר ולמגר את כח הערב רב, קליפת ארמילוס הרשע, מישראל, הערב רב הוא שונאנו הכי גדול, הוא המפריד בין שני המשיחין, קליפת הערב רב פועלת רק בדרך של אחיזת עינים ובעקיפין לכן המלחמה בערב רב היא המלחמה הכי קשה ומרה ועלינו להתגבר בכל שארית כוחנו במלחמה זו, וכל מי שאינו עוסק בפועל במלחמה נגד הערב רב נעשה ממילא שותף לקליפת הערב רב ויהי' מי שיהי', מוטב לו שלא נברא. עיקר הכוח של הערב רב הוא בשערי ירושלים וביחוד אפתחא דקרתא שעל קו הבינים המערבי.

(ג) ב' המשיחין הם הם השומרים ומגינים על קיום ישראל בכל הדורות גם בימי הגלות, מקומם העיקרי הוא בשערי ירושלים אפתחא דקרתא וזה סוד "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים". רגלינו הם ב' המשיחין בסוד נצח והוד אך אימתי יכולים לעמוד בבטחון כשירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו. ועליהם נאמר: על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה. כל הלילה היינו גם בחשכת הגלות אך כל זמן שירושלים חרבה אין בכוחם אלא לשמור אבל אין בכוחם ללחום נגד הסט"א שאין יכולים לעמוד על אדמת הקודש בחורבנה בגלל אחיזת קליפות הטומאה, ומתי "עומדות רגלינו" - כשתהא ירושלים בנויה שאז תהא כעיר שחבורה לה יחדיו, חיבור של ירושלים של מטה עם ירושלים של מעלה, ומקומם המרכזי הוא אפתחא דקרתא על קו הבינים, מערב החומות, על ב' המשיחין נאמר: ועלו מושיעים בהר ציון ועלו היינו יתגברו ב' המשיחין, הם עץ יוסף ועץ יהודא בדרגות שמים וארץ ודרגותיהם לפי הפעולות, והפעולות לפי היעודים בפעולה של איתערותא דלתתא הנעשית על דרך הטבע מקו השמאל מדת הדין - הרי שייך זה לתפקידו של משיח בן יוסף מארץ ובדרגא זו הוא בבחינת יוסף בן רחל (יסוד דמלכות). וכשהפעולה היא להשפעת ישועה ורחמים טובה וברכת אל שד-י הבאים משפע עליון היא בבחינת יוסף בן יעקב (יסוד תפארת). וכשהפעולה היא באיתערותא דלתתא מקו הימין. מדת החסד שייך לתפקידו של משיח בן דוד ובדרגא זו הוא בחינת יהודא בן יעקב (מלכות תפארת). וכשהפעולה היא להשפעת חסד ורחמים גדולים, היא בבחינת יהודא בן לאה (מלכות דתבונה). וכשהפעולה באיתערותא דלתתא היא בקו האמצעי בדרגת טצ"ץ ביסוד הרי זה בתפקידו של מב"י בסוד "כי כל בשמים ובארץ".

(ד) לפי ביאורי רבנו - ב' המשיחין הם בבחינות רבות לפי תפקידיהם דלהלן

ותפקידיהם לפי התקונים (?) ותפקידי משיחין תתאין כגוונא דמשיחין עילאין לפי המעשים, והמעשים לפי שרש נשמתם. ב' משיחין תתאין הראשונים ביציאה מן הגלות הם שתי המילדות העבריות במצרים כדברי רבנו בתקוני זהר חדש על הפסוק ותחיין את הילדים בשביל שעסקו בהצלת ישראל. וכן בכל דור ודור יש משיחין תתאין שהם אבות משיחי הדורות ועזריהם שייכים לסוגיהם. שני המשיחין הם בבחינות שונות רבות לפי התפקידים והמעשים איש על דגלו ובאותות לבית אבותיו והם "שבט ומחוקק". וכן הובטח לא יסור שבט מיוהדה ומחוקק מבין רגליו, היינו בכל הדורות שהם "עץ יוסף ועץ יהודא", תחילה יהיו לאחדים בידך ולבסוף יהיו לאחד ביד ה', והם שור וחמור דקדושה הלוחמים נגד שור וחמור דטומאה ישמעאל ועשו, ונאחזים בשני צבאות שהם תצ"ט ופלגא מימינא ותצ"ט ופלגא משמאלא, ביחד אלף פחות אחד כמנין "רגל שור וחמור" בסוד הפסוק: אשריכם זורעי על כל מים, והם "רגלי ה'" שהם בנצח והוד ומקום עמידתם בשערי ירושלם ואת כוונת, עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם כנ"ל.

ה) כנויים רבים בבחינות שונות לשני המשיחין, והם: דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל, - יהושע בן נון וכלב בן יפונה. - ששון ושמחה ישיגו, - בני יעקב ויוסף סלה. - אור הלבנה ואור החמה. - תמכי דאורייתא. - בניך למודי ה' ורב שלום בניך. - שני הכרובים. - ב' תפוחים (רפדוני בתפוחים בידוע). - אפיקי מים. - ב' צבאות יינא ושמאלא. - בא יבוא ברנה. (ביחד נושא משך הזרע). - תורה וגמילות חסדים. - מושיעים בהר ציון. - שומרי חומות ירושלם. - מדת הדין ומדת החסד. - קרני ראם. - הקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. - ענוי ארץ. - וענוים ירשו ארץ. - "ספר החתום וספר הגלוי" שנצנפו בכלי חרס בענותות. - רגלי מבשר. - בתי צדיקים שעליהם נאמר הבוטחים בהר ה' בהר ציון. - קול צופיך נשאו קול (ישעי' נב) ושם כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון וכו'. - עיר עז לנו ישועה. - והאיתנים מוסדי ארץ. - שתי הבחינות של נעשה ונשמע והחזרת כתריהם בקרוב כאמור בחז"ל עפ"י הכתוב ופדריי ה' ישובן ובאו ציון ברנה וכו' ששון ושמחה ישיגו. - צפון ותימן עפ"י הכתוב עורי צפון ובואי תימן כנחדע. - מוסדי דור ודור תקומם (וברמזי אבי משאת בנימין - "מוסדי דור ודור" "תלמידי אליהו" בחושבנא). - ברית אבות בטוריא דמב"י, זכות אבות בטוריא דמב"ד, ואף גם זא"ת תחזור עם קבוץ גלויות בסעד"ש. - חיבה ואהבה, חיבה בטוריא דמב"י כמדרשה

חיבה יתירה נודעת לה לציון וכנודע ציון בטוריא דיוסף, אהבה בטוריא דמב"ד כאמור ואהבת עולם אהבתך.

--- ומעשה דינו יכונן ה' עלינו לאיחוד תרי משיחא ע"י גופי מוסדי הגאולה שהם, כמבואר לעיל, עפ"י הפסוקים עין בעין יראו בשוב ה' ציון וכו': קיבוץ גלויות, בנין ירושלים, ביעור רוח הטומאה מן הארץ וקיום מצותיה, גאולת האמת בהקמת אנשי אמנה, גלוי רזי התורה, --- וכן חכמתא דלתתא --- כי בהתגלותא דמשיחא על טצ"ץ עקבותיה מתפתחת התגלותא דחכמה עילאה וחכמה תתאה עפ"י האמור בזה"ק ובשית מאה שנין לשתינתאה יתפתחון תרעי דחכמתא דלעילא ומבועי דחכמתא דלתתא ויתתקן עלמא וכו' למיקם כנסת ישראל מעפרא וכו'. וכל אלה הן ביעודו דרבנו אליהו גאון ישראל ואורו עד נכון היום בעזרת צור ישראל וגואלו. וע"כ תיכן רבנו להבין ברוח קדשו גם את שבע החכמות דלתתא כנודע שהם כרקחות ודוגמאות בתחתית ההר, לביאור חכמת התורה ולשם קירוב הגאולה, אשר תכליתה הגאולה היא קידוש ה' כאמור שם: וראו כל עמי הארץ את ישועת אלקינו, ולתקון עולם במלכות שדי וכו'.

כאמור, תכלית עבודתנו במצות קבוץ גלויות וישוב ארזה"ק בדרכי האתחלתא כמבואר בפרקים הבאים, - לקרב הגאולה בפועל באיתערותא דלתתא ובביעור רוח הטומאה מן הארץ, לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י יחוד ב' המשיחין ביחוד וקשר חזק בר קימא, בתפקידם של שני מליצי יושר שהם חנוך ואליהו - מט"ט וסנדל ("חנוך ואליהו" בחושבנא "קול" הצפון בסוד הגדול של קול התור) זאת המסילה לאלקינו להחזרת השכינה לציון וביאת הגואל בב"א.

פרק ג

רמיזין קדישין באתחלתא דגאולה

תוכן הפרק:

"רמיזין קדישין בעקבות משיחא, ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא ליכא מידי דלא רמיזי במתניתין" וכן ליכא מידי בעקבות משיחא דלא רמיזי במגלת סתרים של רבנו. - בעמדנו על סף הגאולה דאתחלתא דנא של "קול התור" ואנו נתונים בחשכה, אין כהן ונביא אין אורים ותומים להורות לנו עיקרי המסלה ומכ"ש פרטיה ופרטיה, וישלח לנו ה' את נהורא דמב"י הוא רבנו הגר"א שנחית משמיא לגלות רמזי התורה בעקבות משיחא ואת דרכי הגילויים בסוד "מעשה וחשבון" כמבואר בכתבי רבנו. - סיבת חזרתו של רבנו מדרכו לאר"י ומצוותו לתלמידיו עפ"י רמזים נפלאים. - בלימוד תורת הקבלה תלוי קירוב הגאולה עפ"י רבנו הגר"א."

א) סיעתא דשמיא מיוחדת בקיבוץ גלויות באתחלתא דגאולה. - העבודה וכל פרטיה וכל פרטי פרטיה "יעודיה מועדיה ומיועדיה" נרמזין בתורה בנביאים ובכתובים בחז"ל שבנגלה ושבנסתר עפ"י גילויים קדושים ומופלאים של רבנו הגר"א שנשלח מן השמים לגלות רמזי התורה בהתקרב עקבתא דמשיחא דרך קץ המגולה, וכל רז לא אניס לו. רבנו ידע על כל איש מישראל איה שמו ויעודו לישועת ישראל מרומז בתודה"ק עפ"י מעשה וחשבון בסוד "שמא גרים" בגמטריאות ונוטריקון. נ"ב רמיזין קדישין (כמספר אליהו) ראה הגר"א על יעודיו הוא.

בעמדנו על סף הגאולה באתחלתא של "קול התור", ואנו בחשיכה אין כהן ונביא אין אורים ותומים להורות לנו עיקרי המסלה ומכ"ש פרטיה ופרטיה, וישלח לנו ה' את נהורא דמב"י, הוא רבנו הגר"א, לגלות רמזי התורה בעקבות משיחא וכו'. מתוך כל קנ"ז הבחינות של מב"י כמובא לעיל פרק ב'.

חלק א' ומתוך הפסוקים שבהם צפונים יעודיו של רבנו בעקבות משיחא ובסמוך להן - יש לנו ללמוד הרבה על דרך עבודתנו באתחלתא דגאולה והם לנו כאורים ותומים וכשלחן ערוך ב"דור אחרון" בסוד אחרית הימים בעהי"ת, על פי כוונת: למען תספרו לדור אחרון תספרו לשון ספירה היינו חושבנא.

רבנו מדבר באריכות בהרבה מחבוריו שכל הפנימיות של תורה"ק, האורות העילאין כל כוונות התורה שבכתב וכל התורה שבע"פ, כל העולמות וכל הנבראים העליונים והתחתונים צפונים הם ברמזין בתורה ובחז"ל. ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא ליכא מידי דלא רמיזי באורין, ליכא מידי דלא רמיזי במתניתין, וכן ליכא מידי בעקבות משיחא דלא רמיזי במגלת סתרים של רבנו. וכל הרמזים כלולים במספרים לפי סוד "המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא" היינו שכל נברא מהנבראים יש לו מספר יסודי בפני עצמו והיעוד של כל אחד מהם לפי שמו ומספרו היסודי נרמז בתורה בסוד מעשה וחשבון היינו בחושבנא שבאותיות התורה בגימטריאות ונוטריקון. וכאמרם: לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ אל תיקרי שמות אל שמות. פרפראות לחכמה, הם הכלים המקבלים את הסגולות העליונות מעולם האצילות במלויין ומלויין דמלויין עד אין סוף, וכל יצירה וכל אדם לפי תפקידיו הכלליים והפרטיים מרומזין בשמו של כל אחד ומרומז בתורה במספר גימטריאות. רבנו בביאורו לספרא דצניעותא כותב בלשון זה "והכלל כי כל מה שהיה הוה ויהיה עד עולם הכל כלול בתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל, ולא הכללים בלבד אלא אפילו פרטיו של כל מין ומין ושל כל אדם בפרט, וכל מה שאירע לו מיום הולדו עד סופו וכל גלגוליו וכל פרטיו ופרטי פרטיו וכל של כל מין בהמה וחיה וכל בעלי חי שבעולם וכל עשב וצומח ודומם וכל פרטיהם ופרטי פרטיהם בכל מין ומין ואישי המינים עד לעולם ומה שיארע להם ושרשם, וכן כל מ"ש באבות ומשה וישראל כולם הן בכל דור ודור שכולם מתגלגלים ניצוצותיהם בכל דור ודור כידוע, וכל כל מעשיהם מאדה"ר עד סוף התורה הוא בכל דור כידוע למבין וכ"ה בכל אדם ואדם לבד כמו שהתחיל לבאר במדרש הנעלם ברמז, וכל זה נכלל כלו בפרשת בראשית עד נח כמ"ש כאן בסע"ד" וכו'.

ב) רבנו הגר"א נשלח מן השמים לגלות רמזי התורה בהתקרב עקבתא דמשיחא "יעודים מועדים ומיועדים" עד הקץ האחרון, - רמזי גימטריאות עפ"י הגר"א. ורואים אנו שכמעט כל החידושים והגילויים של הגר"א

בחיבוריו בתורת הקבלה העולים לאלפים עשה סמוכין של רמזים נפלאים שהוא גילה אותם ברוח קדשו וכל זה זכו לו מן השמים כדי לגלות את עקבות המשיחא בעתה כי הכל בדלא זכו עסקינן.

ג) על כל איש ישראל לעשות בכל כוחו להשיג את דרגת המספרים העילאים הצפונים בשמו בחושבן גימטריאות המרומזים בתורה על השליחות היחידאית של כל אחד, איש על דגלו באותות לבית אבותיו, ועל דא נאמר: יגדל נא כח אדני וכו' והוא המעשה והחשבון שנאמר בקהלת ט' עפ"י הכתוב בתקוני זהר חדש (תקונא עד א) וביאור רבנו הגר"א שם. ועל כל אחד להשיג את חשבונות וגימטריאות שמו שאם לאו עלול הוא להנתן לגלגול חדש לתקן מה שהחסיר בזאת בגלגול זה דמאן דלא ידע בגימטריאות וחשבונות שלו הצפונים בשמו עתיד לנחתא לשאול, ובביאורי רבנו שם בתקוני זהר חדש (ביאור הגר"א בתקו"ח שם) - שישיג בחשבון שלו בכח התלויין ביד, וזה כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, כי אין מעשה וחשבון בשאול, היינו שבשאול לא תוכל עוד להשיג את ה"מעשה וחשבון" זה, והטעם הוא כי על יסוד ידיעה זו ידע כל אחד איך לקיים את שליחותו היחידאית בעולם הזה וככל אשר מתקרבין עקבות משיחא מתגלין יותר רמזי הגימטריאות שבהם צפונים סודות היעודים הכלליים והפרטיים ועלה איתמר כל גיא ינשא וכו' ואיהו גימטריאות פרפראות לחכמה כמבוא בווה"ק (תיקונא שבעין) וע"ז אמרו חז"ל חכמת סופרים וכו' כביאור רבנו שם.

חשבון ומעשה גימטריאות פרפריא לחכמה, פרפריא היינו כלים פ"ר דינים פעמיים תכונת הגימטריאות היא כל סגולה של האורות העילאים מלובשת במספר מיוחד, כל מספר כלול באותיות הצרופות בתיבות המדברות על ענין אותה סגולה ותפקידה בעולם העשייה, העולם התחתון וכלולה בפסוקים בתורה ובנ"ך, כל שליחות המעשה ושמו של השליח בכל דור ודור מלובשים ונאחזים במספר הגימטריא המרומז בפסוקים של ענין השליחות ושם השליחות לפי שרש נשמתו וזכות אבות המיועד לכל אחד. וזהו הפסוק המוציא במספר צבאם (ישעי' כ"ז) היינו כל צבא במספר המיוחד. לכלם בשם יקרא היינו הכלול בשמו של הנברא. אשרי האיש המשיג ומגיע בכח ידו ומעשיו הטובים. "מעשה וחשבון" זה כפי ביאור רבנו שלא יפול בשאול היינו לגלגול חדש ח"ו. אשרי כל המשיג בכח מעשיו את דרגת שליחותו הצפונה בחשבונות שמו, אשר כל זה יתגלה לפניו בעולם האמת, אך מוטב שישיג

ידיעה זו בחייו בכדי שיהיה יותר חזק בשליחותו היחידאית בעולם הזה כי גדול המצווה ועושה ד"ל.

הדרכים להשיג הידיעות האלה, ראשית כל ע"י המעשים עצמם וכו' ועפ"י גורל הגר"א בסוד "מעשה וחשבון" וסוד גביע הכסף, וכן כוונת הפסוק "ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם" היינו מעשה וחשבון במובן הנ"ל, יד היינו בכח ירך, ושם היינו החשבון הנתון בשמו של כל אחד העוסק בבנין ירושלים. וכן כל עיקרי הכוונות של בנין ירושלים צפונים ברמזי גימטריאות עפ"י חז"ל (בבא בתרא ע"ה) בקשר לפסוק פרוות תשב ירושלים וענין טפף גינאות וכו', כולם הם רמזי גימטריאות כפירוש רש"י שם. ולבי אומר לי בביורר שאילו לא נוצרתי אלא כדי להשיג כוונת הגמרא שם - כדאי הוא לנו, כאשר אבאר אי"ה בפרק ז' הבא.

כל הרואה סימני רמזין בפסוקי תנ"ך וחז"ל לשמו וליעודו, חובתו להתחזק בהם בכל כוחו וחפצו כי לכך נוצר ולכך באה נשמתו לעולם הזה, עולם העשיה.

רבנו הגר"א נשלח מן השמים לגלות רמזי התורה בעקבתא דמשיחא בדרגא שלא ניתן רשות לקודמיו, אף לרבינו האריה"ק לא נתנה הרשות על זה בשביל שהיה מאות שנים לפני האתחלתא של ה"עת לחננה" ו"עת הזמיר".

ד) רבנו הגר"א כתב הרבה על דרכי האתחלתא דגאולה בעקבתא דמשיחא וצונו הרבה להתחיל באיתערותא דלתתא. בחבוריו הקדושים בתורת הנסתר ג"כ ברמזין עמוקים ורק בדרך צפנת פענח, היינו גלוי הנסתר. ולרבים מתלמידיו, אלה שראה בהם סימנים מובהקים שהם ראויים ורצונם חזק לעלות לקודש, גילה להם עיקרי הרמזים הנוגעים ל"יעודים מועדים ומיועדים" בדרכי האתחלתא, וביחוד במי שראה בו הדרגא הגבוהה של טצ"ץ ביסוד, שהיא הדרגא הכי גבוהה בטוריא דמשיח בן יוסף (והוא גם בן צור מחצבתו של רבנו) אשר לו גילה גם את סוד טצ"ץ עקבות משיחא ואת סוד "קול התור" עד הקץ האחרון ועל כל אחד לעשות ולקיים לפי סוד הרמזים כי לכך נוצר.

עקבתא דמשיחא, כל דרכיה באיתערותא דלתתא וכל פרטיהן ופרטי פרטיהן מרומזין בתורה בנביאים ובכתובים ובחז"ל בנגלה ובנסתר, כל יעודיה מועדיה ומיועדיה מרומזין בתורה וכו' עפ"י רבנו הגר"א.

ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא ואפילו משה רבנו ע"ה כו' עפ"י חז"ל (חולין קל"ט) כלומר אפילו משה רבנו אשר שמו כתוב בתורה במפורש במספר רב, בכל זאת צריך שמו להיות גם ברמז נסתר כמו כל אחד מישראל, ועפ"י הגמ' שם מרומז שמו של מרע"ה בפסוק: בשגם הוא בשר, ופירש"י שם "בשגם" בגימ' "משה", ורבנו הגר"א הוסיף לזה עוד רמז נפלא "בשגם הוא בש"ר" בחושבנא "ששים רבוא". כי מרע"ה שקול כנגד ששים רבוא.

ה) לרבנו נגלו כל שבילי דרקיע כל רז לא אניס ליה הכל ראה בגוונין נהירין מזיהרא עילאה, בכל מעשה בראשית ומעשה מרכבה בשבילי דרקיע וכל כל הפרטים בסוד "קול ישועה" שבה צפונים, יהושע בן נון, עקיבא בן יוסף ועזרא ונחמיה. רבנו ידע בתורת משיח צדקנו זו תורת ארץ ישראל כנרמז לו מיעקב אבינו וזהב הארץ ההיא טוב, שנתקפלה בו כל ארץ ישראל ובה תורת הגאולה התחתונה והעליונה, לו נתגלו שלשת דרגות היסוד של יי"ן י'שרים, י'ראים, נ'ביאים מזיהרא עילאה, שעבר מרוחם הקדושה של האריה"ק ז"ל ותלמידו הר"ח ויטאל לרבנו הגר"א בשנת ת"ק תחילת השעה הראשונה של אור בוקר יום הששי באלף הששי אשר אז החל רוח אלקים, רוחא דמשיחא לפעם ברוח קדשו, (ואז היה רבנו בן עשרים שנה).

ו) בעקבתא דמשיחא מתגבר הסט"א בכל, ביחוד לגבי פנימיות התורה ונגד גילוי הסודות של חשבונות הגמטריאות הנוגעים לעקבות משיחא אשר ע"ז כוונת חז"ל חכמת סופרים תסרח, כביאור רבנו הגר"א וע"ז נאמר אשר חרפו עקבות משיחך. אך בהגיע הקץ האחרון, קץ הימים, ויקוים הנאמר כל גיא ינשא אינון גימטריאות וכו' כאמרו בזהר הקדוש וביאור רבנו שם (תקוני זהר דף קל"ט) חכמת סופרים תסרח והוא מחולל מפשענו (ישעי' נ"ג) שנאמר על מב"י.

ז) רבנו הגר"א ידע היטב על כל איש ישראל המיועד בשליחות שמים, ישועת ישראל, וקבוץ גליות. איפה שמו מרומז בתורה בנביאים ובכתובים איש על דגלו באותות לבית אבותיו, וכל ידיעותיו של רבנו ברוח קדשו סמיכין על רמיזין קדישין בתנ"ך ובחז"ל בנגלה ובנסתר, ועל עצמו אמר רבנו שבתורה מרומז שמו בפסוק "אבן שלמה" וצדק (בסוף פ' תצא) ר"ת אליהו בן שלמה (שם אביו שלמה זלמן), ובפסוק השני לזה כתוב על מחית עמלק ומיד אחרי זה כתוב: "והיה כי תבוא אל הארץ" היינו קבוץ גליות וזה מושווה להפסוק והיה כי תבואו אל הארץ ונטעתם, לקיים מצוות התלויות בארץ,

אשר קבוץ גליות תלויה בברכת השנים עפ"י חז"ל בגמרא (מגילה י"ז וסנהדרין צ"ח) ענין קץ המגולה שזה היה שאיפתו הגדולה של רבנו. גם בהפטרה של אותה פרשה (כי תצא) ראה את שמו ויעודו בפסוק "ברחמים גדולים אקבצך" (העולה אליהו בן שלמה זלמן). ובפסוק "שלם סוכו ומעונתו בציון" בזה ראה שמו בחושבנא "אליהו בן שלמה זלמן בן ישכר דוב" (סוכו לפי הכתיב) אין יעקב שלם אלא באר"י ויבוא יעקב שלם, שלם סכותה. ואת יעודו הגדול טצ"ץ בנהורא דמב"י בסוד טצ"ץ ביסוד היינו תתקצ"ט, מספרו הגדול של משיח בן יוסף, ראה בזה רמז בשמו (שעולה כמספר ארבעה דורותיו עד א"ז ר' אלי' חסיד (תתקצ"ט)). וכן בפסוק "עת כנוס" ובבטוי חז"ל "מעלין בקדש", ובפסוק "עפרה יחננו", ועוד הרבה רמזין ראה רבנו בתנ"ך על שליחותו הקדושה באתחלתא דגאולה, ג"ב רמזין קדישין כמנין אליהו, וכל רמז היה גדול וקדוש בעיניו כאורים ותומים עפ"י חז"ל "שמא גרים" היינו השם גורם לכל אחד לדעת את שליחותו מן השמים.

ח) "קול התור" כנודע ראה בזה רבנו יעודו הגדול בפסוק "עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו", קול התור זה יהושע, תור זה משה רבנו (כמובא לעיל פרק ב' (סימן קמא) בחינה קול התור) בתחילה ראה רבנו שהוא בחינת יהושע כפי שרמז בתורה בפסוק אבן שלמה (סוף פ' תצא) אליהו בן שלמה, ואחרי פסוק זה מחית עמלק וזה תפקידו של יהושע היינו מסטרא דשמאלא והוא ביעודו דמשיח בן יוסף (ביאורי הגר"א לתקו"ח דף כ"ז על הפסוק שמאלו תחת לראשי) ורבנו ג"כ כותב כי אבן שלמה מסטרא דשמאלא (היינו מדת הדין). ומיד אחר זה הפסוקים והיה כי תבוא אל הארץ ומכיון שהיה אז רבנו מסטרא דיהושע היינו בחינת משיח בן יוסף נסע לארדה"ק אך בדרך הנסיעה עלה בדרגה דתפארת, מעליתא דמרע"ה בראותו שמו מרומז בפסוק "ברחמים גדולים אקבצך" ששייך למרע"ה ושמו עולה כך (לעיל פרק זה סעיף ז) וכל ב"קול התור" כי גם "תור" עולה כך בחושבנא, ולכן ראה שאין לו רשות להכנס לאר"י ורק למסור הדבר לתלמידיו מבחינת יהושע, להתחיל בקבוץ גליות זוהי מלחמה לה' בעמלק מדר דר. אחד מתלמידיו קבל ממנו רמז מופלא בפסוק זה "מדר דר" שבזה מרומז שמו ב-ג' דורות וגם רמז במלים "קול התור".

רבנו נולד בשנת ת"ף באלף הששי, ראה בזה סימן המרומז ותקח מרים התן בידה נגד ה"סטרא אחרא". יעודו של הגר"א מרומז בתורה בפסוק אבן שלמה,

בפרשת כי תצא, היינו במאה הששית שבאלף הששי רבנו השיג נהורא דמב"י בהיותו בן כ' שנה בשנה ת"ק היינו מהשעה הראשונה של אור הבקר באלף הששי מאז החל דור אחרון מאז זכה לגילוי יעקב אבינו ונתגלו לו רוזין דרוזין של כל עקבות משיחא באתחלתא דגאולה עד קץ הפלאות ועד בכלל באחרית הימים.

רבנו ראה ברוח קדשו שהוא עלה לדרגת טצ"ץ ביסוד ושפעו, שפע הטוב, מתחלק לשנים בקו המשוה של שני צבאות תצ"ט ופלאג בימינא ותצ"ט ופלאג בשמאלא, הכולל יחד אלף פחות אחד, אשר הוא צנור הטוב, הכח הכי גבוה למלחמה בסט"א. על עצם הענין כתב רבנו בסוד האותיות (ספר לקוטי הגר"א) וראה בזה רמזים גדולים לשמו כמובא לעיל סעיף ז'.

ט) ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא ובמתניתין, כל נברא רוחני או גשמי ויעודו הן מצד הקדושה והן להבדיל מצד הטומאה, וזה מה שאמרו חז"ל (חולין קל"ט) כי משה רבנו נרמז בתורה והוא הגדול שבקדושה, ולהבדיל גם המן נרמז בתורה והוא הגדול שבטומאה, וכן כל הפרטים ופרטי הפרטים של כל נברא ושל כל איש באותות לבית אבותיו, גם לפי שמו המקובל בין ההמון נרמזים בתנ"ך ובחז"ל.

כלל גדול היא ברמזי נוטריקין וגימטריאות, כל רמז המרמז להנרמז צריך להיות במלה או בפיסקא המפורשת בתנ"ך או בחז"ל ככתבה וכלשונה, וכל נרמז הבנוי על פיסקא של הרכב מילים שאינו נמצא בצורתו בתנ"ך או בחז"ל אין לו שום ערך ברמיזין קדישין. כלל זה הוא בנוגע ליסוד המרמז שהוא הקולט והמאחז, שיסודו הוא רק בתנ"ך או בחז"ל כל דבר כלשונו וככתבו ממש, אבל מה שנוגע על הדבר הנרמז - הענין או האדם יכול להיות גם לפי השם המקובל בין ההמון הן של קדושה והן של חולין כי קול המון כקול שד-י.

י) כל איש ישראל יש לו שורש למעלה בשמו לפי שורש נשמתו וזכות אבות וכנודע שהשם הנקרא לילד בהולדו לא באיקראי הוא אלא מה שהושם בפי אביו משמים לפי שורש נשמתו, ולכל אחד לא פחות משבעה מספרים וכולם מרומזים בתנ"ך או בחז"ל ולפעמים גם בשניהם בסוד מעשה וחשבון עפ"י ביאור רבנו בתקו"ח. שבעה המספרים, בסוד על אבן אחת שבעה עינים, באים איש על דגלו באותות לבית אבותיו (לדוגמא: יוסף בן יעקב, יוסף בן רחל, יוסף בן יעקב ורחל, יוסף בן יעקב בן יצחק, יוסף בן יעקב בן יצחק בן אברהם, יוסף... בצירוף שם משפחתו, יוסף... בצירוף שם מלאכתו,

כפי שנקרא בפי ההמון.) כל אלה שייכים לצד הנרמו והנקלט בשיונם המספרי לצד המרמו והקולט של כל אחד הנמצא בתנ"ך ובחז"ל כאמור לעיל.

מקור המקורות של המספרים היסודיים הוא בעשרת הנבראים הראשיים שהם עשר הספירות שכל אחד מהם מיוסד על מספר יסודי עצמאי ולכן נקרא כל אחד בשם ספירה ובסוד ספיר, והם הראשונים בכוונת הפסוק המוציא במספ"ר צבאם כנודע. וכן כל הענין של צירוף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ.

רבנו היה נוהג לדייק בשמו של כל אחד כמו שמובא בגמרא על ר' מאיר (יומא פ"ג) בענין ההוא אכסנאי ששמו הי' "כידור", כי דור תהפוכות וכו' ונראה כי ר' מאיר הרגיש שאותו האיש נדבק בקליפת עמלק שכך הוא בחושבן, כי דרכו של עמלק להתהפך באחיות עינים כנודע. ומעשה שהיה בפני: פעם הכיר רבנו באחד מתלמידיו כי רוח עצבות זרה שולטת בו וישאלהו על שם משפחתו ויאמר לו כי שם משפחתו הוא מאלין ויאמר לו רבנו לשנות מיד את השם הזה שהוא בגימטריא כמו שם הס"מ (סמאל).

יש לפעמים אשר דוקא צדיק גדול מאנשי מעשה נושא בתוך שמו אחד המספרים שהוא בדומה לאחד המספרים של כוחות הטומאה בחינת זה לעומת זה עשה אלקים, עפ"י ביאור חז"ל, כדי שכח הקדושה יכריע את כח הטומאה הנגדי כמו המספר של "תורה" נגד המספר של הס"מ ובת זוגו, וכמו "שלוש" נגד "עשו" ובדומה לזה כנודע.

בענין הפסוק "אבן שלמה" וצדק, שבזה ראה רבנו את שמו ויעודו כמבואר לעיל (פרק זה סעיף ז') - שאלתי את פי רבנו על שמו השני של אביו ב"אבן שלמה" (כי שמו של אבי הגר"א הוא שלמה זלמן) ויען לי בלשון זו: "בנשאר אחרי ר"ת של שני השמות ב"אבן שלמה" תמצא, מיד הבנתי שהכוונה היא שראשי התיבות של אבן שלמה, היינו א"ש, בהם מרומז השמות "אליהו שלמה" והנשאר מהם, היינו האותיות "בן" "למה" בגימטריא "זלמן" את זאת השיב לי בכדי לחזק את רוחי ביעוד הקדוש.

"ברחמים גדולים אקבצך" (ישעי' נ"ד) שבזה ראה רבנו רמז לשמו כמבואר

לעיל וכן בפסוק הרחיבי מקום אהלך שבאותו פרק ראה רבנו יעוד גדול בשלשת קוי היסוד האמור שם "הרחיבי, האריכי, חזקי" העולה בחושבנא כמו "ברחמים גדולים אקבצך". ורבנו האריך בזה שכל אלה הם בטוריא דמב"י וכבר נודע חלומו הנפלא של רבנו בדרך נסיעתו לארדה"ק בפסוק עומדות היו רגלנו "בשעריך ירושלם".

יא) הדרכים להשיג ולמצוא את שמו ויעודו של כל אחד מישראל ברמזי כתבי הקדש בסוד "כח ירך לעשות במעשה וחשבון" כאמור לעיל הם: א) לפי סוג מעשיו מעשי חסד וישועה להכלל ולהפרט וחיוזוק תוה"ק. ב) עפ"י הנטיה המיוחדת של כל אחד ללמוד ענין מיוחד בתורה, מסכת מיוחדת, לימוד תורת הנסתר וכו'. ג) עפ"י סבלו המוסרי המיוחד או הצלחתו המיוחדת בענינים הרוחניים והגשמיים של כל אחד ואחד. ובנוגע לשליחות שמים יחידאית של כל או"א בעבודת קבוץ גלויות בכל עבודה שהיא במצות ישוב ארה"ק יוכל כל אחד למצוא את שמו ויעודו בפסוקים שבהם כלולים וצפונים קנ"ו הבחינות והכינויים של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף, הנמנים לעיל פרק ב' בסייעתא דשמיא. ורק בענין של שאלה קשה הנוגעת להכלל בעניני ישוב הקדש אפשר להשתמש גם בגורל הסודי הגדול שעפ"י רבנו הגר"א - הגורל "פלש"ץ" (פתחו לי שערי צדק), ע"י יודעי חן, המיוסד על מטמוני"ם של גימטריאין ונוטריקין וסימנך "שערי צדק" בחושבנא. ואין להשתמש בשם סודי זולת בשעה חמורה להצלת הכלל וישוב הקודש, ומכש"כ למנוע חילול השם, זאת לעשות רק בדרך תקוני צפנת פענח ולפחות ע"י שלשה צדיקים מסוד אשרי כל חוכי ל"ו.

יב) התגלות רמזי התורה הולכת ומתקדמת יחד עם עקבות משיחא בארצנו הקדושה עד גילוי כל רזי התורה בדור האחרון, וזוהי תורת משיח צדקנו כי מציון תצא תורה, היינו גילוי גנויה ורזיה במהרה בימינו. וכלל גדול הוא עפ"י רבנו שכל לימוד הפשט שאינו מתאים להסוד - הפשט אינו נכון. לימוד תורת הקבלה הוא בצנעא ובהכנעה וסימן לדבר: "השתחוה לה' בהדרת קדש" ר"ת (משמאל לימין) קבל"ה. אבל תורת ההלכה היא בגלוי וסימן לדבר: "הריעו לה' כל הארץ" ר"ת (מימין לשמאל) הלכ"ה.

ובעקבות משיחא מתחילים הגילויים קמעא קמעא בדרכי האתחלתא דגאולה כאילת השחר עפ"י חז"ל במדת הקבוץ גלויות וביעור רוח הטומאה מן הארץ ע"י ישובה והקמת אנשי אמנה, כי תכלית הגאולה בכללה היא

גאולת האמת וקידוש ה' כמבואר בפרקים הקודמים. גאולת האמת משמעותה בשתים - כפשוטה, וגאולת חכמת האמת. ולכן מתגדלת המצוה והחובה הקדושה לעסוק בלימוד תורת הקבלה, באשר בה גילוי רזי התורה שהוא ביעודו הקדוש של משיחא דאתחלתא, משיח בן יוסף שעל ידו קיבוץ גליות, וע"י זה מתקרבת הגאולה עד שלמותה הגמורה ע"י משיח בן דוד ומרע"ה בב"א.

עוד בילדותו החל רבנו הגר"א לעסוק בלימוד תורת הנסתר אחרי שהש"ס ופוסקים וכו' היו שגורים אצלו כנודע. ומאז כבר עסק בעמקות נפלאה בגילוי רמזי התורה כאמור לעיל. בעודנו נער בן י"ד שנה בערך קבל הרבה בתורת הנסתר גם מאת גדולי קהלתנו בשקלאו שארי אביו אב זקננו הרש"ז בה"ר צבי וה"ר אלי צייטליס. ובמיוחד התעסק הרבה בסוד צרופי אותיות בחכמת היצירה. וכפי ששמענו מפי קדשו, גם כוונתו בזה היה בכדי להשיג ולדעת איך ליצור כוח גולמי בע"ח - - - להכריע בו את הס"מ בשערי ירושלים ולשם כך התחיל עוד בילדותו לעשות נסיון נורא ביצירת גולם כנודע.

- - - -

אספרה אל חוק מעט מזעיר, עד כמה שיש לנו רשות לספר, והוא ענין החזון הנשגב, מחזה שדי מופלא שחזה רבנו הגר"א זמן קצר אחרי שחזר מדרך נסיעתו לארץ הקדושה בשנת תקמ"ב. רבנו היה אז שרוי בדאגה עמוקה ובמבוכה נפשית שקשה לתאר. מצד אחר ראה ברוח קדשו את השליחות הגדולה שהוטלה עליו מן השמים לעורר ולהתחיל בקיבוץ גליות בפועל, ומצד שני ראה את הסכנות הנוראות הכרוכות בענין זה, הן בנסיעות לאר"י והן בתנאי ההתישבות, - בזמן שארץ ישראל היתה מדבר שמם, מחלות מדבקות שוררות בה ומלאה שודדים פראי בני אדם וכן שאלת הצרכים, צרכי הכלכלה וצרכי הפרנסה וגודל האחריות בענין זה בדרך טבעית. הוא היה שרוי במבוכה כזאת שלא ראינוה אצלו מימיו, הרבה להתפלל בצום ובכי לקבל עצה ברורה מן השמים, עשה מה שעשה בתיקונים סודיים וכו'. אכן, הוא נענה במחזה גדול וקדוש בגילויי עילאיים, גילוי יעקב אבינו בסוד "אחרית הימים" וכו' (הערת המעתיק: כאן יש להזכיר מה שהגאון ר' חיים מוולוז'ין תלמיד הגר"א כותב בהקדמתו לביאורי הגר"א על ספרא דצניעותא שלהגר"א היה גלוי יעקב אבינו ואלהיו הנביא). באותו המחזה הקדוש אמרו לו פסוקים רבים שבהם מדובר ע"ד הבטחות טובות בענין ישוב ארץ ישראל

ובהם רמזים בשמו, ביניהם הפסוקים האלה: "אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו" ונרמזו לו שהמלים "וישרון בחרתי בו" עולות כשמו בשלשה דורותיו "אליהו בן שלמה זלמן בן ישכר דוב" ובזה ראה בפעם הראשונה את יעודו בתפקיד הגדול של משיחא דאתחלתא, כי "ישרון" בגימטריא "משיח בן יוסף"¹⁶, וכך בפסוק "בשלם סוכו ומעונתו בציון" עולה כמנין "וישרון בחרתי בו" (מדובר על זה באריכות לעיל פרק ב' ופרק ג'). ובסופו של אותו פרק ישעי' מ"ד שבו ראה רבנו את יעודו בטוריא דמב"י בפסוק וישרון בחרתי בו, - מדובר גם על תפקידו של כורש האומר לכורש רעי וכו' ורבנו כתב שאתחלתא דגאולה באה בתפקידו. המחזה הנשגב הזה עודד מאד וחיזק את לבו של רבנו, מאז חדלו להטרידו הפקפוקים בדבר בעיות הקשיים והסכנות הטבעיות שאודותם דאג לפני כן.

בגילוי זה עלה במוסכם למסור לרבנו הגר"א את השליחות הנשגבה של החזרת חמשת הואוין שיעקב אבינו נטל משמו של אליהו הנביא למשכון שיבוא לבשר גאולת בניו כמובא במדרש. תחילה ה' הואוין זעירין, שכן כל מלוי הוא במדת הדין כדרך האתחלתא דגאולה שהיא במדת הדין. ועי"ז ניתן הכח לרבנו להכשיר את האתחלתא בקיבוץ גלויות עד כדי להגיע לידי שלמות האתחלתא עפ"י הכתוב הנני שולח לכם את אליה הנביא וכו'. יעודו זה של רבנו נרמז לו אז גם בפסוק "אבן שלמה וצדק", שבזה צפון שמו "אליהו בן שלמה" כנודע בסוד ב"ן, שהוא כמספר אליהו השלם. אחרי שרבנו חזר מדרך נסיעתו לאר"י בשביל שלא נתנה לו רשות מן השמים כנודע, מסר יפוי כח זה לאחד מתלמידיו בן צור מחצבתו ששמו עולה כמספר חמש פעמים ואו בדרגא דזעיר לע"ע.

הענין שאומרים על רבנו הגר"א שהיה נוסע ממקום למקום כדי לערוך גלות לעצמו וכו' לא נתפרש כראוי, מטרתו של רבנו הגר"א היתה בעיקר להתחקות על מעשי בני אדם מבני עמנו והתנהגותם בדרך המדות. כפי שכתב רבנו שלא נברא האדם אלא לשם שבירת המדות הרעות, לתקן עצמו ולתקן אחרים במדות תוה"ק. ואמנם, בכל מקום שבא רבנו לא התגלה לשום

16. השמטה: לעיל פרק ב' חלק א' בקנ"ו הבחינות של מב"י, בחינה ס"ד "ישרו בערבה", נשמט הכנוי הזה של ישרון וביאורו.

איש והסתיר את עצמו להיות נראה כאחד הפשוטים בעם, אך לפני עזבו את המקום התגלה במקצת לרב הקהילה וליחידי סגולה שבמקום והעיר להם ע"ד התקונים שמצא לנחוץ לתקן בקהילתם בנוגע למדות, לתורה ולמעשים טובים. ועם זאת היה מעיר ומעורר מאד ע"ד ההתכוננות לקבוץ גלויות בהסברה מרובה כי "עת לחננה כי בא מועד" וכו'.

- - - -

כל תלמידיו של הגר"א, שהבטיחוהו נאמנה לנסוע לארה"ק ולהתמסר לעבודת ישוב הקדש גלה להם רבנו מסודות דרכי האתחלתא דגאולה בסוד "יעודים מועדים ומיועדים", לפי הכתוב "הנצנים נראו בארץ" ברמיזין קדישין הצפונים בדברי הנבואה וחז"ל. אך את הסוד הגדול של קץ האחרון, קץ הימין שע"ז מדבר רבנו באריכות ב"ספרא דצניעותא" ומשיבוע בה' אלקי ישראל שלא לגלות זאת, - גילה בזעיר אנפין לאחדים מתלמידיו שהבטיחוהו נאמנה לנסוע לארה"ק ולעסוק בקיבוץ גלויות ואת סוד קץ הימין פתח קץ הפלאות לאחד מבני צור מחצבתו (יש אומרים שהכוונה על עצמו שהיה שארו) עוד רמיזין בענין זה עד כמה שיש לנו רשות לדבר על גלויים בדרך צפנת פענח ידובר אי"ה בפרק ה' הבא בד"ה לכל זמן ועת לכל חפץ בסעד"ש¹⁷.

17. בספר "הצדיק ר' יוסף זונדל מסלאנט ורבותיו" (ירושלים תרפ"ז) מובא שהר"ר יהודא ליב סלנט בנו של הגאון רבי יוסף זונדל סלאנטער זצ"ל סיפר שאמרו על אביו יודע את ה"קץ" המרומז בביאור הגר"א שעל ספרא דצניעותא והפצירו בו שיגלהו, אמר: אמנם כן בהיותי פעם אחת אצל הגאון ר' אברהם בן הגר"א ודברנו הרבה על אודות ביאור הגר"א שעל ספרא דצניעותא, ראיתי אז בלילה בחלומי איש זקן עובר עלי בפנים של תרעומות, ולמחרת חקרתי על תארו של הגר"א ותארוהו לי ממש לדמות שראיתי בחלומי, ומזה הבנתי שאין אני ראוי גם לעיין בענין זה.

ואביא כאן מה שכתב לי ר' אברהם אייזען שיחי' איש ירושלים, וז"ל: זקני ירושלים מספרים שתלמידי הגר"א הפצירו בו שיגלה להם הקץ הידוע לו, אחרי שהפצירו בו רבות בענין זה, אמר להם פעם שבמ"ב המסעות כלול סוד זה על כל פרטיו, והוסיף והזהיר את שומעי לקחו שבאם מישוהו מהם יתעמק בדבר ויצליח לפענח שם רז זה, לא יגלהו לזולתו, ובאם לא יסור לב לאזהרה זו וכן יגלה את הסוד הזה לזולתו לא יוציא את שנתו.

רבי חיים מוואלאז'ין, תלמידו של הגר"א, השתוקק מאד מאד לדעת תוכנו של סוד זה, וכשלא הצליח לפענחו בעצמו חקר בדבר ומצא בוילנה יהודי זקן שכן השיג בכחות עצמו ידיעה זו. רבי חיים נצמד לזקן זה וביקשו מאד שכן יגלה לו סוד זה, הזקן נעתר לבסוף לבקשתו של רבי חיים וגילה לו את פרטי הסוד, ואכן לא הוציא זקן זה את שנתו.

פרק ד

מערכה משולשת בעקבות משיחא "יעודים מועדים ומיועדים"

תוכן הפרק:

תכלית הגאולה, גאולת האמת וקדוש השם עד תקן עולם במלכות שדי. - חוט המשולש "יעודים מועדים ומיועדים" באים כאחד במערכה משולשת. המיועדים פותחים ביעודים ומקרבין את המועדים, נרמזין בפסוקים "הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו". - "עת לחננה כי בא מועד", "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו". - עלינו ללמוד ולהבין את דרך השילוב של שלשת היסודות האלה. - במדה שאנו מקדמים את פני הגאולה, לרצות את אבניה ולחונן את עפרה, הגאולה מתקרבת אלינו בסוד כי בא מועד וכמו שכתוב שובו אלי ואשובה אליכם. - ובמדה זו מתגלים לפנינו רמזין קדישין על מועדי הפקידות וקץ המגולה בדור אחרון זה המגיע עד הקץ האחרון קץ הפלאות.

בשכונת שערי חסד בירושלים גרו במשך שנים רבות ה"ה הרה"צ רבי דוד בהר"ן זצ"ל, והר" בצלאל גולדשטיין ז"ל שהיה ידוע אף הוא כת"ח מופלג. שניהם נהגו גם ללמוד בצוותא ותוך כדי לימודם גילה רבי דוד לר" בצלאל שהוא התעמק בדברי הגר"א בקשר לקץ הגאולה, ונדמה לו שהצליח לפענח סוד זה. ר" בצלאל הפציר בו מאד שיגלהו סוד זה, או לפחות ירמז לו שמץ מנהו. רבי דוד נעתר להפצרותו ואמר לו: לפני ביאת המשיח תהיינה שלוש פקידות ובהן יתארעו מאורעות גדולים, ובאחד מהן, או בסופן יבוא מלך המשיח, ואלו הן שלוש הפקידות: בשנת תש"ז-תש"ח; בשנת תשי"ז-תשי"ח ובשנת תשכ"ז-תשכ"ח.

יש לציין שרבי דוד זצ"ל נפטר בשנת תש"ו - כשנתיים לפני מלחמת השחרור.

בשלוש התקופות האמורות ארעו כידוע האירועים האלה:

בשנת תש"ז-תש"ח - מלחמת השחרור.

בשנת תשי"ז-תשי"ח - מלחמת סיני.

בשנת תשכ"ז-תשכ"ח - מלחמת ששת הימים.

שמעתי את כל הנ"ל מהר" יעקב גליס והר" יהושע לוי שיחיו, ולדבריהם היו הדברים ידועים ומפורסמים בין תושבי שכונת שערי חסד עוד לפני הכרזת המדינה בתש"ת. עכ"ל.

א) תכלית הגאולה גאולת האמת וקדוש השם, עפ"י דברי נביאינו ובאורי רבנו, תכלית עבודתנו בכלל, מלחמה בארמילוס ע"י קבוץ גלויות וישוב ארה"ק לשם גאולת האמת וקדוש השם, וזאת כוונת הנביא (ישעיה' נ"ב) "גאל ירושלים" הנקראת עיר האמת. גאולת האמת יכולה להיות רק אחרי כל ביעור הקליפה של עשו הבא בצורת ארמילוס אשר כל שאיפתו היא שנאת האמת, וזהו עשו שונא ליעקב שהוא יסוד האמת, תתן אמת ליעקב, ותכלית גאולת האמת היא קדוש השם, ורבנו רמז זאת בפסוקים אלה (ישעיה' נ"ב): כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון היינו קיבוץ גלויות. פצחו רננו יחדיו חרבות ירושלים, היינו בנין ירושלים וביעור ריח הטומאה. כי ניחם ה' עמו גאל ירושלים, היינו גאולת האמת כי ירושלים נקראת עיר האמת. חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגויים, היינו קדוש השם חזו נאמר על נצחון ישראל במלחמת גוג ומגוג ע"י משיח בן יוסף שיהי' אחרי גאולה ראשונה משעבוד מלכויות עפ"י רבנו בכח הגדול של סוד אלקים אמת וחזתמו אמת. וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, היינו התגלות משיח צדקנו משיח בן דוד כי קדוש השם בעיני הגויים יפעול על החוטאים מישראל לשוב מדרכיהם הרעים כי בראותם שהגויים מכירים בכח ה' לעמו יבשו וישובו לה, בהכרה וקדוש שם שמים, וזאת כונת הכתוב בשיבת ציון אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה, הגדיל ה' לעשות עמנו, היינו אחרי שהגויים יכירו במעשים הגדולים שה' עושה עם ישראל אז יאמרו כל ישראל, אף אלה שהם מקטני אמנה - הגדיל ה' לעשות עמנו. ותכלית גאולת האמת וקדוש השם היא ליחוד ב' המשיחין משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, עץ יוסף ועץ יהודא, שבזה סוד יחוד קוב"ה ושכינתו, תכלית איחוד ב' המשיחין הוא תקון עולם במלכות שדי.

ואלה הם עיקרי דרכי האתחלתא דגאולה המעשית באיתערוותא דלתתא:

א) קבוץ גלויות, ב) בנין ירושלים, ג) ביעור רוח הטומאה מן הארץ ע"י נטיעת אדמת הקדש וקיום מצוות התלויות בה, סוד קץ המגולה, ד) גאולת האמת ע"י הקמת אנשי אמנה, ה) קדוש השם, ו) גלוי רזי התורה, ז) תקון עולם במלכות שדי.

ב) כלל גדול בעבודת עקבתא דמשיחא שכל שלושת היסודות העיקריים "יעודים מועדים ומיועדים", צריכים לבוא כאחד בד בבד כחוט המשולש בל ינתק, היינו המעשים הזמנים והשליחים. - כנרמז בפסוק הנצנים נראו בארץ

עץ הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו. הנצנים נראו היינו היעודים. עת הזמיר היינו המועדים. קול התור היינו המיועדים. וכן לפי הפסוק כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו, וכן בפסוק "עת לכל חפץ", כלומר שהעת באה לפי חפץ ישראל באיתערותא דלתתא וכן עפ"י כוונת הפסוק אני ה' בעתה אחישנה, היינו אפילו בעתה, ומתי - מיד אחרי שהקטן יהיה לאלף, כמבואר להלן פרק ה'. ועלינו לראות ולעשות בכל כמה שיש בכח דעתנו בעזר החונן לאדם דעת עפ"י רבותינו ועפ"י רבנו הגר"א וברמיזין קדישין ובכל כח ידינו ב"מעשה וחשבון" להשוות, לקשר בהתייחדות גמורה את כל שלשת היסודות בכמות ובאיכות בדרגות ובערוכין ולהבין את דרך השילוב של שלשת היסודות הללו בעזרת צור ישראל וגואלו.

ג) הפתיחה בכל דבר גדול וקטן בעבודת עקבות משיחא צריך להיות ע"י המיועדים היינו השליחים, שליחי עליון באתחלתא דגאולה, המתחילין ביעודים היינו הפעולות, ושניהם יחדיו מקרבין את המועדים היינו הזמנים, זמני הקצים, קצי הדרגות של עקבות האתחלתא אשר באיתערותא תתאית מגיעים למספר טצ"ץ ביסוד. המיועדים הם המתחילים ביעודים ומקרבין את המועדים, וראיה שכן כתוב תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד. ומתי - כי רצו עבדיך את אבניה ויחננו את עפרה, אז יראו גוים את שם ה' וכל מלכי הארץ את כבודך כי בנה ה' ציון נראה בכבודו ואז תתחיל הגאולה, כמו בימי כורש כמו בבית שני ברשיון מלכי האומות, כאמרם חכמינו בירושלמי ובתוספות יום טוב וכביאור רבנו סמוכין לזה בפסוק "כל חפצי ישלם" בכונת קץ המגולה שבחז"ל, ומתי ישמע קול התור כשהנצנים נראו בארץ.

- - - -

וכיצד יתקרבו המועדים, הא תינח לקרב את היעודים אבל כיצד אפשר לקרב את המועדים שפרדשם זמנים, זמני הקצים הקבועים מראש? שבאלף הששי - - - ע"ז נאמר ומועד מועדים וחצי, סימן לכל מועד עפ"י פעולתם (?) והחצי לחצי וכן הלאה כי כל פעולה הנעשית באיתערותא דלתתא מדת הדין משמאל מסתייעת ע"י מדת החסד מימין כמבואר לקמן, נמצא שגם כל מועד מתקצר בחצי הזמן וזאת כונת כי בא מועד כלומר שלא נצטרך לבוא אל המועד אלא המועד יבוא אלינו אחרי שרצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו, ויושלם מקו האמצעי מדת הרחמים דרך עמודא דאמצעיתא כאמור

בראש הפסוק אתה תרחם ציון וכו'. וכן במדרש על פסוק וּבֵא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל, שביאת הגואל תלויה בבנין ציון.

"לכל זמן ועת לכל חפץ" עפ"י רבנו הזמן והעת באים לפי החפץ וזאת כונת לכל חפץ. בחז"ל אנו רואים ארבעה מדורים על אופני הגאולה: (א) אם עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין. (ב) ואם אינם עושים תשובה מעמיד עליהם מלך שגזירותיו קשות מהמן ועושין תשובה ונגאלין. (ג) הגאולה תבוא באתחלתא ע"י שיבת ציון ואפילו בהתחלה של אחד מעיר ושנים ממשפחה כדעת ר' יהושע, וזה סוד קץ המגולה. (ד) שהגאולה תהיה בכל אופן בעתה, וזהו "קץ המכוסה", אך יש לחשוב מראש כי כל הדעות הן דברי אלקים חיים, לכן אמר לנו רבנו צריכים לקדם ולבחור את האופן הנתון בידינו אופן ג'. ובמדה שנעשה ונקיים אופן זה לא יהא כבר צורך בהתראות חז"ל של גזירות וכו', זה יגרום גם לתשובה כללית, לא יהא צורך להעמיד מלך שגזירותיו קשות מהמן וקץ המגולה יקרב את קץ הגאולה.

ובנוגע לדעה שכלו כל הקצים, הכונה על מועדים כאלה שלא נתקיימו בהם המעשים של היעודים בידי המיועדים כמבואר לעיל, ולמאן דאמר תיפח עצמותיהם של מחשבי קצין הכונה על מחשבי קצים גרידא בלי המעשים של איתערותא דלתתא שאינם מתחשבים עם האתחלתא הבאה ע"י משיח הראשון מב"י להכשרת הגדולה בפועל, ולכן כתוב בלשון עצמותיהם כי הם החוטאים נגד "עצמות יוסף" שבזה צפון סוד משיח בן יוסף בפסוק "ויקח משה את עצמות יוסף עמו".

במדה שאנו מקדמים את פני הגאולה, לרצות את אבניה ולחונן את עפרה, הגאולה מתקרבת אלינו בסוד כי בא מועד וכמו שכתוב שובו אלי ואשובה אליכם. - ובמדה זו מתגלים לפנינו רמיון קדישין על מועדי הפקידות וקץ המגולה בדור אחרון זה המגיע עד הקץ האחרון קץ הפלאות, ועד קץ הימין בשלמות הברכה בסוד "יד ימינו על ראש אפרים". קצת גלויים בענין זה בדרך צפנת פענח עד כמה שיש ברשותנו לגלות ברמיון ידובר בפרק הבא בסעד"ש.

פרק ה

שבעת תקוני צפנה פענח להכשרת הגאולה

תוכן הפרק:

כל עקרי האתחלתא ועקבותיה, דרכיה ופעולותיה המשולבים ב-ג' היסודות "יעודים מועדים ומיועדים", כל הדברים הבאים ב"מעשה וחשבון" יחד כלם קשורים ונאחזים בשבעת תקוני צפנת פענח בסוד טצ"ץ ביסוד, דרגת מב"י ובשני צבאות שבנצח והוד שבהם מקננים ב' המשיחין מב"י ומב"ד. - חובתנו בעבודה המעשית להגיע עד הדרגת האחרונה של אירערותא דלתתא שהיא טצ"ץ ביסוד אלף פחות אחת והן תתקצ"ט עקבות משיחא. - מדת הסיוע הנסי לגבי כל פעולה טובה הנעשית בדרך הטבע בכחה לעלות עד אלף מונים בכונת הפסוק "הקטן יהי' לאלף", דרגה דטוב יעודו של רבנו הגר"א. - לכל זמן ועת לכל חפץ, רמיוזין טמירין בדרכי האתחלתא, בסוד צפנת פענח, קצי מועדין בעקבות משיחא בסוד עת הזמיר ועת לחננה תוך שבע הפקידות משעה ראשונה של אור הבקר לאלף הששי בתקופת אחרית הימים בדור האחרון עד הקץ האחרון קץ הפלאות.

(א) כל האתחלתא דגאולה, עקבותיה דרכיה פעולותיה ופרטיה הנתונים בכל "היעודים מועדים ומיועדים", כאמור לעיל (בפרק הקודם), הן הדברים של מעשה והן הדברים של מחשבה סודותיהן וכוונותיהן הן בעיניים המגולים והן בנסתרות כלם קשורים ואחוזים בתקוני צפנת פענח בסוד טצ"ץ ביסוד בחינת משיח בן יוסף, ובשני צבאות שבנצח והוד שבהם מקננים ב' המשיחין מב"י ומב"ד, ובסוד הקטן יהי' לאלף וכו' דרגה דטוב, טוב עין הוא יבורך שהוא בטוריא דמב"י וצפון ביעודו של רבנו הגר"א.

(ב) עקבות האתחלתא שבכל שלשת היסודות "יעודים מועדים ומיועדים" צריכים ללכת ולהעשות עד הדרגא הכי האחרונה של איתערותא דלתתא

שהיא דרגת טצ"ץ ביסוד, דרגת אלף פחות אחד, ולא לסגת חלילה מפני איזה קושי ומכשול ח"ו, ומכש"כ בדרגות האחרונות שבהן מתגבר הסט"א יותר, כי לעומת התגברות הסט"א מתגבר יותר כח הקדושה הנסי והשפע העליון וישועה והצלחה לפי החשבון הברור והמובטח כדלהלן. וכלל גדול הוא בכל פעולת מצוה ובכל תפלה יחשוב האדם להתיחד ולהאחוז בכונת שני צבאות, אלקים צבאות ו-ה' צבאות, דין וחסד, ולכוון את קו המשווה של המספרים תצ"ט ופלא משמאלא ותצ"ט ופלא מימינא.

כאמור לעיל, כל העבודה של קבוץ גלויות היא הכשרה להקמת ו"קיום אנשי אמנה", כדי להגיע לדרגת גאולת האמת וקדוש השם ולתקון עולם במלכות שדי שהיא תכלית הגאולה השלמה. כי בלי קיום אנשי אמנה אין תקוה ח"ו לכל עבודת האתחלתא כי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה. ודרגת אנשי אמנה באה אך ורק עם שבעת תקוני צפנת פענח לא רק במחשבה ויחודי הכונות הסודיות אלא גם בשילוב תקוני המעשה הקשורים בהם. ומר אבי "משאת בנימין" בסוד גביע הכסף עשה להם הגדרות גם על דרך הפשט, ומבאר להם באריכות שעיקר מקום התיקונים הוא בירושלים ושעריה שבהם עיקר מלחמת ה' בעמלק. וכל תקון צריך להגיע עד הדרגא האחרונה של איתערותא תתאית היינו אלף פחות אחד טצ"ץ ביסוד כנודע, שהוא המספר הגדול של משיח בן יוסף בכונת הפסוק הקטן יהי' לאלף וכו'.

ואלה הם ההגדרות:

תקון ראשון: **השתוות**. השתוות היינו מדות שוות בשני צבאות, רגליהם רגל ישרה, תצ"ט ופלא מימינא ו-תצ"א ופלא משמאלא וכו'. וכן מבחינה זו על דרך המעשה שבין אדם לחברו להקמת אנשי אמנה בקו המשוה. על דרך הפשט: השתוות, היינו שעל כל אחד להשתוות עם הכלל, לא להתנשא, לא להתגדל על אחרים לא בגשם ולא ברוח. חו כונת הגמרא (סנהדרין צ"ח) "אין בן דוד בא עד שיהיו כל המדות שוות" - "עד שיהיו כל השערים שקולים".

תקון שני: **התעלות**. התעלות ברוח ובמדות טובות בכח וסוד "מטטרון שר הפנים", בעליה בהתעלות דזיהרא עילאה מעלה התקיעות אשר חושבן שמו עולה "טצ"ץ ביסוד" והוא שרו של מבי"י.

על דרך הפשט: התעלות, היינו על כל אחד להתעלות ולהתרומם להתרומם מדרגת הבהמות והחומריות השפלה. לעלות ולהתרומם ברוח במידות, ברגש וחינוך, כי האדם העומד במקום אחד, היינו שאינו שואף לעליה רוחנית ואינו מתרומם בהשגות עילאיות דומה הוא לבהמה, ועלול לכל מעשים רעים, כחית השדה ח"ו.

תקון שלישי: התכללות. התכללות בסוד א-ל-ש-ד-י במלוי האותיות ובסוד הכולל ובסוד "ציון מכלל יופי".

על דרך הפשט: התטהרות (או התקדשות) - התטהרות מנטיות להתכלל בתוך הכלל. אין בפרט אלא מה שבכלל, כל ישראל ערבים זה לזה. כל פרט הוא חלק מהכלל, אין נפרד פרטי בישראל מכל הבחינות הן בהרמת קץ הכלל והן בעזרת אחרים. וגם בתוכחה זה לזה, כי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה.

תקון רביעי: התטהרות. התטהרות בסוד שכ"ז דטהרה עילאית שכבת טל אורות, שורש ומקום הטהרה ובסוד ג' הדרגות, האיר ושין (?) וארשתין לי וכו' ונחתה ו' אל ה' לחבר מעבר הנשמות.

על דרך הפשט: התטהרות (או התקדשות) - התטהרות מנטיות תאוות טבעיו המשחיתות את הגוף והנפש. התטהרות מהרהורי טומאה וכדומה, לשאוף לרוח טהרה המביאה לרוח הקדש.

תקון חמשי: התחדשות. התחדשות בסוד החדש הזה לכם, חדושי תורה בנגלה ובנסתר בסוד טצ"ץ ביסוד ובסוד "טית סימן יפה" שבג' עולמות פתח טוב בתורה סוד "אור חדש" על ציון, כי מציון תצא תורה - תתחיל תורת משיח צדקנו להגלות קימעא קימעא בעקבות משיחא.

על דרך הפשט: התחדשות, היינו אחרי הדרגות הנ"ל צריך כל אחד לחדש חדושים בתורה ומעשים טובים, כי לכל אחד מישראל בעולם הזה יש שליחות מיוחדת, לגלות חדושים בתורה ולחדש וליצור פעולה טובה בעד הכלל בסוד "מעשה וחשבון".

תקון ששי: התגברות. התגברות על כל כחות העמלקות בכח "שר צבאות" "בראש העם" ולהתנער מעמק העכור "כאשר ירים משה את ידו" וגבר ישראל

ותמכו בו אהרן וזור בטוריא דתרי משיחין.

על דרך הפשט: התגברות היינו התגברות על רוח הטומאה הכללית, מי שכבר זכה לכל הדרגות הקודמות יש לו אז הכח להתגבר על כחות הטומאה לא רק במלחמת הגנה אלא גם במלחמת תנופה ל"הגנת ישראל" לבעור רוח הטומאה, שהיא הרוח הרעה של העמלקות, לבערה מקרב ישראל, התגברות גמורה על היצר הרע ועל כל המדות הרעות.

תקן שביעי: התיחדות. התיחדות יחוד קוב"ה ושכינתיה בסוד ג' חלקי האותיות טצ"ץ ביסוד כי אחרי שיהיו שני העצים עץ יוסף ועץ יהודא לאחדים בידך תחילה, אז יהיו שניהם "לאחד בידי" היינו ביד ה' דא גאולת האמת עד דרגת משוש חתן על כלה, שלמות הגאולה.

על דרך הפשט: התיחדות, התיחדות עם קודשא בריך הוא. אחרי העליה בכל ששת הדרגות הקודמות אפשר להשיג את הדרגה של יחוד קוב"ה ושכינתיה והחזרת השכינה לציון ושלמות הגאולה מהרה אמן.

ג) על מדת סייעתא דשמיא בדרך נסית בעקבתא דמשיחא. סייעתא דשמיא בכלל ובדרך נסית בפרט באה במדה כנגד מדה, במדה שהאדם מודד מודדין לו מן השמים, היינו באותה מדה שפעולת המצוה נעשית ע"י אדם בפועל בדרך הטבע, במדה זו באה סייעתא דשמיא. דרגה כנגד דרגה על יסוד של תצ"ט ופלא משמאלא ותצ"ט ופלא מימינא עפ"י ביאורי רבנו הגר"א בהרבה מקומות (וביחוד בחבוריו יהל אור סוד ברק השחר). ואם ישאל השואל וכיצד אפשר לפעול מלכתחילה ומכש"כ להסתכן בפועל על סמך של חצי בטבע וחצי בנס, הרי אין סומכין על הנס מלכתחילה, אך החשבון הוא, שהצד הנסי עולה בהרבה אחוזים מכמה צדדים, ובמה שנוגע לפעולות של עקבתא דמשיחא ומכ"ש פעולות הנעשות ע"י צבור, נמצא החשבון, לפי באורי הגר"א, שסייעתא דשמיא הנסית היא יותר גדולה מחשבון של מדה כנגד מדה, ולפעמים עולה הסייעתא דשמיא לאלף פעמים יותר, והחשבון הוא זה: הדרגה הכי גבוהה של איתערותא דלתתא הן במה שאפרש והן במה שחייב כל יחיד וכל צבור, להגיע ולהשיג בפועל ממש הן לשם תקונים והן במעשה הישועה, היא דרגת טצ"ץ ביסוד (ליקוט הגר"א) היינו עד "אלף היאורים" כנודע. הנאחזים בחשבון ובכח שני צבאות כביאור רבני הגר"א בהרבה מקומות, המקננים בנצח והוד שהם הרגלים, רגלי קומת ברוש שבהם

ב' המשיחין. דרגת האלף האחרונה נשלמת ע"י האלף הקטן שבזעיר אנפין, בסוד הקטן יהי' לאלף, המשלים למספר ת"ק מזה ות"ק מזה והם בנו"ה איהו ב-ואו ואיהי ב-הא. לפי זה הרי לכל דרגה ודרגה הנעשית מקו השמאל, היינו מדת הדין על דרך הטבע, מצטרפת מיד הדרגה מקו הימין היינו מדת החסד בדרך נסית. וכשהפעולה נעשית בצבור נוספת גם הזכות הפרטית של כל אחד ואחד לפי שורש נשמתו מצד הקו האמצעי שהוא מדת הרחמים על הכלל כלו ומכש"כ בעבודת קבוץ גליות שע"ז נאמר ברחמים גדולים אקבצך. ובהגיע הדרגה האחרונה של איתערותא דלתתא, היינו עד תתקצ"ט מעלות, שהיא השלמות של טצ"ץ ביסוד דג' עולמות והשלמתה ע"י האלף הקטן, מיד נוסף ע"ז שפע העליון של האלף הגדול ד-א"א (אריך אנפין) אשר כל אחד מהאלף הזה הוא אלף פעמים יותר מכל האלף התחתון האלף הקטן של ז"א (זעיר אנפין), כי הוא מקנן ב"ה (תרין רעין דלא מתפרשין) והוא כלו בשפע עליון ובדרך נסית. כידוע ברכת ה' באה משפע האל הגדול וזאת הכונה: "יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם" וכו'. גם מכאן החשבון של ירוף אחד אלף.

ד) וכן לדעת ולזכור שגם כחות הטומאה, קליפות הסטרא אחרא, יש להם אותן הדרגות של תצ"ט ופלגא מימינא ותצ"ט ופלגא משמאלא כמובא בזהר (שמות דף כ"ז) והם "עמק העבור" אשר בהגיעם ח"ו למלוא הדרגות האלה יכולים להשיג את כל גבורותם של עשו וישמעאל (שור וחמור דטומאה) ולהחריב את כל העולם אך זה לעומת זה עה אלקים ולעומתם עומדים הכחות הגדולים של אותן הדרגות דקדושה של ב' המשיחין שור וחמור דקדושה במספרים אלה תצ"ט ופלגא מזה ותצ"ט ופלגא מזה כמבואר לעיל, והם משיבים להם מלחמה שערה וכו', העומדים נגד כחות הטומאה האלה כקיר ברזל ועיר מבצר והם "קרני ראם" אפיתחא דקרתא, על קו הבינים בשערי ירושלים מערבה, אשר פה מבצר מלחמתו של שרו של יוסף נגד שרו של עשו בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ.

ה) "יש תקוה לאחרייתך" (ירמיה ל"א). לכאורה קשה: לשון תקוה שייך להתחלה, לראשית דבר ולא לאחריית דבר, איזה ניחומין יש כאן לרחל שיהי לה לאחרייתה רק תקוה, איזה תכלית ישועה תהיה בתקוה גרידא? אך כונת המלה תקוה היא כאן שתהא שלמות הגאולה בדרגת האלף הגדול מספיק דעת, על ידי ת"ק ב-ו' ות"ק ב-ה', היינו ת"ק-ו"ה הבאה תחלה ע"י אתערותא

דלתתא כמבואר לעיל, (הערת המעתיק: כמבואר בביאורי הגר"א בספר יהל אור פרשת משפטים ובספר ליקוטי הגר"א דף כ"ז ובאר יצחק שם ובעוד הרבה מקומות בביאורי הגר"א) באחיזת שני צבאות תצ"ט ופלגא מימינא ותצט"ט ופלגא משמאלא ביחד תתקצ"ט אלף פחות אחד, אז דרגת האלף נשלם בשפע העליון של האלף הגדול מספיק דעת ונשלם ת"ק ות"ק בשני הצדדים וממעלה ומטה, וע"ז נאמר באחרייתך, כלומר השלמתך תהי' תקו"ה, לפי ביאור האמור, ומתי, אחרי שישובו בנים לגבולם כפי שכתוב שם.

(ו) בכל כח ידינו במעשה וחשבון נמשוך שפע עליון של כח הגאולה ממדת החסד של האלף הגדול עד מלאת הדרגא של איתערותא דלתתא כנ"ל. ונחתא ו' ל-ה' כאמור בזה"ק, עד להיות מדותיהן שוות תצ"ט ופלגא מימינא ותצט"ט ופלגא משמאלא בדרגת וכח שני צבאות בסוד כי "מלאה צבאה" בירושלים. ובהגיע שתי הדרגות, מדת הדין ומדת החסד בנצח והוד שהם רגלי קומת ברוש על הדום ה', זה ירושלים באופן שווה בדיוק בסוד משה רגלי כאילות ורגליהם רגל ישרה במספרים שווים ימינא ושמאלא ומעלה ומטה שהם ו"ה של שם הוי"ה בהם ב' המשיחין, אשר ביחד מתאחדין במספר אחד כולל, אלף פחות אחד או מיד וכהרף עין יורד השפע העליון של האלף הגדול, ע"י משה רבנו ע"ה שהוא הגואל האחרון ומשלים את המספר אלף, בסוד האלף לך שלמה, וכן בחושבנא "משיח בן יוסף משיח בן דויד" עולה בגמי' אלף, וגם זה סוד קבוץ גליות מצד צפון תחלה. וכן בכל מצוה ומצוה ומכש"כ לישועת הכלל ישראל, כי כל הכחות והסגולות העליונות נמשכים מלמעלה למטה בדרך זו ע"י העלאת והרמת הכח התחתון שבדרך הטבע לדרגה האחרונה של תצ"ט ופלגא בצד שמאל עד לדרגא זו של קו הימין בסייעתא דשמיא באמצעות קו האמצעי קו הרחמים דרך ספירת יסוד.

(ז) רבנו ביאר את הפסוק "הקטן יהי' לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה". חז"ל חלקו בעתה אחישנה לשני אופנים, זכו אחישנה, לא זכו בעתה אך סו"ס אין מקרא יוצא מידי פשוטו אשר גם בעתה אחישנה, אכן למתי כשהקטן יהי' לאלף היינו לכשנגיע בעצמנו עד הדרגא של האלף הקטן באתערותא דלתתא, והצעיר לגוי עצום. הקטן והצעיר הוא אפרים שהוא משיח בן יוסף שתפקידו קבוץ גליות. לגוי עצום היינו ששים רבוא, אז אפילו בעתה אחישנה והיא הדרך האמצעית שבדרשת חז"ל.

בתיקוני צפנת פענח כלולים ח"י הסגולות של שפע עליון של ברכת שמים.

כלם צפונים בסוד טצ"ץ ביסוד שהוא המספר העליון של משיח בן יוסף שבאיתערותא דלתתא בכונת הקטן יהי' לאלף וכו' כמבואר להלן. וכל אחד מח"י הסגולות האלה אחוז במספר זה, כל אחד בטוריא דיליה כלדהלן.

בכל מעשה ידינו בעבודת קבוץ גליות וישוב ארה"ק ובכל תפלותינו לחיי והצלחת משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף, עלינו לכוון בכונה תמידית את המספר הנשגב הזה טצ"ץ ביסוד, להגיע בכח ידינו בסוד מעשה וחשבון עפ"י רבנו הגר"א לדרגת המספר הזה שהיא הדרגה העליונה שבאתערותא דלתתא. והי' הבוחר בציון יסייענו בסייעתא דשמיא מלאה ושלמה להגיע עד האלף הגדול, שבו הגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

(ח) ח"י הסגולות של מב"י בתקוני צפנת פענח בכללות: (א) יחוד ב' המשיחין ב"שני צבאות תצ"ט ופלגא משמאלא ותצ"ט ופלגא מימינא הוא במספר תתקצ"ט. - (ב) שפע הטוב בדרגא דטוב טצ"ץ ביסוד, "טוב עין הוא יברך" זה יוסף עפ"י רבנ"א. - (ג) מקור הברכה, ברכת "א-ל שד-י" במלוי. - (ד) המתקת הדינים ע"י "מטטרון שר הפנים" מעלה התקיעות. - (ה) שפע אורות שכ"ז דיסוד. - (ו) כח צבא עליון ע"י "שר צבאות". - (ז) יחוד קוב"ה ושכינתי ע"י ג' חלקי אותיות. - (ח) טיהור ג' עולמות ע"י האות ט' "המו מעי לו". - (ט) מלחמה בעשו וישמעאל "רגל שור וחמור". - (י) טהור אדמת הקדש ע"י קיום מצוות הארץ וסימנו "אז תרצה הארץ". - (יא) ביעור השממה בכונת עמק עכור ל"פתח תקוה". - (יב) אורות מאוהל ומתוק מעז בכונת "בערב ילין בכי ולבקר רנה". - (יג) מקור ישועה "בגבורות ישע" ימינו בסוד וישת יד ימינו. - (יד) ברכת "רחובות" הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ "כחול על שפת הים". - (טו) שפע גבורה בסוד "בא לעזרת ה' בגבורים". - (טז) ענות רוח דתרי משיחין בסוד "ועננים יירשו ארץ". - (יז) נעימים בחבלים בסוד "נושא משך הזרע". - (יח) ברכת טל ושובע דרך סוד "ארבות שמים" עפ"י הכתוב (מלאכי ג') אפתח לכם ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די.

- - - -

ובשליחות קדישא מן שמיא, שהוטלה עלי הלל בן בנימין - - - חובתי לעורר ולהורות על זאת כפי הביאור דלעיל בסוד המספר העילאי טצ"ץ ביסוד, שבו נרמו שמי באותות לבית אבותי, שנגלה לי ברוח קדשו של רבנו אליהו זי"ע בסוד "מעשה וחשבון"¹⁸.

ט) לפי המבואר דלעיל, יש ערך רב ונשגב להזכיר את חיי הסגולות של מב"י בכל הפעולות הנעשות באתערותא דלתתא בקיבוץ גליות וישוב ארדה"ק ולכוון את המספר הגדול של מב"י טצ"ץ ביסוד, שהוא תתקצ"ט (אלף פחות אחד) הנרמז [הושמט קטע] מחיי הסגולות הנ"ל בסוד הקטן יהי' לאלף כדי למשוך ולקשר את השפע העליון של כל חיי הסגולות בכל פעולה ופעולה בסעד"ש, - וביחוד בתפלת "עוד יוסף חי" כמבואר לעיל פרק א' תפלה מיוחדת לחייו ושלומו של משיח בן יוסף שעל ידו קבוץ גליות וישוב ארדה"ק עפ"י רבנו הגר"א. להלן נוסח מקוצר של תפלה זו:

תפלת עוד יוסף חי

אבינו שבשמים, רחם נא על שארית יוסף עמך, אב הרחמן גואל ישראל וירושלים, מצמיח קרן ישועה, הושיעה נא והצליחה נא, ציר אמונים משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף נושא חליינו וסובל מכאובינו במלחמתו נגד צורר ישראל ארמילוס הרשע, וכמו שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה והי' ה' למלך על כל ארץ.

עוד יוסף חי, יוסף עוד חי, חי יוסף עוד. בן דוד חי וקיים.

אבינו האב הרחמן הבוחר בירושלים ושוכן בציון, בטובך הגדול ישוב נא חרון אפך מעמך ומעירך ונחלתך. ונזכה כלנו לראות מהרה בהתגלות החזון הקדוש שנרמז ממעון קדשך לרבנו אליהו בן שלמה נהורא דמב"י בדרגא

18. (דפוס ראשון דף 63). "כל הכוחות של הסגולות היותר גדולות וחזקות הנמצאים בעולם התחתון, עולם הטבע, הנם רק חלק קטן מיני אלפי רבבות מהכמות והאיכות של כח אור החכמה העליון. חכמת אלקים בקדושה של מעלה, ההתגלות המשיחית שתחילתה היא משנת ת"ר לאלף הששי. עם התפתחות שערי החכמה של מעלה והתפתחות מבועי החכמה של מטה עפ"י דברי הזוהר הנ"ל. תהיה מעין חכמת שלמה המלך בשעתו, ותגיע לידי גילוי כלי-רואוי אספקלארי באיתערותא דלתתא, עד כדי כך שממנו יראו מעט מנפלאות קץ הפלאות במרומי הרקיע, ע"י הכתובת "ישראל" כנגה מזיו חיות הקודש, וזהו שאמרו במדרש: חיה אחת ששמה ישראל חקוק על מצחה ישראל עומדת באמצע הרקיע" כו', עכ"ל. הדברים סתומים. אולי יש כאן רמז להתפתחות החכמה של מטה היינו בהמצאת האוירון הטס במרומי הרקיע, והכתבת "ישראל" היינו המלה "ישראל" כתובה עליו, והכח האויר של הצה"ל המה כבשו את ירושלים ונצחו במלחמה ונתקיים בהם הכתוב וראו כל עמי הארץ וגו' כי נעשו להם נסים גלויים מן השמים. עיין לעיל עמ' 238 דברי הגר"א קוק זצ"ל.

טוב. בפסוקים הקדושים: אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו, - ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון, - חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראנה ירושלים נוה שאנן. במעליתא דזיהרא עילאה.

צור משגבנו מגן ישענו, הגן בעד עץ יוסף אשר ביד אפרים, הרם קרנו קרן משיחך בן יוסף כאמור: וקרני ראם קרניו בהם עמים יגנח. השגיבה כחו לעמוד איתן כאמור ותשב באיתן קשתו. במלחמתו הקשה נגד אויבי עמך צוררינו, כדבר הבטחתך על נפילת גוג ומגוג (יחזקאל ל"ט): על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפיך ועמים אשר אתך. ויצאו יושבי ערי ישראל ובערו והשיקו בנשק ומגן וכו'. והיה ביום ההוא אתן לגוג מקום שם קבר בישראל וכו'. וקברו שם את גוג ואת כל המונה וקראו גיא המון גוג. ונתתי את כבודי בגויים וראו כל הגוים את משפטי אשר עשיתי ואת ידי אשר שמתי בהם. וידעו בית ישראל כי אני ה' אלקיכם עתה אשיב את שבות יעקב ורחמתי כל בית ישראל וקנאתי לשם קדשי. שגבנו ועזרנו צור משגבנו להגיע במעשה ידינו על נחלת קדשנו לדרגת מספרו הגדול והמקודש (מטטרון שר הפנים) שרו של משיחא דאתחלתא "טצ"ץ ביסוד" אחוז בשני צבאות ימינא ושמאלא - - - וראו כל עמי הארץ את ישועת אלקינו מהרה.

אבינו האב הרחמן, תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך וכו' בזכות העוסקים בתקוני צפנת פענח וכוונותיהם לביעור רוח הטומאה ולקדוש שמך הגדול והקדוש, בזכות העוסקים בישוב ארצינו הקדושה ובבנין ירושלים, בזכות בניך יושבי נחלתך הסובלים יסורי ארץ ישראל ומקבלים את היסורים באהבה למען קידוש שמך וקירוב גאולת עמך ונחלתך במהרה.

בזכות כל זאת יחיה בן יוסף משיחא דאתחלתא ולא יפול כתפילתו של רעיא מהימנא מרע"ה ודוד המע"ה ותפילתם של עוד ראשונים כמלאכים, בעד חיי והצלחת משיחא דאתחלתא מבי"א. וכפי שגזרו צדיקי עולם, צדיקים גוזרים והקדוש ברוך הוא מקיים. עוד יוסף חי, יוסף חי עוד, חי יוסף עוד, בן דוד חי וקיים, צדיק באמונתו יחיה, חיו עץ יוסף ועץ יהודה לאחד ביד ה', וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו.

הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מידי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'. ויהי נועם ה' עלינו מעשי ידינו כוננה עלינו. בכל חיי הסגולות והנאצלות של משיחא דאתחלתא במלא השלמות של כל סגולה וסגולה עם דרגת טצ"ץ ביסוד, בסוד הכתוב הקטן יה"י לאלף

והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה. מן המיצר קראתי יה ענני במרחב יה.

אחר כך לומר רשימת הפרקים הרשומים לעיל פרק א'.

ואני תפילתי עוד בעד שליחות יחידאית, שהוטלה עלי מן השמים ברמיזין קדישין משורש זיהרא עילאה בדרגא דטוב, ביעודו הקדוש של רבינו הגר"א במעלייתא דמט"ט ויוסף המקננת בסוד טצ"ץ ביסוד אלף פחות אחד שהוא המספר הגדול במעלות הסולם של משיחא דאתחלתא, משיח בן יוסף כעקבות משיחא האחרונים, כפי שנרמז לי ברוח קדשו של רבנו באותות לבית אבותי כשמי "הלל בן בנימן בן שלמה ריבאלס"¹⁹ ברמז חושבנאי, וזאת אשר בקשתי וציויתי גם לבני ולדורותם לעשות ולהתפלל תמיד אחרי תפילת "עוד יוסף חי" לקיום ולהצלחת היעוד הגדול הקדוש והנשגב של משיחא דאתחלתא בסוד קץ המגולה וקץ הפלאות עד קץ הגאולה וקץ הימין מהרה.

תכלית הגאולה, גאולת האמת וקידוש ה'²⁰

נשגיב כחנו לתכלית הגאולה, אשר היא גאולת האמת וקידוש ה' עפ"י ביאור רבנו בפסוקים (ישעיה נ"ב): "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" היינו קבוץ גלויות "פצחו ורננו יחדיו חרבות ירושלים" היינו בנין ירושלים וביעור רוח הטומאה מן הארץ. "כי נחם ה' עמו גאל ירושלים", היינו גאולת האמת, כי ירושלים נקראת עיר האמת "חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגויים"

19. הערה: ר' שלמה ריבאלס הנ"ל, הגאון ר' שלמה זלמן ריבאלס (ריבלין) בן דודו של הגר"א. הרש"ס היה נשיא הועד הראשי של "ארבע ארצות" בשקלוב. הרמז הנ"ל תפס מקום רחב בליבו של ר' הלל בעהמ"ח "קול התור". רמז זה ויתר הרמזים שלו ושל חבריו תלמידי הגר"א בקשר ליעודם בקיבוץ גלויות (מבואר בספר חזון ציון) - היו למעשה סוד מוסד למשאת נפשם הנלהבת בעבודת יסוד הישוב בארה"ק.

20. בגליונות הספר שנדפסו יש לפני מאמר זה מאמר נוסף בשם שער "באר שבע" בן שמנה עמודים ע"ד שבע חכמות, והיות שמאמר זה אינו נוגע ישר לענינינו לא העתקתיו. יש לקוות שע"י הופעת הספר יתגלו שאר הגליונות החסרים בספר "קול התור" סוף פ"ה פ"ו ופ"ז. ואז אפשר יהיה להדפיס את הספר כולו בשלימותו. גם מאמר זה עם מבוא שיש לי עליו להסביר השיטה שבמאמר זה, הצריכה ביאור.

וכו', היינו קידוש ה', בדברי הנבואה האלה ובהמשך הפסוק שם "וראו אפסי ארץ את ישועת אלקינו" נרמז נצחון ישראל במלחמת גוג ומגוג ע"י משיח בן יוסף עפ"י רבנו (הערת המעתיק: בספר "ליקוטי אגדות דף ט"ו אגדה נ"ג) תהיה מלחמת גוג ומגוג אחרי גאולה ראשונה משעבוד מלכויות. ועפ"י הביאור דלעיל נראה ברור כי ההכשרה לנצחון הגדול הוא ע"י גאולת האמת וקידוש ה'.

מכאן נוכל להבין היטב את דברי רבנו בפרק "סוד האותיות" שבקיבוץ גלויות יגבר הסטרא אחרא (הערת המעתיק: בספר ליקוטי הגר"א "סוד האותיות" דף מ' שם מביא "באר יצחק" את דברי הגר"א על הפסוק: "ופדויי ה' ישובון" שזה נאמר על משיח בן יוסף שהוא הגואל הראשון ועל ידו יהיה קיבוץ גלויות ואז יגבר הסט"א ביותר בעקבות משיחא), ובהיות שעיקר השאיפה של הסט"א הוא לעקור את האמת, וזהו מה שאמרו, עשו שונא ליעקב כי יעקב הוא בטוריא דאמת, ככתוב "תתן אמת ליעקב" ובהיות שהסט"א יודע שתכלית הגאולה היא גאולת האמת וקידוש ה' הבאים עם קבוץ גלויות ובנין ירושלים כמבואר לעיל, ובהיות שיודע הסט"א שכל מה שעקבות משיחא הולכים ומתקרבים, הולך ומתקרב קיצו של כח הטומאה לכן מתאזר הסט"א בכל כח עוז מלחמתו לעקור את האמת ואת כל פעולה טובה המביאה לידי קידוש השם ומכאן נוכל להבין את דברי חז"ל על עקבות משיחא (מסכת סוטה דף מ"ט) שם מונה הגמרא: בעקבות משיחא האמת נעדרת וחוצפה יסגי, בן מנבל אב ונערים פני זקנים ילבינו. מדוע באים כל אלה במיוחד בעקבות משיחא יותר מאשר בזמן אחר? בשביל שגאולת האמת וקידוש ה' הם תכלית הגאולה עם קיבוץ גלויות ובנין ירושלים לכן מתגבר הסט"א בכל כח מלחמתו ביותר בעקבות משיחא לעקור את האמת והמלה "נעדרת" - "האמת נעדרת" פירושה נעקרת לפי סדר אתב"ש שהד' נחלפת בק' ולכן בעקבות משיחא האחרונים תגדל המדה של כפיית טובה ושילום רעה תחת טובה באופן שלא היתה כמוה מיום בריאת העולם.

"בעקבות משיחא" שבחז"ל תרתי משמע בזמן עקבות משיחא ובעצם עקבות משיחא כלומר בעצם הפעילות של אתחלתא דגאולה שהן קבוץ גלויות, בנין ירושלים, גאולת האמת וקידוש ה' כדלעיל, אז יגבר הסט"א להפריע ולהכשיל ע"י עקירת האמת ומניעת קדוש ה' ועל זאת נאמר (תהלים פ"ט) "אשר חרפו עקבות משיחך".

ומה חזק הוא כח הסט"א שעל בידו להסתיר מעיני האבות הקדושים את סכנת הקליפות: מעיני אברהם אבינו, את קליפת ישמעאל, מעיני יצחק אבינו את קליפת עשו, ומעיני יעקב אבינו את קליפת התרפים, ובעקבות משיחא גובר הסט"א ביותר להכות גם תופשי תורה בסנוורים.

את כל זאת חובה עלינו לדעת ולהבין מראש בעבודתנו הקדושה למען קבוץ גלויות ובנין ירושלים, לדעת מראש כי במדה שהעבודה הקדושה הזאת תגדל - יגבר הסט"א להפריע ולהכשיר בנשקו העיקרי שהוא עקירת האמת כמבואר לעיל עפ"י דברי חז"ל ודברי רבנו הגר"א ובידענו כל זאת מראש את שאיפתו וכח מלחמתו של הסט"א, נדע את אופני הדרך ואת דרכי המעשה שלפנינו, נדע כיצד להלחם נגדו, בזה לעומת זה היינו הסט"א רוצה לעקור את האמת ולהביא לידי חלול השם ואנחנו נלחם נגדו ע"י גאולת האמת וקידוש ה', גם זה נכלל בכונת הכתוב "מלחמה לה' בעמלק מדור דור" וכח חותמו של הקב"ה שהוא אמת יעמוד לנו על כל צעד ושעל במלחמתנו זו ועלינו לזכור כי כח זה בא אמנם באופן ניסי מן השמים עפ"י חז"ל (סנהדרין ס"ד) בענין המעשה שנפלה פיתקא מן הרקיע, "דהוי כתיב ביה אמתך שהוא חותמו של הקב"ה", אך בכל דבר מצוה דרוש איתערותא דלתתא ועל זה נאמר "אמת מארץ תצמח", והיה כאשר אנו נעשה למען גאולת האמת מלמטה או נסתייע מלמעלה בכח חותמו של הקב"ה והיות שמרכזו העיקרי של הסט"א הוא בשערי ירושלים עפ"י הכתוב (עובדיא א') "באו שערי על ירושלים ידו גורל" ועפ"י הכתוב "לפתח חטאת רובץ" נגד "פתח דקרתא" דירושלים כי כל שאיפתו של כח הטומאה הוא להתאחו במרכז הקדושה ועל דא נאמר יגער ה' בך השטן הבוחר בירושלים, לכן כאן פה עיה"ק ירושלים ת"ו כאן הוא המקום והמרכז, כאן הוא לנו הכח העליון להשיב מלחמה שצרה נגד שרו של עשו ומלחמתו לעקור את האמת.

תקון חטא המרגלים ע"י בנין ירושלים

חטא המרגלים במדבר בימי משה הוא אחד החטאים הכלליים הגדולים הרובץ על עם ישראל בכל הדורות עד היום, על פי מדרש רבותינו נגזרה בכיה לדורות בכלל חטא המרגלים, בכיה על חרבן ביהמ"ק, חרבן ירושלים

ושממת הארץ, במדה מרובה סבלו וסובלים ישראל בכל הדורות סבלות ותלאות הגלות המרה בגלל חטא המרגלים חלק גדול של עונש החטא הזה הוטל בעצם ימי המעשה של החטא בדור המדבר, כמבואר בתורה אך שארית העונש נתחלקה לחלקים שהוטלו על כל הדורות ר"ל.

תקון רב לחטא המרגלים יכול לבוא ע"י גאולת ירושלים ובנינה וע"י הפעולות לקיבוץ גלויות, לפי הכלל הידוע כי זה לעומת זה עשה אלוקים ומדה כנגד מדה היא הן לחוב והן לזכות, תקן במה שפגמת, לתקן כל דבר לפי המקום לפי הזמן לפי המעשה ולפי הפרסום, והנה חטא המרגלים שהביא בכיה לדורות כדרשת רבותינו על הפסוק "ויבכו העם בלילה ההוא" אותו לילה היה ליל תשעה באב, שבו נחרב בית המקדש, נמצא שתקון חטא המרגלים צריך להיות ע"י בנין בית המקדש, ולפני בנין בית המקדש צריך להיות בנין ירושלים כמבואר עפ"י רבינו לפי הפסוק "ירושלים תבנה והיכל הוטר" שנאמר על אתחלתא דגאולה האחרונה כמו בימי כורש.

ובעוה"ר, רבים הם החוטאים חטא גדול של וימאסו בארץ חמדה, גם רבים מתופשי התורה לא ידעו ולא יבינו שנתפשו בחטא המרגלים, נסחפו בקליפת חטא המרגלים בכל מיני סברות כוזבות ותואנות שוא ומדוחים, גם מכסים את סברותיהם בדעה המופרכת שאין מצות ישוב ארץ ישראל נוהגת בזמן הזה, דעה זו שכבר הופרכה עפ"י גאוני עולם ראשונים ואחרונים, המרגלים האלה רוצים להיות יותר גדולים מרבותינו תנאים ואמוראים שקבעו ששיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, ורבינו הרמב"ן זיע"א שקבע את מצות ישוב אר"י במצות עשה שבתורה וירשתם אותה וישבתם בה, ורבינו בעל התוספות יו"ט שלפני הגאולה תהיה אתחלתא כמו שהיה בימי כורש בימי בית שני וכן רבינו השל"ה הקדוש (בשער האותיות) המבאר את גודל מצות ישוב אר"י בכל עת ובכל זמן לא פסקה הקדושה של מצוה אף לרגע אחד ומי גדול לנו בכל הדורות האחרונים כרבינו הגר"א קדוש ישראל אשר בדברים חוצבים להבות אש האיץ בתלמידיו לעלות לאר"י ולעסוק בקיבוץ גלויות והרבה לזרז את תלמידיו להחיש את קץ המגולה לקרב קץ הגאולה ע"י ישוב אר"י, כמעט בכל יום דבר אלינו רבינו ברתת והתרגשות כי "בציון ובירושלים תהי פליטה", ולא לאחר את המועד. מי ימלל ומי יתאר את גודל דאגתו של רבינו בדברו אלינו הדברים כאלה וכאלה ברוח קדשו ובדמעות בעיניו, גם הסביר לנו כמה פעמים שדעתו של רב יהודא

(כתובות דף ק"י) שאמר העולה מבבל לאר"י עובר בעשה, גם לדעתו של ר' יהודה הרי אמר רק מבבל ולא משאר ארצות וגם על עליה מבבל דעתו של ר' יהודה היא דעת יחיד ומופרכת מעיקרה בגמרא שם ובמפרשים, זאת ועוד, ר' יהודה מסתמך על הפסוק בבליה יובאו ושם יהיו "עד יום פקדי" (ירמיה כ"ז) מה פירוש יום פקדי? הנה עלית עזרא ונחמיה היתה מגלות בבל וכל פקידא משמים צריכה להיות תחילה פקידא באיתערותא דלתתא וכמו שרבינו אומר בכמה מקומות שהפקידא בעקבות משיחא תהיה תחילה כמו בימי כורש בימי בית שני הבאה מסטרא דשמאלא במדת הדין היינו איתערותא דלתתא.

מה גדול הוא הכאב של העובדא שרבים מאחב"י וביניהם גם מעשירי עם שבמדינות רוסיא אשר התכוונו בהתלהבות לנסוע לאר"י במצות רבינו הגר"א ונתקרו דוקא ע"י כמה מתופשי התורה אשר לא ידעו ולא יבינו וזאת מה שכתב רבנו: כי בקבוץ גלויות יגבר הסטרא אחרא ר"ל וזאת מה שנאמר במדרש כשישראל יוצאים מן הגלות עמלק מזדמן להם בדרך. והו כח הטומאה אשר ע"ז נאמר "אשר קרך בדרך" מה חזק כוחו כח השטן שהכניס דעה כוזבת גם בתופשי התורה לעכב את הגאולה הרי המרגלים היו גדולי ישראל והשטן השיאם ר"ל.

ועוד לזאת, בין המעכבים שבגולה יש גם כאלה המפריעים לשלוח תמיכה לחיזוק הישוב באר"י. שומעים אנו מפי השדרים (המשולחים) שלנו, כמה מעשים נוראים מעין אלה, לדוגמא אחד מהם: ביום היארצייט (יום השנה) של רבינו הגר"א זצ"ל דרש אחד משדרינו בבית הכנסת בעיר... בעד חיזוק הישוב באר"י, אחריו עלה הבמתה גבאי הקהילה ואמר עסק חדש יצרו גבאי הכולל בירושלים, אינם מסתפקים בבקשת נדבות בעד לחם לעניים אלא גם נדבות לבנין ירושלים לקנות שדות וכו' וכו' להרחבת הישוב, ועוד חלומות כאלה אם היא עת רצון מלפני ה', אמר אותו גבאי, להביא את הגאולה או אין צורך לקנות שדות וכו' והנה אותו גבאי שאין לו שום מושג מדרכי הגאולה ואינו יודע או שאינו רוצה לדעת את דברי הנביא "שדות בכסף יקנו" בארץ בנימין ובסביבי ירושלים וכו' (ירמיה ל"ב), ודברי הנביא "הרחיבי מקום אהלך" שכל אלה נאמרו על האתחלתא דגאולה כפי שבארתי בפרקים הקודמים. ומה שאמרו חז"ל כך היא גאולתן של ישראל קימעא קימעא באה, כאילת השחר וכו', וכל אלה נאמרו על האתחלתא דגאולה כעני על חמור, כל זמן שלא זכינו לגאולה השלמה בענני שמיא ב"ב, ורבינו הגר"א מדבר

בהרבה מקומות על גאולה ראשונה משעבוד מלכיות ע"י משיח הראשון משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף שביעודו קיבוץ גלויות באיתערותא דלתתא, מה פירוש משיח הראשון וגאולה ראשונה שבדברי רבינו הגר"א, הרי זו היא ההכשרה הבאה לפני משיח בן דוד. ומה יאמרו אותם בעלי הסברות העקומות לדברי חז"ל "כשתהא ירושלם נבנית בן דוד בא" ועל הפסוק "ובאו לציון גואל" (ישעי' נ"ט) נאמר במדרש וברש"י על פסוק זה "כל זמן שציון אינה בנויה הגואל לא בא", אכן איזובי הקיר באו לנצח את ארזי הלבנון, אין זאת כי אם קליפת המרגלים מדברת מתוך גרונם, אכן זה מה שאמרו חז"ל בעקבות משיחא האמת נעדרת וחוצפה יסגי, חוצפה גם נגד הדברים הקדושים של נביאינו וחזינו, חוצפה נגד גדולי ישראל הקדמונים ונגד דעתו ומצותו הקדושה של קדוש ישראל רבינו הגר"א ואנו תפלה שכל אלה שהרוח העמלקית שוררת בקרבם, שישובו מהר מדרכם הרעה, והוא רחום יכפר עון.

וכפי שבארנו תקון חטא המרגלים צריך לבוא אך ורק ע"י בנין ירושלם והרחבת הישוב במצות הרחבה, צו הנבואה הרחיבי מקום אהלך וכו' בסעד"ש.

במצות הרחבה שפע ברכות רבות המיוחדות לארץ ישראל, סגולת ההתרחבות מסועפת להרבה דברים בשבעה עשר סוגי הרחבה וסימנך ראה בטו"ב ירושלם:

התרחבות בשטח המקום, במובן האמור "הרחיבי מקום אהלך" היינו הרחבת ההתישבות. התרחבות במספר המתישבים באר"י במובן הדברים של יצחק אבינו אחרי שעלה בידו להשיג את ברכת הארץ בוריעה ובמים ויקרא שמה רחובות ויאמר "כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ", היינו התרחבות בהתישבות ובמספר הנפשות, הרחבה בטוב הארץ במובן האמור (שמות ג') ארץ טובה ורחבה כי מלת רחבה בזה אין כוונתה על גודל מידתה של ארץ ישראל שהרי הרבה ארצות בעולם גדולות יותר מאר"י אלא הכוונה על התרחבות סגולת הטובה שבה במובן האמור לעיל, התרחבות בתורה ומעשים טובים במובן האמור "ברוך מרחיב גד" שפירושו הוא מזל טוב ואין טוב אלא תורה ומצוות ועל פי הכתוב (תהלים קי"ט) "רחבה מצוותך מאד" וכאמור (שם) "ואתהלכה ברחבה כי פקודיך דרשתי", ברחבה היינו ארץ ישראל על פי הכתוב "ארץ טובה ורחבה" הרחבה בחכמת התורה וישראל

במובן האמור (איוב י"א) "ארכה מארץ מדה ורחבה מני ים", הרחבה מצרה ומצוקה כאמור "בצר הרחבת לי", "מן המיצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה", הרחבה בהתעלות הקדושה במובן האמור (יחזקאל מ"א) "ורחבה ונסבה למעלה למעלה", הרחבה בברכת הארץ על פי האמור (ישעיה ל') "כר נרחב בנוסח הפסוק "ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם תבואות האדמה והיה דשן ושמן ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב" התרחבות על כל גבולי הארץ על פי האמור (שמות ל"ד) "והרחבתי את גבולך", "ואם ירחיב ה' אלקיך וכו' ונתן לך את כל הארץ" וכו', ועל פי הכתוב "ברוך מרחיב גד" שעפ"י המדרש וברש"י על פסוק זה נאמר זה גם על הרחבת הגבולות ועפ"י דרשת רבותינו עתידה ירושלים להתפשט וכו' עתידה ירושלים להתרחב וכו', התרחבות ובטחון בכל צעד וצעד על פי האמור (שמואל ב' כ"ב) "תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסלי", וכאמור (דברים י"ב) "כי ירחיב ה' את גבולך", הרחבה פרטית לכל אחד המשתתף במצות הרחבה הכללית על פי האמור (משלי י"ח) "מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים יחננו", הרחבה בפועל ידים במובן האמור (שופטים י"ח) ו"הארץ רחבת ידים", הרחבה במימי הארץ²¹ במובן האמור "חזה ציון קרית מועדנו וכו'", "כי אם שם אדיר ה' לנו מקום נהרים יאורים רחבי ידים", ועל פי האמור (תהלים ק"ד) "זה הים גדול ורחב ידים" ועל פי האמור (משלי ה') "ברחובות פלגי מים" (בהשוואה לכתוב "והארץ רחבת ידים"), הרחבה בעבודת בנין ירושלים במובן האמור (נחמיה ד') "המלאכה הרבה ורחבה", הרחבה במשמני הארץ עפ"י הכתוב (שם י') "והארץ רחבת ידים כי נתנה אלקים בידכם", ועל פי הכתוב (תהלים ל"א) "ולא הסגרתני ביד אויב העמדת במרחב רגלי", ועל פי הכתוב (שמואל ב' כ"ב) "ויוצא למרחב אתי יחלצני כי חפץ בי", הרחבה של מדת הרחמים בבנין ירושלים, עפ"י הכתוב "תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד" וראשי התיבות של שרשי הפעל בפסוק זה הם האותיות "רחב" ואחרי זה כתיב "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו" היינו בנין ירושלים ונטיעת אדמת אר"י (וגם במלים "עפרה יחננו", ראה רבינו רמז על יעודו בשמו "אליהו בן שלמה" בחושבנא), וכן מה שכתוב (ירמיה ל') "הני שב שבות אהלי יעקוב ומשכנותיו ארחם" ורבינו אמר לנו גם רמז ע"ז "משכנותיו" בגימטריא "ארץ ישראל" כי

21. נשמט הקטע הזה: ונאמר בזכר' יד "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים". יצאו מים חיים בגימטריא מרחבי' ע"כ, כן כתוב בספר מוסד היסוד דף 137 הערה 56.

גם אהלי יעקב היינו בתי ישראל זקוקים למדת הרחמים, עפ"י מה שמובא במדרש וברש"י על הפסוק מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, "אף כשהם חרבים לפי שהם משכון עליהם, וחורבנן כפרה על הנפשות שנאמר כלה ה' את חמתו ובמה כלה, ויצת אש בציון", הדיוק בדברי המדרש הוא כי משכנותיך הוא לשון משכון, כלומר שאם ישראל יחטאו יפול העונש על הבתים ולא על הנפשות ועל זאת אמר רבינו, הובטח לנו ומשכנותיו ארחם היינו שגם על הבתים תחול מדת הרחמים וגם בשביל זה כתוב שם יעקוב בוא"ו שהיא במדת הרחמים ובאותו פסוק גומר ונבנתה עיר על תילה "ארמון על משפטו ישב" כ"ר, וכן ממה שהובטח לנו במצות הרחבה, הרחיבי אהלך וכו' (ישעי' נ"ד) ושמתי כדכד שמשותיך היינו חומותיך כפירוש רש"י (ב"ב ע"ה) היינו מדת הרחמים במדת הדין כהבטחת הקב"ה (בגמרא שם) בענין שהם וישפה להוי כדין וכדין. וכבר בארתי בפרקים הקודמים שבאותו פרק (ישעיה נ"ד) ראה רבינו רמזים נשגבים בשמו על יעודו לקיבוץ גליות ובנין ירושלים. ועוד הרבה בחינות בסגולת הרחבה בארץ ישראל, ברכותיה ומצוותיה, (עוד ידובר על זה להלן פרק ז'). ולמה נכללו כל הסגולות הטובות של ארץ ישראל במצות הרחבה, מפני שמלת "הרחבה" היא לעומת מלת "החרבה" (חורבן). כידוע בסוד תורת הקבלה שבהרבה דברים, הקללה נהפכת לברכה על ידי שנוי סדר האותיות של המלה והרבה דוגמאות במובן זה מובאות בתורת הקבלה ועפ"י כונת חז"ל "זה לעומת זה עשה אלקים" וכו' טוב לעומת רע, הרחבה לעומת החרבה.

ועלינו לדעת מראש שכל הסגולות היקרות הכלולות בברכת הרחבה באות רק כשהפעולה נעשית תחילה ע"י בני ישראל עצמם באיתערותא דלתתא כפי שאומר הכתוב "הרחיבי מקום אהליך" וכפי שנאמר ביצחק אבינו שהוא בעצמו התחיל בזריעת האדמה ובחפירת הבאר ואחר כך באה ברכת ההרחבה מן השמים וכמו שנאמר "יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידיך", "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשי ידיך".

כל פעולה ופעולה של מעשי הרחבה באתערותא דלתתא הנמנים לעיל מושכת שפע עליון מהמרחב העליון שהוא ירושלים של מעלה הנקראת "מרחבי-מרום" ומקרבת את הגאולה.

כל הפעולות הכלולות ב"מצות הרחבה" חובה לעשותן ולחזקן בלי הפסק

ובלי שום השהיה כדברי הנבואה שם הרחיבי מקום אהלך וכו' אל תחשוכי היינו אל תפסיקי ויתדותיך חזקי.

באותו פרק שבו נצטוונו על "מצות הרחבה" "הרחיבי מקום אהלך" יש לנו גם הבטחה נאמנה "כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי נאום ה'".

ובדברי ברכתו הקדושה של רבינו לתלמידיו, אלה שהבטיחו לו נאמנה לנסוע לארה"ק, אמר לנו בהתרגשות רבה, אשריכם שתזכו לקיים מצות ישוב ארץ ישראל השקולה כנגד כל המצות שבתורה, אשריכם שתזכו להיות שותפיו של הקב"ה השב שבות יעקב ומשכנותיו ירחם, הבונה ירושלם, המציב גבול אלמנה, המרחיב גבול ישראל, אשריכם שתזכו לקיים מצות הרחבה עפ"י צו הנבואה הרחיבי מקום אהלך (ישעי' נ"ד) שמצוה זו תביא את קיבוץ הגלויות ברחמים, ככתוב שם אחריה כי ימין ושמאל תפרוצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו וגו' וברחמים גדולים אקבצך.

אחד שהופיע ספר קול התור בספרי "התקופה הגדולה" (שנת תשכ"ט) הדפיסו אותו שוב "חבר מתעסקים בהפצת קול התור" - בבני ברק. ובראש הספר הוסיפו הקדמה ומבוא, כן הוסיפו מכ"י הקדמת המו"ל הראשון. משום חשיבות החומר הנ"ל ובירור אמיתת מקורו של הספר אנו מוסיפים אותו במהדורה זו של התקופה הגדולה - לתועלת הרבים.

מכתב

מאת כבוד הגאון רבי חיים שרגא פייביל פראנק דומ"ץ בעיה"ק ורב שכונת "ימין משה" ירושלים, מחבר "תולדות זאב" שבת ב' חלקים.

לכו חזו מפעלות הספר הקדוש "קול התור" מאדוני אבי זקן זקני הגאון המקובל מוהר"ר הלל בהגאון הצדיק רבי בנימין ריבלעס משקלוב זצ"ל, המאיר באספקלריא המאירה דרכי הגאולה ומעייני הישועה שנתגלו בעולם ע"י רבו הרב הדומה למלאך ה' צבאות, רבינו הגר"א זצ"ל.

רבינו הגר"א זכה לפרוש כנפיו על כל מכמני וסתרי התורה ברוחב ובעומק. לרבות גימטריאות ורמזים וסודות נסתרים ונעלמים אשר לא שזפתם עין ולא שערם דורות רבים לפניו ולאחריו.

ובפרט בענין החזרה לארץ חמדתנו, והישיבה בארץ תפארתנו, והבנין בארץ קדשנו הופיע במיוחד רוח הקדש בבית מדרשו של רבינו הגר"א.

ולנו צאצאי וניני המשפחה נמסר לנו איש מפי איש כי זקנינו הגאון המקובל רבי הלל זי"ע זכה לעמוד ימים רבים לפני רבו הגר"א זצוק"ל וקיבל ממנו סודות נעלמים בדבר ישובה של ארץ ישראל, וציוה עליו לעורר האהבה הישנה אל "מעונה אלהי קדם" - היא ציון וירושלים, להחזירה לקדמותה ולכוננה כימי קדם, ולהגדיל תפארתה לשכון כבוד בתוכה, דכיון שנבנית ירושלים בא דוד (מגילה יז ע"ב) ועיקרי הדברים ששמע מפי הגר"א זצ"ל העלה רבי הלל על ספר "קול התור".

וחבל על הספר הקדוש הזה שלא נשלם, והרבה מהכתבים נעלמו בעוה"ר. אולם עלינו לשבח לאדון הכל שזיכה את צאצאי ונכדי הגאון בעל "קול התור" הלא הם: זקני האלוף הרב המאור הגאול מוהר"ר זלמן חיים ריבלין זצ"ל מקים עולה של תורה בירושלים ת"ת עץ חיים בשנת תקצ"ד, ודודי האלוף הרב המאור הגדול מהור"ר יוסף (יושע) ריבלין זצ"ל מקים השכונות החדשות בירושלים החדשה שמחוץ לחומת עיר העתיקה, ובן דודם הרב הגאון המובהק רבי יצחק צבי ריבלין זצ"ל, רבה הראשון של שכונת זכרון משה בירושלים. ששמרו על שארית הכתב יד שלא תלך לאיבוד. והגאון רבי יצחק צבי הנ"ל ערך וליקט וסידר פרקים אחדים ומסרם לבן דודו רבי שלמה זלמן בהרב רבי יוסף (יושע) ריבלין הנ"ל, והלה הדפיס אקסמפלרים מועטים, בערך מאה, וחילקם בין קרובי המשפחה וידידים (מטעם כמס' ועתה אף אלו אינם בנמצא).

לכן אפריון נמטי להו למיסדי ה"וועד להפצת קול התור" אשר שמו על לבם ערכו הרב של ספר זה ונתעוררו להפיץ אורו בכל בית ישראל למען ידעו הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון בעקבות משיחא.

ובפרט לעת כזאת אשר הנחילנו הית"ש ברוב רחמיו וחסדיו בחודש זיו שנת חמשת אלפים תשכ"ז את כל ארץ ישראל הקדושה ואת ירושלים עיר קדשנו ותפארתנו כנאמר (זכריה ב טז). "ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלים".

ומי יתן ש"קול התור" יכנס באזני כל ישראל לדעת כי בקץ ד"בעתה" החובה מוטלת עלינו להתחיל באתערותא דלתתא שיביא לאתערותא דלעילא להביא עלינו נוה השלום העליון בבנין בית הבחירה, והיה ה' לנו לאור עולם אכי"ר.

כ"ד נפש המצפה תדיר לחסדי שמים ברחמים
ומיחל לישועת ה' במהרה בקרוב.

חיים שרגא פייבל בהגר"ז זצ"ל פראנק

הקדמה

ספר "קול התור" יצא לאור בראשונה ע"י הרב שלמה זלמן ריבלין ז"ל לפני כעשרים שנה בירושלים. התאריך המדויק קשה לקבוע, כי מחוסר אמצעים נדפס מעט מעט במשך זמן של כמה שנים. מכל המהדורות הראשונה נראה שלא נשתמרו בעולם זולתי טפסים בודדים ביד בני הרב הנ"ל ואחדים ממקורביו. ע"י גלגולי סיבות הגיע צילום הספר הזה לידינו, וכאשר קרינו בו מראשו לסופו הנה אורו עינינו כאילו רוח חדשה ניתנה בקרבנו. לכן הסכמנו כי נכון וטוב הדבר להדפיסו שנית, כי אין דבר שהשעה צריכה לו יותר ממנו. עלינו להודיע שכל הטפסים הנמצאים מן המהדורה הראשונה, חסרים הם בסופם. תחילה הגיע לידינו צילום מטופס שלא נמצאו בו אלא מ"ה עמודים. אחרי כן כאשר יגענו למצוא השלמת הספר, אינה ה' לידינו הטופס הזה המכיל ע"ד עמודים, ועל פיו אנו מוציאים לאור המהדורה הנוכחית. וכאמור אין הספר שלם, כי מחוסר אמצעים לא הספיק הרש"ז להשלים ההדפסה. הטופס הזה מצאנו אותו בידי מר שמואל ריבלין נ"י, בנו של הרש"ז, והוא בטובו נתנו לידינו להדפיסו.

הקדמת המו"ל הראשון, הרב שלמה זלמן ריבלין זצ"ל, לא נדפסה בהוצאה הראשונה, מצאנו אותה בכ"י בידי מר שמואל ריבלין נ"י. תודתנו הכנה אמורה לו ויתר בני המו"ל שהרשונו להעתיק ולהדפיסה עם הספר.

חשיבות יתירה נודעת להקדמת הרש"ז ריבלין. מועטות היו ידיעותינו אודות הכ"י המקורי ואודות דרכי קיצורו ועריכתו. הקדמה זו זורקת אור בהיר על כל הפרטים הנ"ל.

לעומת זאת נמנע הרש"ז בהקדמתו מדבר על קורות המחבר הגאון רבי הלל בן רבי בנימין משקלוב. אולי עשה כן משום שסמך על ספר "חזון ציון" שחיבר במיוחד על קורות משפחת ריבלין ועליית תלמידי הגר"א. מכל מקום חסרון יהיה לספר נשגב כזה אם יקרא בו אדם מבלי דעת מעלת מחברו. על כן אמרנו למלאות חסרון זה ועל פי החומר שבספר "חזון ציון" התווננו בקווים מועטים דמות המחבר ודמות תולדותיו שהלכו לאור תורתו.

הגאון רבי הלל משקלוב, מחבר ספר "קול התור", נולד בשנת תקי"ח. אביו הגאון רבי בנימין ריבלין היה בן דודו של רבינו הגר"א ומתלמידיו המובהקים. איש חי היה רבי בנימין ורב פעלים לתורה ולגמילות חסדים. מכספו הקים בשקלוב ישיבה

גדולה, ישיבה אשר תכנית הלימודים נקבעה ע"פ דרכו של הגר"א ובהסכמתו. בהשפעתו של רבי בנימין העבירו עשירים רבים ממידעיו את מגוריהם ועסקיהם לשקלוב. כוונתו בזה היתה להקים גוף מחזיק למרכז התורה המפואר אשר יסד. בימיו זכתה העיר שקלוב להיקרא בכינוי "יבנה דרייסן" ואת רבי בנימין היו מכנים בשם "בונה העיר שקלוב וחכמיה".

מסופר שבהיות רבי בנימין בן חמשים ושתים נתעשר עושר מופלג מאד. בימים ההם ראה בחלומו חזון נפלא על ירושלים. עודנו תחת רושם החלום נסע רבי בנימין אל רבו הגר"א ויספר לו על חלומו ועל רוב עשרו. הגר"א הראה לו שבחלום זה נתבשר על שליחות שמים עליונה שנמסרה לידו וליד רבי הלל בנו. עליהם לעלות ולהתיישב בא"י, ויחד עם זאת עליהם לפתוח בפעילות נרחבת לעורר לבות ישראל לשיבת ציון. רבי בנימין נתפעל מאד מפתרונו של הגר"א, פתרון שפתר לפניו תעלומת החלום והעושר כאחד. בשובו לשקלוב מיד ניגש להגשמת שליחותו. נשתמרה בידינו מן התקופה ההיא אחת מדרשותיו הנלהבות של רבי בנימין על קיבוץ גליות המיוסדת על פסוק הנני מביא אותם מארץ צפון (ירמיה ל"א). לדברי רבי בנימין מקרא זה מלמדנו שמארץ צפון - דהיינו ממדינת רוסיה שהיא בצפונה הקיצוני של ירושלים ובייחוד מעיר שקלוב - תהיה תחילת ההתעוררות לשיבת ציון ובנין ירושלים. ע"י רבי בנימין נתעוררה בשקלוב תנועה נלהבת לשיבת ציון, תנועה שפי הגר"א נקב בשמה "חזון ציון". וזכתה שקלוב שמקרבה יצאו רוב העולים הראשונים לא"י. ותהי לנס לעיני כל תפוצות הגולה. רבי בנימין עצמו יצא משקלוב בשנת תקע"ב לעלות לא"י אך לא הגיע למחוז חפצו כי נפטר בדרך.

מחבר "קול התור" רבי הלל, בנו של רבי בנימין, זכה גם הוא להימנות בין תלמידיו המובהקים של רבינו הגר"א. שבע עשרה שנה היה רבי הלל משמש לפני הגר"א. בשנת תקמ"ג, כאשר ראה הגר"א שאין דעת קונו מסכמת שיכנס הוא לא"י, החליט למסור שליחות שמים זו שבידו. דהיינו הפעילות למען קיבוץ גליות וישוב א"י, לידי תלמידיו. והיה רבי הלל האיש שבחר בו הגר"א והעמידו בראש התנועה הנשגבה הזאת, תנועת "חזון ציון" כנ"ל. לידו מסר הגר"א כל סתרי האתחלתא דגאולה, ופרטי כל המעשים שעל ישראל לעשות לקרב על ידם את הגאולה השלמה. תורת האתחלתא דגאולה שקיבל רבי הלל מפי הגר"א, תורה רחבה ועמוקה היא. תורה זו היתה שקיבץ רבי הלל בספר גדול ועמוק, ותמצית מאותו ספר הוא ספר "קול התור" שלפנינו.

רבינו הגר"א נפטר לעולמו בשנת תקנ"ח. הוא נפטר, אך תורתו - תורת

האתחלתא דגאולה - נשארה חיה וקיימת בין תלמידיו. תורה זו היא שנתנה עוז בלבבם להכניס עצמם מלכתחילה בכל התלאות הצפויות להם בדרך הארוכה, ובהמון סכנות שהיו אורבות להם בהגיעם להתיישב בארץ חרבה ושוממה. בשנת תקס"ט יצאו מרוסיה השיירות הראשונות לא"י אחר עשרה חדשים של דרך מלאה תלאות, בה' אלול תקס"ט, הגיעה לצפת השיירה הראשונה. בראש השיירות הראשונות עמדו י"ד מתלמידי של הגר"א. בחשון שנת תקע"ב עברו שבעה מתלמידי הגר"א, ובראשם הגאון רבי הלל. להתיישב בירושלים. בבואם לירושלים לא מצאו שם כי אם כעשרים יהודים ספרדיים ותשעה יהודים אשכנזים. מיד עם בואם לירושלים נגשו רבי הלל וחבריו לבסס כל המוסדות החיוניים לישוב יהודי. הם הקימו מוסדות תורה וחסד, דאגו לשיפור המצב מבחינה רפואית, הקימו חברת השמירה שהיתה מכונה "הגברדיא" אשר לולא היא לא היה הישוב יכול להתקיים בימים ההם אפילו שעה אחת. מסירות על טבעית היתה דרושה מרבי הלל וחבריו בהנהגת הישוב בתנאי התקופה ההיא. מגפות, שודדים ועלילות שוא חוסר מים ומזון קושי הקשר עם הגולה, אלו ותלאות רבות זולתן עברו על המתיישבים הראשונים. ואילולא אמונתם המופלאה בשליחות שמים התלויה בהם ואור תורת האתחלתא דגאולה המסורה בידם מפי הגר"א - לא היו יכולים לעמוד בתנאים ההם בארץ. עם בוא השמועה לרוסיה שרבי הלל וחלק מן העולים עלה בידם להתיישב בירושלים, גברה ההתעוררות בין יהודי רוסיה ורבים גמרו בלבבם לעלות לירושלים.

רבי משה, בנו של רבי הלל, עודנו נער כבן ט"ו נתפרסם כדרשן המפליא את כל שומעיו. פעם הביאו אביו לוילנא והעמידו לפני הגר"א למען ישמע את כחו בדרשנות. הגאון שיבח את משה הצעיר ואמר לו: דע שבכח זה שנתן לך ה' ית' עליך להיות דורש לציון, וכמו שלמדונו חז"ל (ר"ה ל' ע"א) על הפסוק ציון היא דורש אין לה, מכלל דביעא דרישה. גם רמז הוסיף לו: "דורש ציון" עולה בגימט' "משה בן הלל בן בנימין". דברי הגר"א השאירו רושם עמוק בלב הצעיר. ברוח נלהב מלא אחרי ציווי הגר"א וימים רבים הפליא לדרוש לציון, עד שכל העם ידעוהו בשם "רבי משה דורש ציון".

נכדו של רבי משה "דורש ציון" היה הרב רבי יוסף, המכונה רבי יושע ריבלין. עד ימיו התרכזה הפעילות בירושלים על ביסוס הישוב בתוך חומות העיר ושיפור תנאי החיים שם. רבי יוסף היה הראשון אשר פתח בבנין שכונות מחוץ לחומות ירושלים. ברוח נועז נתאזר רבי יוסף לקיים צו הנבואה "הרחיבי מקום אהלך וגו'" ברוח רבינו הגר"א, שלש עשרה השכונות הראשונות שמחוץ לחומות ירושלים

כולן נבנו ע"י רבי יוסף. במסירות נפש פעל רבי יוסף לקיים מצות ההרחבה. הבית הראשון שבנה היה בית היסוד של שכונת נחלת שבעה. בחודש תמוז תרכ"ט נשלם בנין בית היסטורי זה. בימים ההם היתה כל סביבת ירושלים העתיקה מדבר שומם ושערי העיר היו נסגרים כל יום עם רדת החשיכה. שנתיים ושמונה חדשים גר רבי יוסף לבדו בית זה, ולא שת לבו לשממון אשר מסביב. כוונתו היתה לעורר לב אחיו שבעיר לצאת ולהתיישב מחוץ לחומה, לקיים משאת נפשם של הגר"א ותלמידיו בבנין ירושלים והרחבת גבולה. ואכן בשנת תרל"ב זכה רבי יוסף לראות פרי מעשיו, כי נבנו בשנה ההיא ארבעים וחמשה בתים ליד ביתו והתישבו בשכונה יותר מחמשים משפחות. וכן היה מנהגו של רבי יוסף כל ימיו: כל שכונה שבנה, היה הוא הנחשון שנכנס לגור בה ראשונה, עד אשר התבססה השכונה ויצאו אחרים אחריו. מלבד י"ג השכונות שבנה רבי יוסף, שהן מצבת עולם לזכרו הנעלה, עוד השאיר אחריו פזמונים ומאמרים רבים. כל פזמוניו מיוסדים על תורת האתחלתא דגאולה שקיבל מאבותיו תלמידי הגר"א, ובאמת כל תורת הקץ המגולה הכלולה בספר "קול התור" עיקריה כלולים גם בפזמוני רבי יוסף ומאמריו שרבים מהם נתפרסמו בחוברות וכתבי עת שונים של תקופתו, כמו "המגיד" "הצפירה" ו"הלבנון".

בנו של רבי יוסף, הרב רבי שלמה זלמן ריבלין, הוא המו"ל הראשון של ספר "קול התור", כאמור ולו אנחנו מחזיקים טובה שלא אבדה מאתנו כליל תורת הקץ המגולה המפוארת של רבינו הגר"א.

* * *

נודע בישראל שמו הטוב של רבינו הגדול הגר"א מווילנא זצ"ל. אין איש בכל תפוצות הגולה שלא שמע מפלאות חכמתו ומעשיו הקדושים. הלא הוא העומד כדוגמה חיה לעיני לומדי התורה כיצד על האדם לשקוד על דלתות התורה לשמה. עד היום הזה הקורא על דרכי לימודו הונהגותיו הנפלאות, רוח טהרה נזרקות בו ומעוררתו ללכת בדרכיו. הוא הגבר שהקים עול דקדוק המצוות בעם ה'. מצוות רבות שנשתכחו או נתעוותו חזר הגר"א זצ"ל והוציאם מים התלמוד והמדרשים בפלפולו - פלפול של אמת. הוא אשר הגדיל כבודה של תורה בהראותו בעומק תבונתו שאין כל דיבור קל לא במקרא ולא בדברי חז"ל במשנה ובגמרא שאין רזי עולם צפונים בו. מרגלא היתה בפיו לומר שכל חלקי התורה הלכותיה וסודותיה, רמזיה ודרשותיה, כולם מסכימים זה עם זה, כולם משלימים זה את זה כי כולם חלקי בנין אחד שלם הם. חכמתו וקדושתו הם שעמדו לו לגול מעלינו את חרפת

דרכי הלימוד המקולקלים שנתפשטו אז בין הלומדים ובידו החזקה חזר ויסד דרך הפשט הישר בלימוד הגמרא. זאת היא הדמות הנעלה בה עומד רבינו הגר"א נגד עיניהם של ישראל.

הספר הזה מגילה צד נוסף מדמותו של אותו צדיק. אם היכרנוהו עד כה הגואל התורה מיד עושקיה ומעקשיה, כאמור, הרי מתוך ספר זה מתגלה כאחד מיוחד ממכני גאולתם של ישראל, כאיש אשר הוטל עליו מן השמים לפתוח בקיבוץ גלויות ישראל ובישוב א"י באתחלתא דגאולה, להחשת הגאולה השלמה ע"י התעוררותם של ישראל להיגאל.

הספר הזה יחיד במינו הוא, שכן נותן הוא משמעות לשתי תופעות גדולות ומפליאות המתרחשות בעולם לעינינו.

התופעה האחת היא תקומת האומה הישראלית בדורנו - אומה שקרוב לאלפיים שנה גלתה מעל אדמתה ככלי נמאס, פזורה בכל הארצות, טרף לשיני העמים.

התופעה האחרת - הקצב המדהים שבו מתפתחים המדעים במאה וחמשים השנים האחרונות.

ונפרש שתי התופעות הללו מעט.

כל העוקב אחר המאורעות שהביאו לשיבתם ההמונית של ישראל לארצם בדורנו, אי אפשר שלא יתרשם מן הצירוף המופלא של מקרים טבעיים שנצטרפו להשלים הדבר. ואי אפשר שלא תתעורר מחשבה בלבו שאכן תכנית על-טבעית הסתתרה מאחורי כל המאורעות ההם. די לציין כדוגמא את השואה האיומה שפקדה את עמנו לעינינו, שואה שזוממיה אמרו לעקור שם ישראל מן העולם, והנה ההיפך נתקיים, מתוך חשכת השואה דווקא צמחו הנסיבות שהביאו להתאחזות ישראל בארצם ולהרמת קרן ישראל בין העמים.

גם הקצב הגדול של התפתחות המדעים במאה וחמשים השנים האחרונות, והדרכים שמבנה המדע נבנה בהם, אין מנוס לאדם מלתהות עליהם. בהבחנה מועטת ניכר שאין קצב הגילויים ושכלול ההכרה המדעית תוצאת שיטה מתוכננת מראש. הרי כמה שיטות חשובות והמצאות גדולות היו פרי מקרה עיוור; כמה תגליות נתגלו מתוך הברקה רגעית; ולעומת זאת המון חקירות שיטתיות ומאורגנות הובילו למבוי סתום מבלי לקדם המדעה במאומה. להיפך, לא פעם היתה שיטה מוסכמת ומפורסמת בעוכרי המדע, ועיכבה המשך התפתחותו, המשכיל על דברים אלה יבין שאין האדם מגלה ממצפוני הטבע רק מה שניתן רשות לגלות לפי צורך השעה. ולכן תגדל השאלה, מהו הסבר התנופה הפתאומית

בהתפתחות המדעים הטבעיים במאה וחמשים השנים האחרונות.

כפי שהזכרנו כבר, הספר הזה נותן משמעות מלאה לשתי תופעות הללו. באור בהיר מאיר הוא עינינו להבין איך תקומת ישראל ותנופת המדעים בדורותינו אינם אלא מכלל הפעולות הגדולות שה' ית"ש מכין לקראת הגאולה השלמה.

* * *

בימינו אלה קיימת תהייה תמידית בינינו סביב משמעותה של שיבת ישראל לארצם. הציבור החילוני מנסה לפתור הענין כתופעה חילונית-לאומית גרידא מבלי לצפות ממנה פרי קודש כל שהוא. הציבור החרדי, בהיותו מחוסר ידיעה והכרעה בטיב התופעה הזאת, בורח הוא מלתת לה משמעות כל שהיא. וזה ענין רע הוא ודאי, כי נמצא שהעם כולו נתון הוא במבוכה חמורה, החילונים מפני שמצפונם לא יסכים להעמיד טעות שקופה כזאת שכל מקורות האומה נוגדות לה, והחרדים מפני שאין הדעת נותנת להתעלם ממאורע חשוב כזה ולנהוג בו מנהג מקרה.

הספר הזה, שמהדורתו המקורית נתחברה בשנות תק"מ, הוא מסמך היסטורי רב ערך. מתוכו אנו למדים, כי קריאתם של גדולי הרבנים, ובראשם רבינו הגר"א מווילנא, שקראו לניתוק מוסרות הגלות, לעליה המונית לא"י, לישוב הארץ ובניינה, קדמה הרבה לראשית התעוררותם של מיסדי תנועת "חובבי ציון" וליתר התנועות הציוניות שקמו אחריה. אלא לפי שקריאת הגר"א והנמשכים אחריו לא נשאר פרי רב בין המוני ישראל החרדים, וקריאת התנועות החילוניות הצליחה לעורר לב רבים מן העם לשיבת ציון ובנין הארץ. נמשך מזה שהמעשה של בנין הארץ ויישובה, שהיה ראוי להתרכז בידי חכמי התורה ולהתנהג על פיהם בדרכי החכמה, ניתק בידי המון העם החילוני מאותו שגב רעיון שנתנו לי הגר"א ותלמידיו ע"פ דברי נביאינו וחכמינו ז"ל. וזה אסון כבד הוא ודאי לאומתנו שהמעשה של ישוב א"י ניתק מן הרעיון שממנו צמח.

תקותנו שספר זה יהיה ממורי הדרך לפני תנועת התחיה הלאומית להשיבה אל מקורותיה המושרשים בתורה הכתובה והמסורה. ויפקח את עיני המחנה החרדי להבין משמעותה של תקופתנו - תקופת אתחלתא דגאולה.

* * *

יודעים אנו מראש שיהיו בני אדם אשר בראותם בספר זה דברים מיוחדים, דברים שלא הורגלו לשומעם מעולם ימהרו להטיל בו דופי. באמרם: מזויף הוא. לא מפי הגר"א יצאו הדברים. לכן חובה עלינו להודיע בזה שאנשים אלה לא מתוך

ידיעה והבחנה ידברו, אלא מתוך שנדמה להם שאי אפשר להתאים דמות הגר"א המצטיירת ע"פ דברי הספר הזה, עם הדמות המצויירת בדמיונם.

וכדי להציל תמימי דרך מספק זה, נוכיח שכל מה שמטיף מחבר הספר הזה, הגאון רבי הלל ב"ר בנימין משקלוב בשם רבו הגר"א - אמת וצדק הוא, גם נמצא דוגמתו ביתר ספרי הגר"א שבידינו.

יהיה מי שידמה לפסול הספר הזה לפי שלא יראה בעיניו שרבינו הגר"א החשיב את לימוד החכמות הטבעיות. אך רחוק הוא בעיני ישרי לב לפקפק על אמיתת מימרא אחת המפורסמת בשם הגר"א. מקור המימרא היא בהקדמת תרגום אוקלידס שעשה רבי ברוך שיק משקלאב ע"פ התעוררותו של הגר"א. וזה לשונו של רבי ברוך שם בשם רבו הגר"א: כפי מה שיחסר לאדם ידיעות משארי החכמות לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה, כי התורה והחכמה נצמדים יחד ע"כ. רבי ברוך מדגיש שמפי הגר"א שמע הדברים וכי על פיו נתעורר לעשות, כל עצמו של התרגום ההוא. והרי הספר נדפס בשנת תק"מ, י"ח שנים לפני פטירתו של הגר"א, היעלה על הדעת שהגר"א לא היה מוחה נמרצות אלמלא היו הדברים אמת ומשקפים את דעתו. גם הגאון רבי ישראל משקלאב בהקדמתו לספר "פאת השלחן" כתב בענין החכמות בשם רבו הגר"א דברים קרובים לדברי רבי ברוך.

העדויות הללו אין משאירות כל ספק עד כמה היתה ידיעת החכמות הטבעיות חשובה בעיני הגר"א. והם קיום נאמן לכל מה שכתב הגאון רבי הלל בשם הגר"א, בענין זה. ובאמת כבר הקדים הגאון מהר"ל מפראג לחוות דעתו בדבר הזה כמאתים שנה לפני רבינו הגר"א. וכך העלה בספרו נתיבות עולם (נתיב התורה פ' י"ד) "ומזה נלמד כי כל דבר שהוא לעמוד על מהות העולם יש לאדם ללמוד, ומחוייב הוא בזה כי הכל מעשה השם הוא, ויש לעמוד עליהם ולהכיר עי"ז בוראו", "כי החכמה הזאת היא כמו סולם לעלות בה אל חכמת התורה". ראה את כל דברי הרב ז"ל באורך במקורם. ולפי שדעתו בזה כדעת הגר"א אמרתי להעיר על דבריו במקום הזה.

ובאמת המערערים בדבר זה לא יבינו כמה כבוד ויקר מגיע לתורתנו הקדושה מידיעת שבע החכמות. הרי כל עוצם תנופת המדעים בדורות האחרונים איננה אלא להמציא משלים ודוגמאות די הצורך להבנת עומק רזי התורה שיתגלו באחרית הימים. כן מבואר בספר זה על יסוד מאמר אחד שבספר הזוהר.

אחרים ירחיקו הספר כי יראה רחוק בעיניהם שרבינו הגר"א עסק ברמזי קבלה וגימטריאות, וגילה יעודו ויעודי תלמידיו ומועדי קיצים ע"פ דרך זו. והיותו זר

בעיניהם שאיש כמו הגר"א יתן משקל לחלומות וחזיונות לעשות מעשים גדולים על פיהם. גם היות הספר מרומם מעלת לימוד הקבלה בשם הגר"א סיבה גדולה היא אצלם לתהות באמיתתי, שכן כל אלה לא יתאימו עם הדמות שהתוו המה לרבינו הגר"א.

אבל גם זו שגגה היא, כי כבר ידוע לכל המכיר את חיבורי הגר"א שרובם המכריע נתיסד על חכמת הקבלה. ולא עוד אלא שבמקומות אין ספור מנשא הגר"א את חכמת הקבלה ומפליג במעלת העוסקים בה והעונש הנמנעים ממנה.

גימטריאות אף הן מדרכי החכמה הן, וכן הנוטריקון וכיוצא. ולא ענינים כלליים בלבד רמוזים במקרא בדרכי הגימטריאות, אלא אפילו פרטי כל איש ויעודיו וכעדות הגר"א בפירושו לספרא דצניעותא (פרק ה'). וכן מצאנו לרבינו האריז"ל שגילה ענינים רבים ע"פ כללי הגימטריאות וכיוצא.

בענין רמזי קיצים כבר קדמוהו רז"ל בספר הזוהר שהרבו לדבר מענין קיצים וזמנים המסוגלים לגאולה וכמפורסם לכל באי שערי הזוהר.

יהיה ג"כ מי שיפקפק באמיתות הספר על היותו תולה את החשת הגאולה בדרכים טבעיים כמו שיבת ישראל לארצם. ישוב הארץ וכיוצא. וירע בעיניהם הדבר יען נדמה להם שע"פ דרך זה נעשה ענין הגאולה דבר זול אבל אין להכחיש שדעתו של הגר"א כך היא, שהרי כך כתב בביאורו לתז"ח (דף פ"א ע"ב) שתחילת הגאולה תהיה בדרכי הטבע. גם עליית תלמידי הגר"א, שעלו לא"י ע"פ ציווי רבם להתחיל בקיבוץ גליות, ראה מכרעת היא שאתחלתא דגאולה תבוא מצידנו, וכי קיבוץ גליות וישוב הארץ בדרך הטבע יקדמו לביאת בן דוד ולגאולה השלמה הנסיית.

סוף דבר, כל מי שהאמת נר לרגליו, לא ימצא בספר הזה דבר שיספק עליו אמיתתו והיותו כולו מתורתו של רבינו הגר"א, אדרבא, כל משכיל יבין שאין כמוהו ספר המגלה תעלומות חכמה בסדרי הגאולה, דרכיה ופעולותיה: אין כמוהו ספר הפותח שערי אורה בהבנת פרשיות סתומות מדברי הנבואה, ומאמרים חתומים ממדרשי חז"ל בעניני אתחלתא דגאולה והכל ע"פ הקדמות ברורות וכללים גדולים הלקוחים מעמקי חכמת הקבלה, ובאמת כל דבריו ראויים לרבינו הגר"א שמפיו יצאו.

* * *

התנגדות צפויה לספר זה גם בקרב אנשים המתכחשים למעלת עם ישראל

ועליונותו על כל העמים. האנשים האלה נתונים במצב של בריחה והתכחשות מתמדת מכל מאורע המורה על עליונות זו. וכל חפצם לראות את ישראל - עם ככל העמים. את ארץ הצבי - ארץ ככל ארצות תבל. ואת תקופתנו - תקופת חול ככל תקופות הגלות. וכל כך למה? כי האנשים האלה אחרי בצעם לבם הולך, ועל כן יפחדו מכל תמורה העלולה למוטט את מעמדם, ואפילו כשהמדובר בתמורה רע בטוב, חושך באור, מר מבמתוק כיון שהיא נותנת משמעות תורנית־משיחית לתקופתנו יברחו מפניה כבורח מפני האש. אבל באמת מאורעות תקופתנו הן בעוכרי הכת הזה. יותר ויותר מצטיירת התמונה נגד עינינו שאכן תקופה משיחית היא תקופתנו תקוה שבה מתקיימות אחת לאחת כל נחמות הנביאים הכתובות על ספריהם מלפני אלפיים שנה. ולא תקום ולא תהיה מחשבתם של המבקשים לשקול את ישראל בשקל כל האומות, אלא סופן של ישראל שישובו על כל פנים להשתעבד למלכות שמים, וכמקרא שכתוב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש.

מבוא

קץ המגולה

כלל גדול הניח הגאון רבי הלל בשם רבו הגר"א כיסוד אל הספר הנכבד הזה, והוא שמיום שהגענו לתקופת "עקבתא דמשיחא" ניתן הכח בידינו לעורר ולקרר את הקץ האחרון בדרך הטבע ע"י מעשים שסגולתם הקירוב הזה. וע"כ מיום ההוא והלאה חוב גדול וקדוש מוטל עלינו לעסוק בכל כחנו במעשים ההם. ואין אנו יוצאים ידי חובתנו זו בשבתנו בחיבוק ידים ומתברכים בלבנו לאמר אם חפץ ה' לגאלנו הלא אין מעצור בידו לשלוח לנו את משיח צדקנו דרך נס ופלא והוא יגאלנו, שכיון שכבר ניתנה רשות לעורר ולקרר את הקץ אין אדם יוצא ידי חובתו אא"כ יעסוק בפועל כפיו במעשים שסגולתם לקרב את הגאולה.

ורמזו חז"ל לתקופה זו בגמ' סנהדרין (צ"ח ע"א) אמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. ופירש"י כשתתן א"י פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר. ואע"פ שדברי רש"י נכוחים למבין, עדיין הדברים סתומים, כי יש לפרש שרבי אבא סימן מסר בידינו שעל ידו נדע מתי הקץ האחרון קרוב לפנינו, והוא כשא"י תתן פריה בעין יפה, אך אין זאת כוונת המאמר, גם רש"י לא לכך כיוון בפירושו. ואציע כאן מה שפירש רבנו הגר"א במאמר זה, כפי שנעתק אלינו ע"י תלמידו הגאון רבי הלל בספרו זה. הנה היות א"י נותנת פריה בעין יפה לבניה - לישראל היושבים עליה ועובדים אדמתה, לאו סימן גרידא הוא לקירוב קץ הפלאות, אלא פעולה גדולה וחזקה המסורה בידי ישראל לעשות שסגולתה היא קירוב הקץ, שככל שישראל מרבים לעלות ולהתקבץ לארצם, ועובדים אדמתה ובונים חרבותיה ומיישבים שממונה, כן הקץ האחרון מתקרב ובא לקראתם.

ונקרא "קץ המגולה" על היותו מסור בידינו להחיש על ידו את הקץ האחרון. והקץ האחרון נקרא "קץ מכוסה" ללמדנו שאין שליטה בידי אדם לקרבו מצד עצמו אלא ע"י קץ זה המגולה והמעשים הקשורים בו.

תקופת קץ המגולה, שהיא תקופת אתחלתא דגאולה, נפתחה משנת ת"ק לאלף הששי ואילך. ודבר זה נודע לחכמים ע"פ כללי חכמת הקבלה, כי הנה מסורת בידי חכמי ישראל כי ששת אלפי שנה שהעוה"ז עומד להתקיים בצורתו הנוכחית הם כנגד ששת ימי בראשית, כל אלף כנגד יום אחד המקביל לו, החל מן האלף הראשון

שהוא כנגד יום ראשון ועד האלף הששי שהוא נגד יום הששי והנה אין לך פרט גדול או קטן בששת אלפים שנה של העוה"ז שאין כללו מושרש בששת ימי בראשית, ולא עוד אלא שכל פרט מתגלה בעולם בזמן בריאת הכלל שכנגדו בששת ימי בראשית, באופן שהמשכילים היודעים לשער סדרי המעשים שפעל ה' בששת ימי בראשית ולרדת לעומק ענינם, ידעו מראש כל הדברים העתידיים להתחדש בעולם, דבר בעתו, ואפילו מקרה קטן וכעדות הגר"א בפירושו לספרא דצניעותא (פ"ה).

והנה ידע הגר"א שתקופת עקבתא דמשיחא, היא וכל מקריה העתידיים להתחדש בעולם נבראו ביום הששי מן השעה הראשונה של אור הבוקר ואילך עד עת נטות צללי ערב, וכיון שי"ב שעות הלילה לא פעל בהם הקב"ה דבר, הרי שחשבון י"ב שעות היום מתחיל בשנת ת"ק, היינו מאמצע האלף, כפי שי"ב שעות הם מחציתו של מעת לעת. לכן כאשר השכיל רבינו הגר"א זמן בריאת עקבתא דמשיחא בשרשם בששת ימי בראשית, דהיינו משעה ראשונה של בוקרו של יום הששי, ממוצא דבר ידע שתקופת עקבתא דמשיחא בפועל נפתחה משנת ת"ק לאלף הששי. וכן יובן ע"פ כלל זה שכל שעה משעות יום הששי מוציאה לאור בפועל את המעשים המשורשים בה מבראשית במשך תקופה של מ"א שנים וח' חדשים, שכן עתה מוצא את תחלק י"ב שעות היום לחמש מאות שנה זמן שליטתם, כאמור.

משיח בן יוסף

כל המעשים שהשעה צריכה להם באתחלתא דגאולה. כולם מכלל תפקידו של משיח בן יוסף וביעודו המה. תפקידו הכולל של מב"י הוא סלילת הדרך לגאולה הנסיית השלמה, בחפצם של ישראל ובדרך הטבע. כל פעולה הנעשית על דרך זה מסתייעת ע"י ניצוץ מאורו של מב"י. ניצוץ זה הוא הכח הנסיי המסייע לכל מעשה שאדם מתעורר לעשות למען קירוב הגאולה.

בענין משיח בן יוסף אנו מוצאים בספר זה כמה דברים הנראים זרים בעיני מי שלא הורגל בדרכי החכמה. במקום אחד הוא אומר שאברהם אבינו ע"ה היה מב"י, ובמקום אחר אומר שרבינו הגר"א הוא מב"י; פעם יאמר שמטטרון שר הפנים מב"י, ופעם שכל הזוכה לעסוק בקיבוץ גלויות הוא מב"י, כל אלה לכאורה דברים רחוקים, כאמור. אך ביאור הענין כך הוא:

עצמיותו של מב"י היא בג' סוגים, א' שרשו העליון של מב"י, שהוא מטטרון שר הפנים. ב' מב"י התחתון הוא איש אחד בכל דור, בחינת צדיק יסוד עולם, הזוכה

לפי מעשיו ולפי שורש נשמתו לעשות לישועת ישראל פעולות ישועה והרמת קרן התורה מתוך מסירות נפש. ג' התפשטות ניצוצי נשמתו של מב"י ברבים מבני ישראל בכל דור - באנשי מעשה הזוכים לעסוק בקיבוץ גלויות, שכל הזוכה לפי מעשיו וזכות אבותיו לעשות באותן הפעולות שהן ביעודו של מב"י, ניצוץ מנשמתו של מב"י מתלווה אליו לסייע בידו. נמצינו למדים שלא כל מי שנזכר עליו בספר זה שהוא מב"י נבין עניינו על דרך אחת, כי יש שורש ויש ענף, יש ענף כולל ויש ענפים פרטיים וזה פשוט.

"עוד יוסף חי"

שיטתו היסודית של רבינו הגר"א "עוד יוסף חי", כלומר שמב"י חי ויחיה ותתבטל הגזרה שנגזרה עליו ליהרג ביאור הענין הנה מלחמה גוג ומגוג היא מלחמת האומות הבאות לבטל קיבוץ גלויות ישראל וישוב א"י, שהן הן פעולותיו של מב"י, ניתן לו כח מן השמים לקבץ גלויות ישראל וליישב את א"י באתחלתא דגאולה, וכל זה בדרך הטבע. והיתה הגזרה שגוג ומגוג יהיה להם הצלחה במלחמתם נגד מב"י, והיינו שיעלה בידם לבטל ענין האתחלתא דגאולה שביעודו, וזהו שנקרא בפי חז"ל שמב"י יהרג. ואילו היה עולה בידם להרוג את מב"י דהיינו לבטל את אשר כבר נעשה מפעולות אתחלתא דגאולה בדרך הטבע, הרי שהיה חשכת הגלות חוזרת ח"ו להחשיך עיניהם של ישראל כבתחילה לפני פתיחת תקופת האתחלתא, והיו צריכים לעמוד כן בחשך מוחלט עד הופעתה הפתאומית של הגאולה האחרונה הנסיית ע"י מב"ד. כי ענין מב"י הוא תקופת מעבר של גאולה בדרכי הטבע, המתמצע בין תקופות הגלות ובין הגאולה הנסיית שביעודו של מב"ד. והיות קיום למציאותו של מב"י או לא, תלוי בזכותן של ישראל.

אבל כבר נתבשר רבינו הגר"א במחזה נשגב שהראוהו מן השמים שאריכות הגלות וזכותם של המתעסקים ברזי התורה הועילו לבטל את גזירת מיתתו של מב"י, והיינו הבטחה שלא יירא לפתוח בפעולות אתחלתא דגאולה, כי לא יתבטלו הפעולות ההן מישראל. וענין זה רמזו בתורה בתיבות "עוד יוסף חי" כלומר לא כאשר חשב יעקב אע"ה ש"טרוף טורף יוסף" וכי נתבטלו כל חלומותיו שהראוהו שיזכה למלוכה, אלא "עוד יוסף חי" וחלומותיו מקוימים.

ע"פ הבטחה זו הורה רבינו הגר"א לתלמידיו לפני מאה וששים שנה לעלות ארצה, ולפתוח שם בפעולות אתחלתא דגאולה כמבואר באריכות בספר זה. ובאמת חי וקיים הישוב היהודי בארץ למרות כל ההתנכלויות שהתנכלו לו האומות

מיום היווסדו עד היום הזה. וכן לענין העתיד העומד מלא ספיקות לפנינו מפני המון אויבינו המתנכלים לכלותינו, הבטחת "עוד יוסף חי" עידוד גדול הוא לנו, עידוד שיש בו די לחזק את לבנו שהישוב שנתיישבו ישראל בארצם באתחלתא דגאולה מובטח לו מאת השם שלא יתבטל עוד.

קירוב הגאולה

אחר שביארנו ענין תקופת קץ המגולה, שהיא תקופה המחייבת את הזוכים לה להתחזק במעשים שסגולתם קירוב הגאולה השלמה, נדבר עתה על המעשים ההמה ונפרש טעם היות בסגולתם לקרב הקץ האחרון ויעודיו הטובים. הנה כלל המעשים שעלינו לתפוס ולהתחזק בהם בקץ המגולה מתחלק לשנים לגופניים ולרוחניים.

הגופניים נכללים בג' מינים: א' קיבוץ גלויות ישראל, ב' בנין ירושלים, ג' ביעור רוח הטומאה השורה בא"י בעת שממונה והעברתו ע"י ישובה.

הרוחניים גם הם ג' מינים: א' גלויי רזי התורה, ב' לימוד החכמות הטבעיות כאמצעי להשכלת רזי התורה, ג' התארגנות אנשי אמנה בירושלים.

והנה כשם שהמעשים הגופניים האלה בקץ המגולה משמשים לעורר ולקרב את הנסים שיראו בטבעי הבריאה הגשמית לעת קץ האחרון, כן המעשים הרוחניים משמשים לעורר ולקרב את הנפלאות שהובטחנו עליהם בענין גילוי התורה שהיא רוחניותו של עולם. ואע"פ שודאי כל יעודי הנביאים סופם להתקיים עכ"פ בין אם נתעורר לעשות המעשים הקוראים ליעודים ההם להתגלות ובין אם לא נתעורר ח"ו, עכ"ז בעשותנו המעשים ההם היעודים מתקרבים לבוא, כל יעוד ע"י המעשה המקביל לו, רוחני לרוחני וגופני לגופני.

ולמען יובן הדבר היטב ניתן דוגמא לדברינו. הובטחנו ע"י הנביא ישעיה (מ"א) ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, והיינו שלע"ל יתגלו סתרי הנהגתו ית' בעולם וידעו כל ישראל את ה' למקטנם ועד גדולם. ודבר זה יתקיים עכ"פ. אלא שעכ"ז נצטוינו בקץ המגולה להגות ולהשכיל ברזי התורה כדי לעורר ולקרב במעשינו את הגילוי העתיד. הרי דוגמא למעשה רוחני ופעולתו. וכן אתה מוצא בענין המעשים הגופניים. הבטיחונו חז"ל בגמ' (שבת ל' ע"ב) עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת וכדבריהם ז"ל כן יקום עכ"פ, אלא שבקץ המגולה נמסר הדבר בידינו להחישו, ובמה? בפעולה המקבילה ליעוד זה, דהיינו בעיבוד אדמת א"י להגדילה ולהצמיחה, שבעשותנו כן בדרך הטבע תתעורר ותשרה הצלחה נסיית

באדמת א"י להצמיחה ולהפריחה למעלה מדרכי הטבע.

ולכן לעת כזאת, המונע את ישראל מלבוא וליישב את ארצם או מטיף לוותר מאחיזתם באדמת הקודש בטענות שוא ופלפולים של הבל, ודאי עצת המרגלים עצתו וכעונשם יהא ח"ו ענשו. ויותר שעקבות המשיח מתקדמים ויישוב א"י פורח, יותר הקטרוג מתחזק נגד כל המואסים בארץ חמדה, כמבואר בספר זה בארוכה. לעומת זאת גדולה זכותו של כל המתעסק בתיקון חטא המרגלים. לפי דברי "קול התור" (פרק ה') דבר זה נעשה על ידי קיום מצות הרחבה בגשמיות וברוחניות. בגשמיות על ידי הרחבת ישוב ישראל בבחינת המקום, ועל ידי רבוי אוכלוסי ישראל בארץ ישראל. ברוחניות על ידי התרחבות בתורה ובמעשים טובים כמו שנאמר (תהלים קיט) רחבה מצותך מאוד ונאמר (שם) ואתהלכה ברחבה כי פקודיך דרשתי. וכן על ידי הרחבה בחכמת התורה כאמור (איוב יא) ארכה מארץ מדה ורחבה מני ים.

* * *

יהא הספר הזה נר זכרון לכל הקדושים שמסרו נפשם על ישוב ארץ ישראל וקיבוץ בניה לתוכה. ולמתיסרים ביסורי ארץ ישראל ולסובלים תלאותיה תהא תורת "קול התור" להם למנחם ולמשיב נפש.

וועד להפצת קול התור

הקדמת המו"ל הראשון

א) תוכן החיבור הזה "קול התור" של אב זקני הגאון המקובל ר' הלל רבלין משקלוב שארו ותלמידו של הגר"א ז"ל: דרכי האתחלתא דגאולה ברעיונות וחזיונו הגדול של רבנו הגר"א ושיטתו המעשית באיתערותא דלתתא, אופניה ותכניתה בעבודת הישוב בארה"ק אשר כולם הם ביעודו של משיחא דאתחלתא. משיח הראשון משיח בן יוסף לשם קירוב הגאולה השלמה ע"י משיח בן דוד. על יסוד הרעיונות האלה קובע המחבר הוראות יסודיות ע"ד אופני העבודה המעשית של קיבוץ גלויות, בנין ירושלים והרבת הישוב.

גוף החבור מיוסד ומתובל כלו בתורת הקבלה, ובחלקו הגדול הוא כספר חתום "ברמיזין סתומים וחתומים". בספר זה הבאנו תמצית הדברים באופן שיהיה אפשר לכל בר אורין ומכש"כ לכל ידועי ח"ן להבינם, בעזרת הביאורים.

ב) ריכוז החומר: את עיקר החומר של כתבי קול התורה קבלנו מאת הגאון המקובל ר' יצחק צבי ריבלין ז"ל הידוע בשם "דרשן הגאולה" ו"בעל ישוב הקודש", אשר כל ימיו היה דורש בכל בתי הכנסיות בארץ ובחו"ל "כנחל שוטף" ברעיונות הגר"א ותלמידיו מיסדי הישוב בארה"ק מתוך כתבי קול התור על דרכי הגאולה. קיבוץ גלויות ומצות ישוב ארה"ק. ע"פ ספוריו של ר' יצחק צבי הנ"ל עלה לו אוסף החומר של החבור הזה בעמל רב בירושלים ובשקלוב.

על פי ר' יצחק צבי הנ"ל היו חלק גדול של הכתבים שמורים בירושלים תחת ידי הגאון המקובל ר' יעקב ליב לעווי והרה"ג ר' זלמן חיים ריבלין ז"ל מנהל הת"ת עץ חיים, וחלק מהם קבל הרי"צ בעיר שקלוב מבית אוצר הספרים הגדול של הגאון ר' יהושע צייטלין, שהופקדו שם ע"י בניו של המחבר הרה"ג ר' משה מגיד ור' שלמה זלמן ריבלין ז"ל. אצל הרש"ז ריבלין הנ"ל ואצל ר' שמריה צוקרמן היו שמורים הרבה כתבי יד בכתב ידו של הגר"א (כמובא בספר עליות אליהו דף י"ג ושעיקרי הכתבים האלה הכילו סודות נשגבים על דרכי הגאולה).

ג) השימוש בכתבי "קול התור" בתקופה הישנה: גדולי המקובלים בירושלים היו מדברים בהתרגשות גדולה וברטט רב על כתבי קול התורה של ר' הלל, על הדברים הרמים והקדושים, על הסודות העמוקים והנפלאים שבהם. רבים מן המקובלים הגדולים היו לומדים את כתבי קול התור גם בשיעורים קבועים בצוותא.

במשך תקופה ארוכה מעת שנוסד היושב האשכנזי ע"י תלמידי הגר"א בירושלים שמשו כתבי קול התור לבסיס הגדול והמיוחד, כשלחן ערוך וכאורים ותומים לראשי העדה בירושלים, בכל דרכי העבודה של עבודת הישוב מכל הבחינות.

בימים ההם היו לומדים את כתבי קול התור מתוך העתקות חלקיות בכתב יד. גם היו מתווכחים על הכוונות העמוקות הצפונות ברמזים השונים שב"קול התור". ובכל צעד ושעל וביחוד בעת צרה ר"ל היו פונים ל"מומחי קול התור" שהיה להם כשלחן ערוך וכאורים ותומים לפתור כל שאלה הנוגעת לעבודת ולהנהלת הישוב להלכה ולמעשה מכל הבחינות. בשעת צרה ר"ל היו אפילו אנשים פשוטים מן השוק שואלים מאת גדולי התורה והמקובלים "מה נרמז בקול התור על זה" וכל תשובה ע"פ קול התור היתה מעודדת ומחזקת את כל יושבי ארץ ישראל ובנוגע לפרטי הפעולות שלא היה אפשר לבאר היטב את הכוונות העמוקות, היו מסתמכים גם על רמזים שונים, רמזי גימטריאות ונוטריקון בשיטת הגר"א כמבואר בספר "חזון ציון שקלוב ירושלים". ובספר זה פרק ג' "רמיזין קדישין". ולפעמים ביחוד בשאלה קשה היו משתמשים גם ב"גורל הגר"א" הסודי לפתור את הענינים להלכה ולמעשה.

ד) התלבטות רבה וקשה שררה בתקופה הישנה בנוגע להדפסת החיבור הזה. עד כמה שיכולנו לברר היתה ההתלבטות הזאת בגלל כמה נימוקים וסיבות שונות:

1) מפני עמקות הדברים בסודות הקבלה וסודות גאולה מופלאים המרמזים על קצים שונים בעקבות משיחא כאלה שלא ניתנו לגלותם אלא לצנועין;

2) גם בגלל חששות פוליטיות מדיניות. כי בחיבור זה מדובר גם על נפילת "שעיר וחותנו", הכוונה על עשיו וישמעאל במלחמת גוג ומגוג וכדומה;

3) גם מתוך זהירות לא לגרום לעליה מבוהלת תוך נסיון ממעשה שהיה שנים אחדות אחרי יסוד ישוב האשכנזים בירושלים ע"י תלמידי הגר"א, אשר באחת מהאגרות שנשלחו מירושלים לחוץ נשתלבו כמה דברים מתוך הרעיונות המשיחיים של קול התור, ודבר זה גרם לעליה מבוהלת המונית. על עליה מבוהלת זו מספר ד"ר צבי ליפשיץ ב"הלבנון" משנת תרל"ז גליון 32 "על השמועה בדבר משיח בן יוסף ועשרת השבטים השבים ביד רמה" בשנת תקע"ה. שם מבאר שהמונים ברוסיא עזבו את רכושם ועסקיהם בחפזון ונסעו לאר"י, ושהדבר גרם לתוצאות חמורות וכו';

4) גם בשביל שבחיבור זה מדבר הרבה על שיטת שיוון בחיי הישוב באופן קיצוני מאד שהיא שיטת סוציאליסטית, אשר בתקופה ההיא עלול היה דבר זה לגרום תוצאות מסוכנות מצד הממשלה הרוסית והממשלה התורכית;

5) גם בשביל שהמחבר הרבה על החובה ללמוד את "שבע החכמות וחקירת המדע הטבעי ע"פ שיטת הגר"א ופקודתו לרבים מתלמידיו. ואביו של המחבר הגאון ר' בנימין משקלוב תלמיד הגר"א עסק הרבה בלימוד שבע החכמות (מדובר על זה בפרק מיוחד בספר "קריה נאמנה") ובהיות שבימים ההם היתה קיימת התנגדות מרובה לזה מצד קנאים ידועים בירושלים גם ברוסיה, ולפני עלותו לארה"ק סבל המחבר ר' הלל וחבריו מתלמידי הגר"א ר' ברוך דוקטור שיק משקלוב ור' מנשה מאליא, ר' זלמן דוקטור לוריא ממוהליב ועוד, מהתנגדות זו. גם בשביל העבודה המרובה והקשה לערוך את הביאורים הנחוצים לרוב הדברים של החיבור שנכתבו ברמזים סתומים.

6) על כל אלה חוסר האמצעים הדרושים לעשות את הסידור והוצאות ההדפסה של גוף החיבור עם הביאורים. בחמשים השנים האחרונות נעשו, בכל זאת נסיונות רבים ע"י זקני משפחתנו לסדר ולהוציא לאור את החבור החשוב הזה ולמרות כל המאמצים וההתלבטויות לא יצא הדבר לפועל. לפני כעשרים שנה באנו לידי החלטה בעצת מקובלים גדולים להוציא לאור לפחות תמצית מתוך החבור הארוך והקשה הזה, ובהקלת הנוסח ככל האפשר.

ה) סידור וקביעת התמצית היתה עבודה עיונית עצומה ורבת האחריות. יחד עם העבודה המרובה למצוא מקורים מתוך ספרי הגר"א ותלמידיו בתורת הקבלה ומתוך מקומות רבים בדברי הנביאים בחז"ל וברז"ל בנגלה ונסתר, בצירוף ביאורים לכל ענין וענין וכוונותיהם העמוקות הצפונות בדברי החבור הזה. בעבודה קדושה זו אשר בה השקעתי את חושי ורוב מרצי במשך עשרות שנים נעזרתי ע"י מקובלים גדולים שבעיה"ק וביחוד ע"י מורי ורבי הגה"צ ר' יצחק צבי ריבלין, ר' צבי הירש כהנא שפירא, ר' שמעון הורביץ (לידר), ר' שלמה לוריא, ר' יעקב משה חרל"פ, ר' יצחק אויערבך ועוד, בעזה"י.

שם החיבור "קול התור" הוא ע"פ הפסוק: "הניצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו". בגוף החיבור מדובר הרבה על סודות אתחלתא דגאולה הצפונים בפסוק זה ע"פ הגר"א. "קול התור" הוא אחד מקנ"ו הבחינות והכינויים של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף, ראה פרק ב' סימן קמ"א בחינה קול התור. שם גם כותב המחבר "זכיתי אני לרמז קדוש ב"קול התור" ע"פ רבנו" (הכוונה לפי המסורת היא רמז גימטריא של שמו "הלל בן בנימין ורויזא רחל").

ו) סידור התמצית והביאורים: עיקרי הקשיים הגדולים של סידור התמצית של החיבור הזה והכשרתו לדפוס היו אלה:

1) עבודת הצמצום, להוציא קיצור ותמצית מתוך חומר רב של הכתבים שהם עתידים ומיושנים;

2) לתת לכל ענין לבוש חיצוני כל כמה שאפשר על דרך הפשט, בשביל שכל הדברים נכתבו בעמקי סודות הקבלה, ורבים מהם סתומים ברמזים ובלשון תורת הקבלה;

3) לחפש ולמצוא מקורות בעשרות ספרי הגר"א ובספרי תלמידיו לענינים המדוברים בפרקי החיבור הזה. ובעזה"י עלה בידינו בעזרת רבים מהמקובלים למצוא את המקורים הנוגעים לרוב עיקרי הענינים, ובאים בחלק הביאורים וההערות כאמור להלן.

הגורם העיקרי שעוררני מן השמים להתענין ולהתמסר בעבודה קדושה זו היתה מסירותי הרבה עוד מימי צעירותי לעשות את הביאורים לפזמוני אבי הרה"ג ר' יוסף ז"ל הבאים בספר "ברית אבות בסערת אליהו וקול ישועה", אשר לפי המקובלים שבירושלים הוא "אוצר הגדול והקדוש של רעיונות הגר"א על עקבתא דמשיחא קיבוץ גלויות וישוב ארה"ק".

בחלק ההערות הבאתי גם הרבה ביאורים ע"פ מאמריו של אבי ז"ל שכתב בעתונות תקופתו ובדרשותיו הרבות "קול ישועה" ובקונטרסים שונים שבהם מדבר על בנין ירושלים וקיבוץ גלויות, ועניני הישוב השונים.

כל הביאורים וההערות לפי המספרים המסומנים בגוף הפרקים של הספר הזה בצירוף המקורות כמבואר, - באים בחלק "דבר שלמה" הבא אחרי פרקי הספר הזה, - שזכיתי לערוך ולסדר תוך עבודה מאומצת במשך שנים רבות בעזה"י.

ארבעת הרועים

כולל

דברי ארבעה גדולי עולם רבותיהם
של כלל ישראל
שחיו בשנות ה"א ת"ק - ת"ר

רבינו חיים בן עטר בעל ה"אור החיים" עה"ת זצלל"ה
רבינו ישראל ה"בעל שם טוב" זצלל"ה
רבינו אליהו הגאון מוילנא זצלל"ה
רבינו משה סופר בעל ה"חתם סופר" זצלל"ה

השקפתם והשקפת תלמידיהם שנתבררו בספריהם על דבר
מצות העליה לארץ ישראל ובנינה

מאת

הרב מנחם מ. כשר זצ"ל

בית תורה שלמה

ירושלים,

פתח דבר

הספר הזה "ארבעת הרועים" הוא המשך לספר "התקופה הגדולה", שכתב חותני הרב מנחם מ. כשר זצ"ל. זכורני, אחרי שנגמר הספר בכתיבה, טיילנו חותני זצ"ל ואני ארוכות וקצרות, ודנו באיזה שם יקרא הספר.

הספר הופיע זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים, וכך נאמר שם בהקדמה:

"עדיין נתונים אנו תחת רשומם העז של ששת ימי המלחמה האחרונה שנתחוללה בארצנו הקדושה, מלחמה אשר זיעזעה את יהדות העולם כולו... אותם ימים עתירי הוד הגבורה, והגילויים הנהדרים, הפיחו אש קודש בגחלת שלחשה בלב יהודים רחוקים, ואפילו באותם גחלים עמומות הלהיבה קדושה עילאית... לצאת מן השגרה ומן החיים הרגילים ולבא לידי הכרה והרגשה שאנו זוכים לחיות בתקופה הרת עולם. וזכות זו מטילה עלינו חובות להתאמץ להתעלות על-עצמית, ובזה נקיים חובותינו כלפי שמים וכלפי עם ישראל".

השאלה נתעוררה, האם לכנות את הספר על שם המאורע האחרון - "מלחמת ששת הימים", או "אתחלתא דגאולה" לציון הרעיון היסודי, או "משיח בן יוסף", שמהווה רעיון מרכזי במסורת הגר"א, כפי שבא לידי בטוי בספר "קול התור" המצורף לספר.

אולם ההחלטה היתה לקרוא את הספר "התקופה הגדולה". הנימוק המכריע היה, כי המדובר הוא על השתלשלות דברים והתעוררות עצומה מארבע פינות העולם לקראת ישוב ארץ ישראל בזמן הממושך הרבה לפני קום המדינה. ההתרגשות הרוחנית והפעולות המעשיות למען ישוב הארץ באו לידי ביטוי עוד בתחילת המאה השביעית לאלף הששי. תלמידי הגר"א נתנו סימן לדבר, עת הזמיר הגיע וקול הת"ר נשמע בארצנו (שיר השירים ב, יב), קול הת"ר מרמז לשנת ה' אלפים ת"ר המועד המיועד לפי הזהר לאתחלתא דגאולה.

משנת ת"ק עד ת"ר היא תקופת הכנה לאתחלתא דגאולה. ע"כ נקבע שם

הספר **התקופה הגדולה**, כי הוא מקיף את כל אורך הזמן הזה עד קום המדינה, והשנים שאחרי כן. ההשראה הרוחנית יחד עם הדחיפה המעשית נבעו מארבעה ענקי רוח שהשפעתם הקיפה את כל חלקי האומה מכל כנפות תבל של התפוצה היהודית. באורח נפלא הפעימה הרוח את אותם גדולי הדור שחיו במשך תקופה של מאה שנה והתנבאו בסגנון אחד למען שיבה לארץ ישראל וישובה. גדולי התורה ואדירי רוח אלו היו נערצים על כלל האומה: ספרדים, פרושים, חסידים, ואשכנזים, ואלו הם: רבי חיים בן עטר בעל "אור החיים"; רבי ישראל בעל שם טוב; רבי אליהו הגאון מוולנה; רבי משה סופר בעל ה"חתם סופר". אלה **ארבעת הרועים** ותלמידיהם סללו את הדרך לישוב הארץ בפועל. המנהיגים הללו יצרו את ההשראה הרוחנית והשפיעו על תלמידיהם והמוני עם ישראל לחונן את ארץ האבות ולהתישב בה.

הספר "ארבעת הרועים" שחיבר חותני זצ"ל הוא על כן עדות על ההשפעה הרוחנית האדירה של אלה המנהיגים שהולידה את **התקופה הגדולה**. בספר הזה הוא ריכז את תורתם של כל אחד מהם ותרומתם הישירה והעקיפה להתפתחות המאורעות במאות השנים האחרונות. הם הניחו את אבני היסוד הרוחניים וגדולי תורה שאחריהם המשיכו והרחיבו והעמיקו את המורשת הברוכה הזאת למען ארץ ישראל וישובה. חותני זצ"ל ראה צורך גדול להעמיד את ארבעת הרועים במרכז ההתפתחות של התקופה הגדולה, כי שאר רוחם הוא שהוליד את התשוקה לחידוש הישוב בארץ ישראל.

לצערנו העמוק לא זכה ולא זכינו שהוא יראה את הספר ביציאתו לאור אף שסיים את כתיבתו עד גמירא, נצחו אראלים את המצוקים בכ"ז לחודש חשוון תשד"מ.

ועוד לקינו בכפלים, שנלקח מאתנו בנו איש הרוח הדגול שעמד לימינו כל הימים, הלא הוא גיסי הרב ר' משה שלמה כשר זצ"ל. נפטר לבית עולמו ביום ג' ניסן תשד"מ.

הספר יוצא לאור כעת על ידי בית תורה שלמה, מיסודו של חותני הרב מנחם מ. כשר זצ"ל. הוא הטיל את האחריות המוסרית להמשך הפעולות של בית תורה שלמה על שלשת נאמנים הלא המה: גיסי ר' יחיאל פרדמן; ר' שמחה בלכרוביץ, חתנו של גיסי רבי משה שלמה כשר; וכותב הטורים

האלה. כמו כן נתמנה למנהל של בית תורה שלמה בני הרב ר' אפרים שליט"א.

חברי בית תורה שלמה, תלמידי החכמים הוותיקים, שעבדו שנים רבות במחיצתו של בעל תורה שלמה, ממשיכים במסירותם ושקידתם לקידום ספרי תורה שלמה, וצפנת פענח.

אני מביע תודה לחברי האגודה של בית תורה שלמה, הנאמנים לרוחו של הרב מנחם מ. כשר זצ"ל, אתם הוא עמד בקשר בעניינים המעשיים של ניהול בית תורה שלמה, הם ממשיכים בפעילותם האחראית למען הבית הגדול הזה.

כמו"כ הנני להודות מקרב לב למסייעים לחותני זצ"ל בסידור ספר זה. הלא הם: הרב גרשון קיציס, הרב א. א. גרשוני והרב אביגדור אריאלי. יהי רצון שזכה לראות בהמשך התגשמות המטרות של בית תורה שלמה, בהתאם לרוחו של בעל תורה שלמה זצ"ל.

אהרן גרינבאום

התוכן

הקדמה

ארבעת הרועים והשקפתם על דרכי הגאולה

פרק א: רבינו חיים בן עטר בעל אור החיים על התורה

פרק ב: רבינו ישראל זי"ע - הבעש"ט

פרק ג: רבינו אליהו זצ"ל - הגאון מוילנא

פרק ד: רבינו משה סופר זצ"ל - ה"חתם סופר"

פרק ה: מאת השנים ת"ר-תש"ח ההתעוררות לגאולת הארץ וישובה

פרק ו: הגאולה "בעתה" בדרכי הטבע

פרק ז: גאולה בעתה - בכל מצב שהוא

פרק ח: השקפה המנוגדת להשקפתינו על המצב שבימינו

פרק ט: ביאור דברי הרמב"ם בהלי מגילה שכל הנביאים עתידין ליבטל

חוץ ממגילת אסתר

הקדמה

מאז שפרסמתי את ספרי "התקופה הגדולה" בשנת תשכ"ט¹. התעוררו רבים, בכתב ובע"פ לשאלני ולעורר תשומת לבי לעניינים הנדונים בספר. על חלק מן השאלות, הנוגע לעיקרי השיטה, עניתי ב"השלמות והוספות" שנוספו במהדורה שלישית שנתפרסמה בשנת תשל"ב. לצערי לא היה סיפק בידי מפאת זמני המצומצם להשיב לכל השואלים הנכבדים איש כפי מעלתו, ועימם הסליחה.

לאחר מלחמת יום הכפורים ולאחרונה, רבו השואלים האם עדיין עומד אני בשיטתי כי המצב שבו אנו מצויים הינו "אתחלתא דגאולה", וכל הגילויים השליליים המופיעים לעינינו אינם אלא תופעות-לואי למצב זה. שכן מלחמת יום הכפורים עוררה תמורות יסודיות בעם ישראל. רבים עדיין תוהים איך משתלבת מלחמה זו, אלפי קרבנות ואבוד שטחים עם תקופת "אתחלתא דגאולה". האם אין כאן נסיגה בתהליך של "אתחלתא דגאולה" ביחוד כשרואים אנו שהחינוך היהודי על ערכיו הנעלים והמקודשים נשלל מאלפי בני נוער ונער ועוד כהנה וכהנה צללים רבים המרחפים בחללינו.

בצד הגילויים השליליים אין להעלים עין מן היש הגובר והולך גידול מופלא של מוסדות תורה בישראל על ענפיהם השונים, ת"ת ישיבות קטנות וגדולות, בתי מדרש גבוהים לתורה, להוראה, לדיינות, לאברכים מצויינים. התרבות חיי תורה ושיעורי קודש בכל בית כנסת ובית מדרש, התרחבות של שכונות ושיכונים עיירות וערים בעלי אופי דתי בישראל. לאחרונה נתבשרנו על הקמתה של עיר חרדית בשומרון.

בשנים האחרונות עדים אנו לעלייתם של אלפי אחים ואחיות מן המיצר הרוסי. יציאה נסית של רבבות יהודים שהיו כלואים רוחנית ונפשית, מעונים במצור ובמצוק תחת משטר עויין לכל קודשי ישראל, והנה מסך הברזל נסה לשוא להפריד בין יהודים ליהדות, ואף אנו דימינו כי עצמות יבשות הם היהודים ברוסיה הסובייטית, והנה, הניצוץ היהודי לא כבה הלהבה העמוקה בלבבות לחג יהודי,

1. מהדורה חמישית הופיעה בשנת תשמ"ב.

לתקיעת שופר, לריקוד של שמחה בשמחת תורה הפכה לתחיה גדולה, הגוף היהודי המעונה והנדכה שב והזדקף, העצמות היבשות קרמו עור גידים ובשר, האין זה פלא? נראה לי להסביר תופעה זו בדברי חז"ל, מדרש תמורה על הפסוק בקהלת: "ועת לשנוא, כנגד הודו לאל השמים", שהודיה גדולה מבקשים ישראל להודות להקב"ה שהטיל ביניהם ובין אוה"ע שנאה ותחרות, שאילולי כן היו מתערבים ולומדים ממעשיהם שנאמר: "ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם" (תהלים קו), לפיכך "הודו לאל השמים כי לעולם חסדו". וכידוע רוסיה הסובייטית מקפידה לציין זהותם היהודית של נתיניה בתעודת הזהות שלהם. ובגלל חוק זה שמקורו בשנאת ישראל זכרו יהודים רבים כי יהודים הם. וזהו שגרם להם להתעוררות ולחפוש אחרי שרשים בעלי תוכן ערכי יהודי, והגן עליהם מן ההתבוללות. לעומת זה, לדאבוננו מתקיים בארצות המערב הפסוק הנ"ל "ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם", נישואי התבוללות של קרוב ל-50% בין יהודים לגויים, ובמקומות אחרים עד 80% מביאים לדלדולו של העם היהודי בתבל כולה.

תופעה מרנינה נוספת היא הופעתם של מאות ואולי אלפים "בעלי תשובה" עד כדי כך שמדובר כבר כיום על "תנועת בעלי תשובה". ואכן נפתחים מכוונים, ישיבות, בתי מדרש מיוחדים לבעלי תשובה הבאים מכל שכבות העם ביניהם אקדמאיים, בעלי מקצועות חופשיים, אמני במה ובידור, קציני צה"ל, ואפילו אסירים ועבריינים, זוהי תחילת התגשמות דברי הנביא "לא רעב לחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'".

יש לציין גם את התייחסותה החיובית של הממשלה האחרונה - לערכי מסורת ישראל. אכן הממשלה נתמכת ע"י המפלגות הדתיות המשתתפות בקואליציה, עקב כך זכו לחקיקה דתית ולהישיגים ליהדות התורה, תופעה זו מראה על חובת היהודי הדתי והחרדי באשר הוא לחזק ולאמץ קשריו עם הארץ. ואלפי יהודים חרדים שיעלו לארץ יחזקו את יהדות התורה כאן חזק חומרי ורוחני דבר שיביא להישיגים נוספים במיוחד שהירידה מן הארץ ע"י יהודים חילוניים גוברת והולכת, יש מקום למנהיגים ולגדולי הדור כאן בארץ ישראל לעורר את העם לעלות לציין ולחזק היהדות.

כאן מקום להביא מאמר חז"ל נפלא שמתאים לתקופתינו, והוא פסיקתא רבתי פל"ה: "הנה מלכך יבוא לך, זה שנקרא מלך שעתיד למלוך על דורות הראשונים והאחרונים והקב"ה מכריז להם לצדיקי הדור ואומר להם צדיקי עולם! אע"פ שבדברי תורה חביבים עליכם לא יפה עשיתם שחכיתם לתורתנו ולא חכיתם למלכותנו", ע"כ. החפץ חיים מפרש: לא חכיתם למלכותנו, היינו מה שאמרו בגמ'.

שבת ל"א ששואלין לו לאדם בשעת הדין "צפית לישועה", היינו למלכות שמים שיתגלה בקרוב, וצ"ע שמדבר לצדיקי הדור איך אפשר לומר ולא חכיתם למלכותי? הרי מתפללים על זה ג' פעמים ביום "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח ומצפים לישועה".

ונראה שהמדרש מדבר קודם בוא הגאולה השלימה, בזמן שיש להסתפק על אופי התקופה ומשמעותה, וצדיקי הדור נתבעים ע"י הקב"ה על כך שלא חיכו כראוי למלכותו ולא ראו אותה כתקופת האתחלתא. שאם היו מחכים כראוי היו רואים את מאורעות התקופה כמבשרים את התחלת הגאולה, והיו פועלים בהתאם לכך לעליית יהודים לא"י.

על כך אמרתי להוציא את החלק השני של "התקופה הגדולה". ולהביא דברי ד' רועי ישראל על החיוב והמצוה של עליה לא"י. עם מקורות חז"ל וראשונים לדבריהם. ולמען השואלים הנכבדים, וחומר נוסף שהצטבר, אמרתי אחזור ואשנה פרקי שנית בגישה חדשה. ואמלא רצון רבים וביניהם אחד מגדולי התורה, אשר הסבו תשומת לבי לעובדה כי גודלו והיקפו של הספר הראשון (למעלה מ־660 עמוד) אינו מאפשר לקבל תמונה ברורה, ויעצוני לעשות בצורה תמציתית למסור עיקרי השיטה באופן שתהא ברורה ומחוררת לכל אחד ואחד.

עיקר חידושו של ספר זה הם דברי ארבעת גדולי הדורות שחיו בתקופה של מאה שנה בשנות ה"א ת"ק - ת"ר. נשמות גדולות כוללות המקובלות ונערצות על עם ישראל כולו ספרדים, ואשכנזים פרושים וחסידים. האור שהביאו אתם לעולמנו מאיר וזורח עד היום הזה ורוחם חופפת על חיינו הלוא הם:

רבי חיים בן עטר בעל אור החיים זצ"ל	תנ"ו - תק"ג
רבי ישראל "בעל שם טוב" זצ"ל	תנ"ח - תק"כ
רבי אליהו הגאון מוילנא זצ"ל	ת"פ - תקנ"ח
רבי משה סופר בעל ה"חתם סופר" זצ"ל	תקכ"ג - ת"ר

דבריהם ודברי תלמידיהם יובאו כל אחד ואחד במקומו בהרחבה ובהבאת מקורות חז"ל וראשונים. מדברי כולם נמצאנו למדים על היסודות של דרכי הגאולה. מתי מסתיימת הגלות ומתחיל לזרוח אור חדש. הם גילו פרטים על אופן הגאולה, ואמרו שתתחיל בדרך הטבע ובסיוע אומות העולם ובהגיע ה"קץ" יגאלו בלא תנאי. אנו מוצאים גם מעשים ממשיים מצדם לגאולת הארץ וישובה בלי להרתע מקשיים והם כולם נתכוונו לדבר אחד ולתקופה אחת.

האמת ניתנה להאמר, כי בלעדי אותו הישוב הספרדי, הישוב החסידי ועלית תלמידי הגר"א והחתם סופר, שנים רבות לפני העליה ה"ראשונה" וה"שניה" - לא היתה קמה מדינת ישראל. בעובדה זו חוזרים ומודים היום היסטוריונים רבים².

בכוחם של ד' רועים אלה להפיח גם כיום רוח חדשה וטהורה ולהשפיע על המוני ישראל בתפוצות לאזור חלציהם ולהגיע בהמוניהם לארץ ישראל לחזקה ולהמשיך את התהליך הגדול של ה"אתחלתא" עד כי יבוא שילה.

ארבעת הרועים והשקפתם על דרכי הגאולה העתידה

ארבעת הרועים.

אם נתבונן בשנות דור ודור במאורעות מאתיים השנים האחרונות, (ת"ק-תש"ח) אם נעמיק בדברי חז"ל וגדולי רבותינו במשך הדורות, אם נתחקה אחר פעולותיהם של גדולי ישראל בדורות האחרונים, נמצא כי כל הסובב אותנו איננו בגדר תעלומה, אור בהיר מאיר לנו את משמעות תקופתנו - עידן אתחלתא דגאולה.

התבוננות מעמיקה מפנה את תשומת לבנו לאמצעייתו של האלף הששי בו ירדו לעולם ארבע נשמות גדולות, מאירות עולם וחובקות זרועות עולם, הלא המה: רבנו חיים בן עטר זצ"ל, (נולד בשנת תנ"ו ונפטר בשנת תק"ג) האור החיים הקדוש. (ב) רבי ישראל ב"ר אליעזר הבעש"ט זצ"ל (נולד בשנת תנ"ח ונפטר בשנת תק"כ). (ג) הגאון רבי אליהו מוילנא זצ"ל (נולד בשנת ת"פ ונפטר בשנת תקנ"ח). (ד) רבי משה סופר בעל החתם סופר (נולד בשנת תקכ"ג ונפטר בשנת ת"ר). מאת השנים ת"ק-ת"ר בה פעלו הם ותלמידיהם מהווה "פתחא דאתחלתא דגאולה", כפי שיוכח להלן ובה החלו העליות לא"י, מכל הפלגים בעם היהודי. רבינו חיים בן עטר עלה בעצמו לא"י, ובו ניתן לראות, אבי העליה של יהודי המזרח שבאה אחריו. הבעש"ט והגר"א ניסו לעלות בעצמם, אבל לא איסתייע מילתא. אבל הם היו מחולליהן של העליות הגדולות: העליה החסידית במשך מאת השנים האלה, כפי

2. וכאן המקום להביא דברי פרופסור דינור, לשעבר שר החינוך בממשלת ישראל, וכותב תולדות ישראל בעת האחרונה ואלה דבריו "כותבי הדורות סילפו את האמת ההיסטורית שהתעוררות לעלות ארצה התחילה רק בעליית ביל"ו, והשמיטו כל הפעולות של החרדים תלמידי הבעש"ט, ותלמידי הגר"א והאור החיים והחת"ם סופר ז"ל".

שיסופר להלן, ועלית "הפרושים" של תלמידי הגר"א. החתם סופר, שהיה עמוד התווך של יהדות הונגריה החרדית, ולוחם מלחמתה נגד הריפורמים, גם בו ניתן לראות גורם ומשפיע לעליה לא"י באמצעות תלמידיו שעלו לארץ, כפי שיסופר להלן בע"ה. בעליות אלו הונחה אבן הפנה לבנין הישוב המיוחדש, כבשנים שלאחר מכן.

ארבעת עמודי העולם היהודי האמורים, באישיותם, בתורתם, במעשיהם, בתלמידיהם ובכל הקשור בהם, הניחו את היסודות של ה"אתחלתא", תורתם ספוגה בהתנוצצות גאולה ואישיותם קורנת מאורו של המשיח. הם חשו, כי תקופה זו היא תקופת פרשת דרכים לעם ישראל העומד על סף "האתחלתא", ונתנו ביטוי לכך בדבריהם ובמעשיהם, כפי שיוכח להלן. דברי כולם עולים בקנה אחד והיו לאחדים בידינו. מוצאים אנו אצלם דברים על ענין "בעתה אחישנה", על האתחלתא שתבוא בלבוש של דרך הטבע, על ענין משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, על קבוץ גלויות, וכן על התנגדות מסויימת לכך שתבוא מצד חלק מגדולי ישראל.

היסוד הראשון שמאת השנים אלו ת"ק - ת"ר הם תקופה דאתחלתא, יסודם בדברי הזוהר ח"א קיז: "וכד ייתי אלף שתיתאה... ובשית מאה שנין לשתיתאה... וסימנך בשנת שש מאות שנה לחיי נח, וכדין לזכור ברית עולם ומאן ברית עולם דא כנסת ישראל וכנסת ישראל יוקים לה מעפרא וידכר לה קוב"ה. והרועים הקדימו מאה שנה קודם, שהמה בחינת אתחלתא דאתחלתא כמו שיבואר להלן מדבריהם. ולפי סדר השנים אנו מביאים בראשונה את דברי האוה"ח והבעש"ט (ותלמידיו) שהסכים לדבריו, ואח"כ דברי הגר"א המשתקפים בדברי תלמידו בספר קול התור.

א

רבינו חיים בן עטר בעל ה"אור החיים" עה"ת

תולדותיו - עלייתו בתצ"ט עם 30 איש - תכניתו להקמת ישיבה גדולה בירושלים - מגיע לארץ בתק"א - מיסד מדרש כנסת ישראל בשנת תק"ב - פטירתו מן העולם בן מ"ז - דברי החיד"א והגאון ר' אפרים זלמן מרגליות עליו - יחסיו עם רבי חיים אבולעפיא הרב בטבריה, ופעולותיו לבסוס העיר - השקפתו - ניצוצי גאולה, וגאולה בדרך הטבע בפירושו לפסוקי התורה בספר ויקרא ובמדבר - זמן הגאולה בעתה אחר עבור ת"ק לאלף הששי - הגאולה בעתה אפילו לא יעשו תשובה - גאולת שני משיחים.

מתולדותיו

רבנו חיים בן עטר נולד בשנת תנ"ו בעיר סאלי אשר במרוקו. בשנת תצ"ט יצא מעירו עם חבורה של שלשים איש לארץ ישראל. עבר דרך אלג'יר ואיטליה, שם השלים את ספרו הגדול "אור החיים" על התורה, שהפך להיות לכינוי מחברו. בהיותו באיטליה יזם תכנית מקיפה לייסד ישיבה גדולה בירושלים. בעיר ליוורנו נוסד ועד שהתחייב לתמוך בישיבה העתידה לקום, בהקצבות שנתיות קבועות, לשם כך פרסם קול קורא לקהלות ישראל ובו גם דברי התעוררות לעלות לארץ ישראל, וכך אנו קוראים בו: "כי קול יצא מלפני ה' בלב בחירי המוני עם אלקי אברהם נאספו ממזרח וממערב, הללו דרך אניה בלב ים והללו ממדבר הרים, לעלות לעיר סביב לה הרים ולהתגולל בעפרה... וכבר הגיעו הדברים לאוזן מלים תבחן את אשר הערה נפשו הרמה הנשר הגדול קדוש ישראל תנא דאורייתא מלך חיים אבולעפיא הדור ונעים, המלכא יועל בהיכליה" (על היחסים בינו לבין רבי חיים אבולעפיא ומשמעות הדברים עליו בקול הקורא ידובר בהמשך). משם פנה לארץ ישראל ועמו גם תלמידים מאיטליה. בשנת תק"א הגיע לארץ, שהה זמן מה בעכו ואח"כ בטבריה ומשם עלה לירושלים. על הסיבות לשהותו בגליל מוסר מקור אחד, כי היו אלה סבות טכניות. אך קיימת גם השערה, כי קשורה היא בעקבתא דמשיחא. על ערכו של הגליל ותפקידו בתהליכי ההתגלות בתקופת "אתחלתא" אנו מוצאים בדברי הזוהר ובמדרשים: "בשיתין ושית יתגלי מלכא משיחא בארעא

דגליל" (זוהר ח"א קיט ע"א). ובח"ב רכ ע"א: "בההוא זמנא דיתערון מתי עלמא ויתעתדון בארעא קדישא ויקומון חיילין כולהו על ארעא דגליל בגין דתמן זמין מלכא משיחא לאתגלאה בגין דאיהו חולקא דיוסף". ובלקח טוב פרשת בלק עה"פ אראנו ולא עתה: א"ר הונא בשם ר' לוי מלמד שיהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלים (ראה ספר רבי חיים עטר ועלייתו לא"י. מאת בנימין קלאר, ירושלים תשי"א). ואלו הם דבריו בהקדמה לפירושו "אור החיים" עה"ת: והאיר ה' עיני שכלי אין זה אלא לקום ולעלות אל מקום חשבתי בו הוא מקום השכינה עיר הרמה עיר החביבה על אלקי עולם וממשלות עולם עליון ותחתון ואזרתי כגבר חלצי וסיכנתי עצמי סכנות גדולות דרך מדבר באתי בו עד כי הביאני ה' פה עיר ליאורני יע"א לעלות דרך כאן לארץ חפצתי והצצתי ביושבי הארץ וקיימתי גירסת הגמרא או בטולך או בטולא דבר עשו".

בשנת תק"ב הועמדה בירושלים הישיבה שנקראה בשם "מדרש כנסת ישראל", ממה יצאו אח"כ גדולי ירושלים וגדולי הדור, ובראשם, משכמו ומעלה תלמידו רבנו חיים יוסף דוד אזולאי זצ"ל, המכונה בשם החיד"א, הכותב בספרו "שם הגדולים" (מערכת ח' ערך מהר"ר חיים ו' עטר). "עיר וקדיש מק"ק סאלי ובא לעה"ק ירושלם ת"ו סוף שנת תק"ב, ואני הצעיר זכיתי והייתי בישיבתו הרמה ועיני ראו גדולת תורתו עוקר הרי הרים וקדושתו הפלא ופלא, ולפי דורנו היה לב הרב מבעית בתלמוד והיה כמעייין המתגבר, והן בעון הדור כמעט שכ"ב ובחודש תמוז תק"ג עלה לשמים בן מ"ז שנה זלה"ה.

וחיבר: חפץ ה' (על ברכות, שבת, הוריות, וריש חולין), ראשון לציון (שיטות על קצת מס' לברר דעת הרמב"ם, וקונטרס על י"ד מסי' ר"מ ואילך ליקוטים), אור החיים (עה"ת), פרי תאר (השגות על הפר"ח), וחכמתו ניכרת מספריו. אך זה אחד מעשרה מחכמתו ורוחב לבו וחורפתו הפלא ופלא וחופף עליו כל היום סדר קדושה והבלדה מענייני העוה"ז ורבו עזוז נוראותיו".

הגאון רבי אפרים זלמן מרגלית כותב עליו: "ממרום שולח איש אלהים נורא מאד בוצינא קדישא חסידא ופרישא ר' חיים בן עטר זלה"ה הוא היה אבי כל תופשי תורה בארצות המערב" ("תולדות חכמי ירושלים" ח"ג פ"א). נפטר ט"ו בתמוז תק"ג והוא רק בן מ"ז שנה. ספרו אוה"ח יצא במהדורות רבות ונתפשט ביותר בחוגי החסידים.

רבי חיים בן עטר ורבי חיים אבולעפיא

כפי שראינו ב"קול קורא" שפרסם רבי חיים עטר בהיותו באיטליה, מפליג הוא בשבחו של רבי חיים אבולעפיא בתוארים: "הנשר הגדול קדוש ישראל תנא דאורייתא", וזה עוד לפני שהכירו פנים אל פנים. להערכה רבה זכה גם רבי חיים בן עטר מצד רבי חיים אבולעפיא כפי שיסופר בהמשך. אולם לפני כן ראוי לספר על רבי חיים אבולעפיא ועל פעליו הגדולים למען גאולת הארץ, שגם בהם יש לראות את ראשית המאה ת"ק-ת"ר כשעת פקידה וראשית גאולה לארץ. רבי חיים אבולעפיא נולד בשנת ת"כ בתורכיה. נודע כגאון גדול בקי בנגלה ובנסתר, ושימש כרבה של איזמיר. לעת זקנתו כשהוא כבן שמונים בשנת ת"ק ביקש לעלות ארצה, והמקורוח מהימים ההם מוסרים על כך בדברים הבאים: "כשנודע הדבר אל השייך (דאהר אל עמאר שמשל אז בטבריה) שרבי חיים רוצה לבוא אל ארצו שלח אל הרב כתב א' ושתיים א' וג' לאמור: קום עלה רש את הארץ טבריה, ובבוא הרב לטבריה עשה לו השייך כבוד גדול והלביש לבוש יקר הערך כלבוש מלכות, וכל אשר שאל ממנו הרב לא חסר דבר". למרות זקנתו המופלגת ניגש לבנין העיר במרץ רב, "ובמשך שתי שנים בנה בתים וחצרות ליהודים, הקים בית כנסת מפואר, בנה בית מרחץ נאה וחנויות ליום השוק, ובית הבד לשמן השומשמין, גם צוה לנטוע שדות וכרמים...". בנו של רבי חיים כותב בהקדמה לספר "זמרת הארץ" מאת הרב יעקב בירב, חתנו של רבי חיים אבולעפיא: כי הגדיל לעשות... ויהי לנס לבנות ולנטוע העיר הזאת נעמי צבי עיר הקדש טבריה, וכה יאמר בשירו שבראש החיבור: "את אדמתה זרים אכלו, מתיה בחרב נפלו, נשמו מסילותיה. עתה שמעי זאת עדינה לא תשבי עוד אלמנה, הרחיבי מקום אהלך חפץ ה' גאלך זמירות מכנף הארץ, אשר מסביב עיני כל נקבצו באו בני והיה ה' למלך על כל הארץ". מכאן אנו למדים, כי ר' חיים וחבורתו ראו בקימומה של טבריה ראשית קבוץ גלויות. פעולותיו אלה נתמכו ע"י יהודי חו"ל, ביחוד מאיטליה, שראו בעליה זו ובבנינה של טבריה אות, כי עת הזמיר הגיע, כמאמר ר' יוחנן על טבריה (ר"ה לא): "משם עתידין להגאל שנאמר התנערי מעפר קומי שבי". טבריה ההולכת ונבנית משכה אליה יהודים רבים מא"י ומחו"ל לבא ולהשתקע בה. דמותו של ר' חיים אבולעפיא מתבלטת בגודל מעשיו. ועלייתו כשהוא כבר זקן מופלג למען נטוע שורש בארץ באופן מעשי, מליאה. אך יחד עם זה דאג גם לדמותה הרוחנית של העיר טבריה, וביקש לעשותה מרכז רוחני גדול, ובהגיע רבי חיים עטר לטבריה בכ"ג לחדש אדר ב', התרשם הרב חיים אבולעפיא ממנו מאד, והציע לו להשאר אתו בטבריה, אך זה לא קיבל את הצעה ועבר לירושלים. חתנו של רבי חיים אבולעפיא הרב יעקב בירב בהקדמה

לספרו "זמרת הארץ" הנ"ל כותב: "והחיד"א כינהו לרב גדול מופת הדור עיר וקדוש וקבלה שהיה משבט יהודה מזרע המלוכה. ולזה רמז בספרו עץ החיים סוף פרשת יחי שכתב: הבטיחנו שלא תפסק מלכותו לעולמי עד". רבי חיים אבולעפיא נפטר בשנת תק"ד בהיותו בן שמונים וארבע.

במשך עשרות שנים לאחר מכן המשיכו לעלות רבנים מפורסמים ומקובלים מערי המזרח לארץ ישראל, אישיותם של שני גדולי העולם בשמם המשותף - רבנו חיים, כל אחד עפ"י דרכו, שמשה ודאי דוגמא לרבים לעלות ארצה ולחונן עפרה.

השקפתו

ניצוצי הגאולה ואתחלתא בת"ק לאלף השישי

בחיבורו הגדול "אור החיים" נמצאת בשני מקומות קביעה ברורה אודות זמן התחלת ההתנוצצות של הגאולה, על הפסוק (ויקרא ו', ב') עד הבוקר... תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון שאנו בו לנחמנו מעצבון נפשנו... וביאר עד מתי יהיו ישראל... עד הבוקר - שהוא זמן שיריק עלינו כבודו ואתא בוקר. והזמן הוא אחר עבור ת"ק לאלף השישי, לפי מה שקדם לנו מדבריהם ז"ל כי יומו של הקב"ה אלף שנה, ומהשכל יהיו ת"ק ראשונה מדת לילה ות"ק שניה מדת יום, והודיע ה' כי עד הבוקר כשיגמור ת"ק שנה בגלות עד הבוקר שהיא העליה.

על הפסוק (במדבר כו, יט) אלף וחמש מאות... וכנגד גלות אדום שאנו עדיין בו אמר אלף וחמש מאות... וכיון שלא זכו יתחיל החשבון מאלף הה' וחמש מאות מאלף השישי ומקום אנו כי הוא זה קץ גלויותינו. ויתקיימו כל היעודים הרשומים ויתחילו ניצוצי גילוי הגאולה בהתחלת חמש מאות הבאים לשלום.

הגאולה בעתה בדרך הטבע

על הפסוק (במדבר כד, יז) אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל... כל הנבואה במלך המשיח נאמרה, ויתבאר עפ"י דבריהם ז"ל שאמרו בפסוק בעתה אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה, והוא רחוק מופלג וזה לך האות, הן אנו בתחילת מאה הששית לאלף השישי, וכנגד ב' קצים אלו דבר הכתוב, כנגד אם זכו אמר אראנו... ויכול להיות שאינו רחוק כל כך... וכנגד קץ בעתה אמר אשורנו כמו שצופה מרחוק, והוא אומר ולא קרוב, כי הקץ של בעתה ארוך עד למאד בעוונות... ושינוי הלשון יתבאר עפ"י דבריהם ז"ל שאמרו שאם

תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלא במעלה ויתגלה הגואל ישראל מן השמים במופת ואות... משא"כ כשתהיה הגאולה מצד הקץ ואין ישראל ראויים לה, תהיה באופן אחר ועליה נאמר שהגואל יבא עני ורוכב על חמור, והוא מה שאמר כאן כנגד גאולת אחישנה שהיא באמצעות זכות ישראל שרמז במאמר אראנו ולא עתה אמר דרך כוכב מיעקב שיזרח הגואל מן השמים... וכנגד גאולה בעתה שרמז במאמר אשורנו ולא עתה אמר וקם שבט מישראל פי' שיקום שבט אחד מישראל כדרך הקמים בעולם בדרך הטבע, וכן הוא באוה"ח שמות כא, יא עי"ש. (ראה להלן מש"כ החפץ חיים בעת הצהרת בלפור מדברי האוה"ח הק').

זמן הגאולה בעתה אפי' כשלא יעשו ישראל תשובה

על הפסוק (שמות כא, יא) ויצאה חנם אין כסף... פרשה זו דרך רמז עפ"י דבריהם שאמרנו אין איש סתם אלא הקב"ה... ומצינו שכינה הכתוב ענין הגלות בשם מכירה... ויצאה חנם פי' הגם שלא יהיה בידם לא תורה ולא מצות ואפילו לא יכספו לדבר הגאולה והוא אומרו אין כסף כי יסוריה יספקו לפדיונה, ואומרו אם רעה וגו'... כנגד ביאת הגואל לצד הקץ הגם שאין ישראל ראויים לו אם רעה וגו' פי' אפילו אם תהיה רעה בעיני אדוניה כשיגיע הקץ אשר קצב ליעדה... אעפ"כ הפדה פי' פדיון יושג לה על כל פנים.

וביקרא עה"פ (כה, כח) ואם לא מצאה ידו די השיב, פי' ואם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד ורבו חובותיהם למעלה ראש ואפס בהם כח הסבל והיה ממכרו עד שנת היובל שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה ואז יוצא ביובל ושב לאחוזתו כי קץ ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו.

משיח בן דוד משיח בן אפרים

עה"פ (ויקרא יד, ד) וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות, הם ב' משיחים, ומצינו שאמרו ז"ל ששני משיחי ישראל הם משיח בן אפרים ומשיח בן דוד, ובתחילה יתגלה משיח בן אפרים וימות ואח"כ יתגלה משיח בן דוד... ואומרו עץ ארז ושני תולעת ואזוב, רמז לזכות ג' אבות... ואמר ושחט כאן רמז להריגת משיח בן אפרים כמאמרו יתברך... וממוצא דבר אתה יודע שאם יהיה בהם תורה לא ימות הצדיק ותמצא שכתב האריז"ל שצריך לכיין בתפלה הקבועה להתפלל על זה הצדיק שלא ימות ואמר ואת הצפור החיה - שהוא משיח בן דוד יקח אותה הקב"ה ויצרף עמו זכות האבות ויצרף נקמת הצדיק שנהרג והוא אומרו ולקח

אותה ואת עץ וגו' וטבל אותם בדם הצפור השחוטה, ויתגברו הרחמים מזכות האבות וממשיח הנהרג, ויתכפרו.

ועל הפסוק (במדבר כד, יז) דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל, עוד רמז במאמר דרך כוכב מיעקב על משיח בן דוד... וקם שבט מישראל ירמוז על משיח בן אפרים, והכוונה בזה כי אם ישראל יהיו בגדר שיהיו נקראים יעקב - לא יאיר להם אלא משיח בן דוד, אבל משיח בן אפרים ימות במלחמה ראשונה שיהרגנו רומילוס כאומרם ז"ל, אבל אם ישראל יהיו כולן צדיקים שבשם ישראל יתכנה, אז אפי' אותו שבט שהוא משיח הבא מאפרים וקם פי' תהיה לו תקומה לפני אויביו ולא יהרגנו רומילוס.

ועל הפסוק (במדבר כו, יט) לשלה משפחת השלני לפרץ משפחת הפרצי לזרח משפחת הזרחי, תרמוז הפרשה לג' ענינים שיהיו בעת הפקידה. (א) ביאת משיח בן אפרים. (ב) גילוי משיח בן דוד. (ג) כשימלוך ה' עלינו. כנגד ביאת משיח בן אפרים אמר שלה ורמז שתפגע בו מדה"ד וימות בעוונות ישראל... וכנגד משיח בן דוד אמר לפרץ וגו' כי זה יעשה פרצה באומות וינקום דם הצדיק, וכנגד מלכות עולם אמר לזרח וגו' רמז לכבוד ה' עלינו יזרח.

ישׁוב ארץ ישראל

על הפסוק (דברים כו, א) והיה כי תבוא אל הארץ, אמר והיה לשון שמחה, להעיד שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ ע"ד אמרו אז ימלא שחוק פינו.

ב

רבינו ישראל זי"ע ה"בעש"ט

תולדותיו - גדלותו בתורה - גאוני ארץ הפכו לתלמידיו - בשנים ת"ק-ת"ר מנהיגים גדולים לתנועת החסידות והתפשטות התנועה בפרק זמן קצר סוללים דרך לפעמי משיח - פירוש אור החיים עה"ת נפוץ בין החסידים - קשר עמוק בין הבעש"ט והאוה"ח - שורש נשמתם - משיח בן יוסף, והוא הכח הנסי המסייע לכל פעולה הנעשית באתערותא דלתתא - עליה לא"י, גילוי אור אתחלתא - עליית תלמידיו משנת תקכ"ד והלאה.

מתולדותיו

רבי ישראל ב"ר אליעזר, הבעש"ט נולד בעיירה קטנה אקופ אשר בחבל פודוליה בשנת תנ"ח. ונפטר בשנת תק"כ. בהיותו ילד נתיתם מאביו ומאמו. שנות ילדותו ושחרותו לוטה בערפל. לא ידוע מי היו רבותיו ומחנכיו. סיפורים שונים מתהלכים על קורות חייו בשנים אלה, וקשה לדעת עד כמה נכונים הם. אבל דבר אחד ברור, כי היה צדיק נסתר במשך שנים רבות, ואת תורתו קיבל באורח מסתורי. מסופר עליו, כי עסק במלאכות שונות: עגלון, ריש דוכנא (עוזר למלמד), שוחט, בהיותו כבן שלושים ושש התגלה והחל להאיר לרבים. עד מהרה נתפרסם שמו, והמונים רבים נהרו אליו לקבל ברכתו של קדוש אלקים בכל החסר להם, ונושעו על ידו. גאוני תורה באו אליו לשמוע ממנו תורה והפכו להיות תלמידיו. והנה עדויותיהם של אחדים מהם: בספר "מים חיים" מאת הגאון רבי חיים רפופורט בסימן כ"ז מובאת שאלה בענין סירכא ששלחו הבעש"ט והרב משה יוסף מגיד מישרים בעיר מזיבוז' אל הגאון רבי מאיר מקונסטנטיין. רבי מאיר ענה בתשובה ארוכה בפלפול גדול ומפורט, ושלח אותה אל הבעש"ט ז"ל, כשהוא מכנה אותו בתוארים הבאים:

"אלוף ביהודה ובישראל עושה חייל קטן וגדול שם הוא ממציא מזור ותרף אין איל. גדול הוא בששך ושם לו ברקת וגבר בכל, הרב המופלג בש"ט מוה' ישראל נר"ו, ומן חברי' כולהו רבנן רחומי ה"ה המופלג מוה' גרשון נר"ו ואת אשר לא ידעום אכנה כולהם יעמדו על הברכה עליונה".

והוא חותם: "כ"ד הדורש שלום לכל עם ה' אלה לחיי עולם ואנכי אהיה בתוכם

מן הנמנים הק' מאיר בהגאון מו"ה יעקב נ"י חונה בק"ק קונסטנטינ יע"א
ואגפיה"...

הגאון המפורסם בדורו רבי מאיר מרגלית, מחבר הספרים "מאיר נתיבים" ב' חלקים שו"ת וחדושי תורה ועוד, בספרו "סוד יכין ובוועז" כותב שאדם צריך להכין עצמו ללמוד תורה בלי שום כוונה זרה, כאשר הזהירו על זה מורי הגדולים בתורה ובחסידות, ובתוכם ידידי הרב החסיד מופת הדור מוה' ישראל בעש"ט ז"ל... ומילדותי מיום שהכרתי בדבקות באהבה עם מורי ידידי הרב מוה"ר ישראל תנצב"ה הנ"ל, ידעתי נאמנה שזה היו הנהגותיו בקדושה ובטהרה ברוב חסידות ופרישות חכמתו, צדיק באמונתו יחיה, דמיטמרן גליין ליה כבוד ה' הסתר דבר". הצדיק המפורסם ר' מנחם מנדל מויטבסק כותב לאחר שביקש ממנו ברכה וישועה: "בושת פני כסתני, התחת אלקים אני. היה היה דבר השם ביד הבעל שם ויגזר אומר ויקם. אחד היה ומהקדמונים לא קם כמוהו ואחריו לעפר מי יקום". (פרי הארץ).

תקופת האתחלתא והתפשטות החסידות

הבעש"ט לא נקב בתאריכי ה"אתחלתא", לא שנה ולא תקופה. אמנם במכתבו המפורסם אל גיסו רבי גרשון מקיטוב הוא מספר, כי בשנת תק"ז היתה לו עלית נשמה ושאל את פי המשיח: אימתי אתי מר?. וזה השיב לו: "בעת שיפוצו מעינותיך חוצה מה שלימדתי אותך והשגת, ויוכלו גם הם לעשות יחודים ועליות כמון, ואז יכלו כל הקליפות ויהיה עת רצון וישועה".

התחלה להפצת מעיינות הבעש"ט נעשתה כבר בחייו, כשגאוני ארץ הפכו להיות תלמידיו, קבלו ממנו את תורת החסידות, כשיטה המגלה את התוכן הפנימי הגנוז בתורה, ואת דרכיה בעבודת ה', עבודה שבלב זו תפילה ולימוד תורה לשמה. תלמידי הבעש"ט המגיד ממזריטש, ר' יעקב יוסף מפולנאה ועוד רבים מחוגם ריכזו סביבם תלמידים רבים וגדולים, שהמשיכו להפיץ את תורת החסידות. במשך מאת השנים ת"ק-ת"ר קמו לתנועת החסידות מנהיגים גדולים, צדיקים קדושי עליון בזה אחרי זה. דבר זה כשלעצמו הוא חזיון מופלא, זאת ועוד: התפשטותה של החסידות במשך זמן קצר, תוך מאבקים קשים, עד שהקיפה חלק גדול של העם היא תופעה מופלאה ביותר ומעידה על התגלות החסידות כהתגלות אלקות שנועדה לסלול דרך לפעמי המשיח ההולכים וקרבים.

השפעתו של הבעש"ט ותלמידיו על תקופתנו

בספר שארית ישראל להצדיק מוילדניק תלמיד הרה"ק רבי מרדכי מטשרנוביל זי"ע (למברג תרכ"ד) ליקוטים לשער ההתקשרות נאמר "מהריב"ש התחיל להתנוצץ היתגלות משיח". ושם בשער ההתקשרות דרוש ד' מאמר ג' כותב: "החכמים גדולי הדור מהריב"ש ז"ל עד התגלות משיח לגמרי הם הארות המשיח כידוע".

וביטוי זה מוזכר בכמה ספרי תלמידי ותלמידי תלמידיו של הבעש"ט זי"ע, ובספר דברי שלמה להצדיק מראדמסק זי"ע בהקדמה כותב: עוד תוספות מעלה היה לרבינו הבעל שם טוב זי"ע אשר ממנו התחיל התנוצצות משיח, כמו שמקובל בידינו מצדיקים יסודי עולם, וכמו ששאל הוא עצמו ז"ל למשיח אימתי אתי מר, והשיב לו כשיתפרסם תלמודך בעולם, על כן מאת השם נסבה, שנתקרבו אליו גדולי חכמי ישראל".

בספר "זהר חי" להרה"צ מקאמארנא זצ"ל כותב בפרשת וישלח עה"פ "מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה אימה כנדגלות" כמו שחר הוא רבינו הקדוש הרב ר' יצחק לוריא. שנשמתו מן קדרותא דשחר אתחלתא דגאולה. הנשקפה כמו שחר - בגאולה והתגלות של רזין מתוקים מדבש וצוף. והיא גאולה אמיתית לנפש מרן האר"י הקדוש זי"ע ועכ"ל. יפה כלבנה - הוא האור המאיר ישראל שמו מרן הקדוש אשר האיר עיני ישראל בכל טוב, אלמלא הוא כאילו לא באנו לעלמא. והוא ורבינו הקדוש ר"ח בן עטר, שורש נשמתם דוד מלך ישראל חי וקיים. נמשל ללבנה ועליהם נאמר, יפה כלבנה. ודרך מרן הרב ר' ישראל בעל שם טוב, הוא ממש גאולה שלימה לנפשות בני ישראל, עם דרך הר' חיים בן עטר ללמוד תורה לשמה, באור מופלא, בדבקות האור הן בנגלות התורה, הן בנסתרות לא יהיה מגמתו אלא דבקות ואהבה והארה נפלאה וזהו יפה כלבנה ודי בזה. וזהו פתחא אחרינא דאיהו רב התגלות האור ודי בזה. והיה ברב שנים כי מרן האר"י הקדוש פתחא דנהורא דקיק זעיר כי בעוונותנו לא האריך ימים אלא א"ך טו"ב לישראל, ושתי שנים היתה התגלות האור ונסתם תיכף, והיה מה שהיה. אבל אע"פ דקרא לפתחא דמרן ר' ישראל בעש"ט פתחא רב, הכל היה מונה מן פתח מרן האר"י הקדוש זי"ע. ולבתר ברה כחמה, משנת ת"ר ואילך, שמאז ואילך נפתחו תרעין דחכמתא לעילא ומבוע דחכמתא לתתא ויתתקן עלמא לאעלה בשבתא, וזו כחמה חכמה. וזהו עד דקוב"ה יפתח להון תרעין דחכמתא, שנפתחו היום בזמן הזה. שלא נפתחו בימות ר"ע ממש כדרא דרבי שמעון בר יוחאי. ועליו נאמר ברה כחמה אלא שבימיו לא היה זמן הגאולה. ועתה משנת ת"ר ואילך מאיר אור נשמתו לכל חכמה

בפתיחות תרעין לעילא של חכמה. כמו שהיה בימיו נהורא תקיף. ולבתר איומה כנדגלות - בימי המשיח שיתגלה במהרה בימינו, תקופה בנהורא תקיף, עד שכל אחד ואחד יראה בעיניו השכינה והעולמות של מעלה ויראה בעיניו רזין סתומין פליאין ונגלה כבוד ה'.

הבעש"ט ואור החיים

אין לך מופת חותך ונאמן יותר להשפעתו של אור החיים הקדוש על תורת החסידות מאשר פרסומו הבלתי שכיח וחשיבותו הרבה של ספר-פירושו אור החיים על התורה בקהל עדת החסידים.

ראשיתה של השפעה זו נעוץ בקשר הנפשי העמוק שבין אבי תנועת החסידות, הבעש"ט, ובין ר' חיים בן עטר. הצדיק רי"א מקאמרנא אומר בין השאר "...ומרן הקדוש (הבעש"ט) היה נפש דאצילות והיה רוצה שיתקשרו נפש ורוח ותתגלה נשמה וחיה דאצילות ותהיה הגאולה האמיתית". (שבילי אמונה א' נתיב ט') הרי איפוא, הבעש"ט והאור"ח גם יחד היו מבשרים בא הגאולה בזמנם.

ואכן נודע עד כמה השתוקק הבעש"ט לפגוש ברבי חיים בן עטר, הנה כי כן מפציר בו גיסו ר' גרשון קיטובר כי ינסה שוב לעלות לארץ ישראל ארץ הקודש "שמך כבר נודע בירושלים והחכמים שבכאן בקשו ממני שאכתוב לך ואזרזך שתבוא לכאן לקבוע דירה ותאבים לראות פניך". באמרו "החכמים שבכאן" מתכוון ר' גרשון לבני חוגו ובית מדרשו של האור"ח הקדוש, כמים הפנים לפנים.

ההבעש"ט ממקום מושבו עומד וצופה אחר האור"ח, וכך מובא בספר מקור חיים לדר' נכט: "בספרות החסידית מסופר שהבעש"ט העריץ מאד את בעל "אור החיים" והיה מפליג בשבחו ומשיח בגדלות נשמתו הקדושה. הבעש"ט ידע על נסיעתו העתידה של ה"אור החיים" לא"י קודם צאתו לדרך וכתב: "לסוף ט' חדשים יבוא גאון וחסיד וקדוש מצד מערב לעיר הקודש ירושלים".

ר' גרשון מקיטוב, כותב מא"י לגיסו, הבעש"ט ז"ל (נדפס בגנוזי נסתרות): "אהובי גיסי, אדכרנא מילתא, כד הוינא במדורך קודש, אמרת לי פעם אחת שראית במראה שבא חכם לירושלים תובב"א ממדינת מערב והוא ניצוץ של משית, רק שהוא בעצמו אינו יודע".

ומובא בספר החסידות לר' אהרן מרקוס (עמ' 316, ת"א תשי"ד) כי הבעש"ט ידע מפטירת האור"ח ז"ל: "בשבת הבאה פ' פנחס, לאחר שנטל הבעש"ט את ידיו לסעודה השלישית אכל כזית חלה ואמר: כבה נר המערבי ובמוצ"ש הסביר: יש

בנט"י כוונה אחת שנתגלתה רק לאדם אחד, וכל ימי השתדלתי להשיגה ולשוא, כי היא היתה ברשותו של רבי חיים בן עטר, לאחר שנטלתי את ידי נתגלה לי פתאום אותה הכוונה. מכאן אני יודע שבעל אוה"ח איננו כבר בחיים."

יש בכל דור אדם הראוי להיות משיח והוא אינו יודע

שורש משיח

נמצאו רמיזות שונות המצביעות על שורש משיח שבנשמת רבי חיים בן עטר. באוה"ח על התורה דברים ט"ו ז' נאמר: "או ירצה עז"ה: אביון באחד שעריך, ע"פ דבריהם ז"ל שאמרו בס' הזוהר וז"ל, אי חדא קהלא או חדא כנישתא יתערון בתיובתא מיד דאתי בן דוד. ע"כ ומעתה הוא תאב בדבר זה שהוא אחד שעריך, שזה יספיק למלא תאוותו לבוא ברינה. ואמר: בארצך, העיר מקום תאוותו היא ארץ הקדושה. אשר ה' אלוקיך נותן לך, שהוא תאב מתי תפקד העיר היונה חמדת הלבבות. ויצו ה' לכל איש ישראל שלא יאמץ את לבבו, אלא יתחזק בכל עוז ותעצומות למלאת החשק האחד המיוחד, כי באמצעות מעשי בני האדם, ובפרט במצוות הצדקה, דכתיב בצדקה תכונני וגמר אומר מאחיק האביון, פי' מסיבת אחיק האביון הידוע, שיעריך האדם בדעתו שהמעשה הוא לתכלית דבר זה של משיח ה' שמו חיים". וראה מה שכתוב בקונטרס "הכותל המערבי" בביאור דברי הזוהר.

רמז האור החיים למשיח ה' ששמו חיים, ושמו כשמו רבנו חיים בן עטר. ובספר שארית ישראל למגיד מווילדניק שער ג' כתב: "בעקבות משיחא יצא לאור יוסף לחוק, מהצדיק הגדול רבי חיד"א, תלמידו של ר"ח בן עטר, בעל האוה"ח שיש בו שני אורות תרין משיחין משיח בן דוד ומשיח בן יוסף, בסוד חכם הכולל המתקן פגם של כל ישראל".

ב"קול התור" פ"א אות כ"ג מונה את "גדולי ואנשי מעשה בכל הדורות" - שהיו "בטוריא דמשיח בן יוסף". ושם להלן: "ובדורות האחרונים גם האר"י הקדוש ותלמידו המיוחד ר' חיים ויטאל, והרב הקדוש בעל "אור החיים" היו בטוריא דמשיח בן יוסף כנודע, ובדור אחרון זה רבינו הגר"א נהורא דמשיח בן יוסף, אשר אורו הולך לפנינו ואור עד נכון היום".

מהותו של משיח בן יוסף מוגדרת היטב ב"קול התור" עצמו, לרבינו הלל משקלוב לפי הגר"א, ובה נאמר שם בפ"א אות ב': "משיח בן יוסף הוא הכח הנסי המסייע לכל פעולה הנעשית באתערותא דלתתא, על דרך הטבע, כי משיח בן יוסף מארץ, ומשיח בן דוד משמים..."

העליה לא"י - גילוי אור אתחלתא עליית החסידים

הבעש"ט ניסה להגיע אל ארץ הקודש. הגיע עד קונסטינופול וחזר, (הסיבה לכך אינה ידועה). אבל עודד והמריץ את חסידיו לעשות כן. ראש וראשון היה גיסו ותלמידו רבי גרשון מקיטוב, שהיה גם גאון גדול (הובא בפרי מגדים אורח חיים סימן תקס"א), והנודע ביהודה (אבן העזר סימן ע"ג מהדו"ק) מרבה בשבחו. עלה לא"י בשנת תק"ו בערך (מקור אחר מוסר שנת עליתו שנת תק"ב). תחילה התיישב בחברון. וכעבור שש שנים עבר לירושלים. באותו זמן נוסדה בירושלים ישיבה מיוחדת במינה ע"י ר' גדליה חיון, מקובל ועשיר מקושטא, שנועדה לשמש מרכז לתורת הקבלה ולתפילה לפי כוונות האריז"ל. בין לומדיה היו ר' שר שלום שרעבי מתימן, ור' גרשון מקיטוב. מדרש חסידים זה שנקרא בשם "בית אל" יצר מעין שיתוף של חיי רוח בין חבריו. למעלה משלשים המקובלים שבאו בשעריו, התקשרו ביניהם והיו לחבורה אחת אשר חילקה בין חבריה את כל המצוות והזכויות הנעשות על ידיהם. (תולדות א"י וישובה עמ' 271).

בשנת תקכ"ד עלו לארץ תלמידי הבעש"ט ר' נחמן מהורדנקה ור' מ. מ. מ. מפרמישלן, ואתם עולים נוספים. ר' נחמן התיישב בטבריה ואתו חלק מן העולים. ר' מ.מ. התיישב בירושלים ואתו חלק מן העולים. בשנת תקל"ז עלו לארץ ר' מ.מ. מויטבסק, ר' אברהם מקליסק ור' ישראל מפולוצק ואתם שיירה של שלוש מאות נפשות - מליטא, ווהלין, אוקריינה וולאכיה, ביניהם נשים וטף. תחילה התיישבו בצפת, ואח"כ עבר ר' מ.מ. מויטבסק לטבריה. ר' אברהם נשאר בצפת, הקים שם "מנין" וכעבור זמן בנה בית כנסת. (תולדות א"י וישובה" עמ' 305).

שיירה נוספת מפודוליה ואוקריינה עלתה בשנות תק"מ-תקמ"א, וביניהם ר' אברהם שמשון בנו של בעל התולדות ר' יעקב יוסף. בשנת תקנ"ט עלה לארץ רבי נחמן מברסלב. שהה בה זמן קצר וחזר, הסיבה בלתי ידועה.

בשנת תקס"ו עלה לאה"ק תלמיד המגיד ממזריטש רבי אריה יהודה לייב הלוי בן רבי שלום, רב בערים וואלטיסק וזאריז, קבע מושבו בצפת ושם מנוחתו כבוד. בשנת תקס"ט עלה לארץ רבי דוד שלמה אייבשיץ בן רבי אביגדור, רב העיר סרוקה. מחבר הספרים לבושי שרד על שו"ע יו"ד וערבי נחל על התורה ועוד,

תלמיד רבי זאת וואלף מטשורנא - אוסטראה (מתלמידי המגיד ממזריטש), ורבי יחיאל מיכל מזלוטשוב, שהוא מביא בסיפרו ערבי נחל. התיישב בצפת. נפטר כ"ב חשון תק"מ. בשנת תקע"ג עלה רבי חיים טריאר בן רבי שלמה, רב בערים: מופיליוב, קוטשיאין, קישינוב וטשרנוביץ, שהיה תלמידו של ר' יחיאל מיכל מזלוטשוב מחבר הספרים "באר מים חיים" על התורה, "סדורו של שבת", שער התפלה, "ארץ החיים" וחיידושים למסכת ברכות, מוזכר בספר שו"ת הרא"ס לרבי סנדר מרגליות. והתיישב בצפת ושם מנו"כ. בשנת תקנ"ד או תקנ"ה עלה לארץ רבי יששכר דוב בער מזלאטשוב תלמיד המגיד ממזריטש והרב הקדוש רבי יחיאל מיכל המגיד מזלאטשוב, מחבר כמה ספרים.

בתקופה זה בערך עלה לארץ רבי צבי הירש אב"ד דק"ק סמאטריטש מחבר ספר "כתם פז", ותלמידם של הרה"ק ר' אברהם מקאליסק ובעל "דגל מחנה אפרים".

בשנת תקנ"ט הגיע לארץ הרה"ק המפורסם ר' יעקב שמשון משפיטובקה תלמיד המגיד ממזריטש ורבי פנחס מקוריץ, נפטר בשנת תקס"א, ומנ"כ בעיר טבריה.

בשנת תקנ"ח עלה לארץ רבי זאב וואלף מטשרני אוסטראה תלמיד המגיד ממזריטש, נפטר בשנת תקפ"ג בעיר טבריה.

בשנת תקס"ד עלה לארץ רבי ישראל נחמן מדוביטש תלמידו של הרה"ק ר' יוסף מאלעסק בעל "גנזי יוסף"; חיבר ספרים: שו"ת שארית ישראל, "פקודת המלך", "אמת ליעקב", "תפארת ישראל".

בשנת תק"צ עלה לארץ רבי אברהם דוב מאוורטש, מחבר ספר "בת עין", היה תלמיד מובהק לרבי נחום מטשרנוביל ועוד צדיקים. התיישב בצפת שם נתקבל כמנהיג הישוב היהודי, ולמענה פעל הרבה. מזכירו של מונטיפיורי, מספר עליו במכתבו: "האיש הזה הוא אחד האנשים המלומדים אשר ידעתי מעודי... הוא מחלק כל אשר לו, עם עניי עמו". נפטר בשנת תר"א ומנחותו כבוד בעיר צפת.

רובם של עולים אלה התיישבו בערים צפת וטבריה, והם שהניחו את היסוד לישוב יהודי הגליל.

אדמור"י חב"ד והישוב החבד"י בחברון

אדמור"י חב"ד לא עלו לארץ הקודש, אבל ידוע ומפורסם, כי מייסד חסידות חב"ד הרה"ק רבי שניאור זלמן ביקש להצטרף לשיירת העולים לאה"ק בשנת תקל"ז בראשותו של רבי מנחם מנדל מויטבסק וכבר שם לדרך פעמיו אתם יחד,

אך בהגיעם לעיר מוהילוב שעל הדניסטור (משם הפליגה אנייתם) חזקה עליו בקשת הרבנים הנוסעים והחסידיים המלווים אותם לפרידה שישאר בחו"ל כדי להנהיג עדת החסידיים באיזור מגוריו, וכך נשאר במקום ולא נסע. עם זאת עסק במרץ רב גביית כספי ה"מעמד" עבור העולים לארץ הקודש. סבב בעצמו בערי המדינה לעורר את הציבור להחזקת הישוב באה"ק, וגם פנה במכתבים רבים אל אנשי שלומו על כך, תוך שהוא מפליג במצות הצדקה בכלל וצדקה למען א"י בפרט (אחדים מהם הובאו גם בספר התניא), ובשבחם של הצדיקים היושבים בה, ממכתב אחד משלו אנו למדים, כי כאשר לא נמצאו בידיו תרומות צדקה משל אחרים, לזה הוא סכום גדול ושלח לאה"ק וכה יאמר במכתבו לאחד העסקנים: "אם אפשר למעלתו לזרז שילוח האלף, למצוה גדולה תחשב לו, כי אני כבר לויתי ושלחתי לאה"ק". (קונטרס "מאה שערים" עמ' 17). קטעים נוספים ממכתביו אומרים: "הלא ידעתם אם לא שמעתם את יקר תפארת וגדולת מצות חיזוק ישיבת א"י, כי רבה היא, לעורר את האהבה הישנה וחיבת הארץ הקדושה ולחדשה כימי קדם, להיות בוערת כרשפי אש". (מתוך מכתביו בספר "משנת יואל").

על עליית חסידי חב"ד דלים מאד המקורות. לפנינו מקורות אחדים בלבד המספרים על שני אישים גדולים מחסידיו שעלו ארצה: האחד רבי לייב מטערקעש - מאהליב "בעל יסורים" (לא ידוע מקור לכינויו בתואר זה) "היה מגדולי חסידי הרב ואיש קדוש. חסידיים רבים בקשו להכתירו כרבי", כשהגיע לימי זקנותו נסע ר' לייב לא"י. תחילה התישב בחברון והיה מהאשכנזים הראשונים שיסדו את הישוב בעיר האבות ולאחר מכן עבר לצפת ושם מנוחתו כבוד, השני הוא ר' משה מייזיליש, שהיה מפורסם בעסקנותו הציבורית ולפני מלכים התיצב. יותר מאלה לא ידוע.

אף על פי כן עובדה ידועה היא, כי בנו של בעל התניא האדמו"ר רבי דובער ייסד ישוב חבד"י בעיר חברון בשנות תקע"ו-ז', כילכל ט"ו משפחות בשנת תקע"ט. בשנת תקפ"ג נתוספו אליהם עוד משפחות מחסידי חב"ד, ואז קנה לו האדמו"ר בית כנסת קטן בחברון על שם אברהם אבינו. הוא עורר את חסידי להתעסק בעבודת אדמה. באחד ממכתביו על כך (בספר "תולדות משפחת הרב מלאדי" מובאת גם פקסימיליה מגוף כתב ידו וחתמתו עמ' 47-48) נאמר בין השאר: "ולא תהיה המלאכה זו בזויה ח"ו, כי על אדמתינו באר"י היתה כל פרנסתנו, רק בשדות ובכרמים וכו'". וידועה העובדה, כי תושבי חברון, שרובם היו חסידי חב"ד עסקו בפועל ביסוד ישוב חקלאי בסביבת חברון. (ספר "מוסד היסוד" עמ' 287), לאחר פטירת האדמו"ר עלה לארץ חתנו של האדמו"ר ר' דובער, עם כל משפחתו. תנאי

חיהם של מתיישיבי חברון הראשונים היו קשים, וכך כותב ראש העדה בחברון ר' שמעון מנשה חייקין: "צרות רבות סבבונו מאילי הארץ בחברון, עם כל זאת פקודתו (של האדמו"ר) שמרה רוחנו". (קונטרס "עדת חסידי חב"ד בחברון" עמ' 75).

סבלם של העולים

סופר כאן על עלייתם של צדיקים קדושים וחסידיהם לארץ הקודש. במשך תקופת השנים ת"ק-ת"ר. ברור, שהרשימה אינה מלאה והיו עוד רבים שעלו ארצה בתקופה זו. אבל דיה רשימה זו להראות את עוצמת הקשר שבין תלמידי הבעש"ט ותלמידיהם, לבין ארץ ישראל, כשכל אלה עולים לארץ להתקדש בקדושתה ולהוסיף בה קדושה. ראוי גם להדגיש בימינו בכמה יסורים עלתה הנסיעה לארץ בזמנים ההם ובכמה סכנות היתה כרוכה הנסיעה על פני ימים ונהרות באניות הרעועות דאז, כשלא פעם אירע שאלה ירדו במצולת ים וכל נוסעיהם טבעו. נסיעה רגילה היתה נמשכת קרוב למחצית השנה, ואף יותר. לדוגמא: השיירה בראשותו של רבי מנחם מנדל מויטבסק יצאה לדרכה בחודש אדר תקל"ז והגיעה לחופי ארץ הקודש באלול אותה שנה. בן לויתו של רבי מ.מ. הרה"ק רבי ישראל מפולוצק מבשר במכתבו על הגיעם בשלום ארצה, ומוסיף: "זה היום קוינו לו נגילה ונשמחה בארץ חמדתנו, חמדת הלבבות, משוש הרעיונות, הקדושה בכל מיני קדושות". נוסעים אחרים מספרים, כי נסיעתם ארכה עשרה חדשים.

רבים היו גם יסורי הקליטה של עולים אלה. צפויים היו לחרפת רעב, כפי המסופר במכתביהם, וגם מגיפות פקדו אותם, ונגישות מצד השלטונות המקומיים, אולם כל אלה לא הרתיעו אותם.

ג

רבינו אליהו זצ"ל הגאון מווילנא

נולד בוילנא ת"פ, גדלותו בתורה ובקבלה, שקידתו בתורה - תקמ"ב יוצא לארץ ישראל, נסיעה שלא הגיעה לתכליתה - נפטר תקנ"ח - השקפתו, "אתחלתא" בדרך הטבע דרישה לציון, ישוב הארץ ונוכחות ששים רבוא, דוגמא מפעולות תלמידיו - הגר"א נהורא דמשיח בן יוסף - עליית תלמידי הגר"א משנת תקמ"א תלאותיהם וסבלם - ראשי פרקים מפעולות העולים לשיקום ירושלים, והרקע הרעיוני לפעלם.

רבנו הגאון רבי אליהו נולד בוילנא בשנת ת"פ. כבר משחר ילדותו ניכרו בו כשרונות מופלאים, באותה תקופה קצרה למד מפי מלמדים ב"חדר", ויותר מזה לא היה ביכולתם ללמדו. אחר כך למד תורה אצל אביו רבי שלמה זלמן, שהיה אף הוא גדול בתורה. בהיותו בן שמונה נתגלתה יכולתו לחדש חידושי תורה מופלאים. בהיותו בן עשר נכנס לפרדס הקבלה. ובניו מעידים עליו, "כי בששה חדשים עבר משער אל שער, כל ביאור הזוהר". (הקדמת בני הגר"א ל"אדרת אליהו" על התורה).

שקידתו בתורה לא ידעה גבול, פרישותו מנעוריו היתה מופלאה, ואישיותו כולה עטויה במעטה הוד של קדושה וטהרה. כבר בצעירותו יצא שמו לתהלה במרחקים, כגדול הדור בתורה ובפרדס הקבלה. רבי יונתן אייבשיץ מגדולי הגאונים בדורו, שחי בגרמניה הרחוקה, פונה בשנות זקנתו אליו כשהוא רק בן ל"ה שנה וכותב עליו: "אחד המיוחד, קדוש וטהור, מאור ישראל וכולל כל החכמות חו"ב, ולו עשר ידות בנסתרות", הגאון רבי אברהם שמחה מאמציסלב כותב: "מימות רבנן סבוראי והגאונים לא קם אשכול גדול כמוהו איש שהכל בו". ואכן בתור שכזה הונצח שמו בישראל - הגאון מווילנא, מבלי לפרש שמו הפרטי. גדול תלמידיו רבי חיים מוולוז'ין כותב על רבו: "אחד היה האדם הגדול אשר כמוהו לא נהייתה מכמה וכמה דורות שלפניו. לו נתן ה' לב לדעת ועינים לראות, ונהירים לו שבילי וארחות החכמה בנגלות ובנסתרות" (בהקדמה לספרא דצניעותא עם פירוש הגר"א).

בשנת תקמ"ב יצא לנסוע לארץ הקודש, ובמכתבו מהדרך לבני משפחתו הוא כותב: "באתי לבקש מאתכם שלא תצטערו כלל וכלל - - - וגם לא תדאגו. הנה אנשים נוסעים על כמה שנים בשביל ממון, מניחים נשותיהן, וגם הם נעים ונדים

בחסר כל. ואני ת"ל נוסע לארץ הקדושה, שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל וחמדת הש"י, כל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה". (נדפס בשם "עלים לתרופה"). נסיעתו לא הגיעה לתכליתה. מאמצע הדרך חזר על עקבותיו. הסיבה לכך אינה ידוע לאיש. קיימות רק השערות שונות, אבל את תלמידיו זירז לעלות ארצה. נפטר בשנת תקנ"ח.

מורשתו בכתובים, שאינה אלא חלק מחכמתו בכל מקצועות התורה, כוללת, לפי עדות מחותנו בעל "חיי אדם", שבעים ספרים, מחציתם - בתורת הנסתר. לעניינינו כאן יצוין, שהשאייר אחריו שיטה מושלמת על תהליכי הגאולה בעקבתא דמשיחא, שנמסרה לנו מפי רואה פניו, שארו ובן ביתו, רבי הלל משקלוב, איש פלא כשלעצמו, בספר הנפלא "קול התור". כמו כן מפוזרים דברים ממנו בשטח זה גם ביתר ספריו.

השקפתו

אתחלתא בדרך הטבע

בתיקוני זוהר חדש דף כז נאמר: "ועתידין היו ישראל דלא יפקדון אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה...". ובביאורי הגר"א שם: "וימין מקרבת כמ"ש וברחמים גדולים אקבצך שיפקון מסטרא דימינא, והוא יהיה פקידה כמו שהיה בבית שני בימי כורש".

זמני ושלבי האתחלתא

הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל כותב על כך בשם הגר"א (ומובא בספר יסודות נאמנים עמ' לז) כי שנות האלף הששי מכוונות כנגד ספר דברים, וכל מאה שנה ממנו - כנגד פרשה שבספר דברים (פרשת נצבים וילך, הן אחת), ובהתאם לכך כותב הרב חרל"פ: "התנוצצות אור הגאולה, אשר החל ה' באהבתו לפקוד את עם קדשו, מתחילה עוד בהמאה שלפני המאה החולפת - המאה הששית שבאלף הששי (ת"ק-ת"ר), שבדברי מרן הגר"א היא מכוונת נגד פרשת תצא, פרשה הששית שבמשנה תורה, ונעו גם נדו כל הגולה להשליך עול הגלות מעל צוארם, עד בוא המאה השביעית שמכוונת נגד פרשת שביעית, "כי תבוא אל הארץ וכלול בה כל התוכחה, ותחל המאה השמינית סוד המלך השמיני, להיות כולם "נצבים" לפני ה'" (ספר "מוסדי ארץ" עמ' י). ושם הוא אומר: "ויד ה' היתה אל אליהו להכין את עם הקודש לשיבתם לארצם ונחלתם ארץ הקודש והמקדש, לחונן עפרה ולשוב

לבנותה ולהיותם מתגעגעים להר קדשם... סלל דרך שתהיה העליה לארץ כולה לשם הכלל, לשם הגאולה, לשם קיבוץ כל הגלויות שבכל הארצות הנדחות, וגם לא לכוון דוקא לרוממות בלבד כי אם פשוט לחזור ולבנות את הארץ ולהחיות אותה, גלות את הקץ המגולה (כוונתו לדברי הגמ' סנהדרין צ"ח ע"א: "ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל") שהוא עפ"י חז"ל היסוד העיקרי לגילוי הגאולה.

דרישה לציון באיתערותא דלתתא

"נאמר אשר יבחר ה' ונאמר לשכנו תדרשו, משמע מעצמן ידרשו, בתחילה צריך לדרישה ואח"כ אשר יבחר, שהקב"ה מסכים לדבריהם, ולמה כתב בתחילה אשר יבחר ה' ואח"כ לשכנו תדרשו, כי האמת דרישה היא בתחילה, אלא אשר יבחר הוא קודם במעלה." ("אדרת אליהו" פ' ראה פר' י"ב).

ישוב ארץ ישראל

"וירשתם אותה וישבתם בה" (דברים יא, לא), בזכות שתירשו תשבו בה, ובמה וירשתם אותה בחקה, מכאן למדו (קדושין כו) וישבתם בה שקונים בחזקה". (אדרת אליהו שם).

גאולה בלא תשובה

"בכל דור הקצים הם לפי ענין התשובה והזכויות המיוחדים לאותו הדור, אבל הקץ האחרון לא תלוי בתשובה אלא בחסד, כמו שכתוב "למעני למעני אעשה" (ישעיה מ, יא). וגם בזכות אבות, וזה שאומרים וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה. (הגר"א ב"אבן שלמה" קמ"ז ותק"ז תיקון כ"ב).

ששים רבוא

מספר זה של ששים רבוא כחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם עידן הגאולה השלימה בענני שמיא בדרך נסית. ("קול התור" פרק א' אות ט').

לדוגמא מצורפת להלן אגרת המלמדת על פעולות תלמידי לפי שיטתו לגאולה בפועל ממש.

ר' אברהם מאיר ב"ר ירמיה נשלח בשנת תקצ"ז (1837) לגלילות "ערי וואליחיי ומונטייאן ובוגדאנייא עד ווין". אביו היה ר' ירמיה ב"ר מאיר כ"ץ מוואלקאמיר, שעלה לארץ עם תלמידי הגר"א הראשונים בשנת תקס"ח (1808), והוא עצמו כבר נולד בארץ. באגרתו שליחותו, שנכתבה על קלף, נאמר: "מאז הוחל רוח ה' לפעמו באש אלקים... מנחם שמו מענדל [משקלוב] נ"ע, אשר יצק מים על ידי רבינו אליהו החסיד מוולינא זי"ע... ועל ידו החזיק הרב... מהר"ש זלמן שפירא ז"ל, קמו ונתעוררו לשבת בת עמינו וציון הק', וירא... חצר אחת עם כמה בתים מחורבות ירושלים... שקדשוה... חבורתא קדישא ק"ק אשכנזים... בראשם רבינו יהודה החסיד נ"ע, הניחו לנו ה' המקום להתגדר, ועכשיו... במלוך מלך מצרים ע"פ... ארץ הקדושה... מלך במשפט יעמיד ארץ... והתנדב את עצמו חד מינן... כמהר"ר אברהם שלמה זלמן [צורף] נר"ו לנסוע לאלכסנדריא לעמוד בהיכל מלך מצרים יר"ה לבקש החורבה הזאת ונקראה... בשם חורבת האשכנזים. ושלי"ת חפץ ה' בידו הצליח והדת נתנה בששון להיות היהודים האשכנזים דפה עה"ק ת"ו עתידים לבנות החורבה הנז'... ואיש לא יעמוד לפנינו... ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו... כי מי שמע כזאת... מאז גלות הארץ... לבנות בית זבול מקדש מעט, אשר היה חמירא סכנתא אפילו בחדרי חדרים מהצרים הצוררים, ועתה רמה קרנינו... ולבנות בתי כנסיות ובתי מדרשות... בירושלים... שמחי ועלזי בכל לב בת ירושלים... סימנא מלתא היא אתחלתא דגאולה... נקהלו היהודים הנמצאים פעה"ק ת"ו מכוללינו ק' ועלינו בהחורבה הק' בעצם היום בטו"ב לחדש רחמים (אלול) העבר (תקצ"ו) והחזקנו בה לעיני כל באי שער העיר. אותו היום נתקדש שמו ברבים. ברוך המקום אשר בחר בנו להשיבנו אל נחלת אבותינו ואחוזתנו... ומאותו יום ואילך לא נתבטל התמיד, פקדנו אנשים... להשיגח בבנין נוה קדשינו... והשגנו הלוואות כדי לגמור בניינה... גמרנו בכי טוב בית המדרש הגדול... ובר"ח שבט העבר הכנסנו הס"ת לתוכה... ונקרא בשם מנחם ציון... ואשר קיווינו... מצאנו... עזרת נשים ובית המרחץ ובית הטבילה ובתים למלמדי תורה ולהכנסת אורחים ברוך מציב גבול אלמנה...

עורו נא והתעוררו נא... חזקו נא בעד עמינו ועיר אלקינו... החלצו מאתכם זהב וכסף... להיות להם חלק ונחלה וזכרון בירושלים... ויעבירו קול במחנה העברים איש איש לא יחדל מליתן לאיש וביתו... ח"י גדולים... אחינו ק"ק הספרדים... בהוציאם מאמר המלך גם הם לבנות בתי כנסיותיהם קדש, ויבהילו לעשות את הדבר, בשנה אחת בנו ארבע בתי כנסיות מפוארים... והשתרגו בחובות קרוב לארבע מאות אלף גרוש, ויהי להם היום והלילה למלאכה וב"ה גמרו בכי טוב... והרצים יצאו... על פני... ארצות הספרד... קיימו וקבלו עליהם... [ליתן] איש וביתו

שני אריות [גרושים] טורקים... עד ארבעה לבינונים, ושש לעשירים, מלבד נדריהם ונדבותם... מהם תראו וכן תעשו... בבא לפניכם השד"ר היקר... הורתו ולידתו בקדושה כמה"ר אברהם מאיר הי"ו במוהר"ר ירמיה זלה"ה מכוללינו... אנחנו אלה פה חכמי ורבני ממוני ומנהיגי גבאי... בנין המקדש הזה בכוללינו ק"ק אשכנזים פרושים... לפרט הנה כי כן יברך גבר [תקצ"ז]... צבי הירש באמוהר"ר יוסף זלה"ה... נתן נטע בהרב... סעדיה זצלה"ה... ארי' בא"א... ירחמיאל זלה"ה נאמן הכולל... אורי שבתי במו"ה חיים זלה"ה... אברהם שלמה זלמן בא"א... יעקב ז"ל... יצחק..."

לארצות אירופה המערבית נשלח אז ר' אהרן זעליג ב"ר מנחם מן אשכנזי, מחותנו של ר' אברהם שלמה זלמן צורף. על שליחותו מספר ר' אריה נאמן בזכרונותיו: "ובחדש אייר שנת התקצ"ז שלחו את הרב ר' אהרן זעליג אשכנזי לטרוח בדבר בנין בית הכנסת ושאר בנינים שהיה בחפצם להציב על מקום החורבה הנז' ולאסוף נדבות עליהם. לא הגיעה אלינו אגרת שליחותו (שבדואי היתה דומה לאגרת שליחותו של ר' אברהם מאיר ב"ר ירמיה), אבל הגיעה לידינו אגרת המלצתם של ראשי חכמי הספרדים בירושלים (ר' יונה משה נבון, ר' חיים אברהם גאגין, ר' יצחק קובו) לשליחות זו. באגרתם, הכתובה אל קהילות האשכנזים, הם כותבים: "...ושמחנו... לבשר לעדת ישראל... נחם ה' עמו ונחלתו, כאשר גם אחינו בני בריתנו האשכנזים הדרים פה... ה' הי' בעוזרם, בקיץ העבר השיגו ידם מאמר המלך מצרים ע"כ [על כל] תקף בנין החצר הגדול הידוע בשם חצר האשכנזים אשר הי' הריבה... יותר ממאה שנה, והחלו מעלין בקדש אחינו האשכנזים הי"ו החזיקו בו וגם השיגו ידם שטרי פטורין עפ"י ערכאותיהם על כל שטרי חוב המוקדמין אשר היו ביד הגוים מזמן שישבו בה אשכנזים לפנים ומלכם בראשם... רבינו יהודה החסיד נ"ע... וגם החזירו להם הגוים החנויות אחד עשר הם אשר נשקעו ביד הגוים עומדים לרוח מערב מחצר ק' הנז'... זה מקרוב נמנו וגמרו בנין בית המדרש הגדול... ונקראה בשם בהמ"ד מנחם ציון... זכו לדבר הגדול הזה אשר קוו אבותם מייסדי הארץ הראשונים דכוללם... מהר"מ מענדל זלה"ה וע"י החזיק... מהר"ש זלמן שפירא ז"ל... ברוך מציב גבול אלמנה ומקדש שמו ברבים... האיר ה' אור חדש בציון לאחינו... האשכנזים ק"ק פרושים... החלצו מאתכם כסף וזהב לבנין המקום הק' הזה להיות לכם חלק וצדקה וזכרון בירושלים, וכתבו זאת זכרון בספר... באגרות הכוללות אשר ביד הרב השד"ר המוכ"ז... כסף וזהב ירבו גם לבנין בית הכנסת הגדולה... אנחנו חו"ר פו"מ ב"ד הגדול ירושלם תרס"ב מק"ק הספרדים הי"ו, בחדש אייר ש' אקבץ עליו לנקבציו [תקצ"ו]".

קיבוץ גליות ע"י משיח בן יוסף

עפ"י הגר"א לפני ביאת משיח בן דוד תהיה קבוץ גליות וגאולה משיעבוד מלכויות ע"י משיח הראשון משיח בן יוסף. (ספר לקוטי הגר"א דף מ' ודף ס"ג ו"באר יצחק").

הגר"א נהורא דמשיח בן יוסף

עפ"י תלמידו היה הגר"א עצמו אורו של משיח בן יוסף (ראה בספר "תולדות יצחק" לביאור הגר"א על ספר יצירה חלק ב' דף ק"מ).

ובספר "קול התור" (פרק א אות ד) כותב עליו תלמידו: "רבנו התחיל בגילוי רמזי התורה בהיותו בן עשרים שנה בשנת ת"ק, תחלת שעה ראשונה של אור בוקר יום הששי באלף הששי, אשר אז החל רוח אלקים, רוחא דמשיחא, לפעם ברוח קדשו, לגלות רזי התורה קימעא קימעא ביעודו של משיח הראשון, גילויי רזין דרזין, סודות שבסודות בעקבות משיחא, וכל רז לא אניס ליה. וכנודע החל לנסוע לאה"ק בתחלת השעה השניה, היינו בשנת תקמ"ב אשר אז החלה סערת רוחו סערת אליהו לקבוץ גלויות ביתר שאת בעקבות משיחא בכללות נפתחו בשעה הראשונה של בוקר יום הששי לשתיאה, היינו שנת ת"ק לאלף הששי דנא, ומשעה לשעה מתקדמים העקבות מבחינות רבות, וכנודע כל שעה ארבעים ואחת שנה ושמונה חדשים מאז נפתחו מוסרותיהם של עקבות משיח בן יוסף שע"ז נאמר "פתחת למוסרי" ובסוד עדות ביהוסף הסירות מסבל שכמו כפיו מדוד תעבורנה, ומהשעה השניה (היינו משנת תקמ"ב) נכנסה בחינתם של כל בית ישראל, הן הכלל והן כל איש ואיש בישראל בפקידה דמעלייתא של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף".

מדבריו של הגר"א על הקץ:

ודע כל אלו הימים הן רמז לששת אלפים שנה, שהן ו' ימים כמש"ל פ"א שיתא אלפים שנין תליין בשיתא קדמאי, וכל הפרטים שהן בו' ימים אלו, הן מתנהגין בו' אלפים, כל אחד ביומו ובשעתו, ומכאן תדע קץ הגאולה שתהא בעתה, ח"ו כשלא יהיו זכאין, שהוא קץ האחרון, ומשביע אני את הקורא בה' אלקי ישראל שלא יגלה זה". (פירוש הגר"א ל"ספרא דצניעותא" בפרקא חמישאה נ"ד ע"ב דפוס וילנא תק"פ).

עליית תלמידי הגר"א

ההתעוררות לעלות לארץ הקודש בקרב תלמידי הגר"א ראשיתה עוד בחיי הגר"א עצמו. בשנת תקמ"א עלה לארץ ישראל הגאון ר' עזריאל משקלוב, וכפי שמוסריים המקורות, שימש הוא כשליחם של חכמי שקלוב לבדוק את המצב בארץ. אך מכמה סיבות לא באה אחריו כל עליה במשך שנים. לפי מקור זה כונסה בשנת תקס"ו אספה גדולה בעיר שקלוב למען עליה לא"י. השתתפו בה גם תלמידי הגר"א מערים נוספות, וכתוצאה ממנה יצאה לדרכה הקשה והארוכה שיירה בת שבעים נפש ובראשה הרה"ג רבי הלל משקלוב ועוד גדולי תורה. לאחר נסיעה ממושכת של עשרה חדשים ותלאות בין נבכי ים ויבשת ציה, הגיעה השיירה בשלהי שנת תקס"ט לחיפה, ועברה תחילה לצפת.

כעבור זמן קצר עלתה לארץ שיירה שניה ובראשה תלמיד הגר"א רב העיר שקלוב מחבר ספר "פאת השלחן". כעשרה חדשים ארכה הנסיעה מאודיסה לא"י. בספינות מפרשים רעועות, בדרכים לא דרכים. העולים התיישבו בצפת. חלק מהם בראשותו של רבי הלל ריבלין עבר בשנת תקע"ב לירושלים, ויסדו בה את הישוב של יהודים אשכנזים בירושלים. נרכשו חצרות ודירות, דירה לבית מדרש ותפילה. הונח היסוד ל"כולל הפרושים" שבירושלים. רבי הלל היה לנשיא הכולל והעדה בירושלים. הוא התמסר גם לקשור קשרים עם קהלות ישראל בתפוצות. יחד עמו פעל בהנהלת העדה הגאון ר' מנחם מנדל משקלוב, שעלה לארץ בשנת תקס"ח, התיישב תחילה בטבריה ואח"כ בצפת, ומשם עבר לירושלים.

הגאון ר' ישראל משקלוב שישב בצפת נסע באותם הימים לחו"ל כדי לפעול לחיזוק הישוב בצפת ובטבריה. בהקדמתו לספרו "פאת השלחן" מספר הוא על תלאותיו ותלאות אנשי עדתו בשנים ההן: "ברם ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה, כי חובה לאדם לספר מעללי ה' וכל אשר מביא על האדם יסורים וצרות ואשר עוזר בנפלאותיו - - - ויהי בשנת תקע"ג בשובי ממדינתנו אחרי עזרני הרחמן, ויסדתי יסודות קבועות לישוב ארצנו בכל גלילותנו ופגעתי בזמן מרות המגפה בגליל הק' ר"ל לא תקפ"ץ ותעשה בני אדם כדגי הים ר"ל, ויברחו אנשים רבים למדברות ויערות בשיירות, וגם אני ובני ביתי נסענו לעה"ק ירושלים ת"ו. ואני בדרך מתה עלי נות ביתי אשת נעורים הצנועה יראת ה' מרת העניה תנצב"ה, ביום ח' סיון ואקברה בדרך בעה"ק שפרעם תוב"א, ובבואי עם כב"ב לעה"ק ירושלים ת"ו, גם שם מצאתי מחדרים אימה וחשכה עלה מות בחלונינו ושמה נלקיתי בכפלים בעו"ה, בני יצאוני יצאוני החורי חמד חמודי לבבי".

בתקופה שנוכח ר' ישראל בירושלים סייע הרבה לחיזוק ישוב האשכנזים בירושלים, שנתחזק במידה ניכרת מהפליטה של צפת. (לפי ספר "חזון ציון" עמ' 43-60), בשנים אלה הוקם ועד כולל הפרושים הכללי "אדרת אליהו". בשנת תקפ"א התמזג עם כולל החסידים ויהי לוועד משותף אחד: "ועד הכוללות פרו"ח (פרושים וחסידים), היה זה מוסד היסוד הראשון לישוב הקדוש ובית היוצר הראשון לכל המפעלים שבאו אחריו.

שלושים השנים משנת תק"ע עד שנת ת"ר היו מרובים תלאות לעולים. מגפות חזרו ונשנו והפילו חללים רבים ביניהם, חוסר מים, מסים כבדים שהוטלו עליהם ע"י פקידי השלטון, התנפלויות הערבים ופרעות ביהודים שהביאו הרג, שוד וביזה. נוסף על כל אלה, הצרות שבאו בגלל תמורות השלטון בימי המרד הראשון של מלך מצרים בשולטן הטורקי בשנת תקצ"ב, כיבוש א"י וסוריה ע"י שר צבאו איברהים פאשה והחזרת השלטון הטורקי בשנת ת"ר. ולמרבה הפורענות בא הרעש הגדול, שהפיל אלפי חללים יהודים, וגרם מצוקה איומה נוספת גם על יהודי ירושלים.

למרות כל זאת, בתוך נחשול התלאות והסכנות, לא הפסיקו ראשי העדה בירושלים את העבודה של חיזוק והרחבת הישוב מכל הבחינות. (לפי ספר "מוסד היסוד" עמ' 2).

בשנת תקצ"ג בערך עלה לארץ חתנו של ר' הלל ריבלין הנ"ל - ר' שמריה לוריא ממוהילוב, שהיה מפורסם ברוסיה בעשרו ופזרונו... לקח עמו מלבד בני ביתו רבים מקרוביו ובני משפחתו, כארבעים נפש. (יד יוסף עמ' 49). על פעולותיו למען הישוב יסופר להלן. יחד אתם עלה לארץ גם הגביר הנדיב ר' שמריה צוקרמן.

ראשי פרקים מפעולות העולים האמורים לשיקום ירושלים

א. ראשית הפעולה של בנין ירושלים החלה מיד עם יסוד ישוב האשכנזים ע"י תלמידי הגר"א בירושלים בשנת תקע"ב. "ועד כולל הפרושים הכללי" בראשות תלמידי הגר"א החל בתיקון מצב הדירות בעיר העתיקה בירושלים. בתי דירות לא חסרו אז. הרבה חצרות של ערבים עמדו ריקות מאין יושב, אבל בתיהן היו רעועים וחרבים, גם הבתים השלמים היו מסוכנים לבריאות, כי כולם היו רוטבים ממי גשמים ממעל וממים סרוחים מתחת. קירותיהן היו ספוגות מבורות מי השופכין שגרמו למחלות ומגפות. ועד כולל הפרושים וכולל החסידים משנת תקפ"א בהשתתפות כולל הספרדים, פעלו לפתור את הבעיה הקשה הזאת. הרבה חצרות

נגאלו בקניה, והרבה חצרות נלקחו בחכירה מהעריבים לזמנים ארוכים ונעשו בהם התיקונים הדרושים, נבנו בהן חדרים נוספים וגם בתי מגורים חדשים.

ב. ביעור מקורות המחלות: ע"י ועד הכוללות פרו"ח (פרושים וחסידים) בהשתתפות הועד של כולל הספרדים נעשו תעלות ציבוריות למי שופכין. רוקנו ויובשו הרבה בריכות מים ירוקים וסרוחים שעמדו בעיר העתיקה ובסביבת ירושלים מדורות קדומים, שהיוו מקור למחלות החולי-דע ומאלריה.

ג. בנין בתי מוסדות ובתי כנסת בעיר העתיקה: נבנו ותוקנו בתים מיוחדים למוסדות תורה וחסד, בתי מדרשות ובתי כנסיות, מוסדות הפרושים ע"י ועד הפרושים, ומוסדות החסידים ע"י ועד כולל החסידים וכמה מוסדות משותפים לשניהם: "חברת ביקור חולים", "בית מחסה ילדים", "בית המרפא הכללי של אמסטרדם".

ד. בנין בורות למי שתיה: ע"י ועד הכולל פרו"ח בהשתתפות כולל הספרדים, נבנו בורות מים "מים נקים לשתייה", שנקראו בורות הכולל. חוסר המים הציק עד מאד והשפיע גם על מצב הבריאות, כיון שנאלצו לשתות מים גם מבורות סרוחים, דבר שגרר אחריו מחלות מדבקות ומגפות. מאוחר יותר בשנת תק"ץ החלו ראשי העדה במפעל נועז חדש להצלת המצב, התחילו בבנין מספר בורות במקומות שונים וגם מחוץ לעיר העתיקה, אך לא היו בידם האמצעים לכך, ורק בשנת תקצ"ג אופשר להם להשלים את המפעל ע"י שני הגבירים הנדיבים ר' שמריה לוריא ור' שמריה צוקרמן שהגיעו אז לארץ שתרמו מכספם לכך. עוד פעולות רבות נעשו על ידם והם מפורטים בספר "מוסד היסוד" פ"א משם לוקח כל החומר על כך.

תלמידי הגר"א

הערצתם העמוקה של תלמידי הגר"א לרבים הגדול קבעה את השקפתם ועמדתם ביחס להליכי אתחלתא. גישתו החיובית והנלהבת של הגר"א לישוב א"י ולקירוב אתחלתא בדרכי הטבע בסוד "משיח בן יוסף", המריצתם לנקיטת בפעולות מעשיות של ממש.

וכך מעיד ר' מנחם מנדל משקלוב בספרו "שער הצמצום" (פורסם ע"י ר' אריה ליב פרומקין ב"תולדות חכמי ירושלים"):

"דע כי באמת בער אנכי מאיש וכו' ומה אדם ותדעהו, אך את שפלותי ועניי ראה אלקים, והביאני את בית אדמו"ר הגאון החסיד רבן של כל בני הגולה מוילנא וכו' וכו' לא משתי מתוך אהלו יומם ולילה, באשר הלך הלכתי, ובאשר ילין לנתי וכו',

ואמר לי כמה דברים פתחים יקרים, גם מה שאמר לפני לאחרים, שמעה אזני ותבן, ובניתי על זה בנינים גדולים ועמוקים, והן הן שעמדו לי, וזכותו וזכות אבותי הצדיקים הישרים, וזכות עמו ישראל עמדו לי להביאני ארץ הקדושה ולקבוע דירתי בעיה"ק צפת ונוב"ב..."

הנה כן עליית ה"פרושים" נאמני בית מדרשו של הגר"א החלו עוד בחיים חיותו, היעלה על הדעת שהדבר לא נעשה בהסכמתו ובעידודו הפעיל?

אך לא רק באי הארץ וצאצאיהם החזיקו בשיטת הגר"א ביחסו לאתחלתא, אלא גם רבים מגדולי ישראל בחו"ל, מרנן ורבנן ותלמידיהון תמכו בשיטה זו והורוה. אמנם היה מיעוט מבין גדולי ישראל אשר התנגד להשתתפות מעשית בבנין הארץ, אך כל זאת מפני שקיבלו ידיעות כי המתישבים באר"י אינם שומרי דת ומצוותיה כהלכה, וחששו כי הבאים בעקבותיהם יושפעו על ידם.

הרקע הרעיוני של עלית הפרושים ומפעלם

אין עדות נאמנה על היסוד של אתחלתא שראו אלה במפעלם, כעדות השמים אותם ללעג על כך. בעתון "הלבנון" (תרל"ז גליון 23) נמצא מאמר מד"ר צבי ליפשיץ מאניקסט ומלגלג על התנועה שהיתה לפני ששים שנה מהשמועה על משיח בן יוסף ועשרת השבטים השבים ביד רמה, "ורבים הניחו ידם מעסקיהם, לעשות להם כנפים לשוב לארץ אבותינו". ("יד יוסף יצחק ריבלין" עמ' 54).

מוסכם היה אצלם עפ"י שיטת הגר"א, שראשי פרקיה הובאו לעיל, שלפני ביאת המשיח תתחיל הגאולה כמו שהיה בימי כורש, ברשיון מלכי האומות, עיקרי תכניתם היו: א. מצות הרחבת היישוב - הרחבת היישוב עפ"י צו הנבואה "הרחיבי מקום אהלך". ב. בנין ירושלים בשיעור של ששים רבוא אשר בכח מספר זה להכריע את הס"מ בשערי ירושלים; ביעור שממת הארץ ע"י בנין ונטיעה, כרעיון "קץ הגאולה" שבחז"ל. כל אלה צריכים לבוא באתחלתא ע"י משיח הראשון משיח בן יוסף. אצל תלמידי הגר"א היה מקובל שהגר"א עצמו היה "נהורא דמשיח בן יוסף" (ספר "מוסד היסוד" עמ' 3).

ב"קול התור" פרק א' אות ד נאמר: רבינו (הגר"א) התחיל בגילוי רמזי התורה בהיותו בן עשרים שנה. בשנת ת"ק תחלת השעה הראשונה של אור בוקר יום הששי באלף הששי, אשר אז החל רוח אלקים, רוחא דמשיחא לפעם ברוח קדשו. ושם (פ"א, ד) נאמר: "עקבות משיחא בכללות נפתחו תחלה בשעה ראשונה של

בוקר יום הששי לשתיתאה, היינו שנת ת"ק לאלף הששי דנא ומשעה לשעה מתקדמים העקבות מבחינות רבות, וכנודע כל שעה ארבעים ואחת שנה ושמונה חדשים, מאז נפתחו מוסרותיהם של עקבות משיח בן יוסף... ומהשעה השניה (היינו משנת תקמ"ב) נכנסה בחינתם של כל בית ישראל... בפקידה דמעלייתא של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף".

ד

רבינו משה סופר זצ"ל ה"חתם-סופר"

תולדותיו - גדולתו ואהבתו לא"י - עבודת קרקע וישוב הארץ - דבריו נגד השכחה של א"י והתבססות בגולה - תלמידי החת"ס ועלייתם לארץ

מתולדותיו

בין גדולי ישראל שפעלו בשנת ת"ק-ת"ר והשפיעו על דורם ועל הדורות הבאים אחריהם נמנה גם רבינו משה סופר, המפורסם על שם חברו הגדול שו"ת "חתם סופר" (ר"ת חידושי תורת משה סופר) נולד בפרנקפורט על נהר מיין בשנת תקכ"ג, ונפטר בשנת ת"ר בעיר פרשבורג אשר בהונגריה.

רבותיו המובהקים היו הגאונים הקדושים מוה"ר נתן הכהן אדלר ומוה"ר פינחס הלוי איש הורויץ זצ"ל. הוא הלך אחרי רבו ר' נתן אדלר לפרוסטיץ. כיהן ברבנות בערים שונות, ובשנת תקס"ז נתקבל לרב בעיר פרשבורג. הקים שם ישיבה מפוארה שמנתה מאות תלמידים. כמו כן דאג להבטיח את קיומם הרוחני של המוני עם. שקד למנות רב בכל פנה, וגם בכפר נדח אם נמצאו בו שלשים משפחות יהודיות, והחדיר בלב תלמידיו את ההכרה, כי חובתו של כל רב להקים ישיבה בעירו.

החתם סופר נחשב בזמנו לפוסק הדור, ספריו משמשים עד היום ספרי הוראה בכל תפוצות ישראל. רב היה כחו גם באגדה, במחשבה ובדרוש, בסגנון דרשותיו באה לידי ביטוי רוחו הלוהטת לקדשי ישראל ולארץ ישראל אותה החדיר בלב תלמידיו ומעריציו, כפי שנראה בקטעים מדבריו שיובאו להלן.

החתם סופר ואהבתו לא"י

הוא אירגן בהונגריה מפעלי תרומות, שנועדו לחזק את הישוב בא"י ואת העולים להתיישב בה. הכספים הועברו דרך אמשטרדם, ששימשה אז צינור ראשי להעברת כספים לא"י. רבי ישראל משקלוב (הוזכר לעיל) שיצא מהארץ לחו"ל למטרת

איסוף כספים, לרגל ייסוד "כולל הפרושים", וביקר גם בפרשבורג מספר ברשימותיו "שהגאון הצדיק הרב המפורסם כבוד מו"ה רבי משה סופר, נעשה לי ולכוללנו אוהב נאמן". ("האיש על החומה" ח"ב).

השתוקק לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בירושלים, וכה הוא כותב: "מי יתן ויזכני השי"ת להיות מהמיישבים של ירושלים" (חת"ס יורה דעה סי' לג).

מדבריו

מחשבותיו דבוקות היו לא"י

"על כרחינו אנו בגולה, היינו גופינו אבל לא מחשבותינו, ובכל מקום שאנחנו יושבים, אנו יושבים על האדמה הקדושה במחשבותינו". (תורת משה מהד"א בראשית יד, יב).

עיקר התורה והמצוות בא"י

"כי אין עיקר קיום התורה והמצוות אלא בארץ החיים היא ארץ ישראל... הגולה נקראת קבר, כדכתיב בגאולה: "בפתחי את קברותיכם עמי" וכתוב משאול אפדם וממות אגאלם". (שם פ' וישב ד"ה אל בני).

דירת קבע בא"י

"חז"ל בכתובות קיא ע"א אמרו: כל הדר בא"י שרוי בלא עוון. דקדקו לומר כל הדר בא"י לומר שצריך שיקבע דירתו שם, לאפוקי היושב שם שעה כעובר אורח". (שו"ת או"ח סי' קצד).

עבודת קרקע ומלאכה המה בגדר מצות ישוב א"י

"יש פלוגתא של רבי שמעון ב"ר יוחאי ורבי ישמעאל ב"ר יוסי אם יש לעסוק ביישובו של עולם, או לעסוק רק בתורה, דעתו של החתם סופר היא שבארץ ישראל צודק רבי ישמעאל ב"ר יוסי שצריכים לעסוק ביישובו של עולם.

"רבי ישמעאל נמי לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בא"י ורוב ישראל שרויין שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום ישוב א"י ולהוציא פירותיה הקדושים ועל זה ציותה התורה ואספת דגנך ובוועז זורה גורן השעורים הלילה משום מצוה וכאלו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה ה"נ לא יאמר לא אאסוף דגני מפני

עסק התורה ואפשר אפילו שאר אמוניות שיש בהם יישוב העולם הכל בכלל מצוה אבל כשאנו מפוזרים בעו"ה בין או"ה וכל שמרבה העולם יישוב מוסיף עבודת ה' חורבן מודה רבי ישמעאל לרבי שמעון בר יוחאי וע"ז אנו סומכים על ר' נהוראי במתני' סוף קידושין מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה היינו בחו"ל". עכ"ל. חתם סופר פרק לולב הגזול (לו, א).

על היושבים בחו"ל ספונים בבתיהם המרווחים

"בחו"ל עלינו להתבונן בזקנינו, גאוני בבל, שלא לבנות בתים ולנטוע כרמים... והבונה בית אבנים שלא לצורך, להרחיב לו משכנות בחו"ל ולהתיאש מן הגאולה בכיוצא באלה, הרי בנינו בסכנה וה"ה המרחיב דעת ולבנות במקום שלא היה שם בית כדי להוסיף ישיבת חו"ל... כי היכי דאיכא מצוה בא"י בבתיים טפי מדקלי משום ישוב א"י, הוא הדין בהיפוך בחו"ל". (שו"ת חת"ס חלק יו"ד תשובה קלח). בהזדמנות זו ראוי להביא מה שכותב השל"ה מעין זה בקטע האחרון של מסכת סוכה, "והואיל ואתא לידי דבר זה, אודיע שלבי היה בוער תמיד כשראיתי בני ישראל בונים בתים כמו מבצרי השרים, עושים דירת קבע בעוה"ז ובארץ הטמאה... וזה נראה ח"ו כהיסח הדעת מהגאולה, ע"כ בניי יצ"ו אף אם יתן לכם ה' עשירות גדולה, בנו בתים כפי הכרח צרכיכם ולא יותר, ולא תבנו המגדלים בגאווה וגדולה, רק להיות לכם מדור לפי כבודכם, וחדרים להתבודד בהם לתורה ולתשובה".

על השוכחים את ציון וירושלים

"הלא נבוש הלא נכלם אם נשכח את ירושלים ולא נעלה על לבנו, כי זה י"ז מאות וי"ט שנים, נטשנו נחלתינו ועזבנו ארצינו, ראו משה רבינו ע"ה, שהיה קדוש בתכלית הקדושה, וכבר נכנס לארץ הקדושה מעבר הירדן, אולם התאוה לראות ההר הטוב והלבנון, ואיך אנחנו שירשנו הארץ הקדושה וישבנו בה, ומפני חטאינו גלינו מארצנו, ולא מצאנו מנוח לכף רגלינו בכל ארבע כנפות הארץ, ואין שום ארץ ומדינה הסובלת אותנו, ואנחנו גרים ותושבים "שבויי המלחמה הראשונה", איך לא נצטער ולא נתאבל". (תורת משה דרוש לתשעה באב).

"בימי אחשורוש ישבו היהודים בשלום בצל המלכות ובצל כל מלכי מדי ופרס, והם דאגו ופחדו שמא הגיעה הגאולה ויאלצו לעזוב מקומותיהם ולעלות ארצה ישראל, ואמנם אנו רואים שכשהגיע הזמן עלו בסך הכל ארבע רבבות, ומהלויים לא עלו ועזרא קנסם". (דרשות לפורים).

כלפי החותרים לאמנציפציה ע"י התקרבות אל הגויים

"אנו רואים שכל מה שמלמדים בניהם חוקות הגויים וספריהם, ובילדי נכרים ישפיקו, וחושבים להתקרב ע"י זה אל אומות העולם, עוד יותר הם מוסיפים שנאה עלינו". (דרוש לז' באב).

"דכל יותר שרוצים להתקרב אל אומות העולם ולשכוח את ירושלים, יותר נותנים עליהם עול מלכויות ונשנאים בעיניהם יותר - והן הנה שונאי ציון שיהיו כחציר גגות... ולא תהיו כשונאי ציון שאינם רוצים לשוב, ובחרים לישוב בשלוח תחת המלכויות - ושונאי ציון המה אפיקורסים שונאי ה' ותורתו". (דרשות של"ג ח"א צג ע"א בהערה).

העליה לא"י צריכה לבוא מתוך רצון עצמי

"כשאין לנו חנינה על פני הארץ רק הארץ הזאת, אם כן לא נקיים מצוה זו כי אם בהכרח ולא תוכר בחירתנו בה ברצון השם, אך כשיש לנו טוב בארצות הגויים ולא נבחר לשבת כי אם בה, אז נקיים מצות עשה זו ברצון נפשינו". (חת"ס דרוש לשבת הגדול תקנ"ט).

זה שאמר הכתוב "ידבר עמים תחתנו ולאומים תחת רגלינו" באופן שנוכל לשבת בארצם כרצוננו ואח"כ "יבחר לנו את נחלתנו" ובזה יוכר שהוא לא בהכרח.

העולים אינם צריכים להתפרנס מצדקה

ר' שמואל הכהן וינגרטן מביא תשובה של החת"ס המובאת בספר "שאלת שלמה" להרב שלמה אהרן וורטהיימר, בה הוא אומר, כי אין לעלות לא"י להתפרנס שם מצדקה, כי "המתפרנס מהצדקה בעלותו שם, גוזל את עניי א"י הדרים שם מכבר, ועיניהם של אותם תלויות על הצדקה המובאות מחו"ל ועתה בא זה להתחלק עמם, ע"כ כל הנוסע שם ע"מ ליטול מהצדקה לאו שפיר הוא".

גאולה קרובה

החת"ס הקפיד שיאמרו בברכת החדש: "הוא יגאל אותנו בקרוב", כי הגאולה עצמה מובטחת היא ואין צורך להתפלל רק שתהיה בקרוב, וכן בברכת המזון הקפיד לומר: "ויבשר לנו במהרה בשורות טובות", כי אליהו א"צ תפילה דקרא כתוב". ("שירת משה" פרקי מנהגי חת"ס. "חוט המשולש" דף מט ע"ב).

ביאת המשיח

במסכת הגותו של החת"ס נתן דעתו הרחבה לעיין בסוגית היסוד במסכת הגאולה, ואלה דבריו בשו"ת חת"ס ח"ו סי' צח: "והנה בהא דביאת בן דוד, צריך אני להציע הצעה א' והוא כמו שהיה משרע"ה, שהיה הגואל הראשון נזדקן שמונים שנה, ולא ידע ולא הרגיש בעצמו שהוא יהיה גואל ישראל, ואפילו כשאמר לו הקב"ה לך ואשלחך אל פרעה מ"מ סירב ולא רצה לקבל על עצמו, כן יהיה אי"ה בגואל אחרון, ומיום שחרב ביהמ"ק מיד נולד אחד הראוי בצדקתו להיות גואל, ולכשיגיע הזמן יגלה אליו השי"ת וישלחו, ואז יערה עליו רוחו של משיח הטמון וגנוז למעלה עד בוא, וכאשר מצאנו בשאול אחר שנמשח באה עליו רוח ממשלה ורוח הקדש אשר מלפנים לא הרגיש בעצמו, כן היה בגואל הראשון, וכן יהיה בגואל האחרון, והצדיק הזה בעצמו אינו יודע, ובעונותינו כי רבו כבר כמה וכמה מתו, ולא זכינו שיערה עליהם רוחו של משיח גם כי הם היו ראויים לכך, אבל הדור לא היה ראוי, ואולם כשיגיע אי"ה יגלה אליו ה' כמו למשה בסנה וישלחהו אז לישראל לבד או למלך כמו לפרעה לומר שלח עמי".

עד כאן קטעים נבחרים מדבריו של החת"ס הדנים בנושאים: גלות, גאולה, ארץ ישראל והעליה אליה. ערך מיוחד יש לדבריו הקובעים בצורה חד-משמעית, כי העולים לארץ ישראל צריכים לעסוק בעבודת אדמה ובשאר מלאכות הדרושות לקיום חיי יום יום. דעה זו מבטלת את הדעה האומרת, כי ארץ ישראל מיועדת אך ורק להחזקת תלמידי חכמים ומוסדות תורה - אנשים שתורתם אומנותם. רבים מבין המתנגדים להשתתפות בבנין הארץ נאחזו בדעה זו ופרסמו מכתבים נגד האגודה ששמה לה לקו - ההשתתפות בבנין הארץ, (אמנם באופן עצמאי ולא בשיתוף עם החילוניים). כך לדוגמה נאמר באחד המכתבים (התפרסם בספר "תיקון עולם"): "ולא יתנו ידם ח"ו לכת המהרסים קופות א"י באמרם, כי עיקר ישיבת א"י לעבוד שמה עבודת קרקע, כי הדבר הוא דבר שקר, רק כ"א יוסיף להרבות שקלי הקודש ולהחזיק ידי העניים היושבים על אדמת הקודש". דברי החתם סופר האמורים מעידים, כי גדול ישראל זה התנגד לדעתם.

עלית תלמיד החתם סופר

החת"ס נטע בלב תלמידיו אהבת א"י. רבים מהם עלו ארצה ורבים אחרים פעלו למען א"י במקומם.

ר' שמואל הכהן ויינגרטן בספרו "החתם סופר ותלמידיו - יחסם לא"י" (ירושלים

תש"ה) מונה רשימה ארוכה של תלמידי החת"ס שעלו ארצה. נביא פה חלק מהרשימה, אלה שעלו עד שנת ת"ר. רשימת העולים לאחר שנת ת"ר תבוא בנפרד אי"ה בפרק המוקדש למאת השנים ת"ר-ת"ש.

ר' משה זאקס עלה בשנת	תק"צ
יסד חברה להרים קרן עבודת קרקעות, והיה ממייסדי ובוני "בתי מחסה".	
ר' משה אהרן קרמזור עלה בשנת	תקצ"ד
ר' יצחק דנציגר (רוזנטל) עלה בשנת	תקצ"ה
ר' יונה לייב מנדלסון עלה בשנת	תקצ"ו
ר' יוחנן צבי שלאנק עלה בשנת	תקצ"ח
ר' יצחק פראג עלה בשנת	תקצ"ח
ר' שמעון דייטש	סמוך לשנת ת"ר

הוא כותב: "...ואני תלמידו של רבנו הקדוש מאור הגולה רבי משה סופר ז"ל שתורתו הקדושה נטעה בלבי החובה לעלות לירושלים, והנני בתוכה משנת "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים", והשי"ת נתן לי כח לסבול ולא לנסוע לחו"ל ואני הולך בדרכי השי"ת כמו שלמדתי מרבנו החת"ס ז"ל. (זכרון לחובביים" חוברת י"ט).

ד"ר אליעזר הלוי

מזכירו ויד ימינו של ר' משה מונטיפיורי הידוע בפעולותיו הרבות למען א"י, אישיות מיוחדת במינה היה ונספר עליו באריכות:

נולד בשנת תקס"ט בעיר צילץ שבשלזיה, לאביו שהיה רבה של העיר רוזנבר, אחרי שלמד בישיבות ליסא וניקולסבורג נכנס לשיבתו של החת"ס בפרשבורג, ואף הוכתר על ידו בתואר "עטרת בחורים" בתעודה שקיבל בחתימת ידו של החת"ס. ביקר באוניברסיטאות אחדות ושלט בעשרות שפות על בוריין. בשנת תקצ"ח נסע לרגל חקירותיו לארצות המזרח, וכך הגיע לארץ ישראל. הארץ עשתה עליו רושם עז, מלא רשמים עזב את הארץ, וכאשר נפגש עם משה מונטיפיורי, שהתכוון אף הוא לבקר בא"י, תאר לפניו את הארץ והתווה לו על מפות שטוחות את הדרך אשר ילך בה. באותה פגישה נקשרה נפשו של מונטיפיורי בנפשו של הלוי, וכשהציע לו מונטיפיורי לשמש מזכירו ולחזור אתו לא"י - הסכים הלוי לכך. שנה ליוה ד"ר אליעזר הלוי את מונטיפיורי, והיה הרוח החיה בכל פעולותיו למען

הישוב בא"י. ספרו "המסע לארץ ישראל" מלא השתפכות הנפש וחיבה לזהות לארץ הקודש. הוא אף יצא להגן על הישוב הישן בירושלים נגד דו"ח הדיבה עליו שחיברו שמואל מונטגו וד"ר אשר מלונדון. (מתוך ספר "האיש על החומה" עמ' 104, 105).

ה

מאת השנים ת"ר-תש"ח ההתעוררות לגאולת הארץ ויישובה

דברי הזוה"ק (ח"א קיז)

"וכד ייתי אלף שתיאתא... ובשית מאה שנין לשתיאתא, יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבועי דחכמתא לתתא... וסימנך (בראשית ז) בשנת שש מאות שנה לחיי נח נבקעו כל מעיינות תהום רבה... וכדין לזכור ברית עולם, ומאן ברית עולם דא כנסת ישראל, וכנסת ישראל יוקים לה מעפרא, וידכר לה קוב"ה... ומאן דאיהו מאיך יתרמי... וכדין תיקום ויתפקד עלמא... דכתוב תרצה הארץ וגו' והארץ אזכור, (ויקרא כו) והארץ דא כנסת ישראל תרצה תתרעי ארעאי ארעא לגבי הב"ה".

תרגום לשון הקודש בספר הסולם:

"כאשר יבוא אלף הששי... ובשש מאות שנה לאלף הששי, יפתחו שערי החכמה למעלה ומעיינות החכמה למטה... וסימנך (בראשית ז) בשנת שש מאות שנה לחיי נח נבקעו כל מעיינות תהום רבה... ואז נאמר לזכור ברית עולם... הוא כנסת ישראל... וכנסת ישראל הקב"ה יקים אותה מעפר ויזכור אותה... ואז יקום ויפקד העולם... ומי שהוא שפל יתרומם... תרצה הארץ וגו' והארץ אזכור (ויקרא כו). והארץ דא כנסת ישראל, תרצה שהארץ תתרצה להקב"ה".

מאת השנים ת"ר - תש"ח הניחו את היסודות לתקומת המדינה

א

הכשרת הארץ

מאז גלות ישראל מעל אדמתו, הפכה הארץ למדבר שממה ואדמת טרשים, ובמשך מאות שנים רבות לא הצליחו האומות ששלטו בה, לעשותה ארץ נושבת, ככל הארצות, ולהפריח שממותיה, כפי שנבאה התורה מראש על כך באמרה (ויקרא כו, לב) "ושממו עליה אויביכם". והרמב"ן ז"ל מסביר: "וכן מה שאמר בכאן ושממו עליה אויביכם היא בשורה טובה מבשרת בכל הגלויות שאין ארצנו מקבלת את

אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל היושב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם" הפרחת שמות הארץ והפיכתה לארץ נושבת בא"י התחילה ע"י העולים לציון במאה זו. העולים לארץ בתקופות שקמו למאה זו, מצאו להם מקום בארבעת הערים העתיקות בירושלים, חברון, צפת וטבריה, שאף הן היו חרבות ברובן, ואף בהן חסרו התנאים המינימליים הדרושים לחיי אדם נורמליים.

בשנים האמורות נעשה מעט מאד לפיתוח הארץ והכשרתה לחקלאות, מסחר ומלאכה. קיומם הדל של העולים לארץ נתאפשר ע"י תרומותיהם של יהודי הגולה ליושבים לפני ה'. המפנה לעשייה בכיוונים האמורים בא ממש בראשית המאה - בשנת ת"ר ע"י ר' משה מונטיפיורי ז"ל, כפי שיסופר להלן. במשך השנים שלאחר מכן הלכו והתרחבו הפעולות, הוקמו ישובים חקלאיים, נטעו כרמים, נבנו ערים והתפתחה תעשייה מודרנית.

כל אלה נתאפשרו ע"י התקדמותם של המדעים הטכנולוגיים ויישומם במאה זו, כפי שנאמר בנבואת הזוהר המובאת לעיל שיפתחו מעינות החכמה למטה, ואף אלה באו מאת מסבב הסיבות כדי לאפשר תקומת העם בארצו כנבואת הזוהר.

תגליותיהם של המדעים הטכנולוגיים הביאו במאה זו למהפכה תעשייתית: הוכנסו בשימוש מכונות קיטור וחשמל, אמצעי תחבורה, תובלה ותקשורת חדישים. רכבת, אניות קיטור, טלגרף וטלפון, המטוס ועוד ועוד.

ב

הכשרת העם

היסוד השני לתקומת המדינה היה התעוררות העם לשוב לארץ אבותיו ע"מ להאחז ולחיות בה חיי עם בארצו. בקריאה זו יצאו בראשיתה של מאה זו כמה מגדולי ישראל אל שלומי אמוני ישראל, תוך הדגשה שעכשיו, שלא כבדורות הקודמים, נוצרו האפשרויות המעשיות להתחיל ביישוב הארץ כשלב ראשון בתהליך הגאולה השלמה, המובטחת לנו ע"י גואל ישראל. אלה היו שליחי ההשגחה אל הכמהים לגאולה לייסרם על אפס המעשה שלהם בדברי נועם. לעומתם נמצאו כבר רבים

הכרת האומות בקשר הסטורי בין העם היהודי וא"י

שני היסודות האמורים, עדיין לא הספיקו כל עוד נמצאה הארץ תחת שלטון זרים, שלא הכירו בזכותו של העם היהודי להתנחל בארץ אבותיו. והשלב הראשון להכרה זו בא אף הוא במאה זו. תרמו לכך התמורות שהתחוללו בחיים הבינלאומיים, כפי שנאמר: "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל". במאה הזאת הגיעה התפתחות האימפריות לשיאה: כשכל אחת מהן שואפת להרחיב את תחום השפעתה, דבר שהביא לסכסוכים ומלחמות ביניהן, עד שפרצה מלחמת העולם הראשונה. בעקבות מלחמה זו פורסמה מטעם ממשלת אנגליה "הצהרת בלפור" על הקמת "בית יהודי לאומי בארץ ישראל", שאושרה לאחר מכן גם ע"י "חבר הלאומים".

ראשי פרקים מקורות עם ישראל וארץ ישראל בתקופה האמורה וחוות דעתם של גדולי התורה על המאורעות

מעמדה המדיני של א"י בראשית המאה

כבר בסופה של המאה ת"ק-ת"ר נעשה הרעיון על ישוב יהודי בא"י נושא לדיון מדיני רציני ע"י ר' משה מונטיפיורי (נולד להורים תמימי דרך באנגליה בשנת תקמ"ה, ונפטר בשנת תרמ"ה בן מאה ואחת שנה. היה איש עסקים מצליח, שהוענקו לו תארי כבוד מלכותיים). והרי פרטי הדבר: הפחה של מצרים, שהיתה כפופה לשולטן התורכי, מחמד עלי, מרד בשנת תקצ"א באדונו, והפך להיות שליטה המלא של מצרים במשך שנים אחדות, ולאחר מכן גם על סוריה וא"י. ר' משה מונטיפיורי שביקר בשנת תקצ"ט (בפעם השניה) בא"י, פתח אתו במו"מ על השגת צ'ארטר להתיישבות יהודית בא"י תמורת הלואה גדולה שתינתן לו. המו"מ לא הביא תוצאות מפני תבוסתו של מחמד עלי במלחמתו נגד התורכים, שחזרו וכבשו את הארץ (בשנת ת"ר). אולם הרעיון עצמו לא נגזז לחלוטין. המשיכו בזה אנשים שונים, ובמיוחד יהודי מוינה בשם אברהם בנש, הוא ניסה להשתדל אצל הקונסול הבריטי בירושלים, שהממשלה הבריטית תנהל מו"מ עם השולטן בענין זה. תמכו בו מונטיפיורי ומנהיגים יהודים אחרים בבריטניה. נאחזו ברעיון זה גם לא יהודים.

מצבם המדיני של יהודי א"י

יהודי א"י נקלעו לתוך המערבולת של סכסוכים בינלאומיים שנתעוררו בקשר לבעיית המזרח. למרות נצחונה של תורכיה על מצרים, כאמור, נראתה באופק התפוררותה של אימפריה זו בעתיד. המעצמות האירופיות הגדולות התערבו בסכסוך המצרי-תורכי לטובתן. הן תמכו בכל מקום באימפריה התורכית, כדי לזכות באיזורי השפעה בשעת חלוקתה העתידה של אימפריה זו. הן ניהלו את הפוליטיקה באמצעות הקונסולים שלהן, שמלאו מעין תפקיד ממשלתי בתוך הממשלה המקומית. לפי שיטת ההסכמים בין המעצמות המערביות ובין השולטן התורכי, שהעניקו זכויות מיוחדות בארץ למעצמות הזרות, הגנו הקונסולים על אזרחי מדינותיהם בארץ. מונטיפיורי, כרמיה ומונק השיגו מהשולטן מעין כתב-זכויות ליהודי א"י, כליתר המיעוטים החונים בצל ממשלותיהם, ע"י כך השתפר מצבם המדיני של יהודי א"י כשגם אנגליה הופקדה להיות מגינם על זכויותיהם.

השינוי לטובה במצבם של יהודי א"י בלט ביותר בהכרה הרשמית שניתן לרבנות (הספרדית) בא"י. עליה מוסר מקור אחד במלים הבאות: "בשנת הת"ר... מצאה הממשלה (התורכית) לנכון להעלות עה"ק ירושלים למעלת עיר מחוז, ולהושיב בה פחה, אשר בתוקף משרתו יעצר בעד יושביה ויושבי הערים אשר סביבותיה, ועפ"י התעלות זאת אשר נתעלתה במצבה המדיני, באה הזכות לעדת היהודים למנות עליהם רב ראשי המקומים מאת הממשלה בתור חכם באשי, כלומר ראש הרבנים בא"י". הדבר בא שמונה מאות שנה לאחר שירושלים חדלה להיות מקום הסמכות הדתית העליונה. ("יד מ.ג. ריבלין" עמ' 100).

ראשית גידול הישוב על טהרת הקודש

בספרים הרבים שנכתבו על תולדות הישוב בארץ ישראל רואים הקוראים, כי העליה של אנשי תנועת ביל"ו היא ה"עליה הראשונה" וממנה מתחילה ההסטוריה של הישוב בא"י. האמת הוא, כי פעולות רבות ומבורכות לגידול הישוב בא"י נעשו ע"י "כוללות הפרושים והחסידים", שנקראו לאחר מכן בשם "ועד כל הכוללים" ו"הועד הכללי כנסת ישראל". קורות כל הפעולות האלה באו בהרחבה בספר "מוסד היסוד" (מהדורה שניה ירושלים תשי"ח). נמסור ראשי פרקים ממנו: הפעולות הראשונות התרכזו בירושלים העתיקה. ועד הכוללות לקח בחכירה חצרות רבות מבעליהן הערבים, למשל תקופות ארוכות. חצרות רבות גם נקנו ע"י הכוללים וע"י מוסדות תורה וחסד. הוקמה גם חברת שמירה והגנה מפני

ההתנפלויות התכופות מצד הערבים בדואים פראים ועל ידה ניצל הישוב מכליה ר"ל. הוקמו גם מפעלי בריאות שונים.

בשנת תרט"ו ביקר ר' משה מונטיפיורי בא"י, ואחד העסקנים הדגולים בשם יוסף ריבלין בא עמו בדברים בדבר הרחבת הישוב, ובשנת תרי"ז הקים חברה בשם "בוני ירושלים". בשנת תרי"ט נבנתה ע"י מונטיפיורי "חצר יהודה טורא".

בשנת תרכ"ט נוסדה השכונה הראשונה מחוץ לחומת העיר העתיקה בשם "נחלת שבעה". בשנת תרל"ב נוסדה "חברת פתח תקוה" שהחלה כעבור שנים אחדות בבנין העיר פתח תקוה (השם עפ"י הפסוק "ואת עמק עכור לפתח תקוה" בהושע ב, יז, והוא מגלם תקוה רבת-משמעות). על מיסדיה נמנו גדולי הרבנים בא"י וביניהם בעל "לב העברי" בעזרת הנדיב הידוע יובשו בה הביצות, ופיתחו את הכרם כענף חקלאי מיוחד. נקנו מהערבים שטחי קרקעות גדולים במקומות שונים בארץ: בסביבות ירושלים, יריחו, יפו שכם ועוד. ר' משה מונטיפיורי קנה פרדס בקרב יפו, בו למדו יהודים עבודת אדמה. הוא הקים גם טחנת רוח. בתרופת שנים אלו נבנו השכונות אשר מחוץ לחומר: "אבן ישראל", "משכנות ישראל", "מזכרת משה", "מאה שערים" ועוד ועוד. ההנהלה הראשית השתדלה שכל שטחי הקרקעות שבין השכונות תגאלנה ע"י יהודים. בשנות תרל"ד-תרמ"א נערכה תעמולה גדולה ובוצעו פעולות נועזות למען ייסוד ישוב חקלאי ע"י המנהיגות הראשית של ירושלים.

פעולותיה של מנהיגות זו נמשכו עוד שנים רבות עד לאחר מלחמת העולם הראשונה.

עליית רבנים גדולי תורה ויראה בשנות ת"ר-תר"ל

"בספר "תולדות חכמי ירושלים" להרב א. ל. פרומקין ח"ג פרק ז' מונה המחבר כמאה וחמשים רבנים שעלו לארץ מאירופה בשנים האמורות מכל חוגי היהדות הדתית: חסידים, ליטאים ותלמידי ה"חתם סופר". נציין כאן שמות אחדים מהם: בשנת תר"א עלה הרב ר' משה ריבלין, המכונה בשם המגיד משקלוב, בנו של הרב הלל ריבלין, הנזכר לעיל בין תלמידי הגר"א. ר' משה הביא אתו שיירה של צעירים גדולי תורה וביניהם ר' שמואל סלאנט, שכעבור שנים נתמנה להיות מראי-דארעא דישראל. בדרך נסיעתו עבר ר' משה בקושטא, שם נפגש עם ר' משה מונטיפיורי. השניים התקשרו זה לזה בידידות נאמנה, דבר שהיה לתועלת רבה לישוב. ר' משה נתמנה להיות נשיא הכולל הוא פעל רבות להסדיר את עניני הישוב בשטחים

שונים כגון: השכנת שלום בין העדות השונות, סידור עניני החינוך, הכנסת אורחים לעולים החדשים ועוד. היה מטיף נלהב לתורת הגאולה עפ"י הגר"א.

מסופר גם על עליה מוגברת בקשר עם מפעלו של ר' משה מגיד "ואז רוח אלקים לבשה רבים מבני עמנו ויעזבו את ארץ מולדתם, משפחתם ורכושם, ובצורר כספם בידם באו נס ציונה, כי לשמה ולזכרה כל תאוות נפשם". ("הצפירה" תרמ"ט גליון 94).

ר' ישראל זאב הורוביץ מתלמידי החתם סופר עלה לארץ בשנת תרט"ז. בהקדמה לספרו "ארץ חמדה" הוא מספר: "בכל מקום בואי את הדרך אשר אני הולך בה, ובשמעם ממני את נסיעתי לאה"ק, רבים הכשרים והיקרים מן אחב"י יענו ויאמרו, מי יתן את כל עם ה' נקומה ונעלה בית אל ויבוא משיח צדקנו".

רבי עקיבא יוסף שלזינגר תלמידו של ה"כתב סופר" מספר בהקדמה לספרו "שמרו משפט", שבהיותו בדרך לא"י באו אליו ראשי קהלת העיר לאפוש והציעו לו משרת רבנות בעירם. אך הוא ענה להם, כי "כבר כתב 'תנאים' עם כלה אחרת - היא ארץ ישראל". בעלותו ארצה פעל רבות בעניני הישוב והיה בין מיסדי העיר פתח תקוה. [יחד עם מלחמתו העזה נגד תנועת ההשכלה והריפורם עוד בהיותו בחו"ל, כנודע מספרו "לב העברי" ואחרים, לא חסך דברי בקורת על הליקויים בחיינו הפנימיים, שהם נוגדים את דעת חז"ל. בספרו "חברה מחזירי עטרה ליושנה" (בשם זה נקראה גם החברה שייסד) זועק הוא מלב על כל אלה, ואלה הם דרישותיו העיקריות בקצרה: א. להכניס סדר בחינוך כפי שהורונו חז"ל במסכת אבות, והוא גם דעת המהר"ל. ב. צריך להיות פקוח על המלמדים בחדדים. ג. להבטיח משכורת הגונה למלמדים הראויים למלאכת ההוראה. ד. להכניס סדר גם בלימודים אשר בישיבות. המוכשרים ילמדו להיות רבנים וגם ילמדו דברי אגדה ומדרשים וירגילו עצמם במלאכת הדרוש וכן ילמדו מעשה הכתיבה של פסקים והזמנות. ה. אלה שאינם מוכשרים לרבנות, בהגיעם לגיל י"ז יתחילו ללמוד אומנות, וגם על כך צריכה להיות השגחה, וילמדו רק ממורים כשרים. ו. גם מלאכת האדמה היא ככל אומנות וילמדו כל הדרוש לעבודה זו, ובפרט בא"י לצורך ישוב ארץ ישראל. ז. להפוך את לשון הקודש לשפה מדוברת באסיפות ורק בשפה זו, וכן בשבת קודש שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול. ח. כמו שיש הדרכה אצל הנשים, כן צריך להקים בתי ספר בעד בנות ישראל].

גדולי ישראל ראשוני המעוררים לשיבת ציון

הרב צבי הירש קלישר

נולד בשנת תקנ"ה, נפטר בשנת תרל"ד. תלמידם של הגאונים רבי יעקב מליסא ור' עקיבא איגר זצ"ל. כיהן ברבנות בעיר טורן, ללא קבלת שכר. התפרנס מחנות קטנה שניהלה אשתו. ספריו בהלכה: "אבן בוחן" ו"מאזנים למשפט" על שו"ע חו"מ, ספר "אמונה ישרה" - בעניני מחשבה.

פעולת חייו היתה הטפתו המתמדת לרעיון ישוב ארץ ישראל, בשנת תרכ"ב נתפרסם ספרו "דרישת ציון", שכולל קול קורא חוצב להבות אש ליסד "חברת ישוב ארץ ישראל", שתשתדל לפדות את הארץ מידי הערבים ולהושיב בה יהודים שיעבדו אותה, ותהי זו סיבה לראשית גאולת הארץ ואשר לאט לאט תצמיח קרן ישועה". רעיונו היסודי הוא, כי לגאולה שני שלבים והראשון צריך לבוא באופן טבעי יישוב הארץ וקיום מצוות התלויות בארץ, ולאחריו תבוא הגאולה הנסית.

ושם (דף י'): הוא כותב: "רגשת לבי תהמה בקרבי מנעורי... כי כל איש הדבוק באהבת צורו וקונו ועמו ואדמת קדשו זרמי דמעה על לחייו כמים רבים יזולון מאין הפוגות... הלנצח ערפל יכסה ארץ?... כולם שגו ברואה אלה מפה ואלה מפה. זה יאמר מה ציון כי אחפשנה... הלא אין לי מחסור במקום משכנות עמים... ולא יעלה על לבו את הקדש ואת המקדש... וזה יאמר לה' אני ואהבת קדושתו תכסוף נפשי... הלא כבר נאמר אם תעירו ואם תעוררו עד שתחפץ, הלא אם יבוא העת יקרא ה' דרור ויתקע בשופר גדול פתאום לאמור צאו מן הגולה ועלו ורשו את הארץ הקדושה עם כל היעודים הנוראים אשר בנביאים, ובכלל שני אלה הצדדים ציון היא דורש אין לה, ואחז"ל מכלל דבעי דרישה, ואלה בכלל הזה לא יביטו ודרישה לא יחפצו, ולהורות נתתי בלבי נגד שני כיתות הנזכרות ולברר מן הנביאים ומן ספרי וירושלמי וזוהר הקדוש ורמב"ן ושאר גדולי הראשונים, כי מעט מעט תצמיח קרן ישועה ואיך החיוב מצד השכל והקבלה לפעול בעוז ובחיל ובכח כל אשר יש לאל יד איש ישראל להשתדל בחברת ארץ נושבת או חברת ישוב ארץ ישראל... כי עתה עת לחננה... כי חפץ ה' בחסדו בדורנו זה להצלחת עם קודש אשר כמוהו לא היה מעת הוגלו מארץ נחלתנו... נברר בחיבור זה את הדרך נלכה בה, וכבר היה לי בגוף הענין פלפול עצום עם אדמו"ר רשכבה"ג הגאון החסיד מוהר"ר עקיבא איגר זצ"ל, והסכים עמי, גם חתנו הגאון החסיד מוהר"מ סופר זצ"ל בהעתק בחיבור זה".

במכתב אל הרב בראמברגר ("אזכרה" מחלקה ה דף תכז) כותב הוא: "כי מנעורי לא מש רוח אהבת הקודש מקרבי, דרושה היא לכל חפצי, בעוד היה בחיים רבינו

הגדול הקדוש הגאון ר' עקיבא איגר זצוק"ל, שהסכים על דרכי".
ובמכתב אל הרב עזריאל הילדסהיימר (שם דף תלח) הוא כותב: "ואמנם ציון דורש אין לה לבנות הריסותיה כמאמר הנביאים. אכן זה יותר משלשים שנה השתדלתי בזה ביגיעה רבה, בעוד רבינו הגדול והקדוש רבינו עקיבא איגר זצ"ל בחיים והיה מסכים עם דרכי".

מכל זה רואים שר' עקיבא איגר הסכים לעיקר מפעלו לאחר פרסום ספרו הנ"ל, ערך מסע תעמולה על פני אירופה, כדי לעשות לבבות לרעיונו.

הרב הגאון הצדיק רבי ישראל יהושע מקוטנא כותב אל רבי צבי הירש קלישר: "יקר רוח איש תבונה ממנו יתד ממנו פנה הרב הגדול המפורסם לגאול ולתפארת מוה"ר צבי הירש קאלישער נ"י.

הן האירו אל עבר פני אמרותיו היקרים ושמחתי בראותי גודל התאמצותו בדבר חברת ישוב א"י, והנה המתחיל במצוה אומרים לו גמור, עשה תעשה וגם יכול תוכל כל יפול לבבו ואל ירך מדברי המתנגדים כי לא בהשכל ידברו... ואשרי חלקם של המתאמצים בזה והיה ראשיתם מצער ואחריתם ישגה מאד. כנפשו ונפש הדו"ש בלונ"י.

הגאון הצדיק רבי אליהו גוטמכר

נולד בשנת תקנ"ו, נפטר בשנת תרל"ה. רב העיר גריידיץ. היה מפורסם בשם "הצדיק מגריידיץ", ורבים פנו אליו בבקשה לעורר רחמי שמים עליהם ונושעו על ידו. החזיק ישיבה גדולה. לבחורים היה ביתו פתוח לרווחה, ואף כי משכורתו היתה פחותה, אכלו ושתו אצלו. פעל במשותף עם רבי צבי הירש קלישר למען ישוב א"י. כתב שיש "בישוב הארץ הקדושה לעשות התחלה להוציא את הקרקע מתרדמתה ביד הערבים ולקיים בה מצוות האפשרויות בזמן הזה ושתתן פריה לעם ישראל, משמחים את ה' ב"ה בזה ותעורר החמלה והחנינה".

בספר "שיבת ציון" ח"ב דף 40 מובא מכתבו של רבי אליהו גוטמכר אל הגאון הצדיק רבי אברהם מטשכנוב וזה לשונו:

בעה"ת. פורים קטן תרכ"ו

יצו ה' את הברכה להמבורך בפי ישראל מקצה לקצה ה"ה האיש האל' מיחיד דור שלנו, גאון הגאונים חסידא ופרישא ע"ה פ"ה יחי' לאויט"א אבדק"ק טשעכענובי. הרב המוכ"ז ר' נתן פרידלאנד (מחבר ספרים ע"ד ישוב א"י, "כוס ישועה ונחמד"

תרי"ט) וביחוד בספר זה (יוסף חן) ענינים אמתים ותכליתיים, לברר גודל ההכרח לעשות התחלה לגאולה שלמה. בעוה"ר טועים רבים בחשבם שיהיו יושבים בחברת השעשועים כל אחד כפי דרכו בביתו, ופתאום יפתחו שערי הרחמים, ויעשו מופתים בשמים ובארץ, וכל יעודי הנביאים יתקיימו ויקראו אותם ממקום שבתם. אבל לא כן הוא. מה היה יותר מקץ השבעים שנה דבבל שהיה מיועד מתחילה עד כאן ותו לא, ובכל זאת עד כמה התאמץ דניאל כמו בקאפיטל א', ועד כמה התקרב נחמיה לדרך הטבעי, ולא אמרו כהמתחכמים: "שבו איש תחתיו, הגאולה צריכה לבוא", ועוד מה היה יותר מקריעת ים סוף שרואים אנחנו בסוטה ל"ז פלוגתא דר"מ ור"י עד כמה היה צריך התחלה, ועוד יותר בדברי ריב"ל (סנהדרין דף צח) שאם יזכו יהיה "וארו עם ענני שמיא", אשר אם ככף איש עולה מן הים בשעה חדא יתכסו השמים במרחק גדול, אבל בלא יזכו יהיה "כעני ורוכב על חמור" פסיעה אחר פסיעה וכו'.

הק' אליהו במוהר"ש זצ"ל חופ"ק גריידין

(במחוז פאזען)

בספר "יוסף חן" מובא עוד ממכתב של הנ"ל: "ואין אתי להודיע מה לעשותה, רק זאת יש להודיע שיש ענין לפי להראות שהגאולה קרובה הרבה, ואשרי מי שעושה בכח לישוב א", ורק זה חסר עדיין ומיד שתהיה התחלה גמורה והיה נראה לעין כל הגאולה".

מכתב נוסף של רבי אליהו גוטמכר

בשו"ת נפש חיה אורח חיים סימן א' כותב: "והנני להעתיק בחבורי זה האגרת אשר כתב אלי הרב הגאון הצדיק עיר וקדיש הרב הדומה למלאך ה' צבאות כבוד קדושת שמו תפארתו מוהר"ר אלי' במוהר"ש זצ"ל אבד"ק גריידין בארץ פרייסען ואלה דברי המכתב:

ב"ה. י"ג למב"י תרל"ד.

ישא ה' ברכה לידיו הרב וכו' מה"ו חיים אלעזר נ"י אבד"ק קאליש יע"א.

הנה אם היה בכחי לעשות פעם נסיעה לשעשע עם כבוד גאונו נ"י, ובצירוף גדולי רבני פאלען לפקח על עסק הקודש ישוב ארץ ישראל הייתי מדלג על ההרים לבוא שמה, אבל תש כחי ולבקש מאת כבוד גאונו למצוא מבוא לבוא לכאן לא רחב לבי, על כן אניח הכל לרצון הבורא יתברך, ואצלי כבר ברור שאם יקיימו ישראל

שיתחילו לעבוד אדמת הקודש בסך ק"ל משפחות שתהיה התחלת הגאולה גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך, ואין לבאר במכתב רק מעט. נמצא בתהלים ק"ב "עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה וגו'". ועיין ספורנו שם שנגלו לגלות ומחמת מאיסת הארץ, ובתיקון זה תבוא הגאולה. כתוב בתהלים (פ"ה) רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב, ואיתא בילקוט בתיקון המתנות ואז ושבת שבות יעקב באין זכות הרבה, כמו שנאמר כמה קראי אח"ז, ואיתא באלשיך ועקדה שניהם אומרים יחד וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור, שקשה למה כפל תיבת אזכור פעמיים שוב בסוף, הלא בזה התחיל הקרא, אך אמר הקב"ה וזכרתי הייתי זוכר זכות אבות ולא הגליתי אותם, רק הייתי מעניש אותם במקומם, אבל והארץ אזכור - העלובות שעשו לארץ במניעת שמיטות ומתנות בארץ בלי מציאות למחול, לכך צריך פיתוי האדמה, וגם בשכל האנושי הוא לעשות לפדות האדמה התחלה מאתנו, ושוב יגמור ה', ויש לראות גודל התכלית בזה, שהקליפה גוברת גם בצדיקים היותר גדולים לבטל הטוב הזה, יען שכל כח הקליפה תלוי בגלות ובביטול הגלות יכשר כמאמר הגמ' סוכה יג. ידידו ואוהבו הק' אלי במוהר"ש זצ"ל חו"פ גריידיץ יע"א

הערה: ראה ב"התקופה הגדולה" עמ' 189 מה שיש להסביר דבריו האחרונים, והפלא שבדבריו שאפילו על התיישבות של ק"ל משפחות שישמרו מצוות התלויות בארץ הוא אומר שזו תהיה התחלת הגאולה.

הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר מחבר ספר לב העברי ועוד

בספרו "חברה מחזירי עטרה ליושנה" מקדיש הוא פרק גדול לישוב א"י, והדברים באו באריכות רבה, נעתיק איפוא, מהם שורות המשתלבות זו בזו, ומבליטות את עיקרי רעיונותיו:

"...ובימי עזרא לא היו נסים ולא היה נבואה גלוי, שלא נמצא כתוב: "כה אמר ה' עלו לא"י". אך ורק העיר ה' את רוח כורש שאמר "מי בכם מכל עמו יהיה אלקיו עמו ויעל". וכן מה שמצינו בנחמיה לא נמצא שום נבואה גלויה, כי אם מאחר שנתבטל עול הגלות ורשות היה להם מן המלכות לעשות כטוב בעיניהם, א"כ בהסר המניעה עלו ממילא מצד מצוה שבתורה... כי הדר בא"י דומה כמי שיש לו

אלוק. ובאיזה אופן אז עלו? א"י היה מדבר שממה ובסכנות הדרך סכנות נפשות ר"ל ובאיזה מעמד עלו? עם מתי מעט; עם עני ודל וחסו בה' ככתוב (נחמה ב') "ואנשים מעט עמי... ובהמה אין עמי כי אם הבהמה אשר אני רוכב בה"... כאשר בזמננו כבר כלו כל הקצין, מאחר שמצינו בתורה מצות ישוב א"י ורוב מצות התלויות בארץ, א"כ כשרואין שה' עשה והסיר את המניעה של גזירת מלכות שלא ישבו בארץ, א"כ והיה בהם הספר הזה - זה הספר תורה לעד. ונבואה זו למה לי... ולעשות כתורה אשר אמרו לעולם ידור אדם בא"י וכו' (כתובות קי) לידע ולהודיע לנו שבעת כזאת אשר יקוים "כי הנה היום בא בוער כתנור" וכו' רק בזה תנצלו... ויעלו לציון מושיעים ע"י זכרו תורת משה ואח"כ - הנה אנכי שולח לכם את אליהו לקיים "עוד אקבץ עליו לנקבציו", ואי אפשר להכחיש מה שעיינו רואות, כי תל"י נתקיים פה רק בא"י דברי שמואל אשר הרמב"ם (פי"א ה' מלכים) פסק כוותיה שאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות. תל"י פה אין שום שעבוד לישראל מן הממשלה יר"ה, לא מסים ולא ארנוניות ולא שום דבר שבעולם ולא שום מניעה בעבודת ה'. תל"י איש הישר בעיניו יעשה לקיים "ושמרו דרך ה' וגו' צעהו"ט ב"ה ובלתי ספק הוא אתחלתא דגאולה ב"ה, והרי כן ג"כ מבואר בירושלמי (מובא בתוספות יום טוב פ"ה משנת ב' דמעשר שני) דגאולה עתידה יהיה כמו שהיה בזמן בית שני ע"ש. ובירושלמי פ"ק דברכות כתב זה לשונו: "אמר ר' חייא לרבי שמעון ברבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קמעה קמעה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת כאילת השחר", וכן הוא בזוה"ק פרשת וישלח דף ק"ע: "רבי יהודה פתח, מי זאת הנשפקה כמו שחר וגו' אלין אינון ישראל בזמנא דקב"ה יוקים לון ויפיק מן גלותא, כדין יפתח לון פתחא דנהורא דקיק וזעיר ולבתר - פתחא אחרינא דאיהו רב מיניה, עד דקב"ה יפתח לון תרעין עילאין פתחין לארבע רוחי דעלמא", עכ"ל, וכתוב בספר ארצות החיים שער ט אות יט העתיק על מקרא ביחזקאל יא "וקבצתי אתכם ואספתי אתכם" וגו' דב' קבוצים הללו הם: בתחילה יתנו ישראל בלבם לחזור לא"י רוב מישראל ואח"כ יהיה קבוץ גליות בשלימות ע"י משיח ע"ש, ומקרא מלא הוא "עוד אקבץ עליו לנקבציו", וצריכים לשים אל לב מאחר דשמואל ס"ל דאין בין ימות המשיח לעוה"ז כ"א שעבוד מלכות בלבד והרמב"ם ז"ל פסק כוותיה... זא"כ כל הנסים ואליהו לא יהיה כ"א בקץ הימים ממש קודם עת התחיה באחרית הימים, משא"כ בימות המשיח עולם כמנהגו נוהג, אם כן איך תקובץ הגליות, מאחר שלא יהיה נסים ולא נבואה וא"כ מוכרח הוא כן שיתקבצו הגליות מעצמן, כי יעיר ה' רוחם". בהמשך דבריו הוא מתווה תכנית מעשית לדרך הביצוע של יישוב הארץ.

התגברות האנטישמיות ותנועת "חבת ציון" ודעת גדולי התורה

במשך תקופה מסוימת שרר במערב אירופה רוח הליברליזם שדגל בהענקת שוויון זכויות ליהודים. יהודים התערו בחיי העמים ביניהם הם נמצאים, קלטו את שפתם ותרבותם, והחלו לתפוס מקום ראשון בכל שטחי החיים: במסחר, במדע ובעתונות. רבים מהם החלו לראות עצמם גרמנים, צרפתים וכד'. נשואי התערובת הלכו ורבו משנה לשנה, עד כדי סכנה לקיום העם היהודי. תהליך דומה לזה החל להתפתח גם בקרב שכבה צרה של האנטלגנציה היהודית ברוסיה.

החל משנות תר"ל ואילך חזרה ונתעוררה האנטישמיות בארצות אירופה בזו אחר זו. גילוייה היו תעמולה ארסית נגד היהודים כנטע זר בין העמים, נסיון להצר צעדיהם מהעמדות שכבשו לעצמם, גזירות שונות ואף פרעות של אספסוף משתולל. כל אלה הזכירו ליהודים המתבללים כי זרים הם בעיני העמים. בעקבות הפרעות ביהודים ברוסיה בשנות תרמ"א, תרמ"ב נולדה שם תנועת "חבת ציון" שקראה ליהודים לשוב לארץ האבות לבנותה ולהבנות בה ע"י הקמת מושבות חקלאיות ופיתוח ענפי כלכלה אחרים. לתנועה זו הצטרפו גם כמה מגדולי התורה המפורסמים. בספר "שיבת ציון" כונסו הרבה מכתבים משלהם המבטאים את גודל שמחתם למראה המושבות ההולכות ומוקמות בארץ ישראל, נביא כאן אחדים מהם:

א' דר"ח אדר א' תרנ"א קאוונא.

"...ברוך ה' א' ישראל, שהחינו והגיענו לזה, כי נתעוררה התנועה בכל עמנו להשתדל בענין הקדוש של ישוב ארץ ישראל, ארץ אבות אבותינו הקדושה ולבנין חרבותיה, ורב תודות לה' על מה שזכינו בדורנו לראות זה בעינינו" ("שיבת ציון" דף יז), ועוד שם (ח"ב 4) "ובזכות ההשתדלות הקדושה להגדיל ולהאדיר את הישוב הקדוש ע"י עבודת אדמה ומלאכה בידי הצעירים החפצים ליהנות מיגיע כפם, תחזינה עינינו בהרמת קרן עמנו ממושך וממורט, ובשיבתנו אל אדמת קדשו אשר לוקחה ממנה זה כאלפים שנה, והיה ראשיתו מצער ואחריתנו ישגא מאד, כחפץ ורצון אחיכם המוקירים שמכם ומכירים פעולותיכם הטובות בעינינו הגדול והקדוש. מכבדיכם כרום ערככם המצפים לישועת ה' ודורש שלומכם ומחכה לישועת ה' לכל אחינו בני ציון היקרים.

יצחק אלחנן ספעקטאר החופ"ק קאוונא.

והנה קטע ממכתבו של הגאון האדיר ר' נפתלי צבי יהודה ברלין:
ראה ראינו כי היה ה' את רוח עמו ישראל בכל חלקי תבל ומלואה להושיב נחלות
שוממות בארץ הקדושה ולכונן שם מושבות לנדחי ישראל וקול ה' דופק על פתחי
לבבנו לאמור: פתחו לי פתח בפעולתכם, כי הגיעה השעה אשר לא יאמר עוד על
ארץ ישראל עזובה ואין דורש אותה, ועתה סרה מעליה קללת ה' שתהיה הארץ
שוממה ובא דבר ה' בכריתת ברית לאמור: "והארץ אזכור". ("שיבת ציון" דף 5)
כ"ו כסליו תרמ"ו

נפתלי צבי יהודה ברלין

ושם (דף 23) "...ומי גבר חכם ולא יראה את הסיעתא דשמיא, שהיתה להענין
הקדוש מאז החלו אחינו לעסוק בו, כי במשך זמן קצר נהיה לתל שכל הפיות פונים
אליו ונתאשר מטעם מלכות אדירה כממשלתנו יר"ה, וגם בא"י אירעו נסים רבים
להענין ולב המלכות דשם טוב אל הענין הזה עד כי נתנה לשלוחו של הנדיב יחיה
(הערה: בארון רוטשילד שכונה בתואר "הנדיב הידוע" תמך בהן תועפות במושבות
הראשונות שנקלעו למשבר חמור ואף ייסד מושבות חדשות ונטע פרדסים, שנות
פעילותו למען הישוב משנות תר"מ ואילך עד לפטירתו בשנת תרצ"ד) אות וכבוד
(מעדאליע) ובמכתב התעודה הרצוף לו כתוב: "בעד השתדלותו לטובת מושבות
היהודים בסוריה ובאה"ק". ברוך ה' שהראנו את כל זאת לעינינו בימינו. קצרו
שפתינו מלומר שירה לפניו יתברך אשר מאד גדלו מעשיו ועמקו מחשבותיו, ומי בז
ליום קטנות, והיה ראשיתנו מצער וכו', "ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ
מכריזין עליו מלמעלה". כן מאמינים אנחנו ע"פ חז"ל הקדושים. ומכש"כ קו"ח בן
בנו של קו"ח פעולה גדולה ורבה הנוגעת לכלל אומה שלמה כבירה לימים ומקדם
מוצאה ומושגחת מאתו יתברך בהנהגה מיוחדת והשגחה פרטית, ולהארץ אשר ה'
אלקים דורש אותה ואשר גם בחרבנה עדיין היא בקדושתה כבגלוי וידוע ולא
מבלעדי רצון עליון חלילה נעשה כל מה שנעשה. רחמנא ליצלן מהאי דעתא לתלות
כל זה במקרה ח"ו, ואין צריך להאריך במקום שמספיק הקיצור, ופוקו חזו מאן
גברא רבא דקא מסכים על ידיהם ומסייע להם הוא כבוד אדמו"ר הגאון הגדול ר'
יצחק אלחנן ספעקטאר שנת ה' תרנ"א.

יצחק מאיר רבינוויטש אבד"ק סלאבאדקא

שמואל יעקב רבינוויטש אב"ד באלקסאט.

עד כאן מדבריהם של גדולי התורה בתקופה היא, אבל הרשימה איננה מלאה. היו עוד רבים מגדולי התורה שהיו בדעה זו, ביניהם גם כאלה שהצטרפו לתנועת "חבת ציון" ופעלו במסגרתה. נציין אחד מהם מהמפורסמים ביותר - הגאון רבי שמואל מוהליבר, רב העיר ביאליסטוק, שפעל הרבה למען ישוב א"י, והוא גם שהשפיע על הבארון רוטשילד שישים לבו לא"י, ועל ידו זכה להיות "הנדיב הידוע".

התמורות בתנועה למען ציון, ועמדת גדולי התורה

קריאותיהם של גדולי התורה האמורים למען ישוב א"י, ודאי היו כובשים את לב רבים מחברייהם לפעול ברוח זו, אלמלא התמורות שחלו בינתיים בתנועה למען ציון. בראשית דרכה ראתה זו את תפקידה בעבודה ממשית ליישוב ארץ ישראל. אולם לאחר מכן השתלטה עליה האידיאולוגיה של אחד - "אחד העם", שראה בעבודה המעשית בא"י לא תכלית, אלא אמצעי לתחיית העם היהודי והפיכתו לעם "נורמלי", מאחר שבמשך שנות גלות הפך להיות "עם הספר" ללא רוח חיים אנושיים, בכיוון זה הלכה ונוצרה הספרות העברית המודרנית, שכבשה את לב חלקו הגדול של הדור היהודי הצעיר, כזה היה המצב במזרח אירופה.

התערטלותה של תנועת חבת ציון ממורשת היהדות הלכה והתגברה בעקבות התנועה הציונית שהוקמה במערב אירופה ע"י הרצל - יהודי מתבולל וריק מידיעה ביהדות, שנתפס לרעיון הציוני מתוך זעזוע קשה למראה "עלילת דרייפוס". איש זה, שהגה את הרעיון של "מדינת היהודים" ונפגש לשם כך עם מלכים ושרים, זכה להערצה ללא גבול מצד המוני יהודים במזרח אירופה. מצב זה הרתיע את גדולי התורה ברובם מלשתף פעולה עם הציונים, ואף מלגלות סימני אהדה כלשהוא לרעיון הציוני, עד למלחמת העולם הראשונה עלה מספר היהודים בארץ למאה אלף איש, מהם שנים עשר אלף בארבעים ושלוש מושבות. על פעולות ההתישבות של הציונות נכתבו ספרים רבים, ואין לנו צורך לכתוב עליהן.

מלחמת העולם הראשונה וגורל א"י

בשנת תרע"ד פרצה מלחמת העולם הראשונה, בה השתתפו מדינות רבות גדולות וקטנות. אירופה, ברובה הגדול, הפכה לשדה קטל ומשם התפשטה גם לאסיה, כשאנגליה הלוחמת נגד תורכיה כובשת מידיה ארצות המזרח התיכון. ביניהן גם - ארץ ישראל. קרבנות המלחמה הסתכמו בעשרות מיליוני בני אדם נספים, הרס וחורבן אלפי ערים וכפרים. משהתקרבה המלחמה לסיומה, נתעורר

בלב עמי העולם הרצון לשים קץ, אחת ולתמיד, לשפיכות הדמים בעולם, הסכסוכים בין העמים צריכים להתיישב בדרכי שלום עפ"י הצדק והיגיון, וכשופט עליון לאומות צריך לשמש אירגון כל עולמי, שחבריו הם מדינות העולם. לשם כך הוקם "חבר הלאומים". ואכן, בראשיתו נראה היה כעומד להשליט את הצדק בין העמים. מפת העולם שורטטה מחדש וכמה עמים קטנים ומשועבדים לשלטון של האימפריות הגדולות זכו בעצמאות מדינית. היו לכך תוצאות גם לגבי גורלו של העם היהודי וארץ ישראל.

הצהרת בלפור ואישורה ע"י חבר הלאומים

בעית ארץ ישראל הועלתה בפני ממשלת אנגליה ע"י ראשי ההסתדרות הציונית, שניסו גם לסייע לה בדרכים שונות בהקלת המאמץ המלחמתי, בראש וראשונה היה זה נשיא ההסתדרות הציונית פרופסור ח. ויצמן בהמצאה כימית שלו, שהיה לה משקל רב במלחמתה של אנגליה. וכתמורה בעדה ביקש מאת ממשלת אנגליה שתמסור את א"י לידי היהודים, לאחר שתכבוש אותה מידי התורכים, והדבר הובטח לו, כמו כן הקימו היהודים לגיונות של מתנדבים לצד הצבא האנגלי.

כשנצחונה הסופי של אנגליה על התורכים היה כבר ברור, פרסם המזכיר הבריטי לענייני חוץ לורד בלפור בשנת תרע"ח הצהרה בשם ממשלתו זו לשונה:

"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, והיא תעשה כל שביכלתה להקל על ביצוע הדבר, מבלי שזה יפגע בזכויות האזרחיות והדתיות של העדות הלא יהודיות בא"י".

בשנת תר"פ התקיימה בעיר סן-רימו ועידה של מעצמות הברית העיקריות, בה הוחלט למסור את השלטון על א"י לאנגליה כמעצמה מאנדאטורית ולהטיל עליה את האחריות לביצועה של הצהרת בלפור. החלטה זו אושרה גם ע"י מועצת "חבר הלאומים" בשנת תרפ"ב.

חוות דעתם של אדמור"ים וגאונים על הצהרת בלפור

בספר "מוריה" (עמ' 197) מספר ד"ר יצחק ברויאר על שיחתו עם רבה של ירושלים ר' יוסף חיים זוננפלד בענין הצהרת בלפור: "איפה הגולה התורתית? שאל אותו רבינו הגדול ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, וכי היא אינה רואה כאן אצבע האלקים? הנה אני מבין היום את תפלת מוסף של יו"ט "מפני חטאינו גלינו

מארצנו ונתרחקנו מאדמתנו" כפל לשון? 'לא' גלינו מארצינו ע"י השם ב"ה, ואחרי כן התרחקנו עצמינו מאדמתינו! הכי חדלנו לחכות כל רגע ורגע? נניח שאלפים שנה לא נפל גשם מן השמים, והנה פתאום נראה ענן קל מאד, וכי לא יזדעזעו כולם ויאמרו במתיחות יתירה: "תאמר דאך - תאמר דאך" [אולי בכל יש בזה משהו] - וכי המאנדאט אינו לפחות ענן קל כזה...?"

להלן לקט חלקי מדבריהם של עוד גדולי התורה והיראה ברוח זו. הגרז"ו רבה של פיטסבורג מסר: בזמן המלחמה הראשונה נמצאו בוין הרבה יהודים פליטים וביניהם הגאונים ר' יוסף אנגל, הגר"מ אריק, הגר"א שטיינברג זצ"ל ועוד. כשהגיעה השמועה על הצהרת בלפור, שמחו מיד כולם, ראשי הקהלה בעיר וין קבלו מכתב מהממשלה המבקשת לקרוא אספה מגדולי הרבנים וראשי הקהלה, ובא כח הממשלה יופיע בה בהצעה מסויימת. האספה התכנסה ונציג הממשלה דיבר בפני הנאספים והסביר, שאין כל ערך מעשי להצהרת בלפור, שאינה אלא צעד פוליטי לרכוש את לב היהודים לצדה של אנגליה, ולכן הוא מציע, שהיהודים החוסים בצל ממשלת אוסטריה ובראשם הרבנים יפרסמו כרוז שהם מוותרים על הצהרת בלפור ואינם מעוניינים בה. נציג הממשלה עזב את האספה וביקש שהיא תמשיך לדון בהצעה. נכחו באסיפה רבנים מחסידי מונקאטש ואחדים מהם הביעו דעתם להענות לבקשת הממשלה מכמה טעמים, ומהם - שעצם הדבר של הקמת מדינה יהודית לפני בוא המשיח הוא כפירה בתורה, בינתיים הבחינו הנאספים ששלשת הגאונים האמורים מתלחשים ביניהם, משגמרו הנואמים לנאום, קם הגאון ר' יוסף אנגל ממקומו ואמר בקול גדול שלש מלים "היד החותמת תקצץ"! בזה נסתיימה האסיפה, כשאף אחד לא העיז לפצות פה.

סיכום קורות מאת השנים ת"ר-ת"ש

א. רעיון שיבת ציון, שבראשית המאה נתפסו לו יחידי סגולה בלבד, נעשה במשך המאה חזונו של המוני עם.

ב. הארץ השוממה וחסרת התנאים המינימליים לחיי אדם תקינים בראשית המאה, נעשתה בשנות המאה ארץ נושבת של חקלאות, תעשייה ומסחר מודרניים הודות לגידולו של הישוב היהודי מעשרות אחדות של אלפים בראשית המאה, לארבע מאות אלף נפש בסופה. השפעה רבה ביותר על פיתוחה של הארץ נודעה לעליה האחרונה בסופה של המאה, כחמשים ושבעה אלף יהודים מגרמניה שנמלטו מהיטלר עלו לארץ בשנים תרצ"ג-תרצ"ט ונקלטו בעיר ובכפר, בתעשייה,

במסחר ובחקלאות. בבקיאותם במקצועות שונים, בחושם לסדר ולאירגון ובחריצותם היו לתועלת מרובה בבנין ארץ ישראל.

ג. ולבסוף, עובדה רבת-משמעות, הנראית לכאורה כבלתי משתלבת בנושא שלנו, אבל למעשה קשורה בקשר הדוק לענין ארץ ישראל על היבטיו השונים, והיא: במאה זו היגרו כמה מיליוני יהודים מאירופה לארצות הברית, שם גדלו, התעשרו ואף תפסו עמדות-מפתח בהנהגת המדינה, יהודים אלה הגישו, ומגישים עד היום סיוע חומרי רב-ממדים וסיוע מדיני רב-משקל לענין הישראלי בארץ ישראל, ואף בה יש לראות פרי תכנונה של ההשגחה העליונה למען ארץ ישראל יהודית.

ת"ש ואילך

רמז שנת תש"א

רמז ברור לשנת תש"א איתא בספרו של תלמיד המובהק של הבעש"ט ר' יעקב יוסף הכהן מפולנאה בספרו תולדות יעקב יוסף (מעזבוז תק"מ): "כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם... (שמות ל, יב) אימתי יהיה נשיאת ראש? בזמן הפקידה, שלא יאחר כשיהיה מספר תש"א". ודברי נבואה הי' בפסוק זה: כי תשא את ראש לפ"מ דמבואר בפס"ר פי' (מובא בתו"ש פ' תשא פ"ל אות מג, ועי' תו"ש בראשית פ"מ אות לא), כי תשא לשון נטילת ראש וכו' לכו תלו את ראשו וכו' א"ל אמרתי לכו שאו את ראשו ילכו וירוממו את ראשו וכו', סרחו (ישראל) על הקב"ה והכעיסוהו, אמר הקב"ה מאבדם אני מן העולם הרף ממני ואשמידם, כיון ששמע משה וכו' ובא לו אצל הקב"ה, אמר לו, רבש"ע, מאבד אתה בניך מן העולם וכו' כיון שלימד עליהם התנחם הקב"ה, וכבר יצא הגזירה שינשאו ראשם, הפך את הלשון ורומם את ראשם, אמר לו הקב"ה חייך הואיל ואתה למדת סניגוריא על ידך אני מרומם ונושא את ראשו כי תשא את ראש, ע"כ.

והנה בתקופה של שנת תש"א היתה הגזירה האיומה של השואה על עם ישראל כולו באירופה ששליש מעמנו כלה מן העולם, ונתקיימה בו כי תשא את ראש לשון תלוי, והחרבן של עמנו הי' כנראה הקרבנות של חבלי גאולה, ונתקיים בנו הפסוק בדניאל יב והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא, ובעת ההיא ימלט עמך וגו', מתוך עומק הצרה תצמיח הישועה, ואז בתקופה זו קמה מדינת ישראל.

ובספר "אגרת לקץ הימין" (מנשסטר תרנ"ו) מביא דעת המקובלים כי שנת הגאולה היא ת"ש.

רמז שנת תש"ח

יש אולי רמז בזוהר לשנת תש"ח, דאיתא בפר' תולדות קלט: "בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחזתו (ויקרא כה, יג), כשישתלם "הזאת" שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ותמניא, תשבו איש אל אחזתו, אל נשמתו שהיא אחזתו ונחלתו". כאן רמז לשנת ת"ח, שהיתה בו פקידה כדאיתא בספרים. ואולי יש לרמז שאם לא יזכו בשנת "הזאת", יזכו בשנת "תשבו" - היינו תש"ח.

ועוד רמז נכבד להשתלבותה של שנת תש"ח בתהליכי האתחלתא: לעיל הוסברה שיטת הזוהר וספרי קבלה כי שנות העולם מכוונים כנגד ימי הבריאה, והאלף הששי מכוון כנגד יום הששי בו נברא האדם, תכלית הבריאה. "ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי" - ולפי"ז אורו של יום הששי בוקע ועולה בשנת ת"ק לאלף הששי. והנה כל שעה שקולה כנגד מ"א שנים וח' חדשים כמבואר לעיל. לפי"ז השעה החמישית של בוקר יום ו' מסתימת בדיוק בשנת תש"ח, שנת תקומת מדינת ישראל, בה מתחלת השעה הששית מן היום.

ובהתקופה הגדולה עמ' 553 בהערה נג ביארתי שהשעות מכוונות כנגד שעותיו של אדם הראשון ביום ו', ואיתא בסנהדרין ל"ח ע"ב: "רביעית נזרקה בו נשמה, חמישית עמד על רגליו, ששית קרא שמות". עמידה על הרגלים מכוונת היטב כנגד קום המדינה. ועין בתו"ש ח"א אות תשל"ח כל שינויי הגירסאות במאמר הגמ' בסנהדרין, בתפקידי כל שעה, הקמת מדינת ישראל היא איפוא, בבחינת עמידה איתנה על רגלים, וע"ד הכתוב בתהלים ל"א ט': "העמדת במרחב רגלי".

רמז שנת תשכ"ח

מענין שגם שנת תשכ"ח מרומזת במקומות כציון דרך בפקידות דאתחלתא. הדברים הובאו ב"התקופה הגדולה" עמ' 79 מן הזוהר פר' פנחס (דף ריט): "אמר רעיא מהימנא... בההוא זמנא ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרי יעלזו וחסידיים ברנה יגילו, בתוספת אף שתיתאה קודם דיליה עק"ב חרב בי מקדשא, ולבתר דיליה עד תשלום רע"ב יהי' ערב הה"ד (שם טז) ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם וגו' (בראשית מד) כי עבדך ערב את הנער וגו' ע"כ: (זכרי' יד) והי' לעת ערב יהי' אור". והדברים סתומים.

ובזהר בהעתקה ללשון הקדש מאת הגר"י יודל רוזנברג ז"ל בסוף ספר במדבר מבאר את כונת הזהר, שכוונת רעיא מהימנא היא שהגלות יכולה להמשך י"ט מאות שנה עד תוספות שבת של אלף הששי ולא יותר. "כי אלף השביעי נקרא שבת, וזמן התוספת רע"ב שנה קודם השבת. לפי שהחורבן נתקדש עק"ב שנה לפני אלף החמישי כענין תוספת וכו', וככלות י"ט מאות שנות הגלות בשנת תשכ"ח לאלף הששי, ישאר ע"ב שנה מן מאה השמינית כמנין בכ"ן. ואז יתקיים ובכ"ן צדיקים יראו וישמחו, ועד תשלום אלף הששי ישאר רע"ב שנה. ואז יתקיים הכתוב ער"ב וידעתם כי ה' הוציא אתכם. ואני מוסיף הכתוב והי' לעת ער"ב יהי' אור לכל בני ישראל".

עוד מצינו רמז על שנת תשכ"ח במקור קדמוני, ב"נחל קדומים" להחיד"א בשם האר"י, בתחלת פר' בראשית על הפסוק "ורוח א' מרחפת על פני המים", וז"ל: "אמרו רז"ל זה רוחו של משיח, ובלקוטי גורי האר"י ז"ל כתוב מרחפת גי' תשכ"ח כמספר קר"ע שט"ן - תשכ"ט... גם צלע שהוא גמטרי'... ק"ץ שהוא הגאולה".

ובשו"ת מן השמים סימן ע"א כותב הרב ראובן מרגליות זצ"ל בהערותיו: "העיד איש נאמן מוהר"ר ה"ל נ"י אשר מכר לאוצר הספרים אשר בקעמברידז זוהר ישן נושן כ"י, וכתוב בו בסוף אותה הפרשה, הקץ על שנת תש"ל "כד יחסך רע מאלף שתיתאה". והשמיטוהו קדמוני המעתיקים, מפני אורך הזמן, ועיין "אור לשמים" לאיש האלקים הר"ר מאיר מאפטא זי"ע בהקדמה שהשמיטו שם מה שדרש על פסוק (במדבר כד, כב) "עד מה אשור תשבך" לאיש האלקים הר"ר מאיר מאפטא זי"ע. ועיין בל"ת להאר"י ז"ל פ' מקץ הנה שנתים ימים גי' תש"ל, ר"ל כי בשנה אחת שס"ה וב"פ שס"ה - תש"ל ימים ר"ל: בשנתים יש תש"ל ימים וכללות ו' אותיות תשל"ו והוא נקרא קץ הימין למעלה".

וראה מ"ש בתו"ש בשלח פט"ז אות נא בביאור מכתבי האר"י ז"ל שהגאולה תהי' בשנת תשל"א.

רמז שנת תש"נ

בהתקופה הגדולה עמ' 522 הבאתי את שמצאתי בכת"י של הרב ש"ז ריבלין שהדפיס את "קול התור" שכתב שבפ"ה (שלא נדפס) מבואר כי "לדור אחרון" האמור בפסוק "למען תספרו לדור אחרון" כוונתו לשנת תש"נ. ושם מבואר שמשנה זו תחל תקופת משיח בן דוד. ואם נבואה חשבון לפי המבואר לעיל נמצא כי שנת תש"נ היא בדיוק סוף שעה ששית של יום הששי המכוון כנגד האלף הששי.

א"כ, לאחר מחצית יום הששי של משיח-בן-יוסף תבוא עת משיח-בן-דוד. ואלו דברים נפלאים ויה"ר שנזכה להם במהרה בימינו, ייתו ונחמיניה.

רמז האלף הששי

והנה הדברים מבוארים באר היטב ומוארים באור יקרות עפ"י גירסת הפסיקתא רבתי במאמרו של ר' יוחנן על שעותיו של אדה"ר ביום בריאתו, ביום הששי. לגירסא זו "ששית העמידו על רגליו, שביעית זרק בו נשמה". והיינו שהחל משעה שביעית נזרקה נשמה בחומר, והגוף הדומם הפך לבעל נשמה שהיא צורתו הרוחנית של האדם. הוא הדין והיא המדה לגאולתנו ופדות נפשנו - שלאחר תקופת משיח בן יוסף המופקד על גאולת החומר והגוף, תבוא עתו של משיח בן דוד, והרי זה בבחינת "זרק בו נשמה". משיח בן דוד, כידוע וכמפורסם בספרים, ישלים גאולתם של ישראל מבחינה רוחנית ובהארה פנימית.

מן הראוי להסמיק לכאן את דברי הגר"א בספרא דצניעותא פ"ה (עמ' 66) וז"ל: "ודע שכל אלו הימים הן רמז לששת אלפים שנה שהן ו' ימים, כמו שכתוב לעיל פ"א: שתא אלפין שנין תליין בשתא קדמאי. וכל הפרטים שהן כששה ימים אלו הן מתנהגין כששה אלפים, כל א' ביומו ובשעתו. ומכאן תדע קץ הגאולה שהוא בעתה ח"ו, כשלא יהיו זכאין שהוא קץ האחרון, ומשביע אני את הקורא בה' אלקי ישראל שלא יגלה זה. ועיין בז"ח (ט"ז ע"ב): א"ל ר"ע רבי מה ראה כו' אזלו עד דהוו אזלי, קם רבי אליעזר וגחין ראשיה ושוי ידוי על פומיה ובכי, א"ל ר"ע רבי למה את בכי, אמר ליה על דא דשאלתא, חיזוק חזית וקשיא מלה, עקיבא עקיבא מאן יזכי להאי אורכא דגלוחא דאתמשך כו' ובגינהון נאמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו (תהלים לח) בראשונה הוצבר עפרו כו' ויום השביעי רומז על אלף השביעי עוה"ב כידוע".

ושם נדפס בשולי הדף: "מ"כ הגה"ה מהרב המגיד זצ"ל וז"ל: וכן איתא בזח"א (ק"ז א') מענין זה וז"ל: אוליפנא מאבא ברזין דאתוון דשמא קדישא פי' ו"ה שבשם, הם אלף ה"ה וה"ו כמש"ל, וז"ש וברזי דשני עלמא היינו אלף ה"ה וה"ו, וביומי דבראשית היינו יום הששי דמע"ב שנברא בו אדם ואיך היתה הנהגתו ביום זה כמרומז בפנים, והבן. ע"כ לשון הגר"א. ש"ל".

אגרת הגר"א

במסגרת זו יש להוסיף את האגרת המופלאה המיוחסת להגר"א שנדפסה כמאה שנה לאחר פטירתו: (ר' להלן אודותיה).

על המכתב בחוץ רשום:

בהיפו"י

למו"צ דק"ק יצ"ו

ויל"פ

בצדקה תכוני

דברו אל יש'ר'אל'

למ"מ שיבב"א

ובמכתב עצמו נאמר:

"יום ג' פ' לך לך. מאלהא רבא קדישא, דשכינ שמיה בקרתא קדישא, שלמא רבא ונפישא, לעמיה קדישא ופרישא, ע"י הדא איגרתא קדישא, דהיא זעירא ורבי' פרישא.

מיבע שטמט מטדמל

אביו שבשאמ נאי בתערמ ותותוצ מארה ללא וללא וימצב ותדוא וי"ח לתקע"בג וילי הכד אוי אמת ואמכם ציון

והאות על זה

שבד' מספר כ"ו ינוח שם רמ"ח בן מ"ב עם אבותיו שם ב"ן ושם ס"ג

שמי א' ש"א.

לפי המסורת מסופר בהקדמת האגרת שהובאה לדפוס (מהדורת ווארשה תרצ"ו) כי הגר"א השאיר אחריו את אגרתו הסתומה בצירוף הוראה לא לפתוח אותה אלא במלאת מאה שנה לפטירתו.

בבוא הזמן נפתחה האגרת בוילנא ב"קלויז" של הגר"א, אולם איש לא ידע לפענח צפונותיה. חכמי ה"קלויז" שיגרו העתק האגרת לכל הקהילות החשובות בהן מצויים היו מקובלים, כדי שיתאמצו לפתרה. משהגיעה האגרת לירושלים נדפסה בשנת תרנ"ח בקובץ "תורה מציון" (שנה שלישית חוברת ג').

בשנת תרס"ב הובאה לדפוס ע"י ר' פסח כהן פינפער בספרו "מסורת התורה והנביאים", ובשוליה העתקה אגרתו של ר' שמואל חיים לוריא אל המו"ל, המספר כי "מכתב הגר"א הוא בידי" שהשיגו מידי הרד"ל. הוא מוסיף את דברי הרד"ל

"דלא אית אינש על יבשתא, דיכיל כתבא דנא לפרשו, ואך אליהו עתיד לפרשו". ר' פסח נתבקש איפוא לנסות לפענח אף הוא את האגרת.

האגרת נדפסה שוב בפתח ספר הליקוטים "דברי אליהו" לר' אברהם דוד בלון, מלומדי "קלויז הגר"א", וכן נדפסה והופצה בטפסים מרובים ע"י ר' פנחס ארקין מבריאנסק. ר' פנחס היה אומר שהוא יודע את סוד האגרת, אך טען שאסור לו לגלותו בחוץ לארץ, ועל כן ביקש לסייע בידו לעלות לירושלים, שם יוכל לגלות את סודו. בימי אספת הרבנים שהתקיימה בשנת תרצ"ה בווארשה, הגיע ר' פנחס למשרדי "אגודת ישראל" והגיש את העתק האגרת לר' זושא פרידמן. אך לא גילה את סודו, עד שנפטר בקדושה ובטהרה על מדרגות המקוה באוטבוצק, ואת סודו נטל עמו.

בשנת תרצ"ו הובאה האגרת לדפוס ע"י ר"י דמדוס, ואף הוא ניסה כוחו בפענוח האגרת, באמרו כי הגר"א רמז בה את סודות הגאולה.

בשולי אותה מהדורה ציין המהדיר כי בקרוב יובא לדפוס הסבר מקיף על תוכן האגרת, בהסכמת גדולי המקובלים, ובראשם ר' שמעון צבי הורביץ מירושלים, אולם לא ידוע על פרסומה.

יש להוסיף כאן את המסורות המיוחסות להגר"א בספר "מעניי הישועה" לר' משה בן ר' נחום קאצינעלן-בויגען (פראנקפורט תרי"ט): "וקבלתי מאבי המנוח נ"ע שקיבל מהגאון החסיד רבינו אליהו מוילנא זצוק"ל, ומן התחלת אלו ג' דורות, ולפי החשבון הוא כעת דור שלישי, וכאשר תבין דברי הספרי תבין גם כן זה הפסוק".

"וקבלתי מאבי המנוח נ"ע שקיבל מהגאון החסיד גדול מרבן שמו רבינו הקדוש אליהו מוילנא זצוק"ל, שאם נשוב בתשובה טרם יבא קיבוץ גלויות, יקוים נבואת ישעי' (נד ז') וברחמים גדולים אקבצך, ולא נסבול שום צרה ולא יחסר ממנו איש, והנבואות הטובות יקוים והרעות יתבטלו, ואם לא יקוים נבואת יחזקאל כ, ל"ג ל"ד, ובחמה שפוכה אמלוך עליכם והוצאתי אתכם מן העמים וגו'".

בספר "הצדיק ר' יוסף זונדל מסלאנט ורבותיו" (ירושלים תרפ"ז) מובא שהר"ר יהודה ליב סלנט בנו של הגאון רבי יוסף זונדל סלאנטער זצ"ל סיפר שאמרו על אביו שהוא יודע את ה"קץ" המרומז בביאור הגר"א שעל ספרא דצניעותא והפצירו בו שיגלהו. אמר: אמנם כן בהיותי פעם אחת אצל הגאון ר' אברהם בן הגר"א ודברנו הרבה על אודות ביאור הגר"א שעל ספרא דצניעותא. וראיתי אז בלילה בחלומי איש זקן עובר עלי בפנים של תרעומות, ולמחרת חקרתי על תארו של הגר"א ותארוהו לי ממש לדמות שראיתי בחלומי, ומזה הבנתי שאין אני ראוי גם לעיין בענין זה.

ואביא כאן מה שכתב לי ר' אברהם אייזען שיחי' איש ירושלים, וז"ל: זקני ירושלים מספרים שתלמידי הגר"א הפצירו בו שיגלה להם הקץ הידוע לו, אחרי שהפצירו בו רבות בענין זה, אמר להם פעם שבמ"ב המסעות כלול סוד זה על כל פרטי, והוסיף והזהיר את שומעי לקחו שבאם מישהו מהם יתעמק בדבר ויצליח לפענח שם רז זה, לא יגלהו לזולתו, ובאם לא יסור לב לאזהרה זו וכן יגלה את הסוד הזה לזולתו לא יוציא את שנתו.

רבי חיים מוולאז'ין, תלמידו של הגר"א, השתוקק מאד מאד לדעת תוכנו של סוד זה, וכשלא הצליח לפענחו בעצמו חקר בדבר ומצא בוילנה יהודי זקן שכן השיג בכחות עצמו ידיעה זו. רבי חיים נצמד לזקן זה וביקשו מאד שכן יגלה לו סוד זה, הזקן נעתר לבסוף לבקשתו של רבי חיים וגילה לו את פרטי הסוד, ואכן לא הוציא זקן זה את שנתו.

בשכונת שערי חסד בירושלים גרו במשך שנים רבות ה"ה הרה"צ רבי דוד בהר"ן זצ"ל, והר' בצלאל גולדשטיין ז"ל שהיה ידוע אף הוא כת"ח מופלג. שניהם נהגו גם ללמוד בצוותא ותוך כדי לימודם גילה רבי דוד לר' בצלאל שהוא התעמק בדברי הגר"א בקשר לקץ הגאולה, ונדמה לו שהצליח לפענח סוד זה. ר' בצלאל הפציר בו מאד שיגלהו סוד זה, או לפחות ירמז לו שמץ מנהו. רבי דוד נעתר להפצרותו ואמר לו: לפני ביאת המשיח תהיינה שלוש פקידות ובהן יתארעו מאורעות גדולים, ובאחד מהן, או בסופן יבוא מלך המשיח, ואלו הן שלוש הפקידות: בשנת תש"ז-תש"ח; בשנת תשי"ז-תשי"ח ובשנת תשכ"ז-תשכ"ח.

יש לציין שרבי דוד זצ"ל נפטר בשנת תש"ו - כשנתיים לפני מלחמת השחרור.

בשלוש התקופות האמורות ארעו כידוע האירועים האלה:

בשנת תש"ז-תש"ח - מלחמת השחרור.

בשנת תשי"ז-תשי"ח - מלחמת סיני.

בשנת תשכ"ז-תשכ"ח - מלחמת ששת הימים.

שמעתי את כל הנ"ל מהר' יעקב גליס והר"הושע לוי שיחי, ולדבריהם היו הדברים ידועים ומפורסמים בין תושבי שערי חסד עוד לפני הכרזת המדינה בתש"ח. עכ"ל.

הגאולה "בעתה" בדרכי הטבע

הרועים, תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, דברו ברמז על האתחלתא, שתהיה בדרכי הטבע. "אתחלתא" שתהיה "בעתה" תהא באופני התרחשות טבעיים, ולא דוקא בתופעות על-טבעיות. אבל אם יזכו ישראל וגאולתם תהיה בבחינת "אחישנה" אזי "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". ותופעות שמימיות וניסיות יסללו דרך גאולים, וכל מערכות הטבע יפנו מקומם לסלול דרך גאולים.

השקפה זו על תהליך גאולתם של ישראל מבוססת על דברי הגמ' בסנהדרין צ"ח ע"ב: "א"ר אלכסנדר, ריב"ל רמי; כתיב, "אני ה' בעתה אחישנה", כתיב "בעתה" וכתוב "אחישנה", זכו - "אחישנה" לא זכו - "בעתה". ואמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי: כתיב "חזה הוית בחזוי לילא; ואתו עם ענני שמיא כבר אינש אתי", ואראה בחלומי, והנה בתוך הענן כמראה דמות אדם עליו, מלמעלה, וכתוב "עני ורוכב על חמור"? זכו - "עם ענני שמיא" במהירות, היינו "אחישנה", לא זכו - "עני ורוכב על חמור" בעצלתיים.

ובירושלמי (ברכות א' א') - גאולתם של ישראל בוקעת ועולה קמעא קמעא, כאותה אילת שחר המפציעה ועולה לאט לאט. וראה להלן פרק ט, שביארתי לפי"ז דברי הירושלמי מגילה פ"א, ודברי הרמב"ם התמוהים בסוף הלכות מגילה. דברים ברורים בזה דברו האוה"ח הק' והגר"א זצ"ל, ואף תלמידי הבעש"ט, שקבלו תורתם מרבים הבעש"ט, דברו בסגנון זה.

דברי אוה"ח

ה"אור החיים" כתב בפירוש על התורה, במדבר כ"ד י"ז וז"ל: "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב" - כפל הענין ושינה הלשון, יתבאר עפ"י דבריהם ז"ל שאמרו שאם תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל, יהיה הדבר מופלא במעלה, ויתגלה הגואל מן השמים במופת ואות, כאמור בספר הזוהר. משא"כ כשתהיה הגאולה מצד הקץ, ואין בני ישראל ראויים לה - תהיה באופן אחר. ועליה נאמר שהגואל יבוא עני ורוכב על החמור, והוא מה שאמר כאן כנגד גאולת אחישנה שהיא באמצעות זכות ישראל, שרמז במאמר "אראנו ולא עתה". אמר "דרך כוכב מיעקב". שיזרח הגואל מן השמים, גם רמז לכוכב באמצע השמים לנס מופלא, כאמור בספר

הזהר. ונגד גאולה בעתה - שרמז במאמר "אשורנו ולא עתה" אמר: "וקם שבט מישראל", פי': שיקום שבט אחד מישראל הקמים בעולם בדרך הטבע, ע"ד אומר ושלפ אנשים יקום עליה, שיבוא עני ורוכב על חמור, ויקום וימלוך ויעשה מה שנאמר בסמוך".

גם משנת הגר"א היא תנא דמסייע ליה לאוה"ח הק' בהשקפה מוצקה זו. להלן יבואר שהדברים מיוסדים על דברי חז"ל וגדולי רבותינו בכל הדורות.

דברי הגר"א

בפ' הגר"א לתיקוני זוהר, זוהר חדש דף כ"ז איתא: "וברחמים גדולים אקבצך... והוא יהיה פקידה, כמו שהיה בבית שני בימי כורש".

בספר "קול התור" מדובר רבות וארוכות על יעודו של משיח בן יוסף, "משיח דאתחלתא", שפעולותיו יהיו בדרכי הטבע ותהלוכות העולם. יתר על כן, כל אותם הכוחות הארציים והטבעיים הפועלים בתהליכי גאולת ישראל, כולם הם חלקים במשיח בן יוסף. זוהי הגדרתם של תהליכי גאולה; ראשיתם טבועה בחותם אתערותא דלתתא והעשיה בדרכי הטבע.

כך, לדוגמא, מובא בקול התור פרק א' ב"ג: "עפ"י רבינו הגר"א כל עבודת קבוץ גלויות, בנין ירושלים והרחבת ישוב אר"י להחזרת השכינה, כל עיקרי העבודה וכל פרטיה ופרטי פרטיה, נאחזים ביעודו ובתפקידו של משיחא דאתחלתא משיח הראשון. משיח בן יוסף שהוא הכח הנסי המסייע לכל פעולה הנעשית באתערותא דלתתא על דרך הטבע, כי משיח בן יוסף מארץ, ומשיח בן דוד משמים, לפי בחינת רחל ולאה כנודע בעקבות משיחא וקץ המגולה..."

ושם: "עפ"י רבינו הגר"א אם לא זכו, תתחיל האתחלתא דגאולה באתערותא דלתתא כמו שהיה בימי כורש, בימי בית שני, מסטרא דשמאלא היינו במדת הדין, שמאלו תחת ראשי, שנאמר על משיח בן יוסף ותהי' ברשיון מלכי האומות ואחר כך תבוא שלמות הגאולה מסטרא דימינא, היינו במדת החסד, וע"י קו הרחמים, על פי הכתוב: "ברחמים גדולים אקבצך".

עוד שם אות ט"ז: "עני ורוכב על חמור, דרך האתחלתא בלא זכו, היא כעני רוכב על חמור, באה בעניותא, הן קבוץ גלויות והן בנין ירושלים נעשים מעוני, עפ"י הכתוב: "בבכי יבואו ובתחנונים אובלים"... כל זאת היא באתערותא דלתתא, הבאה על דרך הטבע עד שנזכה לענני שמיא".

ולהלן שם הולך ומונה יעודיו וסגולותיו של משיח בן יוסף וענין ה"אתערותא דלתתא" עובר כחוט השני בתוך הדברים.

דברי תלמידי הבעש"ט

גם בבית מדרשו של הבעש"ט נשמעו דעות דומות. אף שם ראו את האתחלתא כצועדת בדרכי הטבע, והכרה זו העמיקה לחדור ולהכות שרשים בתורת אדמור"י החסידות בכל הדורות.

ראש וראשון לתלמידי הבעש"ט הוא רבי יעקב יוסף מפולנאה זצ"ל בעל ה"תולדות" הכותב (בספרו "בן פורת יוסף" דף נה.) "יש ב' קיצים לגאולה; א. על פי הטבע. ב. למעלה מן הטבע... וכמו שהיה בגלות מצרים וגאולתם, כך יהיה בגלות האחרון וגאולתם, כי מה שהיה הוא שיהיה, שיש גם קץ גאולה על פי הטבע וקץ למעלה מן הטבע, הכל לפי בחירת אנשי הדור... אם מתנהגין עצמן למעלה מהטבע אז הוא קרוב לקץ הגאולה".

בדרך גאולים זו דרכו רבים רבים מאדמור"י החסידות וכפי שיובאו מקצת דבריהם להלן. הרועים: הגר"א האוה"ח ותלמידי הבעש"ט הראו, את דרכה של "האתחלתא" ופתחו בפנינו פתח רחב כפתחו של אולם להבנת התהליכים. מכאן פינה ויתד לכל דרכם ויחסם להתישבות בא"י בימיהם ובימינו, לעליה אליה, לבנותה ולהיבנות בה כדי לקרב "קץ הגאולה".

כאמור, הדברים עתיקים ורמוזים בדברי חז"ל, ונצרפו בכור גדולי הדורות הקדמונים. השרשרת מתמשכת לאורך כל הדורות, וחוליה בחוליה אחוזה עד גדולי ישראל בדורותינו.

ג' שבועות

הגמ' בכתובות קי"א ע"א בענין ג' שבועות שהשביע הקב"ה: "אחת - שלא יעלו ישראל בחומה (יחד ביד חזקה, רש"י) ואחת - שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת - שהשביע הקב"ה את עובדי הכוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי... ודברי ר' לוי שאמר שש שבועות... שלא יגלו את הקץ, שלא ירחקו את הקץ. ל"א שלא ידחקו גרסינו, לשון דוחק, שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי. רש"י. ולכאורה יש להבין פירש"י, הלא אנשי כנסת הגדולה תיקנו בתפילת י"ח להתפלל ולבקש על הקץ, א"כ מהו השיעור של "יותר

מדאי"? כמה מותר להפציר בתפילה על כך? תירץ בעל "ערבי נחל" וז"ל: "והטעם בזה, כי דבר הבא בעתו ובזמנו כבר נתלבש הדבר תוך הטבע, ואין מונע, ואין שטן ופגע רע, לכן בוא יבוא הדבר ההוא בנחת ולא בצער, משא"כ אם ידחקו את הקץ, דהיינו ירבו בתפילה, אף כי אל-כביר לא ימאס, ותבוא הגאולה קודם זמנה, יהיו הרבה מקטרגים והיה הדבר ההוא בהרבה צער ויסורים".

ובספר "בני יששכר" מאמרי חודש ניסן כתב: "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים - לעתיד הבטיחנו יוצרנו, כי לא בחפזון תצאו וכו' ואף כי הנס ההוא (של "בחפזון יצאת") מופלא מאד, עכ"ז יותר היה טוב לנו, אם היינו ראויים שתהיה הגאולה ע"פ פעולת מעשינו הטובים באתערותא דלתתא, כי אז היתה מתקיימת הארה לעולמי עד, וכמו שהבטיחנו יוצרנו על העתיד, כי לא בחפזון תצאו, כי תהיה הגאולה ע"פ פעולת מעשינו, ותהי' גאולה נצחית לעולמי עד".

משמע לפי"ז שקיימת אפילו עדיפות לאופן של ב"עתה" לדרך של "כי לא בחפזון תצאו", ותוצאותיה עדי עד. כל אתערותא דלתתא קביעא וקיימא יתר על התגלות נסית, שכל עניינה ארעי ושלא כדרך הטבע, שהרי היא על-טבעית - יציאה מן הסדר הטבעי. של העולם. (וראה להלן בשם הצדיק מרוזין על האתחלתא שבדרך הטבע).

הכרת האומות ועזרתם לעם ישראל

בחינה נוספת של "בדרך הטבע" הוא ענין עזרת האומות, ככורש בשעתו. ורשיון מלכויות הגויים לקיבוץ גלויות, לתקומת ישראל ואפילו לבנין בית הבחירה.

מקור לדברים נמצא במדרש חז"ל המובא בילקוט שמעוני עקב, רמז תתנ"ב: "אמר הקב"ה: בעולם הזה היה בשר ודם נעשה לכם סניגור ומושיע אתכם, אבל בעתיד לבוא אני בעצמי נעשה לכם סניגור מפני שרי אומות העולם, ומושיע אתכם מהם, שנאמר (ישעי' סג, א) אני מדבר בצדקה רב להושיע". כוונת חז"ל בהגדרה של "סניגור בפני שרי אומות העולם" היא, כי לעתיד לבוא הקב"ה יגזור על שרי אומות העולם, שהאומות יתנו רשיון לבני ישראל להתיישב בארץ, ויעזרו להם לרשת אותה.

מקור נוסף נמצא במדרש שיר השירים ח', ד (מכת"י הגניזה ע"י גרינהוט ירושלים תרנ"ז): "השבעתי אתכם בנות ירושלים שבועה - שבועה זו למה? אלא אחת לבנין שלמה, ואחת לבנין עזרא, וזו לבנין העתיד, ובכולן השביע הקב"ה את אומות העולם שיעזרו לבנותו, כדי שישאו ישראל ק"ו בעצמן: ומה האומות העושין מיראה כך, אנו שעושים מאהבה על אחת כו"כ". מפורש איפוא בדברי חכמינו ז"ל, כי

הקב"ה השביע את האומות שיעזרו לבנין הבית שלעת"ל.

מכאן מקור נאמן לדברי רבותינו דלהלן שתלו ענין האתחלתא בדרכי הטבע וברשיון האומות.

בפי' המיוחס לרמב"ן שיר השירים, והוא לרבנו עזרא רבו של הרמב"ן בתורת הסוד, איתא בפרק ח' י"ג: "ברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו לארץ ישראל, כדכתיב והביאו את כל אחיכם, ותהיה המלכות ההיא נמשכת ואינה פוסקת לעולם".

וכך כתב הרד"ק בפי' לתהלים קמ"ו ג': "כתיב, אל תבטחו בנדיבים בן אדם שאין לו תשועה, כי לה' לבדו התשועה, והוא יסובבנה על ידי בני אדם, וכמו שסבב תשועה גלות בבל על ידי כורש, כן לעתיד יסבב גאולת ישראל על ידי מלכי הגויים שיעיר את רוחם לשלחם, כמו שכתוב: והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה', וזה יהיה לפי שבטחו ישראל בגלות באל יתברך לבדו".

גם רבי יוסף כספי (נפטר ה"א ק"א) כתב בספרו תם הכסף דף מ"ד: "היות אפשרי קרוב צאתנו מן הגלות הזה... אז מדוע לא יעשה האל לנו כמו שעשה בבית שני... כורש העביר קול בכל ממלכתו "מי בכם מכל עמו"... מדוע לא יקל, שעוד יביא ה' איש יעשה כמעשה משה וילך אל מלך מצרים ומלך תתר. וימסרו לו היהודים וארץ ישראל? או יקום מלך ויכבוש את כל ארץ ישראל מיד מלך מצרים הנקרא אלשולטן היום, ויעביר קול בכל ממלכתו שנושב לארצנו... או אולי מבלי כל אלה יעיר השם יתברך מחר או מחרתיים רוח השלטון היום, שימסור ארץ ישראל לנו ויאספו שמה כל היהודים הנמצאים בכל מלכותו וזולתם מארבע רוחות השמים, ובכלל מי יוכל לספר הדרכים, דרכי אל... למה נטרח לחשוב איך יעשה ה' כל נפלאותיו... אבל הכלל כי הענין מטבע האפשרי".

והדברים נאמרו כבר מקדמת דנא ע"י רבינו משה בן מכיר (מרבנן קדישי קשישאי בעיה"ק צפת) בספרו "סדר היום" (נדפס שם בשנת ש"ח-ש"ט) שכתב: "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. - אם כעת אנו עבדים לשנה הבאה נהיה בני חורין בעזרת השם יתברך, כי ישועת ה' כהרף עין. ונקלה זאת הגאולה הרבה מגאולת מצרים, ואפשר לה להיות על פי הטבע ואין צריך כל כך לשנות סדרי בראשית וסדור המערכות, מה שלא היה כן ביציאת מצרים".

לדעתם של הראשונים הנ"ל, יש לצרף גם את דעתו של רבינו סעדיה גאון ב"אמונות ודעות" (מאמר שמיני): "והשלישי: שהעמים יבנו חומות בית המקדש, כמו שנאמר (ישעי' סו) ובנו בני נכר חומותיך".

וכ"כ אבן עזרא בישעיהו שם: "ואפילו בני ישראל לא יבנו חומות ירושלים, כאשר לא בנו הבית, כי אם הגויים". ולפירושו מתייחסים הדברים גם על חומות ירושלים, ולא רק על חומת בית המקדש בלבד, והכל יעשה ברשיון הגויים ובעזרתם כבימי כורש.

ובאוה"ח הק' בויקרא כו, ה: "וישבתם לבטח בארצכם" - ואומרו בארצכם פירושו שכל העולם יכירו וידעו כי הוא ארצכם, ואין לזרים אתכם בה, ובזה לא יהיה לכם אפי' מיחוש ותשבו בטח". משמע שהעולם יכיר וידע בזכות ישראל על ארצו, והיינו שיבה לארץ בהכרתן של המלכויות.

מלבי"ם

כיו"ב פירש המלבי"ם בישעיה מג' ז' וז"ל בתוך דבריו: "תכלית כל הבראה והוא לכבודי. וכבודי לא יתגלה רק ע"י קיבוץ הגליות, והתגלות מלכות שמים ואחדותו, ואם כן בהכרח שהכינותי כל המציאות ותקנתיו וגמרתיו רק על אופן זה. שכל המציאות כולו תעזור לזה שיצאו עם העיור הזה וישבו ביום יזרעאל, כי זה תכלית הבראה בכללה. וכל המציאות הוכנה שיהיו אמצעיים עוזרים אל התכלית הזאת, אשר על ידו תשתלם המציאות בכלל להשיג את התכלית המבוקשת שהיא שלימות המציאות כולו".

ואת הרעיון של גאולת ישראל קימעא קימעא מבאר המלבי"ם במקום נוסף (נדפס בשיבת ציון ח"ב דף ג') וז"ל: "החיים והשלום לכבוד ידיד נפשי וידיד בית ישראל, הרב הגאון הגדול המפורסם הצבי ישראל מוהר"ר צבי הירש קאלישער נ"י. אחדשה"ט באהבה, הנה התמהמהתי עד כה ולא השבתי על מכתבו היקר, כי רציתי להאריך ולהציע את מחשבותי הרבים בענינים האלה, ועד עתה לא נתנני הזמן למצוא דברי חפץ כחפצי וכראוי לאיש גדול כמוהו, וע"כ החרשתי עד כה עד ירוח הזמן לי, ואקוה למצוא עת רצון בקרוב. ובעיקר הדבר דבריו אמתיים וכנים, ויש לי כמה ראיות מפשרטי הכתובים כפי שידרשו, כי הגאולה תצמח לאט לאט, כשחר נכון מוצאו הולך ואור עד נכון היום ושתחלה יתישבו אנשים מבני ישראל בא"י ברשיון מלכי הארץ הישרים והחסידיים, ויהיה ישוב א"י קודם ביאת המשיח".

השקפה זו המושרשת במקורות חז"ל ובראשונים, מצאה ביטוי רחב בדורות מאוחרים יותר, וקבלה משנה תוקף החל משנות ת"ק-ת"ר. ניצני האתחלתא שבאופק, העליות לא"י והמחשבות המדיניות אודות "רשיון מלכויות", החלו להאיר את מחשכי הגלות.

ואלה דברי רבי אליהו גוטמאכער זצ"ל מגריידיץ במכתבו המפורסם וז"ל (שיבת ציון עמוד 40):

"בעוה"ר טועים רבים בחשבם שיהיו יושבים בחברת השעשעיים, כל אחד כפי דרכו בביתו, ופתאום יפתחו שערי הרחמים, ויעשו מופתים בשמים ובארץ, וכל יעודי הנביאים יתקיימו ויקראו אותם ממקום שבתם. אבל לא כן הוא, מה היה יותר מקץ השבעים שנה דבבל שהיה מיועד מתחילה עד כאן ותו לא, ובכל זאת עד כמה התאמץ דניאל ועד כמה התקרב נחמיה לדרך הטבעי, ולא אמרו כהמתחכמים: "שבו איש תחתיו, הגאולה צריכה לבוא". ועוד יותר, מה היה יותר מקריעת ים סוף שרואים אנחנו בסוטה ל"ז פלוגתא דר"מ ור"י עד כמה היתה צריכה התחלה. ועוד יותר בדברי ריב"ל (סנהדרין דף צ"ח) שאם יזכו יהיה "זאתו עם ענני שמיא". אשר אם ככף איש עולה מן הים בשעה חדא יתכסו השמים במרחק גדול, אבל בלא יזכו יהיה "כעני רוכב על החמור פסיעה אחר פסיעה".

ובספר כוס ישועות (נדפס בשנת תרי"ט) להגר"ז פרידלנד ז"ל כותב עה"פ (ישעי' א') "ציון במשפט תפדה" וז"ל: "שיוועדו כל המלכויות למשפט עליה, ויסכימו שתפדה מהגויים, ולהחזירה לישראל".

החפץ חיים - שהיה אף הוא מבית מדרשו של הגר"א ותלמידיו - הביע דעה זו על אפשרות גאולה בדרכי הטבע וברשיון האומות. בספרו שם עולם שער ההתחזקות פרק י"ב דף י"ד כותב, שתתכן גאולה בימינו בנוסח גאולת כורש, והיינו הכרת אומות העולם בארץ ישראל לעם ישראל וסיועם לעליה ולקימום חרבותיה. וכך כתב שם בתוך הדברים:

"אל יתמה האדם איך נוכל, לצפות ולחכות שתהיה הגאולה במהרה. אחרי אשר אנו כעת בתוקף המצוקות, כי אצל הקב"ה לא שייך זה, שיש אצלו כמה מיני פדיון וכו', ויש שהקב"ה נותן בלב מלכי האומות, שיכירו כולם האמת וירצו להטיב עם ישראל, וכענין שנאמר בכורש שהכריז בכל מלכותו כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלקי השמים, מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל וגו'. כלל הדברים לא ימנע מהקב"ה שום סיבה להשלמת חפצו, וזהו שכתוב והרבה עמו פדות".

גם הגאון ר' יהושע ליב דיסקין, זצ"ל, שחי ופעל ושימש בקודש בירושלים, כתב (הפ"ס תרס"ד): "זכו עם ענני שמיא, על ידי נסים ונפלאות, לא זכו כבר אינש, תהיה אתחלתא דגאולה ברשיון הממשלות".

במיוחד אדמור"י החסידות הרבו דברים על אתחלתא זו שבדרך הטבע, ושטחו יריעה רחבה על מסכת הגאולה.

לעיל כבר הוזכרו דברי ראש וראשון לצדיקים, בעל התולדות תלמיד הבעש"ט שכתב, כי שתי דרכים לגאולה, בדרך הטבע ולמעלה מן הטבע.

בצדקת הצדיק להגה"צ ר' צדוק הכהן מלובלין כתב: "ולא לחנם כתבה התורה ענין המעפילים בפר' שלח; אלא כמשארז"ל בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא, שאז הוא העת לזה וכו' ולכן אומר להם משה: "והיא לא תצלח" ... ודייק והיא, שבכל מקום דרשו חז"ל היא - ולא אחרת, "שיש זמן אחר שמצליח והוא זמננו זה שהוא עקבי משיחא".

כתב האי צדיקא רבא, שזמננו טבוע בחותם עקבתא דמשיחא, ולעת הזאת "היא תצלח", היינו המעפילים והעליה לארץ, והכל כמובן בדרכי הטבע כאותם מעפילים דפר' שלח...

הצדיק מרוזין היה אחד מעמודי התווך, של בעלי הדעה והדיבור, אשר הביעו השקפתם על הגאולה הטבעית בשפה ברורה ונעימה. בספר "מגדולי החסידות" (עמ' קנ"ט) מתואר ליל הסדר האחרון לחיי הצדיק רבי ישראל מרוזין. בתאור הדברים מוצאים אנו את הקטע הבא, המתאר כיסופי גאולה ברשפי קודש שלהבת י-ה: "פתאום נתעורר, הסתכל על סביביו בתמהון, והתחיל לקרוא מתוך התלהבות מיוחדת "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו". כאן הפסיק ופנה אל בניו ואמר: "הנה הגיע זמן שאומות העולם תתמלאנה משנאתן ליהודים, וכשיראו שלא יוכלו לכלותינו, אזי יגרשו אותנו מארצותיהם לארצנו הקדושה. באמת יהיה זה בשבילנו בזיון גדול, שאתחלתא דגאולה שלנו תהיה באופן זה, אבל תהיה ככל שתהיה, ובלבד שנמלט בפעם אחת מידיהם, והשאר יבוא לנו אחר כך ממילא, כמו שהיה גם ביציאת מצרים, שהלא ממצרים גורשנו בכח, כמו שכתוב (שמות יב) כי גורשו ממצרים". אומר אני שגדולה גאולה בדרך הטבע, מגאולה על ידי נסים ונפלאות, ודבר זה אני למד מן התורה: שבעת ימים רצופים סירב משה רבינו ללכת בשליחות של מקום לגאול את ישראל ממצרים, היודעים אתם מדוע סירב? משום שראה שהגאולה ממצרים עתידה להיות על ידי נסים, והוא רצה בגאולה על פי הטבע, כי על ידי נסים מנכים לנו מזכויותינו, ועל ידי כך מתגבר כח הסטרא אחרא. והא ראייה: מיד כשנגאלו ממצרים נתגבר כוחו של עמלק, אבל אילו היתה הגאולה בדרך הטבע, לא היה כוחו של עמלק יפה להלחם בנו". וסיים את דבריו: "אשרי מי שיזכה על כל פנים להגרש לארץ ישראל, אבל לאו כל אדם זוכה".

וכן מתואר הדבר בספר הזכרונות לרבי אייזיק החסיד, ושם מספר בשם חסיד

אחד שבשנת תר"ח היתה התעוררות בעולם שהגיעו ימות המשיח והגאולה תבוא בקרוב, והצדיק מרוזין יהיה משיח. וכשהגיעו הדברים לאזני הריזינאי אמר: לא, הדור הזה אינו ראוי לגאולה נסית, עם ישראל בלי נסים ונפלאות, אזי ממילא תבוא הישועה הרוחנית. מתחלה צריך להיות אתערותא דלתתא ע"י עובדות ומעשים של ממש, לא רק במחשבות וברצון בלבד. אני אומר - אמר אדמו"ר מרוזין שמקודם צריכה להיות גאולה על פי הטבע כמו בזמנו של עזרא בבית שני, אח"כ בארץ ישראל תבוא הגאולה האמיתית, הגאולה הרוחנית".

בענין הצדיק ר' ישראל מרוזין פרסם הרב יש"י חסידה ב"סיני" (שנת תשל"ב) מאמר בשם "שירת המשיח", מתוך אוסף כתבי היד בספרית יהודה במוסד הרב קוק בירושלים, מעזבונו של הרב מימון ז"ל. במאמר זה מדבר על נשמתו של הרבי מרוזין החצובה משורש משיח ומנשמת חזקיה המלך, שחשב הקב"ה לעשותו משיח. חזקיה לא זכה להיעשות משיח משום שלא אמר שירה, כדברי חז"ל בסנהדרין צ"ד א', לפיכך החליט הצדיק ר"י מרוזין, שהוא יאמר שירה תחתיו. חיפש ומצא, תיקן וליטש את אחד השירים שנהגו אבלי ירושלים לשורר ולקונן על חורבן ביהמ"ק, והטביע את חותמו על ידי תוספת וגרעון ועיבוד צורה. שיר זה היה נהוג לשוררו בחצר רוזין, ברוב עם ובהדרת מלך כדרכו, כדי "לאוקים שכינתא מעפרא". ע"כ תוכן המאמר הנ"ל ולהלן השיר:

חיש תן לנו חלק בדוד, וגם נחלה בבן ישי.

י דך תנחני אל ארץ הקדושה, כאשר הבטחנתו על ידי משה מורשה.

ושם תחזינה עינינו מקום מקדשיך, על ידי מלכות דוד בן ישי.

חיש תן לנו וכו'

ש עה שועת עם דל שהיה לבם נמס, וגם תרחם על העיר הנכבדה שהיה למס.

גם כי אזעק ואשוע תפלתי חמס, מדוע לא בא בן ישי.

חיש תן לנו וכו'.

ר גלי המבשר חיש נא א"ל נערך, ויבשר לנו פתאום חזון הנפרך,

השמד העם אשר לשונם יחרך, על ידי מלכות דוד בן ישי.

חיש תן לנו וכו'

א שר נדרתי אשלם, ואבוא בתוך סוכת העיר ובתוך סוכת שלם,

ושם מראה המלך השלם, על ידי מלכות דוד בן ישי.

חיש תן לנו וכו'

ל ך צור ישעי אייחל יום יום, ואשוע תנה לנו פדיון
ויציץ ציץ קודש חוטר מגזע ישי, על ידי מלכות דוד בן ישי.

חיש תן לנו וכו'

בספר "כנסת ישראל" - לקוטי הר"י מרוזין זצ"ל (דף כ') כותב המחבר: "ענין מסילת הברזל שנתחדש בימינו הוא ענין קליפה קדמה לפרי, (היינו אמצעי לביצוע הקיבוץ גלויות). וזה סיפר בנו הרה"ק מרן מס"ג, ומילא אחרי דברי קדשו של אביו, כי הענין הוא, שבאם ח"ו לא יזכו ישראל שתהיה הגאולה למעלה מהטבע תיכף, רק בתחילה צריך שיהיה בדרך הטבע, ואחרי כן יתגלה בחינה למעלה מהטבע, ובטבע אי אפשר להכניס אל כל ישראל בשעה קלה לא"י, ע"כ ההכרח שתהיה תחילת הכינוס באמצעות הרכבת. וסיים: אך איני רוצה בזה, אך שיהיה תיכף למעלה מהטבע, רק פן ח"ו יהיה בהכרח לטבע, א"כ זה נשלם בזמן ענין עשית הרכבת".

כל ההתפתחות הטכנולוגית העצומה בעולמנו נתפסת בדברי רבותינו, כציוני דרך בהליכות הגאולה, כל חידושי המדע לא נועדו אלא לשרת את נדחי ישראל בדרך קיבוצם, ואף זה מוכיח על דרכה הטבעית של הגאולה.

אדמו"ר רבי מנחם מנדיל מקוצק רמז גם הוא שהגאולה תתכן בדרך הטבע, וכן סיפר החסיד המפורסם ר' בניציון מאוסטרובה ששמע מחסיד ישיש: "פעם אחת בנסיעותיו לפשיסחא עקב אחר הרבי מקוצק (אז תלמידו של הרבי ר' בונם) ור' אברהם משה (בנו של רבי בונם), ושמע אותם משוחחים על ארץ ישראל והגאולה, ושמע אותם מסכימים, שאם יחליטו אומות העולם למסור את ארץ ישראל לעם ישראל תהיה זו אתחלתא דגאולה". (היכל קוצק עמוד שי"ח).

מובא בספר "וילקט יוסף" אות קע"ח, על מרן בעל חידושי הרי"מ שסיפרו לו כי האומות נועדות ליתן את ארץ ישראל לעם ישראל ומהי חוות דעתו על כך? והשיב: "אפשר להיות כן, כי בזמן שעם ישראל הם בבחינת לא זכו ח"ו יהיה הענין עפ"י דרך הטבע".

בספרו חידושי הרי"מ מובא בענינא דמרגלים בקשר לא"י וישובה, שהליכות עם ישראל בארץ ישראל תהינה עפ"י דרכי הטבע. בכך גדולתה של א"י שלמרות פעולות טבעיות של "לעבדה ולשמרה" של "הנהג בהם דרך ארץ", בכ"ז אור האמונה בוקע ועולה מבין השיטין "ומאמין בחי עולמים וזורע". וכך נאמר בתוך הדברים: "וזהו שאמר בירושלמי אמונת זה סדר זרעים - שמאמין בחי עולמים וזורע. ולכאורה אדרבא? אולם הפי' שעושה פעולת הטבע לזרוע, ואעפ"כ איננו נופל כלל מאמונתו, זה נקרא אמונה, שמאמין בחי העולמים, שעולם נקרא ע"ש

העלם אלקותו ית"ש, וזה ההעלם הוא קיומו... וע"כ נקרא חי עולמים שהוא החיות של כל ההעלם, כל עולם ועולם... וזה ענין ארץ ישראל שהיא תחת יד כנען, ובנ"י יבררו וילבנו גם שיתנהגו ע"פ טבע, כי תבואו ונטעתם כו' כמ"ש במדרש שם, שלא כמו שהיה במדבר, רק לטע ולזרוע. והוא כנ"ל שיעשו פעולות שע"פ טבע ואעפ"כ תהיה האמונה חזקה ומאירה בלב, כי השי"ת ברא הטבע באופן זה. והוא פלא עוד יותר מהנסים... אולם מסוכן הדרך שלא יפלו מהאמונה, וצריך התחזקות גדול ונסיגות... וזה עצמו טעם שילוח מרגלים שיהי' בדרך פשוט כמנהג העולם ע"פ טבע, ואעפ"כ תהי' מאיר בלבם האמונה כנ"ל. ואלו הי' עומדים בנסיון ומתחזקים באמונה אף בחושך, מאחר והקב"ה ציוה לבוא שמה, יהיה איך שיהיה, אף לירש גיהנם, היו מאירין לכל ישראל".

כיו"ב כתב מרן האדמו"ר בעל ה"שפת אמת" זצ"ל (פרשת שלח שנת תרל"א דף מ"ד) וז"ל: "וזה ג"כ ענין המרגלים להמשיך אור התורה לההרגל והטבע, שהרי במדבר היו בני חורין כמ"ש חירות כו' ולא היה שום עול אחר עליהם, והיו צריכים להביא הארת התורה גם בהטבע כמ"ש בד' מוז"ל, ויתורו את ארץ כנען להמשיך בחינת התורה לתוך הטבע כנ"ל".

דברים מפורשים כתב האדמו"ר מטריסק ב"מגן אברהם" פר' וארא דף ד' בענין ד' לשונות דגאולה שהם כנגד ד' גאולות מד' גלויות. "והלשון ולקחתי היא כנגד הגאולה הרביעית לעתיד לבוא בבנ", וגאולת מצרים היתה עפ"י שידוד המערכות בשינוי הטבע, והיה מן ההכרח להיות כן, כי מצרים היא מקור הטומאה... אבל גאולה העתידה תהי' אי"ה על פי דרך הטבע! וזה ולקחתי - איתא בספרים שהיא "ולקח ת", שבגימטריא כמנין קדוש", שאקח ואקנה אתכם להקדושה שלי, "והבאתי אתכם אל הארץ" היא ארץ ישראל, שיש בה כל העשר קדושות, ואוירא דארעא מחכים, שהיא בסוד החכמה העליונה, המקור לכל המידות הק'. "אשר נשאתי לתת אותה מורשה לאברהם ליצחק וליעקב" - כי אעפ"י שהגאולה תהיה על פי דרך הטבע - עכ"ז יתעלו ישראל לקדושה גדולה... ונזכה שיקויים בקרוב הבטחה זו, ויגאלנו השי"ת גאולה שלמה בב"י אמן".

ובספר "אם הבנים שמחה" עמ' רמ"א מספר, שהאדמו"ר מבלז זצ"ל אמר "כי הרב הקדוש רבן של ישראל ואיש אלקים המגיד ואדמו"ר מטריסק ז"ל בספרו הק' מגן אברהם פ' וארא כתב, כי הגאולה העתידה תהיה על פי דרך הטבע, וממילא דצריך להכין הכל מה שבידינו לעשות על פי דרך הטבע. וה' יגמור בעדנו לטובה".

הספר "אם הבנים שמחה" נתחבר בבודפשט (הונגריה), בעיצומה של השואה

המחרידה, ונדפס שם בשנת תש"ג, והוא פלאי. הרב המחבר ר' ישכר שלמה טייכטאל, שהיה מחשובי הרבנים ומרביצי התורה, לא בוש להודות, כי דברים שאמר ושחשב בשנים קודמות - טעות הן בידיו. בשנת תרצ"ו כתב בספר "תיקון עולם" דברים נגד העליה לא"י וכו' וכו', ולימים חזר מדעתו זו בחושו על בשרו את חבלי המשיח בשואה, ואז, בהיותו בעמק הבכא, חיבר ספר חשוב ויקר בשם "אם הבנים שמחה", ובו ליקט מדברי חז"ל ורבותינו הקדמונים עד דורותיו, דברים נלהבים בשבח א"י וישובה בימינו. המחבר אסף מקורות רבים והוסיף נופך משלו וכנהנה וכהנה בסוגיות אתחלתא דגאולה ובדרכי הטבע שגאולתן של ישראל תתנהג לפיהן. ואפילו דיבר בשבח בוני הארץ, למרות שדשים בעקבם מצוות רבות. פרק שני מספרו זה נקרא פרק "הפדות והגאולה בב"א" (מעמ' פ"ה ואילך) ובאו בו דברים רבים ויקרים בענין הגאולה בדרך הטבע, עיי"ש.

גם חברי מועצת גדולי התורה בפולין, גם גדולי גאוני ליטא, גם גדולי רבני גליציה, אף רבה של ירושלים הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד ראו כולם בהצהרת בלפור פתח לגאולה. המוני בית ישראל ראו בכך "רמז מאת ההשגחה העליונה לפקוד את ארצנו הקדושה". ("קול ישראל" בטאון אגו"י בפולניה, ט"ז כסליו תרפ"ג). או אז פרץ, ביתר שאת ויכוח עז לדרכה של אגו"י, הקוראת לישוב ארץ ישראל. ראשיתו של אותו ויכוח נערץ בגבור ההתעוררות להתיישבות בא"י בסוף המאה שעברה. אותו ויכוח הפליג והעמיק בזמן ההצעה לחלוקת א"י שהועלתה בשנת תרצ"ז, ונידונה בכנסיה הגדולה השלישית. (ראה בתקה"ג חלק ב' עמ' 23-18). עיקר טענותיהם של המתנגדים היו בשלוש: א. אין גאולה בדרך הטבע. ב. מצוות ישוב ארץ ישראל עיקרה לעוסקים בתורה ובמצוות ולא לעובדי אדמתה. ג. יש לרחק ולהתרחק מהמתיישבים החילוניים, ומשום כך גם אין להתיישב בא"י כדי שלא להתקרב אליהם.

* * *

מצאנו לאדמו"ר מאוסטרובצא, שנתן את דעתו ופרש לפנינו הסברה מעמיקה, על דרכי ההשגחה בכבוש א"י, שהנוצרים יטלו את א"י מידי הערבים ומידיהם יטלוה ישראל, בחינת עמון ומואב טהרו בסיחון. וכן נתגשם באמת לעינינו, שנקבע מנדט בריטי לא"י והצהרת בלפור שבאה בעקבותיו, וכן מובא בספר "גאולת ישראל" עמ' 4, בהסכמות.

"עוד אמר בענין זה שהוכחתי מדברי חז"ל שהתנבאו ע"ז, שהנוצרים יכבשו קדם הגאולה את א"י מיד הישמעאלים, והם יחזירו אותו לישראל, וכמו שראינו

שנתקיים עתה בזמננו, אמר טעם ע"ז שנצטרך להיות יד נוצרים באמצע, ולא ישראל יקח מהישמעאלים בעצמם, והוא לפי שהישמעאלים הרי נודע שאינם עובדי ע"ז, וכל התפלות והתשבחות שלהם הם רק לה' אחד, והם רגילים הרבה בתפלות לה', וגם יש להם זכות המילה, ואף שאינה בשלמות, שהיא בלא פריעה ולא לשמונה ימים, רק אחרי י"ג שנה, מ"מ קצת זכות הוא להם, כמבואר בזה"ק (וארא דף ל"ב), שבשביל זכות זה נתן להם הקב"ה את א"י בזמן הגלות עיי"ש, ולכן אם ישראל היו צריכים לקחת א"י מיד הישמעאל בעצמו, היה ח"ו קטרוג על ישראל שאינם ראויים ליקח הארץ מידם, לכן סיבב הקב"ה שהנוצרים יקחו מהישמעאלים, וישראל יקחו מהנוצרים, ובזה לא יהיה עוד קטרוג על ישראל, כי הנוצרים אין להם זכויות הנ"ל. והוא ע"ד שאמרו עמון ומואב טהרו בסיחון. וא"ת א"כ מדוע לא היה קטרוג על הנוצרים, שלא יקחו מהישמעאלים, הנה על כזה כבר אמרו חז"ל (סוכה נ"ב) שהשטן מניח את או"ה ואינו מתגרה רק בישראל. ע"כ מהגה"ק מאסטראווצא זצ"ל".

האדמו"ר לבית סוכטשוב בנו של האבני נזר זצ"ל בעל ה"שם משמואל" זצוק"ל, הביע דעה חיובית בקשר להצהרת בלפור, וכך כותב הרב מאמלאק בספר "אביר הרועים" ח"א, אות ר"א - ר"ג: "אבל לאחר כשלושים שנה בימי... אדמו"ר... בעל "שם משמואל" זצ"ל, בעת שרעשה הארץ מקול השמועה, שעלה זכרונו לטובה על שולחן ממלכות הארץ, והבטחה נתנה לנו ממלכות ענגלאנד לבחור את ארצנו הקדושה, אז קרא מרן הקדוש לבית איזה עסקנים חרוצים ובתוכם היה ג"כ ידידי... ואמר אליהם: כל זמן שלא ראינו אות הוכחה מהשמים שחפץ בנו ה', ואדרבה עוד פגשנו מכשולים על כל צעד בענין זה, ע"כ גם אנחנו לא דחקנו את השעה לעשות הכנות במדה מרובה בדבר ממשי לטובת ישוב של נחלתנו וארצנו הקדושה. אבל עתה שנתקיים בנו מה שכתוב קול דודי דופק פתחי לי וגו' ונתן בלב ממלכות לבחור לנו את ארצנו הק'... כמו בבית שני נפקדו ישראל ע"י כורש מלך פרס... כך תהיה תחילת הגאולה העתידה שהשי"ת יתן בלב ממלכות הארץ לבחור לנו את נחלתינו. ע"כ חוב קדוש מוטל עלינו להתעורר להכין את לבבנו אליו ית"ש ולעשות גם אנחנו מצדינו כפי יכולתנו בחומר וברוח, והגיעה העת לגשת אל המלאכה להרבות הישוב בארצנו ע"פ רוח התורה והמצוה".

רבים רבים המה האדמו"רים, שהביעו דעה חיובית על ענין א"י, ובפרט אחרי מלחמת העולם הראשונה.

הבולט במיוחד בחבורתא קדישתא זו של אדמו"ר החסידות בפעולתו הענפה למען א"י הלא הוא האדמו"ר מגור רא"מ אלתר זצוק"ל. הרבי ביקר בא"י מספר

פעמים והמריץ את חסידי לעלות ולהיאחז בה. הרבי שלח מכתבים אחדים לאחר בקוריו בארץ ובהם דברים נלהבים בזכות העליה לארץ ותקיעת יתד בה בצורת השקעות כספיות. הרבי יצא במכתב מפורסם שיובא להלן, בקריאת רבתי. "הגיעה השעה לעשות דברים ממשיים בפועל", וקרא לאגודת ישראל לעסוק "בעבודת ממשיית. בכל מקצועות בישוב ארץ ישראל".

להלן קטעים מן המכתב שנתפרסם בשלמותו ב"התקופה הגדולה" עמ' 246.

"...ומי אשר חננו השי"ת בהון יוכל בלי שום ספק למצוא שמה פרנסתו במנוחה שלמה, ולשמור היהדות כראוי באין מעביר. אולם גם אלה שאין יכולים ואין חפצים להשתקע באה"ק יפרישו כל אחד מהונו סכום מסוים ולקנות לו שם חבל ונחלה והוא נושא פירות גם בעוה"ז... ולקשט את עצמי מקודם, עשיתי מיד... וקנינו בעיר יפו חלקת אדמה.. ולכן אקוה ואבקש שממני יראו וכן יעשו, כי הגיעה השעה לעשות דברים ממשיים בפועל. אסיפה של גדולי התורה החליטה שהאגודה תעסוק בעבודה ממשיית בכל מקצועות בישוב א"י. וכן הוא באמת דעתי אשר מצות ישוב א"י שנצטוונו בתורתנו הקדושה איננה דבר התלוי בזמן, רק בהיכולת והאפשרות. וכן גם עתה צריכים להשתמש בהאפשרות של עכשיו ולעבוד בכל עוז, כי ברבוי העולים החרדים לא"י תתגדל השפעתם שמה וזה יגרום שמירת קדושת הארץ..."

צפה האדמו"ר מגור זצ"ל כי רבוי החרדים בא"י יגדיל את השפעתם, ויתן למפעל התחיה הלאומי מימד תורני, ועצמה של קדושה ומלכות שמים.

בטוי חשוב במכתב זה הן המלים "הגיעה השעה". לשון זו נסמכת עה"פ ביחזקאל ז' י"ב "בא העת, הגיע היום" ובחולין צ"ב ובמדרש שהש"ר פ"ב "הגיע זמנן של ישראל ליגאל". ושם בשה"ש רבה: "הגיע זמנה של מלכות רומי שתכלה". ובתוספתא סוטה פ"ד ז': "אמר משה... יוסף יוסף הגיעה השעה שהקב"ה גואל את ישראל ממצרים".

מהי, איפוא, אותה שעה שהגיעה? - כוונת הדברים, כנראה, להצהרת בלפור שהיא מעין הכרזת כורש, האדמו"ר השלים את הקריאה הנשגבה של כורש "מי בכם מכל עמו ה' אלקיו עמו ויעל", ופונה בקריאה לשלומי אמוני ישראל שה' אלקיהם עמם ובלבבם ולכן "ויעל", שיעלו, ועי"כ תתרכז הקדושה ויראת השמים בא"י.

ואמנם קריאתו נשאה פירות, ובע"ה עלו אלפים מחסידיו במשך השנים וממשיכים בארה"ק את בית גור לתפארה.

בשנת תרפ"א כשחזר האדמו"ר רא"מ אלתר מגור זצ"ל לפולין מבקורו השני בא"י, הכריז באספה גדולה בלודז' שנערכה לכבודו: "אני בא עכשיו מא"י, ואוכל להגיד לכם, שאם יבואו לא"י חמש מאות יהודים חרדים עשירים יכולים לכבוש הארץ בגשמיות וברוחניות".

בספר "אוסף מכתבים" מובאים דברים נוספים שכתב הרבי מגור זצוק"ל בעניין א"י. במכתבים אלו נתן את דעתו לארגון היהדות החרדית בא"י ולגיבושה גם מבחינה תומרית, כדי שתהווה כח בעל משקל בבנין הארץ, ובכך תגדל השפעת היהדות החרדית. בספר הנ"ל מובא מכתבו בעמ' ס"ה:

"והנני כופל את דברי אשר על אגודת שלומי אמוני ישראל לעורר את כל החרדים שישתדלו להרבות הישוב באה"ק, הן באיסוף ממון הרבה לטובת קרן א"י שאצל האגודה, והן לעורר בכלל את החרדים שיניחו חלק מהונם באה"ק. כל אחד ואחד בפרטיות או על ידי תברות, באופנים ומקצועות שונות. אולם נחוץ מאד שיתרכזו הכל במקום אחד, וכאו"א מהחברות או הפרטיים יפנה למרכז האגודה, בכדי שתתרכז ותתאחד כל עבודת החרדים. וע"י זה תגדל השפעת היהדות החרדית, וישוב ארה"ק יוסד ברוח תוה"ק הכתובה והמסורה".

ושם בדף ע"ב:

"הנני מסיים מכתבי מעין הפתיחה, כי בעשר קדושות שבא"י שבמשנה יכולים גם עתה להנות מטובה, הן בעה"ב הן פרושים הן חסידים הן בעלי מדרגה וכו', אולם לבל לנסוע בחפזון (ובפרט, אחרי שנשמע שסגרו לעת עתה את הגבולים) אך בישוב הדעת ובהסתדר ולהוודע מקודם, איך מתפרנס שמה וכמה כסף נדרש, הכל בפרטות, כי אני כתבתי רק בכלל כפי ששמעתי וראיתי.

אלה דברי אביכם, הדורש שלומכם וטובתכם.

אברהם מרדכי אלטר.

ועוד מחוגי החסידים - תלמידי הבעש"ט - שאמרו בסוגיא זו: הגבאי של כ"ק אדמו"ר מוה"ר ישראל מטשורטקוב זצ"ל כתב "מפי קדשו יקרא, ואני כתבתי על שלחן קדשו בלי מגרעת ובלי יתרון ח"ו", וכך כתב: "שמעתי פעמים רבות מאבינו אבי מו"ר הקדוש זצ"ל כי לו התישבו בני ישראל כחצי מיליון בארץ הקדש, כי אז קרבו הגאולה". עכ"ל הקדוש.

בקשר להצהרת בלפור ולתגובת החפץ חיים כותב בנו הרב אריה לייב הכהן, ודבריו מובאים בספר "תולדות החפץ חיים":

"זכורני בחורף שנת תרע"ח, כשספרו לח"ח על אודות השמחה שפשטה בבתי ישראל בגלל הצהרת בלפור, פרץ הח"ח בבכי ואמר: לשמחה מה זו עושה, הקב"ה הבטיח לנו "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה", הרי זה שטר בטוח, שהקב"ה יפרע אותו בזמנו. לסוף באים אנשים ומודים רק על חלק קטן שבשטר זה של הקב"ה, והכל שמחים בהצהרה הזאת ורואים בה מעין גאולה, מסתפקים במועט... ליותר הם לא מחכים... אוי מה הי' לנו, והמשיך לבכות".

גם ר"ש גריינמן מספר זאת בספר "חפץ חיים על התורה" עמ' ק"א, ומוסיף, שבאותו מעמד הזכיר הח"ח את דברי אור החיים עה"פ "וקם שבט מישראל", והדברים הובאו בספר "לנתיבות ישראל" לרצ"י קוק שליט"א בעמ' 205: "רבן של כל בני הגולה הפוסק האחרון של זמנינו, הגאון הצדיק בעל החפץ חיים והמשנה ברורה ז"ל, הודיע אף הוא כי הישוב החדש של א"י, בבנין עריה וכפריה ועבודת אדמתה, הוא התחלת הגאולה, דבריו של החפץ חיים ז"ל, קבלתי מאת בנו הגאון ר' יהודה לייב ז"ל. "החפץ חיים" אמר אל בנו ביחס להרחבת יישובנו החדש בארץ ישראל: "עס הויבט זיך שוין אן די מעשה" - מתחיל ב"ה המעשה. הורה ופסק להלכה ולמעשה, כי כל אדם מישראל שיש ביכולתו מחוייב לעלות אל הארץ, עם זכירת האחריות המכופלת ומרובה בה לקיום התורה ומצות".

מוצאים אנו עוד אחד מאחרוני גאוני ליטא, מהחשובים בהם שתמך במפעל ההתיישבותי בא"י, וקרא לסייע לדבר בכל האמצעים, הלא הוא הגאון ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל. לאחר הצהרת בלפור כותב (מובא בשלמות בתקופה הגדולה עמ' 206).

"במאה הזאת זרחו קוי אור ע"י גדולי המעש כמו מונטיפיורי וכיו"ב בהתעוררות רבה, ומהרבנים ר' צבי הירש מטהארן ורבי אליהו מגריידיץ, לבנות ולשכלל ירושלים ולהסיר שוממותיה כמעט. ורבנים הרבה עמדו מנגד. ואף אותם שהיה בלבם לקרב את הדבר שמו יד לפה, מפני כי חרדו מהנלהבים, שלא יגדישו הסאה, ומהג' שבועות שהשביע לבנות ירושלים... אמנם כעת הסבה ההשגחה אשר באספת הממלכות הנאורות בסאן רעמא ניתן צו, אשר ארץ ישראל תהיה לעם ישראל, וכיון שסר פחד השבועות וברשיון המלכים - קמה מצות ישוב א"י ששקולה כנגד כל מצוות שבתורה (ספרי פ' ראה) - למקומה. ומצוה על כל איש לסייע ככל יכלתו לקיים מצוה זו. ואולי על זה נאמר: "עד מתי תתחמקין" (ירמיהו ל"א). ואם יתן השי"ת ויתרחב הדבר ויגדל ויפרח כשושנה כמו שנגדלו בימי ארתחששתא, אשר היו נתונים תחת פרס, דובא-ניידא (קידושין ע"ב) ואף כעת תחת ממלשת ארץ - האי - עם בריטניה המתונה - אז בטח הוא ענין העומד ברזומו של עולם.

הן אמנם, שאז היו הנביאים, בנבואה מן השמים, מחזיקים אותם. מי יודע - אולי כמו חרבן הבית השני היה, שלא עפ"י הנבואה. (אשר מהאי טעמא כשגלו לא בטלה קדושה הארץ, כדברי נועם של התוס' יו"ט, בעדיות פ"ח, משנה ו') - כן יהיה הנחת אבן הפינה שלא עפ"י נביאים, וכנטילתו כן נתינתו. אכן במופלא ממך אל תחקור, כי זה תלוי בהופעת אור אלקי לראות, אשר כל ענינים הכלליים וקנינים הצבוריים יהיו על טהרת הקדש והצניעות, וכמו שעשו אנשי כנה"ג. אבל יהיה איך שיהיה, מצות ישוב ארץ ישראל לא נפטר מזה, כל מי שבכוחו יעשה" ... עכ"ל בעל ה"אור שמח" זצ"ל.

בספר "רבינו מאיר שמחה" (דף קס) נאמר:

"שמחתו של רבי מאיר שמחה עם אישור הצהרת בלפור הביע בדברים דלהלן: זכינו עכשיו לשתים, - באלף ושמונה מאות שנות גלותנו, ידענו אמנם כי עם אנחנו ולמרות הצרות לא שכחנו ולא הסחנו את דעתנו מזה אף רגע, אבל הגויים לא הכירו בזה ולא החשיבו אותנו כעם. ועתה בה"ש גם עמי העולם מודים ומכירים כי עם אנחנו: עד עכשיו היו מרפים את ידי העושים והמעשים בישוב א"י מצדדים שונים... מעתה אחרי אשור המנדט בסן רמו לא יוכלו עוד להרפות את ידי העושים.

עוד מצאנו מגאוני ליטא שכתבו בשבח ישוב ארץ ישראל בימינו כי אל לנו לעמוד מנגד.

הגאון ר' מ"מ אפשטיין ראש ישיבת סלובודקה שעלה לארץ כותב בהקדמה לספרו "לבוש מרדכי" כי בנין הארץ יושלם בבנין תורתו וז"ל:

"ראה ראינו עין בעין השגחת ה', שהיה רצון לפניו, כי עת אשר התעורר רוח הקודש רוח כביר בעם הקדש, ליישב ארצנו הק' ולבנות הריסותיה, עליהם ביחד עם זה, וקודם זה, לרומם את בית ה', להוסיף על הישיבות הקדושות הנמצאות, עוד ישיבה קדושה, שתהא מרכז התורה לעם ישראל, ולקיים כי מציון תצא תורה. ומארץ הקדש יצאו גאונים וגדולים לכל תפוצות הגולה, וכמו שאמר עזרא, לרומם את בית אלקינו ולהעמיד חרבותיו, ולתת לנו גדר ביהודה, אשר מזה דרשו רז"ל (שבת דף י"א) שרק ברומם בית ה' יעשו בזה, שיעמידו החרבות ושיותן לנו גדר ביהודה. ואם זה אמרו עזרא ונחמיה בבנותם את עיר הקדש ירושלים, ובהקימם ברוח קדשם את בית עמנו שמה, כי אך בהתרומם בית ה' נבנה את חרבותינו, על אחת כמה וכמה עתה, שאם נרומם את בית ה' מקומו בעולמו, ד' אמות של הלכה, בארצנו הקדושה ונעשה את ארצנו עליון להוציא

ממנה תורה לישראל. אשר יצלח מעשה ה' בידינו, לבנות ולקומם חרבותיה".

ר' אברהם דב בר שפירא

גאון נוסף מאחרוני גאוני ליטא - הגאון בעל דבר אברהם - כתב להרב רבי צבי יהודה קוק (מובא באגרות ראייה ח"ג עמ' שט"ז) בשנת תרע"ט: "בלב רגש ושתוי שמחה מהבשורה הטובה כי ועדת העשרה קיבלה פה אחד את דרישות הציונים. והנני מברך אותם... ואת כל בית ישראל בברכת מזל טוב. ה' יוסיף להרבות חסדו ויגמול לטובה ושב וירחם עמו".

בית דין דקובנא

בעמ' 22 בספר הנ"ל (שיבת ציון) וכן בהתקופה הגדולה עמ' 198 מובא כרוז שכתבו דייני קובנא, המופנה לרבני ישראל ובו קריאה לתמיכה רבתי לישוב א"י. אף בקריאה לתמיכה בו מופיע שמו של ר' יצחק אלחנן ספקטור כעמוד הימיני התומך בענין, וכדאי האי גברא רבא למסמך עליה. והרי קטע מתוך הדברים:

"...הרעיון הרם והנשא של ישוב א"י אשר בהררי קדש יסודתו, ומוצאו מגדולי אומתנו בדורות הראשונים, מן הרמב"ן וכו' עד הגאונים הדגולים, ארזי הלבנון אדירי התורה והיראה, ר' עקיבא איגר ובעל החתם סופר, ר' צבי הירש קאלישער ור' אליהו גוטמאכער מגריידיץ ור' מאיר ליבוש מלבי"ם... ויהי לנפש חיה בלב רבים ושלמים... ואנחנו קמנו והתעוררנו בעזה"ת... להיות מסייעים לעושי מצוה. וטכסנו עצה עם כבוד הגאון האמיתי עטרת תפארת ישראל, נשיא אלקים בתוכנו, מרן ר' יצחק אלחנן ספקטור שליט"א הגאב"ד דפה והמדינה, והוא הסכים על ידינו וזרז אותנו בדברי נגידיים לעשות ולפעול ולהתאמץ בדבר הקודש..."

החפץ חיים

חשוב להביא כאן את דבריו של מרן החפץ חיים זצ"ל, אשר מימיו אנו שותים, כפי שנמסרו מפי בנו ר' אריה ליב הכהן, ומובאים הדברים בספר "תולדות החפץ חיים" דף מ"ג ואילך וז"ל:

"בזכרוני כי בשנת תר"נ תרנ"א, שהחלו לגרש את אחינו ב"י ממאסקאווע, התעוררה אז תנועה גדולה לארצנו הקדושה. המגורשים למאות ולאלפים החישו למפלט למו לארץ אבותינו קנו שם קרקעות, נטעו כרמים, יסדו מושבות... בזמן זה

קבלתי מכתב מאבי ז"ל, ובו הוא מעירני על התעוררות הגדולה בכל פינות עמנו לעלות לארצנו הקדושה. ומשער, כי הימים ימי עיקבתא דמשיחא, וכי פקד ה' את עמו, ואפשר הוא אתחלתא דקיבוץ גלויות, שהוא קודם ביאת המשיח, ואם היינו ביכולת, היה מן הראוי לקנות קרקע ולעלות להארץ..."

אמנם הח"ח זצ"ל התרעם מאד על כי נושאי דגל הציונות וההתישבות הם חילוניים ועוזבי תורה, ואף לועגים לקדשי ישראל ובזים לעיקרי אמונתו, ואעפ"כ כותב בנו שם: "ידעו נא הקוראים, כי מר אבא לא היה מן הקצוניים בין החרדים בדבר הציונות. הוא לא דרש מן העולים, כי אם שיתנהגו על פי התורה והמצוה, וכמו שנוהגים כל בני ישראל הישרים בגולה. זכורני כי באתי פעם לבית אבי לבקרו בימיו האחרונים. ומצאתי שם חוברת שלוחה מבית אדמו"ר אחד שליט"א, ובהביטי בו ראיתי כי הוא מתנגד לכל הישוב החדש, ובאש קנאתו הוא פוגע גם ברביים של חסידים, שנותנים רשות לאנשי שלומם לנסוע להארץ. והוא אומר ישלחו אותם לכל ארץ וארץ, אבל לא לארצנו הקדושה. ולפי דבריו שם הארץ הזאת נבחרה רק לעבודת השם, וכהנה וכהנה מאריך שם בדבריו, ושאלתי את מר אבא אם עיין בהחוברת הזאת, ענה לי, כי אין בכוחו לעת זקנתו להתעניין בכל דבר הנשלח לו, ובקשתיו שאעפ"כ יעיין קצת. וכשהגיע להמקומות שמרעיש עולמות הניע בכתפיו, ולקח התנ"ך בידו, והראה לי ביחזקאל ל"ח פ' י"ב נאמר על גוג, לשלל שלל ולבז בז, להשיב ידך על חרבות נושבות, ואל עם מאוסף מגויים, ועשה מקנה וקניין עיי"ש, הרי שעמנו עסקו במקנה וקניין, אלא עיקר הוא שיתנהגו בדרך התורה". ע"כ דבריו.

הגה"צ ר' מרדכי עלישברג מבריסק (שיבת ציון דף ט'), דן באריכות בענין הגאולה, אם תהיה בדרך טבעית או נסית. להלן קטע מדבריו: "על דבר השאלה הנכבדה בענין גאולת ישראל המקוה למיחלים לה, אם היא בדרך נסי או בדרך טבעי, מפני שגדולי ישראל באשכנז בשנים האחרונות אחזו בדרך השני, שתהיה ברצון העמים והממשלות ובדרך הטבעי, וכנגדם רב גדול אחד בארצנו הקפיד בדבר מאד, והחליט שתהיה רק בדרך נסי... וע"כ לחביבות הענין ויקרתו, אתן את לבבי לשאת וליתן בהלכה זו העמומה... בכתובים באו הדברים בשלמות מליצות נשגבות, ובש"ס באו בחידות סתומות ונעלמות, וגם הראשונים שבאו אחריהם לא גילו לנו טפחיים, רק כחודו של מחט... והדברים עתיקים. אבל הדעת מכרעת, כי שני הדרכים הם דרכי ה', וע"כ אין להחליט אל לכאן ולא לכאן..."

בש"ס מפורש ביומא (ד"ט ע"ב) שאלמלא עלו אז כל בני בבל בחומה בימי עזרא בלי שיור היו נמשלים ככסף, שאין הרקב שולט בו, רק כי לא עלו אז רק שניים

וארבעים אלף שלש מאות וששים... ובודאי אז גם היו בעמנו דעות מתנגדות לגאולה בדרך הטבעי. ולכן מיאנו לזוז ממקומם, עד אשר יעשה ה' נפלאות בארץ, כאשר בימינו אלה לא כל הדעות שוות, ויש מימינים ומשמיאילים וכאו"א כוונתו לשמים. לכן לא יפול לבנו אם ימצאו בקרבנו עוד הרבה דעות, המואסים בדרך השני, הדרך הטבעי, אשר דרך חול יקראו לו, ויבחרו בדרך הראשון אשר דרך הקודש יקראו למו. כי אלמלי היה הדבר תלוי בדעתינו או בבחירתנו, אולי כולנו היינו מסכימים עמהם, כי הוא בודאי גדול ונעלה בערכו הרבה יתר מאד מהדרך השני הטבעי... ולא עלינו הדבר לבחור, רק אשר יחפוץ ה' עלינו לקבל באהבה, ואנחנו לא נדע איך רצון קדשו, כי אין אתנו נביא ולא נדע עד מה... אם בדרך הטבע כל שהוא ברצון, והם העמים והממשלות אין אנו רשאים לדחותה, אולי מה' הוא וכן חפצו בקדש. עכ"פ לעשות מושבות מעמנו ולטעת בה כרמים, ועץ עושה פרי הוא מהדברים היותר נכבדים באומתנו, ובה אנחנו חייבים להשתדל בכל עוז, ובכל האמצעים העומדים לפנינו..."

ב"התקופה הגדולה" מובאים קטעים (עמ' 214-220) מספר יקר וחשוב בענין שיבת ציון ופעמי גאולה שחיבר הגה"צ מהר"ר ישראל מפילעב, נכד האדמו"ר מקוצק. בשנת תרנ"ו ערך קונטרס גדול בשם "שלום ירושלים", ובו דברי התעוררות רבתי לישוב ארץ ישראל, לעבדה ולשמרה. יריעתו רחבה ורבת אנפים, נסתפק בקטעים אחדים מהמורים באצבע, עד כמה הכה רעיון הגאולה המעשית בדורותינו שורשים בדברי אדמו"ר החסידות.

"...ברוך ה' שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, ולמקום הזה, להתחיל ולדבר מדברים גבוהים ורמים ויקרים כאלו, שלא האמנתי כי אדבר בימי ענינו ומרודינו... בעניני ישיבת ארה"ק ב"ב בארץ החיים... בוער לבי בקרבי כרשפי אש שלהבת יה, עוד לא יכולתי להתאפק וליתן עוד מעצר לרוחי... אך לגדולי זמננו אציע דעתי, כאשר בינותי בקט שכלי בדברי חכמז"ל בש"ס ופוסקים, ובדברי אגדות חז"ל בענין זה... כאשר הנני רואה בעינים סגורות כמציץ מן החרכים, שנפשה הערה מן השמים לטובה בחמלת השי"ת על הארץ ועל ישראל בעתים הללו, שנתיישבו בארצה"ק אלפים מישראל וחורשים וזורעים על אדמתנו ומצליחים בה, והארץ נותנת יבולה, ועציו נותנים פירותיהן, והרים מצמיח חציר, המסודר בכל הארצות ובשופי יותר, בהשגחה הפרטית הנראית לעין, ועוד זאת כי ממשלת תוגרמה נתנה רשיון לאחינו בני"י לקנות שמה אחוזת שדה וכרם... והממשלה נותנת שומרים ופקידים להגין עליהם מכל מאורע, ומהשודדים ופראים שלא יזוקו ח"ו. עוד זאת נתהוו חדשות, בשנה שעברה הועילו בני עמנו יושבי רוסיא שנכתב ונחתם

מהממשלה יר"ה, אשר רשאי לקבץ מעות מכל אחבנ"י אשר בארץ רוסיא על אדמת קודש ויושביו, לסעדם ולתמכם בכל האפשרות, וקרוב הדבר להועיל שיתנו רשות מהממשלה יר"ה, לאיזהו אלפים מישראל, שיעלו לדור בארץ ישראל... וחדשות מקרוב באו שעשו אגודות וחבורות מתושבי עמנו, בווארשא ובלובלין, ובמעזריטץ, בריסק דליטא, ביאליסטוק, פינסק ואודיסה וקנו הרבה שדות וכרמים בארצה"ק וגדלו והצליחו... ויכלו להתפרנס מהם בשופי עפ"י דרך הטבעי... הגם שמטרתם אינו עולה ישר ונכון למטרת כוונותינו, אעפ"כ בישראל, סתמן לשמן קאי...

נתתי בלבי לדרוש ולתור במעשה זה הנעשה. והתימה שזו שנים כמה וכמה א"י עומדת ציה ושוממה... ואדם אין לעבוד את האדמה, אם לא כי ימין ה' רוממה, וברצות ה' תהיה תקומה לשום שארית בארץ לרוממה, ומה רבו מעשיך ה' בחכמה, ומאד עמקו מחשבותיו לא כמחשבת בן"ד. וממרום שלח ושפך רוח על לבות הגבירים, קרובי מלכיות ושרים, שנתנו נפשם לנחלת ישרים, לפדותה מידי האכזרים... אמרתי עיני ה' במקום יגדל וירום, אף כי לב החסידים והצדיקים מרחוק עומדים, יודע ה' חוסי בו, כי לבבות ישראל הומה ומהמה מתי אבוא ואראה... ואין אתנו נביא וחזזה להאיר עינינו על איזה אופן לקוות וליחל, איך יפתחו שערי הישועה, אם על ידי נסים גלויים, שלא כסדר העולם, (כמאמר הנביא (ישעיהו נ"ב ג): חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, (פרש"י: אלא בתשובה), או סובב הדבר על גליות עמנו בנ"י שיתקבצו חנם במהרה בימינו, אבל ישיבת א"י ע"י עם ישראל כסדר העולם יתנהג, לפדות הארץ מידי האכזרים, ויהי פתח תקוה על צמיחת ישועה, שתבוא מעט מעט לשוב עליו ברחמים, עדי תבוא ישועה כוללת לכל ישראל בב"א... חפשתי בדברי התלמוד ומדרשים וזוה"ק למצוא און לי בענין זה, הנה חתום תורה בלמודי, לבוא על ברור הדברים... בכך אני תפלה לא-ל חי כי יאיר עיני בתורתו, יפתח לבי להבין דברי חכמים הטמונים וגנוזים...

(סנהדרין צ"ח): אמר ר' אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפיתם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל, כי קרובה לבוא, ופירש רש"י ז"ל: כשתתן א"י פריה בעין יפה אזי יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר מזה, ע"כ עיי"ש. הרי שצריכה א"י להיות תחילה מיושבת מעם ישראל וליתן פריה, ואחר כך יקרב הקץ הגאולה. וכן למי שיעיין בפרשה זו (יחזקאל ל"ו) שכל דברי הנביא עולה על אדמת ישראל תחלק, כמאמר הכתוב: ונאבדתם ונזרעתם וכו', והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כולה, ונשבו הערים והחרבות תבוננה וכו', נראה מזה שמתחילה תחל הישועה בישיבת הארץ... משמע ברור שצריך תחילה להתיישב בארץ עם מעט קבוץ מישראל...

ונפלאתי שלא שמעתי מאבות אבותינו נשמתם בגנזי מרומים, דרך סלולה, אשר בדרך הזה נלך ובאותה מסילה נעלה, שיהיה קבלה בידינו, שהיא התחלה לצמיחת ישועה... כמו שמצינו אצל יוסף הצדיק ע"ה, שמסר לישראל שיבוא הגואל בלשון "פקודה", ואחר כך ויאמין העם וכו' פקד ה' את עמו, ובידינו אין כלום כ"א לקוות ולייחל...

עוד נפלאתי, בכל דור ודור יש צדיקים גמורים, תופשי תורת הקודש וחסידים, כי לא אלמן ישראל, מדוע לא עלה על לבם זאת שישתדלו על ישיבת ארצה"ק על ידי אנשים כשרים, וזה יהי פתח לתקות ישועתנו שיבוא ב"ב, או לכה"פ שישכימו ויחזיקו ידי המתעסקים במצוה זו, ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה, כדאיתא בספרי דברים ס"פ ראה סי"ב, ותוספתא ע"ז פ"ה. בגלל זה לא שמתי אוזן לשמוע ועינים לראות ולב להבין לכל הנעשה בענין זה, עד יבוא העת לחנונה ויחנונו ה', וכימי צאתנו מארמ"צ יראנו נפלאות בב"א....

כמעט שעברתי מהם מצאתי בס' שבילי אמונה בנתיב העשירי וז"ל: כ' במדרש כי יתנדבו הרבה מישראל תופשי התורה, וחסידים ואנשי מעשה לבוא ולדור בא"י ולהתיישב בירושלים עיה"ק, איש איש כפי נדבת לבו, ויצוץ בהם רוח טהרה, והכשר חיבת הקדש, אחד מעיר ושנים ממשפחה מארבע פינות העולם, וכאשר יתיישבו שמה למען האמת ניר ויתד נאמן בהר הקודש בירושלים וישמע הבורא ית"ש ויקרב קץ הגאולה עיי"ש.

אולם נפלאתי בזה תמיהות עצומות וחזקות, כי ראשי המתעסקים שהתחילו להשתדל במצות ישיבת ארץ ישראל במצוה גדולה וקדושה כזו, וכל המשתדלים היו אנשים שרחוקים מתורה ומצוות... ושוכחים עיקר שבת, כי נתערבו בהוויות עוה"ז, ואיך יזכו המה במצוה זו תחילה וע"י פעולתם תהי' צמיחת ישועה לכללות ישראל כתקותנו אשר אנחנו חיים בזה. הלא כה אמר משל הקדמוני וכו' משורש נחש יצא צפע, ומצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, ואיך תידרש ציון מאנשים כאלה?...

חזרתי ואמרתי אולי תתהוה מן השמים סיבה זו, שנתעורר לבות הקצונים שבדור לקנות שדות וכרמים בא"י, למען יפנו מקום עבור האנשים הכשרים שיתנדבו לעלות לאה"ק, שיכלו לזון ולהתפרנס מצמיחת הארץ הקדושה ע"י ידו של הקב"ה המלאה והרחבה, ולא ע"י מתנת בו"ד ולא יהיו דקדוקי עניות ח"ו, שמונע מתוה"ק וממצות... ראיתי כי מאת ה' היתה זאת והיא נפלאת בעינינו, שיתנו האדירים האלה על ישוב א"י, כי יש סיפוק בידם לעשות, וכן להשתדל אצל הממשלות יר"ה,

להועיל אצלם רשיון, שיוכלו להתישב הארץ עם ישראל... ועלה בידם ב"ה, והשיגו שמה רשיון מפי המלכות, שמותר למכור ולחכור באר"י כל מיני מכירות לישראלים, והנה מצינו שאמרו חכמז"ל בבחיר שבאבות, שהשתחוה לקטן שבשבטים, מפני שהיה סיפק בידו לעשות, ותעלא בעידנא סגיד ליה, וכן גם אנחנו אין אנו צריכים לכפור בטובה ולהחזיק טובה, במי שיש בידו לעשות ועושה טוב בעזה"י...

ועוד יש להכיר מזה חסדי הבורא יתברך איך שבעזה"י שאמונתו בוערת עוד בלב ישראל, וח"ו לא כבה נרם, שאפילו מי שרחוק מאד מתורה ומצות, וכמעט ששוכח עיקר שבת, עדיין אמונת ישראל טמון וגנוז בלבם, ובוער בקרבם לבם, להפקיר ממונם ולשום עין על ארץ אבותנו לפדותה מידי אכזרים...

אף בימינו חתרו למצוא מדינה ליישב אותה, עד שמצאנו מדינת "אמריקא" ונתיישבו שמה ריבוא רבבות ומתגדל בכל יום ויום, ועל אותה הארץ שהתורה מעידה בה שהיא ארץ זבת חלב ודבש, לא שמו עין עליה, עד שנתן הקב"ה בלב כל קציני ישראל לפקוח עיניהם לזכור אדמתנו, להוציא ממנה יניקה, וגדלו והצליחו בה, אשר עד עתה לא היתה הארץ נותנת יכולה לבנ"י כמאמר ריב"ל: (כתובות קיב) ארץ ארץ הכניסי פירותיך למי את מוציאה פירותיך לערביים הללו שעמדו עלינו בחטאינו יעווי"ש, ועתה יהיה כזאת בדורנו שבנ"י יונקים מאדמתה ב"ה ע"י פעולותיהם.

בודאי הארה מן השמים הוא שיעלה נחמה לפניו יתברך לזכור את הארץ ולנחם אותה, ואין זה, כי אם בית שבונה השי"ת ברחמיו שישבו ישראל לארצם. אף כי העוסקים האלה אינם צדיקים כל כך, כבר למדנו אשר מאנשים פשוטים מבנ"י ימצא בהם הקב"ה קורת רוח, ולפעמים יותר מן הצדיקים גמורים, שעצמיות ישראל הנשרשת בהם מאבותיהם הק' עולה לרצון למעלה, יותר ממי שמשיג בעצמו השגות אלקית ומתפעל בהתבוננות שלו... ואין אתנו יודע במי חפץ הקב"ה יותר לקדש שמו על ידו במהרה, וזכות מי תגדל יותר בזה...

נוכל לשער כי הדור שלפנינו שהיו קדושים וטהורים גאוני ארץ ולבם בתורתנו הקדושה, והיו מיחלים שיבוא תשועה ע"י השר מונטיפיורי, שגם הוא לא היה אז עוסק בתורה ועבודה כל הימים כידוע, ואנחנו בדור יתום כזה מה נאמר ומה נדבר אין לנו לראות ממי שתבוא הישועה, רק אם יפדה את ארצנו מידם, יהיה מי שיהיה, רק משורש נשמתן של ישראל המה, יעזרם ד' ויחזק ויאמץ את ידיהם שיבוא ארצנו מהרה לידם, תקומה טובה תהיה לנו בעזר השי"ת שיצמח ישועה

בקרב אמן... עד כאן מספר "שלום ירושלים" למהר"י מפילעב - קוצק.
מעמודי התוך של מצדדי "שיבת ציון" בקרב חוגי החסידים יש לציין במיוחדת את הגאון ר' יהושע מקוטנא. בהסכמתו ששלח לאדמו"ר מקאצק - פילעב הנ"ל משבח בדברים חמים את הספר "שלום ירושלים" ובתוך דבריו שם כתב בשנת תרנ"א: (והתפרסמו הדברים בשו"ת "ישועות מלכו" יור"ד סי' ס"ו) "...והוא מצוה גדולה... בעיקר המצוה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו, לכבוש א"י שתהיה תחת ירושתינו, לא על ביאה ריקנית של עתה, ואין ספק שהיא מצוה גדולה, כי הקבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר עוד אקבץ עליו לנקבציו, ועיין ביבמות דף ס"ד שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה הן פחותי ערך, הן בבינונים והן בישרים בלבנותם, קרוב לודאי שנתנוצץ רוח הגאולה, אשר חלקו שהוא ממזכה רבים".

האדמו"ר הגאון מסוכטשוב כותב אליו: "ב"ה א' תצוה שנת האמת והצדק (תרנ"א), ישאו הרים שלום לכבוד אהו' מחותני בא"ז ידיד ישראל ידי"נ הרב הגדול מעוז ומגדול הצדיק המפורסם כקש"ת מוהר"ר ישראל שליט"א.

בדבר קונטרסו הנחמד עיינתי בעזה"ת ונהנתי ממנו, כי מעורר לבבות לחיבת ארץ הקדושה בדברים טובים ומתוקים.

ולדעתי כאשר יגיע העת, מי שיוכל לעלות שיהיה לו שם מצב פרנסה יעלה, היינו אם הוא לבדו ישיג רשיון, כי זה בנקל להשיג רשיון לאדם אחד, אבל בלא זה חלילה לעבור על דינא דמלכותא, וכו'. אך בדבר זה נשתנה הענין כעת לטובה להיות מצב הפרנסה בא"י עצמו לא להצטרך לחו"ל, ולדעתי זה העיקר במצות ישוב א"י. וגם לקנות נחלה בא"י הוא דבר גדול, בפרט להיות לו מזה פרנסה אף אם יש בחו"ל נחשב קצת ישיבה בא"י. ע"כ ראוי מאד להתאמץ בזה. והנני שולח לכבודו קונטרס אשר העליתי לדינא כפי הנראה לענ"ד, ובל"נ אראה גם אני להיות מן הקונה נחלה, אך לא אדע עוד הדרך איך ומה. דברי ידידו מחו' ודודו, המצפה להרמת קרן ישראל בכללות ובפרטות".

הק' אברהם.

נתפרסם בשו"ת אבני נזר יור"ד תנ"ה וראה עוד מש"כ באבנ"ז יור"ד תנ"ו.
ראינו בדברי גדולי ישראל שהוזכרו לעיל שכולם בקו אחד נטו לראות את גאולתם של ישראל בדרך הטבע וכתבו ודרשו רבות לעורר נקודה זו בלב המוני בית ישראל שהיו אמונים וחזקים באמונתם כי פתאום יבוא הגואל בדרך ניסית.
ואף בימינו לדאבוננו רבים ושלמים מחכים עדיין לנס על טבעי ומסתופפים

בחצרות קודש מחוץ לארצנו הקדושה ואין לנו אלא לקרוא בגרון ובקול גדול "עלו לציון".

משיח בן יוסף זהו בדרכי הטבע

אחד מרעיונות היסוד של סוגית "אתחלתא דגאולה" קשור באישיותו ובמהותו של משיח בן יוסף. ענין זה של הני תרי משיחין משיח בן דוד - משיח בן יוסף - עמום הוא וחתום ובכלל מש"כ הרמב"ם בפרקי המשיח בהלכות מלכים פי"ב ה"ב: "אבל אלו הדברים וכיוצא בהם לא ידע אדם איך שיהיו עד שיהיו, שדברים שתומין הן אצל הנביאים וכו'", ברם נעלה מכל ספק שמשיח בן יוסף תופש פרק חשוב ונכבד במסכת הגאולה ותהלוכותיה, ענין זה של משיח בן יוסף מוזכר כבר בגמ' ובמקורות חז"ל רבים, במדרשותיהם, ולהלן יובאו המקורות, ויותר מהמה מדובר בו רבות בזוהר הקדוש ובספרי ראשונים ואחרונים, חסידים ומקובלים והוגי הדעות בכל הדורות.

בדברי הרועים

קודם שנפנה למקורות חז"ל נצטט מעט ממשנתם של הרועים, מדברי האור החיים וממסורות בשם הגר"א.

האור החיים מדבר בספרו פעמים מספר על שני המשיחים ובמיוחד על הריגתו של משיח בן יוסף ומשייך שם את מותו של משיח בן יוסף במלחמה לחובתם של ישראל, שאינן זכאין, ואם יהיו כולם צדיקים לא יהרג ותהיה לו תקומה, ומכאן ציין שהורו המקובלים הקדמונים שיש להתפלל במיוחד על כך שמשיח בן יוסף לא יהרג, וכך נהגו גדולי ישראל מאז ומעולם, ולקמן יובאו הדברים בשלימותם ממקורות חז"ל וראשונים ואחרונים בענין מיתתו או אי מיתתו של משיח בן יוסף, כך כתב האור החיים במדבר כ"ד, י"ז:

"וטעם שיעד גאולת אחישנה שהיא ככוכב ליעקב, וגאולת בעתה שהיא עני וכו' לישראל שהם כתות הצדיקים - נתכוון לומר שהמושג לגדר זה של ביאת הגואל ככוכב הוא, כשתהיה הגאולה מפאת גדר הבינוני שבישראל שיטיבו מעשיהם ויבא בזכותם, והוא או' דרך כוכב מיעקב, אבל ביאתו בדרך וקם שבט מישראל זה יהיה כשלא יטיבו מעשיהם כת הבינונים ולא יבוא אלא מפאת כת הצדיקים שבהם והוא או' וקם שבט מישראל. עוד רמז במאמר דרך כוכב מיעקב על משיח בן דוד הרמז בכוכב כנזכר ואו' וקם שבט מישראל ירמוז על משיח בן אפרים והכוונה בזה כי אם

ישראל יהיו בגדר שיהיו נקראים יעקב לא יעיר להם אלא משיח בן דוד אבל משיח בן אפרים ימות במלחמה ראשונה שיהרגנו רומילוס כאו' ז"ל. אבל אם ישראל יהיו כולן צדיקים שבשם ישראל יתכנו אז אפילו אותו שבט שהוא משיח הבא מאפרים וקם פי' תהיה לו תקומה לפני אויביו ולא יהרגנו רומילוס. ותמצא שציון גדולי ישראל לכזין בתפלתו כשאנו אומרים לישועתך קוינו וגו' לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה".

ובאור החיים ויקרא יד, ט: "ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות הם ב' משיחים, ונקרא צפור כי כן יתכנו נשמות העליונות כידוע, ועוד מצינו שיתכנה הגואל לצפור וזה לך ל' הזוהר בפ' בלק ומההוא מערת' יסגא חד עופא ברבא עלאה דישלוט בעלמא וליה יתיהיב מלכותא וכו' ע"כ, ומצינו שאמרו ז"ל ששני משיחי ישראל הם משיח בן אפרים ומשיח בן דוד ובתחילה יתגלה משיח בן אפרים וימות, ואח"כ יתגלה משיח בן דוד, וכנגד ב' אלו אמר ולקח למטהר ב' צפרים חיות טהורות כל אלו הכינויים הם מעלות הקדושה כידוע ליודעי חן. ואמר: "ושחט" - כאן רמו להריגת משיח בן אפרים כמאמרו ית'... וממוצא דבר אתה יודע שאם יהיה בהם תורה לא ימות הצדיק. ותמצא שכתב האר"י ז"ל שצריך לכזין בתפילה הקבועה להתפלל על זה הצדיק שלא ימות".

הספר "קול התור" מבית מדרשו של הגר"א - לר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א - כל כולו מיוסד על ענין זה של משיח בן יוסף. המושג "משיח בן יוסף" מתעלה בהסברתו של קול התור והוא מתפרש ככח הפועל בכל הדורות למהלך גאולתם של ישראל. משיח בן יוסף הוא "משיחא דאתחלתא" וממשנתו של הגר"א למדנו על כל יעודיו ותפקידיו של משיח בן יוסף לפרטי פרטיהם. הגר"א מנה קנ"ו בחינות ביעודי מב"י, והדברים מיוסדים על פסוקי מקרא ומדרשי חז"ל. בחינות יעודים אלו בנויים עפ"י תורת הנסתר בחישובי גימטריאות ויסודות הקבלה. עיקר תורתו, כאמור, מתמצית בהכרזה ש"עוד יוסף חי" וכי רוחו של מב"י ויעודו מצויים הם תדיר בעם ישראל, בחינת "והם לא הכירוהו".

להלן קטעים אחדים מ"קול התור" המלמדים על שיטת הגר"א בנושא העומד ברומו של עולם - במהותו ויעודו של מב"י.

קול התור פ"א אות ב': "על פי רבינו הגר"א כל עבודת קבוץ גליות, בנין ירושלים והרחבת ישוב ארץ ישראל להחזרת השכינה, כל עקרי העבודה (בנין ונטיעה) וכל פרטיה ופרטי פרטיה, נאחזים ביעודו ובתפקידו של משיחא דאתחלתא משיח הראשון, משיח בן יוסף, שהוא הכח הניסי המסייע לכל פעולה (בקבוץ גליות)

הנעשית באתערותא דלתתא על דרך הטבע כי משיח בן יוסף מארץ ומשיח בן דוד משמים", "אחת התכונות של משיח בן יוסף, הצלחה ע"י עשייה כמו שכתוב ביוסף "כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו", "וירשתם אותה וישבתם בה", אומר רבינו הגר"א בזכות "וירשתם אותה" - "תשבו בה", ובמה תירשוה בחזקה, וחזקה היינו בנין ונטיעה כו' הוא ענין קץ הגאולה שבדברי חז"ל סנהדרין צח. מגילה יז. על הפסוק ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וכו' אשר זאת היתה שאיפתו הנמרצה של רבינו הגר"א כו' וקבוץ גליות תלוי בקיום המצוות התלויות בארץ".

שם פרק ב' ח"ב אות א: "שני משיחי הדורות הם הכוחות הנסיים המחזיקים את קיום ישראל וחזוקם בכל ימי הגלות והמסייעים הנסיים בעקבות משיחא, משיח בן יוסף הוא הכח הנסי לקיום וחזוק הגשמי, ומשיח בן דוד הוא כח הנסי לקיום הרוחני של ישראל בכלל ובפרט. תפקידי ב' משיחי הדורות הם בהרבה בחינות כמבואר בחבורי רבינו ז"ל.

ב' המשיחים משתתפים ומסייעים זה לזה, מב"י בסוד "עוד יוסף חי" ומב"ד בסוד "דוד מלך ישראל חי וקיים". הם חיים וקיימים בכל דור ודור ופועלים בתפקידיהם ומשפיעים זה לזה כל אחד מכוון וסגולת תכונתו וזקוקים זה לזה. בלעדי שפע כוחם וגבורתם והגנתם לא יוכלו ישראל להתקיים אף רגע אחד ח"ו, רק שהם נסתרים בכוחותיהם ובדמותם בתחתונים כל זמן שבעוה"ר ישראל ושכינתא בגלותא".

שם פ"א אות כ: "משיח בן יוסף התחתון הוא אחד בכל דור בחינת צדיק יסוד עולם, הזוכה לפי מעשיו ולפי שרש נשמתו לעשות לישועת ישראל, פעולות ישועה והרמת קרן התורה מתוך מסירות נפש, אשר בזה מגיע למספר גבוה של משיח בן יוסף והוא טצ"ץ (תשע מאות תשעים ותשע) ביסוד. משיח בן יוסף השרוי בכל בית ישראל בכלל, בסוד "שארית יוסף" שנאמר על כל ישראל, ובכל איש ישראל בפרט, המקנן בטצ"ץ ניצוצין נשמתו ברבים מבני ישראל, אנשי המעשה הזוכים לעשות בקבוץ גליות וכו'. כל הזוכה לפי מעשיו וזכות אבות לעשות באותן הפעולות שהן של מב"י הרי הוא ניצוץ משרש נשמת דמב"י, כל אחד לפי דרגת-המעשים".

שם פרק ב' אות לט: "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו (בראשית מ"ב) - זוהי אחת מתכונותיו של יוסף ולא רק בדורו כי אם בכל דור ודור אשר הוא משיח בן יוסף מכיר את אחיו והם לא מכירים אותו, ומעשה שטן הוא המסתיר את תכונותיו של מב"י שאין מכירין בעקבות משיחא וגם מזלזלים בהם בעוה"ר. כי לולא זאת

היה כבר קץ לצרותינו. ואילו ישראל מכירים את יוסף, היינו עקבות דבן יוסף משיחא שהם קבוץ גליות וכו' היינו נגאלים כבר בגאולה שלמה".

הגר"א ראה את עצמו בטוריא דמשיח בן יוסף, ובו מנצנצת רוחו בדורותיו, לפיכך עמד והקהיל ועשה לפעול ברוח יעודיו ובחינותיו של מבי"י - לקיבוץ גלויות ולבנין ירושלים ולקירוב הקץ המגולה בסוד האתחלתא דלתתא.

וכך מעיד תלמידיו "בקול התור" פרק ג' אות ח':

"בתחילה ראה רבנו שהוא בחינת יהושע כפי שרמוז בתורה בפסוק "אבן שלמה" (סוף פ' תצא) אליהו בן שלמה, ואחרי פסוק זה מחית עמלק וזה תפקידו של יהושע היינו מסטרא דשמאלא והוא ביעודו דמשיח בן יוסף (ביאורי הגר"א לתקוז"ח דף כ"ז על הפסוק שמאלו תחת לראשי) ורבנו ג"כ כותב כי אבן שלמה מסטרא דשמאלא (היינו מדת הדין). ומיד אחר זה הפסוקים והיה כי תבוא אל הארץ ומכיון שהיה אז רבנו מסטרא דיהושע היינו בחינת משיח בן יוסף נסע לארה"ק אך בדרך הנסיעה עלה בדרגה דתפארת, מעליתא דמרע"ה בראותו שמו מרומז בפסוק "ברחמים גדולים אקבצך" ששייך למרע"ה ושמו עולה כך (לעיל פרק זה סעיף ז') וכן ב"קול התור" כי גם "תור" עולה כך בחושבנא, ולכן ראה שאין לו רשות להכנס לאר"י ורק למסור הדבר לתלמידיו מבחינת יהושע, להתחיל בקבוץ גלויות וזוהי מלחמה לה' בעמלק מדר דר. אחד מתלמידיו קבל ממנו רמז מופלא בפסוק זה "מדר דר" שבזה מרומז שמו ב"ג' דורות וגם רמז במלים "קול התור".

ועוד שם פ"ג אות י"ב:

"אספרה אל חוק מעט מזעיר, עד כמה שיש לנו רשות לספר, והוא ענין החזון הנשגב, מחזה שדי מופלא שחזה רבנו הגר"א זמן קצר אחרי שחזר מדרך נסיעתו לארץ הקדושה בשנת תקמ"ב. רבנו היה אז שרוי בדאגה עמוקה ובמבוכה נפשית שקשה לתאר. מצד אחד ראה ברוח קדשו את השליחות הגדולה שהוטלה עליו מן השמים לעורר ולהתחיל בקיבוץ גלויות בפועל, ומצד שני ראה את הסכנות הנוראות הכרוכות בענין זה, הן בנסיעות לאר"י והן בתנאי ההתישבות, - בזמן שארץ ישראל היתה מדבר שמם, מחלות מדבקות שוררות בה ומלאה שודדים פראי בני אדם וכל שאלת הצרכים, צרכי הכלכלה וצרכי הפרנסה וגודל האחריות בענין זה בדרך טבעית. הוא היה שרוי במבוכה כזאת שלא ראינוה אצלו מימיו, הרבה להתפלל בצום ובכי לקבל עצה ברורה מן השמים, עשה מה שעשה בתיקונים סודיים וכו'. אכן, הוא נענה במחזה גדול וקדוש בגילוי עילאיים, גילוי יעקב אבינו בסוד "אחרית הימים" וכו' (הערת המעתיק: כאן יש להזכיר מה שהגאון ר' חיים

מוולוזין תלמיד הגר"א כותב בהקדמתו לביאורי הגר"א על ספרא דצניעותא שלהגר"א היה גלוי יעקב אבינו ואליהו הנביא). באותו המחזה הקדוש אמרו לו פסוקים רבים שבהם מדובר ע"ד הבטחות טובות בענין ישוב ארץ ישראל ובהם רמזים בשמו, ביניהם הפסוקים האלה: "אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו". ונרמז לו שהמילים "וישרון בחרתי בו" עולות כשמו בשלשה דורותיו "אליהו בן שלמה זלמן בן ישכר דוב" ובוזה ראה בפעם הראשונה את יעודו בתפקיד הגדול של משיחא דאתחלתא, כי עולה כמנין "וישרון בחרתי בו" (מדובר על זה באריכות לעיל פרק ב' ופרק ג'), ובסופו של אותו פרק ישעי' מ"ד שבו ראה רבנו את יעודו בטוריא דמב"י בפסוק וישרון בחרתי בו, - מדובר גם על תפקידו של כורש האומר לכורש רעי' וכו' ורבנו כתב שאתחלתא דגאולה באה בתפקידו. המחזה הנשגב הזה עודד מאד וחיזק את לבו של רבנו, מאז חדלו להטרידו הפקפוקים בדבר בעיות הקשיים וסכנות הטבעיות שאודותם דאג לפני כן.

כמוזכר לעיל כותב "אור החיים" הק' שיש להתפלל על משיח בן יוסף שלא יהרג, בשם קבלת האר"י, בספר "קול התור" מיסודו של הגר"א מובאת תפילה מיוחדת בשם "עוד יוסף חי" למען משיח בן יוסף. וז"ל שם בפרק ה':

תפלת עוד יוסף חי

אבינו שבשמים, רחם נא על שארית יוסף עמך, אב הרחמן גואל ישראל וירושלים, מצמיח קרן ישועה, הושיעה נא והצליחה נא, ציר אמונים משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף נושא חליינו וסובל מכאובינו במלחמתו נגד צורר ישראל ארמילוס הרשע, וכמו שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה, והי' ה' למלך על כך הארץ.

עוד יוסף חי, יוסף עוד חי, חי יוסף עוד. בן דוד חי וקיים.

אבינו האב הרחמן הבוחר בירושלים ושוכן בציון, בטובך הגדול ישוב נא חרון אפך מעמך ומעירך ומנחלתך. ונזכה כלנו לראות מהרה בהתגלות החזון הקדוש שנרמז ממעון קדשך לרבנו אליהו בן שלמה נהורא דמב"י בדרגא דטוב. בפסוקים הקדושים: אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו, - ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון, - חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראנה ירושלים נוה שאנן. במעליתא דזיהרא עילאה.

צור משגבנו מגן ישענו, הגן בעד עץ יוסף אשר ביד אפרים, הרם קרנו קרן משיחך

בן יוסף כאמור: וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח. השגיבה כחו לעמוד איתן כאמור ותשב באיתן קשתו. במלחמתו הקשה נגד אויבי עמך צורריו, כדבר הבטחתך על נפילת גוג ומגוג (יחזקאל ל"ט): על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפך ועמים אשר אתך. ויצאו יושבי ערי ישראל ובערו והשיקו בנשק ומגן וכו', והיה ביום ההוא אתן לגוג מקום שם קבר בישראל וכו' וקברו שם את גוג ואת כל המונה וקראו גיא אמון גוג. ונתתי את כבודי בגויים וראו כל הגוים את משפטי אשר עשיתי ואת ידי אשר שמתי בהם. וידעו בית ישראל כי אני ה' אלקיכם עתה אשיב את שבות יעקב ורחמתי כל בית ישראל וקנאתי לשם קדשי. שגבנו ועזרנו צור משגבנו להגיע במעשה ידינו על נחלת קדשנו לדרגת מספרו הגדול והמקודש (מטטרון שר הפנים) שרו של משיחא דאתחלתא "טצ"ץ ביסוד" אחוז בשני צבאות ימינא ושמאלא - - - וראו כל עמי הארץ את ישועות אלקינו מהרה.

אבינו האב הרחמן, תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך וכו' בזכות העוסקים בתקוני צפנת פענח וכוונותיהם לביעור רוח הטומאה ולקדוש שמך הגדול והקדוש, בזכות העוסקים בישוב ארצינו הקדושה ובנין ירושלים, בזכות בניך יושבי נחלתך הסובלים יסורי ארץ ישראל ומקבלים את היסורים באהבה למען קידוש שמך וקירוב גאולת עמך ונחלתך במהרה.

בזכות כל זאת יחיה בן יוסף משיחא דאתחלתא ולא יפול כתפילתו של רעיא מהימנא מרע"ה ודוד המע"ה ותפילתם של עוד ראשונים כמלאכים, בעד חיי והצלחת משיחא דאתחלתא מבי"א. וכפי שגזרו צדיקי עולם, צדיקים גוזרים והקדוש ברוך הוא מקיים. עוד יוסף חי, יוסף חי עוד, חי יוסף עוד, בן דוד חי וקיים, צדיק באמונתו יחיה, והיו עץ יוסף ועץ יהודה לאחד ביד ה', וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו.

הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מידי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'. ויהי נועם ה' עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו. בכל ח"י הסגולות והנאצלות של משיחא דאתחלתא במלא השלמות של כל סגולה וסגולה עם דרגת טצ"ץ ביסוד, בסוד הכתוב הקטן יה"י לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה. מן המיצר קראתי יה ענני במרחב יה.

ששים רבוא

מבואר במדרשים וזהר (מובאים שם דף פ"ב) שהגאולה תבוא בזכות הצדיקים, והנה זכינו שנתקיים לנו מה שאמרו חז"ל (בסנהדרין קיא. וליק"ש הושע ב. מובא

שם מא.) שלמות המשיח יכנסו לארץ "ששים רבוא" יהודים, וכן הי' כשהיו ס' רבוא יהודים בארץ קמה מדינת ישראל, ובזמן שהי' ששים רבוא יהודים למעלה מעשרים נכבשה ירושלים, והנה מתוך הקהל של 250 רבוא שעלו ארצה ישנם ששים רבוא (וי"א הרבה יותר עד פעמיים ששים רבוא) שומרי מצוות בלב ונפש ובהם קהל גדול של לומדי תורה גדולי ישראל צדיקים חסידים ואנשי מעשה מאות מוסדות של תורה ותינוקות שב"ר שבזכות כל אלה ראינו אתחלתא דגאולה, ושאר הקהל רובם הגדול המה בכלל "תינוק שנשבה" שלא רק שלא קבלו שום חינוך דתי אלא למדו אותם שנאה לדת, ואנחנו רואים שהרבה נשתנה מצבם לטוב, בפרט זה, ויש לקוות שבזכות התעסקם בבנין הארץ ובמסירות נפשם למען הגנת הארץ ובמצוות שבין אדם לחבירו ועוד יזכו מן השמים לאתערותא דלעילא לקרב את לבם לאביהם שבשמים.

על כן אמרתי לדון בענין זה של ששים רבוא.

קיימת נקודה חשובה בענין ה"אתחלתא דגאולה" וזהו ענין "ס' רבוא מישראל", מספר זה של ס' רבוא כיוצאי מצרים מסמל את כלל ישראל הגוי כולו, כשם שבעת היותו לעם היו ס' רבוא גברים מבן עשרים ומעלה כך ואף לעתיד לבא ישנה חשיבות מיוחדת למספר זה של אוכלוסי ישראל.

והנה בנידוננו על סימני האתחלתא דגאולה נוכל למצוא במקורות חז"ל ראשונים ואחרונים שששים רבוא מישראל, שיתקבצו לארץ, מהוים בסיס להשראת השכינה בסוד "אתחלתא דגאולה".

מצינו בילקוט שמעוני מקור נפלא לענין זה וכנראה שיש כאן גירסא מיוחדת בסוגיא דסנהדרין קי"א ע"א בגמ' שם איתא: "תניא ר' סימאי אומר: נאמר ולקחת אתכם לי לעם, ונאמר והבאתי אתכם, מקיש יציאתן לביאתן לארץ, מה ביאתן לארץ - שנים מס' רבוא (רש"י שלא נשתירו מס' רבוא שיצאו ממצרים אלא שני אנשים יהושע וכלב), אף יציאתן ממצרים שנים מס' רבוא (רש"י והשאר מתו כולם בימי האפלה), וכן לימות המשיח (רש"י שלא י שארו מכל ס' רבוא אלא ב'), שנאמר (הושע ב') וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים (רש"י ענים ושפלים יהיו כימי עלותה מארץ מצרים)".

והנה בילקוט שמעוני הושע ב' רמז תתקי"ח גורס בשינוי בסוף הקטע, ושם איתא: "וכתוב וענתה שמה כימי נעוריה מה יציאתה ממצרים בס' רבוא כן לימות המשיח בס' רבוא..."

גירסא שו מישבת כמה וכמה תמיהות בגמ', לפי גירסתנו קשה להבין מהו המקור

של שנים מס' ריבוא ובגמ' שם מובא הפסוק בירמיה - ג' "ולקחתי אתכם שנים מעיר אחד ממשפחה" אמר ר"ל דברים ככתבן א"ל ר"י כו' אחד מעיר מזכה כל העיר כולה, ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה", והמהרש"א מפרש בדוחק שאולי רמזו כאן לשני המשיחים, משיח בן דוד מיהודה ומשיח בן יוסף מאפרים עי"ש. ועוד קשה שכן הפסוק "וענתה שמה כימי נעוריה" הוא פסוק נחמה ופיוסין לעם וכיצד הוציאו אותו חז"ל - לגירסתנו - לדרש של פורענות כמש"כ רש"י "ענים ושפלים יהיו כימי עלותה מארץ מצרים".

ביונתן פירש פסוק זה ו"ענתה שמה" לענין ניסים שיעשו כבימי יציאת מצרים, הרד"ק ורס"ג מפרשים לשון שירה כמו ביציאת מצרים ששרו על הים, וכן פירש באבן עזרא וכמו שכתוב ביציאת מצרים "ותען להם מרים", וכך הפירוש כאן "וענתה שמה", וכ"ה בתנחומא ישן וירא כב, ובילקוט שמעוני גורס... כמו "ותען להם מרים" ורש"י בהושע פירש: ו"ענתה" לשון מעון ודירה והינו כמו שישבו במצרים ימים רבים.

ובכלל פירש"י בסנהדרין תמוה שרי לא יצאו ממצרים "ענים ושפלים" כ"א ברכוש גדול ורב.

אך לגירסת הילקוט שמעוני הדברים מבונים ומאירים: "מה יציאת מצרים בס' ריבוא שנא' וענתה שמה... "וכיום עלותה מארץ מצרים" והם הם דברי תנחומים ועידוד לעם.

ויש לומר שענין הס' ריבוא מבוסס ונסמך על מאי דמצינו במדרש אגדה בהעלותך (י, לו): "רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין השכינה שורה פחות מששים רבוא מישראל".

ונוסח זה מובא במדרש הגדול וישלח לב, ג: "ר' חונא בשם ר' איבו אומר ששים רבוא (מלאכים) כו' ואין שכינה שורה בפחות מששים רבוא". ועי' יבמות סג: דרשו כ"ב אלף וספרי בהעלותך שם. ועפ"י הנ"ל נ"ל לפרש לשון רבינו גרשום לערכין לב: (מובא בס' הנ"ל): עזרא דכתיב ביה כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות וששים הוה ממני, ובפי' ר"ג: דאפילו עישור מישראל לא היו במקומן דהכי גמירי (דלעולם) אין ישראל פחותים מששים רבוא. ומ"ש "וגמירי וכו'" ליתא בשום מקום. ולפי הנ"ל אולי מתכוון לדרשה הנ"ל שאין שכינה שורה וכו'.

והנה גם בחזונו של הגר"א, במסכת האתחלתא דגאולה דיליה שפרש לפנינו תלמידו "בקול התור" מדובר על ערך ס' ריבוא בקיבוץ גלויות לארה"ק.

וז"ל שם פרק א' אות ט: "שאלתי את פי רבנו אם יהיה האפשרות במציאות

הגשמית להעביר את כל ישראל בפעם אחת לארץ ישראל, כיצד לעשות הרי יעמדו לפנינו שאלות רבות וקשות בנוגע לסידור הישוב. אחרי עיון רב בשאלה זו ענה לנו רבנו, אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל ששים רבוא בפעם אחת צריכים לעשות זה מיד כי מספר זה של ששים רבוא כחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם מיד הגאולה השלמה בענני שמיא בדרך נסית. וע"פ האמור: ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה שעפ"י רבנו נאמר זה על מב"י ועפ"י חז"ל (שבת פח.) בפסוק זה נכלל המספר ששים רבוא."

ושם פ"ב אות קיח: "מכאן שקיבוץ גליות העיקרי הוא לא פחות מששים רבוא ע"פ דרשת חז"ל במס' שבת פח בקשר לענין שני הכתרים" וכוונתו למאי דאיתא התם: "דרש ר' סימאי, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים מלאכי חבלה ופירקום שנאמר (שמות לג) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב, כו', אמר ר"ל ועתיד הקב"ה להחזיר לנו שנאמר (ישעיה לה) ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, שמחה שמעולם על ראשם". ובמהרש"א: "שנאמר ופדויי ה' וגו' דהיינו בגאולה העתידה שתהיה ע"י הקב"ה ולא ע"י מלאך (ראה לעיל פ"ח) כמו שהיה גאולת עוה"ז, שנאמר בהם ומלאך פניו הושיעם, אז שמחה שעל ראשם, היינו ב' הכתרים יהיו לעולם ועד."

משמע, איפוא, שלע"ל יתקשרו שוב לראשי בני"ס רבוא כתרים, כאותם שנלקחו מאתנו בחטא העגל. מכאן רמז נוסף להמצאות ס' רבוא בעידן האתחלתא דגאולה כאשר "פדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה" ואז יזכו שוב לס' רבוא הכתרים הכפולים ושמחת עולם על ראשם.

עוד רמז ניתן למצוא במשנת הגר"א לחשיבות הששים רבוא בתהליכי ה"אתחלתא דגאולה", במה שמובא בספר חזון ציון דף ל"ח בשם ספר "ברית אבות בסערות אליהו" שהחזרת השכינה שהיתה בגלותא תהיה ע"י "אוכלסא דישראל", וזאת על יסוד הפסוק "ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו". ובהק' לזוהר בראשית דף א' איתא: "הכי אומינא לך דלא ליעול אנא לעילא עד דיעלון בך אוכלוסך לתתא שאין הקב"ה נכנס לירושלים של מעלה עד שאוכלוסא דישראל נכנסין לירושלים של מטה".

והרי שנינו בברכות נ"ח ע"א: "ואין אוכלוסא פחותה מששים רבוא". הוי אומר: שיבת שכינתא מגלותא תלויה באוכלוסי ישראל שהם ס' רבוא, אם ס' רבוא

יכנסו בירושלים של מטה אזי הקב"ה יכנס בירושלים של מעלה בסוד "אתחלתא דגאולה".

עוד רמזים למספר ששים רבוא יש למצוא בכתבייד של הרב שלמה זלמן ריבלין ז"ל, בשני קטעי-הערות השייכים ל"קול התור", האחד לפרק ה': הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה. אם הקטן יהיה לאלף היינו אם אתערותא תתאית תגיע דרגת טצ"ץ (היינו 999) ביסוד, והצעיר הוא אפרים הוא משיח בן יוסף שתפקידו קבוץ גליות לגוי עצום, היינו ששים רבוא. אני ה' בעתה אחישנה אפילו בלא זכו אחישנה".

ורמז שני בהערה לפרק ו': "ראה פתחי מרחביה פרק ד', בענין ששים רבוא שאמר הגר"א לר' הלל. בפסוק "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'" רמזים אלה: א) האותיות הראשונות עולות ס', "באור" אותיות רבוא, ב) באותיות השניות עולות ציון, ג) האותיות האחרונות עולות "השחר עלה", וגם כל חפצי ישלם, שנאמר בכורש, כי האתחלתא דגאולה תהי' בתפקיד כורש ע"י משיח בן יוסף".

ובספר "המגיד דורש ציון" שי"ל ע"י רש"ז ריבלין מביא בעמ' 64 על ר' משה ריבלין - בנו של ר' הלל משקלוב - שאמר: "דרך גאולים תחלה קמעא קמעא כאילת השחר עפ"י חז"ל, עד שתגיע לששים רבוא בסייעתא דשמיא".

גם בספרות החסידית מוצאים ביטוי לחשיבות השישים ריבוא כמושג של כלל ישראל הנוגע גם לענין ה"אתחלתא דגאולה".

בבוצינא דנהורא ד"ה ויקהל תולדות יעקב יוסף בהקדמה, "וכללות נפשות ישראל הוא הדבר בעצמו אשר ציוה ה' שהמה בעצם הוא שלמות התורה, כי יש ס' ריבוא אותיות לתורה ויש ס' ריבוא נפשות ישראל, וכל אחד מישראל נפשו אחזה באות אחת מן התורה".

ובספר מאור עינים פר' שמות "וכמו כן יהיה משיח קומה שלימה מכל נשמות ישראל כלולה מס' ריבוא, על כן צריך כל אחד מישראל להכין חלקו בחינת משיח השייך לחלק נשמתו עד שתתוקן ותכונן כל הקומה כי כל אדם צריך להביא בחינת חלק משיח שלו".

ומצינו סמך ממקורות חז"ל ששים רבוא הכונה למספר בני אדם של ששים רבוא ואפי' נשים וטף ולא דוקא גברים למעלה מעשרים. והיינו שענין ששים רבוא הכוונן השיש חשיבות מיוחדת לציבור מרוכז של ששים רבוא כאחד.

גרסינן בברכות נח. ת"ר הרואה אוכלוסי ישראל, אומר ברוך חכם הרזים, שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה, בן זומא ראה אוכלוסא על גב

מעלה בהר הבית אומר ברוך חכם הרזים וכו' אמר עולא נקיטין אין אוכלוסא בבבל, תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא. ע"כ. רש"י: חיל גדול של ששים רבוא.

וז"ל הרא"ה ברכות שם: פי' דבששים רבוא נכללין בו כל הדעות וכל הפרצופין ולפיכך נתנה התורה בששים רבוא שאלמלא חסר אחד מישראל לא נתנה להם התורה כדאינתא בהגדה לפי שהיה רצונו של הקב"ה שיסכימו בקבלתה כל הדעות והינו דמברכינן על אוכלוסא של ששים רבוא ברוך חכם הרזים שהבורא ית' יודע את רזי העולם ותעלומות סתריהם וזה שאמר משה ע"ה (במדבר ט"ו) אלהי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא וגו' שאתה מבין כל הדעות ויהושע היה כללי וכולל כל הדעות וזהו שאמרו איש אשר רוח בו שיכול להלך כנגד כל אחד ואחד והינו דאמרי' בגמ' גבי רבי חנינא בריה דרב איקא וכו'.

והמהרש"א ברכות שם כיון לדבריו וז"ל: למאי דמסיק דאין אוכלוסא פחות מס' רבוא יש בהן ג"כ ששים רבוא דעות מחולקין והוא כלל כל הדעות שע"כ נתנה התורה לס' רבוא במדבר להיות התורה כלולה מכל דעה וחכמה ואין להוסיף עליה ומה שאחז"ל כל מה שמחדש כל חכם בדורו מסיני הוא לפי שזה הדבר כבר היה בדעת אחת מאותן ששים רבוא שהיו בסיני כי אי אפשר שיהיה עוד דעת אחרת על ששים רבוא וק"ל: ואין פרצופיהן דומין כו' דכשם שהן מחולקין בדעות עד ששים רבוא שהיא צורה הפנימית כך הן מחולקין בצורה החיצונית ויש לברך על שרואה כ"כ צורות ופרצופין משונין זה מזה עד ששים רבוא שהוא קצה האחרון שאין עוד צורה אחרת מכאן ואילך וק"ל.

מבואר מדבריהם כנ"ל שמספר ששים רבוא הוא הכח המכסימלי בריכוז דיעות בני אדם הכולל בתוכו כל הדיעות. שלפי"ז גם אם המה עדיין קטנים ונשים הרי בכח ישנם אצלם מחשבה ודעת שאפשר לגלותם מן הכח אל הפועל.

ואמנם ברמב"ם פ"י הל' ברכות הי"א וכן בטוש"ע ובשו"ע סי' רכ"ד סעיף ה' סתם להלכה לברך ברכת חכם הרזים ברואה אוכלסי ישראל ששים רבוא. משמע דאין חילוק בין סוגי האנשים ואפי' על נשים וטף נמי מברכין וכאמור.

וכן יש להוכיח מדין ששים רבוא דהוי רשות הרבים לענין שבת דבתו"ש חט"ו במלואים סי' י"ב כתבנו שם באריכות לבאר דענין ששים רבוא הוא לאו דוקא גברים למעלה מעשרים. ושם הבאתי דברי הראבי"ה למס' שבת סי' ר"א דף 276 שכתב: אמר עולא אין דרך רשות הרבים בבבל, ומפרש בעירונין אמר רבה בר בר חנה ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבים עליה משום רשות הרבים,

ור"א אפטוביצר בהערותיו כתב שלא מצא מאמר זה בשום מקום, ולדעתו עולא לשיטתו בברכות שם שאמר נקטינן אין אוכלוסא בבבל, ומבואר שם בברייתא שאין אוכלוסא פחותה מששים רבוא, נמצא שבבבל אין ששים רבוא, וא"כ אין רה"ר בבבל.

ויש להוסיף שגם בדקדוקי סופרים ברכות שם מביא גירסא: בבבל שמועטין מששים רבוא הן ובהגהות שם כתב שהוספת מלים אלו הי' כתוב על הגליון לפרש הטעם למה אין מברכין בבבל ברכת חכם הרזים, ומפרש משום שבבבל אין ששים רבוא. והמפרשים הקשו שם מעירובין ו': אמר עולא הני אבולא דמחוזא וכו' ולפירש"י שם שהיו בה ששים רבוא וכן הוא ברי"ף בד"ס, והבאתי ע"ז דברי הכ"מ הל' ברכות פ"י הי"א על מ"ש הרמב"ם: הרואה ת"ר אלף אדם כאחד, וכו' ואם ישראל ובארץ ישראל אומר ברוך כו' חכם הרזים, ואפשר שטעם רבנו מדאמר עולא אין אוכלוסא בבבל, כלומר שאע"פ שיראה ששים רבוא מישראל אין להם דין אוכלסא לברך, הרי מפורש שהרמב"ם למד הפי' בגמ' אין אוכלסא כלומר שאין דין אוכלסא רק בישראל ובארץ ישראל, וכע"ז כתב המעדני יו"ט ברכות שם לפרש כן בדברי הרא"ש שם, וכענין מה שאמרו בהוריות ג. ובהוראה הלך אחר רוב יושבי א"י ראה צפ"פ להלן.

והנה מה שכתב הרמב"ם הנ"ל בענין ברכת חכם הרזים שהוא דוקא בארץ ישראל ולפי דברי הכ"מ הנ"ל כונת הרמב"ם דאפי' היכא שבבבל (וחו"ל) יהי' בהם ששים רבוא, ג"כ אין מברכין, דין זה חדש ואינו מוזכר בתלמוד וגם אין מבואר טעמו.

ובצפנת פענח שם מפרש דברי הרמב"ם וז"ל: ועיין בהוריות דף ג' דקהל לא הוה רק בארץ ישראל. עיין שם בירושלמי, ועיין מש"כ רבינו ז"ל בפיהמ"ש פ"ד בכורות וכבר בארנו בתחלת סנהדרין שאינו נקרא ב"ד בשם מוחלט, אלא סמוך בא"י. בין שיהי' סמוך מפי סמוך. או הסכימו בני ארץ ישראל למנות אותו ראש ישיבה, "לפי שבני א"י הן הנקראים קהל, והקב"ה קרא אותן כל הקהל", ואפי' היו עשרה אנשים ואין משגיחין לזולתן שבחוצה לארץ, כמו שבארנו בהוריות.

ועיין בירושלמי תענית פ"ב דלכך אין תענית צבור בבבל, ולכך אמרינן במגילה דף י"ד דאין אומרים הלל על נס שבחו"ל משום דלא הוה ציבור, ועיין בסוכה דף מ"ד ע"ש בתוס', ועיין בירושלמי פסחים פרק י', ע"כ.

מן הראוי להביא כאן מה שכתב הגה"צ ראי"ה קוק זצ"ל בסידורו "עולת ראייה" ח"א עמ' שפ"ז בענין ברכת "חכם הרזים" למי שראה אכלוסי ישראל שהם ס' ריבוא ביחד בא"י, וז"ל שם המועתק מביאורו "עין איה" (כת"י) לאגדות הש"ס על

הא דאמר עולא בברכות נ"ח "אין אכלוסיא בבבל, תנא אין אכלוסיא פחותא מט' ריבוא".

"כדי להבין את מושג הכלל ברום מעלתו צריך שילוו איליו המכשירים שיעמידו את הכלל בתור אומה שלימה, שאז יורד ענין החטיבה של האומה, ובעם ה' אלה יגלה רק אז יתרום הכללי בתור גוי גדול וקדוש, המכשירים הם הארץ והמספר, וגם אם יקבצו קבוצנו בארץ ה' צריך עם המקום להיות כריבוי מתאים לענין הלאומי הראוי... שישים רבוא הוא המספר ההכרחי, לפי תכונת עם ה', כאשר עד זה המספר הוא העיכוב עד שעמדנו עליו להיות לעם בתחילת היותנו לעם בצאתנו ממצרים... והאכלוסיא שתהיה לא בארץ הגלות כ"א בארץ ישראל ובמספר הראוי שישים ריבוא, תהיה תחלת צמיחת קרן לבית יעקב", ובספר ל"נתיבות ישראל" לגה"צ רצ"י קוק שליט"א כותב בעמ' 103... ואאמו"ר הרב זצ"ל כתב "כשנהיה כאן שישים רבוא תהיה האתחלתא נאמנה להקים תורה להיות לעם לפני ה', וכבר הגענו למעלה משני גבולי המספרים האלה והננו בדרך ההמשך של פרקי האתחלתא".

ומענין שהגאון רק יהושע מקוטנא בספרו "ישועות מלכו" פ"א מתרומות הכ"ו כותב לעינן "ביאת כולכם" בפשיטות שהשיעור הוא שישים רבוא וכנראה שהמקורות הנ"ל הם הביאווה לכלל החלטה זו ששישים ריבוא הם שיעור כללות ישראל גם לענין הילכתי של חיובי תרו"מ מה"ת.

והנה כל הדברים האמורים יש בכוחם להאיר עיננו גם בקורותינו בשנת תש"ח - בהקמת מדינת ישראל - היו בארץ ישראל שישים ריבוא יהודים, והנה בשנת תשכ"ח - שנת נפלאות מלחמת ששת הימים - היו בארץ למעלה משישים ריבוא גברים מבני עשרים ומעלה, לפי מפקד האוכלוסין הרשמי בחשון תשכ"ה היו מספר היהודים מעל לגיל 20 631,330 נפש ובשנת תשכ"ז כ-670,000.

וזו תשובה לשואלים ותוהים על העם בימינו האם הוא עם ישראל שעתיד להוושע? זהו "עם גאולים" הזכאי ל"אתחלתא"? ותשובתם בצידם, בלי ספק קיימים בא"י שישים רבוא נפשות יהודים יראים ושלמים המחזיקים בתורה ובמצוות ואמונת ה' בלבם וי"א שבתוכנו בארה"ק מצוים כפלים כיוצאי מצרים, דהיינו ב' פעמים ס' רבוא יהודים הקרובים לתורה, ומהם בחזקת בינונים הדבוקים פחות או יותר בתורה ובחלק ממצוותיה, ואף הרחוקים מן הדת מכח זכויותיהם בהגנתם על חיי יהודים בארץ ישראל במסירות נפש נעלה, ובשאר זכויות שאין אנו יודעים בהם ורק היודע תעלומות וסתרי לבבות הוא המכיר ויודע מובטחים אנו כי

סופם שיערה הקב"ה עליהם רוח טהרה ממרומים וישבו לבם כולם לאביהם שבשמים. בזכותם ראויה שכינה שתשרה בישראל. "וייעול מלכא בהיכליה" והקב"ה יכנס לירושלים של מעלה ויקרב קץ משיחנו במהרה בימינו אמן.

ז

גאולה "בעתה" - בכל מצב שהוא

אחד מרעיונות היסוד העובר כחוט השני במשנתם של הרבה מרבתינו בענין אתחלתא דגאולה הוא הרעיון שגאולת ישראל תבוא - לפחות בשלב ראשון - "בעתה", ואפי' אם חלילה ישראל חוטאים ועדיין לא חזרו בתשובה. דבר זה נפתח בגדולים והוא שנוי במשנתם של תנאים ואמוראים ומצוי במקורות מדרשיים נוספים שיצוטטו להלן.

אמונה זו של אתחלתא דגאולה אפי' בלא תשובה מיידית משמשת בסיס איתן לאמונתנו בגאולה השלימה בב"א למרות המצב המר ומימש מבחינת קיום תורה ומצוות בעם. לא אחת עומדים אנו ותוהים: הכזה יהיה עם אגאלנהו? הראוי העם במצבו הנוכחי להגאל? ואלמלא הכרה עמוקה באתערותא דלעילא אפי' מבלי אתערותא דלתתא כמעט אבדנו בעניינו.

מדברי הרועים

לפני שנפנה למקורות חז"ל וטרם שנשטח את היריעה במלוא היקפה נדגיש שגם ה"אור החיים" והגר"א דברו ברורות בענין זה וכתבו דברים מפורשים. לא פלא שגם תלמידי הרועים, ותלמידי תלמידיהם עד לדורנו, המשיכו דרכם זו והביעו אמונתם העזה באופני גאולה שתהיה אפי' אם חלילה יעמדו ישראל במצבם כיום.

האור החיים כותב בויקרא כ"ה כ"ח וז"ל: "ואם לא מצאה ידו די השיב - פרושו, ואם יראה האדון (חוזר על הקדוש ברוך הוא) כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד, ורבו חובותיהם למעלה ראש, ואפס כח הסבל, והיה ממכרו... עד שנת היובל - שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז ויצא ביובל ושב לאחוזתו - כי קץ ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים חס ושלום".

כיו"ב כתב האוה"ח בשמות כ"א י"א וז"ל: "ואומר אם רעה בעיני אדוניה - יתבאר ע"פ מאמר הזוהר כי תשתנה גאולת ישראל אם תהיה באמצעות מעשיהם הטובים לאם תהיה לצד השלמת קץ הסתום. כי אם תהיה באמצעות הכנת ישראל, יבא הגואל מלאך ה' בעמוד אש מוצב ארצה וראשו בשמים, ואם לצד הקץ וישראל לא ראויים לו עליו נא' עני ורוכב על החמור. והוא אמרו כנגד ביאת הגואל לצד הקץ, הגם שאין ישראל ראויים לו, אם רעה וגו'. פי' אפי' אם תהי' רעה בעיני אדוניה כשיגיע הקץ [אשר] קצב ליעדה, אשר "לא" באל"ף - ירצה שאינה ראויה ליעודיו כי היא רעה, אעפ"כ "והפדה" פירוש פדיון יושג לה עכ"פ..."

כיו"ב כתב הגר"א מווילנא דברים ברורים ביותר בספרו "אבן שלמה" קמ"ז ותק"ז תיקון כ"ב וז"ל: "בכל דור קצים לפי ענין התשובה והזכויות המיוחדים לאותו דור, אבל קץ האחרון לא תלמי בתשובה אלא בחסד, כמו שכתוב (ישעיה מח א) למעני, למעני, למעני אעשה. וגם בזכות אבות, וזה שאומרים וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה, וזה הקץ לבד מתגלה לאבות."

ממקורות חז"ל על גאולה בלא תשובה

כאמור פרשתא דא מיוסדת על דברי חז"ל ועל דרשות המקראות והענין רחב ומקיף וכפי שיובא להלן.

בתנחומא בחוקותי ג' נאמר: "רבי יהודה אומר: אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין... רבי שמעון אומר: בין עושין תשובה ובין אין עושין תשובה כיון שהגיע הקץ מיד נגאלין שנא': (ישעיה פ' כ"ב) אני ה' בעתה אחישנה."

בגמ' סנהדרין (צז, ב): "אמר רב: כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים (אם כל ישראל חוזרין בתשובה יבוא הגואל ואם לא לא יבוא - רש"י). ושמואל אמר: דיו לאבל שיעמוד באבלו (דיין לישראל צער גלות, דאפילו בלא תשובה נגאלין). כתנאי, רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה. [ובגהש"ס, שבמקום "אלא" צ"ל "א"ל" ולפ"ז אין פלוגתא בין בבלי וירושלמי דלהלן] אמר לו ר"י לר"א: והלא כבר נאמר (ישעיה מט, ז): כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה נפשט למתעב גוי (אותן הבזוים ומתועבין בעבירות אף על פי כן יגאלו), מלכים יראו וקמו. (ויש אומרים: "לבזה נפש" - לנפש בזויה בגלות, "למתעב גוי" - שגוי נבל מתעבו, "מלכים יראו וקמו", מדלא תלי טעמא אלא בבזיון ותיעוב, שמע מינה בהכי תליא ולא בתשובה...) שתק רבי אליעזר."

ובירושלמי תענית פ"א ה"א איתא "אסתלק רבי אליעזר", ולשון זו מוכיחה שהודה לרבי יהושע שאין הגאולה תלויה בתשובה. וכן כתב שם בקה"ע: "הודה לדברי ר"י דאפי' בלא תשובה נגאלין". וכן פירש הרמ"ה בבבלי דשתק ר"א "וקבלה".

הרמב"ן בספר הגאולה (מהדורת שעוועל דף רעז) האריך בענין ובהסברת מחלוקתם וכתב שנצחו ר"י לר"א, והעיקר שאפי' בלא תשובה יגאלו, וז"ל:

"וכן בענין המשיח עצמו נחלקו בו רבותינו, מהם מי שאמר אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין, והוא ר' אליעזר. והיה דעת החכם הזה ממה שאמרתי כי אין האלהים מטיב למי שאינו ראוי, ואע"פ שהיה מודה בקץ נחתך, כי אין איש מאנשי תורתנו שיחלוק עליו, רק הוא סבור כי הקץ עצמו עם תנאי התשובה נאמר, ולכן יאריך האל מדור לדור, גם אחרי הקץ הנאמר, עד בוא הדור הראוי שיעשה תשובה כאשר האריך מדור חזקיהו עד הנה. [ויסתייע] ר' אליעזר בפסוקי התורה אשר הם עתידים עם צד תנאי התשובה והעבודה כאשר נתבאר. ומהם, רצוני לומר מחכמי ישראל מי שהסכים שאע"פ שאין עושין תשובה הם נגאלין, הוא ר' יהושע, נצחו לר' אליעזר [מן הכתוב שאמר] וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי תכלינה כל אלה, בהיות המאמר הזה חלוט עם השבועה הגאולה הבאה עליו. רצה החכם לומר כי הענין מותנה בתשובה ותלוי ביראה ועבודה, אך יש לו זמן קצוב שלא יארך יותר כי כבר הגיע תור, ובא עת קול שכר מקצת מצות שעשו ישראל, וקבלתם התורה ושמור עיקרי הדת, עם היותם חוטאים במקצת מצותיה אך אינם פורקים עולה מעליהם. יבחר האלהים במלכות זכות הקודמים מהם. כאשר עשה בצאתם ממצרים, עם היותו ערום ועריה מכל זכות ומכל מצוה. ועל הדרך הזה בא בהגדה הדבור שנאמר לר' יהושע בן לוי היום, ונתפרש לו היום אם בקולו תשמעו" עכ"ל. וכ"כ הרמב"ן בדברים לב, כו, עיי"ש.

ר' דוד בונפיל (מובא בחי' הר"ן לסנהדרין שם) מסביר שגם לרבי אליעזר הקב"ה יקרב את לב ישראל אליו ית' ויעוררם לתשובה כדי שיזכו לגאולה. הוי אומר שגם לדבריו ההתחלה היא בבחינת אתערותא דלעילא. וז"ל שם:

"אבל ר' אליעזר שאמר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אינן נגאלין הוא ודאי מעמיד אותם בגלות לעולם שלא יצאו משם אלא בתשובה, אלא שעל כל פנים היה לו להאמין שיעשו תשובה שה' יקרב את לבם לתורה ולתשובה, שכך הבטיחה התורה בפרשה הנזכרת שבסדר נצבים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, ושם נאמר ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך. אבל רבי יהושע חלק עליו לומר

שאין בגאולה העתידה שום תנאי והיה גזירה שיש בו שבועה, כמו שכתוב וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחיי העולם. ושתק ר' אליעזר.

הרד"ק בישיבה נ"ט ט"ז מסתמך על מחלוקת ר"א ורבי יהושע בקביעתו כי חז"ל "היו מסופקים אם יהיה גלויות ע"י תשובה אם לאו". והאריך להוכיח כי גם מתוך הפסוקים משמע שהגאולה תהיה "בחסד האל ובזכות אבות" ולא דוקא מותנית בעשית תשובה ע"י כל ישראל דעת הרד"ק שם מסתכמת בכך שכנראה "רוב ישראל יחזרו בתשובה לאחר שיראו סימני גאולה", היינו: הפתח הראשון הוא פתחו של מקום, אתערותא דלעילא, ועי"ז ימשכו הלבבות אליו ית' לתשובה שלימה שלאחריה בוא תבוא הגאולה השלמה בב"א.

וז"ל הרד"ק שם: "וירא כי אין איש - הנה מצאנו בתורה ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, ואמר ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך, וכן אמר ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. הנה ע"י התשובה יהיה קבוץ גלויות, וישעיה אמר: "וירא כי אין איש ותושע לי זרועו" וגו', וכן אמר: "ואביט ואין עוזר", וכן אמר: "דרכיו ראיתי" וכו' כמו שפירשנו למעלה. ואמר יחזקאל: "לא למענכם אני עושה בית ישראל כו'", ואמר "והוצאתי אתכם מן העמים וכו'", ואומר "וברותי מכם המורדים והפושעים כי מארץ מגוריהם אוציא אותם ואל אדמת ישראל לא יבאו". וגם בתורה אמר "וזכרתי להם ברית ראשונים" וגו', נראה כי בחסד האל וזכות האבות יצאו לא בזכותם. וגם בדברי רז"ל ראינו שהיו נבוכים בזה אם יצאו על ידי תשובה אם לאו. ואמרו, אמר ר' יוחנן אין בן דוד בא אלא או בדור שכלו זכאי או בדור שכלו חייב, (ר"ל רובו, שאינו ראוי לגאולה אבל אינו חייב כל' ח"ו), דכתיב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע והדר ותושע לי זרועו. בדור שכלו זכאי - דכתיב ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ. ועוד אמרו, רבי יהושע בן לוי רמי כתיב וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתא הוא, וכתיב עני ורוכב על החמור, הא כיצד? זכו עם ענני שמיא, לא זכו עני ורוכב על חמור. ועוד בדבריהם: ר"א אומר אם ישראל עושין תשובה מיד נגאלין שנאמר שובו בנים שובבים. אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו אלא בתשובה ומעשים טובים. הנה אנו רואים כי מספקים היו אם יהיה קבוץ גלויות על ידי תשובה או לאו, וזה מפני מחלוקת הפסוקים, ואפשר לתרץ הפסוקים כי רוב ישראל ישובו בתשובה אחר שיראו סימני הגאולה, ועל זה נאמר "וירא כי אין איש", כי לא ישובו בתשובה עד שיראו תחילת הישועה וכו', ובאמרו וירא כי אין איש ר"ל על כלל ישראל שלא ישובו בתשובה שלמה ולא יפגעו לאל בלב נכון עד שיראו סימני הגאולה".

ויש להסמיך עוד כמה וכמה מקורות בענין זה של הגאולה והתשובה.

בפרקי דר"א (סוף פמ"ג) כתוב: "ר"י אומר: אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין. ואין ישראל עושין תשובה אלא מתוך הצער ומתוך הדחק ומתוך הטלטול ומתוך שאין להם מחיה. ואין ישראל עושין תשובה גדולה עד שיבוא אליהו שנא' (מלאכי ג, כג): הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו' והשיב לב בנים על אבות". ובפי' הרד"ל: "...ואתיה כשיטת ר"א בסנהדרין צג. ומ"ש: עד שיבא אלי' דרש "והשיב" בתשובה... ועי' בפדר"א (פמ"ז) שלכן נקרא אלי' ז"ל מתושבי גלעד, שעשו על ידו תשובה. וי"ל שלכן נקרא התשבי שעתידין ישראל לעשות תשובה על ידו כדהכא ולעיל פרק כ"ט. ובסע"ר (פט"ז) אמרו נגנז אלי' ולא נראה עוד, עד שיבוא מלך המשיח ונראה ונגנז שנית ואינו נראה עד שיבוא גוג ומגוג, ויש לומר שפעם אחת נראה לבשר ולהשיב בתשובה כדהכא, ופעם ב' בימי גוג יראה למלחמת גוג" עכ"ל הרד"ל.

ובילק"ש מלאכי (רמז תקצה) מביא לשון הפדר"א: "ואין עושין תשובה עד שיבוא אלי'", וליתא למלה תשובה "גדולה", ונראה שזו היא הוספה מהמעתיק כי הוקשה לו הרי זה סתירה מיניה וביה: תחילה הוא אומר אם אין עושין תשובה אין נגאלין, ועושין תשובה מתוך הצער כו', ואיך אומר שוב שאין עושין תשובה עד שיבא אלי'. ולכן הוסיף המלה "גדולה", כלומר שמקודם עושין תשובה קטנה וע"י אלי' תשובה גדולה. אמנם אין זה הכרח אלא שר"י הולך בשיטת ר"א והמאמר המתחיל ואין ישראל עושין תשובה כו' הוא כרבי' הושע הנ"ל כמשמגיע הקץ נגאלין בכל אופן, ואז אלי' יחזיר אותם בתשובה. ולפמ"ש הרד"ל מסדר עולם מבואר ג"כ שיבוא אלי' לבשר ולהחזירם בתשובה.

עוד יש להביא ממקורות חז"ל בענין זה מה שמצינו במדרש שה"ש זוטא פרק א' פסוק טו דף 32: "מעין גנים באר מים חיים - זה המעיין שהמקום עתיד לטהר את הצדיקים לקיים מה שנאמר ואת דמי [ירושלים] ידח מקרבה (ישעי' ד, ד), ד"א מעין גנים באר מים חיים נוזלין מן לבנון, מה (הטובה) [הטבח] הזה שהוא נותן טפה אחת בכוס או בקדירה ונוזלה, - כך עתיד המקום לטהר את ישראל מע"ז וג"ע וש"ד".

עוד איתא במדרש הנעלם (נח דף מו) בזה"ל: "רבי אליעזר אומר כל הגליות שגלתה כנסת ישראל נתן לה הקב"ה זמן וקץ ונתעוררה תמיד בתשובה, וגלות האחרון אין לו קץ וזמן, אלא הכל תלוי בתשובה שנאמר (דברים ל, ב) ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו. וכתוב (שם ד) אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה'

אלקין ומשם יקחך. א"ל רבי עקיבא אם כן האיך יהא דא להתעוררא כולהון כחדא בתשובה, מאן דהוא בסייפי שמיא, ומאן דהוא בסייפי ארעא, היך יתחברון כחדא למעבד תשובה? אמר לו רבי אליעזר חיין דאי יחזרון בתשובה רישי כנישתא או חדא כנישתא, בזכותם יתכנס כל גלותא, דקב"ה איסתכי תדירא אימתי יחזרון ויעבד להון טבא, דכתיב (ישעי' ל, כח) ולכן יחכה הק' לחונכם, מחכה תמיד אימתי יעשו תשובה", ע"כ.

הרי שהגאולה תלויה בתשובת "רישי כנישתא או חדא כנישתא בלבד ולא בתשובת כלל ישראל.

* * *

יש לצרף לכאן קטעים נוספים מן הזוהר בענין זה של גאולה "בעתה" אפי' בלא תשובה.

בזהר אחרי דף קל"ב: "תאנא בכל זמנא דישראל בגלותא, אי אינון זכאין קב"ה אקדים לרחמא עליהו ולאפקא לון מגלותא. ואי אינון לא זכאין מעכב לון בגלותא עד ההוא זמנא דאתגזר. וכד מטא זמנא ואינון לא אתחזיין, קב"ה אשגח ליקרא דשמיא ולא אנשי להו בגלותא. הה"ד וזכרתי את בריתי יעקב וגו'".

ובזהר חדש תיקונים דף צה: "ובגין דא כל הקצים כלן, וכלא תליא בתיובתא ובזכוון ובמדות דכל דרא ודרא. אבל קץ זמן דשוי קב"ה לא תליא בזכוון ובמדות דכל דרא ודרא, אלא ביה תליה הה"ד [שם מ"ח יא] למעני למעני אעשה. ואעש למען שמי (יחזקאל כ, ט). ובגין דא כל קץ דכל דרגא כפום זכוון דבני נשא איהו. וקץ דקב"ה לא תליא בזכוון דילהון".

מדברי הראשונים רמב"ם ובעה"ת

שיטת הרמב"ם מראה פנים לכאן ולכאן וכנראה שאפשר לקיים שניהם, ואמנם הגאולה השלימה תלויה בתשובה אך ה"אתחלתא" מובטחת אפי' בלעדיה, אלא שהקב"ה ישיב שבותנו ותשובתנו וישלח את אליהו להשיב לב ישראל לאביהם שבשמים.

הרמב"ם כתב בפ"ז מהל' תשובה: "כל הנביאים כלם צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה התורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנא': והיה כי יבואו עליך... ושבת". ואילו בפ"ב מהל' מלכים משמע ששלוחו של הקב"ה לעת הגאולה יעורר ליבותנו לתשובה. וז"ל שם

"קודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם שנאמר: הנה אנכי שולח לכם את אליהו". וכן כתב שם בפ"א ה"ד: "ויכוף ("המשיח) כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה", הוי אומר אף התשובה היא מיעודיו ותפקידיו של משיח צדקנו, והוא קודם לה ואינו מותנה בה.

רבנו אברהם בן הרמב"ם בשו"ת סי' צ"ד כותב וז"ל: "ואת האל יתברך נשאל שיקל את סיבת הדבר הזה ויטר את המניעות כמו שהבטיח (יחזקאל לו, כו) והסירותי את לב האבן וכו' ומבשרכם".

מצינו בבעה"ת על התורה ויקרא כ"ה נה (סוף פר' בהר) שפירשו כי הגאולה תהא בזכות כפירה בע"ז בלבד, וזו לעצמה זכות גדולה שראוין ישראל להגאל בגינה. וז"ל שם: "כתיב (ויקרא כה, נד): ואם יגאל ב"אלה" המשפטים אשר תשים לפניהם (שמות כא, א), שלא קימו המצוות, מכל מקום לא אניחם בגלות, אלא "ויצאו בשנת היובל"... על מה אנו נגאלין בלא קיום המצות? שהרי מכל מקום קימו דיבור (שם כ, ג): לא יהיה לך אלהים אחרים".

ויש להביא ראיה לפי זה מהמבואר בספרי (דברים לב, יב): "ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר שלא יהו בכס בני אדם שעובדים עכו"ם, וכה"א (ישעי' כז, ט) לכן בזאת יכופר עון יעקב וגו', לא יקומו אשרים וחמנים".

מקור הדברים נמצא בתקוני זוהר דף רצב וז"ל: "וישראל דאינון מסטרא דההוא נער או מכרסיא קדישא אע"ג דהוו מחוייבין בכמה חובין כמה דאמרין אין בן דוד בא עד שיהיה דור שכולו זכאי או כולו חייב, אתמר בהון (שם כא, ח) אם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה, ועם כל דא והפדה בגלותא, ולא משול למוכרה בגלותא. בגין דבגדו בפולחנא דכוכביא".

הגאולה לע"ל כגאולת מצרים - אפי' בלא תשובה

מוצאים אנו בדברי חז"ל שגם גאולת מצרים היתה בזכות אבות ובחסדו ית', ואלמלא זאת לא היו נגאלין שכן זכויותיהם היו דלות. וכבר פירשו חסידים "ופסח ה' על הפתח" שויתר ופסח הקב"ה אפי' על הפתח כחודו של מחט הדרוש כהכנה לדלתא כדי לפתוח לנו פתח כפתחו של אולם.

מובטחים ועומדים אנו כי "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", ואף ענין זה בכלל התשואה, - שיגאלו אף בלא שראוין בעצמם לכך, ו"בעתה" אפי' בלא תשובה.

וכן שנינו במכילתא דרשב"י (וארא ו): "וירא אלקים את בני ישראל - ר' יהודה בן לקיש אומר: וירא אלקים - ראה שעתידין להכעיסו וידע אלקים - שעתידין למרות ולנאץ, אף על פי כן גאלן למען שמו, שנאמר (יחזקאל כ, ט), ואעש למען שמי, לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם".

וכן דרשו (בשמו"ר פ"ג, ב): "כי ידעתי את מכאוביו (שמות ג, ז) - יודע אני כמה עתידים להכאיבני במדבר, כמה דתימא: כמה ימרוהו במדבר, יעציבוהו בישימון (תהלים עח, א), ואף על פי כן איני נמנע מלגאלם".

ובמכדרשב"י דף קעא, א (מובא בתורה שלמה שמות ו, ו): "ר' יודן אומר כדאי היו ישראל ראויין לישטף במצרים שהפרו ברית מילה ועבדו ע"ז אלמלא שהביא הקב"ה עצמו בשבועה שנאמר לכן אמר לבנ"י אני ה' ואין לכן אלא שבועה". ובתו"ש שם ה' מביא מקרא כי יד על כס יה ואומר ואעש למען שמי ובתנחומא שמות יב: וירא אלקים את בני ישראל וגו', ידע הקב"ה שעליו לגאלם למען שמו בעבור הברית שכרת עם האבות. וכן הוא אומר ויזכור אלקים את בריתו. וכך הוא אומר ע"י יחזקאל (יח, כ) ואעש למען שמי. ד"א וירא אלקים שלא היה בידם מעשים שיגאלו בשבילם. וכן הוא מפורש ע"י יחזקאל (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך וגו', כו', ואת ערום ועריה בלא מעש"ט לכך נאמר וירא אלקים שאין בידם מעשים ליגאל בהן. ראה תו"ש שם אות קצח, מתנחומא, ובמדרש הגדול כאן, ובמדרש תהלים מזמור קז, א, "בזמן שהייתם במצרים גאלתי אתכם בשביל שמי כו' לא עשיתי בשביל אברהם יצחק ויעקב" עיי"ש.

בשמו"ר פ"ג, ב: "א"ר שמואל בר"נ: הדבר הזה שפט עתניאל בן קנז לפני הקב"ה - אמר לפניו רבון העולם, כך הבטחת את משה, בין עושין רצונך בין לא עושין רצונך אתה גואלם, שנאמר ותהי עליו רוח ה' וישפוט את ישראל (שופטים ג). לכך כתיב כי ידעתי את מכאביו, ואף על פי כן אני גואלם".

ומעין זה שנינו במכילתא דרשב"י (שמות יג, כב): "לא ימוש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה - אף על פי ממרים, אף על פי מכעיסין, ואף על פי מנאצין וכן כתוב: אף כי עשו להם עגל מסכה - ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר, את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחותם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה (נחמיה ט, יח-ט)".

בדברים רבה (כתי"א) א, כה, וכ"ה בילקוט המכירי תהלים מד, ד: "אמרו בני קרח: רבון העולמים, כל אותן הנסים שנעשה לנו לא בכחן ולא בזרועם ירשו את הארץ. אתה הוא שעשית להם כל אותן הנסים, והם לא היו כפויי טובה שלא

הודות לך. אלא מהו אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת, שתי פעולות פעלת, נלחמת בשונאי אבותינו ועוד הורשת את הארץ, שנא' אתה ידך גוים הורשת, וכתוב כי לא בחרבם, מהו כי רציתם? - אמרו בני קרח, רבון העולם, ולא בקשת להסתכל בכל מה שעשו ושהכעיסוך, ולא היו כדאין לנסים הללו, אלא אתה הוא שבקשת לעשות עליהם צדקה, כי רציתם".

מדברי אדמו"ר"י החסידות

בין גדולי החסידות מוצאים אנו רבים מן האדמו"רים שדברו על כך שישראל יגאלו אפי' בלא תשובה, ומשיח צדקנו הוא ששייב לב הבנים לאבינו שבשמים.

בפירוש רמתים צופים על תנא דבי אליהו (פכ"ב אות סו) מסופר מעשה בענין אופן הגאולה, וז"ל: "פעם אחת היה הרב היהודי ז"ל והרב ר' דוד מלעלוב ז"ל בלובלין והיו מדברים בענין הגאולה ובמאמרם בסנהדרין (דף צח) אין הדבר תלוי אלא בתשובה. ויהי כאשר שמע [אדמו"ר מפרשיסחא] הדברים האלה והלך אל השולחן לפני היושבים והיה מונח ספר חומש, וכו' [ואמר אע"פ] שלא יעשו ישראל תשובה, והגואל בודאי יבא, ויפסקו מלדבר מזה ולא אמרו דבר. וכאשר ישבו בש"ק זו סביב השולחן לפני הרבי [מלובלין] זלה"ה, ותיכף פתח הרבי בזה הענין, ואמר בלשונו הק' ככל דברי אדמו"ר שאמר לפניו בחול. ותמה הצדיק ר' דוד הנ"ל על רוה"ק שלו שידע מה שיאמר הרב בש"ק".

הרי שהחזקה מלובלין והרה"ק מפרשיסחא זי"א ראו מראש ברוח קדשם כי הגאולה תהיה אף אם לא יעשו בני ישראל תשובה.

וכע"ז מובא גם אודות הסבא משפולי (שהמשיך דרכו של המגיד) שכביכול גוזר על הקב"ה לגאול את עמו אפילו אם מתמהמה מלעשות תשובה. טענתו היא שאין לו להקב"ה לחכות לכך שישראל יעשו תשובה, מפני שאי אפשר לדרוש זאת מהם, מפני שהעם חלש, שבור ורצוץ, ולכן לא יעשו תשובה לפני הגאולה.

על הסבא משפולא ועל הצדיק מריז"ן מסופר בספר כנסת ישראל עמ' 64 בענין זה וז"ל:

"סיפר בשם הה"צ משפאלע שהיה נקרא שפאלער זיידע שהיה רגיל להתנצל לפני השי"ת: רבש"ע, בעד נצחון מועט שיש לך עם ישראל יסבלו כ"כ אורך עול גלות. היינו שיש לך מריבה עם בני" שהם אומרים השיבנו אליך ונשוב והשי"ת אומר שבו אלי ואשובה אליכם, ולמה אתה מעכב הגאולה וממתין עד שיעשו ישראל תשובה. הנני נשבע לך בדיקנא קדישא שלי שישראל לא יעשו תשובה קודם הגאולה ע"כ.

ואמר מרן ה"צ מרוזין: למלאות דבריו גם אני אומר כן, רק זאת אבטיח לך שאם יבוא מלך המשיח בוודאי יעשו תשובה, כי יש להם טענה צודקת, כאשר אנו צועקים בתפילתנו ומפני חטאנו גלינו מארצנו, ומפני הוא לשון קודם, וטרם שחטאנו עוד נגזר עלינו גלות, היינו בברית בין הבתרים נגזר עוד הד' גלות, א"כ היא צריך אתה לעשות להם שתגאלם ג"כ קודם שעשו תשובה כמו שגזרת עליהם גלות קודם שחטאו".

מדברי החפץ חיים

בימינו ובדורנו דיבר על נושא זה מרן החפץ חיים זצ"ל בכמה וכמה מקומות. בספרו "שם עולם" שער התחזקות (פרק יג דף יד) כתב: "מ"מ יש זמן קצוב לגאולתנו וזהו הזמן דבעתה, שהוא אפילו לא זכו כלל, ודומיא דעבד הנמכר שאפילו אין פרוטה אחת להשיב לאדונו מ"מ קבעה התורה זמן שהוא מוכר לצאת לחירות, וכמו שכתוב הטעם כי לי בני ישראל עבדים".

והנה בקונטרס "צפית לישועה" (נדפס בשנת תרס"ה) שוטח הח"ח את הנושא בהרחבה ומבאר ששני סוגי העם יקרבו את הגאולה, הן החסידים והצדיקים והן החוטאים ושאינם בעלי מעשים טובים, ושם כתב בתוך הדברים: (מובא באריכות ב"התקופה הגדולה" עמ' 107-110) "אבל בעת הזאת שבעו"ה קמו הפריצים ויחללו דת קודש, ע"י ריבוי ספרי עמל ודעות חפשיות, אשר יפיצו בקרב העם כבו כמעט את שלהבת האמונה הטהורה מלב צעירי ישראל, והרבה התחילו למאן בקבלת אבותיהם, והם חכמים בעיניהם נגד כל דורות הקודמים, וכל החכמים ונבונים וקדושי עליון שבכל הדורות שהיו לפנינו, שמסרו נפשם על כל חוקי מחוקי התורה נקלה כבודם בעיניהם, ואף נגד רבותינו חכמי המשנה והגמרא שהיו כמלאכי מרום מצאו איזה עזות בנפשם לדבר כנגדם, או לנו שכך עלתה בימינו, והוא כנבואת חז"ל שחוצפה יסגי, שגדל עד מאד בעו"ה וממילא אין ביכולת האבות למסור קבלתם הנאמנה להבנים, מיסודי הדת וחביבות התורה והמצוה, מאחר שימאנו לקבל, וא"כ אין שום תועלת נרצה מאריכת הגלות, כיון שהקבלה הולכת ונפסקת ח"ו, ועוד בעו"ה אנו רואין להיפך שהבנים יפעלו גם על האבות לרעה, ובע"כ יחיש וימהר הגאולה לפקוח עינים עורות, לראות באור האמיתיות כי חלילה לא יעזוב הקב"ה את בניו שיודחו, וכדכתיב בל ידח ממנו נדח, כי הם בניו בני בחוריו אשר נטלם ונשאם מימות עולם, וכדכתיב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא

מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם, ואחז"ל לא מאסתים - בימי כשדים שהעמדתי להם חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו, לכלותם - בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, להפר בריתי אתם - בימי פרסיים שהעמדתי להם של בית רבי, כי אני ה' אלקיהם - לע"ל. נמצא ששני סוגי אנשים שימצאו בעת האחרונה, שניהם יקרבו את הגאולה, אלה במעשיהם הטובים וגודל המצוקות שהם סובלים, ואלה במעשיהם הלא טובים. ומובן הדבר כי טוב יותר להאדם להיות מהטובים ולא מהרעים".

ח

השקפה המנוגדת להשקפתינו על המצב שבימינו

עליות הפרושים, החסידים ועליות עדות המזרח - מיסודם של ד' הרועים הלא המה אוה"ח, הבעש"ט, והגר"א והחת"ס - עליות אלו הכו גלים בעם ישראל ועוררוהו מתרדמת גלותו. נצוצי "אתחלתא דאתחלתא" החלו להפציע ומשעה לשעה הפציע האור ועלה. וכך עליות אלו היו לראש פנה לתנועות מאוחרות יותר של חיבת ציון וישוב ארץ ישראל. כבר הובא בהקדמה שגם סופרים חילוניים והסטוריונים "אוביקטיביים" העניקו את כתר הבכורה לעליות המאה ת"ק-ת"ר, מהן פינה ומהן יתד לכל המפעל ההתישבותי המחודש בארץ ישראל, ולבנין העם במולדתו.

ברם אי אפשר להתעלם מן העובדה כי בצד המתלהבים המחייבים נמצאו גם עוררין ומתנגדים, ודוקא בין גדולי ישראל. חלק מסוים מגדולי ישראל - במאתיים השנים האחרונות - עמד מנגד ולעתים אף הרים קולו כנגד התארגנות לפעולות אלו, טעמם ונמוקם של השוללים נבעו בדרך כלל מאמונה בגאולה על טבעית, בגאולה - בדרך נס שמימית שאל לנו לצעוד לקראתה בחיי המעשה. כיו"ב שללו לרוב שיתוף פעולה עם עוזבי תורה. מכיון שהציונות המדינית והמעשית נישאה לרוב על כתפי חילוניים לפיכך התרחקו וקראו לתלמידיהם ולחסידיהם שלא לבוא בקהלם.

והנה מענין שכבר במקורות מוצאים אנו כי מתהלכות האתחלתא שתהא התנגדות מסוימת כלפיה. כנראה שמדרכי ההשגחה העליונה שעתידין למאוס

בארץ חמדה ולהביע דעות כנגד היגאלות מעשית, בדרך הטבע ובידים ממש. ואף זאת מפורעניות גלותנו הארוכה.

ומצינו שהרועים דן העירו בפירוש שתהיה התנגדות לההשקפה ולאתחלתא בדרכי הטבע.

מדברי הרועים

האזה"ח הקדוש כתב בפר' בהר, ויקרא כ"ה-כ"ו, וז"ל: "כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גאלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו. ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו".

"פרשה זו תרמוז ענין גדול והערה ליושבי תבל. - - ואמר "ומכר מאחוזתו" ירצה על משכן העדות אשר הוא אחוזתו ית' שבו השרה שכינתו ובעונותינו נמכר הבית. - - והודיע הכתוב כי גאולתו הוא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה, ע"ד אמרו: "בקרובי אקדש", הוא יגאל ממכר אחיו. כי האדון ב"ה קרא לצדיקים "אח" כיבוכול, ככתוב: "למען אחי ורעי". והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם: הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם? - ומה יערב לכם החיים באולם, זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם. הוא אלקי עולם ב"ה לעד. וימאוס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר ייטיבו מעשיהם. ובזה יגאל ה' ממכרו. ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ, גדולי ישראל, ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב".

בקול התור פרק חמישי מדבר על כך שתיקון חטא המרגלים יהיה ע"י גאולת הארץ, קיבוץ גלויות ובנין ירושלים וכך נאמר שם בשם הגר"א:

"ובעוה"ר רבים הם החוטאים חטא גדול של וימאסו בארץ חמדה, גם רבים מתופשי התורה לא ידעו ולא יבינו שנתפשו בחטא המרגלים, נסחפו בקליפת חטא המרגלים בכל מיני סברות כוזבות ותואנות שוא ומדוחים. גם מכסים את סברותיהם בדעה המופרכת שאין מצות ישוב ארץ ישראל נוהגת בזמן הזה, דעה זו שכבר הופרכה עפ"י גאוני עולם ראשונים ואחרונים. המרגלים האלה רוצים להיות יותר גדולים מרבותינו תנאים ואמוראים שקבעו ששיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, ורבינו הרמב"ן זיע"א שקבע את מצות ישוב אר"י במצות עשה שבתורה וירשתם אותה וישבתם בה. ורבינו בעל התוספות יו"ט אמר שלפני הגאולה תהיה אתחלתא כמו שהיה בימי כורש בימי בית שני, וכן רבינו השל"ה הקדוש (בשער האותיות) המבאר את גודל מצות ישוב אר"י בכל עת ובכל זמן לא

פסקה הקדושה של מצוה אף לרגע אחד. ומי גדול לנו בכל הדורות כרבינו הגר"א קדוש ישראל אשר בדברים חוצבים להבות אש האיץ בתלמידיו לעלות לאר"י ולעסוק בקיבוץ גלויות והרבה לזרז את תלמידיו להחיש את קץ המגולה לקרב קץ הגאולה ע"י ישוב אר"י כמעט בכל יום דבר איתנו רבינו ברתת והתרגשות כי ב"ציון ובירושלים תהיה פליטה", ולא לאחר את המועד. מי ימלל ומי יתאר את גודל דאגתו של רבינו בדברו אלינו הדברים כאלה וכאלה ברוח קדשו ובדמעות בעיניו, גם הסביר לנו כמה פעמים שדעתו של רב יהודא (כתובות דף ק"י) שאמר העולה מבבל לאר"י עובר בעשה, גם לדעתו של ר' יהודה הרי אמר רק מבבל ולא משאר ארצות, וגם על עליה מבבל דעתו של ר' יהודה היא דעת יחיד ומופרכת מעיקרה בגמרא שם ובמפרשים, זאת ועוד, ר' יהודה מסתמך על הפסוק בבלה יובאו ושם יהיו "עד יום פקדי" (ירמיה כ"ז) מה פירוש יום פקדי? הנה עלית עזרא ונחמיה היתה מגלות בבל וכל פקידא משמים צריכה להיות תחילה פקידא באיתערותא דלתתא, וכמו שרבינו אומר בכמה מקומות שהפקידא בעקבות משיחא תהיה תחילה כמו בימי כורש בימי בית שני הבאה מסטרא דשמאלא במדת הדין היינו איתערותא דלתתא.

מה גדול הוא הכאב של העובדא שרבים מאחב"י וביניהם גם מעשירי עם שבמדינות רוסיא אשר התכונו בהתלהבות לנסוע לאר"י במצות רבינו הגר"א ונתקרו דוקא ע"י כמה מתופשי התורה אשר לא ידעו ולא יבינו וזאת מה שכתב רבנו: כי בקבוץ גלויות יגבר הסטרא אחרא ר"ל, וזאת מה שנאמר במדרש כשישראל יוצאים מן גלות עמלק מזדמן להם בדרך. וזהו כח הטומאה אשר ע"ז נאמר "אשר קרך בדרך" מה חזק כוחו כח השטן שמכניס דעה כוזבת גם בתופשי התורה לעכב את הגאולה הרי המרגלים היו גדולי ישראל והשטן השיאם ר"ל.

עוד איתא שם בקול התור פרק ב' אות ל"ט בשם הגר"א על אחד מיעודי משיח בן יוסף, וז"ל:

ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו (בראשית מ"ב) - וזוהי אחת מתכונותיו של יוסף ולא רק בדורו כי אם בכל דור ודור אשר הוא משיח בן יוסף מכיר את אחיו והם לא מכירים אותו, ומעשה שטן הוא המסתיר את תכונותיו של מב"י שאין מכירין בעקבות משיחא וגם מזלזלים בהם בעוה"ר. כי לולא זאת היה כבר קץ לצרותינו. ואילו ישראל מכירים את יוסף, היינו עקבות דבן יוסף משיחא שהם קבוץ גלויות וכו' היינו נגאלים כבר בגאולה שלמה".

בקטע זה נרמז בפירוש שאחד מתכונות האתחלתא, מיעודי משיח בן יוסף, היא

העובדה שאין מכירין אותו בחינת "והם לא הכירוהו". קימת אי הכרה באתחלתא זו וביעוד זה.

והנה גם "הרועה השלישי" - הבעש"ט זצ"ל - מסופר ענין זה שצפה בכך שיהיו עכובים לגאולה בשל התנגדות מצד הצדיקים. כך מובא בספר אוצר החיים להגה"ק מקמאמרנא, דברים כ"ב ו, עמ' קלד.

והנה כל ענין זה של התנגדות מסוימת מצד הצדיקים להתעוררות ישוב א"י בתורת קירוב אתחלתא נרמז בדברי חז"ל, במאמר נפלא בפסיקתא רבתי ל"ה: "הנה מלכך יבוא לך - זה שנקרא מלך שעתיד למלוך על דורות הראשונים והאחרונים. והקב"ה מכריז להם לצדיקי הדור ואומר להם: **צדיקי עולם, אעפ"י שדברי תורה חביבים עליכם, לא יפה עשיתם שחכיתם לתורתי ולא חכיתו למלכותי**". הוי אומר דוקא צדיקי הדור, צדיקי עולם, מתוך עיסוקם בתורה לא "חיכו למלכותי" ולא התעוררו דיים לקראת מלכא משיחא. וראה "בהתקופה הגדולה" עמ' 191-193 ביאורים אחדים בדברי הפסיקתא רבתי.

עוד יש להעיר בזאת מגמ' סוטה מ"ח ע"ב: א"ר אלעזר מה דכתיב (זכריה ד) כי מי בז ליום קטנות, **מי גרם לצדיקים שיתבזבו שלחנם לעתיד לבוא, קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקב"ה**". והדברים לכאורה תמוהים, אחרי שקורא אותם צדיקים, איך אפשר שלא האמינו בקב"ה? ולפי מה דמבואר בפסיקתא הנ"ל יש לפרש גם את דברי ר"א בענין זה שהיתה להם קטנות המוחין ולא האמינו שכבר מצויים אנו בעידן אתחלתא.

רבי אליהו גוטמאכער מגרידיץ במכתבו המפורסם שכבר הוזכר לעיל (נדפס בנפש חיה או"ח סי' א' והועתק "בהתקופה הגדולה" עמ' 188) כותב בסוף דבריו: "...וגם בשכל אנושי הוא לעשות לפדות האדמה, התחלה מאתנו ושוב יגמור, ויש לראות גודל התכלית בזה שהקליפה גובר גם בצדיקים היותר גדולים לבטל הטוב הזה..."

בדבריו שומעים אנו רעיון חשוב ומופלא שדוקא התנגדות זו מצד גדולי הצדיקים היא המעידה על גודל הענין "וגודל התכלית". ועי"ש שציין במכתבו הנ"ל לגמ' סוכה י"ג, ובארתי "בהתקופה הגדולה" עמ' 189 שהכונה לסוכה נ"ב ע"ב דאיתא התם "ארבעה מתחרט עליהם הקב"ה שבראם, ואלו הן: גלות, כשדים וישמעאלים ויצר הרע". וש"ם בע"א איתא שיצה"ר מתגרה "בת"ח יותר מכלם" וזה"ל בהתקופה הגדולה שם: ופעולתו של השטן לעשות כל מה שאפשר להשפיע על הצדיק למאוס את הארץ ולהוציא לעז עליה וכו' וכו'. ובחטא זה של מאיסת

הארץ גלו מהארץ הכל כדי שישפיע על הכלל להרחיקם מחיבת הארץ. ולדעת אדמו"ר מגריידיץ זצ"ל שבעל נפש חיה מתאר אותו למלאך ה' צבאות יסתבר יותר לומר שהסט"א מתגבר על צדיק אחד להטעותו מדרך הישרה, ושיחלוק על כלל ישראל, מלומר שמתגבר על כל כלל ישראל, מנהיגיו, גדולי ישראל וצדיקי הדור. כי רבים א"א להטעות ורבים לא חשידי, ויחידי אפי' כה"ג שנכנס לקה"ק חושדים אתו מפני שעלול לטעות.

וכן מבאר ענין זה הנצי"ב ז"ל בספרו על התורה "העמק דבר", בפתיחה לס' בראשית וז"ל: דשבח ישר הוא נאמר להצדיק דין להקב"ה בחורבן בית שני, שהיה דור עקש ופתלתל, ופירשנו שהיו צדיקים וחסידיים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים, מפני שנאת חנם שבלבם זא"ז חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ד', שהוא צדוקי ואפיקורס, ובאו עי"ז לידי שפיכת דמים, בדרך הפלגה, ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית, וע"ז צידוק הדין שהקב"ה ישר הוא, ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמומיות אע"ג שהוא (מתכוין) לש"ש, דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ".

ענין זה של התנגדות הצדיקים התבאר בהרחבה בדברי גדולי ישראל מתוך השואה לענין המרגלים שמאסו בארץ חמדה והניאו לבב אחיהם. לעיל הובא מקול התור בשם הגר"א שאמר זאת כי "רבים מתופשי התורה נתפשו בחטא המרגלים, נסחפו בקליפת חטא המרגלים בכל מיני סברות כוזבות וכו".

ומצינו לשל"ה הקדוש שפירש ענין המרגלים ובתוך דבריו כותב שטעותם היתה בכך שדימו ש"לא נכון לעלות ולירש דרך הטבע". וז"ל בשל"ה דף שנה.

"אבל המרגלים בעצמם כוונתם להוציא דיבה שקר וזהו החלוק בין מוציא דבה למביא דבה... וכוונתם היתה לעשות עיכוב לישראל במדבר, והתחילו בהמצאות לעשות שהיו לישראל. וכשלא סיפק ההמצאה ראשונה אז הוציאו דיבה בפרהסיא. וטעמם היה כי הבינו למה לא נשלחו הנשיאים הראשונים נחשון וחביריו, אלא ודאי גדולתם שמורה להיות בארץ ישראל, ובודאי כך היה אם לא נגזרה מיתה וחשבו המרגלים כל זמן שישראל בחוצה לארץ ראויים מנהיגים. ואחר כתבי זה מצאתי בזהר וז"ל: מ"ט אמאי נטלו עיטא דא? אלא אמרו או יעלון ישראל לארעא נעביד אנן מלמהו' רישין וימני משה רישין אחרנין דהא אנן זכינן במדברא למהו' אבל בארעא לא נזכי כו' עכ"ל. גם הכוונה במ"ש: כשרים באותה שעה שעדיין לא היה עולה בדעתם להוציא שקר רק היו מקווים שלא יהיה נכון לעלות

ולירש דרך הטבע.

בספר חידושי הרי"מ מבאר מרן האדמו"ר מגור ענין המרגלים שענין כיבוש א"י היה המשכת אור תורה להרגל ולטבע והסט"א הכשילם בכך, מתוך שקיוו לכיבוש נסי, על טבעי.

ובמק"א מפרש שהכניסה לא"י כרוכה היתה בירידה ממדרגתם וזאת הרגישו המרגלים כשתרו את הארץ. חוששים היו איפא, שבנ"י יפלו וירדו מטה מטה ומשום כך הוציאו ד"בת הארץ, מתוך שחשו כי נהיו "כחגבים בעיניהם", ירודים ופחותי מדרגה. וז"ל חי' הרי"מ פר' שלח דף פ"ב:

"...ומיד שהלכו נפלו ממדרגתם מלהיות ראשים ונעשים בחי' רגלים והיה נסיון וז"ש זה"ק הכא זכינו למהוי ראשין והתם לא נזכה למהוי ראשין שנפלו מבחי' זו. ולא יוכלו ליחד ולחבר ולתקן בחי' א"י שנעשו פשוטי ב"א. והיה אצלם פשוט אם הם נפלו מאמונתם הבהיר כ"ש ב"י שיבואו לשם שלא יתקיימו במדרגתם כראוי. ואח"כ כשבאו לשם כ' ונהי בעינינו כחגבים, וזה היה מה שאמרו שנפלו מחיזוק אמונה, והיו בעיני עצמם כחגבים. וראו את הנפילים כו' שנפלו מה"ש מקדושתם. ואפשר גרם זה מ"ש ב"י בשנאת ה' אותנו כו'. ואלו היו עומדים בנסיון ומתחזקים באמונה אף בחושך מאחר שהקב"ה צוה לבא שמה יהיה איך שיהיה אף לירש גיהנם היו מאירין לכל ישראל". היינו "שאפי' לירש גיהנם" היו צריכים אם זו מצות הקב"ה, והיינו שהכניסה לארץ כרוכה בירידה מסוימת ואעפי"כ "בהדי כבשי דרחמנא למה לך" ומה שצוית עשה.

גם בדורותינו נבעה חלק מן ההתנגדות של גדולי הדור לציונות מתוך תחושה ששיתוף פעולה ועליה לארץ כרוכה בירידת מדרגה, והזנחת מרכזי התורה והחסידות באירופה, והיינו מעין קליפת חטא המרגלים וכמ"ש "בקול התור".

ובשפת אמת מוסיף נקודה נוספת, בפר' שלח תרנ"ג (דף נ"ב) כותב: וענין שלח לך, לדעתך, אם תרצה שלח. כי בחינת א"י היא תורה שבע"פ שצריך האדם לעמוד עליה בכח יגיעה שלו. ולכן כיבוש א"י תליא ברצון בני ישראל עצמם כמ"ש ונכבשה, והקב"ה מסכים ומסייע להם. ולכן כשמיאנו בארץ שוב לא היו יכולין לכנוס".

כלומר, כיבוש הארץ אינו בדרך נסית אלא תלוי "ברצון בני" עצמם והקב"ה "מסייע להם". זהו חטאם של המרגלים שחשבו כי הכיבוש יהיה נסי. ומכיון "שמיאנו שוב לא היו יכולין לכנוס". ההתנגדות לעליה לארץ סותמת את הפתח כחודו של מחט וע"י מסתתם הסיוע דלעילא, כפתחו של היכל.

וכעי"ז כתב בספר תפארת שלמה עה"ת פר' מסעי עמ' ק"ט, שענין א"י תלוי בתשוקת בני"י, וכיסופים אלו הם הם המקרבין פעמי משיח, וז"ל "הוא שכתב ואמר: הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת. שיש להבין למה תלה הכתוב דוקא בדור האחרון ולא ישאלו זה קודם לכן. אך הנה כמו שבארנו כי הדור ההוא אשר יתנו עיניהם ולבבם לשאול על זה והם ידאבו על חורבן הארץ וירושלים כנ"ל, וע"י תשוקתם ודאבון נפשם על הארץ הנה יתעוררו הגאולה, והם יהיו הדור האחרון קודם הגאולה כנ"ל. והוא שכתוב ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים וגו' עין שם ברש"י. והבן".

פרק ט

ביאור דברי הרמב"ם בהל' מגילה, שכל הנביאים עתידין ליבטל חוץ ממגילת אסתר.

א. כתב רבינו הרמב"ם "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמישה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינם בטלים לעולם, ואעפ"י שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר "כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו", ימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם" (הלכות מגילה פ"ב הי"ח).

והראב"ד השיג עליו וז"ל א"א דבר הדיטות הוא זה, כי לא יבטל ספר מן הספרים שאין ספר שאין בו לימוד, אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם, מגילה לא תבטל מלקרות אותה בצבור. עכ"ל.

המקור לדברי רבינו אלה הם בירושלמי מגילה פ"א ה"ה, וז"ל: רב ר' חנינא ור' יונתן ובר קפרא וריב"ל אמרו, המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. [ביפה מראה שם מפרש "נאמרה לו מסיני" כשנאמרה לו פרשת עמלק ונכתבה אח"כ ואין מוקדם ומאוחר בתורה, ונראה שלא הודיעם מרע"ה דא"כ מחזי כחוכא ואיטלולא ענין צערם שקם ותעניתם וכו' ואפשר שמסרם ביד יחיד הדורות ולא ידעום מרדכי ואסתר, ובמראה הפנים הקשה על פירוש זה ונדחק מאד בפירושו, וע"ע בשיירי הקרבן בשם האלשיך.] ר' יוחנן וריב"ל, ר' יוחנן אמר הנביאים והכתובים עתידין ליבטל וחמשת ספרי תורה אינן עתידין ליבטל, מה טעם קול גדול ולא יסף, ריב"ל אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל, נאמר כאן קול גדול ולא יסף ונאמר להלן וזכרם לא יסוף מזרעם, הלכות, הליכות עולם לו, עכת"ד הירושלמי. והנה יל"ע דרבינו אף שיש לו מקור נאמן לדבריו הרי אין דרכו בספרו לפסוק הלכה בעניני הגדה, ויותר מכך מה ענין דבר זה שמגילת אסתר קיימת לדורות שייכת להלכות מגילה, הרי מקומה הוא בסוף הלכות מלכים כשרבינו מביא את ענין המשיח.

ב. המגיד משנה מביא מקור אחר לדברי הרמב"ם. וז"ל: במדרש, ויש כאן השגה, ואם כונתו כפשוטו לימות המשיח האמת יראה דרכו, והמ"מ גילה טפח וכיסה טפחיים לכונת דבריו.

וז"ל המדרש (משלי פ"ט): ערכה שולחנה, שערכה לה שולחן בעולם הזה ובעולם הבא, ואיזה, זה שם שקנתה לה בעוה"ז ובעוה"ב שכל המועדים עתידים בטלים וימי הפורים אינם בטלים לעולם שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, אמר ר' אלעזר אף יום הכיפורים אינו בטל לעולם, שנאמר (ויקרא ט"ז, ל"ד) והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה. עכ"ל.

לביאור דברי המדרש והירושלמי הנ"ל כבר נזקקו הראשונים ועמלו בביאור דבריהם:

הרשב"א בתשובות ח"א סי' צ"ג מבאר: על כן נראה לי פירושו שכל המועדים לא הבטיח עליהם יתברך שלא יגרום החטא ביטולם באחד מן הזמנים, וכמו שכתב באיכה ב' שכח ה' בציון מועד ושבתי, אבל בימי הפורים דכתיב, לא יעברו מתוך היהודים זכרם לא יסוף מזרעם, לא יעברו ולא יסוף, עשאוהו הבטחה, הזהרה.

הרדב"ז בשו"ת ח"א סי' תרס"ו מבאר דברי הירושלמי הנ"ל: ומה שנראה לי בזה דברים כפשוטו כי לימות המשיח הלימוד יהיה מפי הגבורה כאשר היה בימי משה רבינו ע"ה ולא יהיה בהם שום ספיקות והויות אלא כך אמר פלוני משום פלוני עד מפי הגבורה, שנאמר וכל בניך לימודי ה', ולא יצטרכו אז ללמוד דבר מפי הקבלה... ומה שנראה מכוונת הרב ז"ל כי כל ספרי הנביאים נכתבו ונסדרו על הצרות שעברו בזמנם או על הצרות אשר עתידים להיות וכל דברים אלו ישתכחו ויתבטלו אבל מגילת פורים לא תשתכח ולא תתבטל, וזהו שכתב אעפ"י שכל זכרון הצרות יתבטל שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתמו מעיני, ימי הפורים לא יבטלו וכו', וע"ע בתשובת הרדב"ז בח"ב תשובה תתכ"ח ושם ביאר דברי המדרש במשלי.

והנה אף שכבר עלו בידינו מה שהצילו את הרמב"ם מהשגת הראב"ד, עדיין צריכים אנו למודעי, שהרי הוא עצמו כתב בפ"ב ה"ב מהלכות מלכים "ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשים האמורים בענינים אלה וכיוצא בהם ולא ישימם עיקר שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה וכו'" ומה הביאו להביא דברי הגדה אלו בסוף הלכות מגילה.

וכן מצינו בירושלמי שבת פט"ז ה"א. אמר ריב"ל הדא אגדתא הכותבה אין לו חלק, החורשה מתחרך [וי"א מתברך] השומעה אינו מקבל שכר,

ובשו"ת רדב"ז מפרש דברי ריב"ל שהיה בעצמו דורש אגדות מכוונים רק לאסור הכתיבה והדרישה והשמיעה מהכתב.

ועוד איתא בירושלמי שם ר' חייא בר אבא קלל להכותב ספר אגדה שתקטע ידו, ובמעשרות פ"ג ה"ד בירושלמי איתא ר' זירא קרא לאגדות כתובות ספרי קוסמים.

וגם בשם הגאונים מצאנו שאסרו לדרוש בדברי הגדות אלו,

באוצר הגאונים חגיגה ס"י וס"ז מביא בשם רבי האי גאון (בחגיגה) הווי יודעים כי דברי אגדה לאו כשמועה הם אלא כל אחד דורש מה שעלה על לבו כגון אפשר ויש לומר, לא דבר חתוך, לפיכך אין סומכין עליהן [וכן איתא בפחד יצחק אות ת' קי"ד ע"א].

ובספר מנורת המאור הביא בשם ר' האי גאון בדבריו על עניני הגדה את הביטוי "אין סומכין על אגדות".

וכן איתא בשם רב שרירא גאון ז"ל שכתב במגילת סתרים על ענין האגדות הני מילי דנפקי מפסוקי ונקרא מדרש ואגדה אומדנא נינהו ולכן אין סומכין על אגדה ואין למדין מן האגדות, והנכון מהם מה שמתחזק מן השכל ומן המקרא נקבל מהם ואין סוף ותכלה לאגדות.

ג. ולהסיר חומר הקושיא מרבינו נראה לומר דכוונה מיוחדת היה לו בהביאו דברים אלו וגם מה שהעמידם דוקא כאן בהלכות מגילה.

מתוך דברי הירושלמי הנ"ל עולים בידינו מרגניתא טבא רעיונות נפלאים הנובעים ממקור מים חיים, גילוי דעתם והשקפתם של חז"ל על מגילת אסתר בדברים העומדים ברומו של עולם ונוגעים לעם ישראל בעקבתא דמשיחא ובאתחלתא דגאולה וזו היא ההלכה שהרמב"ם בא ללמדנו.

ביאור הדברים: הבאנו לעיל עמ' 714 ואילך דברי חז"ל המבארים את עניני הגאולה הבאה בדרך הטבע, ודברי רבותינו ראשונים ואחרונים שעסקו בענין זה, ומתוכם יעלו בידינו דבריו הנפלאים והמרמזים בהסתר על עניני הגאולה הטבעית שאנו רואים אותו בימינו.

והנה דעת חז"ל והשקפתם על מגילת אסתר הינם מהדברים העומדים ברומו של עולם, כאן מגלים לנו חז"ל את דעתם בעניני אתחלתא דגאולה איך היא מתנוצצת ובאה, ומיוחדת היא מגילת אסתר לגילוי זה שכן מכאן אנו למדים שמן השמים עושים ניסים לישראל שמעוטפים בדרכי הטבע ובדרכים נסתרות הנעלמות מעיננו.

וכ"כ השפת אמת לפורים דף צב: בענין שקבעו היו"ט למשתה ושמחה להיות כי כל הנס נעשה בדרך הטבע וכמ"ש בספרים נסים נסתרים בתוך הטבע.

זהו יחודו של ספר מגילת אסתר שהביא רבינו בהלכותיו, לומר לך שעיקר רעיון

הגאולה בדרך הטבע טמון הוא בסודה של מגילת אסתר וזה שהביאו בהלכותיו לומר לך ענין זה של הגאולה כשהיא באה בדרך הטבע.

ומכאן אנו באים לדברי רבינו הגר"א שהביא תלמידו בספר קול התור פ"א אות ב' וז"ל: עפ"י רבינו הגר"א כל עבודת קבוץ הגלויות ובנין ירושלים והרחבת ישוב א"י להחזרת השכינה כל עקרי העבודה וכל פרטיה ופרטי פרטיה נאחזים ביעודו ובתפקידו של משיחא דאתחלתא משיח הראשון משיח בן יוסף שהוא הכח הנסיי המסייע לכל פעולה הנעשית באתערותא דלתתא על דרך הטבע כי משיח בן יוסף מארץ ומשיח בן דוד משמים, עכ"ל, ומבאר באריכות בכל פרקי הספר הזה ענין תפקידו של משיח בן יוסף בדרך הטבע ומשיח בן דוד בדרך ניסים וראה כל זה באריכות בספר התקופה הגדולה מה שביארנו שם.

ד. ובזה אנו באים לתחילת דברינו במה שהקשנו על דברי הרמב"ם למה נקט דברי הירושלמי בעוד שהוא עצמו פסק לימנע מלעסוק בדברים אלו יותר מזה שגם בסדרי הגאולה שכתבם הרמב"ם בהלכות מלכים לא הזכיר עניין משיח בן יוסף כלל ודבר זה צריך תלמוד.

ודבר זה יש לנו לפרש בשני דרכים:

א. אין דרכו של רבינו לפסוק בדברים אלו שהם כבשונו של עולם הלכה פסוקה כפי שביאר בדבריו בפירוש המשניות (סנהדרין פי"א, ק"י ע"ב) בפלוגתא ר"א ור"ע אם עשרת השבטים חוזרים לעתיד, כתב וז"ל: "כבר זכרתי לך פעמים רבות שכל מחלוקת שיהיה בין החכמים שאינו בא לידי מעשה אלא שהוא אמונת דבר בלבד אין צד לפסוק כאחד מהם,

ובפ"ג דסוטה [כב:] כתב "וכבר אמרתי לך פעמים רבות כשיש מחלוקת בין החכמים בסברת אמונה אין תכליתו מעשה מן המעשים שאין אומרים שם הלכה כפלוגי". וכן הוא בשבועות (פ"א, ב.): וכבר ביארנו שכל סברא מן הסברות שאינה באה לידי מעשה מן המעשים שיפול בו מחלוקת בין החכמים לא נאמר בו הלכה כפלוגי. וכן הגדיר רבינו דבר זה בעניני האמונה בפ"ב הל"ב מהלכות מלכים "אמרו חכמים תפח רוחם של מחשבי הקיצין אלא יחכה המאמין בכלל הדבר כמו שביארנו" עכ"ל.

ב. רבינו דן את ישראל לכף זכות שישראל יזכו לגאולה במדרגת "אחישה" על ידי משיח בן דוד בדרך הניסים ולכן הביא בהלכות מלכים כשהוא דן בעניני משיח רק ענינו של משיח בן דוד.

הנה אף שלא הביא רבינו ענינו של משיח בן יוסף בפירוש אבל כתב הוא דבר זה

ברמז בהלכה זו של מגילת אסתר שעל אודותיה אנו דנים כאן.

והדברים מבוארים על פי דברינו בכונת המאמר בירושלמי שעל יסודם הניח רבינו את דבריו דלעתיד יתבטלו כל ספרי הנביאים חוץ ממגילת אסתר, והכונה, שכל הפסוקים והנבואות שנאמרו בנביאים ובכתובים על מה שנוגע לימות המשיח עתידין ליבטל והוא עפי"מ דמבואר בגמ' סנהדרין צ"ח: ריב"ל רמי כתיב "בעתה" וכתוב "אחישנה", זכו עם ענני שמיא, לא זכו עני ורוכב על החמור (בעצלות) היינו בעתה, וכתבו המפרשים כשישראל עושים תשוב תבא הגאולה מיד בדרכי הניסים משא"כ כשאינם עושים תשובה תבא הגאולה בעתה בדרך הטבע.

דברי ריב"ל בסנהדרין מקבילים הם למ"ש בירושלמי מגילה הנ"ל שכל הנביאים והכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, והכונה דכאשר תבא הגאולה בדרך הטבע יתבטלו כל הנבואות שבנביאים ובכתובים על ביאת המשיח שהרי לא יתקיימו כי לא באה הגאולה בדרך הניסית ורק מגילת אסתר אינה בטילה שהרי כאן מרומזת היא דרך הגאולה הטבעית כפי שהיה נס פורים שהיה מלובש בדרכי הטבע, גאולה זו שהיא באה בדרך הטבע דרכה שהיא באה קמעא קמעא וכמו שאמרו חז"ל ירושלמי ברכות פ"ק ה"א וכן ביומא פ"ג ה"ב וז"ל: ור"ה רבה ור"ש ב"ר הווי מהלכין בהדא בקעא ארבלי בקריצתא (פי' בעלות השחר) וראו אילת השחר שבקעא אורה, א"ל רב הונא רבה לר"ש כך הוא גאולתן של ישראל בתחילה קמעה קמעה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת, ומה טעמא "כי אשב בחושך ה' אור לי" (מיכה ז, ח) וכך בתחילה (אסתר ו' יא) ואח"כ ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, ואח"כ, ליהודים היתה אורה (שם, ח' טו"טז) וכן הוא באסתר רבה פ"י אות י"ד, ובמדרש תהילים מזמור כ"ב אות י"ג. הרי שלמדו מאסתר דרכי הגאולה בדרך הטבע שהיא באה קמעה קמעה.

ומעתה עלו בידינו דברי הרמב"ם כפתור ופרח, רמז גדול רמז לנו ודבר גדול הנחיל במשנתו לדורות הבאים שהם למדים בדבריו ענינו של משיח בפשט וברמז דרכי הגאולה ועתידותיה, משיח בן דוד ומשיח בן יוסף שהם הגאולה הטבעית והגאולה הניסית.

1. אחרי שכבר עלה בידינו ענינו של משיח בן יוסף שהוא ענין הגאולה בדרכי הטבע וכן שהזמן הזה בו אנו נמצאים וזכינו לראות בהתנוצצות אורו של משיח בן יוסף כמבואר בפרקים לעיל, אנו שבים לבאר ענין נוסף משלבי האתחלתא שעל פיהם מוגדר זמנינו ההווה במסגרת שלבי הגאולה העתידית והוא ענין הששים רבוא, וקיבוץ גלויות.

ביארנו לעיל שמספר "הששים רבוא" שהוא מספרם של בני ישראל ביציאתם ממצרים מהוה גם מספר חשוב בשלבי הגאולה בקבוץ הגלויות לארץ ישראל.

ז. ענין אלו הששים רבוא המתכנסים ובאים לא"י שבזה הוא אתחלתא דגאולה ודאית כמו שהוכחנו בבירור בפרק הקודם מכריח הוא גם כן שתקופה זו בה אנו חיים כעת הוא זמן האתחלתא שאליה מיחלים עיננו.

יסוד האמונה בקיבוץ גלויות שיהיה בעקבתא דמשיחא כתוב הוא בתורה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים. בתורה "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים" (דברים ל' ג') וברש"י: "והשיב" לא נאמר אלא "ושב" מלמד שקשה קיבוץ גלויות לפני המקום ובקושי בא לו... עד... כמו שהוא אוחז אחד אחז בידו ממש שנאמר "ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל.

בנביאים: "נאום ה' א' מקבץ נדחי ישראל" (ישעי' נ"ו ח') עו"ש וברחמים גדולים אקבצך, ירמיה אמר "קבצתי אתכם מכל הגוים" (כ"ט, י"ד) הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחתים (שם ל"ב ל"ג) וכן אנו מוצאים עוד בהרבה מקומות ביחזקאל י"א, י"ז, שם כ, לד, שם לו, כ"ד, וכן מיכה, צפניה, זכריה והושע נתנבאו על קיבוץ הגלויות.

בכתובים דוד אמר (דבה"י א', ט"ז, ל"ה) הושיענו וקבצנו והצילנו מן הגוים, ונחמיה אמר אם יהיה נדחכם בקצה השמים משם אקבצם והביאותים אל המקום אשר בחרתי לשכן שמי שם.

והדברים מפורשים שקיבוץ הגלויות הוא חלק בלתי נפרד מתהליך הגאולה העתידה - ומעתה נחזי אנן בימינו אנו מוכרחים אנו לומר שקיבוץ הס' ריבוא שכבר נמצאים בא"י הוא קיבוץ הגלויות שעליו נתנבאו הנביאים שהוא אתחלתא דגאולה. ומוכרחים אנו לומר כך שהרי עם ישראל המפוזר ומפורד בין העמים אם נעשה חשבון אלו הנמצאים בארצות הגולה מהם השרויים בגלות רוחנית קשה ומהם בגלות גשמית, הצד השוה שבהם שבשני המקומות יחד לא נמצא ס' ריבוא מזרע ישראל שומרי תומ"צ, ברוסיה הגדולה שם שולט הקומוניזם ברמה ובמשך שני דורות עקרו בכח מרובא דרובא של היהודים הדרים שם את האמונה בה' ואילו בארה"ב שם מרוכזים כשישה מליון יהודים הרי שהטמיעה הגדולה נישואי תערובת וסתם יהודים שכבר אין להם קשר עם היהדות הריפורמים והקונסרבטיבים אוכלים כל חלקה טובה בכל פה.

עכ"פ קשה מאד שנמצא בכל רחבי תבל שישים רבוא יהודים שומרי תומ"צ וא"כ על מי נאמר ענין קיבוץ הגלויות, אלו האומרים שאין זה קיבוץ גלויות מה שחיים

פה בא"י הרבה יותר משישים רבוא גברים לבד מטף ונשים היאך יפרנסו את דברי הילקו"ש (הושע ב' רמז תתקי"ח) וכתוב וענתה שמה כימי נעוריה וגו' מה יציאתם ממצרים בשישים רבוא וכניסתן לארץ בשישים רבוא כן לימות המשיח בשישים רבוא" והרי עכשיו אין לנו בכל הגלויות גם יחד שישים רבוא שומרי תומ"ץ ביחוד לפי שיטתם הרי לא נשארו בכלל [חוץ מהחוג שלהם] יהודים שומרי תומ"ץ כדבעי וא"כ למי יבא המשיח?

ומוכרח הדבר שאלו השישים רבוא לאו דוקא שומרי תומ"צ אלא עצם הדבר שיתרכז בא"י צבור של שישים רבוא יהודים מהוה סימן ברור ומוחלט שהגיעה שעת האתחלתא וע"ז אמרו חז"ל מה שאמרו.

ולסיכום: דרך הגאולה בימינו היא הגאולה הטבעית הנקראת בפי חז"ל גאולת משיח בן יוסף ושלאחריה יבא משיח בן דוד ודבר זה כאמור שרשיו איתנים בדברי חז"ל ובמדרשות וכן פסק להלכה הרמב"ם. ומצפים אנו אל הישועה השלמה שתבא בעקבותיה.

מפתחות

פרק א

רבינו חיים בן עטר בעל ה"אור החיים" על התורה

מתולדותיו

עלייתו לארץ בתק"א

דברי החיד"א והגרא"ז מרגליות עליו

יחסיו עם רבי חיים אבולעפיא מטבריה

השקפתו

ניצוצי הגאולה ואתחלתא בת"ק לאלף השישי

הגאולה בעתה בדרך הטבע

זמן הגאולה בעתה אפילו לא יעשו ישראל תשובה

משיח בן דוד ומשיח בן אפרים

ישוב ארץ ישראל

פרק ב

רבינו ישראל זי"ע ה"בעש"ט"

מתולדותיו

תקופת האתחלתא והתפשטות החסידות

השפעתו של הבעש"ט ותלמידיו על תקופתו

הבעש"ט ואור החיים

שורש משיח

העליה לא"י - גילוי אור אתחלתא - עליית החסידים

אדמור"י חב"ד והישוב החב"די בחברון

סבלם של העולים

פרק ג

רבינו אליהו זצ"ל הגאון מוילנא

תולדותיו

נסיעתו לא"י שלא הגיעה לתכליתה

השקפתו

אתחלתא בדרך הטבע

זמני ושלבי האתחלתא

דרישה לציון באיתערותא דלתתא

ישוב א"י

גאולה בלא תשובה

ששים רבוא

קיבוץ גלויות ע"י משיח בן יוסף

הגר"א נהורא דמשיח בן יוסף

עליית תלמידי הגר"א

ראשי פרקים מפעולות תלמידיו לשיקום ירושלים

הרקע הרעיוני של עליית הפרושים ומפעלם

פרק ד

רבינו משה סופר זצ"ל ה"חתם סופר"

מתולדותיו

אהבתו לא"י

מדבריו

מחשבותיו דבוקות לא"י

עיקר התורה והמצוות בא"י

דירת קבע בא"י

עבודת קרקע ומלאכה בא"י הם מצוה
על היושבים בחו"ל ספונים בבתיהם המרווחים, ושוכחים את ציון וירושלים
העלייה לא"י צריכה לבוא מתוך רצון עצמי
העולים אינם צריכים להתפרנס מן הצדקה
גאולה קרובה
ביאת המשיח
עלית תלמידי החת"ס לא"י

פרק ה

מאת השנים ת"ר-תש"ח - התעוררות לגאולת הארץ ויישובה

דברי הזוה"ק על הקמת כנסת ישראל מעפר בשנת שש מאות לאלף הששי

מאת השנים ת"ר-תש"ח הניחו את היסודות לתקומת המדינה:

א. הכשרת הארץ

ב. הכשרת העם

ג. הכרת האומות בקשר ההיסטורי בין העם היהודי וא"י

ראשי פרקים מקורות עם ישראל בתקופה האמורה, וחוות דעתם של גדולי התורה על המאורעות

מעמדה המדיני של א"י בראשית המאה

מצבם המדיני של יהודי א"י

ראשית גידול הישוב על טהרת הקודש

עליית רבנים גדולי תורה ויראה בשנות ת"ר-תר"ל

גדולי ישראל ראשוני המעוררים לשיבת ציון

הגאון רבי צבי קאלישר

הגאון רבי אליהו גוטמכר

הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר

התגברות האנטישמיות ותנועת חבת ציון ודעת גדולי התורה

הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור

הנצי"ב

הגאון רש"י רבינוביץ מאלקסאט

התמורות בתנועה למען ציון ועמדת גדולי התורה

מלחמת העולם הראשונה וגורל א"י

הצהרת בלפור ואישורה ע"י חבר הלאומים

חור"ד של אדמורי"ם וגאונים על הצהרת בלפור

סיכום קורות מאת השנים ת"ר-ת"ש

ת"ש ואילך, רמז שנת תש"א

רמז שנת תש"ח

רמז שנת תשכ"ח

רמז שנת תש"נ

רמז האלף הששי

אגרת הגר"א

פרק ו

גאולה בעתה בדרכי הטבע

דברי האוה"ח

דברי הגר"א

דברי תלמידי הבעש"ט

ג' שבעות

הכרת האומות ועזרתם לעם ישראל

דברי חז"ל, ראשונים ואחרונים שרשיון האומות ועזרתם הוא מסימני

אתחלתא דגאולה בדרך הטבע

ילקו"ש עקב רמז תתנב

מדרש שיר השירים גרינהוט

פי' המיוחס לרמב"ן לשה"ש
הרד"ק בפי' לתהלים
רבי יוסף כספי בספר תם הכסף
רבנו משה בן מכיר בספר סדר היום
הרס"ג באמונות ודעות מאמר ח
האע"ז ישעיהו סו
אוה"ח ויקרא כו, ה
מלבי"ם בישעיה מג, ז
מכתבו של הגר"א גוטמאכר
החפץ חיים
המהרי"ל דיסקין

דברי אדמו"ר החסידות על גאולה בדרך הטבע

בעל התולדות
רבי צדוק הכהן מלובלין
הצדיק רבי ישראל מרוז'ין
שירת המשיח של ר"י מרוז'ין
רמ"מ מקאצק
החידושי הרי"ם
ה"שפת אמת"
האדמו"ר מטריסק ("מגן אברהם")
ספר אם הבנים שמחה להרי"ש טייכטאל
דעת מועצת גדולי התורה בפולין
הגרי"ח זוננפלד
האדמו"ר מאוסטרובצא
ה"שם משמואל"
אדמו"ר מגור רא"מ (האמרי אמת)
רבי ישראל מטשורטקוב

דברי בן החפץ חיים בספרו "תולדות החפץ חיים"
הגרמ"ש הכהן - האור שמח
רבי אברהם דב שפירא - ה"דבר אברהם"
כרוז של בי"ד דקובנא
רבי מרדכי עליאשברג מבוסק - בעל "שיבת ציון"
רבי ישראל מפילעב בעל "שלום ירושלים"
רבי ישראל יהושע מקוטנא בהסכמתו לספר שלום ירושלים
הסכמת ה"אבני נזר" לספר זה

משיח בן יוסף - זהו בדרכי הטבע

בדברי הרועים

תפילת עוד יוסף חי

ששים רבוא

דברי חז"ל, ראשונים ואחרונים, שששים רבוא מישראל שיתקבצו לארץ מהוים
בסיס להשראת השכינה בסוד "אתחלתא דגאולה"

פרק ז

גאולה בעתה בכל מצב שהוא

מדברי הרועים

ממקורות חז"ל על גאולה בלא תשובה

מדברי הראשונים, רמב"ם ובעה"ת

הגאולה לע"ל כגאולת מצרים אפילו בלא תשובה

מדברי אדמור"י החסידות

מדברי החפץ חיים

פרק ח

השקפה המונגדת להשקפתינו על המצב שבימינו

מדברי האוה"ח

מדברי הגר"א

מדברי השל"ה על חטא המרגלים, "שדימו שלא נכון לעלות ולירש בדרך הטבע"
ומעי"ז כתבו החידושי הרי"ם והשפ"א

פרק ט

ביאור דברי הרמב"ם התמוהים בסוף הל' מגילה ש"כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר וכו'"

דברי הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ח

השגת הראב"ד

מקור דברי הרמב"ם בירושלמי מגילה פ"ה ה"ה

המ"מ מביא מקור לרמב"ם במדרש, והוא במדרש משלי

ביאורו של הרשב"א בתשובה (ח"א סי' צג)

ביאור הרדב"ז (ח"א סי' תרסו)

ביאור הדבר שהרמב"ם הביא כאן דברי אגדה

ענין כתיבת האגדות ודרישתן

ביאור דברי הרמב"ם ע"פ דברי חז"ל שהגאולה תהיה בדרך הטבע

למה לא הזכיר ענין זה הרמב"ם בהל' מלכים

כשתהיה גאולה בעתה בדרך הטבע - יתבטלו ממילא כל הנבואות המדברות על
גאולת "אחישנה" בדרך נסית

ביאור ענין קבוצ גלויות שהוא יסוד בגאולה

קבוצ גלויות כבר נתקיים בימינו בעז"ה, ושוב לא שייך שיהיה בדרך נסית

שמות גדולי ישראל ומחברים זצ"ל, שדבריהם מובאים בספר זה

- הרב אברהם בורנשטיין, הרבי מסוכטשוב, בעל אבני נזר 118, 229, 232, 320
הרב אברהם דוב בער כהנא שפירא, אבד"ק קובנה, בעל שו"ת דבר אברהם 438, 730
הרב אברהם ויינברג, מחבר ראשית ביכורים, רב בווארשא 244
הרב אברהם טברסקי, הרבי מטריסק 140, 442
הרב אברהם יעקב, הרבי מסדיגורא בארץ ישראל 250
הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הרב הראשי לארץ ישראל 22, 23, 238
הרב אברהם ישעיה קארליץ, מבני ברק, בעל "חזון איש" 100, 250
הרב אברהם לנדא, הרבי מטשעכאנאוו 187
הרב אברהם מרדכי אלתר, הרבי מגור, 53, 57, 86, 192, 243, 244, 438
הרב אהרן רוקח, הרבי מבלז, 247, 429, 443
הרב אהרן לוי אב"ד רישא 244
הרב איסר זלמן מלצר, ר"מ ישיבת עץ חיים ירושלים 205, 355
הרב אליהו, הגר"א מווילנא 111, 136, 184, ספר קול התור
הרב אליהו גוטמאכער, הרבי מגריידיץ 47, 185, 187
הרב אליהו דוד רבינוביץ-תאומים, אבד"ק פוניביז, מיר, ירושלים 230
הרב אריה פארמער אב"ד קאזעגלאב, ר"מ בישיבת לובלין 244
הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, הרב הראשי לספרדים בא"י 425
הרב גרשון חנוך, הרבי מרדזין 77
הרב דוד בורנשטיין, הרבי מסוכטשוב, נכד בעל אבני נזר 243
הרב דוד, הרבי מלעלוב 111
הרב זלמן סורוצקין, אב"ד סלוצק, ראש ועד הישיבות בירושלים 244
הרב חיים אלעזר וואקס, בעל נפש חיה, אב"ד קאליש 188
הרב חיים ן' עטר מירושלים, בעל אור החיים 110, 121, 308
הרב חנוך העניך, הרבי מאלכסנדר 139
הרב יהודה חי אלקלעי 182
הרב יהודה ליב צירלסון, הרב הכולל של בסרביא 242, 244
הרב יהושע לייב דיסקין מבריסק, אב"ד בירושלים 121
הרב יוסף חיים זוננפלד, אב"ד בירושלים 237
הרב יוסף יצחק שניאורסון, הרבי מלובאוויטש, בניוארק 249
הרב יוסף שלום פרידמן, הרבי מסדיגורה 244
הרב יעקב יוסף הכהן, אבד"ק פולנא, בעל תולדות יעקב יוסף 79, 137
הרב יעקב יצחק הלוי הורביץ, הרבי מלובלין 111

- הרב יעקב יצחק, הרבי "היהודי" מפרשיסחא 111
 הרב יעקב משה חרל"פ, רב בירושלים 194
 הרב יצחק אלחנן ספקטור, אבד"ק קובנה 196
 הרב יצחק מאיר, הרבי מגור, בעל שו"ת הרי"ם 139
 הרב ישראל זאב הלוי, ראב"ד דק"ק אויהעל, בעמ"ח נחלה לישראל 226
 הרב ישראל שפירא, הרבי מגרודזיסק 44
 הרב ישראל, הרבי מטשורטקוב 223, 192
 הרב ישראל יהושע טרונוק, אבד"ק קוטנא, בעל "ישועות מלכו" 232, 255, 77
 הרב ישראל, הרבי מרוזין 138
 הרב ישראל מאיר הכהן, בעל חפץ חיים 32, 33, 40, 107, 126, 191, 201, 236
 הרב ישראל, הרבי מפילעוו קוצק, בעל שלום ירושלים 256, 214, 135, 46
 הרב לייביל'ה אייגר, רבי בלובלין 93
 הרב מאיר יחיאל הלוי, הרבי מאסטראווצע 212
 הרב מאיר לייבוש, הנקרא מלבי"ם 119, 85, 68
 הרב מאיר שמחה הכהן, אב"ד בדווינסק, בעל אור שמח 68, 128, 185, 196, 206, 213, 236
 הרב מנחם מענדל מארגענשטערן, הרבי מקוצק 139
 הרב מנחם מענדל אלתר מגור, אבד"ק קאליש, בשם אביו בעל שפת אמת 243
 הרב מרדכי יוסף, הרבי מאיזביצא 122
 הרב מרדכי עלישבערג, אב"ד בויסק 199
 הרב משה המגיד, דורש לציון, בירושלים 183
 הרב משה מרדכי אפשטיין, ר"מ ישיבת חברון, ירושלים 197
 הרב משה סופר, בעל שו"ת חת"ס 187, 198
 הרב משה פרידמן, הרבי מבויאן, נשיא ישיבת חכמי לובלין 249
 הרב משולם ראטה, אבד"ק טשערנאביץ, מחבר שו"ת קול מבשר 2, 426
 הרב נפתלי צבי ברלין, ר"מ ישיבת וואלאזין 197, 256
 הרב עקיבא אייגר 185, 187, 198
 הרב צבי הירש קאלישר, אבד"ק טהארען 47, 88, 133, 185, 189
 הרב צבי פסח פראנק, אב"ד בירושלים 426
 הרב צדוק הכהן, הרבי מלובלין 38, 122, 255
 הרב שמואל בורנשטיין, הרבי מסוכטשוב, בנו של בעל אב"נ 213, 237
 הרב שמואל מאהליבר, אב"ד ביאלסטאק 121, 212, 256
 הרב שמואל סאלאנט, אב"ד ירושלים 183, 377, 412
 הרב שמחם בונם, הרבי מפרשיסחא 139